

چاپی یدکدهم
2013

کلاکام فهرج

منتدی اقرأ الشقانی

WWW.IQRA.AHLAMONTADA.COM

یاداشتهکانی فهریدهی دیبا
(دایکی فهرج پهلهوی شازنی ئیران)

وهر گیرانی: سه میر حسین

کچه کهم فوره ح

یاداشته کانی فهریده دیبا (دایکی فوره ح په هلهوی شازنی نیران)

نوسینی: فهریده دیبا

وهرگیرائی: سه میر حسین

چاپی به کهم

۲۰۱۳

له‌بلا و کراوه‌کانی خانە‌ی چاپ و په‌خشی رینما

زنجیره: (٤٠٠)

○○○○○○○○○○

harun yasin
07701499981

ناسنامه‌ی کتیب

کچه‌که‌م فهره‌ج

- ❖ بابمت: یاداشت
- ❖ نویسنی: فهریده‌ی دیبا
- ❖ وەرگیرانی: سه‌میر حسین
- ❖ به‌رگ و دیزاین: فواد که‌وئوسی
- ❖ چاپخانه: گهنج
- ❖ نۆبته‌ی چاپ: په‌که‌م
- ❖ سالی چاپ: ٢٠١٣
- ❖ کوردستان - سلیمانی
- ❖ تیراژ: ١٠٠٠ دانه

له‌به‌ریو‌به‌راه‌ته‌ی گشتی کتیب‌خانه گشتیه‌کان ژماره: (ی سالی ٢٠١٣ ی پیدراوه.

سلیمانی — بازاری سلیمانی — به‌رام‌به‌ر بازاری خه‌خاف.

ژماره‌ی مۆبایل: (٠٧٧٠١٥٧٤٢٩٣) (٠٧٥٠١١٩١٨٤٧)

ناونیشان

پیرست

۷.....	بیتسه کی وه رکیتر
۱۱.....	دهستپیک
۱۷.....	ناشنایه تی له گهل شا دا!
۸۳.....	ژیانی شاهانه
۱۲۱.....	له ناو بازنه ی هاوړتیاں دا
۱۲۲.....	مهنډیک له خاتونه کان:
۱۲۳.....	مهنډیک له پیاره کان:
۱۷۳.....	سه فیره کانی دهره وه
۲۲۵.....	که سه کان و که سایه تیه کان
۳۴۹.....	جه ژنه کان و میوانیه کان
۳۷۷.....	ژیانی باش دهرچوون له نیران
۴۶۹.....	گیترانه وه ی شا بو نیران

پیتشەکی وەرگیتیر

زۆریك له میژوونوسه به ناوبانگه كانی جیهان كۆكن له سەر ئه وهی كه خویندنه وهی میژوو ته نها بۆ چیژ وهرگرتن نیه له پروداوه كان، به لكو بۆ ئه وهیه نه وه كانی ئه مپۆ بتوانن كه لك له و پروداوانه وهرگرن كه پرویانداه، و هكو ئه وهی ده سه لاتداره كان چۆن ولاتیان به پریوه بردوه، له كوی راستیان كردوه و له كوی توشی هه له ی گه و ره بوون، كام سه ركرده خوشه ویست بووه له لای خه لكی، به پیچه وانه وه كام سه ركرده و پاشا بیژراو بوون؟ بۆچی هه ندیک له نه ته وه كان پیتشكه وتوون و هه ندیکیش به رده وام له ناو كیشه و ململانی گه و ره و بی سه روبه ریدان؟ بۆچی به دریزایی میژوو به شیک له ده سه لاته كان به رده وام خراپه كار و نادادپه روه و گه نده ل و بی كه لك بوون و سامانی نیشتمانیان و هكو هۆكاریك به كارهی ناوه بۆ تیرکردنی خواسته كانی خویان...

به لام پرسیارى سه ره کی ئه وهیه بۆچی مرۆڤ زۆر جار هه له كانی میژوو دووباره ده كاته وه، یان بۆچی به رده وام دیکتاتور دروست ده ییت و ده سه لاته كان زۆر به كه می ده توانن سود له میژوو وهرگرن، ئایا ئه مه ده گه پیته وه بۆ شیوهی سروشتی مرۆڤ یان په یوه ندی به لایه نیکی ئالۆزی شاراهوی ده روونی مرۆڤه وه هیه كه خوی له ناخه وه چه ز له ویرانکردن و تالانکردن و نادادپه روهی ده كات. ئه مه ش ئه و پرسیاره گرنگه یه كه به رده وام دووباره ده بیته وه كه بۆچی زۆریك له میژووی ده سه لاته كان خویناویین و تاوه كو ده توانن خه لكی بۆ مه رامی خویان به كارده هیئن؟

گرنگی میژوو لیره وه ده رده كه ویت كه ئیمه بتوانین سود له و هه موو پروداوانه وهرگرن كه له رابردوودا پرویانداه بۆ وه لای به شیک له و پرسیارانه، به تایبه تی ئه و پروداوانه ی كه ئه مپۆ به شیوه یه کی دیکه دووباره ده بنه وه.

له م سۆنگه یه وه بوو چه زم كرد ئه م كتیبه وهرگیڤرم، چونكه به راستی ئه م كتیبه ته نها یاده وهریکی ئاسای نیه، هه رچه نده كتیبه كه له هه ندیک شویندا بیره وهی

مندالی و گهنجی و کاته سهختهکانی ژیانی که سیک دهگیریتوه، که لهوانهیه هر کهسیکی ناسای توشی نهو سهختیانهی ژیان بوو بیت، بهلام له زور شوینیشدا ناماژهی گرنگی سیاسی و کومه لایهتی و باسی سهرنچراکیشی تیدایه لهبارهی که سایهتی و دهسه لاتداره کانهوه، وهکو له دهستیکی کتیبه که شدا هاتووه، (فریده دیبا) دایکی فەرح دیبا، له بهر نهوهی که ژنیکی ساده و ساکار بووه و زور تیکه ل به سیاست و لایهتی بهرزه وهندی شه خسی نه بووه، زور به شیوهیهکی پاشکاوانه تر له کهسانی بنه مالهی پهلهوی باسه کان دهکات و پرووداوهکان دهگیریتوه، زورشتی نهوترای وتووه که ته نانهت بووه ته جینگهی نیگهرانی کچه که ی و کهسه نزیکه کانیشی، وهکو خوی ده لیت ده مویست تاوهکو نهو شوینهی پیم ده کریت حه قیقته ته کان پرون بکه مه وه، هرچه نده له کو تایشدا خوی دانبه وهدا ده نیت که هیشتا نه ی توانیوه کومه لیک راستی هیه بیان خاتهروو، و نهو حه قیقته و پرووداوانه شی بۆ هه میسه سپاردوه به کونجی تاریکی میژوو.

بهلام به هه حال نامانج له م وهگیرانه نهوه بوو که خوینهری خوشه ویستی کورد، ناگاداری به شیک له پرووداوهکانی سهردهمی پهلهوی بیت، ههروه ها له دهمی فریده دیباوه ناگاداری شیوهی ژیانی فەرح بیت که چۆن به هه ژاری گه وه ده بیت و به هوی پوژگار و کاری چهرخی گهردونه وه ده بیته یه که مین ژنی دهسه لاتداری ئیران و بۆ ماوهیهکی زور له سهر شانوی سیاسی ئیران پۆل ده بینیت، له گه ل باسیکی کورتی نهو که سایهتی و سیاسی و سهرکردانهی که له و سهردهمه دا پۆلیان هه بووه، له گه ل باسی شکومه ندی دهسه لاتی محمد رهزا و دهستوپه یوه نده که ی و له کو تایشدا ده ربه ده ری و ناواره ی شا و قاچاخبونی له م جیهانه پان و به رینه دا.

له لایهکی دیکه شه وه نه م کتیبه له و روانگه یه وه بۆ نیمه گرنکه، کاتیک که ده بینین دهسه لاتی شاهنشاهی له ترۆپکی دهسه لات و سامان و هیژدا چۆن توشی گه نده لی و درۆ و دزی و تالانی و پاره پووتی دهسه لاتدارهکانی بوویه وه و به چه شنیک که هر کهس له ناستی خویه وه خه ریکی ویرانکردنی نهو ولاته بوو و دهسه لاتدارهکان له و په ری خوشی و که یف و نو شدا بوون و خه لکیش له و په ری داماری و برسیهتی و نه زانی و دواکه وتوو ییدا، به تایبه تی کاتیک نهو به شان ده خوینینه وه که چۆن (شا)

کۆمەلێک لە گەندەل و دز و درۆزن دەوریان تەنی بوو و نەیان دەهێشت بە هیچ شێوێکە
 حەقیقەتی خەلکی هەژار و کەم دەرامەت ببینیت و تیبگات لە کێشەکانی خەلکی
 گشتی، دەرئەنجامیش هەر ئەو درۆزن و گەندەلانی بوون لە کۆتاییدا ولاتیان توشی
 خەلاتانی خوین و مەینەتی و وێرانبوون کرد و پێش هەموو کەس ئەو وێرانبوونەش
 بەرۆکی خۆیانی گرت و زۆریکیان گیران و لەسێدارە دران و بەشیکیشیان بۆ هەمیشە
 ئاواوە و سەرگەردان بوون، ئیدی تێدەگەین کە ئەم میژوو بەردەوام لە ئیستاشدا
 دووبارە دەبیتهوه کە چۆن خەلکی گەندەل و ماستاوجی و درۆزن بەردەوام بازنەیهکی
 چەریان بە دەوری دەسەلاتدارەکان و ناوەندەکانی بڕیاردا دروستکردووە و لە
 بەرژەوێندی تەسکی خۆیان کاروبارەکان ئاراستە دەکەن. دەرئەنجام هەمیشە
 سەرکردەکان و دەسەلاتەکانیش بەهۆی خراپی ئەو کەسە گەندەل و مەشەخۆرانەوه
 لەناوچوون کە پارێزەری سەرەکی خۆیان بوون.

هیوادارم هەرکەسێک ئەم کتیبە دەخوینیتەوه بتوانیت سەرەپای چێژی
 پووداوهکان، پەیی بە راستی و دروستی ئەو دەسەلاتانەش بەریت و دڵنیا بیت لەوهی
 کە هەموو دەسەلاتیکی گەندەل و دز و درۆزن هەرچەندە زۆر بەهێز و دەزگای زۆر
 گەورەیی سیخوپی و ناسایشی و نەینیشی هەبیت، بەلام ئەگەر نەتوانیت لەناو
 هەناویدا دادپەروری و خۆشگوزەرائی کۆمەلایەتی فەراھەم بکات بۆ خەلکی گشتی،
 سەرئەنجام ئەو دەسەلاتە مۆرانە دەکەوێتە گیانی و بەرەبەرە دادپەرزیت و لەناو دەچیت
 و بۆ هەمیشە دەچیتە ناو زبڵدانی میژوووه.

نامانجەم لەم وەرگیڕانەش ئەوهیه کە کتیبیکسی میژوویی دیکە بخەمە سەر
 کتیبخانەیی خۆشەویستی زمانی کوردی و بیته هۆی سودەرگرتنی هەرکەسێک کە
 دەخوینیتەوه.

لەکۆتاییشدا داوای لێبوردن دەکەم لە هەر هەلە و کەموکوپیەک کە کردبیتم، چونکە
 جگە لە خودای گەورە هیچکەس بێ کەموکوپی نیه.

سەمیر حسین

٢٠١٢/٧/٢٣

دەستپىك .....

بىگومان، شۆپشى ئىسلامى ئىران يەككىگە لە پروداوہ سەير و كارىگەرەكانى سەدەى بىستەم.

ماوہى راپەرىنى شۆپشى خەلكى ئىران لە دژى سەرەپۆيى پەهلەوى تاوہكو سەرکەوتنى شۆپش و كەوتنى دەسلەلاتى پاشايەتى ئەوئەندە كەم بوو كە دەسلەلاتارەكانى ئەو حكومەتەى بەشىئوہيەك توشى سەرسامى كرد كە تاوہكو ئىستاش پاش تىپەرىنى سى و چەند سال ھىشتا ناتوان سەر لەو بارودۇخە دەربەكەن كە چۆن پرويدا.

بە جورئەتەوہ دەتوانرئت بوترئت، تاوہكو ئىستا ھىچ شۆپشىكى گەرەى جىهان ئەوئەندەى شۆپشى ئىسلامى ئىران كتیبى لەبارەوہ نەنوسراوہ. زياد لە دوو ھەزار ناوئىشانى كتیب لەلایەن نوسەرەكان، مئژوونوسەكان، سىياسەتمەدارەكان و پىاوانى ئەوروپى و ئەمريكىەوہ لە بارەى شۆپشى ئىرانەوہ نوسراوہ و بلاؤكراوہتەوہ، تەننەت زۆرىك لە دەستپۆيشتوہكانى حكومەتى پىشوو و تەننەت ئەندامانى خىزانى پەهلەوى (و خودى شای پىشوووش) لە بارەى ئەم پروداوہ مئژووييەوہ كتیبى نوسيوہ.

بەرھەمەكانى بەشىك لەم نوسەرەنە، وەكو كتیبەكەى محمد حسنين ھىكل (ئىران، ئەو چىرۆكەى كە ھەرگىز باس نەكرا) بى لایەننە و بەشىئوہيەكى ورد باسى پروداوكان و بەسەرھاتەكانى كردوہ.

ھەندىكى دىكە وەكو نوسەرە ئەمريكى و بەرىتانىيەكان سەرەپراى باسكردنى بارودۇخەكان و پروداوہ مئژووييەكانى ھەوليانداوہ لە راستى پروداوہكان لابدەن و دەستكارى مئژوو بەكەن.

کەسانی وەکو (شای) پێشوو لە کتێبی (وەلام بۆ میژوو) و یان ژەنرال عباس قرەباغی یان کریم سنجابی و شاهپور بەختیار و... هتد هەولیانداوە، سەرەرەپای باسکردنی ئەو بارودۆخانەی کە بوونە ھۆی کەوتنی پڕۆیمی پاشایەتی بەلام خۆشیان لە بەردەم میژوو و نەوەکانی دواتردا پاک بکەنەو و خۆیان بۆ بەری پێشان بدن.

بەھەر حال، سەرجمی ئەم بەرھەمانە ھەرچەندە بە ئامانجیش نوسرا، بەلام لە ھەمان کاتدا، خاوەنی بنەمایەکی بەنرخن لە دەرخیستی حەقیقیەتەکان و پروداوەکان، و کەسی لیکۆلەر و خۆینەری شیکاری دەتوانی بە جیاکردنەوی راستی لە ناپاستیەکان بگات بەو پڕۆرە پروداوانە کە لە کۆتاییدا بوونە ھۆکاری ھەرەسەینانی ئەو پڕۆیمە.

بەنرخترینی ئەم بەرھەمانە کتێبی یادداشت و بیرەوەرەکانی ئەندامانی خێزانە کە پەھلەوی، فەریدە دیبا و سیاسییەتەندارەکان و پیاوانی دەسەڵاتداری ئەو حکومەتە.

ھەرچەندە ھەریەکە لەو کەسانە، لە کتێبەکانی خۆیاندا، ھەولیانداوە بە جوړیک لە جوړەکان کێشەکانی خۆیان لەگەڵ ئەو کەساندا کە ناکۆکیان ھەبوو لەگەڵ یەکتەریدا یەکلایی بکەنەو، و ھەموو تاوانی ھەرەسی پڕۆیمە کەیان بخەنە سەر یەکتەر و خۆیان بۆ تاوان بخەنەو، بەلام لە کۆتاییشدا خۆیان پەسوا کردووە و نەینی و بابەتی فراوانیان ئاشکرا کردووە.

لەناو ئەو بیرەوەری و یاداشتەکانی کە لەلایەن کەسانی خێزانی پەھلەویەو نوسراوە دەتوانرێت ناماژە بە کتێبی بیرەوەرەکانی ئەشرف پەھلەوی، (وەلام بۆ میژوو) ی محمد پەزا پەھلەوی، (پاش ھەرەس) ئەحمەد علی ئەنصاری-کۆپی پورنی فەرەح دیبا، (براکەم شا) غلامپەزا پەھلەوی و (کچەکەم فەرەح) فەریدە دیبا بکریت.

بە باوەرپی زۆریک لە لیکۆلەرەوانی میژووی ئێران، دوو کتێب (وەلام بۆ میژوو) (محمد پەزا پەھلەوی) و بیرەوەرەکانی خاتو فەریدە دیبا (کچەکەم فەرەح) دیارترین و بەرچەستەترین لە ھەموو کتێبەکانی دیکە. بەتایبەتی خاتو فەریدە دیبا (دایکی فەرەح پەھلەوی) چونکە بە ھۆی ناشارەزای لە پیکھاتە و شیوھی سیاسی و زالبوونی ھەستی ژنانە بەسەر لایەنی بیرکردنەوی بەرژەوێندیاندا، بۆ پەردەتر و

راشكاوانه تر له كه سانی ديكه قسه ی كرده و نهينيه نه و تراوه كانی خيزانی په هلهوی و ديبای ناشكرا كرده و خستويه تيه پروو.

كتیبي كچه كم فرهج (بیره وه ریه كانی خاتو فرهیده ديبا) بلاو كراوهی نیما له جنیوهی سالی ۱۹۹۹ له لهندهن بلاوی كرده وه.

بلاو كره وهی چاپه ئینگلیزه كه ی كتیبه كه، له پینشه كیه کی كورتدا، بهراستی ناماژه دهكات به وهی كه دهقی كتیبه كه له سر شریته دهنگیه كانی خاتو ديبا نوسراوه ته وه و داپرژاوه.

خاتو فرهیده ديبا، به هوی نه خوشی و پیره وه، نه يتوانیوه بهراستی به شیک له نامه كان و به رواه كان بپيكتیت، به لام به شیوه یه کی سهیر نه و پروداوه میژوویانه ی كه خوی له ناویاندا بووه و شایه تیان بووه، به ده رختنیکی ساده و سه رنچرا كیشه وه باس دهكات.

نه و بابه تانه ی كه خاتو ديبا ده یان خاته پروو، سوچیکي تاریکی میژووی هاوچهرخی ئیران پرووناك ده كه نه وه.

هرچه نده، دایکی فرهج په هلهوی له باسكردنی هه ندیک له پروداوه كاندا كه وتوه ته ژیر كاریگری بوچونه كانی محمد په زاشا یان رادیو و چاپه مه نیه بیگانه كانه وه، به لام به شیوه یه کی گشتی كتیبي بیره وه ریه كانی (واته نه م كتیبه ی كه له بهرده ستدایه) راشكاوه نه تر و راستره له كتیبه كانی دیکه ی نه ندامانی خيزانی په هلهوی. چونكه له وانه یه به بی هیچ جوړه بیركردنه وه یه كه له بهرژه وه ندیکي تایبه تی و شه خسی نوسرا بیټ.

خاتو ديبا سه ره پای باسكردنی وردترین و تایبه تیرینی پرسه نه خلاقیه كانی شا و خیزانه كه ی، باسه تایبه تیه كانی خویشی به شیوه یه کی راشكاوانه و بی باكانه باس كرده.

له م كتیبه دا، خاتو فرهیده ديبا دهستی خوینهر ده گریت له گه ل خویدا به ره و ديبای پر نهینی و نه فسانه ناسای كوشكه كان و ده رباری شاهه نشای ده بیات.

خاتون خوینهری كتیبه كه ی ده خاته ناو پروداوی میوانداریه كان و سه فره پاشایانه شكومه ندانه كانی سه رانی ولاتانی بیگانه بو ئیران.

پاشان دیتە سەر باسی ئاھەنگی ھاوسەرگیری کچەکە ی لەگەڵ محمد رەزا شا و ئاھەنگەکانی تاج لەسەرنانی دوو ھەزار و پینچ سەدەمین سالی شاھنشاهی، و تاوەکو ئەو شۆینە ی کە بیرەوهری و یادەوهریەکانی رێگە ی پێدەدەن کەسایەتیەکان و کەسانی دەسەلاتداری دەرووبەری شا و کچەکە ی یەك بەیەك دەناسینیت.

سەیرۆ سەمەرەترین بەشی ئەم کتیبە، بیرەوهری فەریدە دیبا (دایکی فەرەح پەهلەوی)، باسکردنی پۆژانی ھەلھاتنی محمد رەزا شا، فەرەح و ئەندامەکانی خیزانی پەهلەوییە بو ميسر، مەراکیش، باھاما، پەنەما، مەکسیک و ئەمریکا... خاتو دیبا، کە یادەوهری تال و ناخۆشی ھەییە لەبارە ی پۆژانی ئاوارەیی لە غەریبیدا، بی سەرپەرشتی و بی چارە ی محمد رەزا شا و ئاوارەییەکە ی بەشیوہیەکی زۆر جوان دەخاتەپروو و بە ئاشکرا بابەتەکان و باسەکان دەخاتە بەردەست خوینەرەکانی.

بلاوکەرەوی کتیبی خاتو فەریدە دیبا بەر شیوہیەکی کە لە چاوپێکەوتنەکە ی لە رادیوی ٢٤ کاتژمیری لۆس ئەنجلسیشدا ناماژە ی بو کردو، بلاوکردنەوہی ئەم کتیبە بوو تە ھۆکاری توپەیی ئەندامانی خیزانی پەهلەوی و تەنانەت بیتاقەتی کچەکەشی (فەرەح).

ئەم کتیبە، لەناو ئێرانیکانی نیشتەجینی ئەمریکا و ئەوروپا و ئێران پەرۆشتەری کتیبی ئەم سالانە ی دوایی بوو، کە ئیستاش وەرگیرانی بو زمانی کوردی دەخریتە بەردەست خوینەرانی خوشەویست.

پێویستە ئەوہ باس بکریت کە ھەولداروہ تارادەییەک زۆری ئەو دەربەرینە زیادەپەرەوی و بەکارھینانە نازناویانە ی کە ناماژە ی تەشریفاتین وەکو جەنابی ئەعلا حەزرت و جەناب عالی یان جەنابی رێژدار حەزرتە کەم بکرینەوہ. ئەگەر لە ھەندیک رستەدا ئەم دەربەرینانە بە ئاشکرا بەکارھینرابن بو ئەوہ بوو کە تاوەکو رادەییەک شیوہی قسەکانی خاتو دیبا بیاریزیت.

(انتشاران بە افرین)

ئاشنايه تي له گهڻ (شا) دا

ناشناپه تی له گهل شا دا!

له يه کيک له پوژه کانی به هاری سالی ۱۹۵۸ بوو، منداله کهم به شهوق و خوشيکی فراوان و سهرسورمانیکی زوره وه (حاله تیک که باشته به شوک بیچوینم) هاته وه بۇ ماله وه و وتی: (دایه! دایه!) (کچه کهی شا بانگه یشتی کردوم بۇ ماله وه یان!) کاتیک، که میک هاته وه سهر خوی و لهو حاله ته نااساییه پرزگاری بوو، باسی شیوه ی بینین و چاوپیکه وتنی خوی له گهل (نهرده شیری زاهدی)، زاوی شا (پیاوی خاتو شانازی) بۇ کردم.

(فهرح) وتی بۇ بینین و چاوپیکه وتن له گهل (نهرده شیری زاهدی)، که نه و کات سهرۆکی کاروباری خویندکارانی ئیرانی نیشته جیی دهره وه ی ولات بوو، سهردانی وه زاره تی کاروباری دهره وه م کرد و (نهرده شیری زاهدی) له لایه ن هاوسه ره که یه وه (شانان) بانگه یشتی کردم بۇ ماله وه یان.

*****

رینگه م پی بده هه ندیک بگه پیمه وه بۇ دواوه و باسی نه و پروداوت بۇ بکه م که له کوتاییدا بووه هوی ناسینی (فهرح) له گهل (محمد رهزا شا) و دهرنه انجامیش بووه هوی هاوسه رگریان.

پیاوه کهم (خوالیخوشبوو سوهراب دیبا)، نه فسه ری^۱ سوپای شاهنشاهی بوو و له کوتایي ته مه نی له به ریوه به رایه تی دادی سوپای تاران خزمه تی ده کرد. هاوسه ره که م

---

^۱ - باوکی فهرح نه فسه ری سوپا نه بوو به نکو پله داری سوپا بوو. له به لنگه به جیماوه کانی سهرده می په هله ری ناوی وه کو مفهوز (سوهراب دیبا) براوه.

له چەند پرودوایوکی گرنگی میژوویی سەربازیدا بەشداری راستەوخۆی هەبوو که لەوانە دەتوانم ناماژە بە ئاژاوەکە (ئیسماعیل ناغا سمیتقو)^۲ بدەم لە نایزەربایجان، که لەو پروداوەشدا بریندار بووبوو.

لەسالی ۱۹۳۵، ھاوسەرەکەم گوازیایەو هەبوو هیزی سوپای گەیلان و بۆ خزمەتی سەربازی هات بۆ رەشت.

ئەو کات، من کچیکی هەرزەکار بووم و پاش تەواکردنی قوئاغی خویندنی سەرەتایی، بۆ فییبوونی دروومانی دەچووم بۆ لای خاتو سەکینه شەرەفی که لە لای رۆژھەلاتی مەیدانی سەرەکی رەشت (سەوزە مەیدان) هەو بوو.

لەو سالانەدا زۆر بەکەمی کچیک پەیدا دەبوو که دەیتوانی سەرکەوتوو بیت بە تەواکردنی قوئاغی سەرەتایی.

هەلبەتە، لە تاران دەکرا کچ قوئاغی ناوەندییش تەواو بکات. چەند خویندنگە یەکی ناوەندی وەک، قوتابخانەی ئیتالیەکان و فەرەنسیەکان لە تاراندا چالاکیان هەبوو که تەنھا کچیان وەرەگرت. بەلام لە شارە بچوکهکان و پارێزگا و قەزاگاندا ئەم جۆرە قوتابخانە نەبوون، هەرچەندە لە زۆریک لە ناوەندەکانی پارێزگاگان و شارە گەرەکاندا بەشیوہیەکی پەرتەواژە هەلی لەبار هەبوو بۆ خویندنی کورپان بۆ قوئاغی ناوەندی، بەلام بۆ کچان تەنانەت قوئاغی سەرەتایییش بوونی نەبوو.

رەشت یەکیک بوو لەو شارە دەگمەنانەکی ئێران که لەبەر ئەوەی لەسەر سەرە پێی ولاتە گەرەکاندا بوو، بە ئاسانی دەستی دەگەیشتە شارستانیەتی و فەرہەنگی ئەوروپی، هەر بۆیە زۆر زووتر لە شارەکانی دیکە ئێران بوو بە خاوەنی قوتابخانەکی کچانە و تەنانەت دواناوەندیشی لی کرایەو.

گومانی تێدا نیە ئەو کەسانەکی که دەگەنە دەسلەت و ناوبانگی بۆ خویان شەجەرەنامەیک دروست دەکەن و رابردوویەکی شکۆمەندانە بۆ خویان ساز دەکەن. هەر لەبەر ئەوەشە که مەوہز دیبا دەگۆریت بۆ ئەفسەریکی پلە بەرز.

^۲ - ئیسماعیلی ناغا سمیتقو سەرۆکی فوجیک بوو لە نایزەربایجانی رۆژناوا شۆرشیک بەرپا کرد بەلام لەلایەن دەولتەرە سەرکوت کرا و لە سالی ۱۹۳۰ کوژرا.

هه لیه ته ناوه ندی هونه رستانیش به مانای ئه مپۆیی نه بوو. له بیرمه ته نها چه ند
شاره وه ندیک ی پروس، له ره شت فیرگه ی به خێو کردنی ماسی و فیرگه ی کاره با و
چاک کردنه وه ی په یوه ست به که لویه ئی کریکاریان هه بوو. کاره با ی شاریش له
کارگه یه که وه ده هات که مولکی که سیکی پروسی بوو.

باوکم زۆر زوو دنیای به جیه هیشته و له یاریه کانی پۆژگاریش بوو که له م پروه وه
چاره نوسی من و منداله که م ریک وه کو یه ک بیته.

کاتی که باوکم له ده ستدا، براهه م سه ره پرشتی ژیا نی من و دایکمی له نه ستۆ گرت.
براکه م، محم د علی، ته نها چوار سال له من گه وره تر بوو و له و سالانه ی جهنگی
جیهانی دووم و نه و قه یرانه سه خته ئابوریه دا ده بوو به ته مه نیکی که مه وه
به ره پرسیاریه تیکی گه وره له نه ستۆ بگریته.

مروۆ، نه گه ره له دنیا دا هه موو شتیکی هه بیته و خاوه نی هه موو به ره ره کانی ژیا نیش
بیته، به لام باوک یان دایکی له ده ستدا بیته، هه میشه هه ست به که می و نا ته واوی
ده کات.

په یوه ستبونی مه ره بان ی و خو شه ویستی فراوان له گه ل باوک و دایک بو ئه وه یه که
مروۆ زاده ی نه وانه و له راستیدا به رده وامی و درێژگراوه ی بوونی نه وانه.

کچ زیاتر وابه سته ی دایکه، چونکه وابه سته بوونیکی زیاتری هه یه، و له گه ل
ئه وه شدا له بهر ئه وه ی که کچ زیاتر له کوپ بوونه وه ریکی سوژدار و هه ستیارتی هه مان
په یوه ندیه شی له گه ل باوکیدا هه یه.

من له و کاتی هه رزه کاریه دا، به له ده ستدانی باوکم، توشی سه ره گه ردانیکی گه وره ی
سوژداری بووم که تا وه کو ئه مپۆش نه و سه ره گه ردانیه له گه لمدا یه و سویندیش ده خۆم
که هه رگیز، ته نانه ته له باشترین پۆژه کانی سه ره که وتنی ژیا نیشم، نه مه توانیوه نه و
هه ستکردن به که میه ی باوکم له بیر بکه م و به رده وامیش هه ستم به و بو شاییه کردوه.

به داخه وه، کچه که شم به مندالی باوکی خو ی له ده ستدا و له وانه شه نه مه یه کی که بیته
له یاریه سه یره کانی ژیا ن و ویسته نه خوا زرا وه کانی خیزانی ئیمه.

دایکی شتم به هه تیوی گه وره بوو بوو، واته ئیمه سی نه وه مان باوکمان له ده ستدا بوو!

فشار و گرفته‌کانی ژيان پاش باوك زور بوون. تاوه‌كو كاتيک كه باوكم له ژياندا بوو، زور هه‌ستمان به قورسی و دژواریه‌کانی ژيان نه‌ده‌کرد. به‌لام پاش مردنی باوكم ژيان شیوه و پروخساری گرتی خوی نیشانداین.

من له تهمه‌نی ۱۴ سالی بووم به شاگردی خوالیخوش بوو خاتو سه‌کینه‌ی شه‌رفی. له و سالانه‌دا ره‌شت یه‌کیک بوو له و شاره ده‌گمه‌نانه‌ی ئیران که هه‌ندیک له ولاته‌کانی ده‌روه له و شاره‌دا کونسولگری و بنکی بازرگانیان هه‌بوو.
(به‌نده‌ری په‌له‌وی) ۱ یه‌کیک بوو له به‌نده‌ره سه‌ره‌کیه‌کانی ولات و پینگه‌ی په‌رینه‌وه و تیپه‌پینی ئیرانیه‌کان بوو بو ئه‌وروپا.

تاوه‌كو پيش هاتنه سهر ده‌سه‌لاتی ره‌زاشا (به‌نده‌ری په‌له‌وی) که پيش هاتنه سهر حوكمی ره‌زا شا پینی ده‌وترا (ئه‌نزلی) ۲، ته‌نها ده‌روازه‌یه‌کی كراوه بوو به پوری ئه‌وروپادا. به‌لام له‌سه‌رده‌می ره‌زا شادا به‌نده‌ری دیکه له كه‌ناری كه‌نداوی فارس دروستكران و پینگه‌ی ده‌ریایی تازه كرانه‌وه.

نزکی (ره‌شت) و ئه‌نزلی و هاتوچوی بازرگانانی بیانی و ده‌ریاوان و مه‌له‌وانه‌کان بو ئه‌و به‌نده‌ره و هاتوچویان بو ره‌شت و هه‌روه‌ها بوونی بیانیه‌کان له ره‌شت، سه‌ره‌پای بنکه بازرگانیه‌کان و کونسولگریه بیانیه‌کان، بووبویه هوی ئه‌وه‌ی که له هه‌موو جوړه نه‌ته‌وه‌یه‌ك له‌م دوو شاره‌دا ببینرین. هه‌لبه‌ته زۆرینه‌ی ئه‌و بیانیانه‌ش روسی و ئه‌لمانی و به‌ریتانی بوون.

له‌ناو پوسه‌کاندا کهسانی زور له پوسه سپیه‌کان ده‌بینران که پاش شوپشی به‌لشه‌فیکیه‌کان هاتبوون بو ئیران. بازرگانیکی زۆریش له ئه‌رمه‌نی و ئازهری و ویلیه‌ته‌کانی قه‌فقازیش هه‌بوون که پاش شوپش له‌گه‌ل ژن و منداله‌کانیان هه‌له‌هاتبوون بو ئیران و له ره‌شت و ئه‌نزلی و شاره‌کانی دیکه‌ی ئیران نیشته‌جی بووبوون.

له‌گه‌ل بوونی ئه‌م هه‌لومه‌رجه، ره‌شت و ئه‌نزلی بارودۆخیکی تایبه‌تی ئابوری و فه‌ره‌ه‌نگیان هه‌بوو.

۱- پاش ئه‌وه‌ی که ره‌زاخان گه‌یشته ده‌سه‌لات ناوی (به‌نه‌ری ئه‌نزلی) گوپی بو (به‌نده‌ری په‌له‌وی).

۲- پاش سه‌رکه‌وتنی شوپشی ئیسلامی دووباره ئه‌م به‌نده‌ره ناوه‌کی بووبویه به (ئه‌نزلی)

لەو سەردەمەدا شوینی کاری خەياتی و فرۆشتنی قوماش و جلوبەرگ بەشیوەی ئەمپوویی لە ئێراندا بوونی نەبوو و ھەرچەندە بەرگدرۆمانی پیاوانە بۆ دورینی جلوبەرگ لە شارەکاندا ھەبوو، بەلام ژنان زیاتر خۆیان جلوبەرگی خۆیان دەدوری و نیشانەییەکی نامادەبوونی کچیک بۆ شوکردن و ھاوسەرگریش ئەوەبوو کە دورین و درۆمانی بزانیت و بتوانیت جلوبەرگ بۆ خۆی بدوریت!

دووکانی درۆمانیەکی خاتو شەرفی لە سەوزە مەیدان (سبزه مەیدان)ی رەشت تاکە درۆمانیکی ناودار و پەر مەشتەری شارێ رەشت بوو کە خاتونە دیارە ئێرانییەکانی وەک ژنانی فەرماندەیی لەشکر و پارێزگار و ناودارەکانی شار مەشتەری بوون و خاتونە بیانیەکانی نیشتەجیی رەشت و ئەنزیلیش بۆ دورینی جلوبەرگە تازەکانیان بۆ خۆیان و مندالەکانیان سەردانی ئەم شوینەیان دەکرد.

خاتو شەرفی تاوەکو رادەییەک ژنیکی خویندەوار و زۆر سەنگین و لە ھەمانکاتیشدا ھونەرمەند بوو.

کاتیکی کە زانی خێزانەکی ئیمە ناتوانیت بۆ بەردەوامیدانی ژیانیکی شەرافەتمەندانە تەنھا پەشتی بەو داھاتە کەمەیی براکەم بێت، منی بردە لای خۆی. لەو کاتە بە دواوە ئیدی دووکانی درۆمانیەکی خاتو شەرفی بۆ من گۆرا بۆ ھونەرستانی کە لیوھی فییری ھونەری بەرگدرۆمانی بووم و ھەرۆھا بوو شوینیکیش بۆ بەدەستھینانی داھاتیکی بۆ ئەوھی بتوانم لە پێگەییەو خەرجیەکانی پۆژانەیی مالی پی دابین بکەم.

لە کۆتایی ۱۹۲۶ کاتیکی کە بوومە بەرگدرۆمانیکی بە ئەزموون و تاوەکو رادەییەک داھاتیکی باشم ھەبوو، پروداویکی پرویدا ئاراستەیی ژیانمی گۆپی.

مالی ئیمە لە نزیک بازاری رەشت بوو. ماوەییەکی کاتیکی کە لە دووکانەو بە پی دەچومەو بۆ مالمەو ھەستم بە پیاویکی گەنجی پاسکیل سوار دەکرد کە خستبوومیە ژیر چاودیریەو تاوەکو دەگەیشتمەو مالمەو.

بەھەر حال، پۆژیکیان ئەم پاسکیل سوارە نزیک بوویەو لیم و پیی وتم دەمەوینت لەگەل دایکما بیتمە خوازیبیت.

دواتر کاتیک که هاوسه‌رگریم له‌گه‌لدا کرد هوکاری ئه‌وهم بو دهرکه‌وت که بوچی ماوه‌یه‌ک چاودیری ده‌کردم. وتی له‌و ماوه‌یه‌دا زۆر به‌وردی هه‌لسوکه‌وت و هاتوچۆ و ئه‌خلاقتم خستبویه ژیر چاودیری ورده‌وه تاوه‌کو دئنیاییت که بزانییت من ده‌توانم هاوسه‌ریکی خاوه‌ن متمانه و شایسته بم بوی.

من پیش ئه‌وه‌ی که بابه‌ته‌که باس بکه‌م بو دایکم، باسه‌که‌م لای خاتو شه‌ره‌فی باس کرد و ئه‌ویش وتی ده‌بییت خۆم لیکۆلینه‌وه بکه‌م له‌و مه‌سه‌له‌یه. هه‌ره‌وه‌ها، خاتو شه‌ره‌فی داوای لیکردم که ئه‌گه‌ر دووباره توشی بوومه‌وه داوای لی بکه‌م بپروات بو مالی خاتو شه‌ره‌فی بو ئه‌وه‌ی له‌وی خاتونه‌که‌م بیینییت.

هاوسه‌ره‌که‌ی خاتو شه‌ره‌فی، ناوی حسین خان شه‌ره‌فی بوو، له‌ دهره‌وه‌ی به‌رده‌م شاری ره‌شت میوانخانه‌یه‌کی ئاسای و پرستورانیکی باشی هه‌بوو.

پوژیک کاتیک که خوازیینه‌که‌ره پاسکیل سواره‌که‌م بیینی. وه‌ستام تاوه‌کو گه‌یشته به‌رامبه‌رم. پیم وت ئه‌م شیوه چاودیری و که‌وتنه دووم له‌به‌رچاو خه‌لکی گشتی به پاسکیل کاریکی جوان نیه و ده‌بیته هوی ئه‌وه‌ی که خه‌لکی به‌شیوه‌یه‌کی خراپ شته‌کان لیکبده‌نه‌وه، پیم وت ئه‌گه‌ر سوری له‌سه‌ر بپیاره‌که‌ت و دئنیاییت له‌ کاره‌که‌ت ده‌بییت چاوت بکه‌ویت به وه‌ستاکه‌م و پرۆیت بۆلای.

ئه‌ویش قبولی کرد و ناو‌نیشانی مالی خاتو شه‌ره‌فی وه‌رگرت و پرۆیشت.

چهند پوژیک دواتر، له‌گه‌ل دایکی، که خوا عه‌فوی بکات ژنیکی به‌پریز و حورمه‌ت‌دار بوو، چوون بو بینینی خاتو شه‌ره‌فی و وتبوی پله‌داری سه‌ربازیم و خاوه‌نی موچه‌یه‌کی جینگیم و به تازهی له تارانوه گوازاومه‌ته‌وه بو ره‌شت و ئیستاش مه‌به‌ستی هاوسه‌رگری و پیکه‌ینانی خیزانم هه‌یه و بویه به‌م شیوه‌یه‌ش هاتومه‌ته پیشه‌وه به‌راستی له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که له ره‌شت هه‌یج خزم و ناسراو و که‌سیکمان نیه تاوه‌کو له‌په‌نگه‌ی ئه‌وانه‌وه کاره‌که جیبه‌جی بکه‌م، بویه ناچاربووم خۆم چهند که‌سیکم راسپاردوه که پرسیار بکه‌ن بۆم و ئه‌وانیش ئه‌م که‌سیان هه‌لبژاردوه بۆم.

له‌باره‌ی هه‌لبژاردنه‌که‌ی خۆشمه‌وه ئه‌وه بوو که ماوه‌یه‌که خستومه‌ته ژیر چاودیری‌وه و ئه‌و ماوه‌یه ئه‌و کچه ته‌نها له‌سه‌ر کاره‌که‌یه‌وه به‌ره‌و ماله‌وه

رۆيشتوه ته وه و بۆم ده ركه وتوو ه كه خاوه نى هه لسوكه وتيكي باش و ريزدارانه يه و شايه نى نه وه يه كه بيكه مه هاوسه رى خۆم.

خاتو شه ره فيش پرسى يارى ناو نيشانى شوينى كار كردن و ناوى فرمانده و سه رۆكه كه ي لى ده كات و پاشان له لايه ن هاوسه رى فرمانده ي له شك رى ناو چه كه و هاوسه رى چه ند پله دارى كى ديكه وه، كه مشت ه رى خۆى بوون، ليكۆلينه وه يه كى فراوان ده كات له باره ي هاوسه رى ناينده مه وه و پاش نه وه ي كه دننيا ده بيت له كه سايه تى و نيه ته كه ي، باسى چاوپيگه وتنه كه ي و ليكۆلينه وه كه ي كرد بۆم و پاش گفتوگو يه كى فراوان باسى نه وه ي كرد كه ده بيت هه موو كچي ك شو بكات و هه ول بدات خيزانيك بۆ خۆى پي ك به ني ت و چانسى هاوسه رگيريش ته نها جاريك ده دات له ده رگاي هه ر كچي ك و نه گه ر هه ول نه دات نه و ده رگايه بكاته وه نه وا هه له كه ي له ده ست ده رده چي ت و ئيدى جاريكى ديكه نه و چانسه له و ده رگايه ناداته وه!

له پراستيدا، خاتو شه ره فى كه خواز بيني كه ره كه ي منى به كه سيكى متمانه پي كرا و و جينگير ناو برد خۆيشى ها ته ناو مه سه لكه وه و مه راسي مى خواز بيني كرده كه و شيرنى خواردن و ده ستگيرانى و گري بيه ستى و شاييه كه ي له نه ستۆ گرت.

(خوا عه فوى بكات خاتو شه ره فى به پراستى ژنيكى خزمه تكار و چا كه كار بو و له سه رده مى كار كردنى له دوو كانه كه ي زۆربه ي نه و شاگرد و به رده ستانه ي كه كاريان بۆ ده كرد ناردينه مالى خۆيان و هاو كاريكى گه و ره ي كردن بۆ هاوسه رگيرى) له سالى ۱۹۳۷ له ناهه نكيكى زۆر ساده و ساكاردا، له گه ل (سوه راب دي با) هاوسه رگيريم كرد.

(سوه راب دي با) له داى كبووى (شش كلان) ي ته بريز بو، به لام باوك و داى كى خه لكى باكو بوون و كاتى خۆى كو چيان كرد بوو بۆ ئيران.

برايه كيشى هه بوو به ناوى (نه حه مه د) كه له تاران خه ريكى كار كردن و خويندن بو و دواتر توانى بېروات بۆ زانكووى تاران و بېروانامه ي به رز به ده ست به ني ت. نه مه ش له ياره كانى رۆژگاره كه باوكى فه رح نازه رى و داى ك و باوكى پيا وه كه شى له كو چكه ره باكو ييه كان بيت و دواتريش كاتي ك كه فه رح له گه ل محمد ره زاشا

هاوسەرگىرى كرد داىكى محمد رەزا (خاتو تاج الملوك) ىش لە كۆچكەرە باكوپپه كان و باوكى (رەزا شا) ش لە كۆچكەرە باكوپپه كان بوو.

هاوسەرەكەم پياويكى زۆر ئيماندار و لە خواترس و ئەهلى نوپۇز و پۇژوو بوو و بەمانايەكى تەواو پياويكى ئيماندارى واقعى بوو.

لە ماوه يەكى كورتى ژيانى ھاوبەشمان كە پىنج سال و نيو زياتر دريژەي نەكيشا ھەستەم بە ماناي راستى خوشبەختى ژيان كرد. كچىك كە لە ھەرزەكاريدا باوكى لە دەستدا بوو ئىستا پياويكى ھەبوو بە خوشەويستى و مەرەبانىە فراوانەكانى خوى جىگەي چۆلى باوكيشى بۇ پر كردبوويه وە.

بەداخو ە مروۋە لەم جىھانەدا بۇ ئەو ە دوست نەكراو ە كە بە ئارامى و بى خەم بژى! نزيكەي سالىك پاش ھاوسەرگىرى، ھاوسەرەكەم لە پەشتەو ە گوازرايه وە بۇ سوپاي يەكى ئايژەربايجان و منيش ناچاربووم بۇ يەكەمىنچار لە ژياندا داىك و براكەم بە جىبھىنم و لە گەل پياو ەكەم و داىكى پياو ەكەم بەرەو غەربى پرم.

ئىمە پۇيشتىن بۇ مالى باوكى پياو ەكەم لە ناوچەي ششكلاى تەبرىز و لەوى نىشتە جىبووين. چەند مانگىك پاش پۇيشتنمان بۇ تەبرىز (فەرەح) لە داىكبوو.

خۇشى لە داىكبوونى فەرەح زۆر دريژەي نەكيشا چونكە براكەم (محمد على) ھات بۇ تەبرىز بۇ سەردانمان. بە بينىنى جلوبەرگى سەرتاپا پەشى براكەم تىگەيشتم كە محمد على بۇ بينىنى خوشكەزا تازە لە داىكبوو ەكەي نەھاتوو ە بۇ تەبرىز، بەلكو ھاتوو ە ھەوالىكى ناخۇش و مەينەتبارى پىيە.

ھەستكردنەكەم راست بوو. داىكم بەھوى توشبوونى بە نەخۇشى سيل كە لەو سەردەمەدا يەكىك بوو لە بەربلاوترين نەخۇشىەكانى ئىران گيانى لە دەستدا بوو و ئىمەي بە جىبھىشتبوو.

لەبەر ئەو ەي كە لە دواھەمىن پۇژەكانى ژيانى داىكم نەمتوانى لەلای ىم و دىدارمان كەوتە قىامەتەو ە توشى بىتاقەتى و نىگەرانىكى قول بووم كە تاو ەكو ئىستاش ئەم ھەستە جەرگپرە لەگەلمدا بەردەوام ماو ە.

ھىشتا جلە پەشە ماتەمبارىەكانى داىكم لانەبردبوو پياو ە خوشەويستەكەم كە خوشەويستتر بوو لە گيانم لە دەستمدا.

ماوهیهك بوو (سوههراب) هاواری نازاریکی دهکرد له سکیدا و بهردهوام لاواز و سیس دهبوو. کهچی توشی شیرهپهنجهی گهده بووبوو و نیمهش نهماندهزانی و وا بیرمان دهکردهوه که برینی گهدهی هیه.

ماوهیهکی زۆر بهو شیوهیهی که له شاره دووره دهستهکانی ئیران باو بوو، ریژهیهکی زۆر له ههموو جوړه دهرمانیکی گیاییمان بۆ کولاند و بهشیوهی جوړاوجوړ نامادهمان دهکرد بۆی و ههولنی چارهسهکردهمان دهدا، بهلام نهو شتانه سودیان نهبوو....

کاتیکی که نازارهکه ئومیدی لی بری. بریارماندا بیبهین بۆ تاران. له تاران، پۆیشتین بۆ نهخوشخانهی سوپا له ئەمیرییه و لهوی نهشتهرگهریکی بۆ ئەنجامدرا. کاتیکی که سکیان ههلدپری، وتیان توشی شیرهپهنجه بووه. چهند پۆژیک پاش نهو نهشتهرگهریه ناسهکرهوتوووه کۆچی دواپی کرد و بهجیهیشتین و منی لهگهڵ منداله بچکولانهکهم به کیویک خهه و خهفتهوه به تهنه هیشتهوه. لهم کاتهدا کهچهکهم (فهرح) تهنه چوار سال تهمنی بوو.

پاش مردنی پیاوهکهم گهپاینهوه بۆ تهبریز و بۆ ماوهیهک لهلای دایکه جگهرسوتاوهکهی پیاوهکهم ماینهوه.

لهو ماوهیهدا براکهم پۆیشتبوو بۆ تاران و لهوی کاروکاسپینکی باشی بهدهستهینابوو.

لهبهر نهوهی که چهزیک زۆرم ههبوو که کچهکهم بپروات بۆ قوتابخانهیهکی باش و خویندن تهواو بکت داوام له براکهم کرد سهپهرشتی فهرح لههستۆ بگریت. محمد علی زۆر به خوشحالیهوه ئەم داواکاریه می قبول کرد و فهرحی برده لای خۆی بۆ تاران.

دوباره گهپامهوه بۆ تهبریز و لهبهر نهوهی که خهیا تیکی زۆر باش بووم لهو مالهی که له ششکلان له تهبریز له پیاوهکهمهوه بۆم بهجیمابوو بهرگدروومانیکم دانا و بهو داها تهی که له دورینی جلویهرگی ژناندا دهستم دهکوت، ژیا نی خۆم و خهسوه پیرهکهم پی به ری دهکرد.

تاوهكو كاتيڪ كه پياوهكهم لهژياندا بوو بو يارمهتيداني براكه ي ههموو مانگيڪ
بريڪ پارهي دهنارد بو تاران تاوهكو بتوانيت بژي و خويندنهكه ي تهواو بكات. پاش
مردني پياوهكهم من ههولمدا نه يارمهتیه نه پچرپيت و نهو گه نجه له تاران توشي
سهختي و دژواري ژيان نه بيت.

له ماوه ي نهو پرووداوانه ي كه هاوكات بوون له گهل هيرشي هاوپه يمانه كان و
داگيركردني ئيران خه سوشم كوچي دوايي كرد و منيش به تهنه ي و تهنه ماموه.
بيوه ژنيكي گهنج، تاك و تهنه له شاريكي غهريب ئيدي دياره ده بيت بتوانيت چ
روژ و حاليڪ چاوه رواني بكات.

لهو سهرده مه دا نايزه ربايجان له ژير چاوديري ديموكراته كاندا بوو كه ده يانويست
حكومه تيكي هاوشيوه ي حكومه تي به لشه فيكيه كان دروستبكن. ريبه ره كه يان (سيد
جعفر پيشه وهري) بوو كه خوازياري يه كگرتني ههردوو نايزه ربايجانه كه و
پيكه ينياني حكومه تيكي سو سيالستي بوو و بانگه شه ي يه كساني و دادپه روهري و
يه كساني و دابه شكردني دادپه روهرانه ي ساماني ده كرد.

له ماوه يه كي كورتدا حكومه ته كه ي پيشه وهري، زه ويكي زوري دهره به گه كانيان گرت
و دابه شي كرد به سهر لادين شينه كاندا. سه رمايه داره گه وره كانيش يان له له ناوچه كه دا
هه له اتن يان كومه ليكيان په نا يان برده بهر شاخه كان.

كه سانيك كه سالانيكي زور سو كايه تيان پي ده كرا ئيسقا له حكومه ته كه ي
پيشه وهري نه ندامي نه نجومه ني حكومه ته كه بوون و خه لكان ي جوتيار و كريكار و
چينه كاني خواره وه ي كومه لگه ش پياوي حكومه ت و كاروباري كومه لگه يان ده برد
به رپوه و هه لومه رجي كار و چالاكيان بو دهره به گه كان و بهر پرسه گه وره كان دژوار
كرد بوو.

به شيوه يه كي گشتي نايزه ربايجان له خاكي سه ره كي ئيران جيا كرابو بوويه وه و
حكومه تي ناوه ندي هيچ جوړه ده سه لاتيكي به سه ردا نه ما بوو.

پيشه وهري و هاوپنيكاني له دوور ترين خالي سنوري نايزه ربايجاني ئيران له (مغان)
و (ناستارا) و (ماكو) تاوه كو (زنجان) و (نههر) له نزيك قه زوين ده سه لاتيان هه بوو و
حكومه تيان پيكه ينيانو بوو.

لەم پەشێویەدا، زەویدارە گەرەکان و سەرمایەدارەکانیش بێدەنگ دانەنیشتبوون و شەوانە بە یارمەتی شەرکەر و پیاوێکانیان و بە هاوکاری چەک و تفاقى ئینگلیز و ئەمریکەکان دەیاندا بەسەر هینزى دیموکراتەکاندا، ئەم بارودۆخەش تارەکو دەرچوونی هینزى هاوپەیمانەکان لە ئێران و پاشەکشىی هینزى سوڤیەتەکان و کەوتنى حکومەتى دیموکراتەکان بەردەوام بوو.

لە هەلومەرجىكى لەم شىۆهیهى ناچارامدا، ئن وەكو ژنىكى گەنجى پیاو مردوو زۆر زیانم پىگەيشت و بى سەرپەرشت و بى پشت و پەنا بووم. هەرلەم پوانگەیهشەوه بوو، کاتىک کە پىشنىارى هاوسەرگىرىم بو کرا لەلایەن بازىرگانیكى دەولەمەندەوه بەبى لىكۆلینەوه و هەلسەنگاندن پىشنىارهکەم قبول کرد.

(رەحیم ئاغا ئىپکچى) لە تەبرىز بازىرگانیكى ناسراو بوو کە بو پاراستنى پىگەى ئابورى خۆى هەرچەندە لە ناخەوه مەیل و حەزى بە دیموکراتەکان نەبوو، بەلام چووبوو پىزىانەوه و بە زىرەكى و لىهاتوىى خۆى توانیبوى هەم مۆلکو مائەکانى خۆى بپارىزىت و هەمىش بە دەستخستنه ناو کارى هاوردەکردنى کالاً لە روسیا و ولاتانى دراوسى وەكو ئایزەربایجان، لەو هەلومەرجە مەترسیدارەدا، داراییهکەشى پەرەپىندات!

رەحیم ئاغا مالىكى تازەى بو کىرىم و ژىانیكى گونجاوى بو فەراهەم هینام. هەرچەندە من هەرگىز ژنى ئەسلى و هاوسەرە کاتىه (صیغەیهکانىم) نەبینى بوو، بەلام ئەوەندەى نەبرد تىگەيشتم کە سەرەپرای ژنە ئەسلى و گریبەستیهکانى چەندىن ژنى دىکەى صیغەیهى هەیه و سەرەپرای ئەووش پاش منىش چەند ژنىكى دىکەى صیغەیهى هینا.

هەندىک کات کاتىک کە پرسىارم لى دەکرد، زۆر بى باکانه و بى پەروایانە وەلامى دەدامەوه کە تارەکو ئىستا زىاتر لە دانەکانى تەسبىحىک ژنم صیغە کردوه!

(رەحیم ئىپکچى) بەهۆى توانایى داراییهوه، بەو شىۆهیهى کە عادەتى هەموو (سەرمایەدارەکانى) هەموو ئەم جیهانەیه، خۆى بە زىاتر لە خەلکى دەزانى و بەشىۆهیهى کى نزم و کەم سەبرى چىنەکانى دىکەى کۆمەلگەى دەکرد. ژىانى من لەگەل ئىپکچى دوو سال زىاتر درىژەى نەکىشا.

کاتیک تیگه‌یشتم، بینیم شه‌هوانی و زهوقی له‌راده‌به‌ده‌ری ئه‌م پیاوه‌ی کردوه به ناژه‌لیکی نانه‌جیب، بویه داوام لی کرد صیغه‌که‌م هه‌لوه‌شینیتته‌وه.

(ئییکیچی) سودی له‌هه‌ژاری و که‌م ده‌رامه‌تی خه‌لکی وهرده‌گرت و سه‌ره‌پای نه‌وه‌ی که‌ته‌مه‌نی نزیکه‌ی په‌نجا سال بوو کچانی منداڵ، هه‌ندی‌کجار نو و ده‌سالی له‌به‌رامبه‌ر برینک پاره‌ی که‌م و بی نرخ و ته‌نانه‌ت هه‌ندی‌کجار له‌به‌رامبه‌ر که‌می‌ک که‌لوپه‌لی بی مانا له‌لایه‌ن خیزانه‌کانیا‌نه‌وه‌ ده‌کپی و ده‌یکردنه‌ صیغه‌ی خوی.

هه‌لبه‌ته‌ نه‌و له‌م کاره‌ ناشیرین و قیزه‌ونه‌ی خوی هیچ شتیکی پی نه‌ده‌وتم و من به‌ پرسین و گه‌رانی تایبه‌ت، که‌ به‌شیکه‌ له‌ فتره‌تی ژنان، ئه‌م مه‌سه‌لانه‌م له‌ژیر زمانی خزمه‌ته‌کاریکی پیریه‌وه که‌ سالانیکی زۆر له‌ ماله‌کانی ئییکیچی خزمه‌تی ده‌کرد ده‌ره‌ینا بوو. کاتیک بۆم پوون بوویه‌وه که‌ ئه‌م (حاجی بازارپیه) چۆن ئاره‌زه‌وه‌کانی تیر ده‌کات له‌ کچانی ته‌مه‌ن که‌م و پاک و بی به‌ری پیلاره‌وه‌کانم له‌ پی کرد و له‌ صیغه‌که‌ی خۆم پزگار کرد.

کاتیک که‌ ئه‌م پیسی و قیزه‌ونه‌یه‌م بینی ئیدی هه‌رگیز رازی نه‌بووم هاوسه‌رگیری بکه‌م و پووم کرده‌ تاران و چوومه‌ لای براکه‌م.

له‌و ساله‌ سه‌خت و دژاران‌ه‌دا که‌ من له‌گه‌ل ته‌نه‌اییدا ده‌ست و په‌نجه‌م نه‌رم کردبوو، براکه‌م محمد علی له‌ تاران به‌ کار و هه‌ول‌دانیکی زۆر توانیبوو ژیان و بارودۆخی خوی باش بکات و هاوسه‌رگیریش بکات.

ده‌ره‌نه‌نجامی هاوسه‌رگیری براکه‌م کوپینک بوو که‌ ناویان نابوو په‌زا. په‌زا دوو سال له‌ فه‌رح بچوکت بوو.

له‌به‌ر نه‌وه‌ی که‌ کوپی خالۆ و کچی پوری له‌ مایینکا له‌ ژیر سه‌قفینکا ده‌ژیان زۆر پینکه‌وه‌ خوویان گرتبوو به‌یه‌که‌وه‌ و دراوسینکان هه‌موو وایانده‌زانی ئه‌م دوو مندا‌له‌ خوشک و بران.

براکه‌م، له‌ تاران، له‌لای بازرگانیکی یه‌زدی، ئیشی ده‌کرد و به‌هۆی پاک‌ی ئیشکردنیه‌وه‌ توانیبوو متمانه‌ی ئه‌و بازرگانه‌ به‌ده‌ست به‌ینیت.

که‌م که‌م براکه‌م شاره‌زای نه‌ینی و هونه‌ری بازرگانی و کپین و فروشتن بوو و به‌هۆی یارمه‌تی ئه‌و بازرگانه‌ یه‌زدیه‌وه‌ به‌ ته‌نیا ده‌ستیکرد به‌کارکردن و به‌ لوتفی

ئىلاھى پېشكەوتنىكى بەرچاۋى بەخۇيەۋە بىنى و بارودۇخىكى دارايى شايستەى
كۆمەلآيەتى بۇخۇى دەستەبەر كرد.

محمد على، بەھۇى ئەو ھۆشمەندىە زۇرەى كە ھەببۇو لە پال كار و ھەلداۋەكەيدا
رۇژانە بەردەۋامى دەدا بە خويندەكەشى و سەرگەوتوۋ بوۋ بەھەى كە قۇناغى
ناۋەندى تەۋاۋ بكات و بچىتە زانكۇش، كە ئەمەش بۇ ھەموۋلايەك باۋەپپى نەكراۋ و
چاۋەپروان نەكراۋ بوۋ.

باشبۇۋنى بارودۇخى داراي و كۆمەلآيەتى محمد على زۇر كارىگەرى ھەبوۋ لە
چارەنوسى من و كچەكەم. محمد على ۋەكو باۋكىكى مەرەبان و بەسۇز چاۋدىرى من
و فەرەھى دەكرد، كاتىك كە كۆرەكەى بۇ تەۋاۋكردنى خويندن ناردى بۇ يەككىك لە
باشترىن قوتابخانەكانى ئەو كاتەى تاران، فەرەھىش لە ھەمان قوتابخانەدا ناۋنوس
كرد بۇ ئەۋەى ئەۋىش بخوينت.

من تاۋەكو نرىكەى تەمەنى نۆ سالى مردنى باۋكى فەرەھم لە كچەكەم
شاردبۇۋىۋە ۋ ھەركاتىك لەبارەى باۋكىۋە پرسیارى دەكرد پىم دەۋت بە ئەركىك
نیردراۋە بۇ شارىكى دىكە.

ھەستەم دەكرد ئەم مندالە لە ھەلومەرجىكدا نىە كە ھەۋالى مردنى باۋكى قبول
بكات و تەھەمولى بكات.

لە تەمەنى نۆ سالىدا، فەرەھ پىى و تەم دایە دەزانم باۋكم ئىدى ناگەپرىتەۋە. پىى و تەم
دەزانم بۇچى جارجارىك دەگرىم و ھەركاتىك خۇم دەكەم بە ژوردا لەگەل كەسانى
دىكە قسە دەكەيت قسەكانت دەگۇپرىت.

تىگەشىتم كە كچەكەم گەشىتۋەتە جۇرە ھەستىكى دەروۋنى و ئىستا كاتى ئەۋە
ھاتوۋە كە ھەقىقەتى تالى مردنى باۋكى پى بلىم.

فەرەھ لەگەل رەزا (كۆپى براكەم) دەپۇىشتن بۇ قوتابخانەى ئىتالىەكان، بەلام لە
سالى دوۋەمى قوتابخانە لەيەك جىابوۋنەۋە و محمد على فەرەھى برد بۇ قوتابخانەى
فەرەنسى (ژاندارك) كە راھىبە فەرەنسىەكان قوتابخانەكەيان دەبرد بەپرىۋە.

فەرەھ قوتابخانەى سەرەتايى لەژىر چاۋدىرى راھىبە فەرەنسىەكاندا تەۋاۋ كرد و
بۇ بەردەۋامى خويندن چوۋە قوتابخانەى دواناۋەندى كچانەى (ژاندارك) ھەۋە.

من بؤ ئه وهی که نه بمه سه ریاری براهم به هوی ئه و لیها تووییهی که له بهرگدرومانیدا هه مبوو دوکانیکی شه رافه تمه ندانم له جادهی (شا ئاباد)، که ئه و سه رده م یه کیك بوو له جاده سه ره کی و پر له په ونه که کانی تاران، له نزیک پرستورانی لوقانته پیکخست و بو خانمه ده له مه نده پله یه که کانی تاران جلوه برگم ده دوری و به م شیوه یه داها تیکی زۆرم ده ست ده که وت.

تا وه کو ئه و کاته ی که فره ح ده چوو بو قوتا بخانه ی سه ره تایی من له مائی براهه مدا ده ژیام. به لام دواتر مائیکم له ده ورویه ری (به ارستان) گرت که نزیک مائی براهه م بوو.

فهرح پاش کوتایی هاتنی قونای دوانا وه ندی و به ده سه ته یانی پرونامه به نمره ی بالا هه ولیدا پرواته (کولێژی پزشکی) له زانکوی تاران.

له م سه رده مه دا، محمد علی که له بواری دروستکردنی بیناسازی و پریگابان و پرد و تونیل و ته نده راتدا ئیشی ده کرد، بریاریدا کو په که ی په زا بو به رده وامیدانی خویندن بنیڕیت بو فره نسا.

په زا و فره ح ئه وه نده خویان گرتبوو به یه که وه که په زا مه رچی پویشتنی بو فره نسا ی به سه ته وه به چوونی فره حیش و به ئاشکرا وتی به مه رچیک ئاماده م ئه م ولاته به جیبه یلم و بروم بو غه ربی که فره حیشم له گه لدا بیته!

فهره حیش له بهر ئه وه ی که په زای له برا خوشر ده ویست و به مندالی له گه لیدا گه وره بوو بوو بریاریدا نه چیت بو کولێژی پزشکی و و سوربوو له سه ر ئه وه ی که ئه ویش ده بیته له گه ل په زادا بچیت بو فره نسا.

له و سه رده مه دا، پویشتن بو ده ره وه بو خویندن تایبه ت بوو به نه جیبزاده کان و پله یه ک و ده وله مه نده کانه وه و هه رچه نده محمد علی ده یتوانی تیچوونی مانه وه و خویندنی په زا دا بین بکات له فره نسا، به لام قبولکردنی تیچوونی دوو خویندکار له ده ره وه بو ئه و قورس بوو. هه ر بویه له م باره یه وه هه موو دانیشنتین و گفتوگومان کرد و گه یشتینه ده رئه نجامیک که ئه گه ر من داها تی درو مانیه که م بده م به فره ح و محمد علیش که میك هاوکاری بکات ده توانیم فره حیش له گه ل په زادا بنیڕم بو فره نسا.

من له باسی ئەم بەشە یاداشتەکانم زۆر بابەتی نەوتراو دەهێلمەوه و بە خێرای لەو سالە دژوار و پڕ لە غەم و مەرگ و کۆچکردنانه تی دەپەرم تاوەکو زووتر بگەم بە بەشە خۆشەکانی ژیان و لەسەروی هەمووشیانەوه پروداوی هاوسەرگیری کچەکەم لەگەڵ محمد رەزا. ئەو پروداوەی که نەک هەر ژيانى من و فەرەح، بەلکو ژيانى هەموو (دیبە)کان و خیزانی قطب (قطبی) سەرەوژێر کرد.

کاری وەرگرتنی جەواز و ناردنی رەزا و فەرەح بۆ پارێس و تۆمارکردنی ناویان لە کۆلیژی بیناسازی و نەخشەسازی لە لایەن براکەوه ئەنجامدرا و ئەم دوو کەسە بەرەو دیاری غەریبی کەوتنەپری.

محمد علی مانگانە ۱۵۰ تەمەنی بۆ رەزا و ۱۵۰ تەمەنی بۆ فەرەح دەنارد که ئەم رێژەیه لەو سەردەمدا رێژەیهکی زۆر گەوره بوو. هەلبەتە بەشیک لە تیچوونی سەفەرەکەى فەرەح من دابینم دەکرد. دواتر لە فەرەحەوه بیستم که پارەکە بۆ ژیان و خۆیندەنەکەى لە پارێس بە پینی پیویست نەبوو و کچەکەم بەبێ ئەوهی ئیمە ناگادار بکاتەوه بۆ پڕکردنەوهی ئەو بۆشیاییه تیچوونیه لەناو ماله فەرەنسیهکاندا وەکو پەرستار و چاودیری مندالەکانیان کاری دەکرد.

کاتیك که بریاریمدا بەشیک لە بیرەوهریهکانی خۆم بخرمه سەر کاغەز. زۆریک لە خزم و نزیکەکانم داویان لی کردم که ئەم بەشانهی ژيانى باس نەکەم و خۆم بەدوور بگرم لە نوسینەوهی هەندیک لە بەشە تاییهتیهکانی ژيانى چونکه بە باوهپری ئەوانە باسکردنی ئەوهی که شارژنی ئێران لە سەردەمی خۆیندکاریبوونیدا لە ناو ماله فەرەنسیهکاندا خەریکی چاودیریکردنی مندال بووه و وەکو پەرستار ئیشی کردوه و یان ئەوهی که هەتیو بووه و لە هەلومەرجیکی سەخت و دژواردا ژیاوه زیان دەدات لە پینگە و متمانه و ئابروی خیزانهکانی قطبی و پەهلەویهکان.

من ئەم شیوه بیرکردنەوهیهم قبول نەکرد و باوهپرم وایه که ئەمه خواستی خواوهنده و یهکیك بووه لە یاریهکانی پۆژگار که کچیکی هەتیو و ژیان دژوار ببیتە شارژنی ئێران. بە باوهپری من، هەژاری و کەم دەستی بە تاوان و عەیبە دانانریت. مردنی باوک و هەتیو بوون نە بەدەستی خودی مروڤه و نە بە هەلبژاردنی خۆشیهتی. کەواته

کاتیڭ که ئەم مەسەلەیه له دەرەوهی توانای مرقۆهوهیه، ئیدی پێویست ناکات وەکو خالنیکی لاواز حسێب بکرنیت و لیکبدریتەوه.

(پەزا شا)ش بەهەمان شیوه هەتیو بوو، کاتیڭ که هیشتا چەند پوژتیک له تەمەنی تینەپەری بوو باوکی لەدەستدا و دایکی (نوش نافەڕین خانم) زیدی خۆی بەجیەهێشت و چارەنوسی پەزای گەیانده شوینیک تاوهکو گەیشته پاشایەتی ئێران و پێگە بە شوینی کورش و داریوش لەق بکات.

دەبیئت ئەوه قبول بکەین که زۆریڭ له کاروبارەکان له دەرەوهی خواست و ئێرا دەهی ئیمەوهیه و چارەنوسی ئیمە له شوینیکی دیکهوه دیاری دەکرنیت...

کچەکهەم، لەبەرئەوهی که قۆناغی سەرەتایی لەلایەن ژنە راهینەرە فەرەنسیەکانەوه تێ پەڕاندبوو بە ئاسانی زال بوو بەسەر زمانی فەرەنسی و دواتریش بەهۆی ئەوهی که پویشنت بو فەرەنسا و لەهۆی مایهوه و دەستیکرد بە خویندن ئەخلاق و خوی فەرەنسیەکانی وەرگرت. ئەگەر چاوه پەشەکان و پەنگی قرژە پەشەکانی نەبایه زۆریڭ لهخەلک نەیاندهتوانی لەنیوان فەرەح و خاتونیکی فەرەنسی جیاوازی بکەن!

فەرەح لەماوهی مانەوهی خۆی له پاریس، توانی قۆناغی (کۆلیژی پردی تەکنیکی) بە سەرکهوتووی تەواو بکات و وەکو ئەندازیاریکی معماری تەخەرۆج بکات.

خویندکارانی قۆناغی معماری، له سەرەدمی خویندن، پلانپێژێ و نەخشەشیان دەخویند. بەلام فەرەح جگە له بەرنامەپێژێ و نەخشەکیشان توانی له وینەکیشانیشدا لێهاتوییەکی باش بەدەستبەینیت و هەر له سەرەدمی خویندکاریشدا چەند پیشەنگایەکی له پاریس کردبوویەوه.

برازاکەم، پەزاش که له بیرکاریدا بەهیز بوو توانی خوی پردی تەکنیکی پاریس تەواو بکات و پاشان تەخەرۆجی کرد.

هەموو ئەو سەرەدمەمی که فەرەح له پاریس بەسەری برد، پەيوەندی ئیمە تەنها له پێگەیی نامەوه بوو. بەلام براکەم یەکجار چوو بو پاریس و دلتیابوو له هەلومەرجی ژیانی خویندنی پەزا و کچەکهەم.

لهو سەرەدمەدا، خویندکارانی ئێرانی زیاتر له ئەلمانیا و فەرەنسا دەیانخویند.

له سه‌ره‌تای سالی ۱۹۵۸ بوو که فەرەح نامەیه‌کی درێژی بو ناردم و له نامەکه‌دا داوای لیکردم پێ بدهم بو ئه‌وه‌ی هاوسەرگیری بکات له‌گه‌ڵ گه‌نجیکی ئێرانیدا. له‌گه‌ڵ نامەکه‌شدا وینه‌یه‌کی نارده‌بوو که فەرەح له‌گه‌ڵ هاو‌پێ نزیکه‌کانیدا گرتبووی.

من نه‌و وینه‌یه‌م هیشتا هه‌ر له‌لا ماوه. نه‌و که‌سانه‌ی که له‌و وینه‌یه‌دا ده‌بینرین بریتین له‌ خاتو (ناهید کلهر) که ئیستا ژنی که‌سیکی فەرهنسییه و هه‌رگیز نه‌گه‌رپایه‌وه بو ئێران. هه‌روه‌ها (له‌یلی ئه‌میر ئه‌رجمه‌ند) که تاوه‌کو ئیستاش هاو‌پێ نزیکی فەرەحه و وه‌کو خوشکی وابوو بو‌ی. (که‌ریم پاشا به‌اداری)یش له‌م وینه‌یه‌دا له‌پال فەرەحدا ده‌بینریت.

من هیشتا وه‌لامی نامەکه‌ی فەرەحم نه‌دا بو‌یه‌وه وینه‌یه‌کی دیکه‌ی بو ناردم، که له‌و وینه‌یه‌دا محمد ره‌زاشا ده‌بینریت که له‌ سه‌فه‌ریکیدا بو فەرهنسا سه‌ردانی خویندکاره ئێرانیه‌کانی کردبوو و وینه‌یه‌کی له‌گه‌ڵدا گرتبوون و فەرەحیش له‌ وینه‌که‌دا بوو. نوسیم بو فەرەح که هاوسەرگیری کاریکی شه‌خسیه و بریاردان له‌م باره‌وه په‌یوه‌سته به‌ خودی خۆته‌وه. به‌لام باشتره زیاتر لیکۆلینه‌وه بکه‌یت و هه‌موولایه‌نه‌کان به‌ باشی هه‌لبسه‌نگینت و تاوه‌کو پیت ده‌کریت له‌گه‌ڵ ره‌زا (قطبی) له‌م بواره‌دا پراویژ بکه‌.

براکه‌م، که نامە و نامەکاری زیاتری هه‌بوو له‌گه‌ڵ کۆره‌که‌ی (ره‌زا) و زیاتر ناگاداری ژیا‌نی فەرەح بوو له‌ پاریس، هه‌رگیز پینی نه‌وتم که فەرەح له‌ سه‌رده‌می مانه‌وه‌ی له‌ پاریسدا شه‌یدای چالاکیه‌ سیاسی و کۆمه‌لایه‌تیه‌کان بووه.

دواتر تیگه‌یشتم که کچه‌که‌م به‌هۆی ئه‌و زه‌حمه‌ت و مه‌ینه‌تیانه‌ی که له‌ مندا‌ئیدا هاتبوو به‌سه‌ریدا و له‌به‌ر ئه‌و رۆحیه‌ته‌ هه‌ستیاره‌ی که هه‌یبوو بو خۆشه‌ویستی خه‌لک و دادگه‌ری! شه‌یدای گروپه‌ سیاسییه‌ چالاکه‌کانی نار خویندکاره ئێرانیه‌کانی نیشته‌جیی پاریس بووبوو.

یەکیك له هاوێلهكانی فەرەح لەسەردەمی خۆیندنییدا بە ناوی (ئەنوشیروان رەئیس فەرۆز)^۱ کە یەکیك بوو لە چالاكەكانی حزبی تودەئێران فەرەحی ناساندبوو بە حزب و فەرەحیش چوو بوو یە ناو رێكخستنی ئەم حزبهوه.

حزبی تودە، لە ساڵی ۱۹۵۳، لە ئێراندا بریارێ نایاسای درا و حكومت زۆر بەتوندی دژی ئەم حزبه دهجەنگا.

لەو سەردەمەدا، وەزارەتی كاروباری دەرەوه سەرپەرشتی خۆیندكارە ئێرانیهكانی نیشتهجینی دەرەوهی ولاتی لە ئەستۆگرتبوو و ناردنی چەك و پارەش بۆ خۆیندكارانی دەرەوه لە رینگە وەزارەتی دەرەوه ئەنجام دەدرا.

من لە بەر ئەوهی كە لەكاتی مانەوهی فەرەح لە پاريس لەگەڵیدا نەبووم زۆر ناگاداری نەبووم لە بارە و چالاكیه كۆمەلایهتیهكانیهوه لە پاريس.

تاوهكو دوو سال پاش رۆیشتنی فەرەح بۆ پاريس هیچ كێشهیهكمان نەبوو. پارە و پێویست بۆ دابینكردنی چەكی بانك لە رینگە وەزارەتی دەرەوه بۆ كاروباری خۆیندكاران بە نرخێ گۆرینهوهی بری ۱۵۰ تەمەن بۆ هەر مانگیك بە فەرەك دەنێردرا بۆ فەرنسا. دوو ساڵی یەكەم فەرەح لە بەشی معماري و نەخشەسازی دەیخویند.

بەلام لە ساڵی سییەم بە داوه، ئیدی گلهیهكانی فەرەحمان پێ دهگەیشته لهبارە و نەگیشتهنی پارەكە یان درەنگ گەیشتهنی. بۆ چارهسەركردنی ئەم كێشهیهش من و براكەم زۆر سەردانی وەزارەتی دەرەوهمان دەكرد بۆ ناگاداریبون لەو كێشهیه، لەویدا بوو كە پروبەپرووی پرسیا و ناگادارکردنەوهی زۆربووین.

لەو سالانەدا (حزبی تودە) سەرنجراکیشترین رێكخستنی سیاسی بوو لەناو گەنجە خوین گەرم و چالاكەكاندا.

گەنج، بەهۆی ئەو رۆحیهتە گەنجی و هەستیاریه تایبهتیهی كە ههیهتی، كێشمەكێش و ههولدانیکي زۆری بۆ یهكسانی و داواکردنی دادپەرەری ههیه.

حزبی تودە بانگەشەئێ زۆر سەرنجراکیشیان دەكرد و گەنجەكانیش كە بیزاری دواكەوتووی ئێران و سیستهمی دەرەبهگایهتی و رهعیهتی و كێشه جۆربهجۆرهكان بووبوون شهیدای ئەم بانگەشانه بووبوون.

^۱ -بووبوو بە ئەندامی چالاکی فدراسیۆنی خۆیندكارەكان.

فەرەحیش بەدەر نەبوو لەم چوارچۆنەیه.

کاتیک کە بابەتی ھاوسەرگیری فەرەح لەگەڵ (کەریم پاشا بەھادری) ھاتە پینشەوہ رەزا لە پاريس دژایەتی دەکرد و دواى کرد لە فەرەح کە پینویستە پاش چەند سالیك مانەوہ لە پاريس سەفەریك بکات بۆ ئیران سەرەپای دیدار و چاوپیکەوتنی لەگەڵ دایک و خیزانەکەیدا لەم بارەشەوہ گفتوگۆ و قسەوباسی پینویست بکات، و بە ڤاویژو گفتوگۆ ڤیریاری کۆتایی بدات.

فەرەح سەرەتا سور بوو لەسەر ئەوہی کە بۆ ھەمیشە لە پاريس بەینیتەوہ و نەگەریتەوہ بۆ ئیران و تەنانەت لە نامەکانیدا جەختی لەسەر ئەوہ دەکردەوہ کە دەبیت منیش ڤرۆم بۆ پاريس بەلام بەھۆی کاریگەری بۆچونەکانی رەزا (قطبی) لە ڤرینکا ھاتەوہ بۆ ئیران.

گەرانەوہی فەرەح بۆ ئیمە زۆر چاوەروان نەکراو بوو. چوار سال و شتیك مندالە تاقانەکەم نەبینی بوو. دیدارەکان تازەبوونەوہ و رۆحیەتیکی تازەم بەبەردا ھاتەوہ. پیکەوہ ڤۆیشتی بۆ رەشت بۆ بینینی خزمەکانمان. لەم سەفەرەدا (لەیلی ئەمیر نەرجمەندی) لەگەڵ فەرەحدا ھاتبوو بۆ تاران.

لیلی لە ئەوروپا ئاینەکەى گۆڤى بوو و چوو بوویە سەر مەزھەبی کاسۆلیکی. منیش گۆڤانیکی گشتیم لە فەرەحدا ھەست پیندەکرد. سەیریش نەبوو چونکە کچیک کە لە قوتابخانەى ژاندارک خویندییتی و بۆ درێژەپیندانی خویندنیشت ڤۆیشتی بۆ فەرەنسا و ئەو ھەموو سەردەمەى مندالی و ھەرزەکاری و گەنجیەى لە ژنر بۆچونی ژنە ڤاھینەر و مامۆستا فەرەنسیەکاندا گوزەراندی.

ھەرچەندە کە مندالەکەم کچ بوو بەلام ھەرچی سەیری شیو و بالآ و ڤۆیشتییم دەکرد بەبى ئەوہى ناگام لە خۆم بیت لە مینشک و بیرمدا وینای ھاوسەرکەم دەکیشا و دەھاتەوہ پینش چاوم. لەش و لاری شیوہى فەرەح لە باوکی شایەنى باس نەبوو و ھەر دەت وت باوکیەتى.

جولە و شیوہى قسەکردن و جۆری دەنگیشى میراتیك بوو لە باوکیەوہ بۆی بەجیما بوو.

فەرەح زیاتر لە دوو مانگ لە تاران بوو. پۆژە خۆشەکان بە زووی تییەپرین. رەزا بە ھۆی ئەو چالاکیە کۆمونیستیانە و ئەندامیەتیەى کە ھەیبوو نەیتوانی و جورئەتی گەرانەوہی نەبوو بۆ ئێران، بەلام فەرەح بەو شیوہیەى کە خۆی باسی دەکات لەکاتی ھاتنەوہی بۆ ئێران توشی کیشەییەکی لەو شیوہیە نەبوو و باوہری نەدەکرد بەھۆی بەشداریکردنی چەندجارەى لە خۆپیشاندانەکانی خۆیندکارانی ئێرانى نیشتەجیى پاريس ناوی لە پیرستی دژە دەولەتی ئێرانیدا ھەبیت.

ئیمە لە تاران رەزامەنیمان پیشاندا بۆ شوکردنی فەرەح. فەرەح زۆر باسی خوازبێنیکەرەکەى کرد و دەرکەوت کە ھەر لەکاتی رۆیشتنی ئەم دووانە بۆ پاريس لەوی یەکتریان ناسیوہ و زۆربەى کاتەکانى خۆیان پیکەوہ بەسەر بردوہ.

ھەلبەتە، بەوشیوہیەى کە لە فەرھەنگ و ئاینی ئێرانىھەکاندا ھەیە ھاوڕیئەتیەکەى نیوان فەرەح و کەریم پاشا زۆر پاک و سادە بوو!

فەرەح کاتیەک بە بینی من رازی بووم، دانى بەوہدا نا کە ئەوان لە ئاھەنگیى بچوکدا بە نامادەبوونی ھاوڕیکان و چەند خۆیندکارىکی ئێرانى دیکەى نیشتەجیى پاريس بە رەسمى دەستگیرانداری خۆیان ئاشکرا کردوہ.

چەند پۆژیک پینش گەرانەوہى فەرەح بۆ پاريس بە یەکەوہ رۆیشتین بۆ بازارى تاران و ھەندیک پینویستی و کەلوپەل کە پینویستی بوون کریان بۆ ئەوہى بیان باتوہ بۆ پاريس. لەبیرمە کە سەماوہریکی خەلۆزیشمان لە مەیدانى بەھارستان کرى.

بپارمان لەسەر ئەوہدا کە پاش گەرانەوہى فەرەح بۆ پاريس لە ماوہى دوو تاوہکو سى مانگی دیکەش منیش بپۆم بۆ پاريس تاوہکو بەشداریم لە ئاھەنگى ھاوسەرگریى کچە تاقانەکەم. براکەم محمد علیش کە ماوہیەکی زۆر بوو کورپەکەى نەبیینى بوو، و ھەرۆھا رەزاش نەیدەتوانى بوو بگەریتەوہ بۆ ئێران و بۆ ئەوہى سود لەم کاتەش وەرگریت ئەویش بپاریدا لەگەل مندا بپۆ پاريس تاوہکو بەشداریت لە ئاھەنگى خوشکەزاکەى و چاویشى بکەویت بە کورپەکەى.

مروژ بەدریزای ژيانى، ھەموو پۆژیک بۆ دەیان پۆژ و ھەفتە و مانگ و سالى دیکە پینشبینى و بەرنامەریژى دەکات بۆ خۆى و ئەو خەونە خۆشانەى کە ھەییەتى و

دیمه‌نی جوان ده‌هینتته پیش چاوی به‌لام پروون نیه که چاره‌نوس بو چه‌ند ساتیک
دواتری ژیان چ بریاریکی بو ده‌دات!

هه‌ندی‌کار کاتیک به‌ته‌نهام و هه‌موو نه‌و رابردووه پر له هه‌وراز و نشیویه‌ی خوّم
وه‌کو فلیمیکی سینه‌مای ده‌هینمه‌وه پیش چاوم ده‌گه‌مه نه‌و ده‌رئه‌نجامه‌ی که له
جیهانی ئیمه‌دا چه‌ندین هیژی نه‌ناسراو هه‌یه که ئیمه نه‌و هیژانه نابین و هه‌ستیان
پی ناکه‌ین، به‌لام چاره‌نوش و ژیان و مردنی ئیمه به‌راستی له‌لایه‌ن نه‌و هیژانه‌وه
دیاری ده‌گریّت!

هه‌ندی‌کار، پروداوی ساده، چاره‌نوسی مروّقه‌کان به‌ره‌و ئاراسته‌یه‌کی به‌ته‌واوی
جیاواز به‌بی ئه‌وه‌ی بیرلی لی بکاته‌وه ده‌بات.

هه‌ندی‌کار کاتیک که مروّقه‌ ده‌رئه‌نجامی کاری خو‌ی ده‌بینیت و نه‌و رابردووه‌ی
له‌به‌رچاو ده‌گریّت، که به‌م شیویه‌ کۆتایی هاتووه دُنیا ده‌بیّت نه‌و پروداوانه‌ی که
سالانیک پیشتر پرویانداوه و پاش ماوه‌یه‌کی زۆر تی ده‌گات که نه‌م ده‌رئه‌نجامانه
پروداوی پیشبینی کراو نه‌بوون، به‌لکو هه‌مان نه‌و هیژه نه‌ناسراوانه بوون که ئیمه‌یان
ده‌وره‌داوه و له‌له‌ رابردوویه‌کی دووره‌وه ئیمه‌یان به‌ره‌و نه‌و ئاراستانه رینوینی
کردوه.

چیرۆکی ژیانی کچه‌که‌م فه‌رح نمونه‌یه‌کی ئاشکرا و پروونه بو ئه‌م شیوه
بیرکردنه‌وه‌یه.

کچیکی هه‌تیو به‌ کۆلنیک مه‌ینه‌تی و نازاره‌وه، گه‌وره ده‌بیّت و به‌هۆی نه‌و رۆحیه‌ته
هه‌ستیاری و خوازیاریه دادپه‌روه‌رانه‌ی که ده‌رئه‌نجامی هه‌مان نه‌و ژیانه پر له مه‌ینه‌ت
و دژواره‌ی بو، ده‌چینه ناو چالاکیه تایبه‌ته سیاسیه‌کانه‌وه و هه‌ر نه‌م چالاکیه‌نه‌شن
ده‌بنه هۆی نه‌وه‌ی که ده‌ولت پروبه‌پرووی بیته‌وه و نه‌م پروبه‌پروبوونه‌وانه‌شن که
ده‌رئه‌نجامی تال و ناخۆشی بو هه‌موومان دروستکرد، له‌باره‌ی کچه‌که‌شمه‌وه
چاره‌نوس و هیژه نادیاره‌که یاریه‌که‌ی به‌جۆریکی دیکه گۆپی و نه‌و مه‌سه‌لانه هه‌موو
بوونه هۆی خۆشبه‌ختی و سه‌عاده‌ت بو کچه‌که‌م!

فه‌رح چه‌ند روژیک پیدش گه‌رانه‌وه‌ی بو پاریس بو دریزکردنه‌وه‌ی به‌لگه‌کانی
په‌یوه‌ست به‌ جه‌وازه‌که‌ی و حه‌واله‌کردنه‌کانی بو به‌شی خویندکارانی نیشته‌جیی

دەرەو، سەردانی وەزارەتی دەرەوئی کرد و دەرووبەری نیوهرۆ بە نارەحەتی و ترسەو گەپرایەو بۆ مائەو و وتی: لە وەزارەتی دەرەو پێگەری لێ کراو بۆ درێژکردنەو و تازەکردنەو بە لگەکانی وتویانە ناوی لە پێرستی ئۆپوزسیۆنەکانی چالاک لەدژی (شا) دا هەیه!

پارچە کاغەزێکیان پێدابوو کە ژمارەیهکی لەسەر بوو و پێیان وتبوو هەفتەى ئایندە بۆ وەرگرتنی دەرئەنجامی کۆتایی دووبارە سەردانی وەزارەتی دەرەو بکەرەو...

زۆر بێتاقەت بووین. ئەمە تۆمەتێک بوو کە دەیتوانی هەموو پەنج و زەحمەتە کەمان بەدات بە بادا.

ژەنرال تەیمور بەختیار سەرۆکی ساواک بوو. پیاویکی دلێرەق بوو و لەبارەیهو بە باسی و خواستی کارەساتباریان دەگێرایەو. تەنانەت وا بلاو بوو کە زۆر حسابیش بۆ فەرمانەکانی جەنابی حەزەت (شا)ش ناکات. بەبێ دواکەوتن پۆیشتم بۆ مائی براکەم و چاوهرپێی هاتنەوهم کرد. ئەوکاتە براکەم سەرپەرشتی کۆمپانیایهکی بینایی سەر بە دامەزراوێی بەرنامە و بوجەى دەکرد و دۆست و ناسراویکی زۆر بوو.

کاتیکی محمد علی گەپرایەو، فەرەح هەموو پروداوێهکی بۆ گێرایەو کە لە وەزارەت پرویدا بوو. محمد علی داوای لێکردین بێنەو سەر خۆمان و خۆی بە تەلەفۆن بە شەخسی کە دواتر تیگەیشتم برای سەرۆکی دامەزراوێی بەرنامە و بوجەیه قسەى کرد و داوای یارمەتی لێ کرد. پاش ئەم قسەکردنە تەلەفۆنیە هەندیک هاتینەو سەرخۆمان چونکە براکەم وتی هاوڕێکەم بەلێنی پێداوم خۆی قسە دەکات لەگەڵ ئەردەشیری زاهدی، کە ئەو کات سەرۆکی کاروباری خوێندکارانی ئێرانیەکانی دەرەو بوو.

ئەم کەسە (ئەحمەد علی ئیبتیهاج) بوو کە لە بواری کاری بیناسازیدا کاری دەکرد^۱ و چەند براهیهکی دەسەلاتداری هەبوو کە یهکیکیان سەرۆکی دامەزراوێی بەرنامە و بوجە

---

^۱—ئەبو الحسن ئیبتیهاج، غلامحسین ایبتیهاج و ئەحمەد علی ئیبتیهاج لە کۆرپوکۆبوونەوێی سیاسی ئەو سەردەم لە تاران بە سێ چەکارەکە بەناوبانگ بوون.

و كه سىكى جىڭگه مى تمانهى شا بوو و يه كىكىشىيان ماوهيهك سه رۆكى شارهوانى و ههروهها سه رۆكى فه رۆكهوانى مىلى ئىران بوو.

ئه حمهد على ئىبتهاج، له رىڭگه مى يه كىك له براكانى خۆيهوه، كه نازانم ئه بو ئه لحه سن خان بوو يا غلام حسين خان بوو، داواكه مى خوشكه زاكه مى محمد على قطبى ده گه يه نىته ئه رده شير زاهدى و كاره كه ده كه ويته ئاراسته يه كى تازه وه ...

نازانىت جگه له زاتى په روه رداگار   كه به يانى چ يارىك ده كات پۆزگار

له كاتىكدا كه فه رح چاوه پروانى ههفته مى ئاينده بوو تاوه كو كاتى ديارى كراوى خۆى بىت و به روات بۆ وه زاره تى ده ره وه، به يانى هه مان پۆژ له وه زاره تى ده ره وه وه ته له فونيان كرد بۆ مالى براكه م و وتيان خودى به رپرز به رپوه به رى گشتى ده يه ويته فه رح دىبا بىنىت و تى بگات له كىشه و گازنده كه مى و به پىنى پىويست چاره سه رى بۆ بگات.

به رده وام، ئه و خويندكارانه مى كه توشى گرفته كانى هاوشيوه مى كچه كه م ده بوون پاش گه رانه وه يان بۆ ئىران سه فه رى ده ره وه يان لى قه دهغه ده كرا و له هه موو مافىكى

(ئه بو الحسن ئىبتهاج (برا گه وه كه) پياوئىكى توپه و توندوتىژ بوو له پوه به پوه بوونه دا. ئه بو ئه لحه سن سه ره تا له بنگه مى ئاو و كاره باى خوزستان كارى ده كرد و كه م كه م له ئىدارى و ده و له تيه كاندا سه ركه وت تاوه كو سه ره نه نجام سه رى له بانكى مى و دواترىش دامه زراوه مى به رنامه و بوجه وه ده رها ت و دواترىش بووه سه رۆكى ئه و دامه زراوه يه.

ئه بوئه لحه سن دوو براى هه بوو به ناوه كانى غلامحسین و ئه حمهد على كه ئه وانىش به هۆى به ره كه تى براكه يانه وه سه ره وت و سامانىكى زۆريان ده سته كه وت بوو. ئه حمهد على خاوه نى كارگه مى چيمه نتۆرى تاران و كو مپانیا يه كى بىناسازى گه وه بوو.

غلامحسینىش سه رۆكى شاره وانى تاران بوو. ئه م سى برايه به هۆى ئه و په يوه نديه زۆره مى كه له گه ل خاتو ئه شريف په هله رى هه يان بوو زوو به زوى توانيان سه ركه وتنى گه وه به ده سته بىنن.

ئه بو الحسن ئىبتهاج له ئىران خاوه نى بانكى تايبه تى بوو و له گه ل دوو براكه مى دىكه مى رپزه يه كى زۆر پارهى نه ختىنه يان نارده ده ره وه مى ولات و ماوه يه ك پىنش سه ركه وتنى شوپرش پۆيشتن بۆ ئه مريكا.

کۆمه لایه تیش بی بهش ده کران. ساواک له ژیر سه روکایه تی ته یموور به ختیار زۆر به شیوه یه کی فراوان چاودیری بارودوخه که ی ده کرد و سه ره پای نه وهش نه وهی که بی بهش ده کرا له هه موو مافیک و سه فه رکردنی لی قه دهغه ده کرا ده گیران و ده خرا نه زیاندانه دریز ماوه کانه وه.

من و براهه که خه ریکی نه و حال و به یسه بووین و به هو ی نه و کیشانه ی که باسم کرد که دروست ده بوون بو نه و خویندکارانه ی که چالاکی سیاسیان هه بوو و له ترسی نه وهی نه وه کو فه ره حیش له کاتی چوونی بو وه زاره تی ده ره وه توشی کیشی پی شیبینی نه کراو بیت و یان بگریت و ره وانیه ی زیندان بگریت له گه لیدا پرۆشیتین بو وه زاره ت. نه و کات نه م وه زاره ته له جاده ی فروغ به رامبه ر بنکه ی نه فسه ران بوو. براهه م تا پویه کی ده زگای بینایه کی نیشته جیبوونی سه ر پنگه ی جاده ی سنیه می نه سفه ندی هینابوو له گه ل خویدا تا وه کو نه گه ر کارمان بکه ویته دادگا و شکات و شکات کاری بتوانیم نه و تا پویه وه کو که فاله تیک دابننن و پنگه بگرین له ده ستگیرکردنی فه ره ح.

هه لبه ته نه مه ته نها پیشبینیک بوو، چونکه به ناگادار بوون له داوای براهه کی ئیبتهاج (که داوایان له نه رده شیر زاهدی هاو پریان کردبوو) ده مانزانی که له وانیه کیشه که مان به ناگادار کردنه وه و چه ند نامۆزگاریک و وه رگرتنی به لنین نامه یه ک کو تایی پیبیت. نه و کات تاران به م شیوه یه ی ئیستا خاوه نی بینای گه وره و فراوان نه بوو. نه و ناوچه یه ی که وه زاره تی لی بوو، ناوچه یه ک بوو له کو تایی سه رده می حکومه تی ره زاشادا دروستکرا بوو و نه و ناوچه یه ش بینای کۆمپانیای ملی نه وتی ئیران (پۆسته خانه ی دواتری) جاده ی سپه و بینای وه زاره تی کاروباری ده ره وه (له جاده ی فروغی) و بینای بنکه ی نه فسه رانی به رامبه ر وه زاره تی کاروباری ده ره وه و بینای شاره وانیه گشتی تیدا بوو، بینای شاره وانیه گشتیه که ش نه ندازیاره نه لمانیه کان له سه ر نه خشه ی کۆشکی پاسارگاد دروستیان کردبوو که زۆر جوان و سه رنجرا کیش بوو.

به تايبه تي پايه به رزه كاني كه له شيوه ي پايه كاني ته ختي جه مشيد دروستكرا بوون، په ونه ق و كه شيكي تايبه تي به و ناوچه يه به خشي بوو و خه لكي نه و سه رده م نه و ناوچه يان به (باخي ملي) ناوده برد.

فهرح به تهنيا چوه ناو بيناي وهزاره ته وه و من و براكه م پيگريمان لي كرا بپوينه ژوره وه بو يه ني مه ش هر له و شوينه خه ريكي پياسكه كردن بووين و سه يري بيناكانمان ده كرد.

هرچه نده چاوم بربوويه بيناكان و سه يري شيوه يانم ده كرد، به لام هه ولما براكه م نه زانيت كه ده گريم و فرميسك ده پيژم. دل م به خو يه وه نه بوو. بيم له و پوژه سه خت و دژوار و مهينه تيانه ده كرده وه كه هاتبوو به سه رمدا كه چون به مندالي باوكم له ده ستدا و له سه ره تاي گه نجيدا پياوه كه م و دايمك له ده ستدان...

كه وتمه بيري پوژاني زيادم له ته بريز له ژير ده سه لاتي هاوپه يمانه كاندا كه له توانامدا نه بوو بو به سه ريردني زيانم ته نانه ت ناني پوژانه ش په يدا بكه م.

كه وتمه بيري نه و پوژانه ي كه نان چه نده به نرخ بوو و هه موو پوژيك له سوچيكي شاره وه ناژاوه ي نان دروست ده بوو و ژماره يه كه له و كه سانه ي كه ناني ره ش و ده گمه يان ده دا به خه لكي ده كوژران.

بيم له و پوژانه ده كرده وه كه چون خه ريكي دوريني جلو به رگي خه لكي بووم و به چ زه حمه تي ك خه رجي خو يندني كچه تاقانه كه م دا بين ده كرد.

هرچه نده له ناخي دل مه وه ني مانم هه بوو به وه ي كه نه م كي شه يه كو تايي ديت، به لام ديسان وه دل م هر ده كولا و تاوه كو نه و كاته ي كه فهرح به خو شحالي و پي كه نينه وه له وه زاره تي ده ره وه نه هاته ده ره وه ساتيك ناراميم به خو مه وه نه بيني.

فهرح وتي هه لسوكه وتي نه مپو ي به رپر سه كاني كاروباري ده ره وه زور جياواز بوو و ته نانه ت وتي پيشنياري كار كردنيان بو كردوم له وه زاره تي ده ره وه يان له سه فاره تي ني ران له پاري س!

دواتر باسي نه وه ي كرد كه به رپر سه كان چ جو ره پرسيا ريكيان لي كرده و چ داواكار يكيان خسته وه ته به رده ست. پرسيا ري ته واوه تيان له فهرح كردبوو له باره ي بارودوخي خيزاني و ناستي خو يندني و هه روه ها له بهر نه وه ي كه كچه كه م زور به

ئاسانى دەيتوانى بە فەرەنسى و ئىنگلىزى قسە بکات و تەنانەت زمانە فەرەنسىەکەى زۆر باشتەر بوو لە زمانى فارسىەکەى پىيان وتبوو دەتوانىت وەکو وەرگىزەر و کارمەندى ناوچەىى لە سەفەرەتى ئىيران کار بکەيت و يان دەتوانىت لە وەزارەتى کاروبارى دەرەو لە تاران دابمەزىت. کاتيان بۆ ديارى کردبوو کە بۆ سى شەمەى داھاتوو سەردانىان بکاتەو بۆ ئەوہى جەواز و بەلگەکانى خۆى وەرگىتەوہ.

ھەناسەىەکى ئارامم کىشا و گەراينەوہ بۆ مائەوہ. ھەفتەى ئايندە لەبەر ئەوہى ئىدى ھەست کردن بە ترس نەبوو فەرەح خۆى بەتەنىاي پۆيشتەوہ بۆ وەزارەتى دەرەوہ، لەم پۆژەدا بوو کە ئىدى چارەنوسى کچەکەم سەرتاپا گۆرانی بەسەردا ھات و ئاراستە و پىگەىەکى تازە لەبەردەمىدا کرايەوہ و بە کەمتر لە سالىک گەيشتە پلەى شاژنى ئىران!

بەو شىوہىەى کە فەرەح باسى دەکرد دەلئىت لەگەل ئەوہى کە دووبارە پۆيشتمەوہ بۆ وەزارەت پىئى دەلئىن کە بەرپۆز ئەردەشیر زاھدى خۆى فۆرمى پرسىيار و وەلامەکەى خویندوويتەوہ و دەيەويت چاوى پىت بکەويت.

ئەردەشیر زاھدى ئەو کات زاواى (جەنابى شا) بوو و لە ھەموو شوينئىک بە (ئاغا زاھىدى) ناويان دەبرد و پلە و ئىشەکەى گرنگى نەبوو.

پۆلى باوکى ئەردەشیر خان لە سەرکوئکردنى شۆرشگىزەرەکان و گەرانەوہى شا بۆ دەسەلات بووبووئە ھۆى نزىكى ژەنرال زاھىدى لەگەل خىزانى پەھلەوى و ئەم نزىکىەش بە شىوہىەک بوو کە محمد رەزا کچە گەرەکەى خۆى خاتو شانازى کردە ژنى ئەندازىار ئەردشیر زاھىدى.

---

^۱ - خاتو فەرىدە دىبا لە ھەموو شوينئىكى کتیبەکەیدا محمد رەزا پەھلەوى بە جەنابى حەزرتى شا ناوى دەبات!

لە لاپەرەکانى دواتردا جەنابى حەزرت زۆر بەکارناھىنين و زياتر محمد رەزا يان شا بەکار دەھىنين. (فەرىدە دىبا) تەنانەت لەو شوينانەشى کە پەرخنە لە محمد رەزا يان ئەشەرەف پەھلەوى و خىزانى محمد رەزا دەگرىت ناوى پىزدارانەى وەکو خاتو حەزرت يان شاخاتوون يان خاتو گەوھەر و خاتو شاژن و ئەم جۆرە ناوانە بەکاردەھىنينت بۆيە ئىمە بەپىئى پىويست ئەم نازناو و وشانەمان لابردوہ. سەرەپاى ئەوہ لە ھەندىک لە لاپەرەکاندا بۆ ئەوہى (کە ژنگەى ئەو پۆژگارە و فەزای فکرى ئەو خىزانە ھەستى پى بکرىت) ئەم نازناو و وشانە بەکارھىنراوہتەوہ.

كاتيڭ كه فەرح دەچيٲ بۇ ژورەكەي زاهيدى. زاهيدى زۇر خۇشحالى خۇي دەردەبەرئت بە بينينى كچيكي ئيرانى كه توانيويه تي ئو شەهادە باشە لە بەشى ئەندازياري بهيئيت لە پارس و ئارەزوي خۇشبهختي بۇ دەكات. لەو سالانەدا ژمارەي ئو كەسانەي كه خويندنيان تەواو كردبوو لە ئيراندا زۇر كەم بوون بەتايبه تي لەناو ژناندا زۇر بەكەمي ژنيك دەيتواني بگاتە ئاستي پلەي ئەندازياري يان دكتورەيي.

كاتيڭ كه زاهيدى دەزانيت فەرح توانيويه تي نەخشەسازي و وينەكيشي ئەندازياري تەواو بكات و بەشيويهكي تەواو بە ھەر دوو زماي ئينگليزي و فەرنسي قسە بكات باشتر ھەستي پريزي خۇي بۇ دەردەبەرئت. سەرئەنجام بانگهيشتي دەكات بۇ ئەوہي چاوي بکەويت بە خاتو شانازي (كچي شا).

(شاناز) كچە گورە و مندالي يەكەمي محمد پەزاشا بوو، دايمي شاناز خاتو فەوزيە كچي مەليک فاروقى ميسر بوو كه يەكەم ژني محمد پەزاشا بوو.

سەردەميڭ، مەيدانيكي گورەي تاران بە ناوي فەوزيە بوو و كاتيگيش فەوزيە تەلاقي وەرگرت و لە ئيران دەرچوو ناوي ئو مەيدانەيان نا مەيداني شاناز. ئيستا نازانم ئو مەيدانە ناوي چيە^۲

شاناز كچيكي جوان بوو زۇر شيوهي لە فەوزيەي دايمي دەرچوو. بەھوي ئەوہي كه فەوزيە نەيتواني لە ژياني ھاوسەرگريدا سەرکەوتوو بيت و ھەر بەگەنجي تەلاقدرا و پاشان لە ئيران دەرچوو و كچە بچوكەكەي ھەر بە مندالي بي دايم بوو خەلكي خۇشەويستيكي زۇريان بوي ھەبوو. من خۇم، لەگەل ئەوہي كه تاوہكو ئو كاتە ھەرگيز خاتو شانازم نەبينى بوو لە دلەوہ خۇشەويستيم بوي ھەبوو.

فەرح كاتيڭ كه لە ھەزارەت گەرايەوہ بە ھەيجان و زەوقيكسي زۇرەوہ ھەوالي بانگهيشتەكەي ئەردەشيري زاهيدى پسي راگەياندم و وتي زاواكەي شا خۇي بانگهيشتي كردوم تاوہكو پرۇم بۇ ماليان بۇ بينيني خاتو شاناز. دەبيت ئەم ھەوالەم چۇن ليك بدايەوہ؟

^۲ - مەيداني ئيمام حسين

هه موو ئه و دايكانه ي كه كچي گهنجيان هه يه ده توانن نيگه راني و په ريئشاني من له م بانگه يشته هه ست پيئكهن.

كاتيئ كه باه ته كه م باس كرد بو برا كه م نه و يش بوو به شه ريكي خه م.
خودي فه رح زور به ئازايانه ئه م بانگه يشته ي قبول كر دبوو. كاتيئ بينيم كه كچه كه م زور هه ز ده كات بروت بو ئه م بانگه يشته پيشنيارم كرد كه منيش ده مه ويئ بيم له گه ئندا. به لام فه رح وتي ته نها منيان بانگه يشت كر دوه. (كاتيئ كه ئه رده شير زاهيدي ئه م بانگه يشته چاوه پروان نه كراوه ي بو پيشنيار كر دبوو به راده يه ك سه رسام و خو شحال بوو بوو كه له بيري نه بوو بوو بپرسيت ئايا ده توانم دايك له گه ل خو مدا به ينم يان نه يه ينم؟)

به هه رحال دانيشتين و ده ستمان كرد به راويژ كردن و زياتر له هه موومان هاوسه ري برا كه م (لوييز صمصامي) زور رازي بوو به رو يشتني فه رح بو بينيني خاتو شاناز و باوه ري و ابوو كه نه رو يشتني فه رح بو ئه م بانگه يشته له وان يه وه كو شيوه يه ك له بي ريزي ليك بدر يته وه.

برا كه م وتي ئه گه ر ئه م بانگه يشته بولاي خاتو شاناز نه بوايه و ئه رده شيري زاهيدي نه يوتايه كه ئامانجي ئه م بانگه يشته چاوپيئكه وتنه له گه ل كچي شا، ده كرا ئه م سه ردا نه په فز بكر يته وه به لام نه رو يشتن بو ديداري كچي گه وره و خو شه ويستي شا راست نيه.

خودي خو شم باوه روم و ابوو كه ئه گه ر فه رح ئه م بانگه يشته قبول نه كات له وان يه توشي كيشه بيئت و باه تي نو پوزسيون بووني فه رح له گه ل ده ولت له سه رده مي قوتا بيبوونيدا جاريكي ديكه به ين ريتته ئار اوه و بو كچه كه م كيشه ي چاوه پروان نه كراوي بو دروست بكر يت.

له و ساهه دا ته نها شتيئ كه به بيري هيچكاماندا نه ده هات ئه وه بوو كه رو يشتني فه رح بو مالي ئه رده شيري زاهيدي و چاوپيئكه وتني له گه ل كچي شا پيشه كيئ بيئ بو شو كر دني فه رح به محمد ره زاشا.

محمد ره زاشا ماوه يه ك بوو كه وازي هينا بوو له خاتو (سوره يا ئه سفه ندياري) و به ته نها ي ده زيا. سوره يا ئه سفه ندياري كه به شار ئني خه مگيني ئيران به ناوبانگ بوو

پاش جیابوونەوہی لەگەڵ شادا لەگەڵ دایکی کہ خاتونیکى ئەلمانى بوو لە ئێران چونە دەرەوہ و لە پاريس دەژيان. ئەمەش لە یاریە سەیر و سەمەرەکانی پوژگارە کہ شارنى ئێران بەیەكجاری دەروات بو پاريس و كچیکى ئێرانى لە پاريسەوہ دیتەوہ بو تاران تاوہكو ببیتە شارنى تازەى ئێران!

لەگەڵ ئەوہی کہ هەموومان پەزنامەندیمان پیشاندا بو ئەوہی بچیت بو بینینی خاتو شاناز بەلام لەبەر ئەوہی کہ من باوہپى زۆرم بە خواجەى شیرازى هەبوو هەستام و لەسەر تاقە بچوکەكەى دیواری مالهەمان دیوانى گەورەى عارفم هینا و دەستم کرد بە گرتنەوہى فالیک که ئەم پارچە شعرەى هینا:

هر که این عشرت نخواهد خوشدلى بروی تباہ
واینکه این مجلس نجوید زندگى بروی حرام

ئەردەشیری زاھیدی و هاوسەرەكەى شاناز لەخانە باخیکى گەورەدا دەژيان لە کەرەج.

لە پوژى دیاری کراوی بانگهێشتەكەدا فەرەج جلو بەرگیكى سادە و كچانەى لەبەرکرد و بەشیوہ و پوخساریكى زۆر ئاساییەوہ پوژشت بو دیداری كچی گەورەى شا، بەلام ئەیدەزانى کہ خاتو شاناز بەزوى دەبیتە كچی ئەو!

دەوروبەرى کاترئمیر پینجى دوانیوہپو ئەردەشیر خان ئۆتۆمبیلیكى پەنگ سورمەیی سەر بە وەزارەتى دەرەوہى نارد بە شوین فەرەج و ئۆتۆمبیلەكە هاتە بەردەم مالى ئیمە و فەرەحیش سوار بوو و پوژشت بو مالى خاتو شاناز.

ئەمە چاوپیکەوتنیکى سادە بوو لە نیوان شاناز و فەرەج. دواتر كچەكەم بوى باس کردم کہ كچەكەى شا لەم چاوپیکەوتنەدا پرسىاری زۆرى لە فەرەج کردوہ و هەولیداوہ تاوہكو پەى بەریت بە بیروبوچوون و شیوہى بیرکردنەوہى.

لەم دیدارەدا فەرەج کاریگەرێكى باشى کردبوویە سەر شاناز بەشیوہیەك کہ هەردووکیان بوون بە هاوڕینی گیانى بەگیانى و بەدریژایی مانگی مەى ئەم چاوپیکەوتنە سى جار دووبارە بوونەوہ.

له دوا چاوپيځه و تنياندا، محمد پرهزاشا به بي زانياري پيشوو ته شريفی بردبوو بو
فيلاکه و له ميوانيه کورت و ساده يه کچه کيدا به شدار بوو و له گه ل فهرح چاويان
به يه که و تيوو.

نه و پوژه، له بيرمه کچه کم جليکي پهنک پسته يي که ناوقه دي کال بوو و خوډ بوډ
دووري بوو له بهر کردبوو.

کاتيک که فهرح له چاوپيځه و تنه دا گه پايه وه زور سهر توشي واقورمان بوو بوو و
نيده زاني له کويوه قسه بکات و بابه ته که چوډ و به چ شيوه يه کاس بکات.
فهرح وتي کاتيک که له گه ل خاتو شاناز له پال مه سبه که دا خه ريکي پياسکه و
قسه کردني ناساي بوو له پريکدا خزمه تکار و نيشکه ره کان هاتن بولامان و به ترس
و شله ژانوه پايانگه ياند که جه نابي هه زره تي شا ته شريفيان هيناوه.
فهرح وتي:

(دلم که و تيوويه شه پولدان! هه ولندا له پووبه پروو بوونه وم له گه ل جه نابي هه زره
خوډ بم و گوفتار و کردارم دروستکارو نه بن و په نگم تيکنه چيت. ته نها، پيشتر،
يه کجار پاشام له پاريس له دووره وه له ناو کومه ليک خویندکاراني نيشته جيني پاريس
بيني بوو. نه مه نه و پاشايه بوو که چه ندينجار له دري به شداري خو پيشاندا نم کردبوو
و نيستاش ده توانم له نزیکه وه بيينم.

نيستاش يه که مين رستم له بيره که نه و پوژه له نيوان من و شادا نالوگوډ کرا. شا
ليي پرسيم (له کوي ده خوینيت؟) منيش وتم له کوتايي خویندندام و خه ريکي نوسيني
نامه کم له به شي نه نديازياري پردي ته کنيکي له پاريس...

به م رستانه ناسراوي نيمه ده ستيپي کرد و چه ند خوله کيک چوني ه تي خویندنه کم له
پاريس بووه بابه تي گفتوگو که مان.

شا پووبه پروو بوونه وه يه کي زور خوشه ويستانه ي له گه لندا هه بوو و منيش بي پاده
که وتمه ژير کاريگه ري قسه خو مانه کانيه وه. پيش نه وه ته نانه ت له جيهاني
خه ياليشدا باوه رم نه ده کرد که پوژيک ده بيت له پال شادا داده نيشم و پووبه پرو
له گه لندا قسه ده کم. به لام نيستا ده بينم که (شا) ش که سيکي ناساييه و هکو هه موو

خەلكىكە و خواستەكانىشى ھەمان ئەو خواستانەن كە ھەموو كەسىكى ئاسايى
ھەيەتى!

زۆر بەئاسائى قسەم بۇ ھات لەگەل شادا و توائىم قسەكانم بەبى پىا و فىل بكم و
بىروبۇچون و باورەكانم بى پەردە و دور لە ھەر مەرايىيەكەوہ بخەمەرۇو...
پاش ھاوسەرگىرى فەرەح لەگەل محمد رەزا بوو كە ئىمە تىگەيشتىن كە دیدارى ئەو
پۇژە لەگەل شادا چاوپىكەوتنىكى لەناكاو و چاوپوانكراو نەبووہ.

خودى شا دواتر خۇى باسى كرد: (كە پۇژىك كچەكەم شاناز بە چاوانىكى زياتر لە
حالەتى ئاسايى گەشاوہوہ ھاتە لام و وتى پىاوہكەم (ئەردەشیر زاھدى) لەگەل
كچىكى گەنچ بەناوى فەرەح ئاشنا بووہ كە بە بۇچوونى ئەو لە ھەموو پروويەكەوہ
شايەنى ئەوہيە بىيئە ھاوسەرى من و بىيئە شاژنى ئىران!

زاوا و كچەكەم كە كاتىك ناسراويان پەيدا كەردبوو لەگەل فەرەح منيان بانگەيشت
كرد بۇ خوانىكى ئىوارە و منىش بە پىداگىرى و سوربوونى ئەوان پۇيشتم بۇ ئەو
بانگەشەيە و پاش بىنين و قسەكردن لەگەل فەرەحدا بۇم دەرەكوت كە من و فەرەح لە
زۆرىك لە لايەندا بىروبۇچوونمان لەيەكەوہ نزيكە...)

چاوپىكەوتنەكانى فەرەح لەگەل محمد رەزا چەندىنچار دووبارە بوونەوہ و
پۇژىكيان فەرەح كە لەيەكەل لەو چاوپىكەوتنەندا گەرايەوہ ئىمەى توشى سەرسامى
و واقورمان كرد و وتى: (ئەمرو جەنابى حەزرت بە ئاشكرا داواى ھاوسەرگىرى لى
كردم و جوازىنى كردم!)

منىش وتم بە فەرەح: تو چ ولأىكت دايەوہ؟

فەرەح وتى: ئاشكرايە، بە شەوق و حەزەوہ قبولم كرد!

كۆتايى ئارەزووى ھەر دايكىك ئەوہيە كە كچەكەى خۇى بە بوكى بىينىت و
بىينىرت بۇ مالى بەختى خۇى. لەبەر ئەوہى كە ژيانى ئىمە بەھوى ناسروشتى زياد
لەرادوہ سەرەتا توشى چەندىن گۇران و ھەراز و نشىو بووبووين و كچەكەم بە
پۇيشتنى بۇ فەرەنسا پەرەردەى فەرەنسىەكانى وەرگرتبوو، من وەكو دايكەكانى
دىكەى ئىرانى ھىچ جۇرە باوانىكم بۇ نامادە نەركەردبوو، جگە لە چەند مانگى پىشوتەر
نەبىت كە كە لەخۇيەوہ ھەوالى دەستگىرانى و ھاوسەرگىرى كردنى لە ئايندەيەكى

نزیکدا له گهل (که ریم پاشا بهادری) بیستبوو و ابیرم ده کرده وه که (که ریم پاشا بهادری) زاوای ناینده مانه.

هرگیز باوهرم نه ده کرد روژیک بیت بېمه خه سوی پاشای ولات! نیستا ده بیت چیم بگردایه؟ من له ژياندا هرگیز له گهل خانه دان و پیاوه گوره کاندان دانه نیشتم و به شداریم نه کرده له گفتوگو و میوانیاندا. نیستا چون ده توانم له گهل شای ولات و خیزانی په هله روی هاتوچو بکه م.

بو هاوسه رگیری کچه که م ده بوو چی بکه م؟ ده بوو چ باوانیکم ناماده بگردایه؟ نایا بیوه ژنیکی وه کو من که له ریگی درو مانیه وه ژیانم به ری کرده ده توانم باوانیک ناماده بکه م که به مال و شان و شهو که تی پاشا بخوات؟

لافاویک له وه م و خه یالی دورودریژ هیرشیان ده کرده سهر میشکم.

هه موو نه م پروداوانه له ماوهی که متر له مانگیکدا پرویاندا. (وه کو بروسکه!) و پیش نه وهی که نیمه هندیک بیینه وه به خو ماندا هه موو شتیکی شیوهیه کی جدی له خوی گرت.

سهره تا (جه نابی حه زره ت) نوتومبیلیکی جوری (کرایسله ری) پیشکه ش به فره ح کرد که کليلة کانی زیر بوون. نه مه یه که مین خه لاتی محمد ره زاشا بوو بو هاوسه ری ناینده ی.

جاریکی دیکه شا ملوانکه یه کی وردی نه لماسی گرانبه های پیشکه ش به فره ح کرد.

نیمه، له به رامبه ر نه م خه لاته گرانبه هایانه ی شا ده مان توانی چ شتیکی پیشکه ش بکه مین؟

من وه کو خه سوی شا نهرک بوو له سهرم به پینی نه وهی که ریوره سم و عاده تی ئیرانیه کانه خه لاتیکی شایسته و به نرخ بو زاوای ناینده م ناماده بکه م. به لام خه لاتیکی که بو شا بیت، ده بیت شایانی بیت که نه مه ش له راده ی توانای من به ده ربوو.

کچه که م دوو وینه ی لوتکه ی ده ماوه ند و دیمه نیکی له ده ربه ندی کیشا و گرتیه چوارچیوه و پیشکه شی هاوسه ری ناینده ی کرد.

دەبىت ئەو بەلىم كە تاوھكو ئەم كاتەش من ھىشتا (شا)م نەبىنيوھ. سەرئەنجام
فەرھ ناگادارى كردىنەوھ كە جەنابى شا من و براكەم (محمد على) بانگھىشت كردوھ
بۇ خوانىكى ئىوارە لە كۆشكى سعد ئاباد.

وابزانم سەرھتاي مانگى جون بوو، (پىموايە ھەفتەى يەكەمى جونى سانى ۱۹۵۹)
بوو كە رۆيشتىن بۇ دیدارى شا.

تاوھكو پادەيەك خۆم دۇراندبوو. كاتىك كە ئۆتۆمبىلەكە چووھ ناو كۆشكى "سعد
ئاباد" ھ وھ گەيشتە بەردەم ھەوشەى كۆشكى سپى، يەكك لە خزمەتكارەكانى بە
پەلە ھاتە پىنشەوھ و دەرگای دواى ئۆتۆمبىلەكەى كردوھ تاوھكو من و فەرھ كە لە
دواوھ دانىشتبووین، دابەزىن.

بەلام من لە ئەژنۇكانمدا ھەستم بە لاوازی دەكرد و توانای دابەزىنم نەبوو.
براكەم كە لە پىنشەوھ دانىشتبوو و پىش ئىمە دابەزى بوو و كاتىك ئەو بارودۆخەى
منى بىنى ھاتە پىنشەوھ و دەستى منى گرت و بە يارمەتیدان منى لە ئۆتۆمبىلەكە
ھىنايە دەرەوھ.

كۆشك و باخى فراوانى سعد ئاباد لە باكورى مەيدانى تەجرىش بوو كە لایەكى
دەچووھ سەر مەيدانى دەرەند و بەشىكى دىكەى دەگەيشتە منظرىە و لاكانى دىكەى
بەرەو باشورى زنجیرە شاخەكانى ئەلبرز و شاناباد دەپروانى.

تاوھكو ئەو كاتە چەندجاریك بۇ گەپان ھاتبووم بۇ مەيدانى دەرەند. بەلام ھەرگىز
باوھرم نەدەكرد كە رۆژىك بىم بە ميوان لە كۆشكى سعد ئاباد.

پاش ھاوسەرگىرى كچەكەم لەگەل شا بوو تىگەيشتە ئەمە نەك ھەر تەنھا كۆشكىك
نیه بەلكو كۆمەلەيەكە لە چەندىن كۆشكى بەرز و جوان^۱

---

^۱ - كۆشكەكان و پاركە فراوانەكەى سعد ئاباد پاش سەرکەوتنى شۆرشى ئىران بوو بە
گەنجىنەيەكى گەرە و لەبەردەم گەشتیارە ناوخۆى و دەرەكەكاندا كرايوھ. ئەم كۆشكانە لە كۆتای
باكورى تاراندايە و ناوچەيەكى فراوانە كە بەشىكى دیوارەكانى دەگاتە مەيدانى دەرەند و بەشىكى
دىكەشى دەگاتە دارنابد و باشورى زنجیرە شاخەكانى ئەلبورز.

ئەو شوینە مولكى سعد الدولەى وەزىرى دەرەوھى محمد علىشای قاجار بوو كە دواتر لەلایەن
پەزاخان سەردارى سوپا (پەزاشای دواتر) دەستى بەسەردا گىرا.

لهو دوانيوه پو دلبزوينه دا كه كوتايي بهار بوو دهنگي ناسكي بولبله كان و ئاوازي كه ناري و بالنده جياوازه كان هموو شوينيكي ئهو دهوروبه ره فراوانه ي كوشكي سعد ئاباديان پر كرد بوو.

له بهردهم كوشكي سپي دهرياچه يه كي تاراده يه كه گوره هه بوو كه دهيان دره ختي كاژ و رازاوه جوانيكي تايبه تيان پي به خشي بوو.

ههروه كو خه لكي واقورماو سهيري ئهو ديمه نانه م ده كرد و نوقمي حهزي روچ بزوين و ئاوازي دلپرفيني بالنده كان بوو بووم و لهو كاته دا بينيم محمد رها و شاناز بو به خيرهاتنمان هاتن بولامان.

كوشك و پاركه كانى سعد ئاباد و ميوانخانه كه ي دهرينه د له ماوه ي سالانى ۱۹۲۱ تاوه كو ۱۹۴۹ بهره بهره دروستكران.

چل سال پيش نهو ميژوه، نهو كه سانه ي كه له تاراندا ده ژيان نه گهر توشى كيشه يه كي چاره سه رنه كراو ببونايه ده پوشتن بو شميران بو نه وه ي سهردانى زياره تي ئيمام صالح ته جريش و ئيمام زاده قاسم يان (سادات دلدم) بكن و دوعا و پارانوه كانيان گيرا ببويه.

باوكي ئهم ساداته له دهرينه د و له شويني ئهم كوشكي سعد ئاباده ي ئيستادا بوو و پاشاكانى قاجار زور ئيمانيان به م مرقده هه بوو و له پوژانى ئيماندارياندا ده هاتن بو مرقده د دهستان ده كرد به دوعا و پارانوه.

كامهران ميرزا (جيگرى سه ئتته ت) كه باخيكي هاوينه ي له شميران (كامرانيه ي ئه مرؤ) هه بوو يه كي كه بوو له ئيمانداره سه د له سه ده كانى ئهم ساداته و سالى يه كجار له كامرانيه به پيى ده هات بو دهرينه د تاوه كو سادات دهرينه د (دلدم) دوعا ي بو بكات.

ئهم ساداته چهند خيزانيك زياتر نه بوون كه ره زاشا مال و نه ژداد و ئاباديان دا گير كرد و به زور ده ستي گرت به سه ر نهو ناوچانه دا و خودى خو شيان به ره و باكور و باشورى ولات ئاواره بوون.

كاتيك كه كريم ناغا بوزر جمهورى بوو به سه روكي شاره وانى ئهو ئه ركه ي به سه ردا سه پينرا تاوه كو خه لكي ئه سلنى نهو ناوچه يه دهر بكات و لهو شوينه دا كوشكي بهرز بو ره زاشا دروست بكات. ئامانچ له دروستكردنى سعد ئاباد نه وه بوو كه سه ردارى سوپاش وه كو شازاده كان و پياوانى قاجارى سه ره پاي كوشك و ماله كانى شار (له ناوچه كانى فه له ستين جاده ي پاستورى ئيست) كوشك و خانه باخيشى له شميران هه بيت!

شا، بی پاره شانازی کچی خوش دویست و شانازیش هه لبه ته کچی جوان و بهرین و تهندروست و خاوه نی رهوشتیکی زور بهرز و چاک بو، ئەم تایبه تهنه ندیانه ش ئەم کچی جیا ده کرده وه له هه موو بنه ماله ی په هله وی.

ده بیته وه ش بلیم که ئیمانیکه به هیزیشی هه بوو و هه ره له بهر نه وه شه دواتر هه ولیده دا خوی له میوانیه کان و شه ونشینیه کان به دوور بگریته و کهم کهم گوشه گیر ده بوو.

(هۆکاری جیابوونه وی ئەو له نه رده شیریش هه موو کهس ده زانیته که بیته قه تی و ناخوش حالیه کانی شاناز بوو له مه سه له نه خلاقیه کانی پیاره که ی)
من، دواتر له م باره یه وه ده دویم. ئیستا ریگه م پی بده باسی یه که مین دیداری خۆمان بکه م له گه ل زاوای ناینده م.

محمد رهزا هاته پینشه وه و فره ح ته و قه یه کی له گه لدا کرد و منی ناساند به محمد رهزا. من هه موو ئەو راهینانه ی که پیشتر راهینرا بووم له سه ری له بیرم کرد له وانه نوشتانه وه له بهرده م شادا که ئەمش نه ریتیک بوو به لام من له بیرم کرد!
محمد رهزا زور ریزی گرت له من و برا که م محمد علی. پاشان هه موومان پیکه وه رویشته ین بو ناو کۆشکه که.

محمد رهزا، هه ندیک قسه ی کرد و منیش له شیوه ی قسه کانی تیگه یشتم که فره ح هه موو ژیا نی ئیمه ی به بی که م و زیاد بو باس کرده و منیش شتیکی زورم بو وتن نه بوو له گه ل شادا.

محمد رهزا ئەوه ی خسته پروو که مه به سته ی ئەوه ی هه یه له گه ل فره حددا هاوسه رگری بکات و باسی ئەوه ی کرد که له سه ر خواسته ی فره ح بپیارمداوه ئەمشه و ئەم بابه ته باس بکه م و به کورته ی به و مانایه که داوای ده کات له لای من.

منیش ئەوه م خسته پروو که مه یل مه یلی شایه و خواسته خواسته ی جه نابی چه زه ته. پاشان باسی ئەو حاله ته م کرد بو پاشا که چۆن فالی حافزم گرتوه ته وه و باسی ئەو دیره شعره م کرد که پیشتر ناماژم بو کرد پاشاش زور خوشحال بوو و چه ندجاریک پرسه ی: به راستی! به راستی ئەو دیره شعره هات؟

کاتیک باسی باوهر و بۆچوونهکانی خۆم بۆ کرد بۆ فالی حافز، فهرمانی کرد دیوانی حافز بهینن تاوهکو دووباره له بهردهم ئەویشدا فالئیکی دیکه بگرمهوه!
هەرچهنده دُنیا نهبووم ئەمجارهیان بتوانم بهختئیکی باش بهدهستبئینم. بهلام
نەشەمدهتوانی پروبهپرووی ئەم خواسته مندالانهی پاشاش بيمهوه بۆیه نامادهی خۆم
پيشاندا.

خزمه تکاره که چەند خولهکئیک دواتر دیوانهکهی حافزی هینا و منیش فاتیحیهکه
خویند بۆ پۆحی حافز و سهلام و پیزانینی خۆم پینگه یاند و داوام لی کرد که نابروم
بپاریزیت و ئەو دیره شعرانهم بۆ بیئت که خوشی و کهیفی ئەم دانیشتنه تیکنه دا،
بهلکو ببیته هوی زیاتر خوشی و شادی ئەم دانیشتنه مان.

کاتیک که دیوانهکهی حافزی شیرازیم کردهوه ئەم شعرانه هاتن که بهبی دواکه وتن
خویندمنهوه بۆ پاشا و محمد رهزاش چەندجاریک وتی: سهیره! سهیره! فای!
عشق بازی و جوانی و شراب لعل قام

مجلس انس و حریف همدم و شرب مدام
ساقی شکر دهان و مطرب شیرین سخن
همنشینی نیک کردار و ندیمی نیکنام
شاهدی از لطف و پاکى رشک اب زندگی
دلبری در حسن و خوبی غیرت ماه تمام
و تاوهکو کۆتایی....

وتم به شا کاتیک که بۆیه که مجار فالی حافزم گرتهوه ئەم دێرانەم بۆ هات و ئەمەش
بۆ من زۆر سهیره!

چەند خولهکئیک دواتر، (جهنابی خاتو ئەشرف)یش هاتنه ناو دانیشتنه که مانهوه.
بۆ من که تاوهکو ئەو ساته ئەو خوشک و برایهه له نزیکه مهوه نه بیینی بوو هاوشیوهی
جوله و ههلسوکه وتی ههردووکیان بۆم زۆر جینگهی سهرنج بوو.

شا وتی: ئەم خاتونه دایکی ئەو فهرح خانهیه که بپریاره بیته شارنی ئیران. بۆم
دهرکهوت که هەرچهنده ئەشرف تاوهکو ئەو رۆژه فهرحی نه بیینی بوو بهلام ناگاداری
ناسراویه کهی کچه که له گهل شا بووبوو.

پاشا شا وتى لەسەر مېزى نان خواردن شارژنى داىك (خاتو تاج الملوك) یش نامادە دەبىت تارەكو لە نزىكەو بوكى داھاتووى خۆى بناسىت.

ئەشرەف بېدەنگ دانىشتبوو و تەنھا گوئى بۇ ئەو قسە و باسانە دەگرت كە لەنيوان ئىمەدا دەكرا و ھىچ بۇچونىكى دەرنەدەپرى.

شا لە براكەم لەبارەى چالاكى و كاروبارەكانىەو پەرسىارى كرد و محمد عىش وتى خەرىكى بەرپوۋەبردنى كۆمپانىيەكى بىنايىم لەگەل چەند كەسىكى دىكەدا و كارى ئىستاشم كاركردەنە لە چاكردنى رېگاو بانەكانى فېرۇكەخانەى مىر ئاباد.

شا دووبارە وتى بە براكەم كە فەرەح بۆى باس كرردوم كە ئەركىكى زۆرت كىشاوە بۇ داىبنكردنى تىچوونى خوئىندنى لە فەرەنسا و پۇلىكى گرنگت بىنيوۋە لە پەرورەدەكردنى و پىگەياندىدا؟

محمد على لەسەر خۆ و نەرم وەلامى داىەوۋە خوشكەكەم رەنج و زەحمەتى زۆرى كىشاوۋە بۇ ھەردووكمەن، منىش سەركەوتنى خۆم بۇ فېداكارىەكانى ئەم خوشكەم دەگىرەوۋە.

محمد رەزاشا بۇ ئەوۋەى كە دۇنەوايىەكى منىش بكات وتى: بىستومە خەلكى رەشتى؟ رەشت شارىكە كە پەرە لە خەلكى باش و رۇشنىر.
منىش سوپاسى لوتف شايانە و بۇچوونە جوانەكەم كرد.

محمد رەزا دووبارە وتى: باوكم (حەزەرەتى كۆچكردوو) ماوۋەيەكى زۆر لە سوپاى قزاق لە رەشت خزمەتى دەكرد ھەمىشە كاتىك باسى ئەو سەردەمەى دەكرد بەباشى باسى چاكەكارىەكانى رەشتىەكانى دەكرد.

بە ناوھىنانى ناوى جەنابى حەزەرەتى كۆچكردوو ھەريەكە لە نامادەبووان چەند رەستەيەكى پىياھەلدان و وەصفىان لەبارەى خوالىخۇش بوو رەزاشاوۋە باس كرد و محمد على وتى جارىكىان لەكاتى سەردانى رەزاشا بۇ بەندەرى پەھلەوى لە نزىكەوۋە حەزەرەتى كۆچكردوو بىنيوۋە.

ھەندىكىش باسى يادگارى ھاتنى يەكەمىن كەشتى تايبەتى كرد بۇ بەندەرى پەھلەوى، شا و ئەشرەفىش لە بىستنى ئەم بابەتە زۆر خۇشحال بوون.

ئەشرف كە تاوھكو ئەو كاتە بېدەنگ دانىشتىبو، ئىنجا دەستىكرد بە قسەكردن و بىرەوھرى زۆرى لەبارەى ئەو كەشتىە تايبەتەوھ باس كرد كە لەگەل باوكيدا ھاتبو و لە كۆشكىكى تايبەتى لە بەندەرى پەھلەوى مابوونەوھ.

ئەوئەندەم زانى كە دانىشتنە ميوانىەكە گۆپا بۇ دانىشتنىك كە لەناويدا باسى يادەوھرىە مېژوويەكان دەكرا و ھەموو نامادەبووان پېشپرکينيان دەكرد بۇ پياھەلدان و ۋەصفكردنى رەزاشا.

فەرەح بۇ ئەوھى بابەتى قسەكردنەكە بگۆرئيت وتى بە محمد رەزا: ئەگەر جەنابى حەزرت ئىجازە بفرمىون دەبئيت بۇ پېشكەشكردنى نامەكەم و ئەنجامدانى كۆمەلئىك كاروبارى شەخسى و كۆكردنەوھى ئەو كەلوپەل و شتانەى كە لەپارىسدان سەرىك لە پاریس بەم.

محمد رەزاش پېشوازی كرد لەم بېيارە و وتى: زۆرباشە ھەر بەو مناسەبەتەشەوھ خاتو شەمسەش ئىستا لەسەر سەفەرە بۇ ئەورپا. بۇيە لەگەل ئەودا بېرۇ بۇ فەرەنسا و سەرەراى ئەنجامدانى كارە شەخسىەكانت كەلوپەلى پېويستى گرىبەستى و بوكىەكەشت بکړه.

دریژەى باسەكە ۋەستا چونكە وترا كە شارئى دايك تەشرىف دەھىنئيت! ھەموومان بۇ رېزى شارئى دايك ھەستايئەوھ و دەستمان كرد بە ۋەصف و پياھەلدانى.

محمد رەزا رۆيشتە پېشەوھ و خانم تاج الملوكى لەباوھش گرت و كورپ و دايك بۇ چەند خولەكئىك يەكتريان لەباوھش گرت و يەكتريان ماچ كرد.

محمد رەزا لە پووى شىوھ و پەخسار و قەد و قيافەوھ زۆر چووبوويەوھ سەر دايكى. رەزا شا بالاً بەرز بوو بەلام محمد رەزا بالائى كورت بوو.

شارئى دايك لەگەل خاتو ئەشرف خان بەھەمان شىوھى كورپەكەى دەستى كرد بە ماچ و موچ و يەكتريان لە باوھش گرت. خاتو شانازىش چووه پېشەوھ و سەرەتا دەستى دايكە گەورەى و پاشان دەموچاوى ماچ كرد.

خاتو شارئى دايك جلو بەرگئىكى لە جەواھر دوراوى شكۆمەندى لەبەردا بوو كە درەوشاوەى و رەنگى گەوھەرەكانى سەرنجى مرؤقى رادەكئيشا.

هەر له گەل ئەوهی که له سەر جینگه هه میشته یه که ی خۆی دانیشته، محمد علی بزیشته پیشه وه و دهستی خاتو شارژی دایکی ماچ کرد. منیش پوخته وه پیشه وه و ریزی خۆم بو دهربری. فهره حیش چوه پیشه وه و تهوقه یه کی له گه لدا کرد. به شیوه یه کی زۆر سهخت دهینالاند به دهست نازاری ئیسقانه کانی به تایبه تی نازاری نه ژنۆکانیه وه، وابزانم هوکاری نه و نازار و ناره حه تیه ش به هو ی قورسی و کیشی له شیوه بوو.

محمد رهزا ئیمه ی ناساند و وتی ئەمه ش خاتو فهره ح دیبایه که له باره یه وه قسم بو کردی.

به بی ئەوه ی وشه یه ک بلیت سه رتاپا سه یری ئیمه ی ده کرد به وردی. هیشتا نه وه نده له هاتنه ژووره وه و دانیشتنی دایکه شارژن تی نه پهری بوو جه نابی حه زه تی شا پرسى له خزمه تکاره که: نایا خواردن ناماده یه؟ کاتیك وه لامى به ئییان بیست فهرموویان له ئیمه کرد تاوه کو برۆین بو سه ر خوانه که بو ته لاره تایبه ته که.

شارژی دایک، له گه ل محد رهزا که دهستی خستبویه سه ر شانی له پیشه وه، و فهره ح له گه ل شاناز و نه شره فیش له پشتیان وه و من و محمد علیش له پالیاندا چووینه ناو ته لاره شکۆمه نده که وه بو خواردنی نانی ئیواره. له سه ر میزی خواردنه که، چه ند قسه یه که له نیوان محمد رهزا و فهره حدا کرا. له و قسانه محمد رهزا وتی فرمان ده دم به سه فاره تی ئیران له پاریس تاوه کو که لوپه لی پنیوستی ناههنگه که فه راهم بکه ن و بینیره وه بو ئیران.

بریار درا فهره ح هه رچی ده ویت له پاریس بیکریت و وه صلی حسابه کانی بدات به سه فاره ت تاوه کو پاره که ی بدن و پاشان که لوپه له کړدراوه کان بنیره وه بو تاران. پاش خواردنی نانی ئیواره و هه ندیک خواردنی دیکه ی پاش خواردنی سه ره کی، کاتیك که بو خواردنی قاوه و چای رینوینی کراین بو ته لاریکی دیکه، به سه رسوپرمانه وه بینیم دوو گۆرانیبیژی ناسراوی نه و سه رده مانه ی ئیران که خوشبه ختانه منیش زۆر حه زم له دهنگیان بوو، له گه ل گروپیک له ژه نیاره کانی رادیوی ئیران ناماده بوون.

ژەنئارەكان بۆ دەربېرىنى پېزى و پېزانين تاوهكو ناو قەدىان نوشتانەوه. قىگن گۆرانىبېزى ناسراوى جاز و پوران شاپورى گۆرانىبېزى ناودار ھاتنە پېشەو و دەستى جەنابى خاتو شارژنى دايك، جەنابى خاتو ئەشرەف و خاتو شانازيان ماچ كرد و پېزى و پېزانينى خوشيان بۆ من و فەرەح و براكەم دەربېرى.

ئەوان ئەياندەزانى كە ئەو كچە جەستە بارىكە، بەو قژە كۆكراوانەى كە لە پشەتەو بەستويهىتى و پروبە پرويان وەستاو و تاوهكو كەمتر لە سالىكى دىكە دەبېتە شارژنى ولتەكەيان.

دانىشتين و چاى و قاوہيان بۆ ھىناين و دەستمان كرد بە خواردىنى. ھونەر مەندەكانىش دەستيان كرد بە پېشكە شىكردنى بەرنامەكەيان. قىگن و پوران شاپورى چەند گۆرانىكيان پېكەو و ت كە ئىمەيان زۆر خوشحال كرد. محمد پەزا بى پادە ھەزى لە مۇسىقا بوو و تاوهكو ئەو كاتەى كە لە ئىران ماىەو ھەموو شەوئىك بەرنامەى مۇسىقاي ھەبوو.

دواتر لە سالى ۱۹۶۰ كاتىك كە كارى نۆژەنكردنەوہى كۆشكى نىاوەران دەستى پېكرد، شا فەرمانى دەر كرد كە تەلارىكى تايبەتى سىنەماى بۆ نمايشى فلىم و پېشكە شىكردنى كۆنسىرت لە كۆشكى نىاوەران دروست بكرىت.

محمد پەزا، ھەزى لە مۇسىقاي جاز بوو و ئەو گۆرانىبېزەى كە ھەزى لى دەكرد (فرانك سىناترا) بوو كە يەكئىك بوو لە ھاوېرى زۆر نزيكەكانى خۇيشى.

فەرەح بە مانەوہى زۆرى لە پارىس تىكەلى فەرەنگى فەرەنسىەكان بووبوو و زياتر ھەزى لە گۆرانىبېزە فەرەنسىەكان دەكرد و ئەو گۆرانىبېزەى كە ھەزى لى دەكرد (ژوداسن) بوو كە دواتر لەسەر بانگھىشتى فەرەح چەند جارئىك ھات بۆ تاران!

روداوہەكانى ئەو شەوہ ھەرگىز لەبىر ناكەم. ئەگەر بلىم خۇشترين شەوہى ژيانى من بوو ھەرگىز زىادە پەرويم نەكردوہ. ھەلبەتە ھەرگىز خۇش نەھات لە ھەلسوكەوتەكانى

---

^۱ - بە پارەى خەلكى ئىران بە خەرجىكى زۆر گەورە و پىندانى پاداشتى پوند و دۆلار و فرانك گۆرانىبېزى ژەنئارى بيانان بانگھىشت دەكرد بۆ تاران و لە ناھەنگە تايبەتەكانى محمد پەزاي پەھلەوى و فەرەح و ئەندامانى خىزانى پەھلەوى گۆرانان دەوت و سەمايان دەكرد.

شاژنی دایک و هه‌لسوکه‌وته‌کانی دواتری بوونه هۆی ئه‌وه‌ی که بۆ هه‌میشه خۆمی لی
دووربخه‌مه‌وه.

ئه‌وه ناشکرایه و هه‌مووکه‌س ده‌زانیت که من و تاج الملوک هه‌رگیز نه‌مان ده‌توانی
به‌یه‌که‌وه بین.

(تاج الملوک) زۆر له‌خۆبای بوو و زۆر به‌شیۆه‌یه‌کی بچوک سه‌یری که‌سانی
ده‌روبه‌ری خۆی ده‌کرد. زۆر چیژی له‌وه وه‌رده‌گرت که قسه‌کانی له‌لای محمد ره‌زا
ده‌پوات و به‌هه‌لسوکه‌وت و جوله‌کانی له‌لای هه‌موو ئه‌ندامانی خیزانه‌که‌ی وا خۆی
پیشان ده‌دا که ئه‌و پۆلی یه‌که‌م ده‌بینیت له‌ناو خیزانی په‌هله‌ویدا!

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که ئیستا ئه‌و له‌ دنیا‌دا نه‌ماوه و کۆچی دوایی کرده‌ پیم خۆش نیه
له‌مه زیاتر له‌و باره‌یه‌وه قسه‌ بکه‌م. به‌لام ته‌نها ده‌مه‌ویت ئه‌وه بخه‌مه سه‌ر قسه‌کانم که
ئه‌وه تاج الملوک بوو که سه‌لته‌نه‌تی په‌هله‌وی (به‌ده‌ست هی‌نا). پیاوه‌که‌ی ئه‌و بابه‌ته‌ی
ده‌زانی و هه‌ر بۆیه پاش مردنی پیاوه‌که‌شی پیی خۆش بوو هه‌موو خیزانه‌که‌ی
به‌رده‌وام سوپاسگوزاری بکه‌ن و وه‌کو هاوسه‌ری ره‌زاشا ریزی لی بگرن و بزائن
به‌وه‌ی که ئه‌و له‌ چ پینگه‌یه‌که‌دايه.

هه‌ندی‌کجار کاتی‌ک که توپه‌ ده‌بوو ته‌نانه‌ت ده‌یوت به‌ محمد ره‌زا: (ئه‌گه‌ر باوکت
نه‌بوايه ئیستا تو هی‌چت به‌ده‌ست نه‌بوو!)

ته‌نها که‌سی‌ک که تاج الملوک خۆشی ده‌هات له‌گه‌لیدا جه‌نابی خاتو ئه‌شرف بوو.
به‌راستی ئه‌شرفی به‌ گیان و به‌دل خۆش ده‌ویست و هه‌میشه له‌ ده‌رپرنی
خۆشه‌ویستیدا بۆیشی زیاده‌په‌وی ده‌کرد.

به‌م شیۆه‌یه کچیک که له‌ سه‌رده‌می خۆیندکاری‌دا له‌ پاریس بووه ئه‌ندامی حیزبی
توده‌ی ئێران و له‌دژی ده‌وله‌ته‌که‌ی شا خۆپیشان‌دانی ده‌کرد و چالاکی هه‌بوو ئیستا
بووه‌ته ده‌ستگیرانی شای ئێران. کچیک که تاوه‌کو چه‌ند پوژیک پێشتر قه‌ده‌غه‌ بوو
بچیته‌ ده‌ره‌وه و مافی ئه‌وه‌ی نه‌بوو بگه‌رپه‌ته‌وه بۆ فه‌ره‌نسا ئیستا به‌ فڕۆکه‌ی تایبه‌تی
و به‌ جه‌وازی سیاسی ده‌گه‌رپه‌ته‌وه بۆ پاریس تاوه‌کو که‌لوپه‌لی بوکینیه‌که‌ی بکړیت!

به‌لام بۆچی ئه‌رده‌شیر زاهیدی و شاناز ده‌ستپێشخه‌ریان کرد و له‌بیری دۆزینه‌وه‌ی
کچیک بوون بۆ ئه‌وه‌ی ببیته‌ هاوسه‌ری شا؟

پاش تەلەقدانى سۈرەيا و پۇششتىنى لە ئىران كە دەوترىت زىاتر بەھۇي دەستىۋەردانەكانى خاتو ئەشرەف و شەمسەوہ بووہ لە ژيانى تايبەتيدا، ئىدى ھەريەك لە نزيكەكانى محمد رەزا ھەولياندەدا كچىك بۇ ھاوسەرى محمد رەزا بدۆزنەوہ و لەم رىگەيەوہ دەسەلاتى خۇيان لەلاى شا پەرەپىبدەن و بەھىزى بكن.

داواكارى خاتو شاژنى داىك بۇ ئەوہى بېيتە ھاوسەرى محمد رەزا كچىكى خوشكى بوو كە محمد رەزا پاش ماوہيەك كە لەگەل ئەم كچەدا پەيوەندى ھەبوو بەگونجاوى نەزانى بۇ ئەوہى بېيتە ھاوسەرى و (گىتى خطىرى) بە سەرمایەيەكى گونجاوہ و نارد بۇ ئىتالىا. گىتى دواى ھاوسەرگىرى فەرەح لەگەل محمد رەزا ھاتەوہ بۇ ئىران و ماوہيەكى زۆر پەيوەندى ھەبوو لەگەل علينقى ئەنصار، سەفیری ئىران لە ئىتالىا و لە خانوويەكى پازاۋەى چەند دۇنمى لە مەرشارى كەرەجدا دەرژيا.

شمسە و ئەشرەف و تەنانەت فاتمە و غلامرەزا ھەريەكەيان كەوتبوونە خۇيان تاوہكو بۇ پاشا ژن بەھىزن. غلامرەزا خوشكى ژنەكەى خۇى بۇ پىشنيار كردبوو.

ئەم شتانە پاش ھاوسەرگىرى كچەكەم، محمد رەزا خۇى باسى كردبوون بۇ كچەكەم و ھەندىكىشيان فەرەح لە ژنە باوہرپىنكراوہكانى خۇيەوہ لەناو كۆشكدا دەيبيست.

لە سەفەرەكەى فەرەح بۇ فەرەنسا منىش رۇيشتم لەگەلى. ئەمە يەكەمىنجاىر بوو كە من سەفەر بكم بۇ ولاتىكى دەرەوہ. لەو فەرۇكەيەى كە ئىمەى برد بۇ پارىس لەيلى ئەمىر ئەرجومەندى ھاوپرى و ھاوپۇلى كۇنى فەرەحيشى تىدا بوو. جەنابى خاتونە شاناز و شەمسە و فاتىمەشمان لەگەلدا بوون. مەرداد مین باشيان (پەلبىد) پياوى خاتونە شەمسىش ھاتبوو.

لەسەر داواى من ھاوسەرى براكەم، لويىز صمصام الدولە بەختيارى (لويىز قىلبى) یش ھاتبوو لەگەلماندا.

لويىز لە خىزانىكى ديار و خانەدان و پىشەدارى ئىرانى بوو.

ئەسەللە علم دوو نەفرى دىكەى لەگەلدا ناردبووين بۇ ئەوہى كارەكانمان بۇ ئەنجام بدەن. ھەردووكيان لە ئىشكەرە لىھاتوہكانى كۆشكى شاھنشاهى و خاوەنى ئەزموونىكى زۆرى فراوانى سەفەرەكانى دەرەوہ بوون.

مەجىد ئەلىم، ھاۋرپىنى محمد پەزىلەت باش بەر قۇرۇقچى ھات بۇ پارىس بەلام ئەو لەۋى جىابوۋىيە ۋە ئىدى ئىمە ئەومان نەبىنە ۋە.

كاتىك پارىس بىنى ئىنجا تىگە يىشىم بۇچى كچەكەم بىر پارىداۋە بۇ ھەمىشە لىرە بىننىتە ۋە ئىدى نەگە پىتە ۋە بۇ ئىران.

ئەمە ئەو شارە بوو كە ئەحمەد شاي قاچار بەھۋى زىاد لەرادەى خۇشەۋىستى بۇ ئەم شارە لەسەردەمى سەلتەنەتدا ئەۋەندە ماۋەى مانەۋەى درىژ كىردەۋە لە پارىس تاۋەكو تاج ۋە تەختەكەى لەدەستدا.

من ۋە فەرەح پاش شۇرپى سالى ۱۹۷۸ كاتىك لە ئىران دەرچوۋىن ماۋەىيەكى زۇرمان لەم شارەدا گوزەراندا.

لە پارىس دوو ھاۋرپىنى دىكەى فەرەح ھاتن بۇلامان. يەكىكىان خاتو فەرىدە مېرەبەبى بوو كە دواتر ھاتەۋە بۇ ئىران ۋە بوۋە سەرۋكى نوسىنگەى تايبەتى فەرەح. ئەۋى دىكەيان خاتو ناھىد كلەر بوو، كە ئىنكى زۇر خۇشەۋىست ۋە شاعىرىكى خاۋەن رىچكە بوو ۋە لەگەل فەرەنسىكدا ھاۋسەرگىرى كىرد. ئەگەر ھەلەم نەكردىن پىاۋەكەى ناۋى لافرانس (ۋابزانم ژان لافرانس) بوو.

ئەم ژن ۋە پىاۋە گەنجە لە شوقەيەكى نىك پوۋبارى (سەن) لە جادەى سەن فوژە ژيانىكى سەير ۋە غەرىبىيان ھەبوو.

(فەرەح) ئەم ناھىدە خاتونەى زۇر خۇشەۋىست چۈنكە (ناھىد) لە سەردەمى ھەرزەكارىدا كاتىك لە تاران دەيان خويند ۋەكو فەرەح خويندكارى قوتابخانەى ژاندارك بوو ۋە پىشىنەى ھاۋرپىتەيان لە تارانەۋە دەستىپىكىردبوو ۋە ھەردوۋكىشىيان لە كۆلىژنىكىان دەيانخويند لە پارىس.

بەگە يىشىتمەن بۇ پارىس بلۇكرارە بەناۋانگەكانى فەرەنسا ۋەكو سىپى ۋە پەش، لوسقار، فىگارو ۋە ھىتد كە نازانىت لە چ سەرچاۋەيەكەۋە ھەۋالى ھاۋسەرگىرى فەرەحيان لەگەل شادا بەدەستەنابوو، بە پۇرژنامەنوس ۋە پەيامنرەكانىانەۋە خۇيان گەياندبوۋىيە بەردەم ھۆتىلى شوۋىنى مانەۋەمان ۋە بەگرتنى ۋىنەى فەرەح ھەموۋىيان باسى چىرۋكى ژيانى كچىكى ئىرانىان كىرد لە پارىس كە پاشا ۋەكو شارنى ئىران ھەلىبىژاردە.

وینەى فەرەح لەسەر لاپەرەى یەكەمى زۆربەى بلاوکراوەكانى فەرەنسا جار لەدواى
جار بلاو دەبوویەو.

دەچوین بۆ ھەر شوپىنك ھەموو خەلك ئىمەيان دەناسى و بەو شىوہیەى كە لەلای
فەرەنسیە خوین گەرم و میواندارەكان باوہ پىزى خویمان بۆ دەردەبىرین. لەم حالەتەشدا
گرتنى وینەى یادگارى بازارى گەرم بوو.

بەپىوہبەرەكانى بەشى كۆلیزى فەرەحیش ئاھەنگىكى تايبەتیاں بەو بۆنەىوہ گىرا
و ئىمەيان بانگھىشت کرد و وینەى یادگاریان لەگەل فەرەحدا گرت.

لە فەرەنسادا پىشوازی لە فەرەح و كاردانەوہى ھەوائى ھاوسەرگىرەكەى فەرەح
لەگەل شای ئىران بە شىوہیەك بلاوبوویەوہ كە والىك دەدرايەوہ كە گوايە كچىكى
فەرەنسى دەیەویت لەگەل پاشايەكى پۆژھەلاتیدا ھاوسەرگىرى بكات!

سەردىپ و ناوئىشانی ھەندىك لە پۆژنامەكانم ھىشتا لەبىرە. یەكێك لە گۆقارە
بەناوبانگەكانى فەرەنسا نوسىبووى شاژنى سەرزەمىنى ھەزار و یەك شەوہ(!) و
وینەى فەرەحى لەسەر لاپەرەى یەكەمى گۆقارەكە دانابوو. (پارى ماچ) كە گۆقارىكى
بەناوبانگى فەرەنسى بوو فەرەحى وەكو بونەوہرىكى ئەفسانەى ناوبردبوو.
بلاوکراوەیەكى دىكە نوسىبووى ھاوسەرگىرى خویندكارىكى دانىشتوى فەرەنسا بۆ
پاشای ئىران!

دوو ھەفتە لە پارىس بووین ھەرچەندە ئىمە بۆ كرىنى جلوبەرگ و پىووستیەكانى
بوکىنى فەرەح ھاتبووین بۆ پارىس بەلام زۆربەى كاتەكان تەرخان کران بۆ كرىنى
كەلوپەلى ھەزەرتى خاتونە ئەشرف و شەمسە و زیاتر لە ھەموو كەسىش كەلوپەل و
پىووستیاں كرى.

لەگەل فەرەح پۆشتىن بۆ شوقەكەى و فەرەح بىرك پىووستى سەردەمى خویندكارى
خوى وەكو وینەكانى یادگارى و بەلگە و شەھادەكانى خویندن و كتیبەكانى
كۆكردەوہ و ھەرچى كەلوپەلى دىكەى ھەبوو ھەموو بەخشى بە خاوەنى شوقەكە.

پۆژىكیشیاں پۆشتىن بۆ نارایشگای بەناوبانگى (كارتیە) و فەرەح لەو نارایشگایەدا
نارایشىكى كورتى ئەنجامدا و داواى کرد لە نارایشكەرەكانى بۆ پازاندنەوہى كاتى

بوکیه‌کە، بێن بۆ تاران. لەچەند بازرگانێکی بەناوبانگی وەکو (کریستین دیقور) جلوبەرگ و پیلۆ و دەستکێش و جلی ژێرەوه و خشل و زێری کپری.

هەرچەندە ئێمە بە خەیاڵی خۆمان سنەرگەرمی کپرنی کەلوپەل و پێویستیه‌کانی بوکینی بووین بەلام راستیه‌کە ئه‌وه‌بوو کە هەمان ئه‌و دوو کەسه‌ی کە ئه‌ندامی تەشریقاتی وەزارەتی کۆشک بوون و ئەسداڵله‌ عەلەم ناردبوونی، کارمەندی ئامادەکاری پیشەکی دەستی گریبەستی و بوکینی لە تاران و کپرنی پێویستیه‌کانی بوکینی بوون و ئێمەش ئەم بابەتەمان نەدەزانی.

ئەوان پۆژیکیان فەرەحیان برد بۆ فرۆشگایه‌کی بەناوبانگ لە پارێس، کە تەنها جلی بوکینی بۆ خێزانە نەجیبزادەکانی ئەوروپا دەدوری، و لەم شوێنەدا ئەندازە و قیاسی فەرەحیان گرت.

لە هەرشوێنێک کە پێویستی بکرایه‌ کە قیاسی فەرەح بگرن دەیانبرد لەگەڵ خۆیاندا و لە هەرشوێنێکیش کە پێویستیان بە کچەکەم نەبوایه‌ خۆیان ئیشوکارەکانیان دەکرد و دەبیت دان بەو راستیه‌شدا بنێم کە لە کارەکانیاندا زۆر لێهاتوو و پاهێنراو بوون.

دوای بوک گواستنه‌وه و پڕیشتنی فەرەح بۆ کۆشکی سعد ئاباد کە تیگەیشتم ئەم دوو کەسه‌ واتە صاحب ئەختیار (کە دواتر بوو بە سەرپەرشتی کۆشکەکانی سەلتەنەتی و سەرۆکی گشتی خزمەتکارەکانی شاهنشاه) و (فەریدون) کە پیشتر بەرپرسی ئەنجامدانی مەراسیمی رێکخستنی بوکینه‌کە سوره‌یای ئەسفەندیاری بوو، لەم بوارەدا شارەزاییکی زۆر گەورەیان هەبوو. پاش گەرانه‌وه‌مان لە پارێس زۆر بەخیرای ئامادەکاری و بەرگوزاری گریبەستی هاوسەرگیری ئەنجامدرا و لە پۆژی ۲۹ دیسەمبەری ساڵی ۱۹۵۹ فەرەح لەناو مەراسیمیکی شکۆمەند و گەورەدا لە کۆشکی گولستان شوی کرد بە محمد رەزاشا.

لەبەر ئەوه‌ی کە هەندیک قسه‌ لەسەر حەزرەتی خاتونەکان کرا دەبیت بلیم لەناو خوشکەکانی پیاوی کچەکەم تەنها فاتمه‌ په‌یوه‌ندیکی پاک و بی‌قیل و تەلەکە ی لەگەڵ فەرەحدا هەبوو.

فاتمه يان خوشكى ئەسلى يان زېر خوشكى محمد رەزا بوو. ھاوسەرگىرىيەكانى زۆر بەختە ۋە رانە نەبوون. ھاوسەرى يەكەمى كە ئەمريكىك بوو بەناوى (وينست ھيلەر) بەبى ئەۋەى تەلاقى لى ۋە رگرىت بەجىيەنشت و گەپرايەۋە بۇ ۋلات. ھاوسەرى دوۋەمىشى (ژەنرال محمد خاتى) بوو كە پياۋىكى شەرىف و خەلكى ناۋچەى ئىمە بوو بەھۆى كەۋتنە خوارەۋەى فېرۇكەكەى كوژرا و جەستە پارچە پارچە بوۋەكەشى لە دۆلىكى پشت سەدى (دن) دۆزرايەۋە^۱.

خودى فاتمەش، ماۋەيەك پىش ئىستا بەھۆى نەخۇشى شىرەپەنجەى سىنگەۋە لە لەندەن كۆچى دوايى كرد.

من فاتمەم لە ناخى دلەۋە خۇشەۋىست.

زۆرچار، نەدەھاتە ناۋ ميوانىيەكان و ئاھەنگە تايبەتەيەكانەۋە و پىنى خۇش بوو زۆر بەى كاتەكانى خۇى لەگەل پياۋەكەى و كورەكانى بەسەر بەرىت كە لەناۋ خانوۋىيەكى ئاسايىدا بوون لەنزيك ناۋچەى بنكەى ھىزى ئاسمانى لە جادەى فەرەح ئاباد. ژنىكى گۆشەگىر و دوورەپەرىز بوو جەزىكى لەرادەبەدەرى بۇ خويندەۋەى مەسنەۋى، گولستان، حافز و كىتبە عىرفانىيەكان ھەبوو.

ھەموو دايكەكان پۆلىكى سەرەكيان ھەيە لە ئامادەكارى و پىكخستن و ئامادەكردنى ئاھەنگەكانى گرىبەستى و بوكىنى كچەكەياندا. بەلام من تەنانەت بچوكتىن پۆلم لەم بوارەدا نەبوو بەلكو بۇ خودى خۇشم بەرپرسەكانى تەشريفاتى

---

^۱ - لەبارەى كوژرانى ژەنرال محمد خاتى ھەر ئەۋ كاتە دەۋترا ژەنرال خاتى كە پۆستى فەرماندەى ھىزى ئاسمانى ھەبوو لە كاتى كرىنى چەك و پىۋىستەيەكانى ھىزى ئاسمانى بەشىكى زۆر پارەى زۆرى ۋەردەگرت و لەكاتى دابەشكردنى كەلوپەلەكانىشدا! شاي ھەلدەخەلەتاند و فىلى لى دەكرد.

پروپاگندە بلاۋ بوو كە خاتى لە معامەلاتەكانى كرىنى چەك و تفاقەكاندا شاي ھەلدەخەلەتاند و گيانى خۇيشى ھەر لەبەر ئەم تەماعە زۆرە لەدەستدا!

پاش سەرکەۋتنى شۇرشى ئىسلامى كۆمەلىك بەلگە و دىكومىنت بەدەست ھاتن كە ئەۋەيان نىشاندا كە بە فەرمانى خودى محمد رەزا كىشەيەك دروستكراۋە لەناۋ بالى فېرۇكەكەدا بۇ ئەۋەى ژەنرال محمد خاتى لەكاتى پۆيشتنىدا بکەۋىتە خوارەۋە و بمرىت و بەر شىۋەيەش فېرۇكەكەى كەۋتە خوارەۋە و مرد!

كۆشكى شاهنشاهی بریاریان دەدا كه دەبیئت چ جورە جلیك له بەر بکهەم و چ خشلێك بکهەم بە خۆمدا.

له فەرەنسائوه چەند كه سێك وه كو مصمم و ناماده كاری بو كینى و پراویژکاری ئاههنگه كان هاتبوون بۆ ئیران یه كێك له وانه ناوی (كلود بلیموند) بوو كه ناوبانگیكى جیهانی هه بوو.

به رگدرومانی به ناوبانگی جیهانی (کریستیان دیفور)یش كه خۆی قیاسی فەرەحی کردبوو له پاریس و نمونه یه کی له جله کانی بۆ ناماده کردبوو دوو کهس له به ناوبانگترین به رگدرومانه کانی خۆی نارذبوو بۆ تاران تاوه کو جلی بو کینیه کانی فەرەح له تاران تاقی بکه نه وه و به قیاسی خۆی بیدورن، تاوه کو به راستی به یی کهم و کورتی بیئت.

ئارایشگه ره کانییش له (کارتیه) له پاریسه وه هاتبوون دوو له ئارایشگه ره کان له شهوی بو کینیه که ی فەرەح له گه ئیدا بوون و دوو ئارایشگه ری دیکه ی کاتیه کاری ئارایشتی که سه نزیکه کانی بوک و خوشکه کانی شایان ده کرد.

هه ندیک له خشل و زیپه کان له خه زینه ی بانکی ناوه ندیه وه هینرا بوون تاوه کو له مه راسیمی ئاههنگ گێرانه که دا سویدیان لێوه ر بگیریت.

هه لبه ته ئەم خشل و زیپانه به به شیک له خشل و زیپه کانی سه لته نه تی داده نران و جگه له و خشل و زیپانه ی که له گرینه سه ته که ی محمد ره زا و خیزانه که ی هاتبوون بۆ فەرەح.

هه موو پۆژیک، فەرەحیان وه کو بو کیکى بچوک له سه ر کورسێك داده نا و نمونه ی جوراوجۆری ئارایشتیان له سه ره تاقی ده کرده وه!

ئهو ناچاربوو هه رچی ئارایشگه ره کان و به رگدرومانه کان ده یلین به گوینیان بکات و ئەمهش به شیک بوو له عاده تی ئەسلی ئاههنگه که.

به وشێوه یه ی که باسەم کرد ئەم دوو کهسه، تاییهت بوون به ریکخستن و ئەنجامدانی ئاههنگه کان و میوانداریه سه لته نه تیه کان له ناو خانه دانه نه جیبزاده کانی ئەورپا.

كۆشكى گولستان نامادەكرا بۇ ئاھەنگى بوكىنىيەكە كە برىتى بوو لە كۆمەلىك كارى
ھونەرى شەخسى و شىۋەى معمارى سونەتى و پاشماۋەى بەنرخى ھونەرى
سەرەتاكانى قۇناغى قاجارى.

فروكە تايبەتەكە بەردەوام لەنيوان تاران و پاريسدا لە ھاتوچۇدابوو تاۋەكو ھەموو
نامادەكارىيەكان و پىۋىستىيەكانى ئاھەنگەكە فەراھەم بكات.

بۇ من كە پاش مردنى باوكم و دواترىش پاش كۆچى دوايى پياۋەكەم لەبەر ئەۋەى
بە كەمترىن پارە و تواناى نابورى دەژيام و كاروبارى خۇم دەگوزەراندا ئەم ھەموو بىنە
و بەرە و خەرجىە قورسە جىگەى قبول كىردن و شاىەنى باۋەركىردن نەبوو.

بۇنمونه ھەندىكجار بەرگىروومانە فەرەنسىيەكە لەبىرى چووبوو شىرىتىك بەئىنىت
لەگەل خۇى يان شتىكى ئاساييان بەجىھىشتىبوو فروكەكەيان دەگەپراندىۋە بۇ
فەرەنسا تاۋەكو ئەو شتەى بۇ بەئىن!

لەكاتىكىشىدا ئەو ھەمووشتانە لە تاراندا ھەبوون!

من نەمدەتوانى لەبارەى ئەم مەسەلانەۋە قسە بكەم و ابزانم محمد رەزاش گوئى
نەدەدا بەو مەسەلانە. بەرپۆۋەبەرايەتى كاروبارەكان لەدەستى تەشىرىقاتى كۆشكى
شاھنشاهى بوو. ھەموو كۆشكىش لە ژىر دەستى بەھىزى ئەسەداللەى عەلەم بوو كە
من ھەمىشە رقم لىى بوو.

دۇنيابووم ئەم بەزم و رەزم و ئاھەنگە بوكىنىيە لە راستىدا ئاھەنگى ميوانى شادى
سەدان كەسە كە ھەرىكە بە جورىك لە ۋەرىخستى ئەم ميوانىيە دەستىۋەردانى ھەيە.

---

^۱ - ئەحمەد على ئەنصارى (كوپى خالۋى فەرەج) لە كىتەبى ياداشتهكانىدا (پاش كەوتن) دەنوسىت:
(شەمسە پەھلەۋى) بۇ ھاتوچۇۋى سەگەكانى فروكەكانى ھىزى ناسمانى بەكاردەھىنا بۇ ئەۋەى
سەگەكانى بىبەن بۇ فەرەنسا و بەرتانيا تاۋەكو لەۋى ددانيان پاك بكنەۋە يان بىانشون و بۇياخيان
بكن!

خىزانى پەھلەۋى بە دارايىيەكانى ولاتى نىران جلو بەرگ و خواردن و پىۋىستىيەكانيان بە فروكەى
بوئىنگى ۷۴۷ى ھىزى ناسمانى راستەوخۇ لە پاريس و رۇما و فرانكفۇرتەۋە دەھىنا بۇ تاران...
ئەگەر خەرج و سەرفكردن لەسەرگىرفانى ميوان دەبوو، بوون بە حاتەى تەى ناسان دەبوو!

(فهرح) یش هه ندیکجار به تایبه تی و به جیا پیی دهوتم که زور بیزارم لهه هه موو بی سهره به ری و مهسروفه زوره له کاتیکدا که ملیونه ها کهس لهه ولاته دا نانی پیویست نیه بخون و به دهست نازار و مهینه تیه وه ده نالینن که چی نه مانه به هه زاران دولار بو بوک گواستن هه وه کی ناسای به فیرو دهن.

به هه رحال، فهرح تهحه مووی نه کرد و نهه بابه تهی به زمانیکی نهرم و جیاواز گه یانده محمد رهزاشا.

جه نابی چه زهت و تبووی پیی ده بییت بوکه که له ناستی پاشای ولاتیکی کوئی وهکو ئیراندا بییت، هه موو جیهان گرنگی بهم ناههنگه دهن من ناتوانم وهکو که سیکی پاشکو و ره عیهت هاوسه رگیری بکه م!

نهه قسه یه لوژیکی بوو. هه رچه نده ئیمه توشی شوک بوو بووین به لام له شهوی ناههنگه که دا کاتیک میوانه بیانی و سه فیره کان و نوینه ره سیاسی هه کانمان بیسی تیگه یستم بهو شیوه یی که محمد رهزا و تبووی بیانی هه کان چهز ده کهن به شداری بکهن لهو ناههنگه سه لته نه تیانه ی که به جوانترین شیوه ده پرازیفرینه وه.

ته لاری کویشکی گولستان نوقمی پروناکی بوو بوو، هه موو شوینیک شکومه ند و رازاوه بوو، هه موو نوقمی شادی و خوشی بوو بوون به لام من له ناخمه وه هه ستم به نیگه رانیکی قول ده کرد. چونکه نهه ناههنگه و له وانیه رازاوه تر له مهش بو فوزه یه و سوره یا نهه نجامد رابوو و به لام نیستا له ته نیای و غه ری بییدا ده ژیان. نایا هه مان شیوه که نهه په نده ناسراوه ده نیست: (تاوه کو سی نهوتری یاری ناکری!) سییه مین هاوسه رگیری محمد رهزاش به ته لاق کوتایی ناییت؟

نهه نیگه رانییه ی من تاوه کو له دایکبوونی یه که مین مندالی فهرح هه همیشه له گه لمدا بوو. فهرح له هه مان مانگی یه که می هاوسه رگیری له ژیر چاودیری پزیشکی تایبه تی ژنان، دکتور جهانشاه صالح، بوو.

دکتور (جهانشاه صالح) سه روکی نه خوشخانه ی ژنان بوو. پزیشکیکی باش و پسپور بوو و ماوه یه کیش وه زیری ته ندروستی بوو. شا به تایبه تی پاش له دایکبوونی رهزا زیاتر په یوه ندی له گه ل نهه دکتوردا به ست و پشتیوانی لی کرد.

جهانشاه صالح برابره كيشى هه بوو كه له نزيك زانكۆى تاران ده ژيا و به وه ناسرابوو كه دژايه تى شا ده كات. به لام جهانشاه صالح به هۆى فراوانى ده سه لآتى خۆيه وه سه ركه وت به وه ى بكه ويته دووى براكه ى (الهيار) و پاشان له ده ستى ساواك بياريزت.

له سه ره تاي مانگى فيبريوهرى سالى ۱۹۵۹ دكتور صالح كه هه موو پوژنيك فه ره حى ده بينى هه وائيدا فه رح سكى پره. ئەم هه واله زور دلخوشكه ر بوو، به لام من هيشتا هه ر نيگه ران بووم. شا كوپرى ده ويست هيج شتيك جگه له منداليكى كوپر ئه وى رازى و خوشحال نه ده كرد.

له حه وتى نوڤه مبه رى ۱۹۶۰ يه كه مين كوپرى فه رح و محمد ره زا له نه خوشخانه يه ك كه له جاده ى مه وه وى تاران بوو له باشوريترين خالى تاران له داىكبوو.

هه موومان به له داىكبوونى ره زا سه رمه ست و خوشحال بووين. له هه مووكه س زياتر من و فه رح خوشحال بووين، چونكه ده مزانى پاشا بو به رده وامى سه لته نه تى په له وى پيوستى به جيگر و وه ليعه هد هه يه.

محمد ره زا به هۆى نه بوونى مندالى كوپره وه كه وتبوويه ژير فشارى خيزانه كه يه وه بو ئه وه ى جيگرىك بوخۆى دابنيت. پاش كۆچكردى على ره زا ماوه يه ك قسه له سه ر ئه وه بوو كه وه ليعه د و جيگر غلامرزا بيت به لام شا له ناخه وه حه زى له م كاره نه بوو.

له داىكبوونى ره زا شوپرشىكى له كۆشكى سه له ته نه تيدا دروستكرد. شا له خوشحاليدا نه يده زانى چى بكات. (ره زا) هه لبرژيردراوى خاتو تاج الملوك بوو و ده ويست ناوى پياوه كه ى زيندو بكاته وه. محمد ره زاش ده يوت: كوپره كه م ده بيته ره زاشاى دووم، به لام هه لبه ته ديسانه وه يارى پوژگار ئه و ريگه يه ى پى نه دا كه ئه و خه ونه ى محمد ره زا بيته حه قيه ت و به سه ره له داني شوپرش له ئيران محمد ره زا ناچار بوو ئيران به جيبه يليت و ناچار بوو تاج و ته ختى ئيران به جيبه يليت و ره زاش هه رگيز نه يتوانى تامى سه لته نه تى ئيران بچيزت.

من داستان و به سه ره اتى ناسراوى خوم له گه ل محمد ره زا و هاوسه ركردنى كچه كه م زور به كورتى باس كرد و تاقه تى ئه وه م نه بوو كه هه نديك له ورده كارى و ناپيوستيه كان باس بكم.

بۇ خويۇنەران ئەم بىرەۋەريانە چ سودىكىيان ھەيە كە من باسى ھەموو ئەو جۆرە
خواردنانە بەكەم كە لە كاتى ئاھەنگى بوك گواستەنەۋەكەدا ئامادەكرابوون لەگەل يەك
بەيەكى ئەو كەسانەي كە ميواندارى كرابوون.

ئەم كورتەشم بۇ ئەۋە باسكرد تاۋەكو ۋەلامىك بىت بۇ ئەۋە بابەتە ناراستانەي كە لە
ھەندىك كىتئىبەكاندا بلاۋكراۋەتەۋە پاش پووداۋى ۱۹۷۸.

لە ھەندىك لە بىرەۋەرى و ياداشتەكاندا ۋابلاۋكراۋەتەۋە كە تەنھا لەبەر ئەۋە
سوكايەتى كراۋە بە كچەكەم كە ھاوسەرى شاي ئىران بوۋە.

ئايا ئەگەر فەرەح لەگەل خاۋەن كارگەيەك، سەرمایەدارىك، مامۇستايەك يان
فروكەۋانىك يان ئەندازيارىكى سادەدا ھاوسەرگىرى بكرديە ديسانەۋە بابەتى
درۇزنانەيان لەبارەي كاتەكانى مانەۋەي لە پاریس بۇ دەنوسى.

ژەنرال (حسین فردوست) لە كىتئىبى بىرەۋەرىەكانى خۇي سەبارەت بە كچەكەم
تۆمەتى دروستكردۋە ۋ قسەي ناراست و دروستى داۋەتە پالى. نوسىۋىەتى فەرەح
كچىكى ھەژار و ھەزى زۆرى بەلاي چەپ و كۆمۇنىستدا ھەبوۋ.

ئىمە ھەرگىز نەمان وتۋە دەۋلەمەندبوۋىن بەۋپەرى جىگەي فەخر و شەھامەتەۋە
باسى ھەلومەرجى سەختى ئابورى ژيانى خۇم كىردۋە پاش مردنى باوك و دواترىش
ھاوسەرەكەم.

بوۋنى ھەزى سىياسى لە گەنجىش تايبەتە بەۋ سەردەمەي تەمەنەۋە بەتايبەتى لە
پۇژانى سەردەمى زانكۆيىدا و لە ھەموو شوۋنىكى دنيا خويۇندكاران و گەنجەكان ئەم
جۆرە ھەزەيان ھەيە.

تاۋەكو ئىرە بەرپىز فردوست خالىكى سەيرى نەۋتراۋى نەۋتۋە بەھسابى خۇي ئەۋە
عەيبەي كە تاشىۋىەتى لەبارەي ھەژارەۋە خۇ خويشى بەدەست ھەژارەۋە دەينالاند
ۋ پاش ناسراۋى لەگەل محمد رەزا نانكى تىرى خوارد و پىستى تەپوۋىەۋە!

بەلام نوسىنى بابەتى تۆمەت دروستكردن لەبارەي شىۋەي ناسىنى فەرەح لەگەل
ئەردەشىرى زاھىدى و دواتر ناساندنى فەرەح لەرېگەي ئەردەشىرى زاھىدىۋە و
ناۋبىردنى كچەكەم بە ناۋى (فەرەح حصارك) دەرخەرى قولايىبەكە لە پىسى و نەك
ھەرامى لەكاتىكدا كە دەھات بۇلاي فەرەح لە دورەۋە پىيەكانى خۇي جوت دەكرد

و دەستی خۆی وەکو دەربڕینی رېزىك بەرز دەکردەوه و پاشان دەهاته پېشەوه دەستی كچهكەمى ماچ دەکرد.

ئەمپۆ كە لە غەریببەدام و دوور لە نیشتیمانى خۆم ئەم یادگاربانە دەهینمەوه بىر خۆم، بى ئیرادانە لەخۆم دەپرسم كە ئایا شادى و خوشحالى ئەو پۆژە لە بیستنى هەوالى خوازىنى محمد رەزا بۆ كچهكەم لەپراستیدا نرخ و بەهای خوشیكردى هەبوو؟ ئایا بوون بە هاوسەرى شای ولات و بوون بە خانمى یەكەمى مەملەكەت بەپراستى بە خوشحالى و خوشبەختى دادەنریت؟

هەموو تەمەن لە قەید و بەند و لەژێر چاودىیدا بەسەر بردن، بە بەرنامەى داپۆژراوى شەوانە هەستیتەوه و بە بەرنامەى پېشتەر دیارىكراو كاتژمێرهكانى پۆژانە كۆتایى پېنھینیت ئایا بە پراستى ئەمە بە خوشحالى و خوشبەختى دادەنریت؟ هەموو كەس و ابىرى دەکردەوه كە فەرەح بەهوى سەكپربوونى و كۆپ بېنېنیهوه بووتە شاژنى خوشبەختى ئىران، بەلام خودى خۆى لىكدانەوه یەكەمى دىكەى هەبوو پۆژىكیان زۆر بەنھىنى پى و تەم:

(من بۆ ئەم خىزانى پەهلەوییه حوكمى مانگایەكم هەیه كە گوێرەكە یەكەمى بووبیت)^۱

---

^۱ - (صاحب ئەختیار) پېشكەشكار و پیاوى باوەرپىكراوى محمد رەزا شا لە كتیبى یاداشتەكانى خۆى كە لە نەندن بلازوكراوەتەوه نوسیویەتى: (محمد رەزا چەند سالىك پاش هاوسەرگىرى لەگەڵ فەرەح عاشقى سوفیالۆرىنى ئەستىزەى ئىتالىا بوو). بەلام وتویانە:

دستت چو نەمى رسد بە بى بى
درباب كنىز مگبخی را!
رەزاشا پروفیسۆر (تسە) نەشتەرگەرى بەناوبانگى بانگهێشت كرد و بۆ ئەوهى نەشتەرگەرىكى جوانكارى ئەنجام بدات بۆ فەرەح نەویش بە كەمىك دەستكارى بە نەشتەرگەرى پلاستىكى سەر گۆناكانى فەرەحى وەكو شىوهى سوفیالۆرىنى ئىتالى لى كرد!
پروفیسۆر (تسە)ش پارەیهكى زۆرى وەرگرت بەرامبەر بەوهى كە هەندىك سەر گۆناكانى فەرەحى خستەروو!

بۆیه محمد رەزا هەرگىز فەرەحى بەچارى مۆفە سەیر نەدەكرد، بەلكو وەكو دەزگایەك سەیرى دەكرد كە چىژى پى بېخشیئت!

نهمه کارینکی داپوشراو نیه و هه مووکهس ده زانیت که محمد رهزا و فرهح به هوی ناسینکی عاشقانه وه پیکه وه هاوسه رگریان نه کرد.

محمد رهزا به شوین ژنیک خاوهن که سایه تی و له شیوهی تایبه تمه ندی فره حددا دهگه پرا تاوه کو له گه لیدا هاوسه رگری بکات و ببیته خاوهنی کوریک لیی. کچه که شم له و ته مه نه دا خوازیاری فراوانخوازی خوی بوو و پاش ناسراوی و ناسینی (شا)ش به هوی ئه و چه زی پیشوو و (دلیه وه!) خوی خواستی له سه ر بوو تاوه کو ببیته شارژی ئیران.

په ندینکی پیشینانی به ناوبانگی روسی هیه که له براکه مه وه بیستومه ده لیت: (بو به دهسته یانی شتیکی گه وره ده بیت شتی گه وره تر له ده ست بدهیت!)

کاتیک پاش سه رکه وتنی شوپش نایتوالله خلخالی سه روکی دادگای گشتی شوپش بریاری ده ستگیرکردنی شا، فره ح و منداله کانی ده رکرد ئه فسوس و خه می زورم خوارد که بوچی له سالی ۱۹۵۹ دژی ئه و هاوسه رگریه ی فره ح و محمد رهزا نه وه ستامه وه.

هه ندیکجار کاتیک که سه رزه نشتی خوم ده که م هه ندیک له نزیکه کانم پرسیار ده که ن که نایا دلنیایت که نارزه نابونی تو ده بووه رینگر له و هاوسه رگریه یه؟

جار جاریک که ژنان و پیاوانی زور پیر ده بینم که پاش به سه ربردنی ته مه نیکي دوورودریژی ژیان له گه ل یه کتریدا له لیواری پرووباریک یان قه راغ ده ریاچه یه ک و یان مه سه حیکي باخیکدا خه ریکي وردکردنی پارچه نانینکن و خواردن ده دن به ماسی و بالنده کان له خوم ده پرسم نایا ژیانی فره ح له ناو چوارچیوه کان و سیمه دپکاوی و دیواره به رزه کانی کوشکی نیاوهران و سعد ئاباد و له ژیر چاودیری شه و و پوژی پاسه وانه کان خوشبه ختر بوو یان ژیانیکي نارام و ساده ی سه دان ملیون مروقه له م کونج و که له به رانه ی جیهاندا؟

له جیهاندا ته نها خوشه ویستیکم هه بوو ئه ویش کچه که م بوو. کچیک که به زه حمه ت و ماندووبوون گه وره م کرد، به لام ئیستا دلنیا نیم که نایا کچه که م توانی چیژی راسته قینه ی ژیان به هه مان راده ی کچیکي لادیی یان کچیکي چینیکي ناوه ندی شار ببینیت یان به پیچه وانه وه.

من نه وه کانم زیاتر له پوحم خوښ دهوین به لام نیستا دلنیانیم له بهر نه وهی که نه وان مندالی شا بوون خوشبه ختر بوون له مندالی که سیکی ناسای.

نایشارمه وه نه و په یوه نډیه ناساییه که له نیوان زاوایه ک و خه سویه کدا هه یه هرگیز له نیوان من و محمد په زادا بوونی نه بوو.

من هه میشته نرک بوو له سهر شانم که دهییت زاواکه م به جه نابی حه زره تی گه وره بانگ بکه م و به رده وام ناواتم ده خواست بو نه و خه سوانه ی که له گهل زاواکه یاندا به دلپاکانه و گالته وه قسه ی خوښ ده که ن و به زه رده خه نه وه باس و خواست ده که ن.

نه و که سانه ی که له نزیکه وه من ده ناسن زور باش ناگادارن که چهند په یوه ندیم به لایه نی عیرفانیه وه هه بووه.

به هیچ شیوه یه ک هاوشیوه یه ک و خالیکی هاوبه ش له نیوان تایبه تمه ندی نه خلاقی من و نه و پازاوه یی و زرق و برقه ی ژیانی سه لته نه تی نه بوو و هرگیزیش تاوه کو نه و پروژه ی که ئیرانم به جیهیشت نه متوانی قورسی ژینگه ی کوشک هزم بکه م و قبولی بکه م.

هه لته به فهرح پاش له دایکبوونی په زه پینگه یه کی باشتری په یدا کرد و که م که م توانی زالبوونی خو ی به سهر کاروباره کانی ده وره یی شاهنشای بسه پینیت و جینگه و پینگه ی خو ی به هیز بکات. نه و هرچه نده له ژیانی کومه لایه تیدا (متمانه ی) تایبه تی خو ی په یدا کرد، به لام دلنیام به و شیوه یه ی که خو ی پیشان ددها، هه رگیز خوشبه خت نه بوو (هرچه نده هه رگیز کیشه و خواسته کانی ژیانی هاوسه رگری خو ی له گهل مندا باس نه ده کرد بو نه وه ی بیزار و نارححت نه بم و نه که ومه ژیر کاریگه ریه وه).

پاش په زه، فرحناز، علی په زه و لیل له دایکبوون و فهرح هه موو خوشه ویستی و سوژنکی له نیوان منداله کانیدا دابه ش کرد.

منیش گرنگیم به هیچ شتیک نه ددها و هه موو دلّم خوشه ویستی نه وه کانم پریان کردبوویه وه و هه ولّمدها به شیوه یه کی رینکوپیک و له وان هه هه موو پروژه کانی کاتی خوّم له گهل نه وه کاندا ده گوزهراند.

هيوادارم توانيبيتم به باشي باسي پروداوي هاوسه رگيري كچه كه م له گه ل محمد
رهزادا كرديت. هه موو پروداوه كان به م شيوه ساده يه بوو.
نه و كه سانه ي كه له كتبه كانى خويان قه له مسواوي دهكهن و داستان و به سه رهاتى
سهير و غه ريب باس دهكهن، يان قين له دل و رقاوين يان هيچ زانياركيان نيه.

رهزا شا پهلهوی

فهرزیه و محمد پره‌زا شا سالی ۱۹۴۸

نمرده شیر زاهدی، فهرح دیبا، فهریده دیبا له کاتی ده‌ستگیریانی

irdc oir

تاج م ملوك دايكى محمد رهزا شا به پيرى

فريده ديبا و محمد رهزا شا و فهرح ديبا له كاتى دهستگيرانى

شورهیا خیزانی دووهمی محمد رهزا شا

نہ شرف پہلہ وی

عبدالرضا پهلوی

۱- نه شرف ۲- شه مسه ۳- رها شا ۴- محمد ره اشا

فدویزه خیزانی یه که می محمد پمراشا که خه لکی میسر بوو

فهرح له کاتی کرینی جلی ده ستگیرانی له فهرنسا

علی رها پهلوی

تهیمور بهختیار یه کهم سه روکی ده زگای ساواک

فرح پهلوی له نار قوتابییانی زانکوډا له فرنسا سالی ۱۹۶۶

محمد رضا شا و سورهایای هاوسه‌ری دووه‌می

ژیانی شاهانه!

کاتی دستگیری فرح

زهماوهندی شا و فرح له ۲۱ ی دسامبری سالی ۱۹۵۹

ژيانى شاهانه

محمد رەزا وەكو ھەموو پياوانى دىكە خاوەنى ژيانى تايبەتى خۆى بوو، ئىمەش ئەو ھەمان دەزانى. لەناو بازنەى ھاورپى تايبەتەكانى خوشەويسترينيان ئەسدا للە علم، ئيرنست پرون و ھۆشەنگ خان دولو بوون.

ژمارەى ھاورپىكانىش دەگوپان. ھەندىكجار بۆ چەندىن مانگ و يان چەندىن سال كەسانى وەكو دكتور حاجبى دەھاتە نار بازنەكەو و ھەندىكجاريش ژمارەيان كەم دەبويەو. بەلام كەسانى وەكو ھۆشەنگ خان دولو لە ھاورپى جيگر و ھەميشەبيەكانى بوو.

پاش ھاوسەرگيرى فەرەح لەگەل محمد رەزا كە ھىشتا چەند مانگىك لە پويشتنى فەرەح بۆ كۆشكى سعد ئاباد تىنەپەرى بوو دكتور جھانشاه صالح ھەوالى سىكپربوونى كچەكەمى راگەياند.

كۆمەلە كۆشكەكانى سعد ئاباد لە سەردەمى رەزاشادا دروستكرا بوون و ھەرچەندە ھەندىك لە بييناكانىشى وەكو كۆشكى سەوز بە شاكارىكى ھونەرى دادەنران، بەلام لەپوانگەى ھۆكارى تازەگەرى ئەمپروبيەو مەسەلەى ھەواگوپكىى و فينك كەرەوھى كەمیان تىدا بوو.

لە ھەمووى گرنگتر دەوترا ئەم بينايانە لەبەرامبەر پرودانى بومەلەرزە خويان ناگرن كە وەكو دەوتريت تاران لەسەر ھىلى بومەلەرزەيە و ھەميشە ئەگەرى ئەوھى ھەيە بومەلەرزە لىى بدات.

بۆيە محمد رەزا بېرياريدا شوينى تازە بۇ خۇي و خيزانهكەي دروستبكات تاوهكو مندالەكانى له شوينىكى باشترا بژين!

ناوچەي كۆشكى سعدئاباد له باشورى زنجيره شاخهكانى ئەلبورز دەپروانى پروه شارى تاران.

كاتىك له جادهكانى كۆشك، كه به دوو ريز درهخت بهرو ناخى ناسمان پوچووبوون، پياسكەم دەكرد دەچووم بهناو وههم و خەيآندا و بهبى ناگايانه دهكهوتمه بىرى سالانى رابردوو و ئەو پوژە تالآنەي خۆم دههاته پيش چاو كه لهناوياندا بووم و هەرگيز باوهرم نهدهكرد من كه سهردهميك شاگرد و بهردهستى بهرگدرومانى خاتو شهرەفى بووم، ئىستا داىكى شارژنى ئيرانبم.

هەنديكجار كاتىك لهسەر كۆشكه بهرزەكانى سعد ئابادهوه سهيرى درهوشانهوى گۆلپهكانى شهوانى تارانم دهكرد و سهيرى ئەو ديمەنه جوانانەم دهكرد زۆر خەمبار دەبووم كه پياوهكەم به گەنجى پويشت و به زيندوى نهما تاوهكو ببينيت چۆن خيزان و مندالەكەي خوشبهخت بوون.

دهكهوتمه بىرى ئەو پوژانەي كه له ششکلان له تەبريز له مائىكى زۆر بچوك لهگەل خوالىخوشبوو خەسوم لهو پهري كهم دەستى و هەژاريدا ژيانمان دهگوزهراند.

يهكك له تەلاره شوشهبيهكان كۆشكى سپى بوو كه ريك دەپروانى بهسەر مهلهوانگهيهكى گهورهدا كه دەورى مهلهوانگهكەش پر بوو له پهيكەرى جوان و گهوره كه واپيدهچوو ئەو پهيكەرانه له حالەتى پاسهونى كردنى كۆشكهكەدان.

لههەنديك شهوى جوان و سەرنجراکيشدا كاتىك كه مانگ پر دەبوويهوه، به جوانى ئارامى خۆيهوه لهلابەلاي لق و گەلاي درهخته بهرزە و چپرەكانى سعد ئاباد،

---

^۱ - تيبينى بكن بزائن خاتو ديبا چى دەئيت:

دەئيت: (محمد رەزا بېرياريدا شوينىكى تازە له (كۆشكى نياوهران) بۇ خۇي و خيزانهكەي دروستبكات تاوهكو مندالەكانى له شوينىكى خوشتردا بژين!) محمد رەزا كۆشكى سعد ئابادى بهو پاركه فراوانه و شوينه زۆره و كۆشكه گهورانوه نهدهويست! لهكاتىكدا كه خەلكى هەژار له ناو شوينى كوره و كولانه و گهوپ و كينهكاندا دهژيان و زۆرينەي خەلكى بى بهش بوون له سهپهنايهك.

تیشكەكانى دەھايىشتە ناو دەرياچەكەو، تیشكە زېرىنەكانى خۆى دەدرەوشاندهو، منیش لەو مانگەشەویدا نەرم و لەسەرخۆ پياسكەم دەکرد و ورد دەبوومەو لە پووختسارى ئەو پەيكەرانی كە لەسەر نمونە كۆنەكان دروستكرا بوون و بى ناگا ئەو بىركردنەو دەھات بە مېشكەدا كە ئەم پەيكەرانی ھەمووشتیكى ئەم كۆشكە و رووداوەكانیان بىنیو بەلام بى گيانن و مۆرى بىدەنگیان لە لىویانداو و توانای قسەكردنیان نىە تاوھكو نھینیەكانى كۆشكى سعدئاباد باس بكەن.

من بى پادە كۆشكى سعد ئابادم خۆش دەویست و كاتیکیش كچەكەم و محمد پەزا زانیان من ئەو كۆشكەم خۆش دەویت شوینیکیان بۆ تەرخان كردم بۆ ئەوھى بتوانم ھەركاتیک بمەویت لەوى بمینمەو.

ھەلبەتە پاش ھاوسەرگىرى كردنى فەرھ لەگەل محمد پەزا من مالىكى باخدارى باشم لە ھەمان نزىكى كۆشكى سعد ئاباد گرت. ئەمانە ژمارەيەك خانوو بوون مولكى محمد پەزا بوون و لە دەوروبەرى سعد ئاباد دروستكرا بوون. ئىستا نازانم ئەو خانوانە چارەنوسیان چيان بەسەردا ھاتوو و كەوتونەتە دەست كى؟

لەبەر ئەوھى كە زیاتر دلم بە سعد ئاباد خۆش بوو بەردەوام بەھوى قسەكردن لەگەل خزمەتكارە كۆن و پىرەكان و ھەندىك لە پىش سپیەكانى ناوچەكەو مېژووبیەكى كورتى كۆشكەكانم بەدەستھینا و لەگەل ئەوھشدا تیگەیشتم كە پەزاشا پاش دروستكردنى كۆمەلە كۆشكەكانى سعد ئاباد بە یارمەتى ئەندازیارە ئەلمانىەكان ویستویەتى لە ئاراستە و مەسىرى دەربەندەو پىگەيەكى گەرە ھەلكەنىت لەتارانەو بۆ باكورى ولات.

دواتر فەرھ كۆمەلە نەخشە و بەلگەيەكى پىشاندام كە لەسەردەمى سەلتەنەتى پەزاشا بەجىما بوون. ئەم بەلگە و نەخشەنەوھىان دەخستەپوو كە پەزاشا ویستویەتى ھەموو ناوچەكانى باشورى ئەلبورز كە دەروانىت بەسەر شارى تاراندا بكاتە دارستان و جەنگەلى گەرە.

نەخشەى دروستكردنى ئەو تونیلەشى پىشاندام كە ئەندازیارە ئەلمانىەكان دەیانویست دروستى بكەن ھاوشیوھى ئەو پىگا گەرە شاخاویانەى نیوان فەرەنسا و سويسرا بوون، و مەبەستیكى تەواو ھەبوو بۆ دروستكردنیان بەلام مەسەلەى

داگیرکاری ئیران و ناچارکردنی هه‌لهاتنی په‌زاشا بۆ دهره‌وه‌ی ولّات هاته‌ پێشه‌وه‌ و ئەم نه‌خشه‌ و پلانه‌ وازی لیهێنرا.

سروشتی سعد ئاباد له‌ هه‌موو ئێراندا سروشتیکی تایبه‌ت و جیاوزه‌.

سه‌رچاوه‌ کانیه‌کان له‌ کونج و که‌له‌به‌ری که‌ناری شاخه‌که‌ ده‌هاتنه‌ خواره‌وه‌ که‌ ئاوی پاک و سازگار بوون. کاتیکی نه‌سیمی نه‌رم له‌ نیوان گه‌لا و لقی دره‌خته‌ چه‌ره‌کانی سعد ئاباددا ده‌یدا له‌ مروّقه‌ وه‌کو ئه‌وه‌ بوو قوماشیکی نه‌رمی ئاوریشمی به‌ینن به‌سه‌ر ده‌موچاوتدا.

ئه‌و هه‌وا و که‌شه‌ وه‌کو بلینی تامی هه‌بوو. تامیکی تیک ئالو له‌گه‌ل بۆنی هه‌موو جوّره‌ گول و په‌یچانیکی من ده‌می خوّم ده‌کرده‌وه‌ ده‌مویست هه‌رچی هه‌وای سعد ئاباد هه‌یه‌ هه‌لیمز!

کاتیکی که‌ هه‌وا هه‌لی ده‌کرد ده‌نگیکی رۆح به‌خش به‌هۆی له‌رینه‌وه‌ی گه‌لاکانی سووره‌ چه‌ناره‌کانه‌وه‌ دروست ده‌بوو که‌ جوانترین ده‌نگ بوو که‌ ده‌کرا گوینی لی بگریت. خوالیخۆش بوو (ره‌حیم هیراد)، که‌ زۆرتین ته‌مه‌نی خۆی له‌گه‌ل په‌زاشا به‌سه‌ر بردبوو و سه‌رۆکی نوسینگه‌که‌ی بوو، باسی بۆ کردم چه‌ون په‌زاشا به‌ که‌رینی باخه‌کانی سعد ئاباد و گه‌یاندنیان به‌یه‌ک ئەم کۆمه‌له‌ جوانانه‌ی دروستکردوه‌.

کۆشکه‌کان و پارکی سعد ئاباد له‌ ماوه‌ی ساڵه‌کانی نیوان ۱۹۲۱ و ۱۹۳۹ هه‌نگاو به‌ هه‌نگاو دروستکران. پێش ئەمه‌ش قاچاریه‌کان باخ و کۆشکیکی شیوه‌ فه‌ره‌نسیان هه‌بوو که‌ هاوینان بۆ په‌شودان و کات به‌سه‌ربردنی خۆش سویدیان لی وهرده‌گرت. ئەم کۆشکه‌ هه‌شتا هه‌ر له‌ چه‌وشه‌که‌ی کۆشکی سعد ئاباددا ما‌بوو و به‌ هه‌مان شیوه‌ی کۆن ما‌بوویه‌وه‌ به‌لام چۆل بوو.

په‌زا شا، له‌ناو ئەم کۆمه‌له‌ باخه‌دا بۆ هه‌ریه‌که‌ له‌ منداڵه‌کانی کۆشکیکی سه‌ربه‌خۆی دروستکردبوو. په‌زاشا باوکیکی بوو که‌ خۆشه‌ویستیکی زۆری هه‌بوو بۆ منداڵه‌کانی! دواتریش له‌ سه‌رده‌می مانه‌وه‌ی فه‌وزیه‌ له‌ ئیران و له‌ دایکبوونی شاناز کۆشکیکی تازه‌، به‌لام بچوکت، به‌ فه‌رمانی محمد په‌زا بۆ چه‌نابی خاتو شانازیش دروستکرا.

نوسینگه‌ی کارکردنی په‌زا شا له‌ کۆشکی مه‌رمه‌ره‌ له‌ ناوه‌ندی شاری تاران، له‌ جاده‌ی سپه‌ بوو. به‌لام په‌زاشا نوسینگه‌یه‌کی کارکردنی بچوکتی هه‌بوو له‌ کۆشکی

سعد ئاباد، لەناو تەلارە سەرەکیەکەدا، پاش کۆچکردنیشی نوسینگەکەى بەبى دەست لیدراو وازى لیهینرا.

محمد رەزا حەزىكى زۆرى ھەبوو بۆ پاراستن و چاودىرىکردنى پاشماوھ و یادگارپەکانى باوکی. کۆمەلە کۆشکەکانى سعد ئاباد و کۆشکە سەلتەنەتپەکان جەنگەل و دارستانە سروشتى و دروستکراوھکان و باخچە پەرگولەکان جىيان دەکردنەوھ لەیەکتەر و ھەندىکجار ماوھى کۆشکەلەگەل کۆشکىكى دیکە زیاتر لە کیلۆمەترىک بوو. بۆیە، ھەمووکەس لە کۆشکەکەى خۆیدا بە نازادى و بى سەرە ئىشە دەژیا.

جەنابى خاتو ئەشەرف ھەموو شەویک میوانى پیکدەخست و شازادە و ئەندامەکانى دیکەى خیزانى شاھانەش بەبى چاودىرى کردن و دروستبوونى ھىچ جورە سەرەئىشەپەک بە خوشى و کەیف و سەفا کاتەکانیان بەسەر دەبرد. لەم میوانیانەدا فەرماندە بالاکانى سوپا و پیاوھ ناودارە سیاسىپەکان و ھەندىک کاتیش سەفیر و دیپلوماتە بەناوبانگەکانى ولاتە گرنگەکان و زۆرپەى کاتیش ھونەرمەند و گۆرانپىژ و ژەنیارە بەناوبانگەکانیش بەشداریان دەکرد.

ئەشەرف زۆر حەزى بە لایەنى ھونەرى بوو و گرنگىكى زۆرىشى پىدەدا و لەناو بازنەى ھاوپی گىيانى بەگىانپەکانیدا چەندىن ھونەرمەند و گۆرانپىژى بەناوبانگى ئىرانى ھەبوون.

من، لە زمانى خۆپەوھ بىستم کە لە پروداوى سالى ۱۹۵۱ کاتىک ناچار بوون بە ھەلھاتن بۆ دەرەوھى ئىران و مانەوھىيان لە ئەمریکا وىستویەتى لە فلیمىكى ئەمرىكى سىنەماپیدا بەشداری بکات بەلام کاتىک کە سەفەرەتى ئىران لە واشنتۆن ئەم بابەتە رادەگەپەنىت بە محمد رەزا، ئەویش دوا لە ئەشەرف دەکات واز لەو کارە بەھىنىت و ئەو پىشنىارە رەقز بکاتەوھ لەبەر پاراستنى بەھا و متمانەى خیزانى شایانەى ئىران ئەم بىرى ھونەرىشەپەپە لە سەر دەرپەنىت.

دەيوت ئەگەر ئازاد بىكرىم لەوھى كە پىشەيەك بۇ خۇم ھەلبىزىرم ئەوا بىگومان راستەوخۇ دەبمە ئەكتەر^۱.

ئەو كات وەكو ئەمۇ قىدىق و كامىرەي سوك نەبوو كە بتوانىت ھەلبىگىزىن و بگوزىنەو، ھەندىكجار كامىرامانى دەرھىنەرى فلىمەكانمان دەبىنى لەسەر بانگھىشتى ئەشرف دەھاتن بۇ كۆشك بۇ ئەوھى وىنەي ئەشرف بگرن لەكاتى ئەسپ سواری، پىاسەكردن يان يارى كردن لەگەل سەگە خۇشەويستەكەي كە ناوى (فیدل) بوو!

ئەشرف ئەم فلىم و وینەگرتنانەي لە كۆشكە تايبەتەكەي خۇي لىدەدايەوھ بۇ ھاوپرى و ميوانەكانى و ئەوانىش چەپلەيان بۇ لىدەدا و دەستخۇشيان لى دەگرد. لەم دوايانەدا يارمەتىكى زۆر گەورەي چەند ھونەرمەند و گۇرانبىزىكى بەناوبانگى دا و باوهرى وابوو كە دەبىت ھونەرمەندەكان لە پوانگەي دارايیەوھ كىشەيان نەبىت و ھىچ جۆرە بىركردنەيەوھەكيان نەبىت بۇ پەيداكردىن پاره بۇ ئەوھى بتوانن بەھەموو شىوہيەك خەرىكى كارى ھونەرى خۇيان بن و ھىچ جۆرە بىركردنەيەكى لاوھكى سەرقالىيان نەكات تاوھكو بتوانن كارى باشتەر و گرنگتر ئەنجام بدەن^۲

---

^۱ - ئەشرف ژنىكى ناشىرىن و بەدھەيبەت بوو و ھەرچەندە پووخسار و شىوہيەكى پىويستى نەبوو بۇ ئەوھى بىتتە ئەكتەرى فلىمە سىنەمايەكان. دەبىت ئەوھ بلىن كە لە ژيانى خۇيدا پۇلى شازادەيەكى چاكەكارى دەبىنى.

ئەشرف لەكاتىكدا كە يەكك بوو لە قاچاخچىە سەرەكەكانى ماددە بى ھۆشكەرەكان لەجىھاندا و يەككبوو لە ئەندامانى گروپى مافىاي جىھانى، بەلام لە ناو ولاتدا سەنتەرى خزمەتگوزارى دروست دەگرد و لە نەتەرە يەكگرتوھەكانىشدا نوینەي مافى مرۇقى ئىران بوو!

^۲ - يەكك لەو ھونەرمەندانە (بەھروز وثوقى) بوو كە ئەشرف وەكو خەلاتىك سىنەمايەكى لە جادەي كۆنى شەمىزان لە دەروبوهرى قلك بۇ كرى.

ئەشرف لە كاتى كردنەوھى فىستىقانى فلىمى تاران (بەھروز وثوقى) بىنى و پەيوەندى لەگەل دروست كرد!

بههۆی ئەشەرفهوه بوو پیاوهکهی (مهدی بوشهری پور) توانی پیکراویکی گه‌وره و تازهی فلیمسازی له ئێراندا دابمه‌زینیت و توانی چه‌ندین فلیمی به‌ناوبانگ له ناستی جیهاندا به‌ره‌م به‌ینیت و سینه‌مای ئێران بناسینیت به‌ بازاره‌ جیهانیه‌کان!

شاژنی دایک، خاتو تاج الملوك (دایکی محمد ره‌زا)ش زۆر سه‌یر کاری هونه‌ری خۆشده‌ویست. هه‌لبه‌ته‌ سه‌لیقه‌ی شاژنی دایک ده‌گه‌رپایه‌وه‌ بۆ چه‌ند ده‌یه‌یه‌کی پێشتر و له‌گه‌ڵ سه‌لیقه‌ی گه‌نجه‌کاندا جیاواز بوو. ئەشەرف، محمد ره‌زا و فه‌رح مۆسیقای تازه‌ی وه‌کو جاز و پاپیان هه‌ز لێ بوو به‌لام خاتو شاژنی دایک زیاتر بانگه‌یشتی هونه‌رمه‌ند و گۆرانیبێژه‌ سونه‌تیه‌کانی ده‌کرد و هه‌لبه‌ته‌ میوانه‌ هه‌میشه‌یه‌که‌ی شه‌وانه‌ی خاتو شاژنی دایک خاتو (ملوک ضرابی) گۆرانیبێژی کۆن و هونه‌رمه‌ندی سه‌ره‌تای گۆرانیبێژه‌ ژنه‌ ئێرانیه‌کان بوو!^۱

له‌ سالی ۱۹۷۵ به‌دواوه‌ (به‌هروز و‌ثوقی) بووه‌ هاوده‌می (ئه‌شەرف) و زۆریه‌ی کاته‌کانی خۆی له‌ کۆشکی نور له‌گه‌ڵ ئەشەرف ده‌گوزهراند.

هاتوچۆی به‌هروز و‌ثوقی له‌گه‌ڵ ئەشەرف په‌له‌وی به‌ ناشکرا بوو و ئەشەرفیش ئەم هونه‌رمه‌نده‌ فارسه‌ی له‌ته‌نیشته‌ خۆی داده‌نیشاند و له‌گه‌ڵ خۆیدا ده‌یبرد بۆ باکووری (نور)، و‌ثوقی پاش ناسینی له‌گه‌ڵ ئەشەرف و به‌ پشتیوانی ئەشەرف سه‌ری له‌ناو سه‌ره‌کاندا ده‌ره‌ینا و پاره‌ و پولیکی باشی پێکه‌وه‌نا.

پشتیوانی ئەشەرف له‌ به‌هروز و‌ثوقی بووه‌ هۆی نه‌وه‌ی که‌ به‌هروز له‌ناو سینه‌مای ئێراندا ده‌رکه‌وێت. زۆریک له‌ پێکه‌وتنه‌ سینه‌ماییه‌کاندا به‌ ناگاداری ئەو ده‌به‌سه‌ران، ده‌ره‌ینه‌ر و ناماده‌کاره‌کانی فلیمه‌کان کاره‌کانی خۆیان ده‌دا به‌ به‌هروز چونکه‌ به‌هروز له‌ کۆشکه‌وه‌ نزیک بوو و به‌ ناسانی ده‌یتوانی له‌و رێگه‌یه‌وه‌ کاره‌کان نه‌تجام بدات.

به‌ ناماژه‌یه‌کی به‌هروز ئەشەرف فه‌رمانی ده‌دا که‌ فلانه‌ فلیم بوه‌ستیت و فلانه‌ فلیم پێگه‌ی پێ بدریت!

ته‌نانه‌ت کاره‌که‌ گه‌یشته‌بوویه‌ راده‌یه‌ک له‌چه‌ندین کۆمپانیای بیناسازیدا پشکی پێ درا بوو به‌ تاوه‌کو به‌هۆی ئەو په‌یوه‌نده‌یه‌ی که‌ له‌گه‌ڵ ئەشەرف هه‌یبوو بتوانیت نیشی گه‌وره‌ وه‌رگریت!

^۱ - خاتو ضرابی یه‌که‌مین ژنی گۆرانیبێژی ئێرانی بوو که‌ له‌ سالی ۱۹۹۹ له‌ تاران کۆچی دوا‌یی کرد. ئەم ژنه‌ هونه‌رمه‌نده‌ زۆر خێرکه‌ر و چاکه‌کار و ده‌رویش سیف‌ه‌ت بوو و به‌پێی ئەو وه‌سیه‌ته‌ی که‌ کردبووی هه‌رچی مۆلکومانی هه‌یه‌ هه‌مووی کرایه‌ خێر و ئیحسان بۆ پاش خۆی.

من لەم میوانیانەیدا یەك یان دووجار زیاتر بەشداریم نەكرد.
جاریکیان ئاھەنگی پۆژی لەدایكبوونی ئەشرف بوو كە زیاتر لە سێ سەد نەفەر
بانگھێشت كرابوون. دانیشتنیكی گەورەبوو كە لە باخەكەدا ئاھەنگەكە پێكخرابوو.
لە دەوروبەری دەرهوھە كۆشكەكە لەسەر چیمەن و سەوزاییەكە میز و كورسی
دانرابوون و شوینیكیشیان بۆ نمایشی ھونەری و گۆرانییژەكانیش پێكخستبوو.
زۆربەئەندامانی خێزانی سەلتەنەتی و تەنانەت خێزانە دورینەكانیش
بانگھێشت كرابوون و بۆ یەكەمجار بینیم ئەشرف ژمارەئەكە لە ئەندامانی خێزانەكە
ئێمە واتە (قطیبەكانیشی) بانگھێشت كردوھ.

كچەكەم ملوانكەئەكە ئەلماس، جوتێك گوارە و ئەلقەئەكە و دەستبەندیك كە بە
سێتێكی تەواو دادەنران پێشكەشی ئەشرفی كرد.

نرخ و بەھای ئەم گەوھەرانە زیاتر بەھۆی كۆنیانەوھە بوو كە فەرەح بە پرسى محمد
پەزا لە فرۆشیاریكی بەناوبانگی كەلوپەلە گرانبەھا میژووییەكان لە لەندەن كەری
بووی. واباسیان دەكرد ئەو گەوھەر و خشلانە مۆلكی (ژۆزفین)ی خوشەویستەكە
ناپلیۆن بوون و كاتی خۆی ناپلیۆن پێشكەشی ژۆزفینی كردبوون!

منیش كاتژمێریكی كۆن كە لە خشل دروستكرا بوو لەلایەن خشلسازە
بەناوبانگەكانی سویسراوھ و (فەرەح بۆ ھەمان مەبەست كەری بووی) پێشكەشی
ئەشرفەم كرد. ئەو شەوھە خەلاتی زۆر گرانبەھا پێشكەشی ئەشرف كرا.

زۆریك لە سەرمايەدار و خاوەن پێشەسازە گەورەكانیش بەشداریان كردبوو و
خەلاتی زۆربەنرخیان پێشكەش بە ئەشرف دەكرد كە لەناو ئەو خەلاتانەدا
ھەمووشتێك دەبینرا. لە پشكى كارخانەوھە بیگرە تاوھكو بگاتە مۆلكی گرانبەھای
باكوری تاران و خشل و زێری گرانبەھا و ھیتد.

ئەندامانی خێزانی محمد پەزا بەردەوام و ھەموو سالیك ئاھەنگی لەدایكبوون و
ئاھەنگی پۆژی ھاوسەرگیریان نەجام دەدا و فەرەح دەیوت ئامانجی سەرەكی لە
ئەنجامدانی ئەم پێوھەسمانە بۆ كۆكردنەوھە ئەو خەلاتە گرانبەھایانەكە خەلكی
دەیانھێنیت بۆیان!

من ئەم جوړه ميوانيانەم پى قبول نه بوو كه له پشتيانەوه مەبهستىكى شاراوه هەبوو. فەرەحيش وەكو من بىرى دەكردهوه و هەر له بەر ئەوه بوو ناھەنگى لەدايكبوون و سالى هاوسەرگيره كەى تەنها له ناو ئەندامانى خيزانه كەى و لەگەل محمد رەزا و مندالەكانيدا ئەنجام دەدا، كه هەلبەتە منيش هەميشه نامادەييم هەبوو.

پەيوەندى من و شارژنى داىك هەرگيز له پەيوەستبوونىكى تەشريفاتى زياتر هيجى ديكە نه بوو. پيش هەموو شتىك دەبىت ئەوه بلىم كاتىك كه فەرەح بووه هاوسەرى محمد رەزا لەسەر ئەوهى كه پاش ئەو هاوسەرگيره من دەبىت به چ ناويكەوه بانگ بكرىم ماوهيه كى زۆر قسه و باس و گفتوگو بوو. لەبىر مە له مانگى مەى ۱۹۶۰ ناھەنگىك به بۆنەى سالى تازەى ئيرانى له كووشكى سعد ئاباد رىكخرا. منيش له پال كچەكەم و محمد رەزا دانىشتبووم دكتور منوچەر ئىقبال هاتە ناو دانىشتنەكهوه و هاتە پيشەوه و دەستى محمد رەزاي ماچ كرد و ئينجا دەستى كچەكەمى ماچ كرد و پاشان تەوقەيه كى لەگەل منيشدا كرد و ويستى دەستى منيش ماچ بكات بەلام من دەستم راكيشايه دواوه و نەمەيشت.

خوالىخوش بوو فەرمانده محمد خاتمى كه ئاگادارى ئەم حالەته بوو وتى به دكتور

ئىقبال: (خاتو ديبا) حەزناكلا هيجكەس دەستى ماچ بكات!

ئىقبال وتى: (بەندە ويستم ئەركى سوپاسگوزارى بەگا بىنم!)

دووباره فەرمانده خاتمى بو ئەوهى جەوهكه خووش بكات وتى: (خاتو فەريده ديبا

عوزرى ئاينى هەيه!)

لەم گفتوگو كورتهدا دووجار وشەى (خاتون) يان (بانو) دووباره بوويهوه.

كەمىك دواتر محمد رەزا وتى: ئەو نازناوهى كه ويستم دۆزيمهوه، فەرمان دەدم

لەمەو دوا له هەواله پۆژنامەيهكان و زانياره پەسميهكانى كووشكدا تۆ به (بانو فەريده

ديبا) بانگ بكرىت!

ناونيشانى ريزدارانه بو هەموو ژنەكان (خاتون) بوو كه هەميشه له ئيراندا

بەشيوهيه كى فراوان بەكاردهيئىرا و ئىستاش بەكار دىت، بەلام به (بانو) بانگكردى

من لەوهو دوا وەكو (جياكردنهويهك) بوو و بو نيشانهى ريز بەكاردهيئىرا.

هەرچەندە محمد رەزا بە پیکەوت کەوتە بیرى ئەو بابەتە، بەلام لەم دوایاندا شجاع الدین شفا پیتی و تەم ئەمە پیک یەكسانە بە نازناوی پێزدارانەى (جەناب) كە بۆ كەسى دیار و بەرپێز بەکار دەهێنریت و وەكو بەکارهێنانى نازناوى (لیدی) یە كە لەناو نەجیبزادەکانى بەریتانیا دا بەکار دەهێنریت!

هەلبێژاردنى ئەم ناو و سەپاندنى بەسەر مندا بوو ھۆی دلخۆشیبوونی شارژنى دایک چونکە بێتاقەتى ئەو بوو ئایندەدا لە ئێران دوو شارژنى دایک بوونیان ھەبیت! شارژنى دایک، پیاویكى سەیریشى ھەبوو كە لە دانیشتنە تايبەتەکاندا نامادە دەبوو، کاتیك شیو و پروخسارى ئەو پیاووت دەبینى، ھونەر مەندە كۆمیدىەکانى فلیمەکانت بىر دەكەوتەو. ئەم پیاووت ناوى (ذبیح اللە ملك پور) بوو كە دەیانوت دایكى محمد رەزای صیغە کردو. بەلام من تینەگەیشتم چون كە سێك كە مسولمان نیە دەتوانیت ژنیكى مسولمان صیغە بكات.

لە پۆژانى ھاویندا، شارژنى دایک كە قەلە و گۆشتن و ترپە بوو لەگەڵ ذبیح اللە لەناو مەلەوانگەكەى بەردەمى كۆشكە تايبەتەكەى خۆى مەلەى دەکرد و محمد رەزاش ھەندىكجار كە سەیرى دەکردن چەپلەى بۆ لى دەدان.

تاوھكو سالى ۱۹۶۶ ئەمە پیاووت وەكو ھاوسەرى شارژنى دایک لە كۆشكدا دەبینرا. بەلام لەو بەروارە بەدواووت ئەو كابراییەیان لە كۆشك كرده دەرەو كە ھەلبەتە من تى نەگەیشتم لە ھۆكاری توپەبوونەكەى شارژنى دایک. ماوھىەكى كورت دواى ئەو بىستم كە ذبیح اللە ملك پور كۆچى دواىی کردو.

---

^۱ -ذبیح اللە ملك پور (باوھ پیاوھى شا!) پاش ئەوھى كە مەزەكەى خۆى لەدەستدا تاج الملوك فەرمانیدا ئیدی رینگەى پى نەدەن بێت بۆ كۆشكى سعد ئاباد بۆیە لە مەیدانى فەردوسى تاران لە مەعرەزىكى سەیارە كە مولكى شەعبان رحیمی پور بوو لە (باشورى پۆژھەلاتى مەیدان-لەتەنیشت دەرمانخانە) كپین و فرۆشتنى دەکرد. پور ئەم شوئینەى كەردبوویە شوئینی بەرپرس و فەرماندە و ژەنراھە پلە بەرزەكانى سوپا و ھەموو كەس ب ملك پورى بە زاواى شا بانگ دەکرد. ملك پور لە كودەتای ۱۹۵۲ ھەندىك پۆلى بینى بوو و بەھۆى ئەو پۆلەى كە بینى بووى شا مەدالیایەكى پى بەخشى بوو ئەویش ھەمیشە مەدالیاكەى دەکرد بە خۆیدا.

دواتر په حيمعلى خورم كه ده يانوت كه سيكي دهوله مند و خاوهن كار ه و له هاورپياني ژهنرال نصيري، سهروكي ساواكه، بووه خوشه ويستي شازني دايك. من ههز ناكمه پرومه ناو پرسه تايبه تي و شه خسيه كاني خيزاني محمد په زاوه. به تايبه تي نامه ويټ بيره وهري و تيروايننه كان و نه زمونه كاني خوم له باره ي شازني دايك و جه نابي خاتو نه شره فوه بهيئمه وه بير خوم، چونكه له وانه يه بيټه هوي به دحالي بوون و يه كيك و ابزانيت دمه ويټ هيرشيان بكمه سه. چونكه به ناره وا كه سانيك وا بيريان ده كرده وه كه له نيوان من و شازني دايك ملاملائييه كه هه يه و يان من چاوي بينيني خاتو نه شره فم نيه.

نايشارمه وه كه چ من و چ كچه كه شم تاراده يه كي زور نارازيبووين له ده ستيوه ردانه هه سوديه كاني شازني دايك و نه شره ف و تاراده يه كيش شه مسه، به لام هم مه سه له يه به شيك بوو له وه كه لتوري ده ستيوه ردانه ي خه سو و خوشكي پياوه ي كه له نيواندا هه بوو نيدي هيچ جياوازي نيه نه گهر خه سوي دايكي پاشا بيت يان خه سوي دايكي كريكاريك بيت.

نيشكه ر و خزمه تكاره كونه كاني كووشكي سعد ئاباد و ته نانه ت هه نديك له نه داماني خيزاني په هله وي كه متمانه يان به من و فره ح هه بوو و تيكه لمان بووبوون باسي سه ير و سه مه ربه يان له باره ي ده ستيوه رداني شازني دايك و نه شره فوه ده كرد له ژياني تايبه تي فه وزيه و سوره يا و (گوايا هه ر هم ده ستيوه ردانا نه ش بوون كه بوونه هوي نه وه ي كه نه وان ته لاق بدرين و ژيانيان تي ك بچيت). به لام پاش له دايك بووني په زا، فره ح تواني وه كو دايكي وه ليعه هد و پاشاي ئاينده ي نيوان، پينگه ي به چه شنيك به هيز بكات كه نه وان هم پينگه يان كه م كه م به شيويه كي په سمى ناساند و نيواني خويان له گه ل فره ح وه كو شابانوي نيوان ده پاراست و په چاوي نه مه سه له يان ده كرد.

من له وه سه رده مه دا ژنيكي وه ستاو بووم، به لام له پرووي پوحيه وه هه ستم ده كرد زياتر له ته مه ني نه سلني خوم ته مه نم هه يه و پيرترم له وه ي كه هم (!) له م پوه وه بوو هه رگيز بيرم نه ده كرده وه جاريكي ديكه شو بكمه و گرنگيم به وه نه ده دا كه پينگه ي تازه م وه كو

دايكي شابانو فەرح بېيتە جىنگەي سەرنجى كۆمەلىك لە پياوانى پەيوەست بە كۆشك و شاھنشاهى و عاشقانى دەسەلاتخواز.

كەم كەم خوازبېينكەرانم بۇ پەيدا دەبوون! لەناو ئەم خوازبېينكەرانە ھەموو جۆرە پياويك دەببىنرا. لە سىياسەتمەنداران و فەرماندە سەربازىيەكان و كەسانى پەيوەست بەدەولەتەوہ بىگەرە تاوہكو دەگاتە سەرمایەداز و بازرگانەكان.

من باش دەمزانى ئەم كەسانە خوازبېينكەرى من نىن بەلكو مەبەستيان ئەوہيە لەم رېگەيەوہ خۇيان نزيك بكەنەوہ لە كۆشك و پياوانى سەلتەنەتى تاوہكو بتوانن مەبەستەكانى خۇيان بېينكن.

رەنج و نازارى ژيانى رابردوو لە سىماي مندا كاريگەرى خۇي دانابوو و ھەرچەندە لەو سالانەي سەرەتادا ھىشتا بەخۆوہ بووم بەلام پىرتەر و گەرەتر لە تەمەنى خۆم دەردەكەوتم.

زۆر بىتاقەت و ماندووبووم لەو ھەموو داواكارە ماستاوچى و سوكانەي كە بەھەموو شىوہيەك تەنەزوليان دەكرد بۇ ئەوہي من پازى بى بەوہي كە شويان پى بكەم.

زۆربەي خوازبېينكەرەكانم لە چىنى فەرماندەكانى سوپا و بازرگانەكان بوون. وتويانە كەسانى ناو سوپا ھەز و مەيلىكى زۆريان ھەيە بۇ ئەوہي بگەنە پلەي بەرزى سەربازى و لەم رېگەيەشدا پوو لە ھىچ شتىك وەرناگىپن و لە دواتردا باسى دەكەم بۇتان كە چۇن كچان و كورپانى گەنجى خۇيان دەھىنا بۇ ميوانىيەكانى كۆشك تاوہكو بيانناسىنن بە محمد رەزا لەسەر نرخی تىكدانى ژيانى ھاوسەرگىرى كچەكەم و فرۆشتنى شەرەف و ناموسى خۇيان بۇ بەرزبوونەوہي پلەيەكى زياتر.

ھەندىكجار پياوانى ژندار و خاوەنى مندالى زۆريش داواي پەيوەنديان لەگەندا دەكردم. پوژىكيان بە يەككە لە خوازبېينكەرە دزىوہكان كە فەرماندەيەكى وەرزشكار و تاوہكو پادەيەك گەنجيش بوو لە سوپاي شاھنشاهى وتم: (بەلام تۆ ژنت ھەيە؟) ئەويش بە چەتاوہپرووى و بى ھەيايىيەوہ وتى: (ئەگەر تۆ من بە نۆكەر و غولام قبول بكەي ھەر ئىستا تەلاقى دەدەم!)

جاریکیان کوپی یه کیك له سه رمایه داره به ناویانگه کانی ولات داوای هاوسه رگری لى کردم پنییم وت: (تو بهم ته من که مه وه به مندالی من ده خوی! ویستم به و دهر برینه نه و گه نجه پرووداره عاقل و به نه دهب بگم)

گوپی له قسه کانم گرت و وتی: (پراسته به مندالی تو ده شیم به لام نه گهر داواکاریه کهم قبول نه کهیت و هه لمنه بژیری بو هاوسه ری خوت نه وا خوم ده کوژم!) بیره وه ری هاوسه رگری صیغه ییم له گهل (په حیم نیپکچی) بازرگان و سه رمایه داری ته بریزی نه وه نده نازارده ر و سه خت بوو به جوړیک له جوړه کان پرقیکی قولم بو دروستبوو بوو له به رامبه ر به پیاو.

به تایبه تی، کاتیک پیوانی ده وله مهنده میننی که خویان به وه ده زانی هه روه کو سه رده می کون، ژنان و کچانی گه نچ، که هه ندیکجاریش به مندال و ته نانه ت نه وه یان ده شان بکه نه مولکی خویان و چیژیان لیوه رگرن منیش له م بارودوخه سه خت و دژاره ی ژنانی ئیران زور خراپ بیتاقه ت و نیگه ران بووم.

هه موو نه و پیوانه ی که له کوشکه کانی شاهنشا، میوانداری بانگه یشته کان ده کران له خیزانه ده وله مهنده و ده سه لاتداره کان بوون، که سانیک بوون خیانه تیان له ژنه کانیان ده کرد و بی به لین و بی وه فابوون.

چهند که سینک له و که سانه ی که وه لامی نه خیرم دانه وه بو هاوسه رگری داویان له محمد رهزا کردبوو که هانم بدات بو نه وه ی هاوسه رگریان له گه لدا بگم. یه کیك له و که سانه (منصف) بوو که له خیزانی نه سدالله علم بوو. نه م منصفه پیاویکی تریاکی باشوری خوراسان بوو و ده یانوت (سولتانی تریاکه).

تا وه کو ده یه ی سالی ۱۹۶۱ له ئیران کهم تازوړیک چاندنی هه شیشه ره واجی هه بوو. به تایبه تی له ناوچه کانی وه کو تويسرکان، ملایر، نهاوند، لوړستان و باشوری خوراسان و ناوچه کانی نریک سیستان و بلوچستان و هه وال ده گه یشته که له و ناوچانه دا بازرگانی تریاک زور ره ونه قی په یدا کرده.

له هه مه دانیش ناوی کابرایه کیان به ناوی (دایسی قاسم)^۱ ده برد که په یوه ندیکی زوری هه بوو له گهل گروهه جیهانیه کاندا.

^۱ - دای قاسم له سه ره تای شوپش له سه ر بیری دادگای شوپش له سینداره درا.

من ئەم ھەوآل و زانیاریانەم ھەندیکجار لە دانیشتنەکان و کۆبوونەوهکانی کۆشکدا دەبیست.

پاش سآلهکانی ۱۹۶۱ ریکخراوی نەتەوہ یەگگرتوہکان فشاریکی زۆری خستە سەر ئیئران لەبارەوی ماددە بیھۆشکەرەکانەوہ بۆیە لە ئیئراندا چاندنی حەشیشە بوو بە نایاسایی، بەلام ئیئران ریزەییەکی زۆری تریاکی ھەبوو.

لە سەر دەمی قاجاریەکان تریاک وەکو توتن نازادانە لە ھەموو دوکان و بەقالیەکاندا و لەسەر جادە و قەرآغ شووستەکاندا بە نرخیکی زۆر ھەرزانتەر لە توتن، دەفرشرا.

دایکانی بی ناگا بو نەھیشتنی نازاری سک و با کردن، لەناو ئاودا دەیانکولآند یان لەناو چاییدا دەیانکولآند و دەیاندا بە مندآلەکانیان. تەنانەت لەسەر دەمی رەزاشا و سەرھتای سآلەکانی سەلتەنەتی محمد رەزا لە چاخانەکاندا لەگەل قلیان و چاییدا دادەنرا و تەنانەت سوتاوہکەشی دەوآت لەلای چاچیەکان دەیکرێوہ.

دواتر، ھەرچەندە محمد رەزا بەکارھینانی تریاکی بە ئاشکرا قەدەغە کرد، بەلام شوینی کیشانی تریاک و حەشیشە لە کۆمەلئیکی زۆر لە شارەکاندا ھەبوو و لە تارانیش شوینی^۲، ھەبوو کە شوینی تریاک کیشەکان لەوی بوو.

لەسآلەکانی دەییە ۱۹۶۱ رووبەر و رووبوونەوہی دەوآت لەگەل قاجاچیەکان و معامەلەچیەکانی تریاک جدیتر بوو و پۆلیس بە ھێرشکردنە سەر کینگەکانی چاندنی خشخاش و حەشیشە ھەموویانی وێران کرد و دەستی گرت بەسەر ئەو تریاکەیی کە دەیاندۆزیوہ.

بەلام لەبەرئەوہی کە ژمارەیی تریاکییەکان لە ولآتدا زۆر بوو دەوآت بەرپۆوہبەرایەتیکی بو نامادەکردنی تریاک دامەزراند لەناویدا ئەو کرێکارانەیی کە سەر بە وەزارەتی تەندروستی بوون کاریان لە ھەنون و کۆکردنەوہ و نامادەکردنیدا دەکرد و تریاکەکیان لە دەرمانخانەکانی سەرتاسەری ولآت بە بەھای ۱۵ تەن بو ھەر لولەییەک کە خەلکی بە تەشەرەوہ پێیان دەوت تریاکی (سیناتۆر) دەفرۆشت.

^۲ - زۆریەیی شوینی تلیاک کیشانەکان کە پێیان دەوت (شیر کشخانە) لە شوینی دەروازی غار بوو کە ئیستا ناوہکەیی گۆراوہ بە (باغی ھمگانی)

دواهمین سهرۆکی ئەم بەرپۆه بەرایه تیه نه قییبکی خانه نشینی سوپا بوو به ناوی نه قیب ئایتی که چیرۆکی سهیر و سه مه ره ی له باره ی ئەم کارگه دهوله تیه ی تریاک دروستکردنه وه باس ده کرد.

بۆ نمونه باسی ئەوه ی ده کرد که چۆن زانیویه تی به وه ی کریکاره کان پاش کۆتایی هاتنی ئیشه که به شیوه ی جیاواز و لیهاتوییه نه له کارگه که وه تریاکیان به قاچاخی بردوه ته ده ره وه.

هه ندیکیان، تریاکیان ده به ست به ژیر قاچیا نه وه. هه ندیکیان له ناو قژیاندا ده یانشارده وه و هه ندیکیشان به نایلۆنیکه وه ده یانپنچا و قوتیان ده دا.

هه رچه نه ده وه له سهرانسه ری ولآندا پووبه پرووی چاندنی تریاک ده بوویه وه. به لآم ئیمه زانیاریمان هه بوو له سه ره ئەوه ی که له هه ندیک له ناوچه کانی ولآت وه کو (ملایر) که جۆری تریاکه که ی ناوبانگیکی جیهانی هه بوو هینشتا به شیوه یه کی فراوان په واجی هه یه و جوتیاره کانیش له ژیر چاودییری و پاریزگاری به پر سه ناوچه یه کان و ته نانه ت به پر سه بالآکانی تارانیشدا ده یچینن.

خیزانی ئەسد الله علم و که سانی وه کو خوازیینیکه ره که ی من (منصف) له کینگه فراوانه کانی خویان که پووبه ره ی زهویه کانیا ن زۆر جار زیاتر بوو له چه ند ولآتیکه عه ره بی که ندا و ولآتانی ئەوروپا، خه ریکی چاندنی هه شیشه و کۆکردنه وه ی تریاک بوون و هه یکه سه یس بجوکتیرین په خنه ی لی نه ده گرتن.

(منصف) چه ند جاریک هه زی خۆی بۆ ده بریریم به لآم من زۆر به سارد و سه ری وه لآم ده دا یه وه. ته نانه ت جاریکیشیا ن، ئەسد الله علم به هۆی زۆر نزیکیه وه ی له گه ل محمد په زا، زۆر جار له کاروباره شه خسیه کانیشما ده ستوره دانی هه بوو، گله یی لی کردم که بۆچی به ئەری وه لآمی منصف ناده مه وه، به لآم کاتیک که وه لآمه که ی منی بیست ئیدی له م باره یه وه سه ی نه کرد.

خوازیینیکه ریکی دیکه که زۆر پینداگیری ده کرد له سه ره خواسته که ی و سه ره نه نجام منی توپه کرد (دکتۆر حاجبی)، قوما ربیازی ناسرا و هاوڕینی سه ره میزی محمد په زا بوو، که سه ره رای بوونی ژن و مندالیش، هه ولیده دا من قه ناعه ت پی بکات.

محمد رەزا كاتىك كە بىست بووى من نامادە نىم شو بكم پوژىكيان سوپاسى كردم و وتى: (هەلبەتە ژيانى تايبەتى خوت پەيوەندى بەخوتەو ھەيە. من نامەويت دەستبخمە ناو ژيانى تايبەتتەو، بەلام من ھەميشە نىگەرانى ئەو بووم كە وەلامى ئەرىي يەكيك لەم سەگانە بەدەيتەو كە بەردەوام لە دەوربەرمدا دەسوپىنەو و كلك دەجولنىن و لەكو تاييدا من بكمە بارودوخىكى نالەبارەو. ھەرچەندە لەلایەكەو لەبەر ئەو ھى كە داىكى شارنى ولاتى و ناتوانم زوركەس ھەيە وەكو ھاوسەرى تو، كە دەتوانىت ببىتە ھۆى سەرھەلدانى بانگەشەى ترسناك لە دەوربەرى خىزانى سەلتەنتى قبول بكم بەلام لەلایەكى دىكەشەو لەدىدى سروشتيشەو ناتوانم پووبەرووى خواستى دلت بىمەو كە مافىكى سروشتى خوتە.

ھەرچەندە من توشى سەرسوپمان بووم لەم بۆچونەى محمد رەزا، بەلام ھەر لەو كاتەدا لەخۆم پرسىم ئەگەر جەنابى حەزرت بەم شىوہەيە بىر دەكاتەو و ئەم شىوہە بىركردنەو ھەيە بۆچى پىگەى لە ھاوسەرگىرى داىكى نەگرت لەگەل (ذبيح الله) و دواترىش لەگەل (رەحىمەلى).

لەم سالانەى دوایدا كاتىك بىنىم كە لەناو دەرباردا چەند متمانە و خوشەويستىم ھەيە لەلای شا و خزمەتكارو نىشكەرەكانى كۆشك ناگادارىيان دەكردمەو لە پادەى متمانە لەلای شا ئىدى توانىم وەلامى پرسىارەكەم دەستكەويت كە بۆچى شا حەزى بەو كارە نەدەكرد.

(زورھرا مشەدى) كە ھەر لە تەمەنى گەنجىەو ھاوكار و ھاودەمى تايبەتى شارنى داىك بوو و ھەموو تەمەنى خۆى لەگەل ئەودا گوزەراندىبوو و زورىش گرنكى پى دەدا پىي و تەم داىكى جەنابى حەزرتى محمد رەزاشا ھەر لە سالى يەكەمى مردنى رەزاشا ژمارەيەكى زور پىاو و خوشەويستى گۆپوہ و لە راستىدا (ذبيح الله) و دواترىش رەحىمەلى پىاو پەسمى ئەو نەبوون و بۆ پاراستنى حەيا و شەرەفى كۆشك ئەم جۆرە پىوپاگندانەى بلاو دەكردەو كە گوايە شارنى داىك بە شىوہەيەكى پەسمى شوى كردەو.

باسى ئەو دەكرا كە محمد رەزا پەروەردەيەكى پوژئاوايى ھەبوو و زور گويى نەداو بە ھاتن و پويشتنى پىاوانى بىنگانە بۆلای داىك و خوشكەكانى.

شاژنی دایک له کۆشکدا حەق و حقوقیکی باشی هەبوو، بەردەوام پۆلی شاژنی چینی له شاری قەدەغەدا دەگیرا.

ناوی خیزانی زوهررا مشەدی (ناظری) بوو. هەموو خزمەتکارەکانی کۆشک، بە (خاتو ناظری) بانگیان دەکرد، بەلام ئەگەر خۆی لەوی نەبواوە بە (زوهررا مشەدی) ناویان دەبرد.

شاژنی دایک پاش لەدایکبوونی محمد پەزا و ئەشرف پەیوەندی ژن و پیاوی لەگەڵ خوالیخۆش بوو پەزا شادا نەبوو و من ئەم حەقیقەتەم لە زمانی خودی محمد پەزاوە بیست.

محمد پەزا باسی کرد بۆم کە بۆچی پەزا شا دواي دایکی دوو هاوسەری دیکە هەلبژاردووە. محمد پەزا هۆکاری ژن هینانەوێ پەزا شای گەراندهووە بۆ ئەو ئەخلاقە توند و تەحەمول نەکراوەی دایکی. هەرچەندە هاوسەرەکانی پەزا شا لە ژياندا بوون و لیشیان مندالی هەبوو و هەمووشیان بە خوشک و برای محمد پەزا دادەنران، بەلام شاژنی دایک تەحەمولی بینینی شاژنە عصمت (عصمت الملوك دولتشاهی) و شاژنە توران (دایکی شاهپور غلامرزا)ی نەبوو و نەدەکرا دانیشتنیک هەبیت و ئەم سی کەسە لە دانیشتنەدا نامادەگیان هەبیت.

من لەگەڵ شاژنە عصمت دۆستایەتیکي پاك و بیگەردم بەستبوو. هۆکارەکەشی ئەو بوو کە هەردوو کمان حەزیکي زۆرمان هەبوو بۆ مەسەلە عیرفانی و تەسەووەفیەکان و لە زۆریک لە کاروبارەکانی دیکەش هاوشیوەیەکی فراوانمان هەبوو. شاژنە عصمت و شاژنە توران هەریەکیان خانوویەکی سەربەخۆیان هەبوو لە دەرووبەری جادەي پەهلەوی^۱ و زیاتر پێیان خۆش بوو زۆر لە میوانیەکان و بانگهێشتەکانی کۆشکدا نامادە نەبن.

لەسەردەمی ژيانی پەزا شا، (شاژنە عصمت) ژنی خۆشەویستی پەزا شا بوو. عصمت لە خیزانیکي بە شەخسیەت و بە بنەما و خویندەوار و خاوەن کەمال بوون. تاوەکو سالی ۱۹۶۲ سەرەپای محمد پەزا و کچەکەم، ئەشرف، شەمسە و تاج الملوك و شانازیش لە کۆشکی تاییبەتی خۆیان لە ناوچەي فراوانی سعد ئاباددا

^۱-وہلیعصری ئیستا

دەژيان. ھاتوچۇي زۆرى ميوانان، بەرپاكردى ئاھەنگ و بانگھېشتە جۇراوجۇر و ھەندىكجارىش ھاوكاتەكانى كۆشكى شارنى دايك، ئەشرەف و كچەكانى ترى شا و كۆرەكانى شا بوو ھۆي ئەوھى كە كچەكەم بۇ خۆي بىر لە شوينىكى تازە بكاتەوھ. سالى ۱۹۶۱ محمد رەزا كۆشكى مەرمەرە كە لە بىناسازىيە دەگمەنەكان و پاشماوھ ھونەرىيەكانى سەردەمى رەزاشا و دروستكراوى زەوق و داھىيانى ھونەرمەندە گەورەكانى ئىرانى بوو درا بە شارەوانى تاوھكو بىكاتە مۆزەخانە. كۆشكى مەرمەرە كە لە سەردەمى رەزاشا وەكو نوسىنگەي ئىشەكەي دروستكرا پاش كۆچى دوايى خۆي بەجىما بۇ محمد رەزا.

لەم شوينەدا، سەرهراي كۆشكى مەرمەرە و كۆشكى سىپى، كۆشكى خاتو ئەشرەف و كۆشكى شارنى دايكىش ھەبوون كە دەرگاي چوونە ژورەوھى ھەر چوار كۆشكەكە بەرامبەر بە يەك بوون.

لەم دواييانەدا، ھەرچەندە كۆشكى مەرمەرە وەكو مۆزەخانە درا بە شارەوانى تاران، بەلام كۆشكى سىپى ھەر وەكو شوينى سەرۆك وەزىران مابوويەوھ و كۆشكى شارنى دايكىش درا بە شاھپور عبدالرەزا بەلام ئەشرەف ھەر كۆشكەكەي خۆي پاراست كە پىي دەوت كۆشكى شارى.

محمد رەزا، پاش پىدانى كۆشكى مەرمەرە بە شارەوانى، نوسىنگەكەي خۆي گواستەوھ بۇ كۆشكى صاحبقرانىيە و ھەموو دىدارە ناوخۆيى و دەرەكەكانى لەو كۆشكە بەجىماوھى سەردەمى قاجارى ئەنجام دەدا.

صاحبقرانىيە لە سەرەتاي سەلتەنەتى ناصرالدين شا دروستكرا بوو و بەشيوھىيەكى زۆر جوان و پراووزە بنيادنرابوو.

پشتى كۆشكەكە كە زۆر فراوان و پىرپوو لە دارودرەخت بۇ دروستكردى كۆشكى تازەي سەلتەنەتى دانرابوو.

كچەكەم پاش تەواوكردى خويندىنى پردى تەكنىكى و ئەندازىارى لە پارىس، ھەرگىز ئەو ھەلەي بۇ نەپەخسابوو كە لەو بوارەي خۆيدا كار بكات و بەشيوھىيەكى كىردارى ئىشيك ئەنجام بدات، بەلام ئەم بۇشايبە گەورەيەي پىشتى كۆشكى صاحبقرانىيە ھەلىكى گونجاوى بۇ رەخساند كە نەخشەي كۆشكى تازەي نياوھران

خۇي ئامادەي بىكات و لە قۇناغى دواترىشدا لەگەل ئەندازىاران و شارەزايان دروستکردنى كۆشكەكى دەستپىكىرد كە نىزىكەي سى سال درىژەي كىشا . لەناو كۆشكى نىاوەران بىنايەكى تايبەتیش بۇ وەلىعەھد دروستكرا . ھەرەھا فىرگەيەكىش دروستكرا بۇ ئەوھى وەلىعەھد و ھارپۇلەكانى قۇناغى سەرەتايى تىدا بخوينن .

پىش دروستکردنى ئەو كۆشكە ، شا بۇ چۈنە سەر ئىشەكەي ھەموو پۇژىك لە كۆشكى سعد ئابادەوھ لە مەيدانى تەجرىشەوھ تاوھكو كۆشكى مەرمەرە بە ئۇتۇمبىل دەيپىرى و بە بۇچۈونى من ئەمەش دەبووھ ھۆي ئەوھى كە شا دەيتوانى سەيرى خەلكى ئاساي و دوكان و ناوچەكانى شار بىكات و تارادەيەك ئاگادارى بارودۇخى ئەو خەلكە بىتت و بەمەش ھەستى دەكرد بە كىشە و گىروگرفتەكان .

ئەمە ھەلەيەكى گەرە بوو ، كە محمد رەزا شوينى نىشتەجىبۈونى كار و خویندىنى خۇي مندالەكەي لەناو چوارچىۈەيەكى ديوارىكى داخراودا دانا و پەيوەندى خۇي بەشىۈەيەكى گىشتى لەگەل خەلكى گىشتى پچراند .

ئەو ئىدى تەنانەت خەلكى ئاساي نەدەيىنى و تەنھا لە بۇنە و يان لە مەيدانە وەرزشىەكاندا ئەويش لە دورەوھ ئەو خەلكانەي دەيىنى كە چەپلەيان بۇ لىدەدا و ھۇتافيان بۇ دەكىشا و ئەويش دەستى بۇ بەرز دەكردنەوھ .

محمد رەزا لەوودوا لە بەيانىەوھ تاوھكو ئىوارە كاتەكانى خۇي لەناو كەسانى دەسەلاتدار و فەرماندەكانى سوپا و فەرمانبەرەكاندا دەگوزەراند كە ئەوانىش بەردەوام پىيان دەوت : (ھەمووشتىك ئەمن و نارامە و خەلكى خۇشبەخت و دلخۇش !)

كۆشكى سەرەكى نىاوەران خاوەنى تەلارىكى گەرەي نىزىكەي ۵۰۰ مەترى چوارگۆشە و لەناوھەشدا سى قات بوو .

كۆشكە سەرەكەيەكە كە فەرەنسىەكان دروستيان كردبوو سەقفەكەي دەسۇپايەوھ . لەگەل ئەوھى كە كۆشكەكە چەندىن ژوررى جۇراوجۇرى تىدا بوو ، بەلام لەبەرئەوھى كە محمد رەزا ھەمىشە ترسى ھەبوو لە بومەلەرزە و بەلاي سىروشتى لە

رېږه ويكي باريكدا كه له نيوان ديواره بتونيه كاني كوشكدا بوو دهخوت بو نه وهی
له کاتي پوودانی بومه لرزه و حاله تيكي سروشتی پاريزراو بيټ!
کاتيک که کچه کم هات بو نه م کوشکه تازه يه ديداره کانمان له گه ل نه اندامانی
خيژانی په هله وی زور سنوردار بوون و به تايبه تي من زور هه ولم ددها زور به که می
بیانينم.

کوشکی نياوهران ته لاريکی پازاوهی جوانی سينه مايی تهيار به پيشکه وتوتوتيرين
ناميري دهنگی و وينه يی تيدا بوو که زياتر له سه د که س به ناسانی پيگه يان
دهبوويه وه و زور جاريش به رده وام له و هولدا پر ده بوو له ميوان و سه يری فليميان
ده کرد و کاتي خوښيان به سهر دهر د.

محمد رها، عاشقی فليمه کانی ويستن بوو. له ناو نه کتاره کانيشدا زور حزی له
فرانک سيناترا و مارگريت بوو و زور جار کاتي واهه بوو له ساليکدا نزیکه ی ده جار
سه يری فليميکی ده کرده وه.

له و سهرده مه دا کاروباری فليم و سينه ما له نيرادا سهر به وه زاره تي پوښنيري و
هونه ر بوو. نه م وه زاره ته له لايه ن (مهرداد پهلبد برای ژهنرال غلامعلی مين باشيان) ه وه
به پيوه ده برا.

مهرداد پهلبد له سهر خواستی شه مسه له کاتي گريبه ستيدا (!) ناوی خوی له مين
باشيان وه گوږی بو پهلبد و له گه ل نه وه شدا که مانچه ژهنیکی زور ليها توو بوو و
تا وه کو پيش هاوسه رگري له گه ل شه مسه له راديوی نه و سهرده م و له کافتريا
موزيکيه کانی جاده ی شا ناپاد که مانچه ی ده ژه نی.

پهلبد، هر فليميکی تازه و جوان که بازرگانه کانی فليم ها ورده يان ده کرد بو
نمایش له سينه ما کانی تاران و شاره کانی دیکه دا پيش نه وه ی دو بلاژ بکريت بو
فارسی ده يه ننا بو کوشک و له وی بو پاشا و ميوانه کانی نمایش ده کرا.

هه نديک کاتيش کاتيک فليميکی جوان و سهرکه وتوو له نه وروپا و نه مريکا نمایش
ده کرا به بی دواکه وتن نوسخه يه ک له فليمه که له ريگه ی سه فاره تخانه کانی نيرانه وه
ناماده ده کرا و به تايبه تي ده نرا بو جه نابی محمد رها شا.

زور به که می فلیمه فارسیه کان لی دهران. شا فلیمه کانی (وحدت) که نه کتیریکی ئیرانی بوو خوشده ویست و له م سالانه ی دواییشدا سهیری چند فلیمیکی (په ریز صیاد) ی کرد که له فلیمه کاندا پوئی لادییه کی ساده و پیکه نیناوی (۱) به ناوی (صمد) هوه ده بینی و منیش نه و فلیمانه م بینی.

حه زی محمد رهزا بو سینه ما بووه هوی نه وهی فه رمانی دهر کرد بو چه ند دهرهینه ریکی ئیرانی تاوه کو پروژه یه که بخته به ردهستی و داوی هاوکاری بکن و نه ویش یارمه تیکی زور فراوانی دارایی پیشگهش کردن.

نه شره فیش به هوی چه زکردنی له فلیم و سینه ما هه مان ههستی براکه ی هه بوو و له سه ر پیشنیاری نه ویش بوو وهزاره تی پو شنیری و هونه ر، قهرزی زور گه وره ی خسته به ردهست دهرهینه ره ئیرانی و ته نانه ت بیانیه کانیش.

هه رکاتیک هونه رمه نده گه وره کان به اتنایه بو ئیران نه و چانسه یان هه بوو که چاویان بکه ویت به محمد ره زاشا و نه دامانی خیزانی په هله وی.

نه و هونه رمه ندانه ی که له بیرمه هاتن بو کوشک و بوونه میوانی محمد رهزا بریتی بوون له (یول براینه ر) هونه رمه ندی گه وره ی فلیمه کانی ویسترنی نه مریکی که بو به شداریکردنی وینه گرتنی چند دیمه نیکی فلیمیک هاتبوو بو نه سفه هان^۱

نه و فلیمه ناوی (گولی چه شیشه) بوو که چیرۆکی فلیمه که باسی قاچاخیکردتی تریاک و چه شیشه ی ده کرد له نه فغانسته نه وه بو ئیران.

شا فلیمه کانی یول براینه ریشی خوشده ویست و له وانیه زیاتر له په نجا جار سهیری فلیمیکی بکر دایه.

---

^۱ - یول براینه ر هونه رمه ندی ناسراوی فلیمه کانی ویسترن که به فلیمی سینه مای حهوت دؤلار، بوو ناوبانگیکی جیهانی دهر کرد جاریکیان بو پوئیک له فلیمی (گولی شهیتان) هات بو نه سفه هان. یول براینه ر چند سالیک پیشتر به هوی توشبوونی به شیر په نجه کوچی داوی کرد. (یول براینه ر) کچیکی هه بوو پاش هه له اتنی شا له ئیران و چوونی رهزا په هله وی بو نه مریکا بووه جیگه ی سه رنجی رهزا و نه حمه د علی نه نصاری (کوپی پوری فه رج) له کتییی یاده وره یه کانی خویدا (پاش کهوتن) باس له په یوه ندی نامه شرعی رهزا په هله وی و نه م کچه ده کات.

چەندىن جار پىنى دەۋم ئەگەر شا نەبوومايە حەزم دەکرد ئەكتەرىكى فلىمەكانى
ويسترن و يان خاۋەن كىلگەيەكى گورەبوومايە لە ئەمريكا!

ھونەرمەندىكى دىكە كە گۇرانىبىژىكى گىرنگ بوو، و يەكىك بوو لە ھاۋپى
نزىكەكانى محمد رەزاش (فرانك سناترا) بوو كە خۆشم زۆر حەزم لە گۇرانىەكانى
دەکرد و جارىكىشىيان لەسەر داواكارى من گۇزانى بەناۋبانكى (گودى، گودى) بەبى
مۇسىقا وت.

فرانك سىناترا زۆر جار دەھات بۇ سەردانى محمد رەزا و ھەلبەتە ئەم سەفەرە
زۆر جار بە نەينى و بىدەنگ بوون.

ھونەرمەندانى دىكەى ۋەكو گىرگورى پىك، ئىستىومك كويىن، شارل نازناور،
ژوداسن، دمىس رۇسىس، كرىك دۇگلاس، لى مىجەرز و... ھىتد لەماۋى ئەو
سالاندا ھاتن بۇ ئىران و ئىمەش چاومان پىيان كەوت.

چاوپىكەوتن و دىدار لەگەل ھونەرمەندەكاندا بۇ من زۆر جىگەى دىخۆشى بوو،
ئەوان لەچاۋ خەلكانى دىكەدا جىاۋاز بوون گىرنگىن جىاۋازىشىيان بوونى
رۇحىەتتىكى نەرم و ھەستىار و معامەلەيەكى ھەستىارى گوماناۋيانە بوو!

زۆر جار فەرەح ژوداسن و شارل نازناھاۋەر و دمىس روسىسى بەبۆنەى ناھەنگى
لەدايكبوونى رەزا و مندالەكانى دىكەيەۋە بانگەيىشت دەکردن تاۋەكو مندالەكانى
خوو بگىرن بە مۇسىقاي فەرەنسىيەۋە. بەشيوەيەكى گىشتى، فەرەح ۋابەستەبوونىكى
زۆرى لەگەل فەرەنگى فەرەنسىدا ھەبوو چۈنكە سەردەمىكى دوورودرىژ لەگەل
فەرەھەنگ و كەلتورى فەرەنسىدا ژيا بوو.

بەلام لەبەر ئەۋەى كە محمد رەزا لە ئەۋروپا (سويسىرا) سەردەمى مندالى و
ھەرزەكارى گوزەراندىبوو زۆر حەزى لەشىۋازى ژيانى ئەمىرىكى بوو و فەرەھەنگ و
شىۋەى ژيانى ۋلاتەكانى دىكەى بەكەم دەزانى^۱

---

^۱—ئەگەر محمد رەزا لەبرى ئەۋەى بەردەوام شەيدا و عاشقى ئەمريكا بوايە، نىو ئەۋەندە گوئى بە
ۋلاتەكەى خۆى بدايە و باۋەپى بە خەلكەكەى خۆى ببوايە ھەرگىز توشى ئەو مەينەتتە گورەيە نە
دەبوو كە ھات بەسەرىدا.

ئەشرەفېش ئەو ھونەرمەندانەي كە خۇشى دەويستىن لە ھەر شوئىنكى ئەم كونج و كەلەبەرى دىئادا بېوونايە بانگھىشتى دەكردن و ميواندارى دەكردن.

من كە لە دلەوہ چەزم لە بواری ھونەرى دەكرد زۆر سوډم لەم حالەتانه وەر دەگرت و ھەولمەدا لە نزيكەوہ ئەو ھونەرمەند و گۆرانبيیژ و ئەكتەرانه بناسم و لە نزيكەوہ ھەستيان پى بەكم كە لە ھەموو جیھاندا بە ملیونەھا بينەر و گوئگر و لايەنگريان ھەبوو. بەلام لە بانگھىشتى ھونەرمەندانى وەكو (ئشتاك ھاوزن) كە مۆزىكى ئەليكترونى دەژەنى و يان تەنانەت يھودى منوھين كە بە پارەيەكى زۆر گران ھات بۆ ئيران بيتاقەت و نيگەران بووم چونكە بارەڤم وابوو كە كەمانچە ژەنەكانى خۇمان وەكو بەرئز ياحقى، كە ھەميشە ريزم لى دەگرت و ھانم دەدا، زۆر بەسوژتر و ھونەرمەندانەتر كەمانچەي دەژەنى تاوەكو كەسيكى وەكو يھودى منوھين!

دانىشتنە ھونەريەكان تەنھا تايبەت نەبوون بە ھونەرمەندە ئەمريكى و فەرەنسيەكانەوہ، بەلكو گۆرانبيیژ و ھونەرمەندە ئىنگليزى و ئىتاليەكانىش بانگھىشت دەكران.

پۆژيكيان بيستان كە (كارلويونتى) نامادەكارى بەناويانگى ئىتالى و دەرھينەرى فليمە نەمرە سينەماييە ميژووييەكان ھاتوہ بۆ ئيران.

ھەموو خۇشحال بووين. ھەنبەت نەك لەبەر كارلويونتى. كارلويونتى لەبەر ئەوہ لە ئيران ناويانگى ھەبوو چونكە ھاوسەرى (سوفيا لورين) ئەستيرەي شاجوانى ئىتالى بوو و ھەموو كەس دەيانويست سويالورين لە نزيكەوہ بينن. (بەتايبەتى محمد رەزا كە كوژراوى دەستى سوفيا لورين بووا) بەلام كارلويونتى تەنيا ھاتبوو و سوفيا لورنىش ھەرگيز نامادە نەبوو سەفەر بكات بۆ ئيران و ھىچ بانگھىشتىكى قبول نەكرد.

لەبرى ئەو (جينا لولو بريجيدا) ھات بۆ ئيران كە بەيەكئەك لە جوانترين ئەستيرەكانى ميژووى سينەما دادەنرا.

بۆ من بەشدارى كردن لە ميوانىەكان و دانىشتنە ئاھەنگىەكانى كۆشك ھەميشە بيتاقەتەكرانە بوو چونكە لە تەمەنيكدا نەبووم كە وەكو گەنجەكان بتوانم سەما بەكم و لە شادى و خۇشياندا بەشداربم.

له میوانیه‌کانی کۆتایی شه و که زۆرتر به وەرەقین کۆتایی دەهات و معامەلە‌ی گەورە‌ی تیدا دەکرا بەشداریم نەدەکرد. بەلام هەرکاتیک ئاگاداری ئەوە بوومایە که هونەرەندیکی گەورە یان گۆرانیییژیکێ ناسراو له دەرەو هاتوو ئەو هەلەم لەدەست نەدەدا و خۆم دەگەیانده میوانیه‌که تاوه‌کو له نمایشه هونەرەکانیان چیژ وەرگرم. له ساڵی ۱۹۶۵ له سه‌فه‌ری ئیتالیادا که له‌گەڵ عالم خانم (پورنی محمد رەزا) پۆیشتبووین بۆ پۆما پۆیشتین بۆ (چینه چیتای) شاری سینەمایی بەناوبانگی ئیتالیا و له نزیکه‌وه چۆنیەتی وی‌نگرتنه‌کانم بینی و له‌گەڵ چەند ئەستیره و هونەرەندیکی بەناوبانگی ئیتالییش دیدارمان کرد.

پۆژەکانی من زۆرتر بەم شیوه‌یه تیده‌په‌رین که پاش ئەو‌ی نانی به‌یانیم ده‌خوارد ته‌له‌فۆنم ده‌کرد بۆ هەندیك له هاورپیکانم که نزیکترینیان عالم خانم (پورنی محمد رەزا)، فیروزه ئەمیرینا (هاو‌ده‌م و خزمه‌تکاره‌که‌م)، سوره‌یا صدیقی (پورنی فه‌ره‌یدون جوادی)، په‌ری ئەباصلتی (پۆژنامه‌نوس)، ئیلی ئانتونیادیس (ئەمریکی و به‌ئەسل یونانی و نیشتە‌جینی ئێران و کارمەندی کۆنی و‌زاره‌تی دەرەو)، ئەکره‌مه نه‌هاو‌ه‌ندی (خوشکه‌ گەورە‌ی هۆشمه‌ند)، خاتو مزینی (هاوسه‌ری فه‌رمانده‌ مزینی) و هیتد- باسی ئەوه‌مان ده‌کرد که ئەو پۆژه چی بکه‌ین.

له‌ناو بازنه‌ی هاورپیکانم که زیاتر له په‌نجا که‌س ده‌بوون به‌ته‌مه‌ترینیان عالم خانم (پورنی محمد رەزا) و گەنجترینیان فه‌یروزه ئەمیرینا بوو.

فه‌یروزه‌م وه‌کو که‌که‌م خۆشده‌ویست و شه‌و و پۆژ له‌گەلمدا بوو تاوه‌کو پیاویکی به‌دلی خۆی هه‌لبژارد و به‌یارمه‌تی من شوی کرد.

ئێستاش له‌ئەمریکادا کۆمه‌لیک له‌و هاورپیکانم هه‌ر کۆده‌بینه‌وه و وه‌کو جارێان به‌رده‌وامی ده‌ده‌ین به‌ دانیشته‌نه‌کانمان، له‌وانه فه‌یروزه که به‌رده‌وام ده‌بینم و منداله‌کانیشی وه‌کو نه‌وه‌کانم خۆشم ده‌وین.

هه‌ندی‌کجار بپارمانده‌دا به‌شیوه‌یه‌کی نه‌ناسراوانه و به‌ سه‌رپۆش و عه‌ینه‌که‌وه بپۆین بۆ بازاری تاران.

هه‌ندی‌کجاریش ده‌یدا له‌سه‌رمان و ده‌رپۆیشتین بۆ گه‌رێان بۆ شاره‌کانی دیکه‌ی ئێران و بی‌ به‌رنامه‌ ده‌رپۆیشتین ده‌چوینه شیراز، ئەسفه‌هان یان یه‌زد و مه‌شه‌دو

پوژیکیشیان پویشتین بو ئه هواز و پوژیکیشیان سه زمان له رامسه ره وه ده رچوو و هه ئبه ته له هه موو شاره کانیشدا هوکاري ميوانداري و شويني مانوه به شيوه يه کي ته و او ناماده بوو.

محمد رهزا له زوربه ي شاره كاندا کو شکی تايبه تي هه بوو و هه ئبه ته ده رگای ئه م کو شکانه له به رده م مندا کراوه بوون له بهر ئه وه ي که دايکی شازنی ولات بووم. کاتيک هاوپړيکانم ناماده يي خويان ده رده بېري بو سه فه ريک ته نها ئه وه نده به س بوو که خزمه تکاره تايبه ته که م ته له فونئیکي بکر دايه ئيدي هه مووشتيک ناماده ده کرا و ته نانه ت له شاره کان و قهزاکان و ناوچه کاني ديکه ش بهر پر سه کاني ئه و ناوچانه ناگادار ده کرانه وه.

من ئه و سه فه رانه م زور خو شده ويست و هه رگيز هيچ يه ک له و سه فه رانه له يير ناکه م. ئه وه نده ساته کان به خو شی و شادي وه تي ده په رين که هه رگيز هه ستم به تيپه ريني کات نه ده کرد.

له ييرمه شه ويکیان له شيراز بووين. بېريارماندا بو گه پراني شه وانه بېروين بو ده وروبه يري شار.

پاريزگاري فارس که سيک بوو به ناوي پيروز. ميوانداريکی زور گه رموگوپي کردين. من و هاوپړيکانم له باغي ئيره م دانيشت بووين. ناوه پرستي مانگي ته موز و گه رمه ي گه رما بوو. هه ئبه ته ناو و هه وای شيراز مامناوه ند و خو شه وه کو خواجه حافز ده لئيت: (خوشا شيراز و وضع بي مثالش....)

پيروز که هاوته مه ني من بوو له شيراز چه ند شه و ماينه وه بو ساتيکيش وازي لي نه هيئانين. شه ويکیان له سه ر پيشنياري من و هاوپړيکانم له گه لماندا هات بو ده ره وه ي شار. کاتيک گه يشتينه جاده ي فېرۆکه خانه، که تازه دروست کرابوو. توشي پرستوران يکی تازه بووين که ناويکی زور جواني هه بوو به ناوي (گولئي سور). وه ستاين تا وه کو له پرستورانه که دا شتيک بخوين و بخوينه وه. پاش نان خواردن و خواردنه وه که مان کاتيک هاتينه ده ره له پرستورانه که پړيک به رامبه ر جاده ي فېرۆکه خانه که که مانچه ژه نيکی به ته مه نم بيني له گه ل کوپړيکی بچوکی ته پل ژهن و کچوله يه کدا که سه ماي ده کرد و جلي ناوچه يي له به ردا بوو.

ئەم گروپە سى كەسىپ كاتىك ئىمەيان بىنى زانىان لە مشتەرىپ پارەدارەكانىن، بۇيە بە پەلە ھاتن بە پىرمانەوہ و دەستيان بە ژەنن كىرد. مۇسىقاي ناوچەبىيان دەژەنى زۇر بە گەرم و سۆزدارانە.

لەگەل ژەنىارەكاندا بەرەو ناوچەى باخەكەى پىنگەى فېرۇكەخانە پۇيشتىن و ەكو خەلكى ئاسايى لەسەر چىمەنەكە دانىشتىن و ئەوانىش چەند گۇرانىك و ئاوازىكى ناوچەبىيان بۇ ژەنن. پاشان ئىمەش ھەستايىن و دەستمان كىرد بە سەما كىردن!
ئەم كارە وای لىكىردم بىر لەسازكىردنى ئاھەنگىك بىكەمەوہ بۇ ھونەرماندە شىرازىيە ناوچەبىيەكان و ئەم بىرۇكەيەش بىگەيەنم بە فەرەحى كچم.

كاتىك گەپراينەوہ بۇ تاران و تەم بە فەرەح لە شىراز توشى كۆمەلىك ھونەرماندى ناوچەبىيە بووم كە مۇسىقايان لە قولاي ھەست و سۆزبانەوہ دەژەنى.

زۇر پىنى خۇش بوو و بە ھەزىكى زۇرەوہ داوای لىكىردم ھەمووشتىكى بۇ بىگىرەمەوہ. باسى ئەوہم كىرد كە چۇن ئەو گروپە سى كەسى يە (باوك، كوپ و كچ) گۇرانىان دەوت و مۇسىقاي ناوچەبىيان دەژەنى!

فەرەح وتى: ئەم جۇرەى كە تۇ باسى دەكەيت من بىرى ژەنىارە گەپرىدەكان و قەرەچەكانى فەرەنسا و ئىسپانىا دەخاتەوہ.

ئەگەر ئىمە ئاھەنگىكى مۇسىقى ناوچەبىيمان ھەبىت دەتوانىن ھەموو سالىك لە كاتىكى دىيارىكرادا ئەو ئاھەنگ و مۇسىقايانە پىشكەش بىكەين و بىكەينە ئاھەنگىكى سالانە.

ئەم پىروداۋە سادە و گىفتوگۆيەى من و فەرەح (!) بوو بە بنەماى يەكەمىن ئاھەنگى ھونەرى لە شىراز.

چەند پۇژ دواتر، فەرەح لە نوسىنگە تايبەتەكەى خۇى لەگەل پراۋىژكارە ھونەرى و پۇشنىبىرەكانى لەوبارەيەوہ گىفتوگۆى كىرد.

(فەرخى غفارى) كە لە فەرەنسا خويندەبووى و ژىابوو، يەكىك بوو لە دەرھىنەر و ھونەرماندە باۋەپىكرادەكانى فەرەح، سەرەپراى پىششوازى كىردن لەم بۇچوونە پىششىنبارى كىرد كە بازىنەى كاركىردنەكە ھەندىك فراواتر بىكرىت بۇ ئەوہى بتوانىت لەسەرتاسەرى دىياردا لايەنگرانى ھونەرى و ھونەرماندان بانگەپىشت بىكرىن بۇ شىراز

و فېستيفالنىكى مۇسىقى نۆۋەتتە ھەقىقىي دوست بىرلىك ۋە نوپۇسنى ھونەرى ۋەلاتتە جىياۋزەكانىش بانگەشەت بىرلىك بۇ ئىران.

دواتر لە ماۋەى دانىشتنەكان و بېرىار دەرکردنەكان بۇ ئەم مەبەستە ھەركەس پېشنىارىكى دەكرد و بەرەبەرە بىر لە پەھەندەكانى ئەنجامدانى فېستيفالەكە كرايەۋە .
دەرئەنجام ئاھەنگى ھونەرى شىراز كە سەرەتا بېرىار بوو تەنھا فېستيفالنى تايىبەتى مۇسىقاي ئىرانى بىت، بوو بە ئاھەنگىكى فراوانتر و لەو فېستيفالەدا ھەموو جۆرە گروپىكى ھونەرى و نوپۇسەكانى ھونەرى سېنەما، مۇسىقا، شانۇ، پەيكەرساز و بەتايىبەتى گروپە ھونەرىيە تازە و گەرەكانى جىھانىش ئامادەبوون.
لەھەموو گىرنگىر بەشى مۇسىقاكەى گۇرا بۇ شوئىنى ژەنىنى مۇسىقاي تازەى ئەلىكترونى(!)

من تەنھا يەكجار لەم فېستيفالەدا بەشدارىم كىرد و بىرەم لەۋە كىردەۋە كە چۇن پووداۋىكى سادە و چەند كاترمىرىك گەران لە دەرەۋەى شارى شىراز و توشبىوونمان لەگەل ژەنىارە گەرۇكەكان بوو ھۇى سەرەتاي بىرۇكەيەك بۇ دامەزاندنى فېستيفالنىكى ھونەرى لە ئىراندا.

ھەلبەتە من ھەرگىز لەم جۆرە ھونەراندە چىژم ۋەرنەگرت. چۇنكە نەۋەى من و ھاۋتەمەنەكانم زىاتر ھەزەمان بەۋە دەكرد كە زىاتر گوى بۇ مۇسىقاي سونەتى ئىران بىرلىك.

خۇم ھەمىشە ئاھەنگ و گۇرانىە ناۋچەيىەكانى گىلكى و بەتايىبەتى دەنگى (ناصر مسعودى) ىم ھەزلى بوو.

ھەندىكجارىش گوىم لە مۇسىقاي ئازەرى دەگرت بە يادى ھاۋسەرە ئازەرىكەم و ئەۋ سەردەمە كورتەى كە پىكەۋە بووین. لەناۋ گۇرانىبىژە ناسراۋەكانى ئەۋ سەردەمىش پوران شاپورىم خۇش دەۋىست. دەنگى ياسمىن، ئالھە و ئىگىنىشم زۇر خۇشدەۋىست.

ھەلبەتە لەناۋ ئەستىرەكانى مۇسىقاي ئەۋ سەردەمىشدا دلکش و گوگوش پىگەيەكى تايىبەتايان ھەبوو بەلامەۋە.

ئىستا كە قسە ھاتە سەر ھونەر و ھونەرمەندان پىم خۆشە لەم بوارەشدا باسى چەند بىرە ھەرىكەم بگەم.

لەناو ئەو كچ و ژنانەى كە لە كۆشك و تەلارە جىاوازەكاندا كاريان دەكرد و بەشىۋەيەكى پەسمى كارمەندى تەشريفاتى كۆشك يان بەرپۆەبەرايەتى گشتى كۆشكەكان بوون دوو خوشكى بەرەگەز شىرازيان تىدا بوو كە دواتر بە ناوى خوازراوى (ھايدە و مەستى) ناوبانگى زۆريان لە جىھانى مۇسقىاي ئىراندا پەيدا كەرد.

بەداخوۋە يەكەن لەو دوو خوشكە ھايدە، چەند سائىك پىشتەر لە لۇس ئەنجلس بەھۇى جەلدەوۋە كە پاش پىشكەشكەردنى بەرنامەيەك جەلدەكە لىيدا بوو كۆچى دوايى كەرد. ئەم دوو خوشكە لەسەردەمى ھەرزەكارياندا لە كۆشكى سەد ئاباد گەورە بوون و سەر بە خزمەتكارە تايبەتەكانى (شاژنى داىك) بوون.

ئەم دوو خوشكە، بەرەگەز شىرازي بوون و لە خزمانى شىرازي (ئىحترام ملوك) بوون كە ژنىكى زۆر مەرەبان و خوین گەرم و توپە بوو، ئەم خاتونە پاش (زۆھرا مەشەدى) (خزمەتكارى تايبەتى شاژنى داىك) بە دووھەمىن ژنى دەسەلاتدارى كۆشكەكەى تاج الملوك (شاژنى داىك) دادەنرا.

ناوى ئەسلى ئەم دوو خوشكە واتە ھايدە و مەستى بىرىتى بوون لە سكىنە و خەديجە.

لىرەدا پىويستە پوونكردنەوہيەك بەدەم تاوہكو خوینەرانى ئەم ياداشتە ويناىەكى باشتريان لە ژيانى شاژنى داىك ھەبىت.

شاژنى داىك ژنىكى زۆر خوو توند و بەھيز و رۇحىەتتىكى پىاوانەى ھەبوو. دەلىن بەتايبەتى ئەو كاتەى كە مندالى كورپى بىنى بۇرەزاشا و بوو داىكى وەلىعەمد خۇى بە كەسىكى زۆر بالآتر دەزانى لە ژنەكانى دىكەى رەزاشا و دواى رەزاشاش خۇى بە ھاوسەرى رەزاشا (بنيادنەرى سولالەى پەھلەوى) و داىكى شاي ولآت دەزانى و زۆر خۇبەزل زان بوو لەگەل دەوروبەرەكەيدا.

ئەگەر بلیم شاژنى داىك شاژنى بى ھاوتاي كۆشكى سەد ئاباد و تەنانەت كورپەكەشى (محمد رەزا) بوو بەھىچ شىۋەيەك زىادەرەویم نەكردوہ. راستىەكەى ئەوہ

بوو که خودی منیش هه‌میشه هه‌ولم دهدا زۆر پووبه‌پووی نه‌بمه‌وه چونکه پیشبینی پووبه‌پووبه‌وه‌ی نه‌گونجاو و ته‌صور نه‌کراو‌بوو.

شاژنی دایک خزمه‌تکاریکی تایبته‌ی هه‌بوو له‌و کاته‌وه له‌گه‌لیدا بوو که ره‌زاشا هیشتا قه‌زاقستانیکی ساده‌بوو خزمته‌ی تاج‌الملوکی ده‌کرد و له‌ته‌مه‌نیشدا هاوته‌مه‌نی تاج‌الملوک بوو.

زوه‌را مشه‌دی که ناوی خیزانیه‌که‌ی (ناظر) پوو هه‌میشه له‌گه‌ل تاج‌الملوک بوو. به‌یانی له‌گه‌ل تاج‌الملوکدا هه‌لده‌سا تاوه‌کو شه‌و کاتیک ده‌خه‌وت له‌گه‌لیدا بوو. په‌یوه‌ندی ئەم ژنه له‌گه‌ل شاژنی دایک زۆر له‌په‌یوه‌ندی دوو خوشک نزیکت و گیانی به‌گیانی تر بوو و ئەمه‌ش به‌چه‌شنیک ده‌سه‌لاتی په‌یدا‌کرد‌بوو که زۆرجار ته‌نانه‌ت سوکایه‌تی ده‌کرد به‌ژنه‌کانی دیکه‌ی ره‌زا شا واته عصمت‌الملوک دولت‌شاهی (دایکی ئەحم‌د ره‌زا و حمید ره‌زا و فاته‌مه‌ه‌وی) و خاتونه‌توران!

پاش پووداوی ئوگۆستی ۱۹۴۱ و هه‌له‌هاتنی ره‌زاشا له‌ئیران که نازادی ژنانی کۆشک زیاتر بوو‌بوو شاژنی دایک پیاویکی هه‌لبژارد و زوه‌را مه‌شه‌دیش له‌گه‌ل سه‌ره‌رشتیاری ته‌ویله‌کانی ره‌زاشادا هاوسه‌رگیری کرد. یه‌که‌مین پیاوی شاژنی دایک (صاحب‌دیوان) برای ئەم زوه‌را مشه‌دییه‌ بوو. پاش ئەوه‌ش پینی ژنیکی دیکه به‌ناوی ئیحترام ملوک شیرازی هاته‌ ناو کۆشکه‌وه و ئەم ژنه‌ش زۆر زوو بووه جیگه‌ی سه‌رنجی تاج‌الملوک. ئەو دوو کچه‌هه‌رزه‌کاره‌ش که پیشتر باسم کردن واته سکینه و خه‌دیجه شیرازی ئیحترام ملوک له‌سالی ۱۹۶۱ هینانی بو‌تاران و له‌کۆشکدا پرایه‌ینان بو‌ کاروباره‌کانی میوانی و پیشوازی و به‌په‌یوه‌بردنی ژوره‌کانی کۆشکی شاژنی دایک.

پیشتر باسی ئەوه‌م کرد که شه‌وانه له‌کۆشکی شاژنی دایک پرایه‌خی شه‌ونشین و زه‌رپ و ژه‌نین ده‌سته‌پێده‌کرد. من هه‌ندی‌کجار ناواتم بو‌ئهو خو‌شحالی و گه‌رموگه‌ری و بیرکردنه‌وه‌یه‌ی تاج‌الملوک ده‌خواست. خه‌م و خه‌فت بو‌ئهم ژنه بی‌مانا بوو و هه‌رگیزیش باوه‌ری به‌پیری نه‌بوو.

هه‌موو شه‌ویک ژماره‌یه‌ک ژه‌نیار له‌رادیوی ئیرانه‌وه ده‌هینران بو‌کۆشک و ئەو گۆرانیی‌ژه‌شی که تاج‌الملوک خو‌شی ده‌ویست خاتو ملوک ضرابی بوو.

لەم دوایانەشدا عاشقی جولە سەرنجپراکێشە ژنانەکانی فەریدونى فروخزاد و سەما و ئاوازه‌کانى بووبوو و دەلێن هەموو شەویک فەریدونى بانگهێشت دەکرد بۆ کۆشکەکەى.

لە بەرنامەکانى شەوانەدا، ئەم دوو کچە کە دەنگیکى گەرم و دلنشینیان هەبوو هەندیکجار بەهاندانى ئیحترام ملوک شعریان دەخویندەوه و سەمایان دەکرد. یەکیک لە ژەنیاره‌کان و ئاهه‌نگسازەکانى ئەو سەردەمى رادیۆ کاتیک کە دەنگى ئەم دوو خوشکە دەبیستیت داوا لە شارژنى دایک دەکات کە رینگەى پێببات بیان بات بۆ ستۆدیۆ و تیستیکیان بکات.

شارژنى دایکیش کە هەمیشە هاندەرى هونەر و هونەرماندان و بەتایبەتى ئاهه‌نگساز و ژەنیاره‌کان بوو قبولى کرد. و ئەو دوو خوشکەى کە بۆ بەرپۆه‌بردنى ژۆره‌کان و خزمەتکردن لە کۆشکدا راهینرا بوون، زۆر زوو بوون بە ناسراوترین گۆرانیبیژى ژن لە ئێران و نازناوى مەستى و هايدەیان بۆ خویان هەلبژارد.

ئەم دوو کچە زۆر پەيوەندیان لەگەل شارژنى دایک هەبوو و پاش ئەوه‌ش کە بوون بە گۆرانیبیژى ناسراو زوو زوو دەهاتن بۆ کۆشک و شارژنى دایکیان ماچ دەکرد.

من دەنگى هايدەم زۆر پى خۆشتر بوو لە دەنگى مەستى. دەنگى خوالیخۆش بوو هايدە زۆر نەرم و بەهیز و وەکو خۆمان دەلێن زۆر مەخمەلى بوو. لەوانەیه‌ بتوانم بڵێم لە میژووى مۆسیقای هاوچەرخدا دەنگى وەکو هايدە بى وینەبوو.

مەستى شوى کرد بە پیاویک کە پاش چەند سالیک پیاوه‌کەى بە تاوانى گەندەلى لە داهاى دەولەت دا دەستگیرکرا و کرایه‌ زیندانەوه^١. بەلام شارژنى دایک بەهۆى ئەو پەيوەندیەى کە لەگەل مەستى دا هەیبوو لەم بوارەدا دەستوەردانى کرد و پیاوه‌کەى مەستى دواى چەند پۆژیک لە زینداندا نازاد کرد.

من تاوه‌کو پيش هاوسەرگیرى کچەکەم لەگەل پاشا وەکو هەموو خەلک وینایەکی خەيالى و سەیرم هەبوو بۆ ژيانى شاهانە. ئەم وینایەش لەسەر بنەماى ئەو چیرۆک و

^١—پیاوی یەكەمى مەستى بەرپۆه‌بەرى كۆمپانىیای یەكەى گواستنه‌وى منشه‌كانى ئابادان بوو و لەم بوجەى ئەم دامەزراوه‌یه‌ برێكى بۆخۆى بردبوو، بەلام لەبەر ئەوه‌ى كە هاوسەرەكەى هونەرماند(!) بوو توشى سزادان ئەبوو و لە شوینیكى دیکەدا کاریكى دیکەى پى درا.

باسانە بوون كە بە مندانى و ھەرزەكارى لەبارەى ژيانى ئەفسانەى و شاھانەى
پاشاكان و سولتانهكانەو خويندبوومەو.

بەلام دواتر كاتىك كە بەھۆى ھاوسەرگىرى كچەكەم لەگەل محمد رەزا چوومە ناو
كۆشكەكانى شاھانەو گەيشتمە ئەو باوەرەى كە ژيانى پاشاكان بەراستى ژيانى
پاشايانە نى!

گرنگترين بابەت كە ژيانى ئەم شاھانەى تىكەدا و دەيكرە ژيانىكى دۆزەخى
پەيوەستبوو بەو چاودىر و ھەرەسە زۆرە توندانەى كە ھەيانبوو، بەتايبەتى پاش
پووداوى ھىرشكردنە سەر كۆشكى نياوهران بە مەبەستى تىرۆر كردنى محمد رەزا
ئىدى چاودىرەكە زۆر توند و فراوان بوو.

چاودىرانى گاردى شاھنشاهى تاوەكو پشتى دەرگای ژورى نوستن، تايبەتيرين
شوينى ژيانى شەخسى ھەرکەسنىك، بوونيان ھەبوو.

من سەيرم دەکرد كچەكەم و نەوكانم كەوتونەتە ناو بازنەى چاودىرە يەك پەنگ و
جل شەخسىەكانەو.

پرسیارم لەخۆم دەکرد ئايا ئەمە چ جۆرە ژيانىكى شاھانەى كە دەبىت لە پشت
دەرگای ژورى نوستنیشەو چەند پياويكى چەكدار وەستابن!

كاتىك ھاوینان دەچووین بو نوشەر لەگەل شا و فەرەح و نەوكانم تەنانەت
ژمارەيەك چاودىریش دەنێردرانە ناو دەرياو! وەكو بلىنى ھىچ شوین و ژینگەيەكى
تايبەتى بو شای ولات و ھاوسەر و مندانەكانى بوونى نەمابوو!

من زۆر لەم بارودۆخە بىتاقەت و نىگەران بووم و ھەولمەدا زۆر بەى كاتەكانى خۆم
لە دەرەوہى ئەو كۆشكى شاھانەى كە ھەميشە لەژىر چاودىریداوو بگوزەرىنم.

کۆشكى نياوره‌ران يه‌كێك له كۆشكه‌كانى محمد پره‌زا شا

کۆشكى سعد ئاباد، يه‌كێك له كۆشكه‌كانى محمد پره‌زا شا

کۆشكى گولستان يه كينكى ديكه له كۆشكه كانى محمد رەزا پەهلەوى

نەشرەف پەهلەوى لەسەر دەمی گەنجیدا

تاج الملوك به پیری دایکی محمد رهزا شا

رهزا شا له گه ل محمد رهزا شا (رهزا شا
بهروشتایه بو هرشوینیک
بهرده وام کوپه گوره که ی واته محمد
رهزای نه برد له گه ل خویدا.

فەرەح دىيا (خېزاسى سىيەمى محمد رەزا شا، كچى فەرىدە دىيا)

محمد رەزا شا

شاو فرح له سەردانىكدا بۆ ئەرەبەن سالى ۱۹۵۲

سہراب دیبا "باوکی فرح" دیبا

له‌ناو بازنه‌ی هاوړپیان دا

لەناو بازنەى ھاوړپيان دا

مروڤ بونەوهرىكى كۆمەلايه تيبه . هەرکەسىك له هەر پيگه و پله و پۆستىكدا بىت پيويستى بهوه ههيه كه هاوړپى باش و دلسوڤى هه بىت تاوه كو بتوانىت پيويستيه سوڤدارى و دهرنیه كانى خوڤى له لا باس بكات و دلنه وای يه كتر بکه نه وه . منيش له م پيويستى و چوارچيوه يه به دهر نه بووم .

هەرچه نده له سه رده مى هه رزه كارى و گه نجيدا هاوړپى هاوتهمەن و خو شه ويستى خو م هه بوو له ره شت به لام دواتر به رويشتنم بۆ ته بريز هه موويانم له ده ستدا .

دواتر مه سىرى ژيانم له وانيش جيا بوويه وه . ژماره يه كيان شويان كرد و ره شتيان به جيه يشت . منيش هاتم بۆ تاران و دۆست و هاوړپى خو شه ويسته كانم په رته وازه بوون ، له سه رده مى دووه مى ژيانم ، واته پاش مردنى پياوه كه م و كوچكردنم بۆ تاران بوومه خاوه نى هاوړپى تازه كه له گه ل دوو له و هاوړپيانم تاوه كو نه وكاته ي كه له ئيران بووين به رده وام هاوړپيه تيمان هه بوو . به لام دواى شوڤشى ئيسلامى و چوونه دهره وه م له ئيران هم په يوه نديه كو تايبى هات و نه مزانى چاره نو سيان چيان به سه ردا هات ؟

هم دوو خانمه يه كيكيان خاتونىكى پۆلندى بوو كه له سالون ئيشى ده كرد له سه رده مى جهنگى دووه مى جيهانيدا ناواره ي ئيران بووبوو .

هم ژنه پۆله نديه له تاران له گه ل نه فسهرىكى سوپادا هاوسه رگيرى كردبوو و له پياوه كه شى خاوه نى چه ند منداليك بوو . به لام دواتر له پياوه كه ي جيا بوويه وه و له گه ل منداله كانى له ده وروبه رى فرده وسى ده ژيا . پياوه بى وه فاكه شى هاوسه رىكى گه نجى ديكه ي هينا بوو .

ژنى دووم (خاتو پۇستەمى) بوو لەپراستىدا مامۇستاي كارى تازەم بوو لە تاران. چونكەن كاتىك لە تەبىرئەو ھاتم بۇ تاران. پىش ئەوئى بە يارمەتى براكەم دووكانىكى بەرگدروومانى سەربەخۇ دابنىم ماوئەك لەلاى ئەم خاتونە ئىشم دەكرد.

پاش ھاوسەرگىرى فەرەح بەھوى ھاتوچۇو لەگەل خىزانى پەھلەوى و پىاوانى پلەيەك و بەرپرسەكانى سوپا و بەشدارىكردى مىوانى و دانىشتنەكان، بوومە خواونى ھاوپى تازە كە ھەندىكىان خۇشەويستىكى راستەقىنەيان ھەبوو و ھەندىكىشيان ھەولياندەدا بەھەر ھۆكارىك بوو ھەستى خۇيان بلكىنن پىمەو بۇ ئەوئى لەپىگەئى منەو لە فەرەح نزيك ببئەو.

من لەبەر ئەوئى كە سەردەمى مندالى و ھەرزەكارىم بە سەختى و دژوارى تىپەراندبوو و توانىبووم لەسەر پىنى خۇم بوەستم و ژيانى زۇرم ئەزمون كرذبوو زۇر بەباشى جىاوازى نىوان خۇشەويستى راستەقىنە و خۇشەويستى دروستكراوم جىا دەكردەو.

لەناو بازنەئى ھاوپىكانىشدا ھەموو جۇرە مروقتىك دەبىنرا. زۇرجارىش ھەولمەدا ھاوپى ھەلنەبژىرم و كەسانىكى دىارىكراو نەكەم بە دۆست. چونكە باوئەرم وابوو كە بوونى كەسانى جىاواز لەناو خىزانى جىاواز و شىوئى بىكردنەوئى جۇراوجۇر ھەلىكى زىپىنى بۇ دەپەخساندم تاوئەكو بە پەوشى تايبەتى خۇم زانىارى و بابەت لەبارەئى خۇم و كچەكەمەو بدۆزمەو و شتەكانم بۇ دەركەوئىت.

ژمارەيەك لەو ھاوپىيانە سەرەتا دەيانناسىنم و پاشان ھەندىك لە بىرەوئەريەكانم لەگەلئاندا باس دەكەم.

ھەندىك لە خاتونەكان:

ئالى ئانتونىادىس، ھاوئەم السلطنە (كچى يەكەمى رەزاشا)، نازەر و مەين صنەع، ناتاشا رەحىمى، قدىسى مسعودى، فەيروزە فەلسفى، فاتمە پەھلەوى، صدىقە شا باجى، سىما علم، ستارە فرمانفرمايىان، سەھر ئەنصارى، عصمەت الملوك

دولت‌شاهی، منیرہ دولو، خاتو ئینشا، ژالہ و شہرزاد ئہ فراہی، ملکہ ئعتضادی، ربابہ ئیقبال، پەروین ئہ باصلتی و ژمارہیەکی دیکە کہ لە کاتی باسەکاندا ئاماژەیان بۆ دەکەم.

هەندیك له پیاوهکان:

ئەو پیاوانەیی که لەناو بازنەیی ھاوڕێ نزیکەکانم بوون و هیشتا لەگەڵ هەندیکیشیان هیشتا لەم بەری دنیا شەو پەیوەندیم هەیه لەگەڵیاندا بریتین لە: پێش ھەموویان براکەم کہ لە گیانم خۆشترم دەویست محمد علی قطبی، ئینجا ژەنرال بہرام ئارینا، خسرو ئہ قبال، عباس مسعودی، حسنعلی ئہ میر ئہ رجومەند، علینقی ئہ نصاری، ژەنرال قرەباغی، عزیزاللہ پالیزبان، پەسول پەرویزی، ئیرەج پزیشک زادە، دکتۆر حاجبی، پەرویز خوانساری، ئہ حمەد دیبا، جەفەر شەریف ئیمامی، تەیمور کلای، غلامرەزا کیانیپور، محمود مصلح، سەرلەشکر ناصر مقدەم، قلی ناصری، نعمەت اللہ نصیری، محمد وەرقا...

ھەندیك لەم ھاوڕێیانە لە راستیدا ھەم لەناو بازنەیی ھاوڕێیانە من بوون و ھەمیش لەناو بازنەیی ھاوڕێیانە نزیکی فەرەح و کەمیکیشیان وەکو دکتۆر حاجبی و دولو بە نزیکتەری ھاوڕێیانە شا حساب دەکران.

ھەلبەتە ھەندیك ھاوڕێیانە پیاوی دیکە ھەبوون کہ جاروبار لە دانیشتنەکانی مندا ئامادە دەبوون بەلام بە ھاوڕێ جیگیرەکان حساب نەدەکران.

بەوشیوەیەکی کہ دیارە لەناو بازنەیی ھاوڕێ نزیکەکانمدا لەھەموو جۆریک دەبینریت. لە نوسەرەوہ بیگرە تاوہکو بگاتە فەرماندەکانی سوپا و پزیشک و ئارایشگەر و سەرمايەدار و تەنانەت گالتە چیش! وەکو (قلی ناصری) کہ ھونەر مەندیکی گەرە و دەگمەن بوو و کاتیك دەمبینی ھاوڕێیانە (قلی) بانگیان دەکرد بە (کەریم شیلەیی جەنابی حەزرتی شا) زۆر بیثاقت دەبووم!

^۱ - چ ھەلبەتاردنیک سەیرە! لەبەر ئەوەی کہ ئەمە لە ژنە ناسراوہ چەتارە پووەکان بوو و لە پووداوی ۱۹۵۳ پۆلی کۆکرەوہی ژنە خراپەکانی ھەبوو بۆ دەرپەینی پشٹیوانی خۆیان بۆ گەرانەوہی شا.

(قلی ناصری) تهنه که سیک بوو که دهیتوانی له ناخه وه بمخاته پیکه نین!
زور به جوانی ته قلیدی هه موو که سیک ده کرد. که سیک جهسته باریک و ده موو چاو
سه وزباو و مامناوه ند بوو. هه بویه زور به جوانی دهیتوانی ته قلیدی پویشتن و
قسه کردنی جه نابی شا بکات.

جاریکیان له دانیشتنیکی میوانیدا که له کوشکه کهی شه مسه له مهر شهر سازکرا
بوو له بهردهم شادا (قلی) دهستیکرد به ته قلیدی شیوهی دنگ و جولنه ژنانیه کانی
هه ویدا ته قلیده کهی به شیوهیه ک کرده وه و به جوریک نه و تونی دنگه ی دهگوری و
ژنانه هه لسوکه وتی ده کرد که کت و مت له هه ویدا ده چوو. شا و میوانه کانی نه ورنده
پیکه نین و قاقایان لیدا، که هه ندیکیان خه ریک بوو ببورینه وه!

هه ویدا په رنگی په ریبوو داماو وه کو که سیک لی هاتبوو که کاره با گرتیبیتی و
وشک و بی جولنه له شوینی خویدا وه کو میخ داکوترا بوو و واقعی ورمابوو له جولنه و
ته قلیده کانی (قلی ناصری).

خوشی میوانه کان زور دریزه ی نه کیشا و ساردی و بیده نگیکی هه ستپیکراو بالی
کیشا به سه ر دانیشته نه که دا نه ویش نه و کاته بوو که (قلی) زیاتر له سنوری خوی
پیی پاکیشا و دهستیکرد به ته قلید کردنی جولنه و شیوهی قسه کردنی محمد په زاشا.
شا هه له سه ره تاوه به دهست نیشاره تیکی کرد بو (قلی) که له سه ر شانوکه بیته
خواره وه. پاشان فرمانی ده کرد که له دانیشتنه که دا بیکه نه دهره وه.

(قلی) ماوهیه کی زور جورته تی نه وه ی نه ده کرد که له دوریشه وه سه یری کوشک
بکات. به لام له و دانیشتن و میوانیه ی که له مائی مندا ساز ده کران به رده وام
به شداری ده کرد و ده بووه هوی خوشی و سه رچاوه ی شادی پیکه نینی میوانیه که.

هه لبه ته هه ندیکجار هونه رمه ندانمان بانگه یشت ده کرد بو نه وه ی به شداری بکن.
به لام له ناو بازنه ی هاوریان، هونه رمه ندی لیها توو زور هه بوون. یه کی که له و هاوریان
به ریز غلامره زا کیانپور وه زیری داد و (وه زیری نیتلاعاتی دواتر) بوو که که مانچه
ژهنیکی زور لیها توو بوو و زور هونه رمه ندانه ش سه مای ده کرد. کیانپور جلی ژهنانه ی
له بهر ده کرد و ته قلیدی پویشتن و جولنه ی ژنی ده کرد و له کاتی گورانی وتن و

ھۆنراۋە و زەرب لیداندا سەمای دەکرد و دەبوۋە ھۆی سەرچاۋەى چىژ و خوشى
دانىشتنەکان.

من له ھەموو تەمەندا كەسێكم نەبىنيوھ وەكو كيانپور بتوانیت كەمەر و ناو قەدى
خۆى بسورینیت و چەقەنەى بەرز لى بدات^۱. دەنگى چەقەنەكانى كيانپورى زۆر بەھىز
و بەرزبوون!

ھەلبەتە كيانپور ھەمیشە لەگەل ھەويدا بوو و ئیمە تەنھا كاتێك ئەومان دەبىنى كە
ھەويداش بەتايە بۆ دانىشتنەكانمان. ئەم دوو كەسە رۆحێك بوون لەناو دوو
جەستەدا.

دەلێن كيانپور پيش ئەوھى بچیتە ناو جیھانى سىياسەتەوھ لەناو كافتريا و
نادیەكانى شەوانەدا كە مانچەى ژەنيوھ و سەماى كردوھ. قسەش لەبارەى ئەوھوھ
دەكرا كە زۆر حەزى لە ژن نەبووھ و زیاتر حەزى لە نىربازى بووھ كە ھەرچەندە من
بەھىچ شىوھىەك ھىچ شتێكم پىوھ نەبىنى بەلام دەبیت بلىم ھەويدا و كيانپور ئەو
پىاوانە نەبوون كە ببنە جىگەى سەرنجى ژنان. بەلكو بەبۆچونى من جولە و
ھەلسوكەوتيان زیاتر بۆ پىاوان جىگەى سەرنج بوو!

ھونەرمەندىكى دىكەشمان ھەبوو زۆر نزيك بوو لە بازنەى ھاوپىيانى فەرھ. ئەم
پىاوھ دواتر گەيشتە سەروكايەتى دامەزراوھى بوجە و كاروبارى بالائى دەولەت و
بەراستى بەمانايەكى تەواو پارچەيەك بوو لە پىاوى واقعى.

عبدالمجيد مجيدى سەروكى دامەزراوھى بەرنامە و بوجەش زۆر بەباشى شارەزائى
ئامىرە مۇسقىيەكان بوو و زۆر بەجوانيش سەماى دەكرد. ھاوسەرەكەشى گۆرانىبژى
ئۆپىراى تاران بوو. من لە ھونەر و نمايشەكانى ئەم ژن و پىاوھ زۆرجار سوډم بىنيوھ.
(عبدالمجيد مجيدى) زۆر حەزى دەكرد لە ميوانىەكاندا تەقلىدى (ھارولفىد)
ھونەرمەندى ئەمريكى بكاتەرە و ميوانىەكان بخاتە پىكەن!

دەبیت ئەوھ پرون بكەمەوھ كە لە مائەكەى مندا لەچەشنى بەزم و پەزمەكانى
شەوانە و ميوانى و دەعوەت و دەعوەتكارىيە بەردەوامەكانى ئەندامان و خىزانى

^۱ - محمد پەزا بەم جوړه پىاوانه دەيوست ئىران بگەيەنیتە سەرھەتاي (شارستانیەتى گەورە)! بەلام
سەرنەنجام خۆى و خىزانەكەى سەريان لە باھاما وپەنەماوھ دەرھات...

شایانه نه بوو. من ته‌نھا له بهر چەند بۆنه‌یه‌کی جوړاو جوړ، که ئه‌ویش نه‌ده‌کرا نه‌کرین، میوانی و بانگه‌یشتی پر مشه‌مەرم ساز ده‌کرد. هه‌لبه‌ته ئه‌ویش زۆر کورت و سنوودار.

(هامدم السلطنه) کچی گه‌وره‌ی ره‌زاشا له ژنیک بوو که ئیمه هه‌رگیز نه‌مانبینی. ده‌لین ئه‌و کاته‌ی که ره‌زاشا له‌ناو کۆمه‌له قه‌زاقستانیه‌کاندا له هه‌مه‌دان خزمه‌تی کردوه له‌گه‌ل دایکی ئه‌م کچه هاوسه‌رگیری کردوه.

هامدم ژنیک سیف‌ت عارف و ئه‌هلی شیعر و زۆر خوشه‌ویست و چاکه‌کار بوو. به‌داخه‌وه له‌بهر چەند هوکاريک که هه‌رگیز بۆ من پوون نه‌بوونه‌وه، محمد په‌زا و برا و خوشکه‌کانی، زۆر هه‌زیان له چاره‌ی نه‌بوو و زۆر به‌که‌می له دانیشتن و بۆنه‌کاندا ئاماده ده‌بوو.

له‌وه‌موو سامان و سه‌روه‌ته‌ی ره‌زاشا شتیکی که‌میش نه‌بووه نسیبی و به‌وشیوه‌یه‌ی که فه‌رح لیکۆلینه‌وه‌ی کردبوو و (له‌وانه‌یه محمد په‌زاش پیی و تبت) دایکی هامدم ژنی صیغه‌ی ره‌زاشا بووه و په‌زاشاش چەند مانگیک پاش به‌جیه‌یشتنی هه‌مه‌دان ده‌زانیت که ژنه صیغه‌کراوه‌که‌ی مندالیکي بووه.

په‌زاشا ئه‌و سه‌رده‌م که بارودۆخیکی ئابوری خراپی هه‌بووه ناچیت بۆ هه‌مه‌دان بۆ بینینی منداله‌که‌ی (هه‌لبه‌ته له‌وه سه‌رده‌مه‌شدا ناسنامه و هه‌ویه بوونی نه‌بووه بۆیه ناسنامه‌شی بۆ ده‌رناهیتریت!)

ژنه صیغه‌یه‌که که یاساییه نه‌یده‌تونی هیچ بکات له هه‌مه‌دان ده‌مینته‌وه و منداله‌که تاوه‌کو ته‌مه‌نی سی سالی گه‌وره ده‌کات.

هامدم کاتیک ده‌بیته ته‌مه‌نی چوار سال بازی به‌خت و چانس ده‌نیشته سه‌ر په‌زاشا و سه‌ربازی ساده ده‌بیته ده‌سه‌لاتدار و که‌سی یه‌که‌می هه‌موو ئیران. پاش گه‌یشتنه ده‌سه‌لاتی په‌زاشا، هامدم و دایکی دین بۆ تاران و په‌زاشاش فه‌رمان ده‌کات بۆ هاوسه‌ره صیغه‌یه‌که‌ی موچه‌یه‌کی بۆ بېرته‌وه و کچه‌که‌شی ته‌سلیمی چاودیری په‌روه‌ده و فیرکردن بکړیت.

هه‌لبه‌ته هامدم خویندیکي له‌وه شیوه‌یه‌ی نه‌خویند و له شیوه‌ی قسه‌کردن و هه‌لسوکه‌وتیشیدا له‌که‌سیک ده‌چوو که شه‌شی سه‌ره‌تایی ته‌واو نه‌کردبیت. له‌گه‌ل

ئەوھشدا ھەژى لە وتن و نوسىنى شىعر ھەبوو، كە بەداخەوھ شىعرەكانىشى زۆر
وھزن و قافىھى پاستيان نەبوو!

ھامدەم كۆمەلىك شىعرى تارادەيەك وھزن و كىشى دەنوسى و ئىنجا دەيدان بە
شاعرىكى بەناوبانگ تاوھكو كىشەكانيان چارەسەر بگات و رىكيان بجات.
ئەم شاعره بەھەست و زەوقە تەنھا بوو و تاوھكو كۆتايى تەمەنىشى شوى نەكرد.
قەد و قىافەيەكى جوانىشى ھەبوو و وھكو خۇمان دەلىن پوو بە بازار بوو. زۆر بە
ھەست و ئەدىبانەش قسەى دەكرد. ناوبانگىكى باشىشى ھەبوو و لايەنگرىكى
زۆرىشى ھەبوو. لەگەل ئەم پىناسانەدا نازانم چ نەخوشىكى ھەبوو كە بەردەوام
بەشويىن ژنانى بەتەمەنى كۆشكەوھ بوو و ھەمىشە ھەزى دەكرد لەگەل ژنانى پىردا
ھەلسوكەوت بگات!

مرۆڤە بونەوھرىكى ئالۆزە من باوھرم وايە ئىنسان لەوانەيە لە نايىندەدا زۆر لە
نەينىھەكان ئاشكرا بگات (و بىگومان بەم پىشەكەوتنى زانستە سەرسوپھىنەرەش
لەوانەيە نەناسراويەكان و نەينىھەكانى جىھان ئاشكرا بىن و بدۆزىنەوھ.) بەلام
بەدوورى دەزانم ھەرگىز ئىنسان بتوانىت دەستى بگاتە نەينىھەكانى دەروونى خۆى و
تى بگات لە دەروونى ئالۆزى خۆى.

ھامدەم زۆر رقى لە باوكى بوو چونكە ھىچ خىرىكى لى نەبىنى بوو. ھەرچەندە
ھەرگىز ئەم رقى و قىنەى ئاشكرا نەكرد و نەيخستەپروو. بەلام لەو قسە و باسە
تايبەتيانەى كە دەمانكرد ھەمىشە ئەم پرسىارەى دەكرد كە بۆچى رەزاشا ئەوى
خۆش نەدەويست و پاش گەيشتنە دەسەلات كچە چوار سالەكەى نەھىنايە لاي خۆى
و رىگەى نەدا لەگەل برا و خوشكەكانى دىكە گەورە بىت و پەرورەدە بىت؟

ھەمىشە وھكو قوربانى ناوى داىكى دەبرد و دەيوت لەگەل ئەوھى كە رەزاشا
گەيشتە دەسەلات و بووھ فەرمانرەواى ھەموو ولات لەبرى ئەوھى ژنى يەكەمى خۆى
بەينىت بۆ تاران و دلنەواى بگاتەوھ ژنانى دىكەى ھەلبرارد. رەزاشا پاش ئەوھى كە
لە ھەمەدانەوھ دەگوازىتەوھ بۆ ناوچەى ئايزەربايجان و گەيلان و پىش كودەتاي
۱۹۲۰ ھاوسەرگىرى كرد لەگەل تاج الملوك كە كچىكى نەفسەرىكى قەزاقستانى يان
قزاقى بوو.

په زاشا بۇ تاج الملوك له سعد ئاباد كۆشكىكى تايبه تى دروست كر دبوو كه به كۆشكى شازنى دايك به ناويانگ بوو. تاج الملوك له بهر ئه وهى كه دايكى محمد په زاشا بوو پله و پيگه و نزيكىكى تايبه تى هه بوو له گه ل په زاشا و به كه سى يه كه مى سعد ئاباد داده نرا.

په زاشا له سالى ۱۹۲۷ هوسه ريكى ديكه ي هينا كه ناوى ملكه توران (توران ئه مير سليمانى)^۱ بوو و غلامره زاپه له وهى كوپى ئه بوو. توران له خي زانى قاجار و خاوه نى جوانى و پروخسار يكى سه ير بوو، هر له م پوانگه يه وه بوو كه كه وته بهر نامانجى دوزمنكار يه ژه هراويه كانى تاج الملوك و به خي ليه ژنانه يه كانه يه وه و پاش ساليك ژيان له سعد ئاباد له په زاشا جيا بوويه وه.

دواتر په زاشا له گه ل كچى مجلل الدوله (نه وهى فتحعليشاه قاجار) هوسه رگيرى كرد كه ده رنه نجامى ئه م هوسه رگيره ش ۵ مندا ل بوون به ناوه كانى (عبدالرزاق، ئه حمدره زاق، محمود په رزاق، جه ميده رزاق و فاتمه).

هه لبه ته من به چارى خو م نه مي نى به لام هامدم السلطنه باسى زور سه ير و توندوتيزانه ي تاج الملوكى ده كرد و ده يوت ته نانه ت تاج الملوك له ريگه ي خزمه تكاره كانى خو يه وه به دار و شه لاق هي رشى ده كرده سه ر عصمت الملوك و داركارى ده كرد.

(عصمت) له بهر نه وهى كه دايكى ۵ مندا ل بوو له په زاشا جيگه ي گرنگى تايبه تى په زاشا بوو. هر له بهر نه وه بوو په زاشا عصمه تى له سعد ئاباد لاي رد و بر دى بۇ كۆشكى له باكورى مه يدانى ئه ره ك بۇ (كۆشكى گولستان).

په زاشا زوريه ي كاته كانى خو ي له گه ل عصمه تدا ده گوزه راند و زور گرنگى به تاج الملوك نه ده دا، هر له بهر نه وه بوو پاش به جي هيشتنى په زاشا له ئيران (تاج الملوك) قۆله ي خو ي سه نده وه و عصمه تى له كۆشكى گولستان ده ركرد و عصمه ت تا وه كو ئه و پوزده ي كه ئيمه له ئيران بووين له مالىكدا له جاده ي سعد ئاباد (له و جاده يه ي كه له ته جري شه وه به ره و كۆشكى سعد ئاباد ده روات) ده ژيا.

^۱ - گاتو توران ئه مير سليمانى هوسه رى په زاخان يه ك سال زياتر نه يتوانى له گه ئيدا بژى.

ھامدەم باۋەپرى و ابوو بەخىلى و دوژمنايەتى تاج الملوك بوو ھۆى ئەۋەى رەزاشا دايكى دەربكات و ئامادە نەبىت كچە گەرەكەى لە كۆشكدا قبول بكات.

رەزاشا مانگانە ۲۰ تەنى بېرىپويەۋە بۇ دايكى ھامدەم كە لەسەر ھەموو مانگىك بەرىكوپىكى دەدرا. ئەم ژنە تاۋەكو كۆتايى تەمەنى لە ھەمەدان ژيا و ھىچكاتىك رەزاشاى نەبىنى.

ھەندىكجارىش، پۇچيەتى شەپرانگىزى تۆلەسەنیرانەى ھامدەم واى دەکرد بۇ ئەۋەى ۋەكو خۇى دەلىت زەرپەيەك بدات لە كەرامەت و ناوبانگى براكەى محمد رەزا بۇيە بە ئەنقەست ئىشىكى دەکرد و زۇرجارىش دەگىرا و دەبرا بۇ پۇلىس بۇ لىكۆلىنەۋە و لىپرسىنەۋە.

بۇ نمونە بە سەيارە لەكاتى پۇىشتندا دەيدا لە سەيارەيەكى حكومى تاۋەكو پۇلىس دەستگىرى بكن و بىبەن بۇ بىكەى پۇلىس!

جاريكيان بە ئەنقەست بۇ سەرنجراكىشانى خەلك بە سەيارەكەى دەپواتە ناو سەوزايىكەى مەيدانى فردەوسى، كە ئەو كاتە ئەو مەيدانە يەكك بوو لە چوار مەيدانە ئەسلىكەى تاران و سەيارەكەى خىستبويە ناو ناۋەپراستى ھەوزى ناۋەرەكەۋە!

كاتىك دەيبەن بۇ بىكەى پۇلىس سەرەتا خۇى ناناىنىت و ناۋنیشانى سەير و سەمەرە باس دەكات تاۋەكو سەر لە پۇلىسەكان تىكبدات.

كاتىك كە ھەراكە پەرە دەسىنىت و كىشەكە قەيراناۋى دەبىت بېيار دەدەن بىبەن بۇ دادگا، لەوكاتەدا ناسنامەى ئەسلى خۇى ئاشكرا دەكات و كارمەند و پۇلىسە دامارەكانىش كاتىك تى دەگەن كە خوشكى شايبە ھىنراۋەتە بىكەى پۇلىس و گىراۋە توشى واقورمان دەبن و ترسيان لى دەنیشىت.

ئەم فىل و بەزم و ھەرا نانەۋە دەبوۋە ھۆى ئەۋەى لەبارەى ئەم خوشكە گەرەيەى شاۋە قسە و باسى زۇر بلاۋبىتەۋە و بىتتە ھۆى ئەۋەى زيان بدات لە ئابرو و ھەيائى شا. (بۇ نمونە دەيانوت خوشكى گەرەى رەزاشا گىل و گەمژەيە!)

محمد رەزا جەندىنجان پىي دەۋىم بىتاقەت و نىگەرانى ئەم ژنە خراپەم. داۋاي لى دەكردم تاۋەكو نامۆزگارى بگەم و پىي بلىم ئاگادارى ئابرو و حەيى بنەمالى خىزانى پەھلەۋى بىت و كارىك نەكات كە لەناو خەلكدا باسما بىكرىت.

دووبارە دەبىت ئەۋە بلىم كە ھەندىك باس و خواست ھەيە خۆم نەمبىنيون بەلام لەلايەن كەسانى ئاگادار و جىگەي متمانەۋە بىستومن. بۆ نمونە دەيانوت رەزاشا لە ژنىكى صىغەي دىكەش كورپىكى ھەبوو كە گەرەتر بوۋە لە محمد رەزا.

(فەرەح) ئەۋى بىنى بوو دەلىن شىۋەي زۆر لە شاھپور غلامرەزا دەچوۋ.

محمد رەزا بىتاقەت دەبوو بە قسەكردن لەبارەي ژيانى تايبەتى و شەخسى رەزاشاي باۋكى و ھەزىشى نەدەكرد لەبارەي ھامدەمەۋە قسە و باس بىكرىت. و بەتەۋاي بىزار و نارەھەت دەبوو بە بانگەشتكردنى ھامدەم و شاھپور حمىد رەزا بۆ ميوانى و دانىشتنەكان. تەنانەت فەرمانى دەركدبوو كە نازناۋى سەلتەنەتى حمىد رەزا لابەرن بەناۋەكەيەۋە و تەنھا بە ناۋى ئاغاي حمىد رەزا پەھلەۋى بانگ بىكرىت. لەكاتىكدا براكانى دىكەي محمد رەزا بە پىزىكى زۆرى ۋەكو جەنابى ھەزرەت ناو دەبران.

لەسەرەتاۋە كە ئاگادارى ئەم كىشە ھەستيارانە نەبووم لەۋ ئاھەنگانەي كە بەبۇنەي سالى پۆژى لەدايكبوون يان ھاۋسەرگىرى يان پۆژانى نەتەۋەيى ۋەكو جەژنى نەۋرۆزەۋە سازم دەكردن بانگەشتى حمىد رەزا پەھلەۋىش دەكرد.

حمىد رەزا زۆر لە داىكى ملكە عصمەت دەچوۋ، من عصمەتەم خۆش دەۋىست. يەكەم لەبەرئەۋەي كە خەلكى ناۋچەي خۆم بوو و كاتىك لەگەلىدا دەبووم جۆرە ھەستىكى شىرىنى نرىكى سۆزدارىم پەيدا دەكرد كە زۆر خۆش و دلنشىن بوو بۆم.

---

^۱ - پاش سەرکەوتنى شوپشى ئىسلامى ھەندىك لە بلاۋكراۋەكان ئەم كەسەيان دۆزىەۋە و چاۋپىكەوتنىان لەگەل ئەنجامدا. بەر شىۋەيەي كە خاتو فەرىدە دىبا دەلىت، ھاۋشىۋەيەكى سەير لە نىۋان ئەم پىاۋە و غلامرەزا پەھلەۋى ھەبوو. سەرپەرشتىارى كرىكارىك لە ھىلى ناسنى (راھ اھن) بەناۋى رەزا پور ئىشى دەكرد، دەيوت من كورپى رەزا شام و داىكم قەزۋىنى بوۋە لە كۆشك جارجار برىك پارەم ۋەردەگرت.

دووم له بهر نه وه که ملکه^۲ عصمت به هیچ شیوه یه که خاوه نی نه و لوت به رزی و خوبه زلزانینه نه بوو که خیزانه دهوله منده کانه هیان بوو و له گه له نه وه ی که له بنه ماله ی خیزانی قاجار و نه وه ی فتحعلیشاه و خاوه نی نه سل و نه سه بیکی گه وره ش بوو، به لام هرگیز به شیوه یه که هه لسوکه وتی نه ده کرد که نیشانه ی جیاوازی و چینایه تی پیوه دیار بیت له گه له که سانی دیکه دا.

حمید رها میبازیکی زور سیر بوو. له چنه ناوچه یه کی تاراند چنه د خانوو و شوی نیکی گه وره ی هه بوو، که له هر شوی نیکیاندا ژنیکی جوانی تی دا راگیر کرد بوو. خانویه کی گه وره ی هه بوو له تهران پارس، که من چنه دجاریک پویشتمو بو نه و ماله. به لام دواتر که تیگه ی شتم له هه ستیاری محمد رها هاتوچوم له گه له محمد رها په هله وی به ته وای که م کرده وه.

حمید رها پاش شوپشی نیران له گه له منداله کانی و دایکی له تاران مایه وه و ناوی خیزانی خوی له په هله ویه وه گوپی بو نیسلامی.

ملکه عصمت که له نیران مابویه وه سالی ۱۹۹۵ له نه خوشخانه ی (دی) له تاران له ته مهنی ۹۰ سالی دا به هوی پیری و سستی دلپه وه کوچی دواپی کرد و مه یته که ی له گوپرستانی به هه شتی زهرا نیژرا.

حمید رهاش له تاران کوچی دواپی کرد و له به هه شتی زهرا نیژرا. دهوله تی شوپشی نیسلامی له نیران له گه له هاوسه ره که ی رهاشا و منداله کانی به نهرمی هه لسوکه وتی ده کرد و نه وان له مالی خویان له زعفرانیه له تاران ژیانیکی نارامیان هه بوو.

یه کیکی دیکه له نه دمانی خیزانی په هله وی که نیمه ریگه مان پی نه درا له ناهنگ و کوپونه وه و میوانیه کانی خوماندا میوانداری بکه ین شاهپور علیرها بوو. علیرها ته نها برای باوک و دایکی محمد رها بوو که له ته مهنی ۳۲ سالی به هوی که وتنه خواره وه ی فوکه وه کوژرا. علیرها له سالی ۱۹۴۵ له گه له کچیکی ناواره ی پوله نسی که (له ناواره کانی جهنگی جیهانی دووم بوو) به ناوی (کریستیم کفیلوسکی) هاوسه رگری کرد و کوپیکیشی لی بوو به ناوی (علی).

^۲ - خاتو عصمت دولتشاهی کچی مجل الدوله بوو له شازاده کانی کرماشان.

علی (له دایکبوی ۱۹۴۶) بوو له بهر نه وهی که بهر دوهام مامی واته (محمد رهزای) به هوکاري کورزانی باوکی دهزانی دهستیکرد به چالاکي سياسي له دژي محمد رهزا. له سالی ۱۹۷۶ پیاوه کانی ساواک شوینی شاهپور علی په هله وی و هوسره که یان له نه شک و تیکی چول له دهوروبه ری قه زوین دوزیه و زور دپندانه هیرشیان کرده سهریان.

به لام علی لهم هیرشه ی ساواک پرزگاری بوو و پاش ماوهیه که له دهستبه سهری نازاد کرا، به لام له خیزانه که ی کرایه دهره وه و بی بهری کرا. علی په هله وی تاوه کو چهند سالیکیش دواي شوړشي ئیسلامی له ئیران مایه وه، به لام ئیستا له نه مریکا ده ژي.

له گهل نه ندامانی دیکه ی په هله وی کیشه یه کی له و شیوه یه مان نه بوو. به لام هه ولمده دا له و میوانی و ناهه نگانه ی که نه شرف و منداله کانی ناماده ده بوون که متر به شداری بکه م و نه مهش به هو ی پینگه ی ته من و په روره دی خیزانی و نه و حه یا و حورمه ته وه بوو که من به شیوه ی سونه تی له ناویدا گه وره بوو بووم و له ناو قولای جهسته و گیانمدا ره گی داکوتابوو.

جه نابی خاتو نه شرف هه رچهنده له مه راسیمه ره سمیه کان و له به رده م خه لکیدا زور به جدی ناماده ده بوو، به لام به راستی ژنیکی نازاد و لایه نگری یه کسان ی بی چهند و چونی ژنان بوو له گهل پیاواندا.

نه شرف نه م روه ته شی له ناو منداله کانیشیدا په روره ده کردبوو و هوسره که شی بچو کترین پیگری نه ده کردن بو چیژوره رگرتنه کانیان.

من هوسره که کانی پیشوتری جه نابی خاتو نه شرفم نه بینی بوو. به لام نه وه م دهزانی که نه و یه که مجار له سهر داواکاری ره زاشا شوی کردبوو به یه کی که له مولکداره گه وره کان به ناوی (علی قهوام) و پاش نه ویش شوی کردبوو به سایق ته کسینکی میسری به ناوی (نه محمد شفیق).

نه شرف له هوسره گیری یه که م و دووه می خویدا خاوه نی چهند مندالی که بوو. شه هرام مندالی پیاوی یه که می و شه هریار و نازاده شفیقیش له مندالی شوی دووه می بوون.

شەھرىار بوو بە ئەفسەرى ھىزى دەريايى ئىران و دواھەمىن پۆستىش كە وەرى
گرت بوو فەرماندەى ھىزى دەريايى. شەھرىار پاش سەرکەوتنى شوپشى ئىسلامى،
لە پاریس كوژدا.

كچى دكتور (منوچەر ئىقبال)، سەرۆكى كۆمپانىيائى نەوتى ئىران كە ناوى مریەم
بوو، ھاوسەرى شەھرىار بوو كە مالىيان لە جادەى فریشتە بوو لە تاران.

ئەشرەف پاش جىابوونەوہى لە ھاوسەرى دووہى ماوہىك بە تەنھای ماہوہ و
سەرئەنجام شوى كرد بە (مەدى بوشەرى پور)، سەرۆكى نوسىنگەى فرۆكەوانى مى
ئىران لە پاریس.

ئەم دووانە ھەرچەندە بەشىوہىكى رەسمى ژن و پىاو بوون بەلام لە كۆبوونەوہ و
ئاهەنگ و مەراسىمەكاندا ھەقىيان بەسەر يەكتەرەوہ نەبوو و من لەو دىمەن و
نمايشانەى كە لەم دوو كەسەم دەبىنى نازارم دەكىشا و بىتاقەت دەبووم.

ھەر لەبەر ئەوہش بوو كەسانىك منيان بە ژنىكى كۆنەپەرستى سەردەمى سەدەكانى
رابردوو دەزانى.

ئەشرەف چەندىنجا لەژىر چاودىرى پروفىسور (تسە)، نەشتەرگەرى زۆر
گرانبەھای پلاستىكى و جوانكارى ئەنجامدەدا تاوہكو چرچ و لوچىبەكانى دەموچاوى
لابەرىت و گەنج بنوئىت.

(پروفىسور تسە پزىشكى تايبەتى خىزانى پەھلەوى و زۆر جىگەى رىزى محمد
رەزا و كچەكەم بوو) لىرەدا ھەز ناكەم بۆمە ناو باسىكەوہ كە تايبەت بىت بە ژيانى
شەخسى كەسانىكەوہ. من باوہرم واہە ژيانى تايبەتى ھەركەسىك پەيوەندى بە خودى
خۆيەوہ ھەيە و ھەموو كەس ئارەزوى خۆيەتى چۆن بىرارى ژيانى خۆى دەدات. بەلام
لەبەر ئەوہى كە خۆم جۆرىكى دىكە ژيانم قبول دەكرد و لەتوانامدا نەبوو خەلكانى
دىكە ناچارىكەم وەكو من بژىن و بىر بكنەوہ ناچار دەبووم خۆم لەم جۆرە ئاھەنگ و
كۆبوونەوانە جىا بكنەوہ و لەم رووہوہ تاوہكو رادەيەك گۆشەگىريانە بژىم.

ھەندىك كات ھەستم بە پوچى و بى ھودەى دەكرد. كەسايەتى و شەخسىەتى خۆم
بەتەواوى لەدەستدا بوو. ھەموو كەس منيان وەكو دايكى شارژن دەناسى. دەمزانى

ئەگەر بانگھېشتىك بىكرىم تەنھا لە پرووى ناچارىە وەيە و ئەگەر داىكى شارنى ولات نەبوومايە ھەرگىز نامادە نەبووم بېرۆمە ئەو جۆرە كۆبونوۋە و بانگھېشتانە وە .

ھەندىكجار دەيدا لە سەرم بۆ ئەوھى لەنيوان ئەو ھەموو خوازىينىكەرانەى كە لە ھەموو جۆرە كەسىكەرە بىگرە لە فەرماندەى سوپاۋە تاوھكو بگاتە پزىشك و سىياسەتمەدار و بازرگان و لە ھەر كۆمەلەيەكى تەمەندا بىت تەنانەت گەنجانىش يەككە ھەلبىزىرم و بۆ دەرچوون لەو گۆشەگىرىە بۆ ئەوھى ژيانىكى تازەى ھاوسەرگىرى دەستپىيەكم .

تەنانەت جارىكيان بۆ دەستبردنى ئەم ئەزمونە تازەيە زۆر چومە پىشەوہ و زۆر بەجدى يەككە لە خوازىينىكەرەكان بووہ جىگەى سەرنجم، بەلام پروداوويكى تاوان لە تاران منى لەم بېرىارە پاشگەز كردهوہ و بۆ ھەمىشە بىر كردهوہ لە شوكردنم لە سەردا دەرھىنا . لەو سەردەمەدا سوخۆرىكى ناسراوى تارانى كە مولك و مالى زۆر فراوانى ھەبوو لە تاران بە دەستى يەككە لە قەرزدارەكانى كوژرا .

ئەم پىاۋە بەتەمەنە ناوى (عبدالله شرخر) بوو . (پۆژنامەكانىش ھەر بەم ناوہ ناويان بىردبوو) .

(عبدالله شرخر) لە رىگەى سوخۆرى و پىدانى قەرز بووبوويە خواھنى سەدان خانوو و لە ھەموو ناوچە جىاوازەكانى تاران . پاش كوژرانىشى پۆژنامەكان نوسىبوويان خانوويەكى دوو قاتى تايبەت كرديبوو بە ھەلگرتنى سەنەد و تاپۆ و بەلگە جۆراوجۆرەكانى !

دواتر كاتىك كە پۆژنامەكان بابەتى تازەتريان پەيدا دەكرد ھەوال و راپۆرتيان لەبارەى عبدالله شرخرەوہ دەخستەپروو و بە ئاسانى وازيان لى نەھىنا و پاش كوشتنى ئەو پىاۋە پىرە پۆژنامەكان زانىاريان بلاوكردهوہ كە تەنھا وارسى ئەو سامانە ئەفسانەيەى عبدالله شرخر داىكە پىرە بەتەمەنەكەيەتى !

سوخۆرى ناسراوى تاران ژن و مندالى نەبوو و تەنھا خواھنى ئەو داىكە پىرە بوو، بەپىنى راپۆرتى پۆژنامەكان پاش مردنى كوپرەكەى ژمارەيەكى زۆر خوازىينىكەر پەيدا بووبوون بۆى، كە ديار بوو ئەم خوازىينىكەرانە لەراستيدا خوازىينى سامان و

مولکه که ی ژنه که یان ده کرد، نه گه رنا کام گه نچ هه یه بیه ویت له گه ل ژنیکدا
هاوسه رگیری بکات که له ته مه نی نه نکیدا بیت!

من کاتیک ئەم هه والەم خوینده وه توشی گومان بووم. توانای جیا کردنه وه ی
پیویستم نه بوو که بزانه ئایا خوازینیکه ره که م ده یه ویت له گه ل مندا هاوسه رگیری
بکات یان ده یه ویت نه و پیگه تایبه ته به ده ست بهینیت که من له فاویدا بووم بو نه وه ی
له و ریگه یه وه نه و که سه گوره ببیت و نه وه به ده ستهینیت که ده یه ویت. باسی ئەم
کابرایه بووه هوی نه وه ی که بو هه میشه دووباره بیر کردنه وه له شو کردن له سه رم
ده ربینم. کاتیک که فەرەح له گه ل محمد ره زاشا هاوسه رگیری کرد ژنیک بووم تازه
به تازه پیم ده خسته ناو میان سالی و ته مه ن وه ستاویه وه و هیشتاش هه ر نه و
چانسه م هه بوو که بتوانم هاوسه رگیری بکه م. به لام هه ر ئەم گومان و دوو دلیانه بوونه
هوی نه وه ی که بیری چانسی به ده ستهینانی ژیانیکی هاوبه ش و گه رمی خیزانی بو
هه میشه ی له بیر کردنه وه مندا ده رکه م.

به ها و نرخى هاوسه رگیری و بوونی هاوسه ر له پوژگاری پیریدا زووتر
هه ستهینکراوتر و به نرخه. ئیستا کاتیک که نه و ژن و پیاوانه ده بینم که له پوژگاری
پیریدا مهره بانانه تر به یه که وه هه نگاو ده نین و ده گه رین هه سته بیزاری و بیتاقه تی
دلَم ده گریت و به قولی بیر ده که مه وه له وه ی که نه و سالانی شکومه ندی و گه وره ییه
به ها و نرخى ئەم پوژه ته نه اییانه یان نه.

کاتیک که کچیکی هه رزه کار بووم که وتمه ژنر کاریگه ری هه سته تایبه تی
هه رزه کاریه وه و بوومه عاشقی کوپه مامیکم. کوپه مامه که م هه رچه نده کاتیک که
هه لیکی بو ده ره خسات و دور له چاوی خیزانه که م منی به پاکی ماچ ده کرد، به لام
کاتیک که بریاریدا ژن بهینیت له بهر نه وه ی که باوکم مرده بوو و بارودوخی دارایی
خیزانیمان باش نه بوو که وته دووی خیزانیکی ده و له مه ندر و باشت له ئیمه و له گه ل
کچیکی دیکه دا هاوسه رگیری کرد.

ئەم کوپه بی سۆزه ی مامه م کاتیک بینی من گه یشتبوویمه پیگه که یه کی باش
هه ولیده دا به هه ر شیوه یه که بووه ناگری عشقی کون له ناومدا زیندوو بکاته وه و
له گه ل مندا هاوسه رگیری بکات.

كاتيك پيم وت ئىستا تو خاوهنى هاوسەر و چەند مندلىك و تەنانەت نەوہشت ھەيە
وتى بو تو نامادەم ھەموويان فرى بدەمە ناو دەرياوہ!

من لەو ھەموو بى وەفایيەى ئاگرم دەگرت و سەرئەنجام دەرم کرد و بە پوونى پيم
وت ئىدى مافی ئەوہت نيە جارىكى ديكە بىيتەوہ بەلامدا.

پاش ھاوسەرگىرى فەرەح لەگەل محمد رەزا، زۆرىك لە خزمە نزيك و دوورەكانى
(ديبا) كە ھەندىكىشان بەراستى باش نەمدەناسين بەرەو كۆشك دەھاتن. خزمەكانى
خۆشمان ھەرچى قطب و قطبى بوون ھەموو ھاتن بۆ لامان.

فەرەح ميوانداری ھەموو ئەو كەسانەى دەکرد و وەلامى خواستەكانيشى دەدانەوہ.
بەلام من سەيرى نيەتيايم دەکرد و پرسىيارم لە خۆم دەکرد ئايا ئەمانە لەماوہى ئەو
ھەموو سالانەى بەدبەختى و كەم دەستيدا لە كوى بوون و بۆچى نەدەگەران بە شوين
من و كچەكەمدا! ھەلبەتە ديار بوو ئەگەر ئىستا فەرەح ھاوسەرى شای نەبوایە و
ئيمەش ئەم پيگە باشەمان نەبوایە، ھەرگيز ئيمەيان لەبىر نە دەبوو.

پەندىكى پيشينان ھەيە دەلىت: (ئىنسانەكان ھاوپرى پۆژە خۆشەكانى خەلكين!)
ھەندىك كات زۆر خەلكم دەبىنى كە ھەريەكەيان بەريگەيەك ھەولياندەدا خويان لە
فەرەح نزيك بكەنەوہ و زۆرجارىش لە دەربرىنى خۆشەويستيان و دووپاتكردنەوہى
ھاوپريەتيان زيادەپەوہى زۆريان دەکرد و بەشيوەيەكى زۆر زياد لەپرادە دۆستايەتى
خويان دووپات دەكردەوہ، زۆرجار سەرەپراى ئەو پەندە پيشينانەيە كە باسەم کرد
ھەمووجارىك ئەو جۆرە كەسانەم دەبىنى ئەم پارچە شەرەم بىر دەكەوتەوہ كە دەلىت:
(ئەم ھاوپرى قەلبانەى كە دەيانىنى، كۆمەلە ميشىكن لە دەورى شىرنى!)

بەم شيوەيە كەوتبوومە ناو كۆمەلىك دۆست و ھاوپرۆه كە ھەريەكەيان بەشيوەيەك
بەدووى نامانجى خويانەوہ بوون.

ھەلبەتە لەناو ئەم كۆمەلەيەشدا يەك يان دوو كەسىك ھەبوون كە دلنيام تەنھا خۆم
گرنگ بووم بۆيان و ئەگەر ژنىكى باش و ئاساييش بوومايە ئەوا بەردەواميمان دەدا
بە ھاوپريەتيم.

فەرەح كە بۆ خۆى دەزگايەكى گەورەى بەپرۆه دەبرد بەناوى (نوسينگەى تايبەتى
جەنابى خاتو فەرەح پەھلەوى) و لەو دەزگايەدا كارى خىرخوازی دەکرد و لەگەل

ئەو دەدا تەواوی ئەو نامە و گلەیی و داواکاریانەشی وەر دەگرت که لە سەرتاسەری
ولاتەو دەنیردران، هەلبەتە لە چوارچێوەیەکی بچوکتیشدا دامەزراوەیەکی دیکە
پێکخستبوو تاوێ کو من و هاوڕێکانم بۆ بەرژێوەندی گشتی و جوێ کارێکی
خێرخوازانە لە پێگەیی ئەو نوسینگەییەو بەرێوەبەری. بەلام من زۆر حەزم لە
پێکخستن و بەرێوەبردنی ئەم جوێ کارە زرق و برق و پرتیچوانانە نەبوو.

هەموو هەفتەیک نامەیی زۆر لە سەرتا سەری ولاتەو دەگیشتە دەستم که
نەمدەتوانی هەموویان بخوینمەو و تەنانەت نەمدەتوانی وەلامی نیوێشیان بدەمەو.
نامەکان نارەحەتکەر و هەندیکیشیان جێگەیی نێگەرانی بوون. سەرەتا هەندیک لە
نامەکانم دەخویندەو. بەلام دواتر داوام کرد لە فەرەح که فەرمان بەدات بە
نوسینگەکی تاوێ کو هەموو ئەو نامانە بخوینیتەو که دین بۆ من. فەرەحیش ئەم
کارەیی کرد و خویندەو و بەدواداچوون و چارەسکردنی ئەو داواکاریانەشی خستە
ئەستۆیی بەرێز مصلح.

نوسەری نامەکان بەزۆری کەسانیک بوون کاتیک بەدواداچوونیکیان دەکرد بۆ
کێشەییەکیان یان کاتیک دەیانویست بەرپرسیک ببینن نەیان دەتوانی یان لە کاتی
جێبەجێکردنی ئیش و کارەکانیان بەهۆی پۆتیناتەو توشی دنیا بە کێشەیی لای
بووبوون بەم شێوەییەش بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانیان پەنایان دەهینا بۆ ئیمە.
ئەو کەسانە بەهۆی ئەوێ که لە کردنەوێ گری کوێرەکیان بی هیوا دەبوون لەو
کاتی بی تاقەتی و نێگەرانیە دەستیان دەکرد بە نوسینی نامە بۆ نوسینگەیی تایبەتی
محمد رەزا، فەرەح یان بۆ من. بەلام من دەمتوانی چی بکەم؟

ژنیک لە بەندەر عەباس شکاتی دەکرد دەیوت پیاوێ کەم بەسەرمدان ژنیک هیناو و
ئێستا خەرچیم ناکیشیت و داوای لی دەکردم کێشەکی بۆ چارەسەر بکەم!
ژنیک دیکە شکاتی ئالودەبوونی پیاوێ کەم دەکرد بەوێ که مادەیی بیهۆشکەر
بەکار دەهینیت. ژنیک داوای سوک کردنی حوکمی پیاوێ کەم دەکرد که بەتاوانی
قاچاخی مەوادێ مەخدەر گێرا بوو و حوکمی درێژخایەنی بەسەردا سەپینرابوو.

ژنیکی هه ژار داوای له پاره ده کرد بۆ باوانی کچه که ی. کچی وا هه بوو نوسی بووی
چهند سائیکه له بهر نه وهی نه یوانیوه کنکور بکات داوای ده کرد یارمه تی بدریت بۆ
نه وهی به بی نه جامدانی کنکور بهوات بۆ زانکو و بخوینی!
پیاوی واهه بوو داوای ده کرد ته کسینکی بۆ بکرم بۆ نه وهی ئیشی پی بکات و بی
ئیش نه بیت.

نه خوش هه بوو وهصلی نه خوشخانه که ی ده نارد بۆ نه وهی پاره ی وهصله کانی
بدهم.

داواکاریه کان زۆر جوراوجۆر بوون.

سه ره پای نه وهی زۆربه ی نوسه ری نامه کان داوای یارمه تی مادی و هاوکاری
یاساییان ده کرد زۆربه شیان کیشه ی شه خسیان هه بوو. هه ندیک له نامه کانیش
بانگه یشتنامه بوون بۆ نه وهی به شداری بکه م له مه راسیمی بوکیان یان کوپیان که ژنی
ده هینا.

پاش به جیه یشتنی ره شت چه ندين سال بوو نه پویششتبوومه وه بۆ شاره که م،
له پینگه ی پیاویکی پیری ره شتیه وه نامه یه کی هاوپۆلی سه رده می قوناغی سه ره تایي
خۆم پینگه یشت که بانگه یشتی کردبووم بۆ به شداریکردنی ئاههنگی گواستنه وهی بوک
بۆ کوپه که ی، به خوشحالیه وه ئه م بانگه یشته م قبول کرد و له گه ل دوو که س له هاوپۆی
نزیکه کانم، خاتو شاه باجی و نه نصاری پویششتین بۆ ره شت و به شداریمان کرد له
ناههنگه دا.

سالانیکی دوورودریژ بوو چیژێ ژیا نی ساده و بی فیل و ته له که ی خه لکی
ناساییم له بیر کردبوو. ئیمه هه ر وه کو سی ژنی ناسایی پویششتین بۆ ئه م ئاههنگه .
خواردنی ناوچه ییمان خوارد و له ئاههنگی بوکی (قاسم ئابادی) سه مامان کرد، وه کو
خه لاتیکیش بۆ زاوا، که کریکاری گومرگی به نده ری په هله وی بوو بریک پاره م
پیشکەش کرد تاوه کو له شوینیکی باشی شاری ره شتدا خانویه کی سه ربه خۆ
بکریت .

ئه م سه فه ره خوش و شیرینه به راده یه ک دريژ بوو که فه رح ته له فۆنی کرد و وتی:
دایکه ترسی نه وه م هه یه له ره شت به مینیته وه و نه گه پریته وه بۆ تاران! سه ره پای

ئەوھى فەرھ شازنى ئىران و لەو كاتەشدا داىكى وەلىعەھد و فەرھناز بوو. (ھىشتا
عليرەزا و لەيلا لەداىك نەبوو بوون) كەچى لە تاراندا ھەستى بە تەنھاي دەكرد و من
ئارامكەرەوھ و نزيكترين كەسى بووم.

ھەموو ئەو كەسانەى كە كچيان ھەيە دەزانن كە پەيوەندى نيوان داىك و كچ زۆر
بەھيز و سۆزدارانەيە. بەلام لەبەر ئەوھى كە فەرھ بە ھەتيوى گەرە بووبوو و جگە لە
منيش ھىچكەسى نەبوو پەيوەندى ئيمە لەچاو داىكەكانى دىكە لەوانەيە بەھيزتر
بووييت.

پىم وت: ئەگەر لەبەر تۆ نەبوايە ھەرگيز نامادە نەبووم (بەھشتى گەيلان) بەجىبھيئەم
و بگەرپيمەوھ بۆ تاران.

بەم حالەشەوھ، دە پۆژى دىكە لە پەشت و پەھلەوى مامەوھ و زۆر بەباشى گەپان
بەناو ديارى عاشقاندا. بە يادى پۆژانى خۆشى سەردەمى مندالى لە پەشت، دووبارە
پۆيشتمەوھ بۆ ھەمان جادە و ناوچەكانى سەردەمى مندالى و لەبەردەم دوكانى
بەرگدروومانىكەى خاتو شەرەفى كە كرابوو بە دوكانىكى مەى فرۆشى چەندىن جار
ھاتم و پۆيشتم و بىرەوھرىەكانى رابردووم دەھيئايەوھ پيش چاوم.

مرۆڤە كاتىك مندالە ھەميشە بىر لە نايندە و داھاتوو دەكاتەوھ و بۆگەرە بوون و
پىگەيشتن ھەميشە پەلە پەلەيەتى، بەلام كاتىك دەگاتە ترۆپكى سەرکەوتنە
پرووكەشيەكانى دنيا ئارەزووى ئەوھ دەكات ھەموو ئەوشتانەى كە بەدرىژايى
سالانىكى دوورودريژ بە نارەھەتى و پەنج و ماندووبوون بەدەستى ھيئاوھ بياندا
تەنھا بۆ ئەوھى يەكجارى دىكە بگەرپتەوھ بۆ ئەو پۆژە خۆشانەى مندالى و بى ئاگايى
و سالانى شادى و خۆشى و پەر لە وزە و توانايى.

بەداخوھ ھەمووشتيك قەرەبوو دەكرپتەوھ بەلام ئەو تەمەنەى كە دەپرات ھەرگيز
ناگەرپتەوھ.

لە سەفەرەكانى تاراندا ھەميشە دوو ھەنديكجاريش سى و تەنانەت چوار پاسەونم
لەگەندا بوون و پيش ئەنجامدانى ھەر سەفەريكىش لەتارانەوھ بۆ ھەر ناوچەيەكى
دىكە پيشتر ھەوال دەنيردرا تاوھكو (ساواك) ئەو ناوچەيەى كە بۆى دەپۆم لەپرووى
ناسايشيەوھ دنيا بيت لىنى و چاودىرى بخاتە سەر. من زۆر حەزم لەم كارانە نەبوو و

وابیرم ده کرده وه که ساواک بهم کارانهی ناهیلنیت نیمه چیژ له سه فهره کانمان
وهرگرین.

بۆ نمونه له سه فهریکدا بۆ ئه سه فه هان خه لکیان له بازاره که ده رکرد و ته وای
ناوچهی بازارپی ئه سه فه هانیان چۆل کرد تا وه کو نیمه بتوانین له بازاره که دا پیاسکه
بکهین و له دوکانه کاندای شت بکړین!

کاتی که بازار خۆشه که خه لکی ناسای و ساده ش بوونیان هه بیته و بتوانیت هه موو
جوړه که سیک ببینیت و چیژ له و جوړا و جوړیانه و هرگریت. به لām راستیه که ی ئه وه بوو
که بوونت له ناو خیزانی شایانه دا وه کو ئه ندامیک ی ئه و خیزانه یه خوی له خویدا
ده بووه هوی جیا بوونه وه یه کی نه خوازوانه له گه ل خه لک.

ئه و که سانهی که له شوینی مندا نه بوون و له دووره وه سه یریان ده کرد له وانیه
وا یریان کرد بیته وه که دوور خسته وه ی خه لکی له بازار و یان چاودیری خسته سه
شوینه کان جوړه نیمتیا زکی تایبه تیه، له کاتی که دا به هیچ شیوه یه که بهم شیوه یه نیه
نایا به راستی ئه وه نیمتیا زه که مرو ف به هوی پیگه یه کی تایبه تی کومه لایه تیه وه خوی
له ده ست بدات.

من هه میشه ده مو یست له گه ل هاوړیکانمدا به نازادانه بپروم بۆ بازارپی تاران،
نیمامزاده صالح، ساحه ی شاره وانی، ده ربه ند یان بپروین بۆ خواردنی که باب و
گوشت. به لām له و کاته وه ی که فره ح شوی کرد به محمد رهزا نازادی من به ته وای
وه کو مرو فیک ی ناسای نه ما.

ناچار بووم له ناو بازنه ی ئه و هاوړییانه دا بهم که هه موو ژیانیان له ژیر چاودیری
ساواکدا بوو و یان له ژیر چاودیری که سانیکدا بن که له لایه ن ساواکه وه ده ستنی شان
کرا بوون. من مه به ستم هیچ لیکدانه وه یه کی هه له نیه بۆ ئه م بابته و دلنیام که ساواک
بۆ دا بین کردنی ناسایشی من و خیزانی شاهانه ئه م ناماده کاریانه یان ده کرد، به لām ئه و
حه قیقه ته ی که نه ده کرا ئینکاری بکړیت ئه وه یه که ئه و ناماده کاریانه ی پیشوو و ئه و
چاودیری یه که ده کرا پیش هه موو که سیک نازادی سروشتی خومیان نه هیشتبوو.

بەپراستی ئەگەر لە پىشت حەوشەكەتەو چەند چەكدارىك و چاودىرىك هەبن بەھىچ شىئوھەك چىژ وەرناگرىت لە ژيان و ناتوانىت خوۆشى ببىنىت و ھەمىشە ھەست بە ترس دەكەيت.

ھەركاتىك كە ئۆتۆمبىلەكەم بېرۆشتايە بە جادەيەكى تاراندا سەيارەيەك لە پىنشەو و سەيارەيەك لە دواو و پاسەوانيان دەكرد. ھەرچەندە ئەم پاسەوانىيە ھەست پىنشەكراو بوو، بەلام بەم بارودۆخو وە من چۆن دەمتوانى ژيانىكى تايبەتيم ھەبىت؟ ھەندىكجار بۆ ئەوھى سوپرىك بخۆين بە جادە و كوچەكانى تاراندا دەپرويشتم بۆ مالى (ئالى ئانتونىادىس) لە جادەى حافزى تاران-كۆلانى كىميا.

ئالى كەسىكى ئەمريكى بەرھەز يۆنانى بوو كە شارەزايەكى زۆرى ھەبوو لە زمان و ئەدەبىياتى فارسىدا و بەشىئوھەك شەرعەكانى حافز و مەولاناي دەخويندەو و كە ھەركەس گووى لىبوايە بى گومان چىژى لى وەردەگرت.

ئالى ھاوتەمەنى من بوو. فەرەحىش زۆرى خوۆشیدەويست بۆيە ئالى ھەم لە بازنى ھاوپرىكانى من بوو و ھەمىش لە بازنى ھاوپرىكانى فەرەح بوو. ئەم دۆستايەتەش ئىستاش ھەر بەردەوامە و پاش پۆيشتمان لە ئىران، ئالى بە پرىكوپىكى سەردانى دەكردىن. جارىكىشىان بەيەكەو و لە سالى ۱۹۸۴ سەفەرىكمان كرد بۆ ئالاسكا.

(ئالى) سەرەتا لە ئىران مامۆستاي زمانى ئىنگلىزى بوو لە ئەنجومەنى ئىران-ئەمريكا. پاشان لە دامەزراوھى كۆمەلەى نەتەوكان، كە پرىخراوئىكى سەر بە وەزارەتى دەرەوھى ئىران بوو بەشىئوھەكى پەسمى دامەزرا، ماوھەكىش كارمەندى ئەنجومەنى وەزيران بوون لەلای ئەمىر عباس ھەويدا. دواتر (ئالى) ھات بۆ دامەزراو تايبەتەكەى فەرەح و بوو بەرپرسى يەكەمى دامەزراوھەكە.

من لە ژيانى خوۆمدا وەكو داىكى ژنى شاي ولات ھەمىشە سىبەرى قورسى چاودىرە ئاسايشەكانم ھەستىدەكرد. ھەر لەبەر ئەوھەكە لە دەرگاي مآلەكەى خوۆم، كە نرىك بە كوۆشك بوو، يان لەو ميوانىھەكى كە بەسەدان چاو سەبرىان دەكردم تەنانەت كەوچكى خواردنەكەشم بە شىئوھەك بەكار دەھىنا كە گەورە و بەويقارانە بىت. لەكاتىكدا كە ھەموو مرقۆقىك پىويستى بە ژيانى تايبەتى و ئازاد ھەيە.

لەم پرۆهه مالى (ئالى) شوينىكى گونجاو بوو بۇ چاوپيىكه وتنه تاييه تيه كانم
(هەرچەندە لەو يىشدا دۇنيا نەبووم كە ساواك گوينگى نەبىت و چا و گوينكانى بى
ئيش بن!)

لەم سالانەى دواييدا بوو زانيم (مورتەزا قلى) خزمەتكارە شەو و پۆژەكەى (ئالى)
يەككە بوو لە ئەفسەرەكانى ساواك!

لە مالى (ئالى) خۆمان خواردن و چىشتمان دەکرد. سەرمان دەخستە سەر يەكترى و
لەو بەرگە دروستكارە دەهاتىنە دەرەو كە بەهوى كارىگەرى ئەو پيىگە
كۆمەلە تيهو دەرستبوو بوو بۆمان چەندىن كاتر مئير بەمانايەكى تەواو بەخوشى
كاتمان بەسەر دەبىرد.

هەندىك چارىش هاوپىيانى ئەمريكى (ئالى) يان ئەو كەسانەى كە لە ئەنجومەنى
ئەمريكا و ئىران يان لە بالويزخانەكەى ئەمريكا و يان لە دامەزراوەكانى ئەمريكا وەكو
(ئالى-بى-ئيم) كاريان دەکرد، لەو دانىشتنانەدا ئامادە دەبوون.

شىوہى سەردانم بۆ مالى (ئالى) سەرەتا شۆفیرەكەم تاوہكو بەردەم مالهەكى
دەبىردم و پاش ئەوہى كە من دەچومە ژورەو سەيارەكە لەو شوينە دور
دەكەوتەو و دەچوو بۆ شوينىك كە وزيگەيەكى سەر بە ساواك بوو لە نزيك بيناي
سەرۇك وەزيران لە جادەى پاستور و لەوى دەوہستا و ھەركاتىكىش بمويستايە يان
پيويستم بە سەيارەكە ھەبوايە تەلەفونم دەکرد بۆ ئەو شوينە و سەيارەكە دەگەرايەو
و بۆ ئەوہى بىگەپىنيتەو بۆ شوينى خۆم. ئەم ويزگەيە كە بىكەيەكى سەر بە ساواك
بوو، نزيك سەفارەتى سويسرا و دراوسينى گۆرانبييژ كورس سەرھەنگ زادەش بوو كە
من ھەميشە حەزم لىي بوو.

ھەندىك چار بۆ ئەوہى كەيف و خوشيەكانمان بەچيژتر و خوشتر بىت بەرنامەى
ژەننىشمان ھەبوو. جارى واھەبوو (ئالى) مامۇستايەكى سەماى بانگھيشت دەکرد بۆ
چەند كاتر مئيرىك تاوہكو ميوانەكان فيرى سەماى سك بكات.

سەماى سك، بۆ ئيمە جۆرە وەرزشيك بوو بۆ بچوك كەردنەوہى سك. زۆرينەى
ژنەكانى ئىران ورك و سكى گەرەيان ھەيە. بەتايبەتى ژنە بەتەمەنەكان خاوەنى

سكئىكى گەورە و ناشىرىنن. بەلام من توانىم بەھۆى سەماى سەكۈە تاۋەكو پادەيەكى باش ئەندامى خۇم پىك بىكەم و سىم بچوك بىكەمەۋە.

خودى جەنابى شەمسە بۆى باس كىردم كە سەماى عەرەبى لەلەين سەماكەرىكى ناسراۋى مىسىرى بەناۋى (سەمىرە تارق) فىربوۋە.

ئەشرف وتى (سەمىرە تارق) بۇ ئەنجامدانى چەند كۆنسىرتىك بانگەشتىكرا بوو بۇ ئىران و شەمسەش سودى لەم بانگەشتە ۋەرگرتبوو و لەژىر چاۋدىرى ئەۋدا فىرى سەماى سىك بووبوۋ. ھەلبەتە نايىت پەيوەندى خاتو شەمسە بە پۆلى ھونەرى ھاۋسەرە ھونەرمەندەكەى مەرداد پەلبىد فەرامۇش بىرىت.

ئاغاي پەلبىد كە تاۋەكو پىش ھاۋسەرگىرى لەگەل خاتو شەمسە پەھلەۋى بەناۋى خىزانى ئەسلى خويەۋە واتە (مىن باشيان) ۋەۋە ناۋدەبرا ژەنىارىكى پەلە يەك بوو كە لە گرۋپە مۇزىكىەكانى ئەۋ سەردەم لە كافترىاكانى تاران كە مانچەى دەرژەنى. برا گەرەكەى، كە گەيشتە فەرماندەى ھىزى زەمىنى، ژەنرال غلاملى مىن باشيانىش بەرپادەى براكەى كە مانچەى دەرژەنى. ھەلبەتە ئىمە زۆر لەگەل شەمسە ھاۋچۇمان نەبوو و تەنھا لەھەندىك كاتدا نەبىت كە لە كۆشكى مەرھش، كۆشكى مرواريد، مىۋانى ساز دەكرا و ئىمەش ئامادە دەبوۋىن و بەزۆرى لە كۆتايى شەۋدا كە مىۋانىكە تايبەت دەبوۋىۋە شەمسە و پىاۋەكەى سەمايان دەكرد و ئامادەبوانىش چەپلەيان بۇ لىدەدا.

لە گەران و كات بەسەرىدەكانى دىكەى ئىمە سەفەر كىردن بوو بۇ دورگەى كىش لە زستاندا و بۇ دەرياچەى ئورومىيە لە ھاۋىناندا.

لەۋ سەردەمەدا ھىشتا دورگەى كىش نەبوۋىۋىۋە شوئىنىكى گىشتى. تەنھا بىكەيەكى ھىزى ئاسمانى و بىكەيەكى ھىزى دەريايى تىدا بوو. دورگەنشىنەكانىشى تىدا بوو. محمد رەزا فەرمانى دەكرد كە شوئىنىكى تىدا دروست بىرىت بۇ كات بەسەر بردنى خىزانى سەلتەنەتى.

كاتىك كە ئەم شوئىنە دروستكرا ھەركاتىك كە شا و فەرەح لەۋى نەبونايە من و ھاۋپىكانم بە فەرۋكەى تايبەتى دەرۋىشتىن بۇ كىش و لە كەنارى دەرياكەدا لەسەر لەم دەرەشاۋەكەى كىش پامان دەكرد و لە ئاۋە پاك و بىگەرەدەكەيدا مەلەمان دەكرد.

پیاوani مهلهواني هيڙي دهريايي لهو سهردهمه دا چاوديري ئيمه يان دهكرد تاوهكو
كوښه و قرش نزيكمان نهبنهوه.

ئيمه ههركيز كوښه يان قرشمان نهبيني بهلام له دوورهوه دولفينهكان يان بهرازه
ماسيهكانمان دهبيني كه له ناوهكه دا بهرز دهبوونهوه و دهچوونهوه به ناو ناوهكه دا.
من دواتر لهبارهي سهفهره زورهكانم بو كيش قسه تان بو دهكهم.

لهناو هه موو نهو دانيشتني هاوپريانه و لهناو هه موو نهو كاتانهي كه لهناو بازنهي
هاوپريكاندا بووم ههولم هه دا هيچ قسه يه كه نه گهر زور كه ميش بو ايه، له بارهي پرسه
سياسيهكانه وه نه كريت و نه بيته ته وه رهي باسه كان.

ژنه هاوپريكانم وايريان دهكرد هوه كه نه گهر له لاي من باسي محمد رها و فهرح
بكه ن خوشحال دهيم. بهلام من حزم دهكرد له بارهي پرسه كاني ولا ته وه هيچ شتيك
نه بيستم و پيمخوش بوو ژنه كان ته نها له بارهي پرسه ژنان و نهو باب ته تانهي كه
په يوه ندي به چينه كاني ژنانه وه هه يه قسه بكه ن.

ههركاتيک (قلي ناصري) و (سهر له شکر خه سره واني) بهاتنايه ناو دانيشتنه
ژنانيه كاني ئيمه وه دانيشتنه كه ره ونه قيكي زور تری په يدا دهكرد. (قلي ناصري) كه له
كيشاني موادي مه خه ده ردا زياده رهي زوري دهكرد به (كهريم شيله يي كوښكي محمد
رها) به ناويانگ بوو. پياويكي زور خوش و هونه رمند بوو به جو له و حه ره كاته كاني
ئيمه ده خسته پي كه نين. خه سره وانيش كه وه رزشكاريكي به تواناش بوو له گه لماندا
نه وه نده قسه ي خوشي دهكرد هه موو ژنه كان له گه ل نه وه ي كه زوريه مان له ته مه نيكي
وه ستاودا بووين كه چي هه ستمان به گه نجي و ته پي دهكرد.

له مارچي سالي ۱۹۷۴ كاتيک كه نه شته رگه ري مه عيدهم بو كرا هه چه نده له
نه خوشخانه يه كي تيار و پيشكه وتووي كوښكدا له ژير چاوديري ژماره يه كي زور
پزيشك و په رستاري راهينراودا بووم به لام خه سره واني (په روين) تاوه كو به ياني
له سهر سهرم مايه تاوه كو چاوي لي م بيت و من بو نه م كاره ي هه ميشه مه منونم.

براكهم (محمد علي) له سه ره تاي جاده ي چالوس له ته نيشته رووياري كه ره ج
خانويه كي هاوينه ي گه و رهي دروستكرد بوو كه زور به ي شه واني هاوينان، دانيشتني
گوراني و ژه نياري به به شداري هونه رهنه داني ناوداري ولا ت و كه سايه تيه گه و ره كان

ساز ده‌کرد. من و هاوړیکانیشم زورچار به‌شداریمان له‌م میوانیانه ده‌کرد. له گورانبیژنه ناوداره‌کانی نه‌و سهرده‌میش که ده‌هاتن بو میوانداری براکه‌م یه‌کیکیان چه‌میرا بوو که هاوسه‌رگیری له‌گه‌ل که‌مانچه ژهنیکی به‌ناوبانگ کرد و پاش چند سالیك ته‌لاقی لی وهرگرت.

پاشان چند شویه‌کی دیکه‌ی کرد و هرکاتیکیش چه‌میرا به‌تایه بو نه‌م دانیشتنانه پیاوه‌که‌ی له‌گه‌ل خویدا ده‌مینا کاتیکیش ده‌بخورده‌وه و سهری گهرم ده‌کرد پیاویکی ده‌ناساند به پیاوه‌که‌ی خوی و ده‌یوت نه‌م پیاوه داوای کردوم و ده‌لینت نه‌گهر ته‌لاقت لی وهرگرم ناماده‌یه به‌مه‌نیت!

پیشتر باسی نه‌وم کرد که یه‌کیک له‌ هاوړیکانم په‌روین نه‌بصالتی بوو که نیمه به (په‌ری) ناومان ده‌برد. (په‌ری) ژنیکي پوژنامه‌نوس و سهرنوسه‌ری گوڤاریکی ژنانه بوو که دواتر هه‌لبژردر را بو نوینه‌ری نه‌نجومه‌نی شورای نه‌ته‌وه‌یی.

پویشتنی په‌ری بو نه‌و نه‌نجومه‌نه به پشتگیری من بوو. من وتم به‌ فهرح و نه‌ویش فهرمانی کرد به وه‌زیری ولات تاوه‌کو ناوی په‌ریش وه‌کو نوینه‌ری تاران له نه‌نجومه‌نه‌که‌دا رابگه‌یه‌نیت.

خه‌لکی له‌ هه‌لبژاردنه‌کاندا یان به‌شداري نه‌ده‌کرد یان ژماره‌ی به‌شداریکه‌ره‌کان ته‌واو که‌م بوو. هرچه‌نده هه‌لبژاردن نه‌نجام ده‌دا، به‌لام من ده‌مزان‌ی که‌ ناوی نه‌و که‌سانه‌ی که‌ ده‌بیت برؤن بو نه‌نجومه‌ن له‌لایه‌ن سه‌رؤک وه‌زیرانه‌وه ده‌گه‌یه‌نرا به‌ محمد په‌زا و محمد په‌زاش ناوی هه‌ندیکیانی ده‌سپه‌وه و پشتگیری هه‌ندیکیشیا‌نی ده‌کرد. نه‌م ناوانه ساواک ناماده‌ی ده‌کردن و هه‌ولی ساواکیش نه‌وه بوو که له‌ شاره‌کان و قه‌زاکاندا بگه‌ریت و که‌سانیک بدوژیته‌وه که‌ سه‌ره‌پای نه‌وه‌ی وه‌فایان هه‌بیت بو حکومت له‌لایه‌ن خه‌لکیشه‌وه پشتگیری بکرین.

ساواک خشته‌ی کوتایی ده‌دا به سه‌رؤک وه‌زیران و نه‌ویش هاو‌بوچوونی خوی کاری له‌سه‌ر ده‌کرد و له‌ دواچاردا ده‌خرانه به‌رده‌ست محمد په‌زا.

له‌ سالی ۱۹۷۱ به‌ دواوه، محمد په‌زا پرسیا‌ری له‌ فهرح ده‌کرد و فهرحیش به‌لایه‌نی که‌مه‌وه له‌باره‌ی هه‌لبژاردنی ژنه‌کان بو نوینه‌ری نه‌نجومه‌ن و یان سیناتورده‌کانی نه‌نجومه‌نی سینا قسه‌ی کوتایی ده‌کرد. منیش سودم له‌م ده‌سه‌لاته

وهرگرت و (پهري) یش که خوشه ویستیکی زوری له ناو پیاوانی سیاسی و کهسانی دهسه لاتدار و تهنانهت کوشکیه کانیشتا هه بوو، ناردم بۆ نه نجومه ن.

پهري نمونه ی لایه نگری ژیان و ژنیکی تهواو نازاد بوو که هه میشه دهیوت ده بیئت نهو نازادیه ی که پیاوان هه یه تی ژنانیش هه یان بیئت.

مالی (پهري) له نزیك پردی پومی بوو و من هه ندیکجار دهچووم بۆ مالیان. پهري نمونه ی ژنیکی نازاد و خوڤاگر بوو.

له گهنجیدا له قوناغی دواناواندیدا ههزی له کاری پوژنامه نویسی ده بیئت و سه ره پای بوون به نه نام له ناو نه نجومه نی کیژان و خانمانی سه ره به دامه زراوه ی چاپه مه نی و زانیاری ده بیئته پوژنامه نویسیکی به تواناش، دواتر ناسراوی پهیدا دهکات له گه ل عباس مسعودی و ئینجا ده بیئته سه رنوسه ری یه کیك له گوڤاره تایبه ته کانی ژنان.

من زور له گه ل توند ره ویه کانی په ری دا نه بووم، به لام هه میشه هانم ده دا. (پهري) دهیوت ژنان ده بیئت وه کو پیاوان نازادی جنسیان هه بیئت و کاتیك پیاوان ده توانن چه ند ژنیکیان هه بیئت ژنانیش ده بیئت نازادین که چه ند پیاویکیان خو ش بوو ئت!

په ری له بهر چاو پیاوه که ی که کارمه ندی وه زاره تی ده ره وه بوو له گه ل پیاوانی دیکه دا نه وینداری ده کرد و سه یر له وه دایه هه ر کاتیك پیاوه که ی ماچ ماچینی بکر دایه له گه ل نهو پیاوه دا که په ری خوشه ویستی له گه ل دا ده کرد په ری دهیوت به پیاوه که ی (سو پاس) بۆ نهو خوشه ویستی هه ی که ده ری ده بری بۆ هاو پیکه م!

په ری زور تایبهت بوو له کاره هه یجان هینه ره کاندا.

بۆ نمونه میوانی بی شه رمانه و بی گویده رانه ی له ژیرناوی (کلیلی واسته) پیکه ده خست که لهو میوانیه دا پیاوان له گه ل ژنه کانی خو یاندا به شداریان ده کرد.

نه م میوانیه نه که له میوانسه رای به ناوبانگی تاراندا ساز ده کرا لایه نگری زوری هه بوو. له کو تایی شه وه که دا کاتیك هه موو میوانه کان به راده یه کی زور سه رخو ش ده بوون و باشیان ده خو ارده وه هه ری که له ژنه کان ده چوونه نهو ژووران وه که لهو میوانسه رایه دا گرت بوویان.

پاشان پیاوه کان هه موو کلکی نهو ژووران هه یان کو ده کرده وه که ژنه کانی له ناودا بوو و پاشان به چاویه سترای هه ل بژاردنیان ده کرد بۆ کللیه کان و هه رکه س کللیکی

هەلەدەبژارد و دەچوو بۆ ئەو ژوورەى كە بەو كلیله دەكرایهوه و لەویش لەگەل ئەو ژنەدا دەخەوت كە بۆى دەردەچوو.

هەندىكجاریش بۆ كچانى شوو نەكردوو ئەم جۆره میوانیانە ساز دەكرا كە پیاوانى هونەرمەند و وەرزشكارى بەناوبانگ بانگهێشت دەكران.

ئەم جۆره میوانداریه لە كۆیله فرۆشتنهكانى سەدەكانى رابردوو دەچوو.

پاش ئەوهى كە هەموو بەباشى دەیانخوارد و دەیانخواردوه باش لەگەل یەكترىدا سەمایان دەكرد تاوهكو درەنگ شەوانىك، پاشان پیاوهكان بانگهێشت دەكران بۆ سەر میزىك بۆ ئەوهى بەدەورى یەكترىدا كۆببنهوه هەر وهكو چۆن دانیشتنى فرۆشتنى هەراچى هەیه بەو شیوهیه. ئەگەر پیاویك ببوايه بە جیگهى سەرەنج ئەوا كچەكان بۆ بەدەستەینانى دەستیان دەكرد بە كیبهركى و هەریهكەیان پێژەیهكى زیاترى پێشنیاری دەكرد تاوهكو ئەو پیاوه بۆ ئەو شەوهى كە ماوه بیبا لەگەل خۆیدا!

هەلبەتە ئەم كارە سەرەپای ئەو هەيجانهى كە هەیبوو زۆرتى بۆ كۆكردنهوهى پارە بوو بۆ ئەنجامدانى كارى خێرخوازی^۱.

---

۱ - لە كۆتایى حكومهتەكەى محمد رەزا پەهلەوى گەندەلى و خراپەكارى ئەخلاقى لە كۆمەلگهى ئێراندا بەرپادەیهك تەشەنەى كردبوو كە هیچ شەرم و حەیایهك نەمابوو.

ئەم قسانە ئەگەر كەسىكى سەر بە دەسەلاتى شوێشى ئێران بیکردایه، ئەوا سەلتەنەتیهكان دەیانكردە هەراهوریا و دنیایان پەر دەكرد و دەیانوت درۆ هەلەدەبەستن بە حكومهتەكەى محمد پەزاوه!..

تیبینی بكن بزائن دایكى ژنى شا چى دەلێت....

هەلبەتە تیگه‌یشتنهكەى فریده دیبا لەگەل تیگه‌یشتنى ئیমে بۆ ئەو مەسەلهیه جیاوازه.

فریده دیبا لەبارەى ئەو ناھەنگه‌ى كە بە (كلیلى واسته) دەناسرێت وهكو شتىكى سەرگەرمى و هەيجانى باسى دەكات و دەلێت سەرەپای خوشیهكانى ئەو كارانه بە مەبەستى كۆكردنهوهى پارە بۆ مەسەلهى خێرخوازی ئەنجام دەدرا!.

زۆر سەیره لەم كارە خێرخوازانەى كە ئەنجامدراوه لەسەر بنەمای بى فرۆشتنى جهسته، دامەزراوه خێرخوازیهكانى دیکه‌شیان هەموو بەم شیوهیه برده بەرپوه.

له باره ی کار و کرده وه کانی دیکه ی (په ری) هه رچی بلیم هیشتا که مه، (په ری) نه ک
هه ر ژنیکی پوژنامه نوس و نه دمامی نه نجومه ن بوو، به لکو ژنیکی لیها توو و به زه وق و
دروستکهری هه یجان بوو!

که م که م عاشقان و لایه نگران و به شداریکه رانی میوانیه کانی په ری به شیوه یه ک زور
بوون که نه ده توانرا هه موو نه و که سانه بانگه یشت بکرین که چه زیان لی بوو، هه ر بویه
توانی پاره یه کی زور فراوان له م پیگه یه وه به ده ست به یینیت.

ژماره یه ک که پاره به لایانه وه گرنگ نه بوو نه م پاره یان زور به خو شیه وه ده دا، به لام
گروپینکی دیکه کاتیك که مه سه له ی پاره هاته ناوباسه وه راسته وخو کشانه وه و
وازیان له دانیشتن و میوانی و هه موو به زم و په زمیک هیئا!

خاتو فاته مه په هله وی پاش پووداوی دلته زینی بهرکه وتنی بانی فپوکه ی ژهنرال
محمد خاته می به دیواری سه دی (دن) و کوژرانی، زیاتر له م میوانیانه دا به شداری
ده کرد و که م که م هاته ناو بازنه ی هاوپریه تی هه میسه ییمانه وه.

رهزا (قطبی) کوپری براکه م، که له گه ل فاته شدا هاوپریه تی په یدا کردبوو و بو
بینینی فاته مه ده هات بو میوانیه کانی نیمه و له گه ل فاته مه دا سه مای ده کرد و تاوه کو
فاته مه له و بیثاقه تی و بیزاری و خه مۆکیه ی که توشی بووبوو به هو ی کوژرانی
پیاوه که یه وه له بیری بجیته وه. به لام به داخه وه نه م دلناسکیه ی رهزای برازام، بووه
هو ی نه وه ی که به خراپی لیکبدریته وه و شهرزاد (نه فشار) هاوسه ری رهزای برازام،
له لایه ن که سانی قین له دل و به خیله وه ناگادار کرابوویه وه و واتیکه یه نرا بوو که
په یوه ندی هه یه له گه ل فاته مه دا، بویه ژیانی رهزای کرده دۆزه خ و له سه ر فاته مه چه ندین
جار له نیوان رهزا و شه هرزاددا پوویه پوویونه وه ی توند پوویدا و هه ردووکیان تاوه کو
لیواری جیابوونه وه پویشتن.

فاته مه که ژنیکی گه وره بوو و رهزای دلنیا کرده وه که په یوه ست بیث به ژیانی
خو یه وه و گرنگی زیاتر بدات به خیزان و ماله که ی و بو نه و ژیانی هاوبه شی خو ی
ویران نه کات.

داواتر فاتمه له گهل نوسەر و پوژنامه نویسی گهنجا که له دامه زراوهی پوژنامهی ئیتلاعاتدا کاری ده کرد و له گهل نه وهدا له هیزی ناسمانیش کاریکی دیکه ی هه بوو بووه هاوپی و تاوه کو نه و پوژهی که له ئیران بوو له گهل نه م گهنجا ده ژیا.

من ناوی نه و گهنجه پوژنامه نوسه ناهینم چونکه ئیستا له ئیران ده ژی. گهنجیکی جوان و به هیکهل بوو. ژهنرالی خوالیخوش بوو محمد خاتمه می دایمه زانده بوو. نه م گهنجه خوئی هاوپی و هاویاری گولفی ژهنرال خاتمه می بوو له زستانانیشدا ده چوون بو خلیسکینهی سه ر به فر.

هه موو هه فته یه ک وینه یه کی زوری نه م گهنجه له پوژنامه ی ئیتلاعاتدا بلاو ده کرایه وه و ناوبانگیکی زوری هه بوو.

فاتمه نه م گهنجه ی زور خوشده ویست. مالی فاتمه له ده وروبه ری هیزی ناسمانی بوو. به لام پاش کوچی دوایی

ژهنرال خاتمه می نه و ماله ی به جیهیشت و خانویه کی دیکه ی له باکوری شاری تاران گرت.

(په ری نه باصلتی) یش عاشقی نه م کوپه گهنجه بوو و له بابه ته کانی بو گو قاره کانی ژنانه سو دی لیوه رده گرت و هه ولیده دا وابه سته ی بکات به خو یه وه. به لام نه م گهنجه که پو حیه تیکی لو تیگه ری و جومیره نه ی هه بوو په فزی په ری کرد و له خو ی دایرپی و به ئاشکرا سه رزه نشتی په ریشی ده کرد به وه ی که خاوه نی هاوسه ره و ناخوشه نه و جو ره داوایانه بکات.

له به رامبه ر نه م کاردانه وانه ش (په ری) ده یوت: (ده ی با بزانیته من عاشقی نه م بی گرنگیدان و ئیهیمال کردنه م!)

من چه ندینجار له گهل نه م گهنجه پوژنامه نوسه دا دانیشتووم و زور چیژم له قسه و باسه کانی وهرده گرت به تایبه ت له باره ی نه وه ی که زور به شیوه یه کی ساده و ساکارانه و به بی گرنگیدان به که سایه تی به رامبه ر که له چ پله و پیگه یه کی کو مه لایه تیدایه بو چوونه کانی خو ی ده رده بپی و منیش زور چه زم له م په وشه و شیوازی قسه کردنه بوو.

به هیچ شیوهیهک به لایه وه گرنگ نه بوو که من دایکی شازنی ئیرانم یان فاتمه خوشکی شای ئیرانه یان هویدا سه روک وه زیرانی ولاته.

به هیچ شیوهیهک گرنگی به هیچ کهس نه ددها به مانایه کی دیکه هیچ کهس به لایه وه گرنگ نه بوو نه وهی که خوئی مه بهستی بوایه به ئاسانی له باره یه وه قسه ی ده کرد.

دهستی هیچ که سیشی ماچ نه ده کرد و ته نها ده موچاوی ژنه جوانه کانی ماچ ده کرد! زور شیرین کلام و قسه شیرین بوو. هر چه نده له میوانیه کاندایه گه نجتیرین کهس داده نرا، به لام له زور بهی زه مینه و لایه نه کاندایه شاره زایه کی باشی هه بوو و ناگاداری شته کان بوو و نه گهریش پرسته یهک یان قسه یه کی بکر دایه به شیوازیکی گالته جار یانه و ته نزنایه بانه باسی ده کرد و ده بووه هوئی جیگه ی خو شحال بوونی ناماده بوون.

جوئی نه م میوانیانه له گه ل یه کتریدا جیاوازیکی زوری هه بوو. بو نمونه (علینقی نه نصاری) که له مهر شهری که ره ج کوشکیکی جوانی دروست کرد بوو، له هاویناندا (گاردن واسته ی) ساز ده کرد و ژهنیاریانی پله یه کی تارانی بانگه یشت ده کرد و له فه زایه کی کراوه دا ناهه نگیان ساز ده کرد بو میوانه کان.

هوشه نگ دولو میوانداری زوری جه م و جوئی ساز ده کرد بو کهسانی تایبه تی که زور جار ده گه یشتنه بیست کهس.

کومه ئیک هه بوون، ته نها سه رمایه داره گه وره کانیان بانگه یشت ده کرد. هه ندیکی دیکه ش سه فیره پله یه که کانی تاران و خاتونه کانیان بانگه یشت ده کرد و به ناشکرا نه وه یان نیشانده دا که حه زیان له وه یه له گه ل کهسانی بیانیدا تیکه لی بکن.

له هه ندیک له میوانیه کاندایه ژماره ی هونه رمه نده کان زور زیاتر بوو له ژماره ی میوانه کان بوشهری پور نه م جویره میوانداریانه ی ساز ده کرد. نه و میوانداریانه ی که هونه رمه ند و سه ماکاره کان زور تر بوون له میوانه کان.

بو ژنان و پیوانی گهنج، نه م میوانیانه خو شکیکی زوری هه بوو. به لام من زور له م دانیشتن و میوانداریانه دا ته حه مولم نه ده کرد و هر له کاتر ژمیری یه که می ناهه نگه که وه شوینه که م به جیده هیشت.

له م میوانیانه دا زور بهی خاتونی پیواوه گه وره کانی ولات و سه رمایه داره کان و فه رمانده کان هه ولیانده دا خشل و زپری گرانبه ها بکن به خو یاندا و له و ریگه یه وه

سامان و سەرۆه‌تی خۆیان نیشان بدهن و لهم پښگه‌یه‌وه به‌رزى و گه‌وره‌یى خۆیان له‌چاو خه‌لكانى ديكه‌دا بخه‌نه‌پوو. جارێكىيان ئەم مه‌سه‌له‌ى خشل و زيوه‌ بووه‌ هۆى دۆزینه‌وه‌ى دزیه‌ك كه‌ له‌و تاوانه‌دا سه‌رۆكى شاره‌وانى تاران ده‌ستى هه‌بوو له‌ناويدا! سه‌رۆكى شاره‌وانى ئەو كاتى تاران گروپێك له‌ دزه‌ سه‌یره‌كانى تارانى ده‌ستگير كردبوو و مولك و مالێكى زۆرى گرانبه‌هايان لایوو كه‌ زۆرێكى خشل و زيوى گران به‌ها بوو، سه‌رۆكى شاره‌وانیش پارچه‌یه‌ك له‌و خشل و زێرانه‌ى بردبوو و پێشكه‌شى ژنه‌كه‌ى كردبوو!

پاش هه‌لسه‌نگاندنى ئەو مه‌سه‌لانه‌ و چوون به‌ دواى ئەو خشل و زێرانه‌دا ده‌ركه‌وت كۆمه‌لێكیان مولكى خاتو نازهر صنع، هاوسه‌رى به‌رپرز ئیبتهاج بوون كه‌ دزه‌كان له‌ ماله‌كه‌یدا دزیبوویان.

به‌لام له‌به‌ر ئەوه‌ى كه‌ پێژهى خشله‌ دزراوه‌كان زۆر بوون له‌كاتى لێپرسینه‌وه‌دا دزه‌كان له‌بیریان نه‌ماوو كه‌ كام خشل و زێریان له‌ چ مالێكدا هیناوه‌.

سه‌رۆكى شاره‌وانى له‌گه‌ل دزه‌كاندا معامه‌له‌ ده‌كات و به‌ وه‌رگرتنى خشل و زێر و زيوه‌كه‌ لییان به‌بى ده‌نگ هه‌موویان نازاد ده‌كات.

له‌و میوانیه‌ى كه‌ منیش له‌وى بووم نازهر صنع به‌ بینینی خشل و زێره‌كانى خۆى له‌ مىل هوسه‌رى سه‌رۆكى شاره‌وانى ده‌چیته‌ لای و پاش كه‌مێك قسه‌ و باس لێى ده‌پرسیت كه‌ ئەو زنجیر و ده‌سته‌بند و خشل و زێرانه‌ى له‌ كوى بوو. هاوسه‌رى سه‌رۆكى شاره‌وانیش كه‌ نازانیت خشل و زێرى دزراون ده‌لیت ئەم خشل و زێرانه‌ له‌لایه‌ن هاوسه‌ره‌كه‌یه‌وه‌ پێشكه‌شى كراوه‌. نازهر ژنیكى گه‌وره‌ بوو.

---

¹ - بۆ زانیارى زیاتر له‌ باره‌ى (گه‌وره‌یى!) خاتو نازهر صنع‌وه‌ پێویسته‌ بزانیته‌ كه‌ نازهر صنع ژنیكى گه‌نجى خاوه‌ن پیاو بوو كه‌ تازه‌ به‌شى ددان پزیشكى ته‌واو كردبوو و به‌شێویه‌كى پښگه‌وت له‌ زانكۆ ده‌كویته‌ به‌رچاوى دكتور (سعید حكه‌ت) سه‌رۆكى پزیشكى یاسای ولات. دكتور (سعید حكه‌ت) نوینه‌رى ئەنجومه‌نى شورای مىل و سه‌رۆكى پزیشكى قانونیش بوو بى ئەخلاقیترین كه‌س و بى ئەده‌بترین كه‌س بوو و گه‌وره‌ترین هونەرى هه‌لخه‌له‌تاندنى ژن و كچی جوانى هه‌بوو بۆ كارى سینكسى و زۆرجاریش هه‌لیده‌خه‌ته‌تاندن بۆ به‌رپرس و سه‌رمايه‌داره‌ گه‌وره‌كان. (هه‌رچه‌نده‌ نوینه‌رى ئەنجومه‌نى شورای مىل و پێشبه‌یه‌كى شه‌ریفى هه‌بوو به‌لام ئەو كابرایه ئیشه‌كانى به‌كار ده‌هینا بۆ مه‌به‌سته‌ پێسه‌كانى خۆى!)

له میوانیه که دا بابته که سهری نرایه وه بۆ ئه وهی حه یای هاوسهری سهرۆکی شارهوانی تاران پارێزراو بیئت. به لأم ئیبتهاج بۆ به یانیه که ی بابته که له پنی به پرسه بالاکانه وه په یگیری دهکات و سهرۆکی شارهوانی تاران به تاوانی هاوکاری له گهل دزهکاندا له سهر کاره که ی لاده بریت.

له و سهرده مه دا له تاراندا وا بلاویوو که خشل و زیړه دزراوه کان مولکی شارنی دایک (تاج الملوك) بوون. به لأم ئه مه راست نه بوو و خشل و زیړه کان مولکی نازهر صنیع (ئیبتهاج) بوون که زۆر گرانبه ها بوون و ئیبتهاج ئه م خشله گرانبه ها و دهگمه نانه که دهگه رانه وه بۆ سهرده می فیکتوریا له هه راجی فرۆشیکی خشل فرۆش له له ندهن کرپیوونی.

یاده وه ریکی دیکه که له م میوانیه مه دا هه مه کاره شیتانه کانی میوانه کان بوو له کاترمیری کۆتایی شه وه کاندای.

بۆ نمونه ژنیکی حه یادار ناماده بوو بۆ ئه و گره وه گه ورانه ی که دهکرا له به رامبه ر ناماده بواندا به شیوه ی سه مای رۆژناوای خۆی رووت بکاته وه.

حیکمه ت به هۆی ئه و پینگه یی که هه یوو دهگرنه ت به شوین ئیشیکدا بۆ پیاوه که ی خاتو نازهر بۆیه پاش ئه وه ی که ئیشیک ده دۆزیته وه بۆ پیاوه که ی، به نهرمی و فیل صنیع هه ئیده خه له تینیت و پاش ئه وه ی که به کاری ده هینیت بۆ خۆی ده یناسینیت به ئه بو الحسن ئیبتهاج و ئیبتهاجیش بۆ پاداشتی ئه م ژنه گه ریه (به قسه ی خاتو دیبا) ئیشیکیش بۆ پیاوه که ی ده دۆزیته وه! هاتوچۆی نازهر صنیع له گهل ئه بو الحسن ئیبتهاج ئه و نه ده بده وام ده بیئت تا وه کو پیاوه که ی نازهر که کارمه ندی خودی ئیبتهاج ده بیئت له دامه زراوه ی به رنامه، تیده گات که چ به هایه کی قورسی داوه بۆ په یداکردنی ئیشه که ی.

هه ر بۆیه ژنه که ی ته لاق ده دات و نازهر که ماره یه کی زۆر له گهل ئه بو الحسن (ئه بدل خان!) په یوه ندی نامه شروع و حهرامی هه بوو شوی پی دهکات و ده بیته هاوسهری! (ئیبتهاج خاوه نی هاوسهریش بوو و پیشت له گهل کچی معزز الدوله ی نبوی هاوسهرگیری کردبوو).

ئه بو الحسن ئیبتهاج سامانیکی زۆر هه بوو و خاوه نی مندالیش نه بوو. له کۆتایی ته مه نیشیدا هه ر دوو پی فه له ج بوون و چه ند سائیک پیش ئیستا له ئه مریکا مرد و سامانیکی زۆری خۆی بۆ نازهر بابلی (صنیع) به جیه یشت.

ئەم پۈت بونەۋە تايبەت نەبوو بە ژنەكانەۋە بەلكو لەلای ھەندىك لە پياۋەكانىشەۋە عادەت بوو لەبەرامبەر ئەو گرەۋە گەورانەى كە لەسەر بېرىكى زۆر پارە دەكران. كارى دىكەشيان ئەنجامدەدا كە بەبۇچوونى من بەھىچ شىۋەيەك سەرنجراكىش نەبوو بەلكو زۆر جلفانە و بىزاركەرانە بوو. ھەربۇيە بېرىمدا ئىدى نەچمە ناو ئەم جۆرە ميوانىانەۋە.

بەتايبەتى ئەو ميوانىانەى كە ترسى ئەۋەيان ھەبوو بەتەۋاۋى ئالودەى مەۋادى مەخەدەر و ماددە ئەلكولىيەكان بېم.

لە ميوانىيەكاندا خواردنەۋە ئەلكولىيەكان زۆر ئاساى بوو، بەلام لە ھەندىك لە ميوانىيەكانىشدا جارجار ترياك و ھەشىشە كىشانىشى تىدا بوو.

بەكارھىنان و كىشانى ترياك بۇ نەجىبزادە و چىنە بالاكەن بەشىۋەيەك ئاساى بووبويەۋە كە زۆرەيان لە ناو خانە باخەكانى خۇياندا تەلارى تايبەتيان بۇ كىشانى ترياك كىردبوويەۋە و لە ناۋەپراستى تەلارەكاندا (سۆياى ديۋارى) يان ئاگردانى تايبەتيان بۇ كىشانى ترياك و ھەشىشە دروستكردبوو بۇ ئەۋەى ژمارەيەكى زۆر بە ئاسانى و بەبى دروستبوونى كىشە بتوانن بىكىشن.

من تەنھا خۇم لەم ميوانىانە نەكىشايەۋە، بەلكو ئامۇژگارى كچەكەشم كرد كە بەھىچ شىۋەيەك نەپرات بۇ ئەم جۆرە ميوانىانەى شەۋانە و خۇى بەدوور بگىرىت لەم جۆرە كۆپ و كۆبۈنەۋانە. خۇشبەختانە محمد رەزا ئەھلى ئەو كىشان و بەزم و رەزمە نەبوو و بەلام جاروبار ھەزى لە شەرابى گىلاس (كنياك ھىنسى) دەكرد و جگەرەيەكى (ھاڧانا) (چروت)ى دەكىشا كە زياتر بۇ سەرگەرمى بوو تاكو ۋەكو كەسىك كە فىرېبوو بىت، چونكە دوۋكەلەكەشى ھەلنەئەمژى. محمد رەزا لە كۆتاي سالى ۱۹۷۶ بە دواۋە كە ئازارى شىرەپەنجە فشارى بۇ ھىنا بوو لەسەر پىشنيارى (دولو) پرى كىردە كىشانى ترياك.

محمد رەزا خۇى باسى دەكرد كە باۋكى رەزاشا عادەتى وابوۋە ھەموو پۇژىك بەيانيان پاش خواردنى نانى بەيانيان كاتىك ويستويەتى بېرات بۇ كۆشكى مەرمەر بۇ نوسىنگەى كاركردنەكەى بېرىك ترياكى كىشاۋە!

به داخه وه له باره ی محمد رهزاشه وه پرپواگهنده ی ناپه سهند بلاو دهکرایه وه که زیاتر دوژمنهکانی سهلتهنتی بوون.

بو نمونه کاتیئک که هوشهنگ دولو له سالی ۱۹۷۲ به پریئک تریاکه وه له فرۆکه خانه ی جنیف دهستگیرکرا بههوی هاوکاتی سهفهرهکی محمد رهزا و فرهحیش بو سویسرا له گهل ئەم رسواییه دا، له چاپه مهنیهکانی ئەوروپا هه وال و بابته تی درۆزانانه چاپ دهکرا له باره ی ئەوهی که دولو ئەم تریاکه ی بو محمد رهزا بردوه بو سویسرا به قاچاخی؟

له کاتیئکدا که هه مووکه س دهزانیت محمد رهزا و کچه کهم زستانان دهچوون بو شوینی زستانه ی خویان له (سن مورتیس) تاوه کو ئیسکی سه ر به فر بکه ن که یه کیئک بوو له و یاریانه ی که هه زیک ی زوریان هه بوو بو ی. ئیستا چون که سیکی تریاک ی ده توانیت ئیسکی و خلیسکینه ی سه ر به فر بکات که ئەمه ش پرسیاریکه ده بیئت ئەو که سانه وه لآمی بده نه وه که ئەو جوړه درۆ و ده له سانه یان بلاو ده کرده وه.

ئیستا که قسه هاته سه ر دولو خراپ نیه که هه ندیک له باره یه وه قسه بکه م. (ئه میر هوشهنگ دولو قاجار) خانوویه کی گه وه و فراوانی له بهرام بهر به نزیخانه ی ته جریش له جاده ی شه میتران هه بوو. دولو سولتانی خاویاری ئیران بوو و بازرگانی خاویار به ته واری له ژیر دهستی ئەم که سه دا بوو. سه رههنگیکی له (دورگه ی ئاشوراده) دانا بوو هه رکه س خاویاری ده ستبکه وتایه راسته وخۆ ته حویلی ئەمیر هوشهنگی ده دا. ئەمیر هوشهنگ چه ندجاریئک منی بانگه یشت کرده بو ماله وه. چه ند کچیک ی جوانی بیانی له ماله که یدا بوون که تایبهت بوون به مه ساژ کرده وه.

دولو هاویان له مه سبه حی کراوه دا مه له ی ده کرد و ئەم کچانه ش له و مه سبه حه دا مه ساژیان بو ده کرد و ناوشانیان ده شیلا. له زستانانیشتا هه وزیک ی هه بوو پری ده کرد له شیر ی تازه ی مانگا و له ناویدا ده خهوت و پاش چه ند کاترمیریئک که شیره که به ره به ره گه رم ده بوو به مه ساژ ده که وتنه گیانی و له سه ره وه بو خواره وه باش باش مه ساژیان ده کرد!

من ئەم شیوازه له وه وه فیئر بووم و وتم به فره ح، محمد رهزاش زۆر ئەم کاره ی پی خوش بوو ئیمه ئەم رهوشی چاره سه ره شیریه مان به کار ده یینا که زۆر زۆر سو دی

هەبوو چ بۆ لابردنى چلك و چۆليه كانى سەر پيىست و هەروەها كارىگەريكى زۆر باشيشى هەبوو بۆ لايەنى دەروونى.

ئەمىر ھۆشەنگ زۆر جىگەى گرنكى محمد رەزا بوو، محمد رەزا پيى دەوت (مشكى مردو!) ھۆكارى بەكارھىنانى ئەم نازناوەش بۆ ئەو بوو كە ھۆشەنگ دولو بەھۆى زۆرى كيشانى ترياكەو رەش و زەعيف بووبوو و بەردەواميش بۆنى تريك و دوكلەى لەچەند مەتريكەو ھەستپيدەكرا!

محمد رەزا ھەفتەى دوو يان سى جار دەچوو بۆ مالى ئەمىر ھۆشەنگ، كچەكەشم زۆر بيتاقەت دەبوو بە چوونى محمد رەزا بۆ مالى ئەمىر ھۆشەنگ.

دواتر، فەرەح بەتايبەتى پيى وتم: (وانەزانيت كە دۆزىنەو ھەيەكى تازەت كردو ھە محمد رەزا بۆ ئەم مەساژ و بەزمو رەزمە دەروات بۆ مالى دولو!)

دولو ھەميشە لەمالەكەيدا چەندىن كچى جوانى ئيرانى و بيانى ھەبوون. (سەر لەشكر ئەيادى) پزىشكى تايبەتى محمد رەزاش ھەميشە لە مالى ئەو بوو. لەپراستيدا مالى دولو بووبوويە نوسىنگەى كار و شوينى ھەميشەيى ئەيادى.

(ئەمىر ھۆشەنگ دولو) و (ئەيادى) زۆر ھارپى بوون و ھەردوو كيشيان بەيانيان پيش ئەو ھى محمد رەزادا لەسەر جىگە خەو ھەستيت بە يەكەو ھۆيان دەكرد بە ژوورەكەيدا بۆ قسە و باس و گفتوگۆ.

قسە و باسيك كە تەنانەت ھەرگىز فەرەحيش نەيتوانى سەرى لى دەرىكات. لە تەنیشت مالى كۆنى دولو باخىكى پەر لە درەختى جوان ھەبوو كە دولو بە يارمەتى ئەندازيارىكى فەرەنسى كۆشكىكى جوانى لەناودا دروستكردبوو. ئەو كەسانەى كە لەوانەيە ھەموو پۆژىك لەگەل دولو پەيوەنديان ھەبوو خاتو ئەشرەف و كچەكەى (ئازادە شەفيق) بوون.

لەگەل ئەو ھەشدا ئەمىر ھۆشەنگ سىناتۆر بوو محمد رەزا ئەم پۆستەى وەكو خەلاتىك پى بەخشىبوو.

من لەبەر ئەو ھى لە سەفەرەكاندا نەدەچووم لەگەل محمد رەزا و فەرەح زۆر زانىاريم لەبارەى سەفەرەكانيانەو ھەيە. محمد رەزا زۆر دانىشتن و ميوانى تايبەتى و جياوازى ھەبوو كە كۆمەلە دۆستىكى تايبەتى خۆى ھەبوو و لەبارەى ئەو باس و پرودا و

دانیشتنانه شهوه كچه كه م فـهـرـح زۆر شـتـی بۆ باس نه ده كردم و زۆر شـتـی لـی
دهشاردمه وه.

جاریکیان زۆرم هیئا بۆ نه میر هۆشهنگ و تۆمەت بارم کرد به وهی که محمد رهزا
له بهر چەند هۆکاریك هاورپییه تی دهکات سویندی خوارد که ئه و به هیج شیوهیه ک ئه و
کارانه ناکات و (محمود صدقی) پراویژکاری جنسی جه نابی محمد رهزاشایه!
له کۆمه لگه یه کی داخراوی وه کو ئیران له و سه رده مه دا، قسه کردن له باره ی ژیان
تایبه تی محمد رهزا سه رکه شیکی گه و ره بوو. به لآم له ناو بازنه ی هاورپی نزیکه کاند
بابه تی زۆر قسه و باسیان له باره وه ده کرا.

هموو هاورپیکانم به شیوه یه کی باوه رپینه کراو شته کانیان له لای من نادیده ده گرت.
من دانیام ئه وان له بهر دوو هۆکاری سه ره کی بی گویدان له لای من هه رچیان ده بیست
و ده زانی باسیان ده کرد.

هۆکاری یه که م له بهر ئه وه بوو که دانیای بوون من زۆر نارامگر و له سه رخۆم و تاچه تی
ئهم بابته تانه م هه یه. دووهم په یوه ندی ئه وان بوو له گه ل من و فه ره حددا. ئه وان به م
شیوه یه هه سته هاوده ردی خۆیان بۆ من و کچه که م ده رده خست.
ئه وان وایان ده زانی فه ره ح بی ناگایه له ژیان نه یته ی پیاوه که ی. هه روه ها بۆ ئه وه
ئو باسانه یان ده کرد که من باسی بکه مه وه بۆ کچه که م.

ده بیته ئه وه بلیم که محمد رهزا پاش له دایکبوونی مندالی چواره می به شیوه یه کی
ته واو له فه ره ح دوورکه وته وه و ژووری نوسته نه که ی خۆی گواسته ره بۆ به شی قاتی
دووی پۆژئاوای کۆشکی نیاوه ران و ئهم ژن و پیاوه زۆر په یوه ندیان به یه که وه
نه ما بوو.

فه ره ح که گه نجی خۆی له ئه وروپا به سه ر بر دوو په روه رده یه کی ئه وروپی
وه رگرتبوو بۆیه سه باره ت به بی وه فای محمد رهزا زۆر هه ستیاری پيشان نه ده دا و
گوینی پی نه ده دا. منیش هه رچیم ده بیست باس نه ده کرد بۆ کچه که م چونکه وه کو
دایکیك حه زم نه ده کرد نیگه رانیه کانی کچه که م زۆر بکه م.

چه ندینجار فه ره ح پی ده وتم شا و خیزانه که ی وه کو (مانگایه ک) سه یری من ده کن
که گویره که یان بۆ ببینم!

ناکریټ ټو ټه ټه قیقه ته له بهرچا و نه گریټ که که سیکی و هکو محمد پښا له کاتیکدا ټو هه موو توانا فراوانه ی له بهر ده ستیدایه به ئاسانی ده ی توانی ده سټی بگات به و پیگه تاییه ټیه ټیانه نه ټینی هی که هر پی او یکی بی ټنه ما ده یه ویت پی بگات.

ټیستا به پیویستی ده زانم خالیکی میټرووی هه یه ده مه ویت پوونی بکه مه وه. له کټیبه میټرووییه فراوانه کاندای که پاش که وټنی سه لټه نه تی ئیران بلا و کراونه ته وه زور به یان هوکاری ته لاقی شازنه فهوزیه و شازنه سوره یایان گه راندوه ته وه بو ده سټیوه رده نه کانی خاتو ټه شرف و خوشکه کانی و دایکی شا.

ټم نوسره بی زانیاریانه که له سر خهون و گومان کټیبیان نوسیوه، ټو ټینگه فراوانه خیزانیه ی محمد په زایان له بیر کرده که چهند فراوانه و هه موو ټو ټیانه یان به سټوه ته وه به وه ی که و هکو بلنی ټو خیزانی په هله وی یه له بچوکی لادییه کی دووردا ده ټین که بوک و خه سو و خوشکی پی او ه که له گه ل ټه ندامانی خیزانه که ی دیکه له یه ک ټووردان و مالی خه سوش به رده وام ده سټیان خستوه ته ناو ټیانی بوکه وه!

من پاش ټه مه له باره ی خاتو ټه شره فیشه وه قسه ده که م. به لام لیږده با په پیویستی ده زانم و به پوونی و ئاشکرا بلیم که خاتو ټه شرف یان شه مسه و فاتعه و ته نانه ت خاتو (تاج الملوك) یش بچوکتین ده سټوه رده یان یان له ټیانی ټن و پی او ی محمد پښا و کچه که مدا نه بوو.

من به زیره کی خوم له ټیر زمانی زوهرامه شه ه دی، خاوه نی دیوان و به رپرسی کاروباره کان (ناغای یعسوبی)، ئی احترام ملوک و ټو که سگانه ی که ناگاداری پووداوه کانی په یوه سټ به ټیانی نه ټینی محمد پښا بوون زانیاریکی فراوانم به ده سټه ټینا و ټیستا به دټنیاییه وه ده لیم که محمد پښا له و ده سټه پی او ه زورزان و شه یان ئاسایانه بوو که قناعه تی نه ده کرد به ټنه که ی خوی. (فهوزیه) نه ی توانی ته حه مولی ټم بارود ټخه بگات و له سر داوای خوی له محمد پښا جیابوویه وه.

محمد پښا (فهوزیه ی) خو شده ویست و به هیچ شیوه یه ک ناماده نه بوو ته لاقی بدات. هه موو ده زانن که (فهوزیه) هه م بی رده جوان بوو و هه میس توانای مندالبوونی هه بوو و دایکی یه که مین مندلی محمد پښا (شاناز) یش بوو و له کاتیکیشدا له وانه یه له مندالبوونه کانی دواتریشدا چه ندین کوپی هه بووایه.

(سوره‌یا ئەسفەندیاری) ھەر لەبەر ئەم ئەخلاقەیی لە محمد رەزا جیابوویەوہ.
ھەرچەندە بابەتی مندال نەبوونی (سوره‌یا ئەسفەندیاری) کیشەیی سەرەکی بوو،
بەلام سوره‌یا نامادە نەبوو وەکو ھاوسەر لەگەڵیدا بمینیتەوہ تاوہکو محمد رەزا بۆ
مندال لەگەڵ ژنیکی دیکەدا ھاوسەرگیری بکات.

خودی محمد رەزا بۆ من باسی کرد کہ چۆن ھەولیداوہ تاوہکو سوره‌یا قەناعەت پی
بکات لەگەڵیدا بمینیتەوہ.

محمد رەزا ھەم سوره‌یای خوێندەویست و ھەمیش لەگەڵیدا ھەستی ئارامی دەکرد.
محمد رەزا دەلیت کاتیکی کہ لە رامسەرەوہ ھەڵھاتین بۆ بەغداد، زۆر بیتاقەت و
دەروونیە تیكچوو بووین. لەو پۆژە سەخت و دژواریانەدا سوره‌یا ھەمیشە دلنەوای
منی دەداوہ و بەردەوام ئومیدی پی دەبەخشیم.

کاتیکی پیم وت لەوانەییە ئیدی ھەرگیز نەتوانم بگەریمەوہ بۆ ئێران. سوره‌یا وتی:
(من دەمەویت ھاوسەری تۆ بە ئەم ھاوسەری شای ئێران!)

پاشان بپارماندا بپۆین بۆ ئەمریکا و لەوی خەریکی کاری کشتوکالی بین. کاتیکی
کہ کودەتای ۱۹۵۳ لە ئێراندا سەرکەوت و گەڕاوە بۆ ولات ھەمیشە خوێندەویستیە
بەردەوامەکانی سوره‌یام لەو پۆژە سەختانەدا لەبەرچاو بوو و ھەر ئەم ھۆکارە بوو کہ
بەردەوام خوێندەویستیکی تایبەتیم ھەبوو بۆی....)

کاتیکی کہ چارەسەرەکان سویدیان نەبوو لەبارەیی توانای مندالبوونی سوره‌یا. محمد
رەزا بۆ ئەوہی ببیتە خاوەنی وەلیعەھدیک دوو ئەگەری ھەبوو.

یەكەم پتویستە ھاوسەریکی دیکە بەینیت بۆ ئەوہی ببیتە خاوەنی مندال. لەم
حالەتەشدا ھەرچەندە سوره‌یا پیگەیی خۆی وەکو شارژنی ئێران لەدەستدەدا بەلام
وەکو ھاوسەری یەكەمی شای ئێران پیگەیی تایبەتی خۆی دەپاراست. محمد رەزا بۆ
پاکیشانی سەرەنجی سوره‌یا ھەولیدا و زۆر دلنای کردوہ کہ باوکی (رەزا شا)ش
چوار ژنی ھەبوو.

سوره‌یا ئەم پیشنیاریەیی محمد رەزای قبول نەدەکرد. ھەموو ژنەکان ئە بارودۆخی
سوره‌یا زۆر بەباشی ھەست پێدەکرد. ھیچ ژنیکی نامادە نیە لە نیوہی دلنی پیاوہکەیدا
شوینیکی ھەبیت و نیوہی دیکەیی بدات بە ژنیکی دیکە.

محمد رهزا که په یوه نډیکي زوری هه بوو له گه ل سور هیدا بۇ نه وهی له دهستی نه دا
بهریاریکی دیکه ی دا له سهر بنه مای نه و بریاره شاهپور غلامرزا وه کو وهلیعه هدی خوی
قبول بکات.

محمد رهزا له ناساندنی شاهپور غلامرزا بۇ وهلیعه هدی زور سور بوو به لام سور هیا
که ژنیکي هه ستیار و مغرور بوو له گه ل نه وهی که بۇ یه که مجار به ناشکرا له سهر
زمانی هاوسهره که ی خوی باسی هی نانی ژنی دووه می کرد توشی شوکیکی گوره
بوو و به شیوه یه کی نه خوشانه سهیری محمد رهزای ده کرد. له و سهرده مه دا،
خرمه کانی سور هیا له وهزاره تی کوشک و ناو کوشکه کانی سه لته نه تی کاروباریکی
زوریان به دهسته وه بوو و ته نانه ت شوفیری تایبه تی محمد رهزا له خرمانی سور هیا و
خیلی به ختیار ی بوو.

سور هیا هه موو پوژیک له شوینیکه وه هه والی پی دهگه یشت که محمد رهزا خهریکی
دوژینه وهی ژنه و دهیه ویت هاوسهری دووه می بهینیت.

هه گهر محمد رهزا به ههر هوکاریک هه بوایه چاوی به کچیکی جوان بکه وتایه نه و ا
دهوروبه ره که ی شارنه سور هیا به خیرایی بۇ نه وهی خویان به رنه پیشه وه یان بۇ
نه وهی پاداشتیک وهرگرن نه وهنده ی دیکه ترش و خویان ده کرد به سهر بابته که دا و
مه سه له که یان ده گه پرانده وه بۇ سور هیا. (خه بیرخان گوده رزی) که یه کیک بوو له خه لکی
نیلی به ختیار ی و که سینیکی نریک سور هیا بوو ماوه یه ک پینش نیستا له نه مریکا کؤچی
دوایی کرد باسی کرد بوم که شا به هیچ شیوه یه ک حزی نه ده کرد سور هیا ته لاق بدات.
به لام کاتیک که محمد رهزا باسی وهلیعه هدی کرد و باسی هی نانی ژنی دووه می کرد و
سور هیاش ههر پیشتر دهیزانی که پیاره که ی به وه فا نیه له گه لیدا بویه به رده وام
فشاری دروست ده کرد له سهر نه وهی که جیا بیته وه لی.

بی گرنگی سور هیا وه کو شارن و نه و پیگه تایبه ته ی که هه یبوو زور سه رسور هینهر
بوو، سور هیا له دایکیکی نه لمانی بوو و سهرده می گه شه کردن و پیگه یشتن و
خویندنی له نه لمانیا ته و او کرد بوو و په روه رده و ته ربیه تیکی تایبه تی هه بوو.

پاش وهرگرتنی ته لاق له محمد رهزا له بهر نه وهی که له تروپکی جوانیدا بوو و
خوازی نیکه ری زوری هه بوو ته نانه ت له سازاده کانی نه وروپا و که سایه تیه

ناسراوه كانه وه ببيگره تاوه كو دهگاته هونرمه نده كانى هۆليود، به لآم ئه وه هرگيز هاوسهرگيرى نه كرد. سوره يا چهند ساليك پيشتر داىكى له ده ستدا و منيش په يامىكى سه ره خو شيم بۇ نارد.

ئاغاي (ئەسغەر ئەمير صادقى) شوڤيىرى تايبه تى محمد رەزا دەيوت: (شاژنە سوره يا ژنيكى زۆر خو شه ويست و تاوه كو راده يه كى زۆريش شهرمن بوو. هه موو ژنه كانى كو شك خو شيان ده ويست و شه مسه و فاته مش په يوه نديكى تايبه تيان هه بوو له گه ليذا).

من و كچه كم فهرح ده مانزاني كه ئەگەر بمانه ويٽ له باره ي ژياني نه ينى (و زياترى شه وانەي) محمد رهزاهه هه ستيارى پيشان بدين بي گومان ژياني هاوبه شى فهرح و محمد رهزا ويران ده يٽ.

بۇ محمد رهزا وه لانانى رابواردنه كانى شه وانە، كه خووى پيوه گرتبوو، به راستى سه خت و نه گونجاو بوو.

ته نانه ت ئەگەر سه روک كو ماريك يان پاشاي و لآتيكيش به اتايه بۇ ئيران و ميوانى محمد رهزا بوايه فهرمانى دهرده كرد به خزمه تكاره كانى كو شك به رنامه ي خوانى ئيواران به شيوه يه كى ره سمى ناماده بكن و له فلآنه كاتر مي ردا كو تايى پى به يئن.

ئەگەر محمد گرن گترين كاريشى هه بوايه له كاتر مي ر ۱۰ شه وي وازى لى ده هيئا و ده چوو به ده م ژياني شه وانە ي خو يه وه و نزيكى به ياني ده گه رايه وه بۇ كو شكه تايبه تيه كه ي خو ي^۱

بۇ پوژى دواتريش واته به يانيه كه به بيانوى نه وه ي كه شا پشوو ده دا تاوه كو ۱۰ به ياني له خه ودا بوو.

بوونى ئەم بازنه ي هاوپر ييانه له لاي من زۆر گرن گ بوو، چونكه هه نديك له وانە له هاوپر ييانى محمد رهزا و كه سانى ده رو به رى بوون.

---

^۱ - پاش ئەوه ي محمد رهزا شا له پاسارگارد له به رده م گو په كه ي كور شدا وه ستا و به ده نگی به رز وتى: (كو رش ئاسوده به خه وه ئيمه به خه به رين!) قسه يه كى له خو وه نه بوو! چونكه به وشيوه يه ي كه خه سوي ده ليٽ هه موو شه ويك تاوه كو به ياني كه كه له شير ده يخويند به خه به ر بووه!

هاورپیکانم ناگاداریان دهکردمه وه که بو نمونه شهوی رابردوو له میوانی و
دانیشتنه که ی (عهلم) چی پرویداوه.

یان من دهمزانی که محمد رها شهوی رابردوو له گهل (گیتی خطیر) کچه خاله که ی
کاتی به سهر بردوه.

(ئه سدالله علم) هر چه نده رۆژانه کاتیک له گهل ئیمه دا هه لسوکه وتی ده کرد
دهیویست خوی وه کو پیاویکی جینتلمانی واقعی پیشان بدات به لام له راونرکاره
جنسیه کانی محمد رها بوو و ناگاداری ئه وه نه بوو که من و کچه کهم له پینگه ی ئه و
هاورپییانه مانه وه که هاتوچویان له گهل میوانیه کانی نه واندا هه یه هه موشتیک
دهزانی.

له وانیه ئه گهر ژنیکی ئاسایی، بی وه فایه کی له م شیوه یه ی له پیاوه که ی بینایه
به بی دواکه وتن داوای جیا بوونه وه ی لی بکردایه، به لام فره ح وه کو وه لیه هه د و
شارژی ئیران خاوه نی ئه رکیکی میژوویی بوو و نهیده توانی ئه و مه سه لانه بگوریته وه
به هه سوویه ژنانه کانی!

پاش تاج له سهرنانی ره سمی سالی ۱۹۷۱ پینگه ی کچه کهم جینگیر بوو.

فره ح و محمد رها نه ک وه کو ژن و پیاو به لکو وه کو دوو به رپرسی ره سمی ولات
خاوه نی کۆمه له به رپرسیاره تیک بوون و کچه کهم هه ولیده دا خوی نوقمی
به رپرسیاره ته کۆمه لایه تی و سیاسیه کان بکات.

فره ح به و که سایه تیه به هیزه ی که هه یبوو بیتاقه تی بی وه فای و گوی
پینه دهریه کانی پیاوه که ی نه بوو و له بری نه وه ی که ژیانی خوی له ناو به ریت هه ولیدا
له پال منداله کانیدا بمینیته وه و ئه و ناته واویه ی ژیانی له پینگه ی ئه و مهر و
خۆشه ویسته زۆره ی که هه یبوو بو منداله کانی قهره بووی بکاته وه.

فره ح به راستی له خۆبوردوانه ی پیشان ده دا. هه ندیکجار که له دانیشتنیکی
تایبه تی و زۆر هاورپییانه دا داده نیشتین و نه ینیمان باس ده کرد هاوپی نزیکه کانی
زۆر سه رسامی خویان پیشان ده دا له ته حه مول و خۆراگری فره ح.

گوي نەدەرى فەرەح سەبارەت بە ھەلسوکەوتەکانى محمد رەزا بوو ھۆى ئەوھى کہ
چەتاوھ پوويى محمد رەزا بگاتە ئاستىک کہ بە ئاشکرا يەکىک لەو خۆشەوسىتانەى کہ
کچىکى ئەفسەرىکى ھىزى ئاسمانى بوو بىھىننىت بۆ کۆشک لەگەل خۆيدا.
ئەم کچە ناوى (گيلدا ئازاد) بوو. محمد رەزا لە کۆشکدا شوينىکى تايبەتى پيدا
بوو.

ھەرچەندە فەرەح دەيويسىت سەبارەت بەم مەسەلەيە زۆر گوي نەداتى بەلام
جاريکيان زۆر بە توندى زلەيەکى لى دەدات.
فەرەح کہ تاوھکو ئەو کاتە تەحەمولى ھەموو ساختەچيەتتەکانى شای کردبوو و
بەلام ئەو بارودۆخەى قبول نەکرد و ئەوھندە کيشەى بۆ ئەم کچە دروستکرد تاوھکو
محمد رەزا ناچاربوو لە کۆشک بىکاتە دەرەوھ.

من جاريکيان باوکى ئەم کچە (فەرماندە ئازاد)م لە ميوانىکى ئەفسەرکاندا بينى.
ئەو ھاتە پيشەرە تاوھکو دەستم ماچ بکات. بەلام من ريگەم پى نەدا. پاشان
بەھيواشى پيوتم: (لە ناخەوھ داواى ليبوردن دەکەم) پاشان وتى بۆ ئەو مەسەلەيە
ھىچ توانايەکى منى تيدا نيە و خۆشم ھىچ مەبەستىکم نيە ئەوھى کيشە بۆ تۆ و
کچەت دروست بکەم.

(گيليدا) پاش ئەوھى فەرەح زلەکەى لى دەدات ئەويش دەستى ماچى دەکات و
دەئيت بەکچەکەم: (خەتاي منى تيدا نيە دەبيت جەناى خاتون بمبەخشيئت!)
پاشان لە ريگەى پەرى (ئەباصلتى) کہ لە سەفەرىکى محمد رەزا بۆ ئەصفەھان
وھکو پۆرژنامەنوسىکى پۆرژنامەى ئيتلاعات لەگەلیدا بوو، بيستم ئەم کچە لەگەل
باوکيدا لەو فرۆکەيەدا دەبن کہ شای پى بوو ھەر بۆيە لەناو فرۆکەکەدا دەستدرىژى
دەکاتە سەر.

لەناو بازنەى ھاوپرێکاندا سەرەپاى قسە و باسى خۆش و قسەى گالتە و گەپ(!)
گفتوگو و بابەتى جدى و قسەى نھينى زۆريش دەکران.

جگە لە سەفەرەکان و بەشداریکردن لە ميوانیەکان و بانگھيشتە جوراوجۆرەکان
ھەندىکجار ژنەکانيش کۆمەليک کاريان نەنجام دەدا بە مەبەستى کارى خيڕخوازى.
ژنەکان لە ھەر رەگەز و ھەر چينىکدا بن لە پياوان دلناسکترن.

ئىستا كە نىزىكەى بىست سالە لە ئەمىرىكا دەژىم زۆر بە قولى ھەست بە سۆزدارى ئىرانىەكان دەكەم لە چاۋ نەتەۋەكانى دىكەى جىھان، بەتايبەتى رۆژئاۋايىەكان. ھەرچەندە ئەو ژنانەى كە لە ناۋ بازنەى ھارپىكانى ئىمەدا بوون لە ژنانى چىنە بالاكانى كۆمەنگە بوون و لە ھىچ لايەنىكەۋە چ لايەنى مەعنەۋى و چ لايەنى ماددى كەم و كورتىيان نەبوو لەگەل ئەۋەدا پىرسەكانى چاۋپىكەۋتن و پىرسى چىنەكانى خوارتى كۆمەنگەيان لەبەرچاۋ دەگرت. يەككىك لەو كارانەى كە ئىمە ئەنجاممان دەدا سەردانكردنى يانەكانى چاۋدىرى و ھەتتوخانە سەرەكىەكانى ۋەكو جەۋادىە، تاران پارس و جادەى سى مەترى تاران بوو.

تەنانەت ئىمە سەردانى كورەخانەكانى باشورى تارانمان دەكرد كە ھەژارتىن خەلكى تىدا دەژىا و ھەولماندەدا يارمەتى ماددىان پىشكەش بكەين. چەندجارىك پاش ئەم كار و سەرەشىانە وتم بە فەرەح خەلكى لەم ناۋچانەدا زۆر ھەژار و كەم دەرامەتن.

فەرەح ئەۋەى لە منەۋە بىستبۋى ھەموۋى گەراندىبۋىيەۋە بۇ محمد رەزا و محمد رەزاش فەرمان دابوو بە سەرۋكى دەۋلەت كە ئەو سەردەم ئەمىر عباسى ھەويدا بوو چاۋدىرىان بكات و بزانتى كىشەكانىان چىيە. دەرئەنجام بوۋە ھۆى ئەۋەى كە سەرۋكى ساۋاكى تاران ھاتە لام و پاش باس و خواستىكى زۆر، بە راشكاۋانە داۋاى لى كردم كە دەبىت بەھەموو شىۋەيەك خۆم بەدوور بگرم لەم جۆرە سەردان و چاۋپىكەۋتنانە.

ئەو وىنەيەكى زىر و ناخۆشى ئەم خەلكەى لەلای من نەخشاند و وتى تەنانەت لەۋانەيە پۈۋبەپروۋى كوشتن بىتەۋە و ئەۋان لەبرى پىاۋەتى و ئەو چاكەكارىيەى كە تۆ ئەنجامى دەدەيت زىيانكى گەرەت پى دەگەيەنن! من لەبەر ئەۋەى كە خۆم لە چىنكى بى بەش و ھەژاردا گەرە بوۋبووم لە ناخى دلەۋە ۋابەستەى ئەم جۆرە كەسانە بووم و ئازارم دەكىشا بۇيان. لەلایەكى دىكەشەۋە حەزم دەكرد كە بەپىيى توانا يارمەتى ئەو كەسانە بدەم كە پىۋىستىانە و چاۋيان لە يارمەتە.

سەرئەنجام ھەردوو کمان پێککەوتین لەسەر ئەوێ کە سنووری سەردان و یارمەتییەکانمان بۆ ناوچەکانی باکووری تاران کە لەوێدا تەنھا باخچەیەکی ساوایان و خەلوەتگەیەکی ژنانەیی لێ بوو.

ھەرۆھا بریار درا پێش سەردانەکانمان بۆ ئەو شوینانە ئاگاداری ساواک بکەین بۆ ئەوێ لەپەڕی ئاسایشیەو چاودێری ئەو ناوچەیە بکەن و (پاکی) بکەنەو. دواتر تیگەیشتم کە مەبەستیان لە (پاک) کردن لە زمانی ئاسایشی بەمانای ئەو بوو کە پێش ئەوێ ئێمە بپۆین بۆ سەردانی ئەو شوینانە، دۆشەک و لیفەکان دەگۆڕن و گۆلدا لەتەنیششت شوینی خەوتنەکانەو دادەنێن و کۆلانەکە پاک دەکەنەو، بەکورتی بۆ ئەوێ بارودۆخەکە بەشیوەیک بێت کە لە ھۆتیلیکی پلە یەکی تاران بچیت!

مەسەلەکەش بۆ ئەو بوو لەبەر ئەوێ من بارودۆخەکە بەخرایی نەبینم و ئەو بارە ناھەمواری کە ئەوان ھەیانبە نەیکەینەمە محمد رەزا شا و ئەویش توپە نەبیت لە بەرپرسەکان بۆیە ئەم کارەشیان دەکرد بۆ ئەوێ ئێمە واتێ بگەینن کە ئەو شوینانە خزمەتگوزاری باشیان ھەیە و ھیچ کێشەییکیان نیە و ئەمەش وادەکات ھەوایی خوش بگاتە محمد رەزا!

بەدریزای ئەم سالانە بەردەوام بیری ئەوێ دەکردەو کە بۆچی تاج و تەختی شاھنشاهی ئێران کەوتە لەرزین و پایەکانی ھەرەسی ھینا. وەلامی جۆراو جۆر دەھات بە میشکەدا. بەلام بە بۆچوونی من سەرەکیترین ھۆکاری گەندەلبوونی پایەکانی ئەم پزێمە (درو) بوو. بەتایبەتی لەم سالانەیی کۆتایی ھەمووکەس لەگەڵ ھەمووکەسدا درۆی دەکرد.

---

^۱ - محمد حسن ھیکل پۆژنامەنوسی بەناوبانگی میسری (سەرنوسەری پۆژنامەیی پێشووی الاھرام و ھەزیری پێشووی کابینەکەیی جمال عبدالناصر) لە کتیبە بەناوبانگەکەیی خۆی (ئێران-ئەو چیرۆکەیی کە ھەرگیز نەوترا) دەنوسیت: (جیاوازی محمد رەزا شا لەگەڵ باوکی (رەزا شا پەھلەویی) ئەو بوو کە لەبەرامبەر رەزاشادا ھیچکەس جورئەتی ئەوێ نەبوو درۆ بکات، بەلام لەبەرامبەر محمد رەزاشادا ھیچکەس جورئەتی ئەوێ نەکرد (پاستی) بلیت!

ئىمەش كە ناچار نەبووين درۆ بگەين ھەرگىز پرسىيارمان لى نەدەكرا. من ھەرچى دەھات بە مىشكەدا لەگەل كچەكەمدا گفتوگۆمان لەسەر دەكرد.

كاتىك كە سەرھەتا فەرەح ھاوسەرگىرى كردبوو لەگەل محمددا ھەولیدەدا كىشە و بابەتەكان بگەيەنیتە محمد رەزا. بەلام زۆر زوو فەرەح تىگەيشت كە محمد رەزا تەنھا دەيەوئەت ھەوالى خۆش ببيستتت. تەنانەت ئەگەر بابەتەكەش درۆ بئەت!

ماستاوكردن و درۆكردن و و پوپامای لە سەرھەتای حكومەتەكەى سەرۆك وەزىرانى ھەويدا بەشيوەيەك خىرا پەرەيسەند كە كەم كەم خەريك بوو دەگەيشتە ترۆپكى خۆى!

ھىواش ھىواش ھەمووشتەك شيوە نمايشىكى لەخۆى دەگرت. جارىكيان ناغای معينيان سەرۆكى نوسىنگەى تايبەتى، بەسەرھاتىكى بۆ گەراندمەوہ تاوہكو من جياوازى نىوان ئەم باوك و كورە (محمد رەزا شا) تى بگەم. معينيان وتى:

(جارىكيان جەنابى رەزاشا خۆى نامادە دەكات بۆ ئەوہى سەفەرىك بكات بەرەو ئەھواز يەكەك لە بەرپرسە ناوچەيەكانيش ببيستبووى كە رەزاشا جەزىكى زۆرى لە ناشتنى درەخت و سەوزايىيە فەرمانى دەركردبوو كە ژمارەيەكى زۆر دارخورما لە ئابادان بېرن و بيانھنن بۆ سەر پىگەى تىپەپىنى رەز شا. پاشان درەختەكان لە ناوہراستى بيايانىكى بى ئاو و گيادا يەك بەدواى يەك دەيانننن بۆ ئەوہى رەزاشا كە لەوئيوہ تى دەپەرىت ئەو دارخورما بى رەگ و ريشانە (!) ببينت.

رەزاشا كە سەربازىكى كۆنەكار و دنيا ديدە بوو زۆر ھوشيار دەبئەت و تىدەگات كە ئەو درەختانە راستى نين. بۆيە لەسەر پىگەكە لە سەيارەكەى دادەبەزىت و بەرەو لای يەكەك لە دارخورماكان دەروات بەبيانوى پشوووان لە ژىر سىبەرەكەيدا لەو كاتەدا دەستى دەخاتە پشتىوہ و پال دەداتەوہ و ھىزى خۆى دەخاتە سەر درەختەكە!

پال پىوہنانەكەى رەزا شا دەبئەتە ھۆى ئەوہى كە دارخورماكە بگەوئەت. رەزشا چەند درەختىكى دىكە بەم شيوەيە تاقي دەكاتەوہ و پاشان فەرمان دەدات ئەو بەرپرسە ناوچەيە بە تاوانى درۆكردن و فىل لىدان شەلاق كارى بگەن!

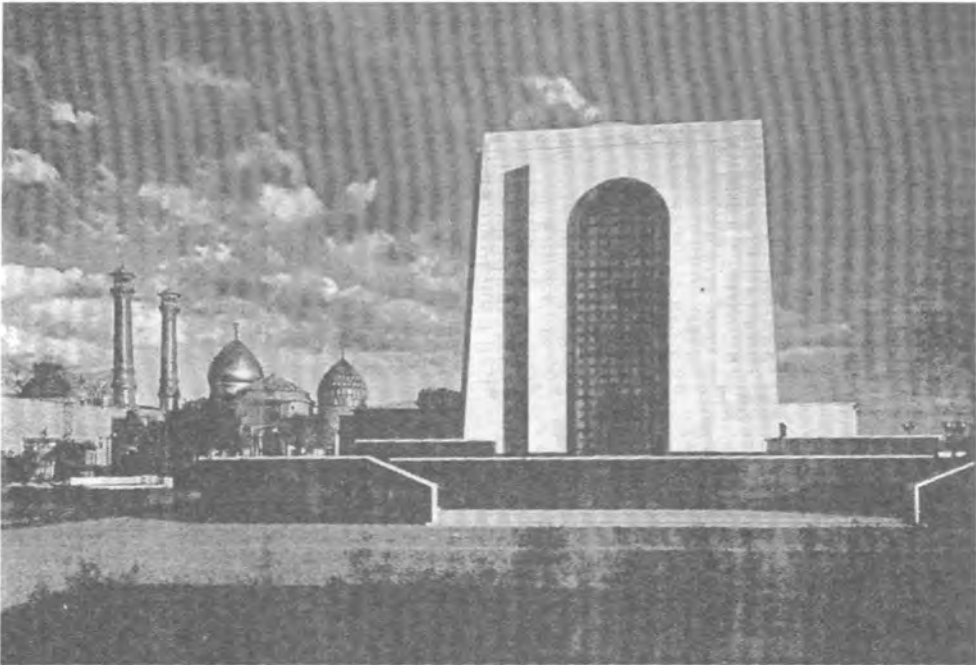
به لأم چند کاترمیریک پیش سەردانی محمد رەزا بۆ بنکە ی پراوکردنی مەر ئاباد،
فەرماندە ی ئەو کاتە ی بنکە سەربازیه کە ی ئەو ناوچە یه کاتیک دەزانیت محمد رەزا
نیازی سەردانی هە یه بۆ ئەو ناوچە یه، به فرۆکە له ناوچە ی باشوری ئێران گۆلدا نی
پر له گۆلی سور دەهینیت و بهو چلە ی زستانه که به فریکی قورسیش باری بوو له
تاران ئەم گۆلانی ه ی به گۆلدا نه کانه وه کردبوو به ژێر خاکه وه!

محمد رەزا نهک هەر پرسیا ری نه کرد که لهم زستانه سارد و له ژێر ئەم به فره
سه هۆلبه ندانه دا چۆن ئەم هه موو گۆله سور ه بهم شیوه یه پراون. به لکو خه لاتیک ی
باشی فەرماندە ی بنکە سەربازیه کە شی کرد بۆ ئەو خه مخۆری و گۆلکارییه جوانه ی که
کردبووی!

معینیان وتی جیاوزی ئەم باوک و کوپه (رەزاشا و محمد رەزا) لیره دایه که
له بهرامبەر رەزاشادا کهس جورئە تی ئەوه ی نه ده کرد (درۆ) بکات. و له بهرامبەر محمد
رەزاشادا کهس جورئە ت ناکات راستی بلیت!

له ناو بازنه ی هاو پیکانی ئیمه شدا دوو سی درۆزن هه بوون، که وه سف و سه نای
هه موو که سیکیان ده کرد و به درۆ هه موو شتیکیان ده وت.

منیش لهم هه موو درۆ و ده له سانه تیکده چووم. به لأم بۆ گۆرینی ئەم بارودۆخه
نه ده کرا هیچ شتیک بکه م. دلنیام خودی (شا)ش نهیده توانی هیچ کاریک بکات جگه
له وه ی که ده یکرد.

نارامگای رهزاشا له شاری ری که لهسر شیوهی نارامگای ناپلیون پوناپهرت دروستکرا بوو؛ پاش شۆرشى نیسلامی ئیران نهم شوینه بهفرمانی نایت الله خلخالی تیکدرا و لهبری ئهو چهوزهی زانستگهی شاری ری (عبدالعظیم) دروستکرا.

جهستهی مؤمیاکراوی رهزاشا که نیستا له مزگهوتی الرفاعی یه له قاهره

نمیر عباس هویدا لهکاتی وتاراندانا (سەرۆک وهزیرانی سهردهمی محمد پهماشا)

نعمت الله نصیری سەرۆکی ساواک ، لهکاتی دهست ماچکردنی محمد پهماشادا

محمد پرمزا شا و
ريچارڊ نيڪسون
جيگري سروزگي آمريڪا

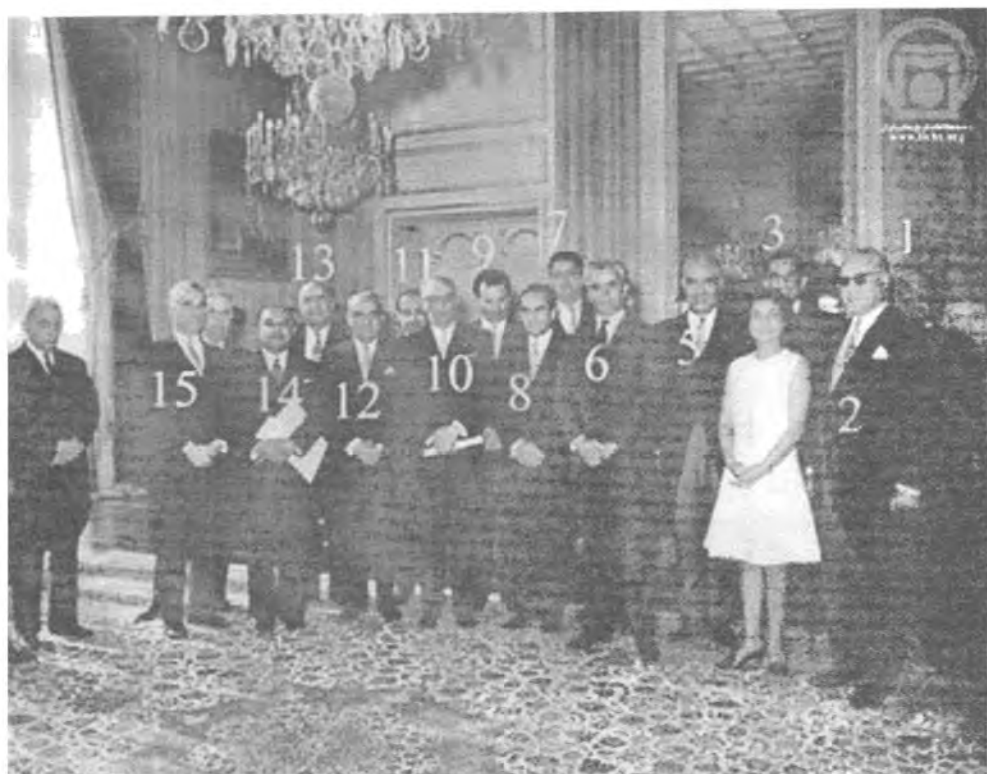
هاوڊم (هامدم) السلطنه
کچي محمد پرمزا شا

غلامرهزا له ته مهنی پيريدا

سورهيا و محمد پرمزا شا

۱- عبدالله ریازی	۸- هادی هیدایه‌تی
۲- جعفر شریف نیمامی	۹- منوچهری شاهقلی
۳- جمشید ناموزگار	۱۰- جواد ناشتیانی
۴- اشرف پهلوی	۱۱- محمد صفی اصفهانی
۵- منوچهری ثیقبال	۱۲- مستهفا مصباح زاده
۶- محمد ره‌زاشا پهله‌وی	۱۳- یوسف خوش کیش
۷- علینقی عالیخانی	۱۴- نصرالله کاسمی
	۱۵- تاهر زیانی

سہ فہرہ گانی دہرہ وہ

سەفەرەکانی دەرەووە

لە سەفەرەکانی دەرەووە و دیدارەکانم لەگەڵ کەسایەتییە جیهانیەکاندا بیرەوهری شیرینم هەیە.

هەندیکجار کاتیگ کە یادەوهریە خوشەکانم دەینمەرە بەرچاوی خۆم دەگەمە ئەو دەرئەنجامەیی کە ژيانی مروۆ هههچ نیه جگه له کۆمهڵیک یادەوهری...

یەكەمین سەفەری دەرەووەم بۆ پاريس بوو لەگەڵ كچهكەم بۆ كپرنی جلوبەرگ و خشل و زبیر و پیویستی و كهلوپهلهكانی بوك گواستنەوه.

سالانیکی زۆر كچهكەم له پاريس مابووێهوه و خەریکی خویندن بوو و من پێشتر باس و شیوهی پاريسم لهو نامانەدا خویندبوویهوه كه فەرح بۆی دەناردم.

کاتیگ کە بۆ یەكەمجار رۆیشتم بۆ پاريس و شاری گول و باخچه پر له درهخت و فوارهكانم بینى نوقمى ئەو هەموو جوانی و پزاورهیهی پاريس بووم و تازه تیگهیشتم كه بۆچی خوالیخۆش بوو ئەحمەد شا قاجار مانهوه و ژيانی پاريسى بهلاوه پهسەندتر بوو له سهلتهنهتی ئیران.

كەسێگ کە هەرگیز له ولاتهكەى خۆی نهچووینته دەرەووە و ژيانی تهنه له شاریکی بچوك و بى بهشدا بهسەر بردییت کاتیگ دەپرات بۆ پایتهختی ولاتی گولەكان رینگ وهكو ئەوه وایه كه برۆیت بۆ دنیایهکی دیکه. جیهانیکی تهواو سەرسوڕهینەر. ئەگەر بلیم بەراستی توشی چهپەسان و واقورمان بووبووم هەرگیز زیادەرپهویم نهکردوه.

رۆژنامه و گوڤاره ناسراوهکانی فەرەسنا که ناگاداری ئەوه بووبوون بەم نزیکانه کچیکی خویندکاری ئەندازیاری پاريس لەگەڵ شای ئیراندا هاسەرگیزی دەکات

بەرەو ھۆتیلەكەى ئىمە ھاتببون و لەگەل من و جەنابى خاتو ئەشرف و كچەكەم
فەرەح چاوپىكەوتنىان دەكرد.

بلا بونەو ھى وینەكانى ئىمە لەناو ژمارەيەك بلاوكراوە ناسراوەكانى فەرەنسا بوو
ھۆى ئەو ھى ھەر لەيەكەم پۆژى چوونمان بو پاریس بىن بە كەسايەتتىكى ناسراو.
دەچووين بو ھەر شوینىك خەلكى دەورەيان دەداين و خوشەويستى خویان بو
دەردەبىرین. پارىسیەكان زۆر خوین گەرم و مەرەبانن. فەرەنسیەكان بە سەر
سوڤمانەو سەیرى فەرەحیان دەكرد كە جل و بەرگى مۆدەى پۆژئاوايى لەبەر كردو.
ھەندىك دەیانوت چاوپروانى ئەو بووین كە كچىك بىینن بە جلو بەرگى زىڤىنى
نمونهى سەدەكانى ناوەرەست!

زۆر بەیان بوكى ئایندەى دەربارى ئىرانىان وەكو ولاتىكى نھىنى ئامىزى پۆژەلات،
ویناى شەھرزادى چىرۆك گىڤرەو ھى كتیبى ھەزار و يەك شەويان لە مېشكدا بوو.
زۆرىك لە خەلك كە پىيان دەزانن داوايان لى دەكردین وینەمان لەگەندا بگرن.
ئەم پىشوازی و دەربىرینی خوشەويستى پارىسیانە زۆر دلنشین بوو.

لەبەر خۆمەو و ابىرم دەكردەو ئەگەر من لەبىرى فەرەح بوومايە ھەرگىز شوم بە
محمد رەزا نەدەكرد. ھەر لەم پارىسە دەمامەو و ئىش و كارى خۆم دەكرد. وەكو
دايكم دەيوت خوا عەقوى بكات: (ژيان درىژيەكەى گرنگ نى، پانىەكەى گرنگە!)
بى گومان، ژيان لە پارىسدا وەكو كەسىكى ئازاد، لە ژيانى كۆشكى ئىران كە
تەنانەت دەبىت مۆدىلى قژەكان و جۆرى لەبەر كردنى جلو بەرگەكەت راوئىژكارەكانى
جەنابى حەزرت ديارى بگەن، زۆر خوشتر و بەچىژترە.

فەرەح چەندىن سال لە پارىس خویندبووى و بووبوو بە ئەندازيار، بەشكىكى
تەواو كردبوو كە تەنانەت لە فەرەنسا شادا ئایندەيەكى باشى ھەبوو. زمانى
فەرەنسیەكەى زۆر باشتر بوو لە زمانى فارسىەكەى و شارەزايەكى تەواوى كونج و
كە لەبەرى ئەدەبىياتى فەرەنسىشى ھەبوو.

نازانم بۆچى بە بىستنى پىشنيارەكەى شا بەيەكجار ھەمووشتىكى فەرامۆش كرد و
وازی لىھىنا و تەنانەت دەستگىرانى خویشى لەگەل كەرىم پاشا (بەادرى) تىكدا و
شای ھەلبىژارد.

لهوانهيه بتوانریت بوتریت که هۆکارهکهی بهرز فهری و فراوانخوازی کچیک بوو له تهمنی فهرهحدا. بهلام ههموو ئهوانهیی که فهرهح دهناسن دهزانن کچهکهه بههیچ شیوهیهکه خوازیاری ئهه فراوانخوازییه نهبووه و چهزی لی نهبووه!

من ههموو ئهوشتهی که به ساتیک دههاته پیش چاوم لهگهله فهرهحدا باسم نهکرد، بهلام چهند پوژ دواتر که پویشتهین بو سهردانی هاوپولهکانی و هاوپرئی ژورهکانی، ئهوهی که من نه موت خاتو ناهید کلهر لهگهله فهرهحدا باسی کرد. فهرهح لهسهردهمی خویندنیدا له قوتابخانهی ژاندارک له تاران هاوپولیکیی بهناوی ناهیدهوه ههبوو که کچی یهکیک له خاوهن موئکه دهولهمنده گهرهکانی ئهه سهردهمی ئیران بوو.

فهرهح لهسهردهمی مانهوهی له پاریس چهند هاوپرئیهکی دلسوژ و گیانی بهگیانی ههبوو که من تاوهکو ئهه کاتهی سهفهرم کرد بو پاریس نه مبینی بوون و نه مدهناسین تهنها لهناو ههموو هاوپرئیکانی فهرهحدا ئهه ناهیده کلهرهه مبینی بوو ئهه ویش یه کچار له تاران به مندالی.

خاتو (ناهید کلهر) له پاریس به پلهیهکی بهرز بهشی ئهه نذازیاری پردی تهکنیکی تهواو کرد و له پاریس لهگهله پیاویکی پاریسی به ناوی (لافرانس) هاوسهرگیری کرد. (لافرانس) له زانکویدا هاوپولی فهرهح و ناهیده بوو. بهلام دواتر پرووی کرده خویندنی سیاسی و بووه کارمندی وهزارهتی دهرهوهی فهرهح و پاشان گهیشته پلهیهکی بهرزی ئهه وهزارهته. مالی خاتو ناهید کلهر له سن فوژه له پاریس بوو و ئیمهش نه ماندهزانی به یاریهکانی پوژگار که سورهیا ئهه سفهندياری هه لهه کوئانهدا چهند مالیک لهسهروی مالی ناهیدهوهیه دهژی.

سورهیا پاش وهگرتنی تهلاق پویشتهبوویهوه بو ئهلمانیا بولای دایکی، بهلام دواي ماوهیهکه پویشتهبوو بو پاریس و له جادهی (سن فوژه) به تههای دهژیا. فهرهح به مبینی ناهیده، هاوپرئی و هاوپولی دلسوژی خوئی یه کترین له باوهش گرت و باش یه کترین ماچ کرد.

پاش ههندیک گفتوگویی ناسای (فهرهح) ناهیدی بو به شداری کردن له ناههنگی بوکیهکهی بانگهیشته کرد بو تاران.

ناهید زور به جدی وتی ئهگهر بیم بو تاران لهوانهیه توشی کیشه بیم.

له كاتى قسه كرده نەكانىدا تىگە يىشىم كە ناھىد يەككى بوو ھە خوئىدكارانەى كە
دژى حكومەتى شا خۇپيشاندى كرده و چالاكى ھەبوو ھە نەندامى فدراسيۆنى
چالاكىه فراوانەكانى دژى شا بوو.

باوكيشى كە مولكىكى زۆرى خۆى لە دەستدا بوو لەگەل چەند كە سىكى دىكەى
سەرۆك خىل و عەشايىرەكانى ئىران لە پارىس و بىن و بەرلن دەژيان ھەر بۇيە ھۆكار
و بەلگەى زۆرى ھەبوو بۇ ئەو ھى بانگەيشتەكەى فەرەح قبول نەكات.

ناھىد بەبى پيشەكى و پەردەپوشى سەرزەنشتى فەرەحى كرده بۇ ئەو
ھاوسەرگىرەى كە بىيارە بىكات لەگەل محمد پەزادا.

دىار بوو كە دەيوست لەبەر منيش چاوپوشى بكات لە ھەندىك باس و خواستى
دىكە. بەلام من باش ئاگادارى ئەو بووم كە ناھىدە زۆر سەير سەرى سوپما لەو ھى كە
فەرەح شو دەكات بە كەسنىك كە سالاھى سالاھى دژى حكومەتەكەى بەشدارى
خۇپيشاندا نەكانى كرده.

ھەر ھە ناھىدە زۆر بىتاقەت بوو لە بى وەفای فەرەح بەرامبەر بە ئىنەكەى بۇ
دەستگىرانەكەى كرىم پاشا.

ھەندىك مەسەلەى دىكە بى پەردە باسكان. من زۆر خۆشم ھات لەم ئازايەتى و
پاشكاوانە و چاوانە ترسىەى ناھىد كلەر.

سەرنەجام ناھىد ئەو ھى كە لە مىشكى مندا بوو و جورئەتى ئەو ھە نەكرد بوو بىلیم
بە فەرەح ئەو ھىنايە سەر زمان و ھەمووى وت بە فەرەح:

(ئایا فەرەح تەصور ناكەيت كە ئەگەر لە پارىس بىمىنیتەو ھە لەگەل ئەو پىاوەدا
ھاوسەرگىرى بكەى كە خۆشتەوئىت خۆش بەختر دەبىت؟) پاشان بەبى ئەو ھى
چاوەپوانى وەلام بىت درىژەى پىندا و وتى: (چۆن دەكرىت تۆ بە دوو چاوپىكەوتن
لەگەل محمد پەزا رازى بىت؟!) (ناھىد خاتون) بەبى ئەو ھى چاوەپوانى وەلامى فەرەح
بىت بەبى پەردە بۇچوونەكانى خۆى پىوت و پاشان نامازەى بە چارەنوسى (فەوزىە)
و (سورەيا) ش كرده و ھەر ھە ناھىد ھەر ئەو بوو پىنى وتىن سورەيا چەند سەد مەترىك
لەسەرتەر لە شوقەيەكى بەتەنھا دەژى)

ناھید سەرھەرای ئەوھى كە لەسەرتاوە سور بوو لەسەر ئەوھى كە ناتوانیئت بگەریتەوھە بۆ ئێران بەلام لەگەڵ ھاوسەرزە فەرەنسیەكەى ھا تەرە بۆ تاران و لە ناھەنگى بوك گواستەنەوھەكەى فەرەح و محمد رەزادا بەشداری كرد. تاوھكو ئەو شوینەى كە من زانیاریم ھەبوو ئەمە دواھەمین سەفەرى ناھید بوو بۆ ئێران و لە سالى ۱۹۶۰ھوھە تاوھكو ئەمڕۆ ناھید نەرۆیشتوھەتەرە بۆ ئێران.

سالى رابردوو، لە لەندەن كتیب فرۆشیكى ئێرانى كتیبىكى بلاوكردوھە كە نوسخەيەكیشى بۆ من ناردبوو.

بەداخەرە لەم كتیبەدا خاتو ناھید كلەر نەیتوانیوھە مافی دۆستایەتیەكەى بدات و ھەندىك (نەینى نەوتراوھە) كە لەوانەيە ھەر كچىك لە تەمەنى سەرھەتاییدا لە ژيانى تايبەتیدا ھەيبت باسى كردوھە بۆ نوسەرى كتیبەكە و ئەویش نازانم چ نىھەتینكى ھەبووھە لە بلاوكردنەوھى كتیبەكە، یاداشتەكانى خاتو كلەرى بە ترش و خوینوھە بلاوكردوھەتەرە.

نازانم بۆچى خەلكى لەم سەردەمەدا ئەوھندە بى وەفا بوون؟ ئەم نوسەرە پۆژنامەنوسىكى گەنج بوو لە پۆژنامەى ئیتلاعات كە بووھە جىگەى سەرھەنجى كچەكەم و فەرەحیش چاكەى زۆرى لەگەلدا كرد. ئەوھندە ھاوكارى كرد گەيشتە رادەيەك كە پاش كردنەوھى سەنتەرى ھونەرى نیاوھران ئەم كەسە خەلكى دەھینا و فەرەحیش دايدەمەزاندن بۆى.

ھاوپرێیەكى دىكەى فەرەح كە لە پاريس بینیم مەھناز ئەفخمى بوو كە ئەو كات لە تۆلۆن دەژیا.

بۆ من پروداوھە يەكەمىنەكان ھەمیشە بىرەوھرى خویشن و لەبىریان ناكەم. لەبارەى سەفەرەكانى دەرەوھشم ئەم مەسەلەيە راستە. لەگەل ئەوھى كە دواتر سەفەرەم كرد بۆ زیاتر لە چل ولاتى جیھان بەلام ھەمیشە سەفەرى يەكەم بۆ پاريس ئەویش لەگەل كچەكەمدا ھەرگیز لەبىر ناكەم.

من لە ژياندا، ھىچكەس و ھىچ شتىكم ئەوھندەى كچەكەم خویشنەويستوھە و خویشیش ناویئت. باوھرى من ئەوھىە كە مروۆ بوونەوھرىكى كۆتايى نەھاتوو و تيانەچووھە. ھىچكەس تەواوبوو نىھە چونكە مندالەكان دەبنە درێژە پىدەرى باوك و

دایکیان. هرکه سیک که سهیری منداله کانی دهکات و سهیری ههلسوکوت و جولە و شیوهیان دهکات به ناسانی دهتوانیت هاوشیوهیهکی زوری مندالهکان لهگه‌ل باوک و دایکیان ههست پی بکات.

عشقیش بۆ مندال خه‌لاتیکی خوداییه که په‌روه‌ردگار له‌ناو بوونی مرو‌فدا خولقاندویه‌تی. کاتی که بینیم فه‌رح بپریاره به زوی بیته هاوسه‌ری شا و شاژنی ئیران و له‌ناو پیستی خویدا پنگه‌ی نابیته‌وه و له‌خووشی و شادیدا خه‌ریکه ده‌فریت من به هه‌موو ئه‌و نیگه‌رانیانه‌شه‌وه که هه‌مبوو به‌شداربووم له‌ خووشی و شادیه‌کانی.

فه‌رح ده‌یوت هه‌رچه‌نده چه‌ندین سا‌له له‌ پاریس بووم به‌لام ئه‌م سه‌فه‌رم زور سه‌یره و وه‌کو بلیتی ئه‌مه یه‌که‌مجاره ده‌توانم تامی پاریس بکه‌م.

خویندن و ئیش پنگه‌ی به‌ فه‌رح نه‌دابوو تاوه‌کو چیژ له‌ ژبانی خو‌ی وه‌رگرت له‌ناو ئه‌م شاره بو‌نداره‌دا.

فه‌رح بۆ دابینکردنی پیوستی و ژبانی خو‌ی ناچار بوو کار بکات. بۆ کچیک که بپریاره بخوینیت و له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا کاریش بکات و هه‌ولی خویندن و ته‌واوکردنی کاره‌که‌ی بدات گه‌ران و چیژ وه‌رگرتن زور مانای نه‌بوو.

فه‌رح ته‌نها هه‌ندی که یاده‌وه‌ری هه‌بوو ئه‌ویش له‌ هه‌ندی که له‌ پو‌ژه‌کانی یه‌ک شه‌مه‌دا که له‌گه‌ل که‌ریم پاشا و ناهیده و لیلی ئه‌میر ئه‌رجومه‌ند بۆ هه‌ندی که به‌سه‌ر بردنی کاتی خو‌ش ده‌چوون بۆ که‌ناری پووباری سن.

له‌م سه‌فه‌ره‌دا به‌ سه‌یاره‌ی تایبه‌تی و له‌گه‌ل ئه‌و هاوکارانه‌ی که له‌ کوشکی تاران و سه‌فاره‌تی ئیران له‌ پاریس کاریان ده‌کرد ها‌ت‌بوون له‌گه‌لماندا و بمانویستایه‌ بپوین بۆ هه‌رشوینیک ده‌یان‌بردین و هه‌رچی‌کمان بمانویستایه‌ بۆیان ده‌کپین.

له‌ گرانترین ئه‌و فرو‌شگا و خشل و زی‌رفرو‌شانه‌دا که‌لوپه‌ل و پینداویستیه‌کانمان ده‌کپری که ناوبانگی جیهانیا هه‌بوو. له‌یه‌کێ که له‌ فرو‌شگا‌کاندا به‌ ریکه‌وت توشی شاژنه موناکو بووین.

ئه‌ویش زانی به‌ ئی‌مه ته‌وقه‌ی کرد له‌گه‌ل فه‌رح و ئاره‌زووی خو‌شبه‌ختی بۆ خواست. ئی‌مه دو‌تر شاژنی موناکو‌مان وه‌کو میوانیکی تایبه‌تی بانگه‌یشت کرد بۆ ناهه‌نگی بوکیه‌که‌ی فه‌رح.

باسى ئەوۈم كىردى كە لىلى ئەمىر ئەرجومەند ھات لەگەل فەرەھدا بۇ كىرىنى
كەلپەلەكان و تاوھكو كۇتايى دەسلەتتى سەلتەنەتتىش لە ئىران لەگەل فەرەھ مایەوہ
و سكرتېرى تايبەتى و دۆست و نەينى پارىزى بوو.

لىلى بە پادەيەك پەيوەندى لەگەل فەرەھ ھەبوو كە تەنانت لە جلو بەرگ لە بەركردن
و نارايشتكردننىشدا دەيوست چا و لە فەرەھ بكات.

ھەلبەتە من لە گوینە دەى و بى باكى سىكىسى لىلى نارازى بووم. بە تايبەتى لە
سەفەرەكانى نوشەر و كىشدا ھەمىشە عادەتى وابوو بە پرووت و قوتى مەلەى دەكرد و
ئەو شتانه بەلايەوہ گرنگ نەبوون كە دەيان كەس لە پاسەوانەكان و گاردى تايبەتى
سەيرى دەكەن.

چەند جارىك باسى ئەم مەسەلەيەم لەلا كىردە. بۇچوونى منى قبول نەبوو و دەيوت
ئىستا لە ئەوروپا ئەوہ مۇدىلە كە ھەموو خەلكى بەبى جىياوازى بە پرووت و قوتى
دەچنە ناو دەرياوہ!

جاريكىشىيان بەرپىسى خزمەتكارەكانى كۆشكى سەلتەنەتى كە بەتەمەنتىن
ئەندامى تەشريفاتى كۆشكى شاھنشاهىش بوو وەكو دەلى رىش سىپى كۆشك بوو
وتى بە لىلى ئەرجومەند ئەم شىوہ مەلەكردنەى تۇ بە پرووتى لە ناو دەريادا بوو تە
ھۆى ئەوہى كە جۆرە منافەسەيەك دروستىت لە ناو تىمى چاودىرى و گاردى
تايبەتى بۇ ئەوہى كاميان چاودىرى ئەم ناوچەيە بكەن!

من كە ناگادارى ئەو گفتوگوئىەى نىوان (عباسعلى يعقوبى) بەرپىسى
خزمەتكارەكانى كۆشك و لىلى بووم سەبارەت بەو ھەلسوكەوتەى زۆر خوشحال بووم
لەو شىوہ قسەكردن و پەخنە و سەركۆنەكردنەى كە دەيكرد.

سەفەرىكى دىكە كە ھەرگىز لەبىرى ناكەم ئەو سەفەرە بوو كە پۇششتىن بۇ وىلايەتە
يەكگرتووہكانى ئەمريكا لە سالى ۱۹۶۳ كە لەو سەفەرەدا حكومەتى ئەمريكا
پىشوازيكى زۆر شكۆمەندانەى كىرد لە محمد رەزا و فەرەھ.

لەسەر بانە بەرزەكانى سەر ئەو بىنايانەى كە چووبوون بە ناو ناسماندا، شىرىتى
رەنگا و رەنگيان دەكرد بەسەر كەژاوەى ئۆتۆمبىلەكانماندا.

له دانیشتنی خوانیکی تایبەتیدا محمد رەزا دەستەیکە لە خەشلی زۆر جوان و گرانبەهای تایبەتی که له جیهاندا وینەئە وینەئە نەبوو پێشکەش بە ژاکلین کەنەدی کرد.

ئەم خەشل و زێرپانە کاتی خۆی مولکی ژنەکە (ریچارد شیردل) بوون. ژاکلین بە شیۆهیکە کەوتە ژێر کاریگەری بەخەشندەیی محمد رەزاوە کە لەبەردەم هەموو ئەو میوانە پلە بەرزانەوێ محمد رەزای ماچ کرد و چەند ساتیک دواتر خەشل و زێرپانەکانی خۆی کردەوێ و خەلاتەکەیی محمد رەزای کردە ملی. خەشلەکان تاقمیکە تەواو بوون پێکەاتبوون لە: (ملوانکەیکە، گولە سنگیکە ئەلماس، بازنەیکە خەشل بەند، ئەلقەیکە ئەلماس و گوارەیی برلیانی شیۆه ئەلماس).

لەبەرامبەر ئەم بەخەشندەییە بی وینەئە کەنەدی وینەئە کە دەستی خۆی بەخەشی بە فەرەح و وتی ئەم وینەئە لەکارەکانی خۆم بوو لەسەردەمی زانکۆدا! ژاکلین بۆینباخیکە رەنگ کالی بەخەشی بە محمد رەزا و وتی ئەمە بۆینباخی تایبەتی (جۆرج واشنتۆن) بوو!

خەلاتەکانی سەرۆک کۆماری ئەمریکا و هاوسەرەکەیی تەنانەت دۆلاریک بەهایان نەبوو! لەکاتیکیدا مەزانی کە محمد رەزا بۆ کپینی خەشل و زێرپانە دەگمەنەکانی سەردەمی ریچارد شیردل سەدان هەزار دۆلاری بەفەرۆ داو!

کاتیکی کە گەڕاینەوێ بۆ شوینی مانەوێ خۆمان، فەرەح لە بەردەم محمد رەزا دەستیکرد بە قەسە و تەن بە کەنەدی و هاوسەرەکەیی ژاکلین و وتی: (ئەمانە.... هەر میوانیکە بیانی هات بۆلایان بۆینباخیکە پزێو و کۆنی پی دەدەن و دەلێن ئەمە بۆینباخی جۆرج واشنتۆن یان ئابراهم لینکۆلن؟)

جۆن کەنەدی، بەهۆی ئەو فشارە زۆرە کە هینابووی بۆ محمد رەزا تاوێکو فەزای سیاسی ئێران بکاتەوێ لە ئێراندا خۆشەویستیکە زۆری هەبوو.

لەوانەئە کە ئەمریکاشدا خۆشەویستەین سەرکردەیی سەردەمەکەیی خۆی بووینت. ژاکلین ژنیکە بەژن پیک و لاواز بوو. دەیانوت ژنیکە پۆژنامەنوس بوو و لە خیزانیکی ئاسای و ناوەندیشدا بوو. بەلام جۆن کەنەدی لە خیزانیکی دەوڵەمەند و دیار و وەکو دلین ریشەدار بوو.

من که تاوه کو نه و کاته له نزیکه وه نه مریکام نه بیینی بوو و ناگاداری نه و بارودوخه نه بوو بووم زور پیم سهر بوو که پیاوه کان له بهردهم یه کتیریدا ژنه کانی یه کتری ماچ دهکنه و زور به پاکی له ناههنگه کاند له گهل ژنه کانی یه کتیریدا سه ما دهکن!

سه رسورمانی من زور دریرژی نه کیشا چونکه که نه دیش چهند سوپیک له گهل فره حداسه مای کرد و محمد رهزاش له گهل ژاکلیندا چهند سوپیک سه مایان کرد.

هرچنده من هیچ نه زمونیکم له بارهی نه و سه ما دوو که سیانه وه نه بوو و وه کو دلین ناشی بووم، به لام ناچار بووم بو ره چاوکردنی ناداب و عادهت خواستیکی سه رۆکی شاره وانی نیویورک قبول کرد و له گهلیدا سه مام کرد!

شاره وانی نیویورک له کوتایی سه ماکه دا بانگهیشتی کردم بو نه وهی برۆم بو نان خواردنیکی سبهی نیوه پۆ که تایبهت بوو و بریار بوو خویشی دروستی بکات.

له بهر نه وهی که زمانی ئینگلیزیم باش نه ده زانی، فره ح ترجمه ی ده کردم بۆم و سوپاسیکی زوری سه رۆکی شاره وانی نیویورکی کرد و به ناوی منه وه بانگهیشته که ی قبول کرد و منیش وتم هیچ ریگه یه کم نیه جگه له وهی که نه م بانگهیشته ی سیاسی ته منداره گه وره یه قبول بکهم و پاشان فره ح وتی ده بییت نه م بانگهیشته قبول بکیت!

ریچاره نیکسونیش که دواتر بوو به سه رۆک کۆماری نه مریکا، بۆ یه که مجار له م میوانیه دا بینیم. نیکسون له و سه رده مه دا کارمه ندی وه زاره تی ده ره وهی نه مریکا بوو، و دواتریش دۆستایه تیکی زور له نیوان نیکسون و محمد رهزا په یدا بوو.

هر له م میوانیه دا (فرانک سیناترا) به ناو بانگترین گۆران بییژی نه و سه رده میشم بیینی. (فرانک سیناترا) هاوړییه تیکی نزیک و دۆستانه ی له گهل محمد رهزاشادا هه بوو به لام فرانک سیناترا له گهل که سیکی دیکه خویشی ده هات که نه و که سه دوژمنی شا بوو، هر بویه شا زور جار پشته مله گله ی نه م هه لویسته ی فرانک سیناترای ده کرد.

هاوړیکه ی فرانک سیناترا و دوژمنه که ی محمد رهزا (خبیر خان گودرزی) له خیللی به ختیار ی بوو.

هه لبه ته خبیر خان دوژمنی سیاسی نه بوو به لکو له گهل محمد رهزادا له سه رکیشته ی دارایی که وتبویه نیوانیان و کیشته ی بۆ جه نابی جه زره ت دروستکردبوو.

خبیر خان، له ئەمەریکا دا سەرما یە دارێکی گەورە و هاو پێی یاریکردنی گۆلفی (فرانک سیناترا) بوو. فرانکی (ئەو ناوێی که ئەمەریکیەکان نابوو یان له سیناترا) ئەوە نەدە خبیر خانی خۆش دەوێست که گۆزانی بە ناو بانگی (گودی، گودی) خۆی که کورتکراوی گودەرز ی بوو له بەرخۆشی و بە شانازی خبیر خان و تیبوو. هەلبەتە، هەموو ئەم شتانه بۆ محمد رەزا خان ناخۆش و ئازاردەر بوون!

دەبیئت ئەو بەلێم که محمد رەزا زۆر زۆر حەسود بوو و ئەمەش یەکیکیبوو له خالە لاوازه کانی.

له باره ی خبیرخانه وه دوا ی ئەمە زیاتر قسه ی له سەر ده کم. من که بۆ یه که مجار بوو له گەل محمد رەزا پۆیشتم بۆ دەرەوه زۆر سه یرم له شیوه و قسه کردن و جۆری هەلسوکه وتی ئەمەریکیەکان ده کرد له بەرامبەر سه رۆکه که یان. له ئێران هەموو پیاوه کان و که سایه تیه کان تەنانەت سه رۆک وه زیرانیش ده ستی محمد رەزایان ماچ ده کرد و هەندیکیشیان به تاییه تی ژەنرال و سه رکرده سه ربازیه کان خۆیان ده خست به سه ر پێی محمد رەزاشادا.

به لام له ئەمەریکا دا تەنانەت که سانی ئاسایش تەنها ته و قه یه کی ئاساییان له گەل سه رۆکه که یاندا ده کرد و زیاتر له مه پێزیان لی نه ده گرت.

له وهش گرنگتر هەندی کجار له گەل سه رۆکه که یاندا به توپه بییه وه قسه یان ده کرد، که به ئاشکرا نیشانه ی بی پێزی بوو!

له ئیواره خوانی کدا که له سه ر شه ره فی محمد رەزا ساز کرا بوو بۆ سه رۆک کۆمار که نه دی و ژاکلینی هاوسه ری، من به ئاشکرا ئەوهم بیینی که کارمه نده ئاساییه کان و که سانی چینه کانی ناوه ندی وه کو کارمه نده کانی وه زاره تی دەرەوه، پۆژنامه نوسه کان، ئەندامانی ئەنجومه ن و بازرگانه کان زۆر به شیوه یه کی ئاسایی له گەل سه رۆکه که یاندا هەلسوکه وتیان ده کرد و تەنانەت هەندی کجار ئەو که نه دی بوو که ئەوانی بانگ ده کرد و هه وائی ده پرسین و قسه و باسی له گه لدا ده کردن.

پۆژیکیان له گەل محمد رەزا و فه رح و هاو پێکانی پۆیشتم بۆ سه ردانی کیلگه شه خسیه که ی سه رۆک کۆمار.

له ئەمەریکا دا زۆربەى دەولەتمەندەكان خاوەنى مۆلك و كىلگەى گەورەن. كەنەدیش بەدەر نەبوو لەم چوارچۆپۆهە.

لەو كىلگەىهەى كە مۆلكى بنەمالەى كەنەدیەكان بوو و لە باوكەو و بۆ كۆپ بە میرات بەجیما بوو بۆیان خەلكى ئاسای و ئیشكەر لە كىلگەكەیاندا هەبوون و زۆرىكیان كە دەیانویست ریز لە سەرۆك بگرن تەنها لە دورەو سوجىكى كلاًو كەیان بۆ لار دەكردهو یان كلاًو كەیان لەسەر سەریان بەرز دەكردهو.

تەنانەت، هەندىكیان بە نازناو سەرۆكیان بانگ دەكرد و بە دەنگى بەرز دەیان وت
های جان!

بۆ ئیمە جىگەى سەرسوپمان بوو كە لە ئىران گەورە بووبووین و ژىابووین بارودۆخى ژىر دەستە و كرىكارە نەگبەتەكانى خۆمان بىنى بوو كە گیان و مال و ناموسیان هەموو لە ژىر دەستى دەره بەگەكاندا بوو و تەنانەت هەندىك لە مۆلكدارەكان بۆكى ژىر دەستەكانى خۆیان لەشەوى یەكەمدا دەبرده لای خۆیان، بەلام ئەو شیو هەلسوكەوتەى كە لەلای ئەمەریكەكان بوو و بەتایبەتى ئەو هەلسوكەوتە سادە لیبوردوانەى كە سەرۆكى ئەمەریكا دەكرد لەگەل دەوروبەرى و ژىر دەستەكانى باوەرپینەكراو بوو.

محمد رەزا كە سەرۆك كەنەدى خۆشە دەویست دەیوت: ئەمەریكەكان نەتەرەیهكى بى ئەدەب و بى ریزن (بى ئەدەبى) بۆ ئەمانە جۆرىكە لە (بەها)!

منیش زۆر پىم سەیر بوو و كاریگەر بووم بەوێ كە كرنوش نابەن بۆ سەرۆكەكەیان. نە ئەو هەموو ماستاوكردن و پیاھەلدانە زۆرەى خۆمان پى باش بوو كە دەستى پاشایان ماچ دەكرد و نە ئەم جۆرە هەلسوكەوتەى ئەمەریكەكانیشم پى خۆش بوو كە كرىكارىكى ئاسایى لە كىلگەكەى خۆیدا دەیوت های جان!

بۆ محمد رەزا كە بە پەروردهى پۆژئاواى لە سويسرا گەورە بووبوو و بۆ فەرەحیش كە لە پاريس خویندبووى و ئاداب و ژىانى پۆژئاواىهەكانى قبول بوو، ئەم هەلسوكەوتانە زۆر ئاسایى بوو بەلایانەو بەلام بۆ من جىگەى سەرەنج بوو!

سەرەراى ئەو خەلات و پىشكەشكارىانەى كە محمد رەزا و فەرەح هینابوویان بۆ سەرۆك كەنەدى و ژاكلىن سەرۆكى ئەنجومەن و كۆنگرێس و ئەندامانى كۆنگرێس و

زۆرىك له سىناتۆر و ئەندامانى ئەنجومەن و سىياسەتمەنداران و تەنەت ھەندىك له پوژنامەنوسەكان و سەرۆكى شارەوانىيەكانىش خەلات و دياريان وەرگرت، كە زۆربەى ئەم خەلات و ديارىيانە قالى بچوك و شتى دەستكردى ئىرانى بوون.

من لەبەر ئەوەى كە لەبارەى پرسە سىياسىيەكانەوہ بى ناگا و نەزانبووم ھۆكارى ئەم بەخشندەيى و سەخاوەتمەندىيانە تىنەگەيشتم.

(فەرەح) منى لەم بى ناگاييە دەرھىنا و وتى لە ئەمريكادا بېريارەكانى دەولەت لەژىر كاريگەرى فشارەكانى كەسانى خاوەن دەسەلاتە و ئەگەر بتوانين ئەم كەسانە پراكتيشين بۆلاى خۆمان ئەوا لە بېريارەكانى كۆنگرەسى ئەمريكا و كۆشكى سپى بە سودى ئىمە كار دەكەن.

كاتىك دەمبىنى كچەكەم وەكو ژنىك زۆر شارەزاي ناگادارى نەينى و ناماژە سىياسى و پرسە گرنەگەكانە، چيژم وەردەگرت.

لەم سەفەرەدا بوو كە پەيم بە لاوازی و نەزانى خۆم برد و تىگەيشتم ئەگەر كەسىك زمان نەزانىت لەدەرەوہى ولاتەكەى وەكو مروقيكى كەپ و لالە و ھىچ شتىك نازانىت. كاتىك گەپراينەوہ بو ئىران بېريارمدا دەبىت بەباشى خۆم فيرى ئىنگليزى بكەم. بابەتەكەم لەگەل نالى ئانتونىاديس باس كرد و ئەويش مامۆستايەكى ئىنگليزى لە ئەنجومەنى ئىران و ئەمريكا بو دامەزراندم تاوہكو بەتايبەتى بە ئىنگليزى قسەم لەگەلدا بكات.

ئەم مامۆستايە كە ماوہيەكيش لە سوپاي سەرۆك كەنەديدا خزمەتى كردبوو زۆر باش زمانى فارسىشى دەزانى. گەنجىكى نوسەر و ھەزى لە فەرھەنگى ئىران و شيعر و عىرفانىش بوو.

ئەم مامۆستايە نزيكەى دە سائىك لە ئىران مايەوہ و لەگەل ئەوہى كە جياوازی تەمەنمان زۆر بوو بەلام زۆر بە زوى بووين بە ھاوپى زۆر نزيك و گيانى بەگيانى يەكتر و زۆربەى كاتەكانى شەو و پوژمان پيەكەوہ دەگوزەرانند.

ھەرچەندە من ھەرگيز نەمتوانى بە باشى زالبىم بەسەر زمانى ئىنگليزىدا بەلام تاوہكو رادەيەك توانيم بەشى خۆم فيربىم و پيوستىيەكانى خۆمى پى جيبەجى بكەم.

یەكەم ئەزموونی قەسەردنیشم بە ئینگلیزی كاتىك بوو كە لەگەل كچەكەم بۆ سەفەرىكى تايبەتى پۇششتىن بۆ لەندن.

محمد پەزا دەيوست مولكىك لە سارى (لەباشورى لەندن) بىكرىت كە كۆشكىكى تايبەتى بوو كە دەگەرپاىەو بۆ سەردەمى فىكتورىا و يەكك بوو لە كۆشكە تايبەت و دەگمەنەكانى لەندن. ئەم كۆشكە لە شوپىنىكدا بوو كە زەوىەكەى لە دە هىكتار زياتر بوو.

بەپيار وابوو كە ئەگەر فەرەح ئەم كۆشك و ناوچەيەى پى باش بىت ئەوا بىكرىت و بىكات بەناوى كچەزاكەمەرە پەزا. (كارەكەش ئەنجامدرا)

كۆشكىكى زۆر بەشكۆ بوو و ئەندازيارە فەرەنسىەكانىش (كە لە نۆژەنكردەنەوى شوپىنەوارە كۆنەكاندا پسپۆن) دووبارە بەشيوەيەكى جوان نۆژەنيان كردبووئەو.

باخە دەيان هىكتارەكەى دەوروبەرىشى زۆر جوان و دلگىر بوو، بەتايبەتى ئەو جۆگە ئاوە پاكەنى كە دەچوو بەناويدا كە نىشانەيەك بوو لە پاكى و جوانى.

فەرەح بەبى دواكەوتن كۆشكەكەى بەدل بوو بۆيە وەكىلەكانمان دەستيان كرد بە نامادەكارى و لەگەل فرۆشيارەكە كە كۆمپانىيەكى ئىنگلىزى بوو بەلگە و سەنەدى پىويستيان نامادەكرد بۆ مەمەلەكە.

فەرەح بە مشتەرىكى باش بەرچا و كەوت، هەر بۆيە كۆمپانىيەكە پىشنارى كرد تاوەكو شوقەيەكى دىكەش هەيە لە پۆژئاواى لەندن بىكرىت كە شوپىنى نەجىبزادە و خانەدانەكانە.

ئىمە سەرىكىشماندا لەو شوقەيەدا كە ئەخىر قات بورجىكى تازەى لەسەر دروستكرابوو پووبەرەكەشى ئەوئەندەى ساحەيەكى يارىكردن هەبوو!

(فەرەح) شوقەكەى بۆخۆى كەرى و لەم كەپنەش زۆر خوشحال بوو چونكە ئەم شوقەيە رىك لە شوقەكەى خاتو ئەشرف دەچوو لە نيوپورك.

دەولەتى ئىران، پاش كەوتنى پزىم، هەولیدا ئەم مولكانە وەرگرىتەو بەلام سەركەوتوو نەبوو.

لەو ماوئەيە كە بۆ سەردان و كەپن لە بەرىتانيا بووین هەولم دەدا بەبى وەرگىر قەسە بكەم و بەهەر شيوەيەك هەبوو وەكو دەلین كارى خۆمى پى بەرى بكەم.

ھەرچەندە سەفەرەكەمان بۇ لەندەن ناپرەسمى و تەنانەت لە پۇژنامەكانى ولاتىشدا
بلاؤنەكرايەو و تارادەيەك نەينى بوو بەلام شارژنە ئەلېزابېتى دووھ بانگەيشتى
كردىن بۇ خواردنەوھيەكى عەصران لە كۆشكى باكىنگھام.

ئىنگلىزەكان لە چىنەكانى خواروھ بيانگرە تارەكو دەكاتە خىزانەكانى شاھانە
عەسرانىكى سونەتيان ھەيە كە پىي دەلئىن (چاى كاتژمىر پىنجى دوانيوھپۇ).
خۆشترىن خواردنەوھ لەلای ىنگلىزىەكان چاييە. چاى لەگەل پىسكىت و
تەشرىفاتىكى فراواندا دەھيئىن. ئىمە لە ھەوشە سەوزايە فراوانەكەى كۆشكى
باكىنگھام لەگەل شارژنە ئەلېزابېت و ھاوسەرە بە يقارەكەى (شازادە فيليپ)
چاييمان خواردەوھ.

بەپىچەوانەى ئەمريكيەكان، ئىنگلىزىەكان زۆر بەشيوھيەكى سەير پەچاوى ئاداب
دەكەن و پىز و پىزانىنىكى زۆريان دەردەبېرى بۇ شارژنە ئەلېزابېت.
شارژنە ئەلېزابېت لەو تەصويرانەى كە پىشتر بىنى بووم، كەمىك پىرتەر دەردەكەوت.
زۆر جل و بەرگى سادەى لەبەركرد بوو و ھىچ جۆرە نارايشت و خۇجوانكردنىكىشى
نەكردبوو.

فەرەح وتى: بانگەيشتى شارژنى بەرىتانيا بۇ خواردنى عەسران دەرخەرى ئەو
گرنگىدانەيە كە ئىنگلىزەكان ھەيانە بۇ ئىرانىەكان.

ھەرچەندە ميوانىكى سادە و تايبەتى شارژنى بەرىتانيا بوو بۇ شارژنى ئىران بەلام
نوئىنەرىك لە وەزارەتى دەروھى بەرىتانياش لە دانىشتنەكەدا لەگەلماندا بوو.

پاشان فەرەح ھۆكارى ئامادەبوونەكەى نوئىنەرەكەى وەزارەتى دەروھى بەرىتانياى
بۇ ئەوھ گەپاندەوھ كە لە بەرىتانيادا شارژن تەنھا پۇلى تەشرىفاتى ھەيە و لە راستىدا
تەنھا ھەر وەكو ھىما و پەرمىكە. ھەر بۇيە نوئىنەرى وەزارەتى دەروھ (وەكو نوئىنەرى
دەولەت) لەم ميوانىيە عەسرانەيەدا ئامادە بوو تاوھكو ئاگادارى ئەو گفتوگۆيەى نىوان
ئەو دوو شارژنە بىت و ئەگەرىش شارژنى بەرىتانيا پىويستى بە زانىارى و شتىك بىت
لەبەرچاوى ئەوانەوھ بىخاتەروو.

من و فەرەح لەگەل شارژنى بەرىتانيا گفتوگۆمان كرد. من ھىشتا زۆر شارەزاي
ئىنگلىزى نەبووم ھەولمەدا زۆر نەچمە ناو گفتوگۆوھ. بەلام نەم چاوپىكەوتنە

کاریگریکی دُنیاکه رانهی له سەر من هه بوو و وای لیکردم ئه و تواناییه ی که په یدام کردبوو له زمانی ئینگلیزیدا به دُنیا ییه وه به کاری بهینم و ترسم نه بیئت له به کارهینانی وشه کاندای.

شاژنی بهریتانیا هه وائی محمد رهزای پرسى و داوای کرد له فرهح تاوه کو سهلامی خوئی و شازاده فیلیپی پی بگه یه نیئت.

له ماوه ی قسه کردنه کانی شاژندا تیگه ی شتم که شاژن زانیاریکی زوری هه بوو له سەر نییران. ته نانهت دوو به یته شعرى له خه یام به ئینگلیزی بو و تین. فرهح باسی بو کردم که شاژن وه رگپرانیکی ئینگلیزی چوارینه کانی عومهر خه یامی له لایهن رۆژه لاتناسیکه وه به ناوی (فینته ر جرالسد) خویندوه ته وه و له و یوه هه زى له شیعه ر کانی عومهر خه یام کردوه.

له م چاوپیکه و تنه دا له باره ی پرسه سیاسیه کانه وه قسه و باس نه کرا و له کو تایی دانیشته که دا شاژنی بهریتانیا داوای کرد له فرهح تاوه کو نه مجاره له گه ل محمد رهزا به شیوه یه کی ره سمی سهردانی بهریتانیا بکه ن.

پاش چاوپیکه و تنه که، فرهح به دریژی باسی خیزانی شایانه ی بهریتانیا و پۆلیان له بهر یوه بردنی ولآت (که له وانه یه هه یچ بیئت) و شیوه ی ژیانیان و په یونديه کانیانی کرد.

هه مووشتیک بو من جینگه ی سه رنج بوو. به تابه تی کاتیك ده مبینی که پاشای ولآت له بریاره کانی ده وله تدا هه یچ ده ستیوه ردانیکی نیه و هه چکه س حساب بو قسه ی ناکات زۆرم پی سه یر بوو.

به یه کجاری کاتیك توشی سه رسوهرمان بووم که بیستم ده وله تی بهریتانیا مه عاشیکى دیاریکراو ده دات به شاژنی بهریتانیا و مانگانه یه کی دیاری کراوی هه یه و بو دابینکردنی به شیکی ئه م موچه یه ش رینگه ی به گه شتیار و خه لکی بهریتانیا داوه که ده توانن سهردانی به شیکی له کو شکی شاژن بکه ن و هه موو پۆژیکیش گروپینکی زۆر له خه لکی بهریتانیا و ته نانهت گه شتیاران و خویندکارانی ناوخو و ده ره وه سهردانی به شیکی کو شکه کانی ویندزور و باکنگه ام ده که ن. (و ته نها به شیکی بچوک له کو شکی

بانکینگھام ناتوانریت سہردانی بکریٹ ئہویش شوینی تایبہ تی نیشته جینی بنہ مالہ ی
شاہانہ یہ .)

شاژنی بہریتانیا، لہ ہہ مانکاتدا شاژنی کہنہدا و نیوزلہندہ و ئوسترالیا شہ .
پیشتریش شاژنی ہیندستان و دەیان داگیرگہ ی گہورہ و بچوک بووہ بہ لام ئہم و لاتانہ
پاش پرزگار بوونیان لہ ژیر دەسہ لاتی بہریتانیا ئیدی نازادی خویمان راگہ یاند .

بہ بروای من ہہ موو ئہم شکومہندی و جہلال و گہورہ یہ پروکہ شیبہ بی نرخ
دہکوتہ بہرچاو، ئہمہ چ جوڑہ پاشایہ تیہ کہ کہ دەبیٹ گوئی بو دەولت بگریٹ و
حکومت مانگانہ موچہ یہ کی دیاریکراوت پی بدات لہ راستیدا لہ و شاژنہ
دہسہ لاتدارہ ی بہریتانیا لہ سہردہ می داگیرگہ کاری و سہردہ می شاژنہ فیکتوریا تہنہا
پرمزیک و پہیکریکی پروکہش ماوہ تہوہ لہ و پاشایہ تیہ!

پاش نریکہ ی دە پوژ، فہرح دەویست بگہریتہوہ بو ئیران . بہ لام من بریارمدا
سہرینک بدہم لہ ئوسکہ تلہند و لیز و ئیرلہندہ و تاوہ کو کوتایی مانگ لہ بہریتانیا
بمینمہوہ . کچہ کہ شہم لہ بہر ئہوہ ی کہ بہریتانیا م بہلاوہ خویش بوو دەمویست زیاتر
بمینمہوہ زور خوشحال بوو و داوای لہ سہ فارہ تی ئیران کرد کہ ریوشوینی پیویست
بگرنہ بہر . لہ لایہن سہ فارہ تہوہ لہ گہل و ہزارہ تی دہرہوہ ی بہریتانیا قسہ کرا و
کارمہ ندانی بہریتانیا لہ بازنہ ی ناسایشی پاریزگاریکی ہست پینہ کراوی منیان
گرتہ نہستو . ہرہوہا سہ فارہ ت سہ یارہ یہ کی ناسای لہ گہل شو فیریکدا خستیانہ
بہردہ ستم و کارمہ ندیکی سہ فارہ تیش لہ پیشہوہ ی سہ یارہ کہ لہ گہل سایقہ کہدا
رینوینی منیان دہ کرد .

سہ فارہ تی ئیران ژمارہ یہ ک سہ یارہ ی رازاوہ، بو نمونہ سہ یارہ یہ کی رولوزرقیسی دژہ
فیشہ کی ہہ بوو . بہ لام بہریتانیا کان ناموژگاری سہ فارہ تیان کرد بوو لہ بری رولوزرقیس
کہ ئوتومبیلکی تایبہ تی نہ جیبزادہ کانہ، ئوتومبیلکی ناسای بخنہ بہردہ ستم
تاوہ کو نہ بمہ جینگہ ی سہرنجی خہ لکی .

خالیکی دیکہ کہ جینگہ ی سہرنج بوو پاریزگارییہ ہست پینہ کراوہ کی
کارمہ ندانی بہریتانیا بوو .

له تاران دېچووين بۇ ھەر شوينئيك سەيارەيەكى ساواک له پيشهوه و سەيارەيەكى ساواک به لوره لور لهگهئماندا بوون.

کاتیک دېچووين بۇ شوينه گشتیهکانیش کارمەندەکانی ساواک زور بهباشی دەردهکەوتن و ئەوان بهشیوهیهک هەلسوکەوتیان دەکرد وەکو بئینی حەزیان لەوه بوو خەلکی بزانیئت ئەوه ئەوانن و لەناو خەلکیدا.

بهلام له بەریتانیا لهگەل ئەوهی که لهژیر چاودیتری کارمەندانی دەرگادا بووین بهلام ئەوان بهشیوهیهک هەلسوکەوتیان دەکرد که بههیچ شیوهیهک خەلکی هەستی پی نەدەکردن که ئەوانه پاسەوانهی دەکن.

کاتیک که فەرح گەرایهوه بۇ تاران بۇ ئەوهی من له لەندن به تەنیا نەبم به فرۆکه پوژی دواتر (هاوسەری براکهمی) نارد بۇ لام.

دەبیئت ئەوه بئیم من و هاوسەری براکهم لوییز پەيوەندیکی زور پاک و تەنانەت نزیکتەر له پەيوەندی دوو خوشکمان هەبوو.

بههاتنی لوییز بۇ لەندن جەماعەتەکهمان به ژنەکهی سەفیری گەورهی ئیرانیشهوه بووین به سی کەس. من پیگەم نەدەدا لهکاتی قسەکردن لهگەل خەلکی ناوچەیی و لهکاتی گەشت و گوزار لهناوچەیی جیاواز کەس قسەکانم وەرگیپریت و یان له وەرگیپرانی قسەکانی خەلکی یارمەتیم بدەن.

ئەم رهوشی قسەکردنه وای لیکردم زیاتر هەست به خۆم بکهم و زمانهکهم بهتهواوی باش بکهم.

بهپراستی زیاتر پیویستم به فیربوونی زمان هەبوو. دواتر کاتیک که زیاتر دېچووم بۇ سەفەرەکانی دەرەوه و له تاران لهگەل میوانه بیانیهکان و هاوسەرەکانی سەفەرەکان و کەسانی بیانی دیدار و گفتوگومان دەکرد، لیها تووی زمانم گەیشته پادیهکی زور باش. نامادەگیم بۇ فیربوونی زمان زور باش بوو.

هەرچەندە چەند سالیک زیاتر نەژیام لهگەل هاوسەرەکهکم، بهلام هەر ئەم ژیانە کورته و دواتریش چەند سالیک ژیان له تەبریز لهگەل خەسومدا بووه هۆی ئەوهی که توانیم زال بجم بهسەر زمانی نازەریدا.

خائىكى دىكەى جىگەى سەرەنج لەبارەى فەرەحىشەوہ ئەم مەسەلەى تواناى فېربونى زمانە بوو. ھەرچەندە فەرەح تەمەنى زۆر بچوك بوو كە باوكى لەدەستدا و لەگەل ئەوہشدا ئىمە بەھىچ شىوہىەك فەرەحمان فېرى توركى (نازەرى) نەكردبوو بەلام لە مندالى و ھەرزەكارىدا توانى لە پىگەى ھارپى و ھارپۆلەكانىەوہ تاوہكو رادەىەكى زۆر خۆى فېرى نازەرى بكات.

خاتونە ناھىدە كلەر كە ھارپى سەردەمى مندالى و ھارپۆلى بوو لە تاران لە قوتابخانەى ژاندارك و لە پارىسىسىش لەگەلئىدا بوو نازەرى بوو، پۆلىكى سەرەكى بىنى لە فېربونى زمانى توركى (نازەرى) كچەكەم

فەرەح دەىوت: (زمان لە دايكەوہ دەگوازىتەوہ بۆ مندال. ھەر لەبەر ئەوہشە ھەمىشە دەلىن: زمانى دايك!) بەلام لەبەر ئەوہى كە من وىناىەكى تەواوى باوكم نەبوو لە مېشكەدا، ھەمىشە حەزم دەكرد زمانى باوكم فېر بېم!

لە باسەكە دور كەوتەوہ. بەكورتى بەھاتنى لويىز بەرنامەكانى پۆژانەمان گۆپان و لويىز بوو بە پىنۆنىكەرى ئەم سى كەسە.

سەرەتا پىشنىارى ئەوہى كرد بېرۆين بۆ سكۆتلەندا كە بە باوہپى ئەو يەكىكە لە جواترىن ناچە سروشتىەكانى جىهان.

من پاش سەفەرەكەمان بۆ سكۆتلەندا بۆم دەركەوت ئەم بۆچوونە راستە، سكۆتلەندا سەرزەمىنى سەرچاوہ و جۆگە و دەرياچە سروشتىەكانە و باوہپناكەم لە جىهاندا جگە لە چەند شوينىكى كەم نەبىت ھاوشىوہى ئەم سروشتە ھەبىت. خۆشەختانەش وەرزى سەفەرەكەمان باشتىن كات بوو بۆ سەردانى سكۆتلەندا. كاتى بارىنى مەوسومى بەھارى تازە تەواو بووبوو و خۆرىكى پاك و جوان ئەوہندەى دىكە ئەو سەرزەمىنە سەوزپۆشەى جواتر كەردبوو.

(لويىز) پىشتر لەگەل براكەم ھاتبوو بۆ بەرىتانيا و ناوچە جۆراو جۆرەكانى بەرىتانيا و ئىرلەندە و لىزى بىنى بوو زىاتر شارەزا بوو و ئەو زانىارى و ئەزموونانەى بۆ ئىمە سوڊيان ھەبوو.

وتم بە لويىز من عاشقى ئەم سەرزەمىنە بووم و زۆر حەز دەكەم بۆ ھەمىشە بېم بۆ ئىرە و لىرە بىنمەوہ. بەلام لويىز وتى ئىرە زستانىكى سەختى ھەىە. ئەم قسەىەى

لوييز بۇچونەكەي گۆرۈم. چۈنكى ھەر لە مندالىيەوہ بيزار بووم لە سەرما. تەنانەت دەبىت دان بەوہشدا بنىم كە لە بەفر و سەرما دەترسم. دايكم خوالىخۇشبوو بەھۇي سەرماي زستانەوہ توشى نەخۇشى بوو و ئىدى ھەر بەو نەخۇشيەش كۆچى دوايى كرد.

نازارە ھەمىشەيىيەكانى ئىسقانەكانى باوكيشم بەھۇي سەرماي زستانەوہ بوو و كە بەردەوام ھاوارى نازار و ئىشى ئىسقانەكانى دەكرد.

دواتر كاتىك كە پۇيشتم بۇ ئىسپانيا و كەنارەكانى دەرياي ناوہراست تىگەيشتم كە بۇچونەكەي ئەو پۇژەم بۇ مانەوہ لە سكوۆتلەندە ھەندىك بە پەلە بوو.

دەچووم بۇ ھەرشوئىنىك و امدەزانى ئەو شوئىنە جواترئىن شوئىنى جىھانە و ھەزم دەكرد لەوشوئىنەدا قىلايەك بىكرم و ھەموو سائىك ماوہيەك لەو شوئىنە كات بەسەر بەرم، بەلام كاتىك دەپۇيشتم بۇ ولاتىكى دىكە بۇچونەكەم دەگۇرا!

خۇشەختانە زاوا خۇشەويستەكەم لە زۇربەي ئەو ناوچانەي جىھاندا كە ئاو و ھەوای خۇشى ھەبوو شوئىنى تايبەتى و خۇشى ھەبوو كە منىش لەكاتى سەفەرەكانمدا دەپۇيشتم بۇ ئەو شوئىنانە و لەكاتى سەفەرەكانمدا لەو شوئىنانەدا دەمامەوہ، يەككى دىكە لە بىرەوہريەكانم سەردانم بوو بۇ مۇزەخانەي بەرىتانىا.

لەبەر ئەوہى بەرىتانىا لە كۇندا خاوەنى داگىرگەي فراوان بوو لە ھەموو كونج و كەلەبەرىكى ئەم جىھانەدا، مۇزەخانەيەكى زۇر دەولەمەندى ھەيە كە ھەرچى كەلوپەلى كۇنى جىھان و ناوچە جىاوازەكان و كەلتورەكانى جىھان ھەيە لەناويدايە.

كاتىك سەردانى ژورەكانى پەيوەست بە بەرھەم و كەلوپەلە ئىرانىيەكانم كرد و ابىرم دەكردەوہ ھەرچى لە ئىران ھەبووہ باركراوہ و لە مۇزەخانەي لەندن خراوہتە بەردەست گەشتىاران!

(ئەو كەسانەي سەردانى كەلوپەل و پاشماوہ كۇنەكانى ئىرانىيەكانىان كرديت لە مۇزەخانەي بەرىتانىا زۇر بەباشى دەتوانن لە مەبەستم تى بگەن.)

بەلام كاتىك پۇيشتم بۇ پارىس و مۇزەخانەي لۇقەرم بىنى تىگەيشتم بەرىتانىيەكان لەم تالانكارىيەي پاشماوہ كۇنەكانى ئىران بەتەنھا نەبوون. ھەروہا لە مۇزەخانەي (ئارمىتائ) ىش لە سن پىترسبۇرگ دنيايەك كەلوپەلى گرانبەھا و بەنرخى ئىرانى ھەبوو.

له کاتی گه پانه وه ئه م باس کرد له گه ل فهره جدا. فهره ح وتی: (بوونی ئه م که لویه له ئیرانیانه له دهره وه به جوریک له جوره کان به سودی ئیرانه چونکه له ئیراندا خه لکی زور حه زیان له سهردانی ئه م جوره که لویه لانه نیه. به لام له لهنده ن سالانه به ملیونه ها خه لکی خارچی و بیانی سهردانی موزه خانهی به ریتانیا ده کهن و له سهردانانه شیاندا سهردانی به شی ئیران ده کهن و له م ریگه یه وه ده توانن میژووی شکومه ند و گه وه ی رابردووی ئیران بیینن و به م شیویه ئاشنای ئیران بین. کاتی که سه فهرم کرد بۆ لهنده ن زور خالی گرنگم له ژیانی به ریتانیه کان بۆ دهرکه وت هه ر له پویشتیان و په رینه وه یان له جاده کانه وه بیگره تا وه کو ده گاته سهردانیان بۆ دوکان و ناوه نده گشتیاره کان که زور به شیویه یه کی ورد چاودیریم ده کردن و سه رنجم ده دان.

ئه زم و ریکوپیکی به ریتانیه کان زور جینگه ی سه رنج بوو. ئیمه به ۲۵۰ سال فهره نگی شاهنشاهی (!) کاتی که له جاده کاندا ده پوین هه موو شان ده ده یین له یه گه ی و پال پالینیکه به بی ئه وه ی که س داوای لیبوردن بکات له که س. له شوینه کاتی په رینه وه و پویشتی سهر جاده و شوسته کان له به ریتانیا مه حاله هیچکه س بلکیت به هیچ که سیکی دیکه وه و یان شه ق بدات له هیچکه سی دیکه. هه موو به لایه کدا ده په رنه وه بی ده نگ و ئارام.

له شوینی پویشتن و پیاده ره یه کانی ئیراندا هه موو که س ده یه ویت له به رده می دروکانه کاندا تی په ریت و هه ر بۆیه له سه دا نه وه دیان ده دن له یه کتر و یان فه وزا و پال پالین دروست ده بییت!

زورترین وشه یه که له به ریتانیا له خه لکم ده بیست داوای لی بوردن و پوزش هینانه وه بوو. هه موو که س داوای داوای لیبوردنی له هه موو که س ده کرد و ئه م وشه یه ش زور به ریزه وه ده وترا.

مه وعید و په یوه سته بوونی به ریتانیه کان به کاته وه زور جینگه ی گرنگی بوو بۆم. بۆ نمونه کاتی که سایقه به ریتانیه سه ریه که ی سه فاره ت هات بۆ ئه وه ی له گه لماندا بییت کاتژمیر شه شی به یانی ده هات به شوینماندا و ریک له سه ر سه عات شه ش هورینیکه بۆ لی ده داین. به بی ئه وه ی یه ک چرکه نه دوا بکه ویت نه پیش بکه ویت!

له چاوپىڭكەوتن و ديداره كانىشدا ھەستىم بەم مەوعىدە ورد و ديارىكراوھيان دەكرد و بىنىم يەك چركە دوا ناكەون له كاتى خۇيان.

من ھۆكارى ئەم بالادەستى بەرىتانىانە دەگەرپىنمەوہ بۇ پەيوەستىبونىان بەم كات و مەعيدانەوہ. ھەلبەتە لەبەر ئەوہى ئىمە لە ئىران گەرەبووین و پەرەردە بووین زۆر ناگادارى ئەم مەوعىد و پەيوەستىبون بەم كات و شتانەوہ نەبووین.

بۇ نمونە دەمانوت بە شوفىرەكە كاترمىر ۶ وەرە بەشويتماندا. كاتىك دەھات زياتر لە كاترمىرىك لەبەردەم شوپىنى مانەوہمان دەوہستا بە ديارمانەوہ تاوہكو ئىمە نامادە دەبووین!

يەككىكى دىكە لەو خالەى بەرىتانىەكان كە زۆر جىگەى سەرنجم بوو، برىتى بوو لە يەكسانبوونى ھەموو چىن و توپزەكانى بەرىتانىا لەبەرامبەر ياسا.

(لوپىز) پۇژنامەيەكى بەرىتانى پيشاندام و كە باسى ئەوہى دەكرد پۇلىسى لەندەن سەيارەكەى (شازادە چارلىزى) كوپى شارنى بەرىتانىاي، بە تاوانى وەستاندى لە شوپىنى قەدەغەكراودا جەرىمە كردوہ!

پۇژنامەكە نوسىبىووى شازادە چارلىز سەيارەكەى لە بەردەم رىستورانىكدا وەستاندوہ و بۇ خواردنەوہى قاوہيەك پۇيشتبوو بۇ رىستورانەكە.

ھەر لەم كاتەدا كاتىك پۇلىس دەزانىت بە مەسەلەكە بە پەلە دەگاتە شوپنەكە و دەست دەكات بە نوسىنى وەصلى جەرىمە بۇى.

كاتىك شازادە ناگادار دەبىت دىتە دەرەوہ و دەچىت بۇلاى پۇلىسەكە، و پۇلىسەكەش كاتىك دەبىنى رىزىكى زۆرى دەگرىت و دەلىت ھەرگىز چاوەپروانى ئەوہم نە دەكرد كە ئەندامىكى خىزانى شاھانە سەرىپىچى بكات! من كاتىك ئەمەم بىنى توشى واقورمان بووم.

يەكەم توشى واقورمان بووم كە چۇن پۇلىسىكى سادە جورئەتى ئەوہى كردوہ كە شازادەيەكى بەرىتانىا جەرىمە بكات كە نەك ھەر ھىچكەس پىشى نالىت بەرى چاوت كلى پىوہيە، بەلكو ھانىش دەدرىت و رىزىشى لى دەگرىت.

دووم چۇن شازادەيەكى بەرىتانىا دەچىت بۇ رىستورانىك كە ھەموو خەلكىكى بۇ دەچىت لە شوپىنىكى گشتىدا تاوہكو قاوہ بخواتەوہ!

هاوسەرى سەفېرى گەورەى ئىران كە بەو شىۋەىە منى بىنى توشى سەرسوپمان و واقوپمان بووم بە دەربېنىكى حسابكرا و وردەوہ وتى: لە بەرىتانىادا ھەمووكەس لەبەرامبەر ياسادا يەكسانن و تەنانەت ھېچ جىاوازيك نىە لەبەردەم بىنەمالى پاشايەتى بەرىتانىا و بچوكتىن كەسى ئەم ولاتە.

ھەروہا وتى: تەنانەت ھەندىكجار شارژن زۆر بەشىۋەىەكى ئاساى لەناو خەلكى و لە شوئىنى گشتىدا دەبىنرىت و دەروات بۆ ھەموو شوئىنىك.

ئاخر بۆ كەسىكى وەكو من كە كاتىك دەمبىنى محمد رەزا بېرۇشتايە بۆ شوئىنىكى گشتى چ كارىكى بۆ دەكرا و چ مەراسىمىك سان دەكرا جىگەى سەرسوپمان بووا!

كاتىك محمد رەزا بىويستايە لە سعد ئابادەوہ بېروات بۆ بىناى ئەنجومەن يان بۆ فېرۇكەخانە چەند پۇژىك پىگەكە بە وردى دەخرايە ژىر چاودىرىەوہ و تەنانەت لەسەر بان و بىناكانىشەوہ كارمەندانى نەئىنى چاودىرى دادەنران و جىگىر دەكران.

پىاوەكانى ساواك و گاردى شاھنشاهى بەجلى مەدەنى و سادەوہ لەناو خەلكدا و لە تەنىشت جادەكان و لەناو پىرەوہكاندا دادەنران و لەكاتى پۇيشتنى شا سەررەپراى سەيارەكانى پاسەوانى و ماتۇرسوارەكانى پىشەوہ و دواوہ دەيان سەربازى پلە بەرز و فەرماندەى سوپاى شاھنشاهى لە سەيارە سەربازىەكاندا ھاورپىيەتى محمد رەزايان دەكردا!

كاتىك ھاوسەرى سەفېر پۇيشت و لەگەل لويىز تەنيا بووينەوہ براژنم وتى دەتوانى ئەوہ بەئىنيتە بەرچاوت كە كارمەندىكى پۇلىسى ھاتوچۇى تاران سەيارەكەى محمد رەزا يان براىەكى يان خوشكىكى جەرىمە بكات و وەصلى بۆ بكات بتوانىت بەسەلامەتى دەرىچىت بۆى و نەكوژرىت؟

من نامەوئت رەخنە لە زاوا كۆچكردوہكەم يان شىۋەى ھوكمرانىەكەى بگرم. بەلام دەبىت بلىم ئەم جىاوازيە دەگەرپىتەوہ بۆ شىۋەى فەرھەنگ و عادەتەمان. من لە سەفەرەكاندا بۆ ئەمريكا، بەرىتانىا، فەرەنسا، روسيا و ولاتەكانى دىكەى ئەوروپا و تەنانەت ماداگاسكار و گىنەش لە ئەفرىقا ھەرگىز نەمبىنى كەسىك دەستى سەرۇك كەندەى يان سەرۇكى دوگل و يان سەرۇكى پادگورنى ماچ بكات.

دەبىت ئەو بەلگىم بۇ مېژوو كە خەلكى خۇيان دەستى محمد رەزايان ماچ دەكرد و
خۇيان دەدا بەسەر پىلاۋەكانىدا.

محمد رەزا ھەركاتىك لە سەردانىكدا بگەرايەو ھە چەندىن جار دەستى دەرمانى دژە
ئىلتىھاب و نەخۇشى لى دەدا و دەيوت رەعيەتەكەم ھەرچى تف و ليكى دەميان ھەيە
دەيمالئ لە دەستم!

ھەمووكەس دەيزانى محمد رەز بى پادە توشى پاراي بووبوو و زۆرىش دەترسا لە
مىكروپ و نەخۇشى بەلام ئەيوت ئەگەر دەستى خۇم نەدەم ماچى بگەن ئەوا خەلكى
بىتاقەت و نارەحت دەبن! خەلكى دەستى من بۇ تەبەرك ماچ دەكەن و دەيانەويت
بەو شىۋەيە و بە قولى پەيوەندى و پەيوەستبوونى خۇيان پيشانم بەن!

ھەلبەتە ماچكردنى دەستى ژن كىشە نەبوو و بۇ دەربىرىنى جۇرىك لە رىز بەكار
دەھىنرا. لە پۇژئاوادا عادەت وايە ئەو كەسانەي كە تىكەئيان ھەيە و لەگەل يەكتريدا
ئاشنايەتيان ھەيە لە چاوپىكەوتن و ديدارەكانياندا تەنانەت يەكتريش ماچ دەكەن.

خەلكى دىكەش لەكاتى بىنينى ژنىكدا كە شوى كردىت و پياوى ھەبىت بۇ
نیشاندانى رىز دەستى ماچ دەكەن.

لە ئىرانىشدا كەم كەم خەريك بوو ماچكردنى دەستى خاتونەكان دەبوو بە باو، و
ئەم ماچكردنە تەنھا دەستى فەرەح يان خوشكەكانى جەنابى شای نەدەگرتەو.

من سەرھتا كە پۇيشتمە ناو خىزانى شاھنشايىيەو بەھۇي ئەو بىروباوەرە نايىيەو
كە ھەمبوو نەمدەھىشت خەلكى نامەحرەم دەستم ماچ بگەن. بەلام بەزوى تۆمەتبار
كرام و دەيانوت: (دەتەويت سوک نەبىت، وەكو جەماعەت بە!) بەلام بەرە بەرە منىش
عادەتەم كرد بەو خووەي ئەوان.

لەم سالانەي دوايى كە ھاتم بۇ دەرەوئى ئىران ھەليكى باشم ھەبوو بۇ خویندەنەو.
بەتايبەتى بۇ خویندەنەوئى ئەو كىتبانەي كە لە ئىراندا بلاۋ دەبنەو و گرنگن. لە
ھەندىك لە كىتیبەكاندا دەبىنم زۇرجار محمد رەزا بەو تەوانبار كراوہ كە كەسىكى زۇر
لە خۇبايى و خۇ پەسەند بوو.

---

^۱ - وەكو بلىيى محمد رەزا ئەم پەندە بەناوبانگە چىنيەي بىستبوو كە دەئىت: (بى متمانەترىن كەس،
ئەوكەسەيە كە دەستت ماچ دەكات!)

دەبىئەت ئەو بەلىم كاتىك يەكەمجار محمد رەزام ناسى بە كەسىكى شەرمەن و
گۆشەگىر دەھاتە پىش چاوم. بەلام دواتر شاھىتە ئەو بووم كە چۆن خەلك و كەسانى
بەرپرس دەھاتن بۆ بىنىنى بە ماستاوكردن و خۆبىردنە پىشەو و بەكارھىنانى
رستەى سەير و سەمەرە و نامۆ محمد رەزا لەخۆباى دەكەن لە خۆيان و واپىشانى
محمد رەزا دەدەن كە ئەو جىاوازترە لە ھەموو كەس، وەكو بلىنى ئەو مەزۇقىكە لە
جىھانىكى دىكەو ھاتىت!

پاش گەرانەو ھەم لە بەرىتانيا وەكو دايكىكى دلسۆز ھەموو ئەزمونەكانم گەرانەو
بۆ كچەكەم، و فەرەحىش وتى: دايكە! ئەو سىستەمە بە كەلكى بەرىتانيا دىت و ئەو
عادەت و شىوازە كە تۆ باسى دەكەيت بۆ ئىران ناشىت. خەلكى ئىران پاشا بە
سىبەرى خودا دەزانن و فرەدەوسى شاعرى نەتەو ھىمان دەيوت:

(چ فرمانى يەزدان چ فرمانى شاھ!)

ئەگەر شا بىھوت چا و لە پاشاى بەرىتانيا بكات و وەكو خەلكى ناساىى بپرات بۆ
ناو شار ئەو پىنج خولەك لەسەر حوكم نامىنىت. خەلكى ئەو ھەندە نەگەيشتوئەتە
ئاستىك وەكو خەلكى ناساىى ھەنسوكەوتيان لەگەلدا بکەيت و بپریتە ناویانەو!
كچەكەم وتى: تىپروانىنى پۆژھەلاتىەكان بۆ تەخى پاشاھىتەى لەگەل تىپروانىنى
پۆژئاواىیەكان زۆر جىاوازه! و بۆ پىشتگىرى قسەكانىشى پزىمى سەلتەنەتى يابانى
ھىناىەو بە نمونە... لەو ولاتەدا پاشا لەدىدى خەلكى يابانەو بە خوداى ئەو
سەرزەمىنە دادەنریت!

ئىستا كە چەندىن سال دەبىت ئەو ژيانەم بەجىھىشتو و ئىستاش لە غەربىدا
پۆژەكانى كۆتايى تەمەنم دەگوزەرىنم دەبىنم كە كچەكەشم لە ھەلەدا بوو.

ھىچ چىژىك خۆشتر نىە لەوھى كە خەلكى بەبى ھىچ رىگىرى و پاسەوانىك و
دىوارىك بتوانىت لەناو ھاوئىشتىمانەكانىدا بژى. ئەمە چىژىكە كە دلىنام محمد
رەزاش ھەرگىز نەيتوانى چىژى لى وەرگىرت و كچەكەشم لەو كاتەوھى كە شوى كرد
بە محمد رەزا بى بەش بو لى.

تەنانەت بى بەش بووین لەو مەراسىم و سەردانانەى كە دەپۆىشتىن و گفتوگۆمان
دەكرد لەگەل خەلكى ناساىدا.

ئىستاش خراپ نىيە باسى بىرەۋەرىكە بىكەم تاۋەكو تىبگەيت لە رادەى
جياکردنەۋەى خىزىنى سەلتەنەتى لە خەلكى ئاسايى . (جياۋزىكە كە لە كۆتايىدا بە
زىانى خىزىنى شاھانەى ئىران كۆتايى ھات)

ماۋەيەك پاش پووداۋى بومەلەرزەكەى (كوۋر) لە شىراز، محافىزى شارى فارس پىروز
بانگەيتشتى فەرھى كرد تاۋەكو سەردانى ئەۋ ھەنگاۋ و كارانە بىكات كە ئەنجامدراۋن
بۇ دووبارە دروستكردنەۋەى ئەۋ ناۋچەيەى كە بومەلەرزەكە لىيداۋە . منىش لەم
سەفەرەدا لەگەل كچەكەم پىۋىشتىم . لە (كوۋر) ئىمەيان برد بۇ سەردانى گوندىكى
نۆژەنكراۋە ۋەكو نمونەيەك .

دە بۇ پانزە خانۋى بچوك كە پىكھاتبوون لە ژورىك و ھۆلىكى بچوك و مەتبەخىك
و ھەندىك كەلوپەل كە لە سوچىكى ھەۋشەكەدا دانرايوون دروستكرايوون، بە پىيى
ئەۋ ھەلسەنگاندن و لىكۆلىنەۋەيەى كە كرا و سەبارەت بە ژىانى ئەۋ پىۋژگارەى
خەلكى گوندىشىنەكانى ئەۋ سەردەمەى ئىران شتىكى زۆر باش و خوازراۋ بوو، ئەۋ
كەلوپەلانەشى كە لە خانۋەكاندا ھەبوون پىكھاتبوون لە دوو سى پارچە فەرشى تازە
و جىگە و بانى خەۋتن و رادىۋ و تەلەفزیۋن و سەلاجە .

سەرھتا پىم سەير بوو كە بۇچى سەلاجەكانيان لەبرى ئەۋەى كە لە مەتبەخدا
دايىنن لەلەى تەلفىزىۋن و لە شوپنى خەۋتنەكانياندا دانراۋن .

دواتر ئەۋەندەى دىكە توشى سەرسوپمان بووم، چونكە بىنىم ئەۋ ژنانەى كە
بەحساب ژنى لادىين لە مائەكاندا نىنۆكى درىژ و پىكراۋيان ھەيە!

ھەرۋەھا زمانيان بە لەھجەى ناۋچەيى ناخوات و زۆر جوان و پىكوپىك قسە دەكەن!
پاش كۆتايى سەفەرەكە فەرھەم ناچار كرد كە لىكۆلىنەۋە بىكات لەۋ بوارەدا . دواتر
دەرگەوت بەھۆى لايەنى ئەمنى و ئاسايشىۋە ھەموو خەلكى گوندەكەيان دەرگەردە
و ھەندىك لە ژنانى بەرپرسەكانى شارەكانيان ۋەكو ژنانى لادىيى جلوبەرگى
ناۋچەيىان لەبەرگەردوون و ھىناۋيانن بۇ پىشۋازى ئىمە!

سەلاجەكانىشان بە پەلە پەل و نەزانانە لە ژوورى دانىشتن و ميوانىەكاندا دانارە
و ئەم كارەشيان بۇ ئەۋە بوو تاۋەكو فەرھە واتىبگەيەنن كە پارىزگارى شارچ

هەولتیکیداوه بۆ گرنگیدان بە لادینششینەکان و چ خەمیکی خواردوون بۆ
خۆشگوزەرانى ئەو کەسانەى کە بومەلەرزە لێیداون!

دانیابووم کە لەهیچ شۆینىکى دیکەى ئەو ناوچانەى کە بومەلەرزە لێیداوو هیچ
کاریک نەکرابوو و ئەم دە پانزە مائەش کە ئیمە سەردانمان کردن بەتایبەتى بۆ ئەو
پۆژە نامادەکرابوون! بەلام هیچشتیک نەدەکرا بکرتت چونکە بەپرسە ناوچەییە
گەندەلەکان! فیلباز و ساختەچى بوون. محمد رەزا بەتەنهای نەیدەتوانى هەموو ئەو
ولاتە فراوانە بگەریت و لیکۆلینەوه بکات لەو هەموو بارودۆخە بەداخەوه
بەپرسەکانیش هەرچى زیاتر دووربوونایە لە ناوەندەوه کەمتر کاریان دەکرد.

بەم شیۆهیه لە سەردانەکاندا شتەکانیان بەجۆریک ریکدەخست تەنانەت ئەو
خەلکەى کە لەوى نامادە دەبوون هەلبژێردراو و پراھینراوون. خەلکانیک دەھینران بۆ
بینینی محمد رەزا و فەرەح هیچ خواستیکیان نەبوو جگە لەوهى کە نارەزوى
سەرکەوتن و خوشبەختیان دەکرد بۆ شا و خیزانەکەى و تەنھا هەمیشە ئەو قسانەیان
دەکرد کە دەلالەتیان لە خوشبەختى و سەربەرزى و ئومىدى سەرکەوتنى پاشا
دەکرد!

سەفەریکی دیکە بۆ دەرەوه کە هەرگیز لەبیری ناکەم ئەو سەفەرە یەك مانگەیه بوو
کە پۆیشتم بۆ یابان لەبەھارى سالى ۱۹۷۰.

محمد رەزا زۆر حەزى لە یابان بوو. ھۆکارەکەى ئەو بوو یابان لە جەنگى دووھەمى
جیھانیدا ھاوپەیمانى ئەلمانىای ھیتلەرى بوو و ئێرانیش لەو سەردەمدا لایەنگرى
ولاتانى بەرە بوو کە پینکھاتبوون لە (ئەلمانیا، یابان و ئیتالیا).

محمد رەزا باوکى بە ئەستورەھیکى ئەفسانەى دەزانى و هەموو قسە و باسینى
باوکى لەبیر بوو.

لەبەر ئەوهى کە رەزاشا چەندینجار باس و وەسفى یابانىەکانى کرد بوو بۆى،
محمد رەزاش ھەر لەخۆیەوه هەمیشە باس و وەسفى یابانىەکانى دەکرد!

ھەمیشە کۆمەلە باسینى رەزاشای لەبارەى یابانىەکانەوه باس دەکرد. بۆ نمونە
دەبیوت: (لە جەنگى جیھانى دووھەمدا فڕۆکەوانە خۆکوژەکانى یابان (کامیکازە) خۆیان

دەتەقاندەۋە بە كەشتىيە فېرۇكە ھەلگىرەكانى ئەمىرىكادا و بەفېداكارى گىيانى خۇيان لە رېنگەى ئىمپىراتۇرەكەيان، كەشتىيە جەنگىيەكانى دووژمىيان لەناو دەبىردا!
ھۆكارىكى دىكەى پەيوەستىبونى محمد پەزا بە يابانەۋە ئەۋەبوو كە لە ئۇلۇمپىياتى تۇكىۋ ئىمپىراتۇرىيەتى (ھىروھىتو) محمد پەزاي بانگېشىت كىردبوو و ئىمپىراتۇرىيەتى يابانىش لەگەل. ئەۋدا لەكاتى ئىفتىتياھى ئۇلۇمپىياتەكەدا ئامادە بووبوو!
محمد پەزا زۆر بە غوررەۋە باسى ئەۋەى دەكرد كە ئىمپىراتۇر (ھىروھىتو) گىرنگى پى دەدات و سەفەرەكانى بۇ تۇكىۋ بە خۇشترىن و باشتىن سەفەرەكانى دەرەۋە باس دەكرد.

من لە سەرەتاي ھاۋىنى سالى ۱۹۶۷ پۇيشتم بۇ يابان. و ابزانم سەرەتاي مەى سالى ۱۹۶۷ بوو خاتونى سەفېرى گەرەى يابان لە تاران لەگەل كارمەندىكى يابانى سەفەرەتدا ھات بۇ بىنىنم و بانگېشىتى كىردم بۇ يابان. پىرسىيارىشم لە ناۋى ئەۋ كارمەندە يابانىش كىرد و زۆر پىم سەير بوو كە بەۋ شىۋە باشە بە فارسى قسەى دەكرد بەبى ئەۋەى ھەستى پى بگەيت.

يابانىەكان ھەموو سالىك دوو بۇ سى كەسىيان لە ئەندامانى خىزانى سەلتەنەتى بانگېشىت دەكرد بۇ سەفەرئىكى تايبەتى بۇ تۇكىۋ. تەنانەت مندالەكانى خىزم و كەسەكانى شا و خىزانە پلە سىيەمەكانى پەھلەۋىشىيان بانگېشىت دەكرد.

من كە ھەمىشە مشتاقى ئەم سەفەرەنە بووم زۆر بە خۇشخالىيەۋە ئەم سەفەرەم قبول كىرد و پىرسىيارىشمدا كە دەبىت (ئەفسەر ملوك)ى خىزمەتكارىشم بەرم لەگەل خۇمدا.
ئامادەكارىيەكانى سەفەرەكە بەچاۋتروكانىك فەراھەم كىران و ھەفتەى دواتر من و (ئەفسەر ملوك) بە فېرۇكەى (ئىران ئىر) بەرەۋ تۇكىۋ كەۋتىنە پى.

شۋىنى ئىمە لە فېرۇكەكەدا لە شۋىنى (پلە يەكەكاندا) بوو، و واشم بىست كە ھىچ بلىتئىكى دىكەى پلە يەكەيان نەفروشتو، بۇ ئەۋەى من و خىزمەتكارەكەم بە نارامى دابنىشىن و كەس ئىزعا جمان نەكات.

زىياتر ناچمە ناۋ پرونكردەكەۋە، چونكە ئەمپۇ چىنە ناۋەندىيەكانىش دەچن بۇ سەفەر و زۆر باشتىر لەمن لە كاروبارەكانى فېرىن و مىۋاندارىيەكانى ناۋ فېرۇكە شارەزان.

فېرۇكەكە نىزىكەى حەوت كاتژمىر فېرى دەبوو كاتژمىر ئىكش بوەستايە تاوەكو سوتەمەنى وەرگىرىت و ھەندىك پاك كىردنەوہ و ئىسراھە تىكىش وەرگىرىت.

لىرەدا ئەو كەسانەى كە مەبەستىيان سەفەر كىردن بوو بۇ پەكىن دابەزىن و ئەوانى دىكە كە مەبەستىيان پۇششتن بوو بۇ يابان لە فېرۇكەكە دا مانەوہ.

من و (ئەفسەر ملوك) حەزمان كىرد بېرۇن بۇ كۇتاي فېرۇكە خانەكە بۇ ئەوہى قاوہىەك بۇخۇنەوہ و ھەندىك پىشو بدەين تاوەكو دووبارە خۇمان ئامادە بكەينەوہ بۇ سەفەرەكە.

فېرۇكە وانەكە بەبى دواكە و تن ئامادە كارى كىرد بۇ ئەو خواستە و بە ئۇتۇمبىلىكى تايبەتى بردىنى بۇ قاوہ خانە و شوئىنى پىشوى فېرۇكە خانەكە.

تەصورى من لە كۇتاي فېرۇكە خانەكەى پەكىن شتىكى وەكو فېرۇكە خانەكانى ئەوروپا و ئەمىرىكا بوو. كاتىك پۇششتىن بۇ شوئىنى تەلارى گەشتىارەكان و بە بىنىنى كورسىە بى پەنگ و كال بووہ دارىنەكان و بىنا شەق و شپەكان پىك لە شارىكى پەلە دورى ئىران دەچوو زۇر دواكە و توو و خراپىتىش.

نە كافترابىەك نە رىستۇرانىك. تەنھا فېرۇكە گايەكى بچوك ھەبوو ئەوئىش ھەندىك كەلوپەلى پىوئىستى و كالای دەستى تىدا بوو خاوەنەكەشى لەوئى نەبوو و بە دەرگايەكى تەختە دوكانەكە داخرا بوو!

لەم كاتەدا چاوم كەوت بە چەند تابلۇيەكى گەورە كە لەناو تەلارى گشتىارەكاندا كەوتبوون و بە زمانى ئىنگىلىزى لەسەريان نوسرا بوو: بەخىرھاتن بۇ (بىجىنگ)! من بە خويىندنەوہى ئەم دەرپىنە زۇر توشى شوك بووم. ھەر لەو كاتەدا و تەم بە (ئەفسەر ملوك): ئەفسەر! باشە بۇچى مەگەر فېرۇكەكە بېرىار نەبوو تەنھا لە پەكىن بىنىشىتەوہ ئەى بۇچى لە (بىجىنگ) نىشتەوہ تەوہ؟

ئەفسەرىش لە من بى ئاگاتر. (كوئىرىكى گالوك بە دەست كوئىرىكى تىرى پى بوو!) لە گەرانەوہ ماندا بۇ فېرۇكەكە: و تەم بە فېرۇكە وانەكە مەگەر ئىمە بېرىار نەبوو تەنھا كاتژمىر كە لە پەكىن بىنىنىنەوہ؟

فرۆكەوانەكەش وتى وايە: منىش وتم كەواتە بۇچى لە (بىجىنگ) نىشتوينەتەوہ؟
فرۆكەوانەكە كە لە شىۋەى دەموچاويدا ديار بوو بزەيەك گرتى، بەلام جورئەتى
زەردەخەنەى نەبوو (چ بگات بە پىكەنن!)

وتى: خاتونى بەرئز. (بىجىنگ) ھەر پەكىنە. بەرىتانىەكان بە پەكىن دەلئىن
(بىجىنگ)!

منىش زۆر تەرىق بوومەوہ لەو بى ناگايىە، و لە دلى خۇمدا وتم تۆبلىى ئىستا ئەم
فرۆكەوانە چۆن لەبارەى منەوہ بىر بكاتەوہ.

ئەمە بووہ ئەزمونىك و وانەيەكى لەبىرنەكراو بۆم. لەوہو دوا بېيارمدا تاوہكو دلىيا
نەبم بەھىچ شىۋەيەك پرسیار نەكەم لە ھىچكەس. بابەتەكە ئەوہ نىە كە مرؤۋە دەبىت
ھەرچى نەزانى پرسیار بكات. بابەتەكە ئەوہ بوو كە من وەكو دايكى شارئى ئىران ئەو
حەقەم نەبوو ئەوہندە بى زانىارى و بى ناگابم كە نەزانم (بىجىنگ) يەكىكە لە ناوہ
ناسراوہكانى پايتەختى چىن!

راستىكەى ئەوہيە زۆرىك لە خەلك زۆر شت ھەيە نايزانن، بەلام ئەوانەى كە
سىياسەتمەندار و دانا و ژىرن بەشىۋەيەك خۇيان دەردەخەن كە دەزانن! يابانىەكان
گەرانىكى دوو ھەفتەيىان بۆ پىكخستىن كە ھەموو سات و كاتىكى پىر بوو لە چىژو
خۇشى.

سەردانى ھەموو ناوچە گەشتىارى و خۇشەكانى (تۆكىۋ)، (ئۆزاكا)، (نارا)،
(ھىرۆشىما)، (كوبە) و (ئۆكىناوا)مان كرد.

لە (تۆكىۋ) پۇيشتىن بۇ سەردانى كۆشكى (ئىمپراتۆر). لە (نارا) سەردانى كۆنترىن
و ناسراوترىن پەرىستگەى بودايى بەناويانگى سى و سى قەدىسمان كرد.

لە ئۆكىناش سەردانى پىرەوہ ژىر زەوہيەكانى سەردەمى جەنگى جىھانى دووہم و
بنكەى فەرماندەى ھىزى دەريايى يابان و شوئىنى حەشاردانى سەربازەكانمان كرد.
بەلام تەنھا شتىك كە سەرنجراكىش بوو بۆم و ئىستاش لەبىرمە، بوونى دووشتى
كۆنى ئىرانى بوو لە مۇزەخانەى شارى (نارا) و دار خورمايەكى ئىرانى كە لە
دوورگەى ئۆكۆيناو بوو.

دوو قاپی شوشه‌ی که ده‌گه‌رانه‌وه بۆ سهرده‌می (ساسانیه‌کان) له مۆزه‌خانه‌ی شاری (نارا) بوون یابانیه‌کان ده‌یانوت ئەم دوو قاپه ئیرائیه گرانترین و کۆترین که‌ره‌سه‌ن له یابان!

له (ئۆکیناوا)ش دره‌ختی‌کی خورما هه‌بوو یابانیه‌کان ده‌یانوت به‌ نه‌مامی له دوورگه‌ی ئابادان هی‌ناویانه و لی‌ره ناشتویانه. (دارخورماکه له‌کاتی هی‌رشه‌ی هی‌زه‌کانی ئەمریکا بۆ ئۆکیناوا گوله‌یه‌ک به‌ر ساقه‌که‌ی که‌وتبوو!) بۆ خوینه‌ری ئەم یاداشته‌ چ سویدی‌کی هه‌یه که من بلێم له یابان چیم بینووه و چیم خواردوه و بۆکوی پۆیشتم.

وابزانم خوشترین و سه‌رنج‌راکینشتین به‌شی بیره‌وه‌ریه‌کانم له یابان چاوپیکه‌وتن و دیدارمان بوو له‌گه‌ل ئیمپراتۆر (هیروهیتۆ) و هاوسه‌ره‌که‌ی. له‌و دیداره‌دا ته‌نها پانزه‌ خوله‌ک دانرا بوو بۆ ئەوه‌ی نه‌و چاوپیکه‌وتنه‌ ئەنجام به‌دین.

من پێشتر بیستبووم که ئیمپراتۆریه‌ت له‌لای یابانیه‌کان ریز و پله‌یه‌کی زۆر گه‌وره‌ی هه‌یه، و ته‌نانه‌ت تاوه‌کو کاتی خۆبه‌ده‌سته‌وه‌دانی یابان له‌ جه‌نگی دووه‌می جیهانی‌شدا خه‌لکی ئاسای نه‌ ده‌نگیان بیستبوو و نه‌ره‌نگیشیان بینی بوو. ته‌نانه‌ت تاوه‌کو سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌م خه‌لکی یابان ئیمپراتۆره‌که‌یان پله‌ی خواوه‌ندی هه‌بوو له‌لایه‌ن.

کاتی‌ک که پۆیشته‌ین بۆ لای ئیمپراتۆر (هیریه‌تۆ). یه‌که‌مین پرسیار که‌ کردی ئەمه‌ بوو: (چۆن یابانتان بینی؟)

من هه‌ندی‌ک له‌باره‌ی جوانی سروشتی یابانه‌وه‌ قسه‌م کرد. ئیمپراتۆریه‌تیش زۆر خوشحال بوو له‌و باس و پیاوه‌لدانانه‌ی من و وتی: (ئیمه‌ی یابانیه‌کان په‌ندی‌کی به‌ناویانگمان هه‌یه ده‌لێت: (کاتی‌ک که خوداوه‌ند زه‌وی دروستکرد له‌بیری چوو یابانی له‌ناودا دابنیت، هه‌ر له‌به‌ر ئەوه‌ پارچه‌یه‌ک له‌ به‌هشتی هی‌نا بۆ زه‌وی و یابانی له‌ناودا دانا. و یابانیش بوو به‌شیک له‌و به‌هه‌شته‌!)

ئەم دەربېرىنە ئىمپراتۇرىيەت نىشانەى ترۇپكى خۇشەويستى بوو بۇ يابان.
كاتىكىش دەچووين بۇ ناو خەلكى ئاساى، دەمانبىنى خەلكى گشتىش زۇر
بەشىۋەيەكى سەير پەيوەستىن بە ولاتەكەيانەوہ و خۇشيان دەوئت!

من ئەم خۇشەويستى و ولات دۆستىيەى ئەم يابانئانەم بەراورد دەگرد بە بۇچوون و
پەيوەندى ژمارەيەك لە خانەدانەكانى پەهلەويەوہ كە ھەموو سالىك دوانزە مانگە لە
دەرەوہى ولات ژيان بەسەر دەبەن و لەگەل بىيانىەكاندا ھاوسەرگىرى دەكەن و لە
ئەمريكا و ئەوروپا مولك و خانوو دەكړن و سەرمايەگوزارى دەكەن!
ليږدا ھەز ناكەم ناوى كەس بەيىنم بەلام دەمەوئت ئەوہ بلىم تەنھا محمد پەزا
بەرپرس نەبوو لە ھەرەسەينانى پڙىمى سەلتەنەتى.

برا و خوشكەكانى شاھ بەھيچ شىۋەيەك پوويان نەدەگردە نەتەوہكەى خۇيان و
مەملەكەتەكەيان خۇشەدەويست.

چەندە پەزاشا ولاتەكەى خۇى خۇشەدەويست و ھەزى لە ئاوەدانگردنەوہى
ولاتەكەى بوو بەلام مندالەكانى بەھيچ شىۋەيەك بەو شىۋەيە نەبوون.
خالىكى دىكە كە جىنگەى سەرنج بوو پەيوەستبوون و پابەندبوونى ئىمپراتۇرىيەت
(ھىروھىتۇ) بوو لەگەل ژنە ناشىرىنەكەى!

لەگەل ئەوہى كە ئىمپراتۇرىيەت بۇ خەلكى لايەنىكى پىرۇزى ھەبوو و دەيتوانى بە
ئارەزووى خۇى ھەرچى ژن و كچى جوان ھەيە بىكاتە ھاوسەرى خۇى. بەلام ھەرگىز
بەخراب سودى لەم دەسەلاتەى وەرنەدەگرت و تەمەنىكى دوروودرىژ لەگەل ئەو ژنە
ناشىرىنەدا ژيانى بەسەر بردبوو!

لە دلى خۇمدا و تەم ئەگەر پەعيەتىكى ئىرانى پانتۆلەكەى ھەلبگەپتەوہ ھاوار
دەكات بەسەر ژنەكەيدا. بەلام ئەم پىاۋە گەرە بەم ھەموو نىعمەتەى كە
لەبەردەستىدايە تەمەنى خۇى لەگەل ئەم ژنە ناشىرىنەدا بردوۋتە سەر. ھەر بژى بۇ
ئەو شەرەفە!

يابانىەكان لە زۇر پورەوہ ھاوشىۋەيەكى تەواويان لەگەل ئىرانىەكاندا ھەيە. ھەر
وہكو ئىمە لە مائەوہ لەسەر دۇشەكە دادەنىشەن و پال پشتىشيان ھەيە.
تەوالىتەكانىشيان بە پىچەوانەى تەوالىتە ئەوروپىيەكانەوہ لەوانەى ئىمە دەچن.

لهه مووی سهرنجراکیشتر نه وه بوو که له په رستگه یه کدا له شاری کونی (نارا) په یکه ریک هه بوو که خه لکی په پړویان پیوه ده به ست بو هاتنه دی نیاز و خواسته کانیاں.

له باره ی نه وه په یکه روه پرسیارم کرد. وتیان نه مه په یکه ریکی (قه دیسیکه) که شفای کویره کانی ده کرد. نیستا هرکه سینک نه خوشیکی چاری هه بیت دیت بو ئیره و تکای لی ده کات تاوه کو شفای بدات. زور سیر بوو به لاهمه وه. نه تم تکا کردن و په پړو به ستنه ی یابانیه کان منی خسته وه بیرى نه وه کاتانه ی که له گه ل دایکی ره حمه تیمدا ده چوینه سهر مرقه دی کابرایه ک و دایکم په پړوی ده به ست به مرقه ده که وه و داوای لی ده کرد خواسته کانی جیبه جی بکات و شفای دایکم بدات. (که هه لبه ته مرقه ده که شفای دایکمی نه دا و کوچی دوایشی کرد!) من زور شوین گه راوم له دهره وه. به لام کاتیک که رویشتم بو یابان هه ستم کرد بو ره شت چووم. به تایبه تی کاتیک که شه وانه باران ده باری شه وانی ره شتی بیر ده خسته وه.

ناو و هوا و جوړی گیاکان و تهنانه ت جیرچیره که ره کانی دارستانه کانیشی شیوه ی ناوچه ی گه یلان بوون.

کاتیک که گه راینه وه بو تاران محمد رهزا وتی چون (هیروهیتوت) بینى؟ وتم به بوچوونی من که سینکی ناسایى بیوو. زوریش ناسای!
محمد رهزا وتی به لام که سی ناسای ناتوانیت بیته ئیمپراتور.
وتم: بهوشیوه یه یه که جه نابه ت ده فهرمووی!

به لام فهرح که ناگاداری قسه و باسه که ی ئیمه بوو ته حه مولی نه کرد وتی: ئیمپراتوریه ت نه م پیگه و نازناوه ی له باوکیه وه به میرات برده. چ زورن نه وه باوکانه ی که به شایسته ی و لیها تووییه وه مندالی بی شایسته و بی توانایان ته سلیمی کومه لگه کرده!

محمد رهزا هیچی نه وت: به لام دیار بوو زور بیتاقت بوو له م بوچوونه ی فهرح!
یه کیکی دیکه له سه فهره خوشه کانی دیکه م، سه فهر بوو بو پووباری زیا و نه فریقای باشور و سهردانی (دوربان) بوو.

رەزاشا لە کاتی ڕاکردنە کەمی ماوەیەک لە (دوربان) بوو. ئێمە سەردانی ئەو شوینەمان کرد کە رەزاشا لێی مابوو یەو و ئیستاش لە ژێر چاودیتری سەفەرەتی ئێراندا بوو و کرا بوو بە مۆزەخانە.

ئەو کاتە ئەفریقای باشور لە لایەن ئیدارەی سیاسی بەریتانیاوە سەرپەرشتی دەکرا. بە پرسیکی بەریتانی پێشوازی کرد لە ئێمە و میوانداری کردین. ئێران نەوتی دەفروشت بە ئەفریقای باشور و پەيوەندی ئابوری-سیاسی نیوان ئەفریقا و ئێران زۆر بەهێز بوو.

کاتێک لە ئەفریقا بووم پێشنیاری ئەوەم کرد سەردانی خێڵیکی سونەتی بکەین. (کیپ تاون) و شارە سەرەکیەکانی دیکە لە ئەفریقای باشور زۆر تازە و هاوشیوەی شارە ئەوروپییەکان بوون. من دەمویست فەزای ئەفریقا بەو شیوەیە ببینم کە لە تەلەفزیۆنەکاندا پیشان دەدریت. پیاوانی رەشی نێزە بە دەست کە بازنەیی گەورە لە گۆی و لوتیانە. ژنانی نیو پوت کە دەموچاو و پووخساریان بە خوینتی ئاژەل سور کردووە و پەری جۆراوجۆری بالندەیان کردووە بە سەر و گویلاکیاندا.. و ئەم جۆرە دیمەنە.

ئەم خواستەم قبوڵ کرا و پۆژی دواتر سواری سەیارەیکە بووین و پۆشتین بۆ ناوچەیکە جەنگەلی و دارستانی. لە لای بەریتانیەکانەووە چەند رینۆئیکەریک و وەرگێرێکی زمانی ئەفریقیشمان لە گەندا نێردرا بوو.

سەرئەنجام گەشتنە خێڵیکی ئەسلی ناوچەیی کە لە ناو کوختیکی دارینی حەساریدا دەژیان. پیاوان و ژنانی خێڵە کە لە کاتێکدا کە بە دەست دەیاندا لە ناو دەمیان و دەنگی سەیرۆ غەریبیان دەردەکرد و بازنەییکیان لە دەووری ئێمە کرد. دیمەنە کە رێک ئەو شیوەیە بوو کە من هەمیشە بیرم لێ دەکردهووە. ئارایشی سەیر و غەریب و جۆلە و سەمای سەرسۆرھینەر.

هەندیک لە ژنەکان گۆیی خۆیان کون کردبوو پاشان ڕایانکی شابوون و شتیان کردبوو یە گۆییان، هەندیکیان لێوی خواروویان بیری بوو و هەندیکیش دەمووچاویان بە پەنگی سپی و سور پەنگ کردبوو و (رێک وەک تابلۆکانی کویسم!)

پیاوانیش به پهری بالندهکان توانیبویان وهکو شوورت و تهنورهیهکی خپر دروست بکن بۆ خویان و بهو پهرانه عهورهتی خویان داپوشی بوو و ئیسقانی دهم و کاکیلهی ناژهلیان کردبوو به خویاندا.

ئههلی خیلهکه بهپینی نهو نهريت و عادهتهی که ههیانبوو له دهوری ئیمه کۆبوونهوه و به تهپل لیدان و سهماکردنهوه دهستیان کرد به سوپانهوه و سهماکردن و نهجامدانی جوئه و حهرهکاتی سهیر و سهمهه.

لهم کاتهدا، پیاویک که لهناوهپراستی مهراسیمهکهدا بوو و دهموچاوی خوی شیوهیهکی سهیری لی کردبوو هاته پیشهوه و سهرنجی ئیمه پراکینشا و بهرهو کهسینکی دیکه پوشت که شیوهیهکی جیاوازی لهوانی ههبوو و شتیکی پیوت و لهگهلیدا که تاجیکی گهورهی لهسهه بوو که به ئیسقانی ناژهل دروستکراوو و هاته پیشهوه و ریک وهکو کهسینک که چون ناژهلیک دهکرت و لهکاتی کپینیدا سهیری دهکات ههنديک سهیریکی ئیمه کرد و سوپایهوه بهدهورماندا و به دهستی دهیدا له پشتی سهیری و پاشان پویشته ناو خهکهکهوه و دهستی خوی بهرز کردوه. به بهرزکردنهوهی دهنگی ههموویان بیدهنگ بوون. پاشان هاته پیشهوه و به سهرنجدان لهمن وهستا و به زمانی ناوچهیی خویان کومهلیک قسهی کرد. نهو ورگیپهشی که لهلایهن وهزارهتی دهروه نیردراوو وهلامی دایهوه.

ئیمه ههچ شتیگمان حالی نهبوو لهم گفتوگویه. بهلام دههکوت که وهرگیپهکه و پیاوهکه که دواتر زانیمانه سهروکی خیلهکهیه نهگهیشته ریکهوتنیک. چونکه کهم کهم دهنگی ههردووکیان بهرز دهبوویهوه و قسه نارام و لهسهرخوکان گوپان بۆ قسه و باسی توند و بهرز!

شکو ساداتی (هاوریم- هاوسهیری سهفیری ئیران له نهفریقای باشور) دواي کرد له وهرگیپهکه تاوهکو پیمان بلیت چی بووه. به پینداگیری شکو سادات وهرگیپهکه که دهیوست بابهتهکه لابادات و پهرده پووشی بکات و ویستی مهسهلهیهکی دیکه بهینیتته پیشهوه وتی سهروکی خیلهکه لهم ژنه واته من خووشی هاتوو و به زور دهیهویت هه ئیستا هاوسهگیری بکات لهگهلیدا! (نایهویت کات به فیرو بدات!)
واته چهزی له من کردوه و دهیهویت هاوسهگیریم لهگهلیدا بکات.

منیش بەو تەمەنە پەنجا سالیەرە کە بووبوومە جینگە سەرنجی کەسیک ھەرچەندە
ئەفریقی و لە خینلی زولوش بوو خوشحال بووم و جینگە سەرنج بوو.
منیش بەخیرای و تم بە ھەرگیزە کە لەلایەن مەنوە سوپاسی سەرۆکی خینلی
زولوەکان بکە!

ھەرگیزە کە بابەتە کە ی وت بە سەرۆک و سەرۆکی زەردەخەنە یەکی کرد. بەھەر
شیوە یە ک بوو سەرۆک خینلی ئەفریقیەکانم تیگە یاند کە لەسەر ئەم شەپری شەیتانە بیته
خوارەو و واز لەو خوازینیە بیئیت.

ئەم مەسەلە یە نە ک ھەر نەبوو ھۆی ناپەھەتی من و ھارپیکانم (جگە لە
ھەرگیزە کە ی وەزارەتی دەرەو ی ئەفریقایی باشور) بەلکو یادە ھەریکە ھەرگیز لەبیری
ناکەم.

لە کۆتاییدا چەند وینە یە کمان لەگەل سەرۆکی خینلە کە دا گرت و لە کاتی
خواحافیزی سەرۆک پوونی کردەو کە زۆربە ی ژنە گەشتیارە ئەمریکی و
ئەوروپییەکان کە دەین بۆ ئیترە بە نارەزووی خویان چەند شەویک لیترە دەمیننەو و بۆ
ھاوسەرگیزی کاتی لەگەل سەرۆک و پیاوانی خینلە کە و تەنانەت پارەشمان پی دەدەن
و زۆربە ی داھاتی ئەم پیاوانە ی ئیترە زۆرتری لەسەر ئەم جۆرە کارانە یە!

لە رینگەدا، ھەرگیزە کە ی وەزارەتی دەرەو پوونی کردەو لیترە جۆریک لە تورستی
جنسی ژنانە دروست بوو و ژنانی ئەمریکی و بەریتانی و ئەلمانی و لەوانە شە
ولاتانی دیکە ی ئەوروپا بۆ ئە ئەزمونە تاییبەتە دین بۆ ئیترە و لەگەل پیاوانی خینلە
ئەفریقیەکاندا بە عادت و پەسمیکی سونەتی ھاوسەرگیزی دەکەن لەگەل یاندا.

ھەلبەتە ھاوسەرگیزیە کە نە ک بەو مانایە کە مەراسیمە کە گرێبەستیکی پەسمی بیته.
بەلکو لەسەر بنەمای کەلتوری خینلەکان! (بۆ نمونە لەسەر جەستە و دەموچاویان
بەپەنگی تۆخ ھینلی سەیر و سەمەرە دەکیشن و شاخی بزنی و ددانی گورگ دەکەنە
میلیان و سەمای خیرا دەکەن بە دەووری ناگردا...!)

ئێستا مادامەکی قسە ھاتە سەر پیاوانی سەیری زولوە و سەرۆکە میبازە کە یان (!)
خراب نیە کە چەند بیرە ھەریکیش لە پیاوانی سەیری دیکەتان بۆ باس بکەم.

پاش سەردانمان بۆ ئەفریقاي باشور پوژئىكيان لەسەر بانگهێشتى پاريزگارى رودزىا و هاوسەرەكەى پوڤيشتين بۆ سەردانيان بۆ شوينى مانەوہيان (ماوہى نيوان رودزىا و ئەفریقاي باشور كەم بوو)

پاريزگارەكە بەريتانيك بوو بەناوى (يان ئەسميت) كە ھەرگيز ناتوانم شيوہ و رووخسارى لەبىر بكەم.

شيوہى ئەم پياوہ بەشيوہيەكى ئەوہندە سەرسوپھينەر سپى و مات بوو. نازانم ھەستم چۆن دەربخەم. واپى دەچوو رووخسارى ئەم پياوہ ھىچ جۆرە رەگنك و ھەستيكي ژيانى تيدا نەبوو و لەراستيدا لەشيوہى كەسيكى مردوو بوو.

كاتيك تەوقەى لەگەلدا كردم بە ئاشكرا ھەستم بە ساردى جەستەى كرد. واپى دەچوو ئەم پياوہ پوحي تيدا نيە بەلام پياويك بوو دەجولا. وا دەكەوتە بەرچاوم كە (فرانكشتاين) يان دراكولايەكە بەلام بەبى ددانى تيژى گورەى ژەھراوى!

سەرەتاي قسەكردنمان ھەوالى محمد رەزاي پرسى و پاشان باسى ئەوہى كرد لە سەردەمى راكردنى رەزاشا بۆ دوربان ئەو كورپىكى گەنجى ۱۴ سالى دانىشتوى ئەفریقاي باشور بوو و رەزاشاي بينيوہ.

وادياربوو ئەم قسانەى زياتر بۆ ئەوہ بوو كە خوڤشالم بكات.

دواتر، لەبارەى پەيوەندى باشى نيوان ئيزان و رودزىاوہ قسەى كرد. محمد رەزا لە ھاوپياني (يان ئسميت) بوو.

كاتيك باسى ئەزمونەكانى سەفەرەكە كرا بۆ ئەفریقاي باشور و رودزىا و سەردانەكانم بۆ ناو خيلە سور پيستهكان. (يان ئەسميت) بە ئاشكرا بەبى ھىچ

---

^۱ - (يان ئسميت) دەسەلاتدارىكى رەگەزپەرست بوو لە ئەفریقا و یەكێك بوو لە رەگەزپەرستە زۆر توندپەرەوكان كە ھزاران رەشپيستی كوشتبوو.

تاوانەكانى (يان ئسميت) ئەوہندە ترسناك بوون و بەراڤەيەك نائينسانى بوون كە پوژئاوا و تەنانەت بەريتانيا گەمارۆيان خستە سەر رودزىا (زيمبابووى ئيستا).

لەم كاتەدا محمد رەزا فریای ئەم ئسمیتە كەوت و بەناردنى بارەى ئەوت ئابورى ویزانى ئەم رودزىا (زيمبابوویەى ئیستای) پزگار كرد و حكومەتى رەگەزپەرستى ئەفریقاي باشورى بۆ ماوہيەك ھيشتەوہ. محمد رەزا يەكێك بوو لە ھاوپەيمانە سەرەكیەكانى رودزىا و ئەفریقاي باشور لە سەردەمى ئەژادپەرستیدا.

شەرمىك بىتاقەتى و نىگەرانى خۇي دەربېرى بۇ بوونى ئەو رەش پېستانەي كە ھەيە و
وتى دەولەتەكەي ھەولەدەدات لە بەرنامەي درىژماوودا ھانى سىپى پېستانى زياتر
بدات بۇ كۆچكردن بۇ ئەم ولاتە و ھاوكات رەش پېستەكانىش دەربەكن.
ئەو بە ئاشكرا ھەستى نەژادپەرستانەي خۇي دەرخست. و بە دېرندە و كىوى باسى
رەش پېستە ئەفرىقىەكانى كرد.

لەكاتى دىدار و قسەكردن لەگەل (يان ئەسمىت) توشى ترس بووم. چاوم
حالەتلىكى بى رۇحى و شىوہەيەكى بەستوى لى ھاتبوو.

كاتىك پزگارم بوو لە دىدارەكەي. شكۆ (ھاوسەرى سەفىرى ئىران لە ئەفرىقاي
باشور) وتى لىرەدا پىاوانى سىپى پېستى پگەزپەرست دەپۇن بۇ راوكردنى پىاوانى
رەش پېست و بەوشىوہەيەكى كە عادەتە لەلای راوچىيەكان بە داو و تىر و تەفەنگ
دەكەونە گىانيان و پىاوان و ژنانى رەش پېست لە دارستانەكاندا راودەنن و بە
تېرارانىان دەكەن! شكۆ باسى ئەوہى كرد كە چۇن سىپى پېستەكان بۇ خۇشى و كات
بەسەربردن گەمارۆى كۆلىتە و لادى زەلىيەكانى پەشەكان دەدەن و دەيانوستىنن.

دەيوت: سەردەستەي ئەم نەژاد پەرستانە (يان ئەسمىت) و خۇي نەك ھەر تەنھا
يەككە لە راوچىيەكان، بەلكو بەناوبانگترىنيانە! (يان ئەسمىت تەنانەت لە ئەفرىقاي
باشورىش لايەنگرى زۆرى ھەيە لەناو سىپى پېستە پگەزپەرستەكاندا، كە زۆرترىنيان
بەرىتانى و ئىنگلىزەكانن).

كاتىك كە شكۆ ئەم بابەتەي باس كرد، ئىنجا تىگەيشتم كە بۇچى دەموچا و
شىوہى (يان ئەسمىت) ئەوہندە سارد و بى رۇح و ترسناكە و لەناوچاوانىدا بوونى
مەرگت ھەست پىدەكرد.

لە (كىپ تاون) و شارە گەورەكانى ئەفرىقاي باشور شوينى ھاتوچۇي پەشەكان و
سىپىيەكان (تەنانەت لە پادەپەوہەيەكانىشدا) جىاواز بوو و لە زۆرىك لە شوينە
گشتىيەكانىشدا تابلۇ ھەلواسرابوو كە لەسەريان نوسرا بوو (ھاتنە ژوورەوہى سەگى
رەش پېست قەدەغەيە!)

كابرايەكى دىكە كە جىگەي سەرنج بوو بووم و بىر كەردنەوہەكانى سەير بوو بەلاموہ
(نىكۆلاي چاقشسكۆ) سەرۆكى كۆمارى رۇمانيا بوو.

من سەفەرىشەم كىرد بۇ رۇمانىيا و چائۇشسكوشم لە سەفەرىكى تاراندا بىنى بوو.
بە بۇچوونى من (چائۇشسكۆ) پىش ئەوئى رېنەرى حىزىكى كۆمۇنىستى رۇمانى
و پىاوىكى بەھىزى ئەوروپاى پۇژھەلاتى و سەرىكى كۆمارى رۇمانىيا بىت لادىيەكى
ساكار بوو!

رۇمانىيا ولاتىكى سەوز و چىرە. ژن و پىاوى سىپى پىستەو و ھەندىك مەيلە و
سورن، سەرگۇناكانىان خوينىان لى دەچۇرا.

(بخارست) پايتەختى رۇمانىيا بە و بىناى سوک و ناسمانى پاك و سايقەيەى كە
ھەيبوو، لە ھىچ شوئىنىكا نەمبىنى بوو.

پىاوان و ژنان، پاش نىوہەوان، پاش كۇتابى كارى پۇژانە، لە پاركەكان و ناوچە
سەرسەوزەكانى بەردەم شوقەكاندا كۆدەبوونەو و دەستىان دەگرت بە كەمەرى
يەكترەو و خەرىكى سەما و چەپلە لىدان بوون.

ھەموو پاشنىوہەپۇيەك لە ھەموو كونج و كەلەبەرىكى ئەو شارەوہ گۇرانى و ئاوان
دەگەيشتە گوى.

چائۇشسكۆ بە بۇچوونم بە پىاوىك دەھاتە پىش چاوم كە لەسەدەكانى ناوہراستدا
دەژى و كات وەستاوہ بوى!

پىاوىك بوو بە ھىچ شىوہەيەك پىشكەرتن و شارستانىەتى پۇژئاواى پى قبول
نەبوو.

كاتىك لەگەل محمد رەزا و فەرەح پۇيشتىن بۇ بخارست و بووینە مىوانى
چائۇشسكو بە ئاشكرا ھەولیدەدا ئامۇژگارى محمد رەزا بكات!

لە سەفەرىكىشدا كە خوى و ھاوسەرەكەى ھاتن بۇ تاران ھەر دووبارە ويستى
ئامۇژگارى محمد رەزا بكاتەو و ھەمان بابەتى پىشوى دووبارە كىردەوہ.

محمد رەزا باوہەپى و ابوو كە ولاتانى بچوك ناتوانن بەبى دۇستە گەورەكان لەسەر
پى خۇيان بوەستن و پەرە بە خۇيان و ولاتەكەيان بەدن، بەلام چائۇشسكو دەيوت:
(ئوہ ولاتە گەورەكانن كە ناتوانن بەبى تالانكارى ولاتە بچوكەكان بەردەوامى بەدن بە
ژيانى خۇيان!)

محمد رهزا دوو له رېبهره کانی جیهانی به شینت دهرانی و چه ندين جار له کاتی بو نه جیاوازه کاندای کاتیک که گفتوگوئی تایبه تیمان ده کرد نه م بابته تی له گهل نیمه داس ده کرد.

یه کیکیان عه قید قه زافی رېبهری لیبیا و نه ویتریان نه م چانقشسکو یه بوو! چانقشسکو له دیداره که پیدا له گهل محمد رهزا و تبووی: (نییران و ولاته خاوه ن هوتیه کانی پوژته لات ده بیت یه کیکیکی به هیز دروست بکن و نه وتی خو یان به نازادی دهره یینن و به دهستی خو یان بیفروشن)

و تبووی کاتیک رومانیا تاوه کو پیش جه نگی دوه می جیهانی ولاتیکسی هه نارده کاری نه وت بوو له نه وروپادا کومپانیا تالانکاره کان، نه وتی نه م ولاتیهان تاوه کو دواه مین به رمیل نه هیشت و ژینگه یه کی ویران و کاولیان بو به جیهیشتین.

و تبووی: (نه وروپیه کان نه وته که ی نیوه ده کپن. به لام له بهرامبیریدا نه وهنده پاره تان ده دهنی که بیده ن به که لوپه لی دهره یینانی نه وته که و تیچوونی هونه ری و پیوستیه کانی چاله نه وته کان و هه ندیکسی که میشتان بو بمینیتته وه و تاوه کو هه ندیک خواردنی پیوستی پی بکپن و له برساندا نه مرن تاوه کو بتوانن نه وت دهره یینن و بیده ن به پوژنا واییه کان!

نه و کومپانیا پوژنا واییه کانی به کومپانیا بی به زییه کان وه سف ده کرد که نه وت و سه رچاوه کانزاییه کانی ولاتانی جیهانی سییه م به تالان ده بن و له بهرامبیر نه م سه رچاوه گرنگانه شدا که میک پاره، وه کو خیر ده دن (!) پاره یه ک که ته نها به شی دهره یینانی نه و سه رچاوانه ده کات!

محمد رهزا ده یوت: (نه م پیاوه شیته. له بری نه وه ی که زیاتر بیر له وه بکاته وه په یوه ندی خو ی له گهل نییراندا به هیز بکات زیاتر کاتی خو ی بو بانگه شه کردنی دزه نه وروپی ته رخان ده کات!

له تاران چانقشسکو له گهل محمد رهزا سهردانی کارگهی نییران ناسیونالی کرد که جوړه سه یاریه کی به ریتانی دروست ده کرد.

محمد رەزا بە لە خۆبايبوون و خوشحاليهوه ئۆتۆمبيلی په يكان كه تازه يهك دوو سال بوو له ئيراندا دروست دهكران وهكو يهكيك له دهستكهوتهكان پيشاني چانقشسكوۆ دابوو.

بهلام چانقشسكوۆ وتبووی به محمد رەزا: (ئيوه نهگهر ئهسپ بهخيو بکهن باشتره لهوهی که سهيارهی بهريتانى بهسودى ئابورى بهريتانىا پهرهپيبدەن و بيفروشن به خەلکی خوتان!)

محمد رەزا دهيووت: (ئهم پياوه بچوکه لاديينه! تهنانهت ئادابى سياسهتيش نازانيت!)

من دهزمانى ههرچهنده شيوهی بيرکردنهوه و بۆچونى محمد رەزا لهگهڵ چانقشسكوۆ وهكو ناسمان و زهوى بوو، و سههرهراى ئهوهی که محمد رەزا چانقشسكوۆ به لادى و ساده دهزانى و بهدرۆى دهخستهوه، بهلام له دلوه ريزى لى دهگرت و قسهکانى، محمد رەزای دهبرد به قولای بيرکردنهوهوه!
لهو سهفهري ئيمه، که وهكو دهسهوامى سهفهرهکەى چانقشسكوۆ پوشتين بۆ پۆمانيا سهردانىكى جياواز بوو له ههموسهردانهکانى دیکه.

من تاوهكو ئهو کاته نهپوشتبووم بۆ هيچ ولاتىكى ئهوروپاي پوژهلاتى. پيشتر سهردانى ولاتانى وهكو فهرنسا و بهريتانىام کردبوو. بهلام پۆمانيا ژيانىكى دیکهى ههبوو، ئاوازی ژيان به ئارام بهرچاو دهکوت. به پيچهوانهى جادهکانى پاريس و لهندن خهلقى زۆر بهپهله له شوستهکاندا نهدههاتن و دهچوون. واپيدهچوو که ميشكى خهلهکهکەى ئارامتر بوو. پروخسارهکان به ئاشکرا دياربوو پوونتر و شادتر بوون.

ريگاكان و قهرهبالغى شارهکان له ولاتانى پوژئاوايى نهدهچوو.
ناسمان سافتر بهرچاو دهکوت. درهختهکان سهوزتر بوون. من باسى ئهم بابتهتم کرد لهگهڵ کچهکهمدا.

فهروح وتى: (هۆکارهکەى ئهوهيه پۆمانيا و ولاتانى دیکهى ئهوروپاي پوژهلاتى لهپرووی پيشهسازييهوه دواکهوتوون و لهم ولاته هيشتا ئابورى لهسهر بنهماي

كشتوكالى و ئاژەلداری بەرپۆە دەچیت! ھەر لەبەر ئەو ھۆكارەيە ھیشتا ئاو و ھەوا پيس نەبوو و ژینگە پاكتر بەرچاو دەكەویت لەچاو ولاتانی پوژئاوا.
محمد رەزا كە ئاگاداری ئەم قسەكردنەي ئیمە بوو پيسی وتم: (نەموت ئەمانە لادین!)، چائشسكو لە بخارست ئیمەي برد بو سەردانی كارگەيەكي سەيارە دروستكردن كە جوړيك لە سەيارەي بچوكي دروست دەكرد.
سەيارەكانی ئەم كارگەيە زور بچوك بوون و بە بوچوونم سەيارەي زور دواكەوتوو بوون.

چائشسكو كاتيك زانی ئیمە بە چاويكي سوکەو سەيری ئەو سەيارانە دەكەين وتی: (ئەم سەيارانە لەچاو سەيارەكانی ديکە مواصفاي زورتريان ھەيە و باشترن!)
كاتيكيش زانی ئیمە سەرمان سوپما لە بيستنی ئەم قسەيە دريژەي پيدا و وتی:
(باشيەكەي و مواصفاكەي ئەوھەي ئیمە خویمان ھەموو پارچەكانی دروست دەكەين و بەرھەمی خوئاليیە!)

شەوانە كارەباي بخارست بەسەرە لە كوژانەكاندا دەچرا.
ئیمە چەند پوژ لە بخارست بووين بەردەوام كارەبا دەبرا. چائشسكو لەم بارەيەوھ وتی: (توانامان بو دابينكردنی سوتەمەنی ناوھندەكانی بەرھەمھينان كەمە، نامانەویت لە ولاتانی دەرەوھ قەرز وەرگرين و بو چەند كاتژميريك كارەباي زياتر قەرزاري جيھان خوړەكان و جيھانويستەكان!)

ئیدی تيگەيشتم بوچی محمد رەزا ئەم پياوھ بە شيت دەزانیت. ئەو زوريك لە ولاتانی پوژئاواي بە داگيركراو دەزانی!

چائشسكو دەيوت: (ولاتانی ئەوروپاش داگيركراون. داگيركراوي سەرمايەدارانی جولهكەكان و كوئپانيا گەرەكان!)

چائشسكو بەشيۆەيەكي زور سەير بەدين بوو بەرامبەر بە پوژئاوايیەكان. پوژئاواي بە خالی لە چاكەكاري ئەخلاقی و بەھا مروفايەتيەكان دەزانی.

تىگە يىشىم كە بۇچوونەكانى محمد رەزا بەدىئىنە نىيە و ئەم پىاۋە توشى نەخۇشى
بەدىئىنى بوۋە!

لە پۇمانيا گفوتوگۇى توند لەنىوان محمد رەزا و چانقۇشسكۆ، تەنانەت لە كاتى
گەپان و پىاسكە كردن لە شوئىنى مانەۋەشمان دوست دەبوو. بەلام ئەم مەسلانە
نەبوونە ھۇى ئەۋەى كە خۇشپەكەمان لى تىكچىت.

مىواندارى لە كۇشكى مىوانىيە بىيانىيەكان لە بخارست ۋەكو مىواندارىكردنى
كۇشكەكانى باكىنگھامى لەندەن و كۇشكى قىرساى پارىس شكۇمەندانە و
تەشرىقاتى نەبوو. بەلام جۇرى خواردنەكانىان خۇشتر و بەچىرتەر بوو.

مۇسىقا و ئاھەنگىشىان دلنشىنتر بوو لە مۇزىكى پۇژئاۋاىى.

ھەلبەتە لەنىوان ئەم ھەموو بوارانەدا لە نىوان من و محمد رەزا و فەرەحىشدا
جىاۋازى ھەبوو لەنىوان سەلىقە و ھەزەكاندا، لەبەرئەۋەى كە من زىاتر خەلكى لادى
بووم و ۋەكو فەرەح و محمد رەزا لە پۇژئاۋادا نەژىابووم و زۇر كارىگەر نەبووم بە
فەرەنگى پۇژئاۋاىى و زىاتر ھەز و سەلىقەم لەگەل چانقۇشسكۆ نرىكتەر بوو!

ھاوسەرەكەى ژنىكى ئاساىى و زۇرىش جوان نەبوو.

لەو مىوانىيە رەسمىيەى كە لە بخارست ئەنجامدرا چانقۇشسكۆ تەنھا لەگەل
ھاوسەرەكەى خۇى يەكجار سەماى كرد و داۋاشى نەكرد لە ژنەكانى دىكە سەمايان
لەگەلدا بكات! لەكاتىكدا لە پۇژئاۋا عادەت ۋايە كە لەگەل ژنەكانى يەكترىدا سەما
دەكەن! من ۋابىرم دەكردەۋە ئەگەر ئىستا لە پارىس، لەندن يان ۋاشنتۇن بوونايە
فەرەحىش ناچار بوو لەگەل رېبەرەكانى ئەو ۋلاتانەدا سەما بكات و تەنانەت
ماچىشىان بداتى!

---

^۱—محمد رەزا ھەركەسىك پىاۋى پۇژئاۋا نەبوايە و ۋەكو پۇژئاۋا بىرى نەكردايەتەۋە بە دواكەوتوۋى
دەزانى، بە بۇچوونى محمد رەزا دەبوو ۋلاتە بچوكەكان پىشت بە ۋلاتە زلەيزەكان بېستى. بەلام
پۇمانيا تاۋەكو ۱۹۹۴ ۋاتە تاۋەكو ئەو كاتەى كە چانقۇشسكۆ سەرۋاىيەتى ئەو ۋلاتەى دەكرد يەك
دۇلار قەرزى دەرەكى بەلاۋە نەبوو، بەلام پاش ئەو ماۋەيە كە ئەو ھكۇمەتە پووخا، بە ماۋەيەكى زۇر
كورت دواى چەند سالىك ئەو ۋلاتە بوو بە گەرەتەرىن ۋلاتى قەرزدارى ئەورۇپا.

لهبەر ئەوهى كە من خەسوى شا بووم، ئەم خەسوبوونە سنوردارىكى زۆرى بۆ
دروستكر دبووم، بەلام باشى و ئىمتىيازى زۆرىشىم هەبوو بۆ نمونە يەككە لەو
ئىمتىيازە ئەم سەفەرەنى دەرەوه بوو.

هەلبەتە سەفەرکردن لە سەدەى بىستەمدا بە شتىكى ئاساى دادەنرىت و هەموو
پوژىكە مليۆنەها كەس لەنيوان ولاتە جياوازەكاندا سەفەر دەكەن و فېرۆكە زەبەلاخەكان
و هەكو مەراوى بە ئاسماندا دىن و دەپۆن لەنيوان ولاتە جياوازەكانى جيهاندا و
خەلكىكى زۆر لە بازەرگان و گەشتيار بۆ سەفەر و سياحت و ئىيش و كار لە
هاتوچۆدان.

بەلام سەفەرکردن و هەكو كەسايەتتىكى بەرجەستە و ديار جياوازە چونكە خاوەنى
چەند ئىمتىيازىكى تايبەتت.

من لەهەموو ئەو مەودەى كە ئەندامى خىزانى سەلتەنەتى بووم جەوازى سياسىم
بەكار دەهينا. ئەم جەوازەش دبووه هۆى ئەوهى لە فېرۆكەخانەكاندا بەبى لىكۆلئىنەوه
و پشكئىنى جامتا و كەلوپەلەكان بىم و بېرۆم^۱

كاتىك دەپوژىشم بۆ مەر شار و ولاتىك سەيارەى تەشريفاتى سەفەرەتى ئىران يان
و هزارەتى دەرەوهى ئەو ولاتە بە وەرگىر و پاسەوانەوه چاوەپوانم بوون.

لە باشترين و رازاوەترين شوئىنەكاندا دەمامەوه و بەراستى لەو پەپرى نارامى و
خۆشگوزەرانى بى سنوردابووم

---

^۱ - ئەندامانى خىزانى شا و فەرەح لەبەر ئەوهى كە بە جەوازى تايبەتى سياسى دەهاتن و دەچوون،
لە هەموو پشكئىنەكانى فېرۆكەخانەكانى جيهاندا ئازاد بوون، هەر لەبەر ئەوه كۆمەلەكە لە
ئەندامەكانى ئەو خىزانە خەرىكى قاچاغچىەتى مادەى بېهۆشكەر و كەلوپەلى گرانبەها و شتى
قەدەغەكراو بوون.

بۆنمونه ئەشرف پەهلەوى لە فېرۆكەخانەى جنىف لە ناو كەلوپەل و جامتاكانيدا رېژەيهكى زۆر
هيوۆين و كۆكايىن دۆزرايهوه ئەمەش ئابروچونىكى گەورەى بەدواى خۆيدا هينا بۆينەمانەى
پەهلەوى. (بۆ ئەم بابەتە سەيرى بلاوكراره جيهانىەكان بکە بەتايبەتى بلاوكراره فەرەنسىەكانى
نۆكتۆبەرى ۱۹۷۴).

بەلام ھەموو ئەم شتانە منيان خۆشحال نەدەکرد. ھەزم دەکرد پياوھەكەم، سومراب، زىندوو بوایە و ھەر لەو مائە بچوكەى رەشت يان لە ھالى ھاىكى لە تەبرىز ژيانىكى بچوك و سنوردار و ئاساييمان ھەبوایە.

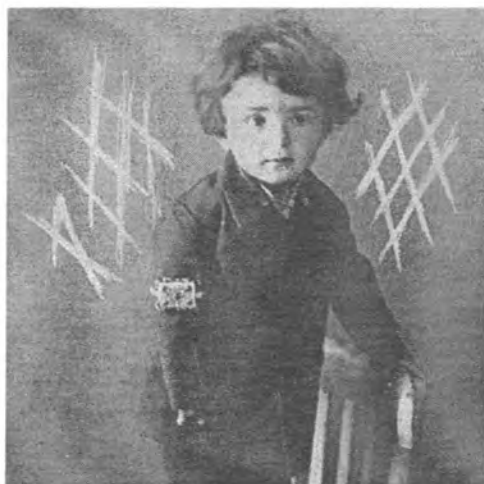
بە باوھەرى من، بۆ ھەموو ژنىك باشتريخ خۆشەختى و خۆشتريخ ژيان ئەو ژيانەىە كە لە پال پياوھەكەى و مندالەكانيدا دەيباتە سەر.

من ھەرگىز خۆم بەخۆشحالت و بەختەوھتر نەدەزانى لە ژنىكى زۆر سادە و ئاساى كە خاوەنى ژيانىكى سادە بىت لە گەل پياوھەكەى و مندالەكانى.

ھەموو تەشريفاتىك بۆ من ئامادەبوو بەلام گرفتى گەورەم لەناو ئەم تەشريفاتانە بوو، چونكە كەم كەم پەيوەندى من لەگەل زاواكەم، كچەكەم و نەوكانىشم خەرىكبوو دەبوو لايەنىكى تەشريفاتى!

تەشريفات و رەسميات بوو ھۆى ئەوھى ئەو پەيوەندى ئىنسانىەى كە لە ناو قولای گيانى مرۆقەو سەرچاوە دەگريت بى رەنگ و بى مانا بىت.

گرفتى ژيانى تەشريفاتى و رەسميات ئەوھىە مرۆقە دەبىت تەنانەت حساب بۆ پىكەنىنىشى بكات و لە زۆرىك لە كات و شوپنەكاندا ھەستى مرۆقى خۆت سەركوت بكەيت و يان ھەموو شتىك سەربەرەوخوار و بە پىچەوانە پيشان بەدەيت..... بەو شيوەھىەى كە ئەوانى دىكە دەيانەويت.

مندالی فهرح پهلهوی

مندالی فهرح پهلهوی

فهرح و کوپه خالهکھی (پهزا قطبی)

لهسه‌رده می خویندکاریدا ژماره‌ی (۱۰) فره‌حه

ته‌مه‌نی گهنجی فره‌ح

فهرح له يه كيك له سردانه كانيدا

"فهرح" و "چوئين لاي" سه روك و هزيرانى پيشووى چين

محمد رەزا و ویسنتون چرچیل سالی ۱۹۴۳

فەرەح دىبا
ژنى سىيەمى محمد رەزا

سورهیا و محمد پهزا و نیکسون سهرزکی نه مریکا

محمد پهزا و فهرح
له گهل شازنی بهریتانیا و
هاوسره که ی

فهرح له بهكك له سردانه كانيدا

محمد رهزا و فهرح و ينه خيزاني

شابانو فهرح په مهوری له ناواریی دا

که سه کان و که سایه تیه کان

كەسەكان و كەسايەتپەكان

بلاؤكەرەوۈ ئىنگلىزەكان، كە مەبەستى بلاؤكردنەوۈى (ياداڭتەكانى) مئىيان ھەيە، داوايان لى كىردم باسىكى ئەو كەسە ناسراو و شەخسىيەتە سىياسى و سەربازىانەش بىكەم كە دەمناسىن و ھەولبىدەم يادەوۈرىيەكانم لەبارەى ئەو كەسانەوۈ خەمە سەر كاغەز^۱.

سەرەتا باوۈرم نەدەكرد ئەم كارە قورس بىت.

ھەمووكەس لە ژيانىدا ھاوپرى و ناسراو و خرمى ھەيە كە لەگەل ئەوانەدا لەدايك دەبىت و دەژى و ژيان بەسەر دەبات و لەم كەسانەش لە دور و نىزىكەوۈ بىرەوۈرى خوش و ناخوشى ھەيە و كۆمەللىك شتى بۇ بەجىدەمىنىت.

من چۆن دەتوانم لەبارەى ئەم كەسانەوۈ كۆمەللىك بابەت بنوسم كە لەوانەيە ويئەى ئەوان لەلەى خەللى گىشتى ھەلبىگەرىتەوۈ و شتەكان پىچەوانە بىنەوۈ؟ يان باسى كۆمەلە پرس و مەسەلەيەك بىكەم كە لەوانەيە بىتتە ھۆى رسوابوونى كۆمەللىك لەو كەسانە؟

ھەر بۆيە دەمەوېت بە راستگۆى و بەوپەرى پاشكاوانە بلىم لەم بەشەى ياداڭتەكەمدا كە باسى حەقىقەتى راستى و ژيانى كۆمەللىك كەس دەكات، خۆم بەدور گرتوۈ لەبارەى وتنى حەقىقەتى راستى ھەندىك لە كەسايەتپەكان و زۆرىك لە

---

^۱—ئەم بلاؤكەرەوانە بەرىتانى نىن، بەلكو ئىرانى نىشتەجىنى بەرىتانىان كە تارەكو ئىستاش كىتپى زۆرىان لەبارەى شوپرش ئىسلامى ئىران و پاداڭتەكانى پىاۈكەنى پىشووئان چاپ و بلاؤكردەتەرە.

ئەندامانى خىزانى ھاۋرىكانم و ناسراۋەكانم، و بەشىك لە باس و خواست ھەيە بەتەواۋى پىشتىگويم خستوه و ھىچ نامازھەيەكم بۆ نەكردون. رېگەم بەدن بۆ ئەۋەي نەينىھەكانيان بە نەوتراۋى بىمىنىتەۋە و بۆ ھەمىشەش ئەو نەينىانە بسپىردىن بە تارىكخانەى مېژوو!

لەناو ھاۋرىكان و ناسراۋەكان و كەسانى ناو خىزانەكان ھەمىشە كۆمەلىكان كاريگەرتن، مروۋە زياتر گرنگى و خوشەويستى و پەيوەندى لەگەل ئەواندا ھەيە. ئەم گرنگيدان و پەيوەستبونەش پەيوەندى بە نزيكى و پادەى خزمایەتى ئەو كەسەۋە نيە. ھەندىكجار مروۋە لەگەل نزيكتىن كەسى ئەندامى خىزانەكەى دنيايەك دوروى و ماۋە ھەيە لەنيوانياندا. ھەندىكجاريش ھاۋرپيەكى ناساى كە زوريش لە خزمایەتپەۋە دورە بەلام ھەستىكى تەۋا نزيكايەتى دەكەيت لەگەلى.

ئەمە ئەزموونى شەخسى خۆمە و نازانم راستە يان تەنھا دەرئەنجامى بىركردنەۋەى شەخسى خۆمە.

ۋادەزانم مروۋە خاۋەنى كۆمەلە ھەست و سۆزىكە كە زورجار ھاۋشپوۋەى ئەو ھەست و سۆزەى لەناو بوونى مروۋىكى دىكەدا پەيدا دەبيت و نزيك دەبيتەۋە لەگەل ئەۋكەسدا. ئەگەر ئەۋكەسەى بەرامبەرت خاۋەنى ھەست و سۆزىكى جياۋازتر بيت ئەو كەسە خۆى دور دەكەويتەۋە و نزيكبوونى راستەقىنە دروست نايبت. بەمانايەكى دىكە ھەرچى خالى ھاۋبەشى ئەخلاقى و رۇخى لەنيوان دووكەسدا زياتر بيت دەبيتە ھۆى نزيكان و ھەرچى كەمتريش بيت دەبيتە ھۆى دوركەۋتەۋەيان.

منيش لەم ياسايە بەدەر نەبووم. لەناو ئەندامانى خىزانى پەھلەويدا لەگەل ھەندىكياندا ھەستم بە نزيكى و لەگەل ھەندىكيشيان ھەستم بە دوروى دەكرد و زورجاريش نازارم دەچيژا بەدەستيانەۋە.

لەناو ئەۋكەسايەتپە سىياسى و سەريازى و شەخسىەتانەى دىكەش كە لەبەر ھەر ھۆكاريك ھەبۋايە پەيوەنديان لەگەل ئيمەدا ھەبۋايە ھەستم بەۋ لايەنانە دەكرد كە نامازەم پىكرد.

بۇ نمونه و به راستگویی بیلیم هرچنده محمد رهزا زاوای من بوو و زوریش پیزی لی دهگرتم، بهلام هیچ جوړه هستیکی تایبتهی و کسایهتی و سوزداریم لهگهآیدا نه بوو.

ههآبته له بهرئوهی که زاوام بوو خوشمدهویست. بهلام نهم خوشویستنه شتیکی تایبته نه بوو.

لهوانهیه کهسیک خواردنهوهی شیرینی پی خوش بیته. خواردنی پهنیریشی پی خوش بیته. مهلهکردنیشی خوش بویت. زاواکهشی خوش بویت.

نهمه جیوازه لهوهی که کهسیک زاواکهی وهکو کورهکهی خوش بویت و ههروهکو کورپی خویشی سهیری بکات.

من حسین صادقی، که کورپی سایقهکهی شا (ئهصفر نهمیر صادقی) بوو، زور له محمد رهزای زاوام خوشترم دهویست^۱.

هوکاری نهمهش دهگهپرتهوه بۇ جوړیک له کهسایهتی نهو کهسانهی که بهدریزای نهو ماوهیهی که نهش و نمای کردوه و جهسته و رۆحی پیکهیناوه لهناویدا.

مروقهکان له ههر ژینگهیهکدا گهوره بین خلق و خوئی نهو ژینگهیه دهگرن که لهناویدا گهوره بوون. من بی پاده بهداخم بۇ لهناوچوونی دهسهآتی سهآتهنهتی پهلهوهی له نیران و چهنینجاریش بۇ نهم کهوتنه گریاوم.

داخ و بیتاقهتی من بۇ نهوه نیه که نیتمیازهکانی ژبانی شاهانم لهدهستداوه. داخ و بیتاقهتیم بۇ نهوهیه که سهآتهنهتی پهلهوهی خالی کوتایی میژووی پژی می دیرین و کونی نیران بوو. نهو شتهی که له بیرهوهری میژوودا ناسپرتهوه.

من باوهرم وایه رهزاشا بهو لیها توییهی که ههیبوو لهوهی که توانی خوئی له پلهیهکی سهربازی سادهوه بگهیه نیته نهو پله بهرزهی پاشایهتی، بهو پادهیه توانای

---

^۱—هوکاری نهو خوشویستنه نهوهیه که پاش سرکهوتنی شوپشی نیسلامی و بهجیمانی کومهآیک له نهدامانی حکومتی سهآتهنهتی له نیران، حسین نهمیر صادقی که نیشتهجینی لهندهن بوو بههوی نهو پهیوهندیهی که له نیران ههیبوو سهکهوتوو بوو بهوهی کومهآیک لهو کهسانهی که گریان خواردبوو و بهجیمابوون له نیران که ههندیکیشیان خزمی خیزانی دیبا بوون به قاچاخی بیانباته دهرهوهی نیران و بزگاریان بکات له دادگاییکردنی شوپشی نیسلامی نیران!

ناسىنى كۆمەلگەكەي خۇي نەبوو. پەزاشا نەدەبوو مندالەكەي خۇي بۇ خويىندىن
بنىرىت بۇ سويسرا و بەشيوهيه به پەروەردەي پۇژئاوايى گەورەي بگات.

محمد پەزا به مندالى لەژىر دەستى (مادام ئەرفەع)دا پەروەردە بوو كه ژنىكى
فەرەنسى بوو و سەردەمى ھەرزەكارى و گەنجىشى لە ژىر پەروەردەي پاهىنەرە
پۇژئاوايەكاندا گوزەراندى.

نەش و نەماکردن لە ژىنگەيەكى پۇژئاواي و خووگرتن به فەرەنگى پۇژئاوايىەو
بوو ھۇي ئەوھى نەتوانىت لەگەل خەلكى ئىراندا تىكەلى دروستبگات و لە كىشە و
گرفتەكانيان تى بگات.

كاتىك لە سالى ۱۹۷۸ پاش دەرچوونمان لە ئىرانەو پويشتين بۇ مەراكىش. محمد
پەزا وتى: (من نازانم بۇچى خەلكى مەراكىش كه زۇر مسولماتر و پەيوەسترن به
دینەو لە ئىرانىەكان كه چى (سولتان حسن)يان دەوئىت و لەدژى پاپەرىن و شوپرش
ناكەن؟

محمد پەزا ناوى ھەريەكە لە پاشاكانى سەئۇدىە و ئەردەن و مەراكىش و پاشا و
فەرمانرەواكانى دىكەي ولاتانى ئىسلامى دەبرد و خۇي بەراورد دەکرد لەگەل ئەوانەدا
و باسى ئەوھى دەکرد سەرەپاي ئەو نازادى و خۇشيهي كه من فەراھەم ھىنابوو بۇ
خەلکەكەم كه چى ئىرانىەكان لەدژم ھەستان.

لەو ھەلومەرچەدا كه محمد پەزا دەينالاند بەدەست نەخۇشى شىرەپەنجەو و لە
دەرەوھش لىدانىكى گەورەي رۇحى بەركەوتبوو نەمدەتوانى بۇچوونى پاشكاوانەي
خۇمى بۇ بخەمەرۆو و دەمويست بە قسەي ھىوابەخشانە وەرەي پى ببەخشم. بەلام
پاستىەكەي ئەوھىە كه لاىەنى خەتابارى سەرەكى برىتىيى بوو لە پەروەدەکردنى
ھەلەي محمد پەزا لەلايەن باوكىەو.

پەزاشا بە ناردنى محمد پەزا بۇ كۆلىژى سويسرى لورۆژە ئايندەي محمد پەزا و
سەلتەنەتى پەھلەوى تىكدا. پەزاشا كۆرەكەي بەشيوهيك ناشنا کرد بە ژيان و بنەما
نازادىگەرايىەكانى پۇژئاواي كه محمد پەزا لەژىر پەروەردەي پاهىنەرە پۇژئاوايىەكان
گۆرپا بۇكەسايەتىك كه بەكەلكى خەلكى پۇژئاوا دەھات، نەك خەلكى ولاتىكى
پۇژھەلاتى بە بىروباوەرىكى سونەتى و بنەمايەكى قولى ئاينى و مەزھەبى.

به باوهری من نه گهر رهزاشا کورده کە ی له بری خویندن له سویسرا بناردایه بۆ
حهزهی زانستی له قوم یان مه شههه، نه وکات محمد رهزا دهیتوانی بیهته که سیکی
رۆحانی گهوره و هاوکات هم سه لته نهت و همیش جلهوی ناینی و مهزه بهی خه لکی
ئیرانی ده گرتە دست.

له سعودیه ش بارودۆخه که بهم جۆریه و پاشای سعودیه کلیدار و (خادم الحرمین
شرفین) ه. له مهراکیشیش سولتان حسنیش ئەم پینگه بهی هه بوو، که نه که هر پاشا
به لکو به خه لیهی مسولمانانی مهراکیش حساب ده کرا! به لام له بهر نه وهی که محمد
خوی حهزی له شیواز و جۆری ژیا نی پۆژئاوایی بوو، هه ولیشه دا خه لکی ئیران
ناشنا و تیکه لی شیوه و پروخساری ژیا نی نه وروپی بکات و واز له بیروباوهری کۆن و
دواکه وتوو بهینن.

هه نگاوه کانی بۆ پیدانی ئازادی به ژنان و دابه شکردنی زهویه وه قلیه کانی
گونده کان به سه ر جوتیاره کاندایه هوی توپه بوون و بیزاری زۆریک له مه لاکان و
کاتی که له سالی ۱۹۶۲ خه لکی پزانه سه ر جاده کان و له دژی محمد رهزا و سه لته نه تی
په هله وی هۆتافی توندیان ده دا محمد رهزا له بری نه وهی چاکه سازی له خۆیدا بکات و
چاویک بخشینه ته وه به و به یاران هه که داویه تی که چی نه وه نه دهی دیکه سور بوو
له سه ر نه وهی ئیران به ره و فراوانی و پیشکه وتنی پۆژئاوایی به ریت، به ره و نه و شته ی
که خوی به (ده روازه ی شارستانی هه تی گه وه) ناوی ده برد!

من لی ره دا ده مه ویت راستیکی گه وه و ئازایانه باس بکه م. محمد رهزا زۆر گرنگی
به بۆچوونی گشتی و رای زۆرینه نه ده دا. نه و ده یوت: (زۆرینه ی خه لکی یان خه لکی
گشتی وه کو که ره سه یه کی خا و سه ره تاین، حکومه ت ده توانیت به هه ر شیوه یه که
بیه ویت به کاریان بهینیت).

کاتی که له رپییوانی بۆ نه ی شه شی فیریوه ری (سالیادی شوپشی سپی) خه لکی له
سه ر جاده کاندایه به ریز ده رۆیشتن و له به رژه وه نه دی محمد رهزا دا هۆتافیان ده دا، محمد
رهزا ئەم خۆپیشان دانه ی به نیشان هه که له پاریزگاری فراوانی خه لکی ده زانی بۆ خوی
و وه کو شایه تی که ده یه ئیانه وه بۆ بانگه شه که ی. نه و بانگه شه یه ی که باوهری و ابوو

حکومت دوتوانیت خەلکی گشتی و ئاپۆرەیی خەلکی پیکبەینیت و بەکاری بەینیت
بۆ مەبەستی خۆی!

من و فەرەح هەمیشە ئەوەمان بێر دەخستەوێ که ئەو خەلکانەیی که هاتونەتە سەر
جاده کەسانی سەربازی و خیزانەکانیان و ئەندامانی حزبی ئێران نوین و حزبی مردم
و بەشیۆهییکی گشتی ئەو کەسانەن که لایەنگری حکومەتن و دەولەت خۆی هیناوانی
بۆ سەر جاده.

تەنانتە جارێکیان که فەرەح بیتاقەت بووبوو لەو سادە بێرکردنەوێ محمد رەزا،
ئەوێ بیری محمد رەزا خستەوێ که ئەم خەلکانە ئەو کەسانەن که لە پانزەمی مەیی
هێرشیان کردە سەر دەزگا حکومیەکان. بەلام محمد رەزا خۆی هەندە خەلەتاند و
باوەری وابوو بێرکردنەوێ خەلکی گۆپراوێ و دەیوت خەلکی ئیستا دەزانیت حکومەت
خۆشگوزەرانێ کۆمەلایەتی بۆ فەرەح هیناوان!

من حەز ناکەم محمد رەزا بە هۆکاری هەرەسەینانی سەلتەنەتی پەهلەوی بناسینم.
بێ گومان لە هەرەسەینانی سولالەیی پەهلەویدا هۆکار و فاکتەری زۆر هەبوون که
بەدریژای نزیکەیی بیست سالی رابردوو سەدان جەلد کتیب لەلایەن سیاسەتمەنداران،
لیکۆلەرەوێکان و میژوونوسانەوێ هۆکاری ئەم هەرەسەینانە نوسراوێ و بەتایبەتی
پۆژنامەنوسان توانیویانە کۆمەلێک لەو دەستانە ئاشکرا بکەن که دەستیان خستبوویە
ناو کاروباری دەولەتەوێ چ لە ئێرانی سەردەمی پەهلەوی و چ لە ئەمریکا و ئەوروپا و
هەرکەسێک که لە دوورونزیکەوێ دەستی لەو ئاگرەدا هەبوویت.

یەکیک لە هۆکارە گرنگ و لەوانەشە گرنگترینیان بوویت بوونی کەسانی ناشایستە
و گەندەل بوو لە ناو دەزگا هەستیاری و گرنگەکانی دەولەتدا.

محمد رەزا وەکو شای ولات، بەپێی بنەمای یاسا بنەرەتی ولات، کەسێک بوو هیچ
بەرپرسیاریەتیکی نەبوو!

بەرپرسیاریەتی بەپێی یاسای بنەرەتی دابەش بووبوو بەسەر سێ هیزی بنەرەتیدا
و بەرپۆهبردنی کاروباری ولاتیش بەپێی یاسا لە ئەستۆی هیزی بەرپۆهبردندا بوو.

کاتیک که کیشه‌کانی ولات پهره‌یانسه‌ند و فراوان بوون، به‌پررسه ناشایسته‌کان به زیره‌کی و لیها‌تویی محمد ره‌زایان به به‌پررسی کاروباره‌کان نیشاندا و نه‌و بر‌وایه‌یان له‌لای خه‌لکی دروستکرد که هم‌موو کیشه و هه‌له‌کان له‌گه‌ردنی شادایه!

به‌لام نه‌م که‌سه ناشایستانه، ماستاوچی و سوک و بی‌بایه‌خانه که تاوه‌کو قولای ناو هیزی (شا)ش ده‌سه‌لاتیان په‌یدا کردبوو کی بوون؟

پیشتر وتم، به‌داخوه محمد ره‌زا له‌سه‌ر بنه‌مای بیرکردنه‌وه‌یه‌کی هه‌له، زور گرنگی نه‌ده‌دا به‌خه‌لکی گشتی، نه‌و خه‌لکانه‌ی به‌نه‌زان و عوام ناوده‌برد و ده‌یوت: (نه‌و خه‌لکه وه‌کو قوپی سه‌ناعه وایه ده‌ولت به‌همرشینوه‌یه‌ک بیه‌ویت ده‌توانیت سو‌دیان لی‌وهرگریت!)

له‌به‌رامبه‌ر نه‌م بیرکردنه‌وه ساده و ساویلکانه، که گرنگی به‌زورینه‌ی خه‌لکی گشتی نه‌ده‌دا، گرنگیکی تایبه‌تی به‌(که‌سانگیکی دیاری کراو ده‌دا)، که زورچار ده‌گه‌یشته راده‌یه‌ک که چاوپوشی لی‌ده‌کردن له‌کو‌مه‌لنیک هه‌له‌ی گه‌وره و قبول نه‌کراو.

من له‌کاتی هاوسه‌رگری فه‌ره‌حه‌وه له‌گه‌ل محمد ره‌زا شایه‌تی نه‌وه بووم که چون پوژ به‌پوژ شا ژماره‌ی ده‌وروبه‌ره‌کانی زورتر ده‌بوون به‌چه‌شنیک که که‌وتبوویه ناو گه‌ماروی کو‌شکیه‌کان، پیاوانی سیاسی و بازگانانی پاشکو و که‌سانی سه‌ربازی ماستاوچی‌وه.

لاوازیکی دیکه‌ی محمد ره‌زا و گه‌وره‌ترین خالی لاوازی، نه‌وه بوو که خوی به‌کامل و عاقلنکی ته‌واو ده‌زانی و ریگه‌ی نه‌ده‌دا هیچکس ریگه‌یه‌کی بو‌دابنیت و یارمه‌تینکی بدات!

من یه‌ک دووچار وه‌کو خه‌سویه‌ک و دایکی خیزانه‌که‌ی له‌پروانگه‌یه‌کی دل‌سو‌زانه‌وه هه‌ولمدا ناگاداری بکه‌مه‌وه له‌وه‌موو ماستاوچی و مامه‌حه‌مه‌چپانه‌ی ده‌وروبه‌ری. به‌لام به‌پینچه‌وانه‌وه تیگه‌یشتم نه‌گه‌ر بمه‌ویت ریزم بمینیت ده‌بیت به‌هیچ شینوه‌یه‌ک ده‌ستوه‌رنه‌ده‌مه کاروباره‌کانیه‌وه و به‌وشینوه‌یه‌ بیت که خوی بیری لی‌ده‌کاته‌وه.

محمد ره‌زا هیچکس‌سی قبول نه‌بوو و ماستاوچی‌ه‌کان و ده‌ست و پیوه‌نده فیلبازه‌که‌ی نه‌وه‌نده نه‌ویان به‌عاقلنکی ته‌وا و پیاونکی کامل و جیاواز ده‌زانی که

خۆيشى كەم كەم گەيشتېبويە ئەو باورەپى كە خاۋەنى (پەيامىكى) تايىبەتى و جياۋزە لەلەين دەسلەتتىكى نەناسراۋە!

ئەم پېشەكە كورتەم بە ھۆشيارىيەۋە باس كورد تاۋەكو ئەو كەسانەى كە بەدرىژاى سالەكانى حكومەتى محمد پەزا، خەلكى ناۋى بېستون يان وئىنەيان لە چاپەمەنى و تەلەفزيۇنەكاندا بلاۋبوۋەتەۋە. پۆليان لە ھەرەسەينانى سەلتەنەتى پەھلەويدا ئاشكرا بىكەم.

من زانىاريم لەبارەى وابەستەبوۋنى ئەو كەسانەۋە نىيە كە سەر بە دەزگا نەينىيەكانى پۆژئاۋا بوون. ۋەكو (ژەنرال حسىن فردوست) سەرۋكى لىكۆلئىنەۋەى شانەشاهى يان لەگەل بەرپۆۋەبەرايەتتە ھاوشىۋەكانى دىكە تاۋەكو دەستم بگاتە زانىارى نەينى و بزىم كە فلانە ژەنرال يان فلانە ۋەزىر و ۋەكىل ۋەزىر وابەستەى سۆقىت، ئەمريكا، بەرىتانىا يان فەرەنسا و ھىتد بوون.

بەلام بەدرىژاى ئەو سالانەى ژيانم لە كۆشكدا ۋەكو نىكتىرەن كەس لە كچەكەم، شابانوى ئىران و شای ئىران، كەسانىكى زۆر فراۋانم بىنى لەو كەسايەتتە جۇراۋجۇرانەى كە دەھاتن بۇ كۆشك و ھاتوچۇيان ھەبوو، بۇيە ھەز ئەكەم بەپىنى ئەۋەى كە لەبىرمە لەبارەى ئەو كەسايەتى و شەخسىيەتانەۋە بدویم و بېرىار و دادۋەرى كۆتايىش بەجىبھىنم بۇ خوينەرانى ئەم ياداشتە.

رېگەم بدە سەرەتا لە خودى ئەندامانى خىزانى سەلتەنەتتەۋە دەستپېكەم. ھەموۋكەس دەزانىت كە لە حكومەتەكەى (دكتور محمد مصدق) ھەندىك لە ئەندامانى خىزانى پەھلەۋى و پېش ھەمووشيان، جەنابى خاتو ئەشرف پەھلەۋى، تاوانبار بوون بە گەندلى دارايى و سياسى.

لەماۋەى سەرۋبەندى شۇرشى ۱۹۷۸ لە حكەتەكەى جەنابى (شەرىف ئىمامى)ش ئەم پرسە دووبارە بوۋىيەۋە و سەرئەنجام محمد پەزا فەرمانىكى شاھانەى دەرکرد كە بەپىنى ئەو فەرمانە بۇ ھىچ ئەندامىكى خىزانى سەلتەنەتى نەبوو كە دەستۋەربداتە كاروبارى ئابورىيەۋە.

ئىستا دەمەۋىت ئازايانە بىلیم كە ھەندىك لە ئەندامانى خىزانەكەى محمد پەزا زۆرتىرەن پشكىان لە ھەرەسەينانى سەلتەنەتى پەھلەويدا ھەبوو.

من سەرم سوپدەما کاتیک که دەمیینی چۆن هەندیک لە خوشک و براکانی محمد رەزا پەچاوی ناوی پەهلەوی و بنەمالەکهیان نەدەپاراست و ناگادار نەدەبوون که ئەو هەلسوکەوتە خراپانەیان دەبیتە هۆی بەدیینی خەلکی لەمەر سەلتەنەتی پەهلەوی. لەبارەى جەنای خاتو ئەشرەف تاوەکو ئیستا بابەتی ناپەرەوای زۆر بلاوکراوەتەر. من پشتگیری هەموو ئەم بابەتانە ناکەم بەلام سەبارەت بە هەلسوکەوتی بەشیوەیەکی گشتی پەختەى زۆرم هەیه.

ئەشرەف ژنیکی شکستخواردو بوو لە ژيانى شەخسى و خاوەنى ناکامیکی زۆر بوو. بەلام بەداخەوێ زۆرجار میژوونوسەکان و نوسەری کتیبەکانی پەهلەوی تەلەقە یەک لەدوای یەکهکان و هاوسەرگیریەکانی دەگەریننەوێ بۆ مەسەلەى حەزە سیکسى و جنسیەکانی.

ئەمە راست نیە که لەو پوانگەیهوێ پەختە بگریت لە ئەشرەف لەبارەى ئەو تەلەق وەرگریتن و دووبارە شوکردنەیهوێ. چونکه هاوسەرگیری و جیابوونەوێ حەقی یاسای هەر ژن و پیاویکە که حەزی لى دەکات. هەرەها ناتوانییت سەرکۆنە بگریت بەوێ که پیاویکی خۆش بوویت و بە بەبى بەندوبار بزانییت.

ئەو کهسانى که لەم پوانگەیهوێ سەرزەنشتی خوشکەکهى محمد رەزا دەکەن و سەرکۆنەى دەکەن لەبارەى پەيوەندیە تاییبەتیەکانى لەگەل پیاوێ جۆراو جۆرەکانەوێ چیروک دروستدەکەن کهسانیکن که بیرکردنەوێیهى سەدەکانى ناوێراست و دەروون نەخۆشانەیان هەیه!

ئەشرەف ژنیکی زبیر و خاوەنى ئەخلاقى پیاوانە بوو بەلام لەهەمان کاتیشدا نیاز و خواستى ژنانەى خۆیشی هەبوو.

دەلێن پووداویک پوویداوێ کاریگەرى کردووەتە سەرى و بوووەتە هۆى ئەوێ رۆحیەتیکی توندوتیژی و نەخۆشى جنسى لەناویدا سەرھەلبدات.

پاش ئەوێ که پەزاشا ئەشرەف دەگریت لەگەل علیشای پاهینەر و بەخیوکەرى ئەسپەکانى سەلتەنەتى لەناو تەویلەى ئەسپەکانى سعد ئاباددا که خەریکی کارى سیکسین فەرمان دەدات، علیشای گەنج بە توندترین شیوێ شەلاقاری بگریت،

ئەشەرەفیش پاش ئەو پووداۋە توشى نەخۆشى دەروونى و تىكچوونىكى ئاناساى بوو.

چەند ھەفتە دواتر پەزاشا فەرمانى دەركرد كە دەبىت ئەشەرەف مارە بىكرىت لە على قەوام شىرازى (كوپى قەوام الملك-كە لە دەربەگە گەرەكانى ئىران) بوون.

ئەو سەردەم ھىچكەس جورئەتى ئەوھى نەدەكرد كە لەبەرەمبەر فەرمانەكانى پەزاشادا سەرپىنچى بىكات، ھەر بۆيە ئەشەرەف و على قەوامىش بە پىچەوانەى ھەزى خۆيانەوہ ئەم ھاوسەرگىرىيان كرد. ئەشەرەف لەم ھاوسەرگىرىيە ناچارىيەدا بوو بە خاۋەنى مندالىك بەناۋى (شەھرام).

ئەشەرەف رقى لە على قەوام بوو و بە پىياۋىكى بچوكى لادىي دەزانى. ئەم بابەتە (ئىحترام ملوك شىرازى) بۆى باس كردم.

ئىحترام ملوك دەيوت: (على قەوام لەبەر ئەوھى كە ناچار كرابوو و بە فەرمانى پەزاشا لەگەل كچىكى ھەياچوودا ھاوسەرگىرى بىكات زۆر رقى لە ئەشەرەف بوو. ئەشەرەفیش لە ھەرزەكارىشدا لەكاتى فىربوونى ئەسپ سوارىدا عاشقى عىشاھ (پراھىنەرى ئەسپ سوار بوو)، ھەر بۆيە لەبەر ئەوھى كە ئەشەرەف بە زۆر مارە كرابوو لە على قەوام بەردەوام بىزارى دەردەبېرى لەدژى پىاۋەكەى و ھەمىشە خۆى لى دوردەخستەوہ^۱. ئەم دوو كەسە، تاۋەكو كاتى مانەوھى پەزاشا لە ئىران بە ناچارى بە پروكەش بەردەوامياندا بە ژن و پىياۋى خۆيان، بەلام بە چوونە دەردەوھى پەزاشا لە ئىران ئەمانىش جىابوونەوہ!)

پاش تەلاق ۋەرگرتن لە على قەوام، ئەشەرەف ماۋەيەك بەتەنھا ژيا، تاۋەكو لە سەفەرىكىدا بۆ مىسر لە قاھرە لەگەل شوڧىرىكى سايق تەكسىدا ئاشنا دەبىت و دلى پى دەدۆرىنىت.

---

^۱ - باسى دەستدرىژى عىشا لە تەويلەخانەى بەخىوكردى ئەسپەكانى پەزاشا لەگەل ئەشەرەف، ژەنرال حسين فردوستىش لە كىتەبى ياداشتەكانى خۆيدا باسى كردوہ. خۇدى ئەشەرەفیش لە كىتەبى ياداشتەكانىدا بەخىرايى نامازەيەك دەكات بۆ ئەم يادەۋەرەي!

ئەشرف دەستی سايق تەكسىيەكەي گرت و ھىناي بۇ ئىران لەگەل خۇيدا. محمد رەزا سەرەتا دژى ھاوسەرگىرى ئەم دووگەسە بوو و ئەو پىياوھى كە ئەشرف ھەلىيژاردبوو شا بە شايەنى ئەوھى نەدەزانی كە بېتە ناو خىزانی پەھلەويەو. بەلام بە پىنداگىرى ئەشرف سەرئەنجام محمد رەزا رەزامەندى پيشاندا و (ئەحمد شفيق) جنسيەى ئىرانی پىدرا و لەگەل ئەشرفدا ھاوسەرگىرى كرد. بە پشتیوانى ئەشرف پىاوه مىسرىەكەى گەيشتە سەرۆكايەتى دامەزراوھى فەرۆكەوانى ئىران و ئەشرف لەم پىاوه مىسرىە بوو بە خاوەنى دوو منداڤ بە ناوھكانى (شەھريار و نازادە (شفيق)).

بەداخوھ لەبەر ئەوھى كە جەنابى ئەشرف عادەتى كردبوو بەوھى كە بگەوئتە شوين حەزەكانى خۇى و بەھيچ شىوھەك لەبىرى ئابرو و شەرەفى خىزانی سەلتەنەتى نەبوو و بۇ تىركردنى خواست و حەزەكانى دلى خۇى ئامادەبوو پىنگە و رىزى خىزانی پەھلەوى توشى مەترسى بكات.

ھاوسەرى دووھى ئەشرف ئەحمد شەفيق ئەوھندەى نەبرد تەھەمولى ئەو خۇويستى و شىوھ ھەلسوكەوتە پىاوانەى ئەشرفى پى قبول نەبوو و ناچار بوو ھەموو ئەو ئىمتياز و دەستكەوتانەى خىزانی سەلتەنەتى وەكو پىاوى خوشكى شا لە ئىراندا لەسەر خواستى ئارەزوومەندانەى خۇى وازلىبھىنىت و بەبى تەلاقدان وازى لە ئەشرف ھىناو و رۆيشت بۇ ئەوروپا.

من پاش دەرچوونم لە ئىران چاوم كەوت بە نازادە شەفيق و ئەحمد شەفيق (پىاوى پيشوى ئەشرف).

ئەم دیدارە بە بۇنەى تىرۆرى شەھريار شەفيق بوو لە سالى ۱۹۷۹ لە پاریس. تىرۆرى شەھريار، كۆرە خۆشەويستەكەى ئەشرف، لیدانىكى گەورەى رۇحى دا لە ئەشرف.

ئەشرف كە ئەو سەردەم دانىشتوى شارى نيويۆرك بوو وتم بە كچەكم: (ئامادەبووم ھەرچىم ھەيە لەدەستى بدم بەلام ئەم پروداوم نەبىنايە.)
فەرەح باسى ئەوھى كرد كە بەراستى ئەشرف تىكشكاوو. چەندىن كاترئىر بەبى جۆلە و بەبى دەنگى دەوھستا و سەبرى خالىكى دەكرد.

چەند ھەفتەيەك پاش كەوتنى حكومەتى پەھلەوى، شەھرىار، كە ئەفسەرىكى
ھىزى دەرياي ئىران و فرماندەى ھىزى ئاوى بوو لە بەندەر عباس، توانى
بەسەر كەوتووى بەرە دۈبەى ھەلبىت و لەوئىشەرە خۆى بگەيەنئە پاریس.

مانەوى لە پاریس زۆرى نەخایاند. چونكە چەند پوژىك پاش گەيشتنى بە پاریس
دوو كەسى ماتۆر سوار لە بەرامبەر شوقەكەى فیشەكبارانى دەكەن.

ئازادە دەيوت: (شەھرىار بۆ كرىنى ھەندىك پىويستى خۆراكى لە شوقەكەى چووه
دەرەو و زۆر زوو گەپرايەو. من لە پەنجەرەكەو سەيرى ئەوم دەكرد ئەوئەندەم زانى
ماتۆر سوارىك كە دووكەس بوون نزيك بوونەرە لە براكەم و ئەوئەى لە پىشتەو
دانىشتبوو فیشەك بارانى كرد.)

كاتىك كە پوئىشتىن بۆ بىننىنى ئازادە بۆ دلدانەوى، ئەحمەد شەفقیشمان لەوى
بىنى كە بە ماتەمبارىكەو دانىشتبوو.

ئەحمەد شەفقیق پاش دەرچوونى لە ئىران خەرىكى كارى بازىرگانی بوو. وایزانم
سەرمایەى كارەكەى لەلایەن ئەشەرەفەو بۆ دابىنكرا بوو. ئەحمەد شەفقیق كە زۆر
نائومىد و بىتاقەت بوو لە لای ئازادەى كچەكەى دەستىكرد بە سەركۆنەكردنى
ئەشەرەف و باسى خۆويستەكانى كرد و ئەشەرەفى بە ھۆكارى كوژزانى سەرەكى
كوپەكەى زانى.

(ئەحمەد شەفقیق) باسى ئەوئەى كرد بۆم كە چۆن لە ماوئەى سالانى پابردوودا
چەندىنجا ئامۆزگارى ئەشەرەفى كردو كە واز لە شەھرىار بىننىت بۆ ئەوئەى بىت بۆ
زوروىخ و دوروكەوئەو لە بنەمالەى شاھنشاهی و خەرىكى كارى بازىرگانی و
تجارەت بىت.

لە ئىستادا ئاگادارى ئەحمەد شەفقیق نىم و نازانم لەكوئىيە، كە ئايا ماوئە يان
مردووه. بەلام ھەمىشە قسەكانى ئەو پوژەى دەھىنمەو يادى خۆم كە لە تەعزىەى
كوپەكەيدا زۆر بەخراپى بىزارى خۆى دەرېرى لە ئەشەرەف و بەنەفرەتى دەكرد و
دەيوت: (ئای خۆزگە ھەرگىز ئەو پوژە ئەشەرەفم لە قاھرە سوارى تەكسى نەكردايە،
ئىستا لە ميسر ژيانى ھەژارانەى خۆم لە گەل كوپە گەرەكەمدا دەگوزەراندا)

ئەشرەف، پاش جىابونەۋەي لە ھاوسەرى دوۋەسى، لەگەل (مەدى بوشەھرى) ھاوسەرگىرى كرد. مەدى بوشەھرى لە پارىس كارمەندى نوسىنگەي نوڭنەرى (ئىران-ئىر) بوو و پرېستورانىكى ئىرانىشى ۋەكو كارى شەخسى دەبرد بەرپوۋە. كەسە نىزىكەكانى ئەشرەف دەيانوت ژيانى ھاوبەشى ئەم دوو كەسە تەنھا ھەوت مانگ زياتر دريژەي نەكىشا و ئەشرەف كە زۆر زوو ماندروو دەبوو لە پىاوان، لەم دوایانەدا زۆر شەيداي داخووزى جۇراوجۇر بوو. پاش پوۋبەروبوۋنەۋەي كىشەيەك لەگەل پىاوى سىيەم فەرمانى دەرکرد كە ئىدى رېگە نەدەن بە بوشەھرى يىتە ناو كۆشكەۋە!

من ھەندىك لە ھاوسەرگىرىكەكانى ئەشرەف بە دياردەيەكى ناشىرىن و ناپەسەند نازانم و سەرم سوپدەمىنىت كە بۇچى نوسەرانى كىتەبە مىژوۋىيەكان تەنھا گىرنگى بەلەين و پرسە تايبەتى و شەخسىەكانى دەدەن.

لە فەرھەنگ و كەلتورى پۇژھەلاتى و لەوانەش ئىران، ئەو باۋەرە بە شىۋەيەكى بنەپرەتى و بەتايبەتى لەلەي ژنان ھەيە كە دەبىت تاۋەكو كۆتاي تەمەن لەگەل ھاوسەرەكەي بمىنىتەۋە و تەلاق شىتىكى عەيب و ناپەسەندە.

لەو گوندەي من لەناويدا لەدايك بووم دەيانوت: (ئەو ژنەي بە جلى سىپى بوكىنىيەۋە دەچىت بۇ مالى پىاۋەكەي دەبىت بە كەفەنى سىپەۋە لەو مالەش بچىتە دەرەۋە!)

ھەر بۇيە كاتىك كە ئەشرەف سى جار پىاۋەكانى گۆپى كەۋتە بەر نامانجى تۆمەتى ناجوامىرانەيەكى فراۋانەۋە!

من و كچەكەم ھەرچەندە ھەرگىز لەگەل خاتو ئەشرەف لىكتىگە شىتىكى ئەخلاقىمان نەبوو بەلام ئەو مافەمان پى دەدا كە لەبارەي پەيوەندى تايبەتى و سۆزدارىۋە بتوانىت بەو شىۋەيەي كە ھەز دەكات بىر بار بەت.

ئىستا كە نىزىكەي بىست سالى تەۋاۋە لە ويلايەتە يەكگرتۋەكانى ئەمىركادا دەژىم و تاۋەكو پادەيەكى زۆر لەگەل فەرھەنگ و شارستانىەتى پۇژناۋا ناشنا بووم تىبىنى دەكەم كە زۆرىك لەو پرسانەي كە بەبۇچونى ئىمەي پۇژھەلاتى ناپەسەند و نانەخلاقىن، بنەمايەكى ھەلەيان ھەيە لەناۋ باۋەرە سونەتتەكانى ئىمەدا.

له ئەوروپا و ئەمریکا ژنان و کچان بەتەواوی ئازادن بە ئارەزووی خۆیان دەتوانن
حەزبان لەکی بیئت پەییوەندی لەگەڵدا ببەستن^۱.

ژنیك كه پیاوی هەبیئت و بیەویئت لەگەڵیدا جیابیئەتەوه، لەدادگادا کاتیك داواکاری
پیشکەش دەکات له داواکەیدا ئەوه دەنوسیت که حەزی له پیاویکی دیکه کردوه و
دەیهویئت بەشیۆهیهکی تەواو جیابیئەتەوه له پیاوه یاساییهکهی و ئەمەش بەو پەری
شەهامەت و راستگۆییەوه دەیخاتەپروا!

له فەرهنگی ئیمەدا لەبەر هۆکاری دەمارگیری مەزەهەبی، ژنان خواوەنی هیچ جۆره
ئازادیك نین و تەنانەت قەسەکردن و هاتوچۆیان لەگەڵ پیاوانی دیکەدا بە حەرام
دەزانریت.

محمد پەزا زۆر حەزی دەکرد ژنان ئازادی تەواویان هەبیئت و لە سەرەدەمی
فەرمانپەرەیی ئەودا ژنان بەتەواوی هاتنە ناو هەموو کاروباری سیاسی و
کۆمەڵایەتیەوه.

ژنان گەیشتنە وەزارەت و هەندیکیش وەکو وەکیلی ئەنجومەن هەلبژێردران.
لەسەرەدەمی محمد پەزا حەزکردن و گرنگی ژنان بۆ ئارایش و مۆدە گەشەکردنیکی
زۆری بەخۆیەوه بینی و ژنانی ئێران دەستیان کرد بە فرێدانی عەبا و
سەرپۆشەکانیان و پووینکردە شیۆهی خۆگۆپینی پۆژئاوایی و لە جادەکان و
شۆستەکانی تاراندا هەر وەکو شارە گەورەکانی ئەوروپا بە تەنۆهێ کورت و جلی
تەواو پۆژئاواییەوه دەهاتن و دەچوون!

ئەشرف خان که خۆی بەرپرسی ریکخراوی ژنان بوو له ئێراندا هەولێدەدا که
ئازادی ژنان بگەیهنیتە ئازادی پیاوان و ژن و پیاو یەکسان بکات. بەلام دووژمنەکانی
حکومەت ئەم کارەیان بە بلاوکردنەوهی فەسادی ئەخلاقى دەزانى و پەرپاگەندەى
زۆریان بلاو دەکەردەوه لەبارەى خاتو ئەشرەفەوه و ئەم پەرپاگەندانەش لێدانىکی
گەورەیان دەدا له خیزانى سەلتەنەتى و پینش هەمووشیان له محمد پەزا وەکو شای
ولات.

^۱ - هەر ئەو ئازادیه فراوانیه له ئەمریکادا بوو تەهۆی سەرچاوهی نەخۆشى نایدز و هەزاران
نەخۆشى دیکەى کۆمەڵایەتى و ئەخلاقى، که هیچ بنەمایەکی ئینسانی نەماوه.

من چەندىنجاڭر بە دەربېرىنى زۆر حسابكراو و بە پارىژگارنىكى تەواو ھىناومە بە گوڭى محمد رەزادا كە دەبىت باوېرە كۆمەلایەتى و مەزھەبىيەكانى خەلكى بەكەم سەير نەكات.

بەلام محمد رەزا باوېرى وابوو كە حكومت نەركە لەسەر شانى كە دەبىت خەلكى لەناو نەوېروباوېرە كۆنانەى سەدەكانى ناوېراست دەربېنىت و كۆمەلگە ناراستە بكات بەرەو (دەروازەى شارستانىيەتى گەرە).

كىشەيەكى دىكەى گەرەى خىزانى پەهلەوى كە خەلكى گشتى زۆر سەرنجيان لەسەر بوو مەسەلەى بازىرگانى خىزانى سەلتەنەتى بوو.

خىزانى محمد رەزا خىزانىكى زۆر بوو. بىگومان محمد رەزا نەيدەتوانى ھەموو خىزانەكە بخاتە ژىر چاودىرى خۆيەو و يان داوايان لى بكات كە نىش و كارى شەخسى نەكەن!

لە ولاتىكدا كە ھەمووكەس لەتوانايدا ھەبوو بازىرگانى و تىجارەت و كاروبارى ئابورى بوخۆى بخاتە گەر بوچى شا دەبىت نەو مافە سروشتىيە رەوا نەبىنىت بە خوشك و برا و كەسە نزيكەكانى؟

پاش پروداوھەكانى سەردەمى حكومەتى (دكتور محمد مصدق) كە لەو سەردەمەدا پوژنامە و بلاوكراوھەكان بابەتى زۆر راشكاوانە و توندىيان لەدژى خىزانى پەهلەوى بلاوكردەوھ، محمد رەزا، ھەولیدا چالاكىيە ئابورىيەكانى خوشك و براكان و كەسانى نزيك لە بنەمالەى پەهلەوى لە چوارچىوھەكى رىكوپىنك و لەژىر چاودىرىكى ورددا بەناوى (بنایدى پەهلەوى) رىكبكات.

بەلام بەداخەوھ كۆمەلنىك لە ئەندامانى خىزانەكەى لەدەرەوھى ئەم دامەزراوھە چالاكىيەكانى خۆيان پەرەپىندا.

من بە بەرپەرى شەھامەتەوھ دەرىدەخەم كە خراب ھەلسوكەوتى كۆمەلنىك لە كەسە نزيكەكانى دەوروبەرى شا لە پىنگەى خىزانى پەهلەوى بو كەلەكەكردنى سەرمایە و پارە ھۆكارىكى دىكەى كەمبەونەوھى رىزى محمد رەزا بوون لەناو بىرى گشتى خەلكىدا.

خەلکی ئىمە بەداخوۋە لەتواناياندا نەبوو ھەمووشتەکان جىياڭكەتوۋە لەيەك و تاوانى ھەموو ئەندامانى خىزانى پەھلەويان دەدا بەسەر محمد پەزادا.

من ھەندىكجار دەموت بە كچەكەم: (ئەمە راست نىيە كە شاھپور غلامرەزا وەكو بىراى محمد پەزا خەرىكى كارى بىناسازى بىت و يان لەدەرەوھى ولات خەرىكى ھاوردەكردنى تەلفىزىون و ئامىرى كارەباى بىت!)

ئىمە دەمانزانى شەمسە لە كاروبارى بازرگانى و تىجارەت لەگەل حەبىب ثابت و حەبىب ئىلقانىان (كە دوو سەرمايەدارى گەرەى جولەكە بوون) بازرگانى دەكات و شەرىكە لەگەلىاندا.

ھەرەھا ئاڭادارى چالاكىە فراوانە ئابورىيەكانى ئەشەرەف و كورەكەى شەھرام بووين كە ھەر لە كارگەرە بىگرە تاوەكو بگاتە كشتوكال و مەيخانە و دروستكردنى بىناسازى ھەمووشتىكيان دەكرد.

بىنگومان محمد پەزا باشتر لە ئىمە لەناو پووداۋەكاندا بوو و ئاڭادارى ئەو چالاكيانە بوو، بەلام ھىچ بەلگە و ھۆكارىكى نەدەبىنى بو بەرگرى كردن و پووبەپووبوونەو لەگەلىاندا.

محمد پەزا دەيوت: (پەروئەقى ئابورى ئىزان بوو تە ھۆى ئەوھى كە زۆرىنەى خەلكى دەستبكات بە كارى بازرگانى و كاروكاسپى و بەمەش خەلكى داھاتىكى باشيان دەستكەووتوۋە. باشە بوچى برا و خوشكەكەى منىش لەم بارودوخە تازە ئابورىيە سودمەند نەين؟)

محمد پەزا ئاڭادارى ئەو نەبوو كە زۆرىك لە خاۋەن كارگەكان و سەرمايەدارەكان تەنھا لەبەر ئەو پشكىكيان دەدەن بە برا و خوشكەكەى و دەيانكەن بە ھاوبەش لە چالاكىە ئابورىيەكاندا بو ئەوھى سود لە ناوى خىزانى پەھلەوى وەرگرن و باشتر بتوانن خەرىكى كاروبارى بازرگانى بىن و زىاتر جى پىي خويان بكەنەو!

بوونى ھەرىكە لە غلامرەزا، حمىد پەزا، محمود پەزا، عبدالرەزا يان ئەحمەد پەزا پەھلەوى لە دەستەى بەرپوۋەبردنى كۆمىانيايەكدا بەس بوو بو ئەوھى دەرگاكان بەرەو پووى ئەو كۆمپانيايە يان بانك و كارخانەىە بكرىتەوھ.

يان كام له بانکه دوه لته تيه کان جورته تي نه وهی هه بوو که قهرزيکی زور گه وړه نه دا بهو کومپانيان يانهی که که سيکی وه کو خاتو نه شرف له ناويدا پشکی هه بوو يان که سيکی وه کو شه مسه له ناويدا کاری بگردايه؟

له راستيدا سه رمایه داره ماستا وچی و خو به ره و پيشه شه کان هه موو پڼگه يه کيان ده گرت بهر بو نه وهی خو يان نزيک بکه نه وه له بڼه مالهی په هله وی و به هر شي وه يه که بووه يه کيک له نه دنامانی نه و خيزانه بکه نه هاوبه شی خو يان بو نه وهی له و پڼگه يه وه بتوانن بگه نه مه به سته گلاوه کانيان و سو ديان ليوه رگرن بو کاره کانی ديکه يان.

به م کاره ش قازانجه گه وړه که ده چوه گيرفانی سه رمایه داره کانه وه و به دناوی و پياوخراپيه که ش ده مایه وه بو بڼه مالهی خيزانی شاهانه.

ده بڼت ثيعترام بکه م به وهی که نه من و نه که چه که م و نه محمد رهزا و نه ته نانه ت نه دنامانی خيزانی په هله وی له و سه رده مده نه وه نده ناگاداريکی ته واويان نه بوو له باره ی نه وهی که خه لکی ئيران به ورديکی ته واوه وه هه موو کاره کانی بڼه مالهی پاشايه تيان خستوه ته ژير ليکولینه وه وه و خيزانی په هله ويان به بوونی روحيه تيکی پاره په رستی و قورغکاری بازرگانی تومه تبار کرده!

ژهنرال حسين فردوست، هاوړپنی نزيکی محمد رهزا، که هر له منداليه وه له گه ليدا گه وړه بوو بوو به پيچه وانهی که سه سه ربازيه کانی ديکه که هه ميشه له ده ورو بهری محمد رهزا ده سوړانه وه، که سيکی ئيماندار و دروست کار بوو. به راشکاوی ده يوت به محمد رهزا و بیری ده خسته وه که برا و خوشکه کانت به ته واوی ليدانيکی گه وړه يانداوه له که رامه تی بڼه ماله که ت و داواي کرد بوو له شا که سنوريکی ته واو دابڼت بو خو نه دنامانی بڼه ماله که ی، به لام محمد رهزا له بهر نه وهی پياويکی شهرمن و خه جاله تی بوو، توانای پووبه پروو بونه وهی نه بوو له گه ل برا و خوشکه کانی و داواي ده کرد له فردوست خو ی قسه يان له گه لدا بکات!

من له گه ل فردوست زور نزيک و دوست بووین. فردوست ده يوت: (کاتيک که محمد رهزا جورته تی نه وهی نيه ده سستی نه شرف بگريت بوچی من نه و کاره بکه م و له پڼگه ی نه و کاره شمه وه زه ربه يه کی گه وړه بده م له پڼگه و که سایه تی و پله که م و نه وهی که به ده ستم هي ناوه له ناوی بهرم؟)

بۇيە من لەو پۈۋەۋە رەخنە لە ئەشرف ناگرم كە عاشقى بەختو كەرى ئەسپەكانيان
بۈۋە يان وازى لە ھاوسەرگىرىيە يەك لەدوايەكەكانى دەھىنا بەھۆى ئەو پەيۋەندىيە
سۆزدارى و عشقىيەى كە ھەيبوو لەگەل كەسانى دىكەدا.

ھەمووكەس ئازادە چۆن لەبارەى ژيانى شەخسى خۆيەۋە پىيار دەدات.
من لەو پروانگەيەۋە ئەشرف تاوانبار دەكەم كە لەلەيەنەكانى دىكەۋە توانى
زەرپەيەكى گەرە بدات لە كەرامەت و ئابورى بىنەمالەى پەھلەۋى. ھەلبەتە ئەشرف
خاتونىش تەنھا كەس نەبوو لەۋەى كە ئەم زىانەى گەياند بە خىزانى پەھلەۋى.
خاتونە شەمسە لە چالاكىيە بازىرگانىيەكانى لەگەل حەبىب ئىلقانىيان و حەبىب ثابت
و دەيان سەرمایەدارى دىكە و لەسەروى ھەمووشىيانەۋە قاسم لاجوردى، بەشدارى
ھەبوو.

شاھپور غلامرەزا (كە لە خىزانى پەھلەۋىدا بە چاۋچىنۇكى فراوان ناسراۋ بوو)،
شاھپور ئەھمەد رەزا، محمود رەزا و مندالەكانى ئەشرف و ئەۋانى دىكەش ھىچ
كەمتر نەبوون لە خاتو ئەشرف خان^۱.

بۇ ئەم چالاكىيە پىروپاگەندەى درۆزنانەشى بۇ زىاد دەكرا و دەرنەنجام ھالەيەك لە
پەمز و نەينى بە دەۋرى ئەندامانى خىزانى سەلتەنەتەتەيدا كىشرا.

بۇ نمونە، خاتو ئەشرف بەگارى قاچاغى مەۋادى موخەدر تاوانبار دەكرا و لە
ھەمووشى خىراپتر براكانى محمد رەزا تاوانبار دەكران بە چاندنى خشخاش
(حەشىشە) لە ئىراندا!

گومانى تىدانىيە كە گەشەكردن و فراۋانبوونى ئەم پىروپاگەندە چ زىانكى
قەرەنەبوۋى دەدا لە حەرىمى خىزانى پەھلەۋى.

---

^۱ - بەھەمان شىۋە ئەشرف پەھلەۋىش لە كىتەبى ياداشتەكانى خۇى كە لە نىۋيۈرك بىلۋى
كردۈۋەتەۋە بەتوندى ھىرش دەكاتە سەر فەرەج دىبا و خىزان و ھاۋپىكانى و دەنوسىت: (پاش
ھاوسەرگىرى فەرەج لەگەل براكەم سەر و كەلەى سەدان كەس لە كۆشك و دەربار پەيداۋون).

ھەركەس كە نازناۋى قىبى يان دىبا بوايە لە دوورترىن ناۋچەى ۋاتەۋە دەھىنرا بۇ تاران و لەزىز
سەرپەرشقى فەرەجدا دەستى بە دزى و تالانى و...

دهیئت ئهوه پوون بکه مهروه که هرگیز به وردی ناگاداری ئه م مهسه له بازرگانیانه نه بووم تاوه کو بتوانم لییره به لیپراوانه راستی یان ناراستی ئه و مهسه لانه پشت راست بکه مهروه و ههروه ها له م کۆتایی ته مه نه شمدا هرگیز به وه پازی نیم که به هوی هندی که له جیاوازیه وه له ژیاندا که هه مبووه له گه ل که سه کانی محمد رهزا تاوانباریان بکه م یان به هوی ئه و دۆستایه تی و نزیکیه ی که هه مبووه له گه ل ژماره یه کیاندا، پاکیان بکه مهروه و بی بهریان بکه م له و تۆمه تانه ی که ده درایه پالیان.

ته نها، نامانج ئه وه یه که له به رامبه ر میژوودا به راستگوییانه شایه تی بده م و ئومیده واربه م میژوونوسان، نوسه ره کان و دانهری کتیبه کان له وه و به دوا به خویندنه وه ی یاداشته کانی من، هه ندیک له وه هه له میژووییانه ی که له نوسینه کانی پیشوتری خویاندا توشی بوون راستی بکه نه وه و ناگاداری ئه و خاله گرنگه بن که له سه رده می حکومه تی محمد رهزا که سانیکی زۆر و جیاواز ده ستیان هه بووه له به یۆه بردنی ولآتدا یان له په راویزی ده سه لاتدا بوون هه ربۆیه له و شکسته ی پرژیمدا پیشکیان هه یه.

به داخه وه سه ره که وتن هه زاران بانگه شه کاری هه یه و شکست (هه تیوه)! پاش که وتنی حکومه تی په هله وی هه موکه س هه ولیده دا ته نها محمد رهزا له وه هه ره سه ی سه لته نه تیدا تاوانبار بکات، له کاتیکدا که زۆریک له په خنه گره کانی ئه مرۆ، خویان زۆرتین به ش و پۆلیان هه بوو له که وتنی حکومه تی په هله ویدا. من به نیوه ده لیم که هه ری که له و که سانه چ پیشکیان هه بوو له که وتنی ئه و ده سه لاته.

کاتیک که بو یه که مجار له چاوپیکه وتنیکدا له گه ل رادیوی ۲۴ کاتر مییری لۆس ئه نجلس به ئاشکرا برا و خوشکه کانی محمد رهزام تاوانبار کرد به وه ی که پیشکی سهره کیان هه بوو له وه ی که لیدانیکی کوشنده یان له متمانیه ی پاشای نیرانداه. شاهپور غلامرهزا که له (بورلی هیلن) ده ژیا هات بو بینیم و به توپه ی و زبری و توندیه وه محمد رهزای به بی توانا و به بی شایسته تاوانبار کرد و هه مو تاوانه که ی خسته ئه ستوی برا گه ره که ی و وتی: (محمد رهزا میراتی باو کمی (په زاشا) به بادا و هه مو مانی ئاواره کرد!)

هه‌ل‌به‌ته هه‌موو ئەندامانی بنه‌مال‌ه‌ی په‌له‌ه‌وی به‌باشی و ته‌نانه‌ت باشت‌ر له‌ من
غلام‌ره‌زا ده‌ناسن و باش ده‌زانن که به‌چ راده‌یه‌ک شه‌یدای پاره‌په‌رستی و ماده‌گه‌رای
بوو. پشتیوانی ئەو له‌ ئەشرف نه‌ک له‌و روانگه‌یه‌وه بوو که ئەو برای باوکیه‌تی،
به‌ل‌کو زیات‌ر به‌ه‌زی ئەوه‌وه بوو که شه‌ریکه‌ بازرگانی بوو.

غلام‌ره‌زا له‌ ۲۸ فیه‌ریوه‌ری ۱۹۹۷ هات بۆ ماله‌که‌م له‌ (بورلی هیلن) له‌کاتی‌کدا که
چاوی به‌ه‌وی زۆری تریاک کیشانه‌وه سور بوو‌بوو و بۆنی دوو‌که‌ل له‌جله‌کانیه‌وه
ده‌هات، کۆمه‌له‌ قسه‌یه‌کی کرد به‌ ده‌نگ و شیوه‌ قسه‌کردنیک که نه‌ک له‌ ناستی
شازاده‌یه‌کی وه‌کو ئەودا نه‌بوون، به‌ل‌کو هه‌رگیز ناتوانم ئەو بابه‌ته‌ی دووباره‌ بکه‌مه‌وه
له‌به‌رامبه‌ر ئەو ده‌رپه‌ینه‌ی که وه‌لام‌ده‌ره‌وه‌ی ئەو ئەده‌به‌ی بی‌ت.

به‌لام نیستا ده‌مه‌وی‌ت ئەو که‌سانه‌ی خیزانی محمد ره‌زا که پۆلیان هه‌بوو له
پرووشاندنی که‌رامه‌تی خیزانی په‌له‌ه‌وی بی‌په‌رده و راشکاوانه‌ باسیان بکه‌م. سالی
۱۹۶۱ یان ۱۹۶۲ بوو (به‌ته‌واوی له‌بیرم نیه) که پیک‌خراوی نه‌ته‌وه یه‌کگرتوه‌کان
چاندنی چه‌شیشه و خشخاشی له‌ نیراندا به‌ته‌واوی قه‌ده‌غه کرد.

محمد ره‌زا فه‌رمانی ده‌رکرد بۆ پۆلیس و ناسایش که به‌ته‌واوی چاندنی چه‌شیشه
و خشخاش له‌ناوبه‌رن و به‌توندترین شیوه‌ پیکری بکه‌ن له‌ چاندنی ئەو گیا له‌ناوبه‌ره
له‌ ناوه‌نده سه‌ره‌کیه‌کان و ئەو گوند و شوینانه‌ی که ده‌چینریت.

چاندنی ئەم گیایه‌ له‌و سه‌رده‌مدا له‌ ناوچه‌یه‌کی فراوانی پارێزگای خۆراسان،
سیستان و به‌لوجستان، پارێزگای ناوه‌ندی، ئەسفه‌هان و کۆمه‌لێک له‌ناوچه‌کانی
دیکه‌ی نیران باو بوو.

نه‌ته‌وه یه‌کگرتوه‌کانیش له‌لایه‌که‌وه هه‌په‌شه‌ی له‌ نیران کرد که ئەگه‌ر پیکری له‌و
تریاک و چه‌شیشه نه‌کات ئەوا ده‌ستده‌کات به‌ پچه‌راندی هه‌موو ئەو یارمه‌تیه‌ نابوری
و جیهانیانه‌ی که ده‌یدات، و له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه به‌لینیدا ئەگه‌ر نیران بتوانیت
په‌وه‌په‌رووی بنه‌برکردنی ئەو چاندنه‌ ببیته‌وه ئەوا قه‌رزیک‌ی زۆری بی‌به‌رامبه‌ر
پیشکه‌ش ده‌کات.

ده‌وله‌تی نیران وه‌کو ئەندامیک‌ی خیزانی جیهانی و یه‌کیک له‌ دامه‌زرینه‌ره
سه‌ره‌تاییه‌کانی پیک‌خراوی نه‌ته‌وه یه‌کگرتوه‌کان هیچ چاره‌سه‌ریکی دیکه‌ی جگه

لهوهی که خواسته‌کافی نه‌توهه یه‌کگرتوه‌کان جیبه‌جی بکات نه‌بوو. به‌لام بازرگانیه پر سوده‌کهی تریاک له ئیراندا پشتیوانی و لایه‌نگرانی زور به‌هیزی هه‌بوو. تاوه‌کو نه‌و کاته‌ی که چاندنی تریاک له ئیراندا یاسای بوو برا و خوشکه‌کافی شا هه‌روه‌کو جوتیاره ناساییه‌کافی دیکه خه‌ریکی چاندنی نه‌م کاره بوون و سودیکی باشیان ده‌کرد.

من زور ناگاداری ورده‌کاری نیشه‌کانیان نه‌بووم تاوه‌کو مه‌سه‌له‌ی له سی‌داره‌دانی (دایی قاسم هه‌مه‌دانی) هاته پیشه‌وه).

کاتی‌ک که دایی قاسم گه‌وره‌ترین قاچاچی مه‌وادی مخه‌ده‌ری ئیران له قه‌لاکه‌ی خوی له شاری هه‌مه‌دان ده‌ستگیرکرا و گوازیاره‌وه بو تاران وتم به‌فه‌رح چون تاوه‌کو ئیستا پولیس و هیزی ناسایشی ئیران ناگاداری بوونی نه‌م قه‌لایه نه‌بوون له ناوه‌راستی شاری هه‌مه‌داندا.

(دایی قاسم) بو خوی قه‌لایه‌کی هه‌بوو له شاری هه‌مه‌دان که ده‌یتوانی له هیزی ده‌بابه‌ش بیپاریزیت!

فه‌رح سه‌ره‌پای نه‌وه‌ی که داوای لیکردم که باشتره ئیدی ناوی دایی قاسم نه‌هینم چونکه خوی زانیاریکی وردی هه‌بوو له‌سه‌ری به‌لام پیی وتم: (دایی قاسم یه‌کیک بوو له فرۆشیاره گه‌وره‌کان که هه‌موو نه‌و ساله دوو‌و‌دریژانه زیاتر کاری نه‌وه بووه که تریاکي نه‌شرف و غلامره‌زای له جیهاندا دابه‌ش کردوه. چ پیش و چ پاش قه‌ده‌غه‌کردنی چاندنی تریاک و هه‌شیشیش له ئیراندا نه‌شرف و غلامره‌زا خاوه‌نی سه‌دان هیکتار زه‌وی بوون که ته‌ن‌ها له‌ناویدا تریاک و هه‌شیشیان چاندوه...)

هه‌ر به‌پیی زانیاری فه‌رح، هیزه‌کافی پولیس به‌توندین شیوه کیلگه تریاکیه‌کافی جوتیاره ناساییه‌کانیان ویران ده‌کرد و ده‌سوتاند و له‌به‌رامبه‌ریشدا هه‌ر نه‌و هیزانه پاریزگاری و چاودیریکی توندی کیلگه‌کافی نه‌شرف و غلامره‌زایان ده‌کرد.

هه‌رچه‌نده نه‌شرف و غلامره‌زا بازرگانی تریاکیان له‌ژیر ده‌ستدا بوو، به‌لام هه‌ندیکی دیکه له نه‌ندامانی نزیکي خیزانه‌که‌یان و هاو‌پیکانی محمد ره‌زاش به‌شداریان له‌گه‌لدا ده‌کردن و به‌شدار بوون له‌و قازانج و سوده‌ی که به‌ده‌ستیان ده‌هینا.

بەرھەم و دەستكەوتى غلامرەزا و ئەشرف تەنھا لەپرىگەى چاندنى تريك و
حەشيشەو بەدەست نەدەھات لە كىنگەكەياناندا. بەلكو دەستيان دەگرت بەسەر ئەو
تريك و حەشيشەيەى قاچاغچىپانەشدا كەلەلەين پولىس و ئاسايشەو دەستگىر
دەكران، و لەم پروووە لەگەل فرماندەى گشتى ھىزەكانى پولىسدا ھاوبەش بوون و
ئەو مەوادەيان دووبارە بە قازانجى خۇيان بەكار دەھىنايەو!

غلامرەزا لىكۆلرەوئى گشتى ھىزى شاھنشاهى بوو و لەم دوایانەشدا پلەى سەر
لەشكرى ھەبوو. ئەم لىكۆلرەوئى گشتىە رۆژانە چەند كاترۆمىرئىك لە كاتى خۇى
تەرخان دەكرد بۆ لىكۆلئىنەو لە بنكە سەربازىەكان و بەو شىوئەيەى كە ھاوپىنى
كۆچكردووم (ژەنرال حەسەن فرودست) باسى دەكرد: (تەنھا سەردانى بەشى داراىى
سوپاى دەكرد و بەھەر شىوئەيەك ھەبوایە ھەولئىدەدا پشكى خۇى لە گەندەئى و
بەكارھىنانى ئەو بوجەيەى كە ديارى كرابوو بۆ بەشەكانى سوپا ببات و بەكارى
بەھىنئىت بۆ كارى شەخسى خۇى).

بۆ نمونە سوپا ھەموو سائىك رىژەيەكى زۆرى لە برنج، پۇن، كەلوپەى خۇراكى و
ھەرەھا جلوبەرگ بۆ سەدان ھەزار سوپا و ھىزەكان دەكرد.

غلامرەزا كارىكى دەكرد تاوەكو ئەم شتەنە لەلای بازىگانئىك بىكردىن كە لەگەل
غلامرەزادا بەجۆرىك لەجۆرەكان شەرىك بووايە!

بۆيە گرىنگى بە ھىچ شتئىكى دىكەى لایەنى سەربازى نەدەدا. لەم دوایانەشدا
كۆپەكەشى كۆردبويە ھاوكارى خۇى و لە خواردن و لوشە گەرەكاندا كۆردبويە
ھاوبەشى خۇى.

دەستىووردانى دىكەى غلامرەزا، وەكو لىكۆلەرى گشتى، دەستىووردان بوو لە
كاروبارى پولىس (ژاندارمى)، بەشىوئەيەك كە لە بەرپۆھەردن و دانانى فرماندە
بالاكاندا پۆلىكى سەرەكى ھەبوو. دەسەلاتى لە پولىسدا لە سەردەمى سەرۆك ئەركانى
سوپا قەرباغى گەيشتە ئەو پەرى خۇى و لە سەردەمى ژەنرال ئويسى گەيشتە
كۆتايى.

ژەنرال غلامەلى ئويسى ھاوكارى بازىگانى تريك حەشيشەى لەگەل غلامرەزا و
ئەشرف دەكرد و ھەرچى تريك لە سنورەكانى ولاتدا دەستى بەسەردا بگىرايە

دهگوازرایهوه بو عه مباری تایبهتی ئویسی و له عه مباره شدا کریکاری نه فغانی
ئویسی تریاکه که یان ده مائی و ناماده یان ده کرد!

ئویسی نه م تریاکانهی ته سلیمی غلامرزا و نه شرف ده کرد و هاوکیشی تریاکه
دهستبه سه رکاره کهش دوشاوی خورما و چهند ماده یه کی دیکه یان تیکه ل ده کرد و
وهکو تریاک و هه شیشه که ده یان کرده ناو کیسه وه و ته حویلی لیکۆلهره وانیان ده دا
(نه و لیکۆلهره وانیهی که له لایهن خودی غلامرزه زاوه دانرا بوون) به حساب تاوه کو
له ناوی بهرن!

تاوه کو نه و کاتهی که دای قاسم هه مه دانی زیندوو بوو نه م تریاکانه یان ته سلیمی
نه و ده کرد و دای قاسمیش که که سیك بوو له ناستی مافیاکانی ئیتالیا له پیشانگا
گه وره کهی خۆی له هه مه دان تریاکه کهی ده گوپی بو هیرۆیین و ماده له ناو به ره کانی
دیکه و له ویشه وه ره وانیهی ده ره وهی سنوره کانی ئیرانی ده کرد.

من باوه پرم به م باسانه نه ده کرد و له راستیدا هه ولمده دا باوه پرم به م خه له تاندانه
نه که م، تاوه کو چهند جاریک خۆم له میوانیه کانی کۆشکه کهی نه شرف دای قاسم
هه مه دانیم بینی که پیاویکی مامناوهندی پیست رهش بوو.

دایسی قاسم خاوه نی توپیکی فراوانی قاچاغچی بوو له سه رتاسه ری ولآتدا و
دابه شکردن و نارذنی نه م کالاً مه رگهینه ره ی به پرتوه ده برد.

نه شرف ته نانه ت سه یاره یه کی فیشه ک نه بپی پیشکه ش به دای قاسم هه مه دانی
کرد بوو.

نه شرف نه م قاچاغچیه گه وره یه ی به (دای) واته (خالۆ) بانگ ده کرد. من کاتیك
نزیکی و هاوپییه تی نه م دووانه م بینی دلنیا بووم که نه و بابه ته ی که له باره ی نه و
بازرگانیه مه رگهینه ره وه باس ده کړیت له باره ی غلامرزا و نه شرفه وه حه یقیه تی
هه یه. (و یان به شیکی ته واوی نه وهی که له سه ر زمانه حه قیقه تی هه یه)!

له ده وره به ری سالی ۱۹۷۰ له پریکدا هه وائی ده ستگیرکردنی دایسی قاسم
بلا بوویه وه و له ماوه یه کی کورتدا له سیداره درا!

لهم كاتهدا دوو هه‌وایی دژ و پیچه‌وانه بهر گوی ده‌كه‌وتن. هه‌ندیك ده‌یان وت:
(محمد ره‌زا ئاگاداری چالاکیه‌کانی دای قاسم بووه و فه‌رمانی ده‌ستگیر کردن و
دادگایی کردنی بۆ ده‌رکردوه.)

و هه‌ندیکی دیکه ده‌یانوت: (دای قاسم له معامه‌لاتی تریاکدا غلامره‌زا و نه‌شهره‌فی
هه‌لخه‌له‌تاندوووه و ده‌ستگیرکردنیشی به‌ ئاماژه‌ی غلامره‌زا و نه‌شهره‌ف بووه)
من ئاگاداری ئه‌وه بووم که فردوست وه‌کو سه‌رۆکی لیکۆلینه‌وه‌ی شاهنشاهی و
جیگری ساواک زانیاری وردی خسته‌ به‌رده‌ست محمد ره‌زا و محمد ره‌زاش خۆی
ئاگاداری ئه‌و مه‌سه‌له‌ی قاچاگی و کارانه‌ی خیزانه‌که‌ی بوو، به‌لام به‌دووری ده‌زانم که
محمد ره‌زا به‌م شیوه‌ و خیراییه‌ فه‌رمانی ده‌ستگیرکردنی دای قاسمی داییت.
محمد ره‌زا له گول ناسکتري نه‌ده‌وت به‌ نه‌شهره‌ف و ته‌نانه‌ت به‌شیوه‌یه‌کی ته‌واو
گوینی له نه‌شهره‌فیش ده‌گرت.

هه‌لته‌ زۆر حسابی بۆ غلامره‌زا نه‌ده‌کرد و هه‌ندیك کاتیش له به‌رده‌م خه‌لکدا
گالته‌ی پی ده‌کرد.

به‌و شیوه‌یه‌ی که که‌که‌م باسی ده‌کرد: (دای قاسم بوویوو به‌ که‌سایه‌تینکی
ناسراوی زۆر گه‌وره‌ و بازرگانینکی نیوده‌وله‌تی مه‌ترسیداری مادده‌ی سه‌رکه‌ر و له
چهند شوینینکی جیهاندا جینگه‌ پینی خۆی کردبوویه‌وه. هه‌ر له‌به‌ر ئه‌مه‌ پۆلیسی
نیوده‌وله‌تی و ئیف بی ئای ئه‌مریکی داوایان له ئیران کردبوو که ئه‌و پیاوه‌ بگریت و
سزای بدات.)

هه‌ر له‌به‌رئه‌وه‌ی که محمد ره‌زا به‌رده‌وام له کاردانه‌وه‌ی چاپه‌مه‌نیه‌کانی پۆژناوا و
سیاسه‌تمه‌نداره‌کانی ترسی هه‌بوو به‌ خیرای فه‌رمانی ده‌ستگیرکردن و سزادانی دای
قاسمی ده‌رکرد. پاش ده‌ستگیرکردنی دای قاسم هه‌مه‌دانی چهند که‌سیک له هاو‌پێکان
و به‌رپۆه‌به‌ره‌کانی کاره‌کانی له ولاتانی پۆژه‌له‌اتی ناوه‌پراست و به‌تایبه‌تی له عیراقدا
نامه‌یان نوسی بۆ محمد ره‌زا و خوازیاری نازادی و به‌خشینی دای قاسم بوون، به‌لام
محمد ره‌زا له وه‌لامی ئه‌م که‌سانه‌ که له پۆژنامه‌کانی تاراندا چاپ کرا له‌م که‌سانه‌ (و
له‌سه‌روی هه‌موویانه‌وه‌ که‌سایه‌تیه‌ گه‌وره‌کانی عیراق) په‌رسیاری کرد: (کاتیک ئیمه‌ له

ئىراندا خەلكانىك له سىداره دەدەين تەنھا لەبەر ئەوەى چەند گرامىك ھىروىنيان پىتھە چۆن چاوپەوانى ئەو دەكەن كەسىك نازاد بەكەين كە چەندىن تەن ھىروىنى ھەيە؟
لە سىدارەدانى داى قاسم كاردانەوھەيەكى خراپى ھەبوو بۆ خىزانى پەھلەوى،
چونكە ھاوكارەكانى لە ھەموو جىھاندا دەستيان كرد بە تۆلەكردنەوھە و لە جەنگىكى
راگەياندىندا بە ناشكرا لەدژى حكومەتى شاھنشاهى دەستيان كرد بە بلاوكردنەوھەى
كۆمەلنىك بەلگە كە ئەوھەيان خستەپروو كە پەخشكردنى سەرەكى بازىرگانى گەورەى
ماددەى سېكرە لە ئىراندا بئەمالەى خىزانى پەھلەويين و داى قاسم تەنھا ھۆكارىكى
جىبەجىكارى ئەو بئەمالەيە بوو!

محمد رەزا فەرمانىدا كە ھاتنە ناوھەوى ئەم جۆرە گوڤار و پۆژنامانە بۆ ئىران
قەدەغە بكړىت. بەلام ئەم بلاوكراوانە بە نەينى دەگەيشتنە ناو ئىران و دەست
بەدەست دەكران و نابرووى ئەشرف و غلامرەزايان دەبردا!

من لە ئىوارە خوانىكدا شاھەتى خۆھەلخەلەتاندنى محمد رەزا بووم كە ھەميشە بە
شىوھەيەكى ساويلكانە لە تەنیشت پرسەكاندا تىدەپەپى و ئاگادار بووم كە محمد رەزا
دەيوت بە دەوروبەرەكەى: (ئەم بانگەشە و پىروپاگاندە ژەھراويانە ھەمووى كارى
خويندكارە ماركسى و ئىسلامىەكانى دەرەوھى ئىرانە!)

ئايا ئەمە قسەيەكى راست بوو؟

ئىمە سەرھەتا سەرنجەكانى محمد رەزamanan پى قبول بوو، بەھەرھال، ئەو پاشاي
ولات بوو و باشتر لە ئىمە ئاگادارى پرسەكان بوو. بەلام لە ھەقەدى نۆقەمبەرى ۱۹۶۴
پۆلىسى سويسرا جەنابى خاتو ئەشرفى لە فېرۆكەخانەى جنيف بە تۆمەتى چەندىن
جامتاي پىر لە مەوادى پوختى بە بەھاي ۲۰ مليون دۆلار دەستگىر كرد!

لەم سەفەرى كاركردنەى(!) محمود رەزا پەھلەوى لەگەل خوشكە باوكىەكەى بوو.
پۆلىسى جنيف ھەردووكيانى تەسلىمى دادگا كرد و لىپرسىنەوھە لە خوشك و براكەى
شا بە ئابروچوونىكى گەورە دانرا بۆ بئەمالەى شاى ئىران!

چەند جارىكى دىكە ئەم ئابرووچوونە لەچەند شوينىكى دىكەدا بەلام بە
ھەجمىكى بچوكتر دووبارە بوويەوھە. بەلام دووبارە ئابروچوونىكى دىكەى گەورە لە
چاپەمەنيەكانى پۆژناوادا دروستبوويەوھە و لەو ھەياچوونەش بلاوكراوھە

بەناوبانگەکانی ئەوروپا و ئەمەریکا پەردەیان لەسەر چالاکیه فراوانەکانی قاچاغچیهکانی ئەشرف هەلمالی لە ئەوروپادا.

لە ساڵی ۱۹۷۶ کاتیگ کە ئەشرف پاش چاوپینکەوتنی لەگەڵ چەند کەسیگ لە سەرانی گەورە گروپە قاچاغچیهکانی مەوادی مخەدەر لە مائە شکۆمەندەکە ی لە ژوان لقی (باشوری فەرەنسا) دەگەرایەو نۆتۆمبیلەکە ی دەدەنە بەر ریزنە ی گولە.

بەداخووە لەم پروداویدا (فروغ خواجە نوری) هاوڕینی و هاو دەمی کۆنی ئەشرف (کە لەگەڵ منیشدا هاوڕینیکی نزیک بوو) بە هۆی بەرکەوتنی فیشەکەو دەم و دەست دەکوژریت. شۆفیڕەکەش بە سەختی بریندار دەبیت. بەلام پاش ئەنجامدانی نەشتەرگەریکی سەرکەوتوو رزگاری دەبیت.

هیچ زانیکی قورس نەگەیشتبویە ئەشرف، بەلام رسواییەکی گەورە بوو بۆ هەموو ئەوانە ی کە وابەستە ی خیزانی پەهلەوی بوون.

پۆژنامە بەناوبانگەکانی فەرەنسا لەوانە لیمۆند، فیگارو، ئەکسپریس، فرانس بەشیوہیەکی فراوان بلایان کردووە کە تیرووری شازادە ی ئیرانی لەلایەن ریکخراوە تاوانکارەکانو بەهۆی دەستیوێردانی ئەشرف پەهلەویو بوو لە بازاری ماددە ی بیهۆشکەری فەرەنسا.

تاوێکو ماوہیەکی زۆر بلاوکراوە بەناوبانگەکانی ئەوروپا و ئەمەریکا راپۆرتی سەیر و سەمەرەیان لەبارە ی مەمامە لاتە نایاساییەکان و بەشداریکردنەکانی ئەشرف لەگەڵ گروپە مافیاکان و دابەشکەرەکانی مادە سەرکەرەکانو بلاو دەکردهو.

کچەکەم (فەرەح) بەشیوہیکی خراب لەم پروداوانە زیانی پیگەیشت. فەرەح دەیوت: (فەرەنسیەکان سەبارەت بە خیزانی سەلتەنەتی ئیران بۆچوونیکی باشیان هەبوو بەلام نیستا هەمووشتیگ تیکچو!)

محمد رەزا فەرمانیدا بە سەفارەتخانەکانی ئیران لە ئەوروپا هەرچیان کردووە و بەهەر رینگەیک هەبوو هەوڵبەدن بیدەنگیان بکەن. لافاویگ لە فەرەح و قانی، پستە و خاویار و خەلاتی گرانبەها، تەنانەت ریکلامی چەند سەد هەزار دۆلاری بەرەو بلاوکراوە ئەوروپیەکان لیزبۆنەو و پارەیکەکی زۆر تەرخانکرا تاوێکو ئەم پروداو ناپروچوونە لەبیر بکریت.

فهرح فشاری زۆری دروست دهکرد بۆ محمد رهزا تاوهكو پړنگه له خوشك و براكاني بگريت بۆ ئه و جوړه كارانه و نهبنه هوی لاوازی بڼه ماكاني سه لته نه تی. به لام به داخه وه محمد رهزا كه له ناو وه هم و خه ياله كاني خویدا نو قم بووبوو زۆر گوئی له م پرسانه نه بوو و پشتگوئی ده خستن و حزی نه ده كرد نه داما نی خیزانه كه ی له خوی بپه نچینی ت!

من به داخه وه چه ندین کتیبی فارسیشم بینوه كه له ئیران چاپکراون محمد رهزا تاوانبار ده که ن به وهی كه دهستی هه بووه له و چالاکیانه دا. پړنگه م پی بدن كه زۆر به توندی ئه م بۆچوونه ره فز بکه مه وه. محمد رهزا به هیچ شیوه یه ك له و چالاکیه نایا ساییانه ی خوشك و براکاني، به تایبه تی بازگانی تریاک و مه وادی مه خه ده ردا دهستی نه بوو. به هیچ شیوه یه کیش حزی نه ده كرد باسیك له مه پ ئه و بواران ه شه وه بیستی ت!

ته نانه ت چه ندین جار داوی کردبوو له ژه نرال فر دوست كه له م باره یه وه له گه ل ئه شرف و غلامره زا و خزمه كانی دیکه ی قسه بکات و ناگادار کردنه وه ی پیوستیان بداتی و داویان لی بکات كه از له م کارانه بهینن و پڠریان لی بکات.

باسکردنی ئه م بابه ته و پروونکردنه وه ی ئه م باسانه بۆ لیدانی ئه و كه سانه نیه كه دژی محمد رهزان و به هیچ شیوه یه ك بۆ تۆله سه ندنه وه ی شه خسی نیه.

من واده زانم هه موو ئه و كه سانه ی كه له حكومه تی سه لته نه تیدا به پرسیاریه تیان هه بوو به پڠژه ی به پرسیاریه تی خویان پۆلیان هه بوو له هه ره سهینانی ئه م حكومه ته، به لام نیستا بۆ پا كکردنه وه ی خویان کتیب دنوسن و هه موو تاوانه كه ده خه نه گهر دنی محمد رهزا!

به ئه رکی میژووی خۆمی ده زانم تاوه كو راستی (هه لبه ته سوچیک له راستیه كان) بڅه مه پروو. من به هیچ شیوه یه ك حزم نه ده كرد له باره ی جه نابی خاتو ئه شرف هیچ شتیك بلاو بکه مه وه و بیدهنگی خۆم بشکینم. سنگم دا پۆشهری زۆریك له نهینیه كانی حكومه تی پیشوی ئیران و نهیننی پیاوه كان و وابسته كانی ئه و حكومه ته یه و ئه م نهینیا نه ش به رده وام ده مینیته وه، مه گه ر ته نها له حاله تیكد ا ئه و شتانه بڅه مه پروو كه بیینم كه سیك خه ریکی ئاوه ژوو کردنه وه ی بارودوخه كان و پرووداوه كانی ئه و

پوژگارەيە، ئەمەش ناچارم دەکات کە پەردەي بێدەنگي بدم و راستیەکان بۆمەپروو. بەداخەوم کە خوشکەکەي محمد رەزا، کە لە هەمووکەس زیاتر نزیکیبوو لە محمد رەزاو و خۆیشی پێش پووداوەکانی ۱۹۵۱ لە پووداوەکان و بارودۆخە سیاسییەکانی ئێراندا پۆلێکی سەرەکی هەبوو، ئیستا خراپتر لە من پێی لە لیواری گۆپدایە و بەردەوام ئەگەری ئەوەی هەیه کە دیداری بەرەو لای محمد رەزا بپرواتەو کتیبێکی یاداشتی بلاوکردووەتەو کە لەو کتیبەدا براکەي بە بێ لێهاتوو، لاواز و سست، لەرزۆک لە بریاردان و مەزاجی لە کارکردندا تۆمەتبار دەکات و محمد رەزای بە بەرپرسی هەرسەهینانی حکومەتی سەلتەنەتی خستووەتەپروو!

کاتی کە ئەشەرف، خوشکە دووانیەکەي محمد رەزا بەم شیوێ بێ بەزەبیانە هێرش دەکاتە سەر براکەي، دەبێت چ چاوەپروانیکت هەبێت لە کەسێکی سوک و بچوک و زەبونی وەکو ژەنرال قرە باغی؟

ئیستا داوای یارمەتی دەکەم کە دەمەویت کەمێک پەردەي حەیا هەلمام و هەندیك ورده بابەت لەبارەي جەنابی خاتو ئەشەرفەو لەناو سندوقی نەینی سنگم هەلپێژم لەگەڵ چەند لایەنێکی دیکە تاوەکو خۆینەر خۆی بریار بدات کە ئایا هەموو تاوانەکان لە گەردنی محمد رەزادا بوون یان ئەگەر محمد رەزا موسی بدایە لە پێشی سەلتەنەت، ئەوکات ئیدی ئەندامانی خانەدانانی پەهلەوی بۆ بەهێزکردنی بنەمای سەلتەنەت و پاراستنی کەرامەتی هەولیانەدا!

نامەویت وەکو خاتو سورەیا ئەسفەندیاری بیرەوهریەکانم تەرخان بکەم بۆ باسی خراپەکاریەکانی جەنابی خاتو ئەشەرف پەهلەوی و دەستیوهردانە حەسودانەکانی لەبارەي ژن و میرداریەتی محمد رەزاو. نوسینی ئەم جۆرە بابەتانە نەک هەر دەبێتە هۆی نابروچوونی ئەشەرف بەلکو پێش هەمووشتیک لە ناست و شەئنی من کەم دەبێتەو.

من عارفی پێگەیهکم، ئەو پێگەیه داوا لەهەموو ئەو کەسانە دەکات کە لەسەر ئەو تەریقەتن، سنگ فراوان و لەخۆبووردووبن.

ئای خۆزگە جەنابی ئەشەرف کاتەکانی خۆی تەنها تەرخانی دەستیوهردانەکانی کاروباری ژن و میردایەتی محمد رەزا و کچەکەم بکردایە. (کە زیانی ئەم کارەش تەنها

بۆ ژيانى تايبه تى محمد پەزا و فەرەح بوو و هيچ زيانىكى نە دەدا لە بەنەما و پايەكانى سەلتەنەتى.

بەوشيوهيهى كه پيشتر باسەم كرد خوالىخوش بوو فروغ خواجه نورى كه له سه ياره كەى ئەشەرە فدا بەهۆى هيرشى مافياكانەوه كوژرا لە هاوپرئانى زۆر نزيكى من بوو.

ئيمە هاوتەمەنيش بووين و پەيوه ندى هاوبه شەمان هەبوو. فروغ لە سەفەرەكان و دانيشتنەكاندا هەميشە لەگەڵ ئەشەرە فدا بوو و نزيكى ئەم دوو كەسە بەپراڤهيه ك بوو كه ئيمە واييرمان دەكردهوه كه ئەم دوو كەسە لەوانه يه شهوانه ش بەيه كەوه بخەون.

فروغ هەندىكجار دەهات بۆلاى من و بهيى دواكەوتن سفره ي دلى خوى بۆ پراڤه خستەم و دەستى دەكرڤ بە دەردە دل.

من ناوم نابوو (حسرهت الملوك) (!) هۆكارى ناوانەكەش بۆ ئەوه دەگەپرايه وه كه هەميشە حەسرەت و خەمى بۆ ئەم و ئەو دەخوارد (لەسەروى هەمووشيانەوه حەسرەتى بۆ ئەشەرە فدا دەخوارد).

فروغ كه له ژيانى ژن و ميژدايه تيدا شكستى خواردبوو، لەبەر ئەوهى كه نەدەبووه جيگه ي سەرنجى پياوان زۆر گله ي و گازنده ي هەبوو و هەرچەنده بە قسە و باسى موئەدەبانە و حساب بۆ كراو (!) سەرسوڤمانى خوى نيشان دەدا كه بۆچى ئەشەرە ف بەم سەر و شيوه قياڤه وه كه هيچ جوانيش نيه چۆن بەم هەموو تەمەنە شەوه دەبيته جيگه ي سەرنجى پياوان و يەك لەدواى يەك خۆشەويستەكانى دەگوڤيٲ!

داماوه ئەم پەنده بەناوبانگه ي نەييستبوو كه دەليٲ:

(ئەم هاوپرئى قەلب و بى كەلكانە دەبينى

ميش و مەگەزن لە دەورى شيرينى!)

نەيدەزانى كه جوانى ئەشەرە ف پۆلى نيه له كۆبوونەوه ي پياوه هەلپەرسەته كانى دەوروپەرى و ئەمانە دەيانەويٲ سود لە دەسەلاتى ئەشەرە ف وەرگرن و بۆ مەبەستىكى

دیکه به کارى بهینن بویه خویمان لینی نزیك دهکه نه وه. من چه ند که سیك له وانه باش
دهناسم.

ئەم جوړه کهسانه له بهر نه وه پرویان دهکرده ئه شرف بۇ نه وهى خویمان دهربخن و
بلین ئیمه له گه ل خوشکی شای ولآتدا دؤست و نزیکن.

یه کیك له و کهسانه گورانیبیزئیکى ناسراوی ئه رمه نی بوو به ناوی (قیگن) که زور
بووه جیگه ی سهرنجی ئه شرف.

هه ندیکى دیکه ده هاتن به شوین ئه شرفدا تا وه کو بتوانن له و ریگه یه وه به شیک له
به رپرسیاریه تی وه رگرن له ناو ده وله تدا. بۇ نمونه له و جوړه کهسانه (ئهبو الحسن
ئیبتهاج و لیئون پانچیان) بوون.

هه ندیک گهنجی بی پاره و تازه پیگه یشتوش هه بوون که تازه پشتی لیویان رهش
بووبوو و له لایه ن ئه شرفه وه پاره ی باش و خه لاتی وه کو سه یاره و قه مه رهیان
وه رده گرت، یه کیك له وانه گهنجیکى تازه پیگه یشتوو بوو که له بواری دؤبلاجی
سینه مادا کارى ده کرد و دواتر به پشتیوانی ئه شرف بوو به هونه رمه ندیکى
به ناوبانگ ئه ویش (به هرؤز وثوقی) بوو!

گهنجیکى دیکه هه بوو که پوژنامه نوس بوو له پوژنامه ی ئیتلاعات ئیشی ده کرد،
به لام له بهر نه وهى که ئیستا له ئیرانه باشته ناوی نه هیتم.

هیچکەس، ته نانه ت محمد ره زاش مافی نه وهى نه بوو ده ست وه ربدا ته ناو ژیانى
تایبه تی ئه شرفه وه و نزیکی حه رمه ی بکه ویت. به لام جه نابى خاتو ئه شرف نه
مافه ی دها به خو ی که ده ست وه ربدا ته ناو کاروباره کانی هه موو نه و کهسانه ی که له
ده ورو به ریدا بوون.

پیش هه موو که سیش نه وانه ی که ده ستی وه ردا له ژیانیان فه وزیه و سوره یا بوون
و ده رئه نجامیش توانی ده ریانپه رینیت له ده رباری سه لته نه تیدا.

له سه ره تای ژیانى هاوبه شى فه رح و محمد ره زاش هه لسوکه وتیکى تیکده رانه و
هاوشیوه ی سوره یا و فه وزیه ده بینرا له ئه شرف که هیه ژنیک له توانیدا نه بوو
ته حه مو ی نه و هه لسوکه وتانه ی بکات. به لام له بهر نه وهى من وه کو راویژکاریکى
راهاتوو و سارد و گه رم چه شتوو به رده وام له که ناری فه ره حدا بووم و پلانه کانی

ئەشەرەفم ھەلدەۋەشان دەۋە كە زۆرىكىيان بىرىتى بوو لە تورپە كىردن و بىتاقە تىكرىدى
فەرەح و منىش بەردەۋام بە پىدانى ئامۇزگارى و پىنۆنى رۇخى، بەرگرى و ورەم
لەناو فەرەحدا بەرز دەكرىدەۋە.

پاش لەدايكبوونى رەزا، ئەشەرەف وازى لەم نەمىشانەى ھىنا و پاشەكشىنى كىرد
لەناو قەلەمپرەۋى ژيانى فەرەحدا.

بەدرىژاى ژيانى ھاوبەشى فەرەح و محمد رەزا، كچەكەم و ئەشەرەف لەسەر بنەما و
رېگە وتنىكى نەنوسراو، دەستورەدانىيان نەكرد لە كاروبارەكانى يەكترى.

ئىستا ھەر بەو بۆنەيەۋە كە باسىكى خوالىخوشبوو (فروغ خواجه نورى) يىشم كىرد،
داۋا دەكەم رېگەم پى بەدى تاۋەكو بەشېك لەو بابەتانەش باس بكەم كە خودى فروغ
خواجه نورى گەراندىۋىە تىيەۋە بۆم.

يەككە لەو بابەتانە پەيۋەندى بە خۆشەۋىستى نىۋان ئەشەرەف و سەرمايەدارى
ئەرمەنى (لىنۇن پالانچيان) ھەيە. (لىنۇن پالانچيان) كۆمپانىيەكى بىناسازى و
رېگەۋبانى ھەبوو. ئەم كابرەيە لەلەيەن گۆرانىيىژ (قىگن) ھەۋە ناسرابو بوو ئەشەرەف.

زوبەزۋو كارى دلدارى و خۆشەۋىستى ئەشەرەف و لىنۇن پالانچيان كە ھەندىك
سەرۋچاۋى جوانى ھەبوو، گەيشتە رادەيەك كە ئەشەرەف بەشېك لە زەۋىيە
مىراتىيەكانى خۆى لە رامسەر بەخشى بە پالانچيان. ئەم زەۋىانە لە تەنىشت
مىۋانسەراى بەناۋبانگى رامسەردا بوون.

لەو سەردەمدا ئەشەرەف ھىشتا لەگەل مەدى بوشەھرى ھاۋسەرگىرى نەكردبوو.
ئەشەرەف ھەموو كاتەكانى خۆى لەگەل لىنۇندا دەگوزەراند. وابدانم سالى ۱۹۶۲
بوو كە باسى ئەۋە كرا كە رېگەيەكى تازە دروست دەكرىت كە تاران دەبەستىۋە بە
(ئامل) ھەۋە

فروغ كە ئاگادارى ھەموو نەينى و لايەنەكانى ژيانى ئەشەرەف بوو، باسى ئەۋەۋى
كىرد بۆم كە پالانچيان لەگەل محمود رەزا پەھلەۋى بوۋە بە شەرىك (و پشكىكىشى
داۋە بە مەجىد بەختيار) و ئەشەرەفىان خستۋەتە پىشەۋە تاۋەكو لە دامەزراۋەۋى
بەرنامە و بوجە، كە سەرۋكەكەى ئەۋالھسن ئىبتەھاجى ھەلبژىردراۋى ئەشەرەف بوو،
بوجەيەكى گەۋرە بۆ دروستكرىدى ئەم رېگە سىيەمەى مازندەران تەرخان بكات.

به فشاری ئه شرف، ئىبتهاج كه ئه شرف له لای هه مووكهس به (ئه بول خان)! بانگى ده كرد، بوجهى دروستکردنى جادهى هه رازى دابىن كرد و ته سلیمى پانچيانى كرد.

پالانچيان ئه رمه نى له ماوه يه كى زۆر كورتدا جاده يه كى خراب و ناستانداردى دروستکرد و ته سلیمى كرد.

هاوكاتيش به پيشكه وتنى ئيشوكاره كانى جادهى هه راز، دروستکردنى كۆشكىكى تازهش بۆ ئه شرف ده ستیپي كرد تا وه كو له كاتى كردنه وى جادهى هه راز، ئه شرف له م پىگه تازه يه وه بېرات بۆ شه رستان نور بۆ كۆشكه تازه كه ي.

پاش كردنه وى جادهى هه راز (هه راز) له سه ر دابه شكردنى قازانى پرۆژه كه، ناكۆكى و جه نگیكى گه رم كه وته نىوان ئه شرف، پالانچيان، محمود رهزا په هله وى و ئه بو الحسن ئىبتهاج وه.

پالانچيان كه كۆشكىكى گه وره ي چه ند سه د مه ترىكى بۆ ئه شرف دروستكردبوو ده يوت پرۆژه كه ي هه راز هيج قازانجىكى بۆ ئه و نه بووه و به لكو زه ره ريشى هه بووه. ئه شرف و محمود ره زاش نه ده چوونه ژىر باره وه و داواى حه ق و حقوقى خۆيان ده كرد.

ئه شرف ماوه يه ك له گه ل پالانچيان قسه ي نه كرد و فه رمانيدا پىگه ي نه دن بىته ناو كۆشكه وه. له كۆتاييدا پاش چه ند مانگىگ له سارد و سه رى په يوه ندى ئه و دووانه، مه جىد به ختیار و ئه بوئه لحه سه ن ئىبتهاج بوونه هۆى نه وه ي دووباره ئه م دوو كه سه ناشت ببنه وه و په يوه ندى دروستبكه نه وه.

ئه شرف كه وايدەزانی پالانچيان له سه ر شه رى شه يتان دابه زيوه و ده يه وىت حه ق و حسابه كه ي پى بدات قبولى كرد كه له (نور) چاوى به پالانچيان بكه وىت.

له لایه كى ديكه شه وه پالانچيان وابىرى ده كرد وه به م ديداره و تازه بوونه وى ديداره كان ناگرى خۆشه ويستى ئه شرف دووباره كلىه ده سىنىته وه بۆى و ئه شرف به شكه ي خۆى پى ده به خشىت!

به لآم بهم شیوهیه دهرنه چوو و لهو دانیشتنه‌ی که فروغ خواجه نوریش ناماده بوو
ئه شرف لیئونی به دن ناو برد و ئه وهشی هیناوه به گویندا که پرایده کیشتیه ناو
دادگاوه.

چهند کاترمیریك پاش ئه م چاوپیکه وتنه، هه والیاندا که (لیئون پالانچیان) له کاتی
پویشتنی له (نور) به رهو رامسهر به فرۆکه بچوکه یه ک ماتۆریه که‌ی (سنا) که خۆی
لیی ده خوری توشی گرفت بووه و که وتوته ناو ده‌ریای مازنده‌رانه وه.
هه‌رگیز نه‌توانرا جه‌سته‌که‌ی بدۆزیته‌وه و هیچ پاشماوه‌یه‌کیش له فرۆکه‌که‌ی
نه‌دۆزرایه وه.

من هه‌رگیز لهو پله‌یه‌دا نیم که تۆمهت دروستبکه‌م بۆ جه‌نابی خاتو ئه‌شرف. به لآم
پنیوسته بلیم که ئه‌شرف به زمانی خۆی چه‌ندینجار له به‌رده‌م خه‌لکی جوراوجور و
له‌وانه‌ش له‌به‌رده‌م مندا وتویه‌تی که زه‌ریه‌که هه‌ستی ژنانه و نه‌رمی نیه (!) چه‌ندین
جار وتویه‌تی: (ده‌بویه‌ خوداوه‌ند منی به پیار دروستبکرایه چونکه هه‌موو
تایبه‌تمه‌ندیه‌کانی ره‌زاشام به میرات برده‌وه)

دایکی (تاج الملوك) یش بهو شیوه‌یه به زاری تورکی ده‌یوت: (جنسی محمد ره‌زا و
ئه‌شرف هه‌له‌ی تیدا کراوه!)

بیستم ئیستا کۆشکه‌کانی سه‌له‌ته‌نه‌تی ئیران گۆپاون بۆ موزه‌خانه و خه‌لکی
ده‌توانن به‌ کړینی بلیتی هه‌رزان سه‌ردانی ئه‌م کۆشکه‌نه‌ بکه‌ن.

هه‌رچه‌نده ئه‌م کۆشکه‌نه‌ که‌لوپه‌لی زۆریان تیدایه بۆ بینین به‌لآم خالین له‌ رۆج و
ناتوانریت باسی هه‌موو ئه‌و شتانه‌ بکړیت که له‌ناویاندا پرویانداوه و هاتوو
به‌سه‌ریاندا.

له‌وانه‌یه‌ گه‌شتیاره‌کان و ئه‌و که‌سانه‌ی که سه‌ردانی ئه‌م کۆشکه‌ تازه و جوان و
که‌لوپه‌له‌ رازاوانه‌ ده‌که‌ن له‌وانه‌یه‌ له‌ میشکیاندا وایر بکه‌نه‌وه که خه‌لکی ئه‌م کۆشکه‌نه
له‌ ره‌گه‌زی مروّقه‌ نه‌بوون.

به‌لآم ئه‌شرف، غلامره‌زا، محمود ره‌زا، ئه‌حمه‌د ره‌زا و ئه‌ندامه‌کانی دیکه‌ی خیزانی
په‌هله‌ویش هه‌موو تایبه‌تمه‌ندی و ئه‌خلاقه‌کانی مروّقی ناساییان تیدا بوو و ژییانی

نەجیبزادەى و خانەدانى نەيتوانى تەنانەت ناوەرۆكى و ماھىەتى سەرەتايىشان بگۆپت.

من سەرم سوپدەما كاتىك دەمبىست كە خەلكى گشتى و ئاساى بەھوى گەشەكردنى خويندەوارى و پۇشنىرى كۆمەلگەو، وازيان لە خۇرافات و باوەرە كۆنەكان هیناوه، كەچى ئەشرف جنۆكەگىر و ساحرى دەھىنا بۆ كۆشك و لەگەل برا و خوشكەكانى دادەنىشتن و كارى فالگىريان ساز دەكرد!

فروغ خواجه باسى ئەوہى بۆ كردم كە چۆن فالگىرىكى مفەوہزى سوپا لە دانىشتنىكدانگەشەى ئەوہى كردو كە دەتوانىت پۇحەكان بانگ بكات، بۆيە بە ئامادەبوونى ئەشرف و برا و خوشكەكانى دەست دەكات بە بانگ كردنى رۆحى رەزاشا!

يەككى دىكە لە كىشە ئەخلاقىەكانى ئەشرف برىتى بوو لە قوماركردى لە رادەبەدەر. من ھەمىشە رقم لە قومار و مەشروب و جگەرە و ھاوشىوہكانى و مادە سىرپەرەكان بوو. كچەكەشم بەھىچ شىوہىەك لىوى لە جگەرە و مەشروب نەدەدا و ئەھلى قومار و مادە سىرپەرەكانىش نەبوو. (ھەرچەندە محمد رەزا ھەندىك كات لىوانىك گىلاسى كنىاكى فەرەنسى دەخواردوہ و باوەرپى وابوو كە كنىاك بەتايىبەتى جۆرى (كورى قايزەر)ى بۆ چا و زۆر باشە!)

ئەشرف زۆرەى شەوانى ھاوینانى لە رىستۆرانى دەربەند مەجلىسى قومارى دروستدەكرد و لە زىستانانىشدا ئەم مەجلىس و بەزم و رەزمەى لە كۆشكە تايىبەتىەكەيدا ساز دەكرد.

ھەركەسىك بانگەنىشت بىرايە بۆ ئەم مەجلىسى قومارە وەكو پۆژى پروناك بۆى پروون بوو كە تەنانەت ئەگەر باشترىن قومارچىش بوايە دەبوو بەجۆرىك يارىەكە بكات كە رىژەيەكى زۆرى پارە بدۆرپىنىت بە ئەشرف.

لەمە زياتر نامەوئت لەبارەى ئەشرفەوہ قسە بكەم. ئەگەر لە كتیبى يادەوہرىەكانى بى بەزەبىيانە رەخنەى لە كچەكەم نەگرتايە و فەرەحى تاوانبار نەكردايە بەوہى كە كارىگەرى ھەبووہ لەسەر محمد رەزا لەسەر دەركردى بىرپارەكان سەبارەت بە ولات، ئەم چەند رىستەشم باس نەدەكرد.

بۇ من جىڭەي باۋەپرکردن نەبوو كە كاتىك بىنىم جەنابى خاتو ئەشرف فەرەح تاوانبار دەكات بە دروستکردنى گروپپىكى تايبەتى لە دەوروبەرى شا لە (خىزانى دىبا) و كۆمەلىك لە ھاوپۇلە پىششىنەكانى لە فەرەنسا و چەتاۋەپروانەش كچەكمە بە (گەدا زادە) و بنەچە ھەژار و منىش بە..... ناوبەرىت^۱

ئەم ژنە لەبىرى چوۋەتەۋە كە باۋكى (پەزاشاى پەحمەتى) پاسەۋانى سەفەرەتى بەرىتانيا و پاشانىش جەندەرمەيەكى سادە بوو و بەھۆى يارى پۇژگارەۋە گەيشتە سەلتەنەتى.

من ئەمە بۇ ئەۋە نالىم كە سوكاىەتى بە خىزانى پەھلەۋى بكام. تەنھا ئەۋە ۋەبىر دەھىنمەۋە كە ئەگەر كچەكمە مندالى پاسەۋانىكى سادەى سوپا بوو بىت ئەۋا ئەشرف و برا و خوشكەكانىشى مندالى قەزاقستانىكى سادە بوون كە باۋكيان لە پلەى سەربازىدا بەرپرسىارىەتى كەمتر بوۋە لە باۋكى فەرەح.

پاش سەركەۋتنى شۇرەشگىرەكان لە ئىران كە بوۋە ھۆى ھەلھاتنى محمد پەزا و كچەكمە، ھەموو كەس ھەۋلىدەدا تاۋانى كەۋتنى دەسەلاتى سەلتەنەتى بخەنە ئەستۆى يەكتى.

محمد پەزا دەستى ئەمريكا و بەرىتانيا، كۆمپانیا نەۋتەكان و چەك فرۇشەكان بە ھۆكارىك دەزانىت بۇ كەۋتنى حكومەتەكەى. ئەشرف و برا و خوشكەكانى پشتگىرى سەرۆك كارتەريان بۇ بەدەستەينانى مافى مەرۇف لە ئىراندا بە ھۆكارى ياخيگەرى خەلك و راپەرىنى ئىران دەزانى. ھەندىك لە سىياسەتمەندارەكانىش ۋەكو بەرپىز جەمشىد ناموزگار، جەغفەر شەرىف ئىمامى و ھىتەد ھۆكارى پروخانى حكومەتەكەيان دەگەراندەۋە بۇ لاۋازى و سىستى دەسەلاتى ھەۋىدا كە نىزىكەى سىيانزە سال سەرۆك ۋەزىران بوو، و بوۋە ھۆى ئەۋەى كە خەلكى لى راپەرىت، بەكورتى ھەمووكەس ھەۋلىدەدا خۆى پاك و بى بەرى بكات و خالى ھەلە و تاۋانەكان بخاتە ئەستۆى ئەۋى دىكە! (چىرۆكى كى بوو كى بوو من نەبووم!...)

^۱ - لەبەر پەچاۋى گىشتى ئەم وشە ناشىرىنە پىسەم لاپردەۋە.

به هیچ جوړیک بهم شیوه یه نیه. هه موو ئه و که سانه ی که چ سهریازی بوون و چ مه دهنی بوون به و راده یه ی که بهرپرسیاریه تیان هه بووه له حکومت و بهرپوه بردنی دسه لاتدا پوآیان هه بووه له کاندانی ژیر پیی حکومتی په هله وی.

به تازه یش ده بیخم هه ندیک له یاداشت نوسه کان (ژهنرال قره باغی) یان به خائین ناساندوه و وتویانه: (دهرکردنی به یان نامه ی فرمانده یی گشتی له سهر بنه مای بی لایه نی سوپا له لایه ن ژهنرال عباس قره باغیه وه بهرام بهر به و پاپه رینه ی خه لکی له دژی دسه لات، بووه هو ی لاوازی روجه یه تی سوپا و بی هه لو یستیان له بهرام بهر که وتنی پرژیمی شان شاه ی!)

به بوچوونی من نوسه رانی ئه م جوړه بابه ته بی ناگان له په یردن و ههستی سیاسی و زانیاریکی ئه وتویان نیه له بواری سیاسیدا. زور پیش ئه وه ی که ژهنرال قره باغی ئه و به یان نامه یه بلاو بکاته وه سوپا چوو بوویه پیزی خه لکه وه و نیمه زانیاری ئه وه مان هه بوو که سهر بازه کان پاش ته و او بوونی ئه رکه کانیان به جلی مه دهنیه وه ده هاتنه وه ناو خه لکی گشتیه وه و ئه وانیش ده بوونه یه کیک له ئه ندامانی خو پیشانده ره کان.

ته نانه ت زوریک له و که سانه ی سوپا که هه له ات بوون چه ک و تفهنگه کانیان ته سلیمی شو پرشگیړه کان ده کرد!

که واته تی بینی بکه بزانه عباس قره باغی بوچی ئه و به یانه ی دهر کرد بو ئه وه ی سهر بازه کان بگه رینیته وه بو بنکه کانیان و له و ریگه یه وه بتوانیت ریگه بگریت له وه ی که ئه و سهر بازانه نه چنه ناو خه لکی شو پرشگیړه وه و دهرکردنی ئه و به یان نامه یه ش ریگه یه کی نه ینی بوو بو دهرچوونی سوپا له و ته نگه ژه و قه یرانه.

ئیستا، پاش تیپه رینی نزیکه ی بیست سال، ئه و پیاوه سیاسی و سهر بازانه ی حکومتی په هله وی که له پوژنا و ادا ده ژین که وتوونه ته گیانی یه کتر و هه ریبه که یان ئه وی دیکه به خائین ده زانیت و به هوکاری له ناوچوونی حکومت و دسه لاته که ی ده زانیت.

له و سه روک وه زیران و وه زیره نه زان و پیر و فه وتاو و بهر پر سه پیره سهر بازانه له وه زیاتر چاوه پروان نه ده کرا (له و قوره ئه وه نده توژ هه لده ستیت). به لام له کاتیکدا که

خاتو ئەشرف و جەنابى خاتو شەمسە يان شاھپور و غلامرەزا كە لەناو ڤووداوه كاندا بوون بوچى دەبىت بەم شىۋە بى ڤەروايانە تۆمەت و درۆ بۇ خەلكانى دىكە بتاشن؟ بەراستى زۆر بەداخم، بۇ ئەم شىۋە بىر كەردنە وەيە.

خراپتر لەو كەسانى وەكو ئەمىر عباس ھەويدا، ژەنرال حسين فردوست، ژەنرال نعمت الله نصيرى و نمونەى ئەمانە كە دەستيان لە دنيا بېراو و لەتواناياندا نىە پارىزگارى لەخويان بكەن، ھىرشى ناجواميرانە دەكەن.

واز لەھەموو ئەمانە بەيئە. من و كچەكەم (فەرەح) چ تاوانىكمان ئەنجامداو؟ ھەموو خىزانى دىبا بزميرىت دە كەس نابن.

خاتو ئەشرف كە ھىشتا، من ئىستاش بە جەنابى حەزرتى خاتو ئەشرف بانگى دەكەم و پىزى لى دەگرم دەلەيت: (فەرەح و دايكى ھەموو دىباكانيان لە ھەموو شويئىكى ئيراندا كو كەردبوو ھە و ھىتابوونيان بۇ كووشك و كۆمەلەيەكيان لى پىكھىتابوون!)

يان لە شويئىكى دىكە لە كتيبى ياداشتەكەى خويدا دەنوسيت: (فەرەح كۆمەلەيك تودەيى كە ھاوڤولى پيشووى بوون لە پارس ھىتابوون بۇ دەربار و كەردبوونىە بەرپۆبەر و بەرپرس لە دەوروبەرى خويدا).

يان لە بەشيكى دىكەى ياداشتەكانيدا دەنوسيت: (رەزا قطبى كورپى خالوى فەرەح شاھنشەھى ھەلخەلەتاند تارەكو ئەو نامەيەى ھەلەم كەرد - بمبەخشن لە تەلەفزيۇن بخويئىتەو!)

ئەگەر ئەم قسانە كەسيكى بى ناگا بىكەردنايە من ھىچ كاردانەو ھەيەكم نەدەبوو. ھىچكەس ئەو ھەندەى خاتو ئەشرف ناگادارى بەرپۆبەردنى ولات نەبوو. ئەم خوي لە

---

¹ - خودى محمد رەزاشا لە كتيبى (وہلام بۇ ميژرو) لە باسى ئەو وتارەى كە لە تەلەفزيۇن لە سەروبەندى خويپيشاندانەكەدا پيشكەشى كەرد لە بارەى ئەو ھەى كە داواى لىبوردنى كەرد و لەو قسە بەناوبانگەى كە دەلەيت (پەيامى شوړشەكەى ئىنوم بىست) باسى ئەو دەكات دەلەيت: (دەقى ئەم وتارە رەزا قطبى نوسىببوى و من تارەكو پيش ئەم وتارە ناگادارى ناومرۆكى ئەم وتارە نەبووم. محمد رەزا لە كتيبەكەيدا رەزا قطبى و كۆمەلەيك لە دەوروبەرەكانى فەرەح بە بى توانا و كەمتەرخەم دەزانيت كە پۇليان ھەبوو لەو ھەى كە سەلتەنەت بەرەو ھەرەس بەرن.

هه مووکهس باشت ده زانیت، هه لهی کاره که تهنه و تهنه برا تاجداره که یان بوو که
رینگه ی ددها، خاتوونه کان له وانه نه شرف و منداله کانی به بی بهرگری و
پووبه پووبوونه وه سه پینچی یاسا و پریاره کان بکه له ولات و تهنه ت له دهره وه ی
ولاتیش.

نه گهر هه ویدا که مته رخه م بوو بی، نه گهر ژه نرال قره باغی بی توانا بوو بی، نه گهر
ژه نرال فردوست هوکاریک بوو بو رینگه خوشکردنی ئینگلیزه کان، نه گهر جه عفر
شهریف ئیمامی ماسونی بوو بی، نه گهر زوربه ی پله داره یه که مینه کان که سانی
که مته رخه م، بی توانا، ماسونی و جاسوس و خائین بووین و بهرپرسیاریه تی
کاروباری ولات و سوپا له نه ستویاندا بوو بی. که واته خودی نه شرف و برا و
خوشکه کانی شی که مته رخه م بوو، چونکه هه موویان پۆلیان هه بوو له هاتنه سه
دهسه لاتی نه و که سانه ی که ناوم بردن به نهینی و ناشکرا پشتیوانیان کردوون بو
نه وه ی نه و پۆستانه به دهست بهینن.

جگه له سه روک وه زیران که به هه لبرژاردن و دیاریکردنی شه خسی محمد رهزا و
ولاتانی دهره وه (زیاتر نه مریکا و بهریتانیا) هه لده بژیردرا، ئیدی وه زیره کان و
ته نانه ت جیگری وه زیر و سه فیره کانی ئیران له دهره وه و سیناتوره
هه لبرژیردرا وه کانی به ناگاداری خاتو نه شرف و خانه دانه کانی دیکه ی په هله وه ی
هه لده بژیردرا.

بو نمونه، ناماژه به بهرین مین باشیان (مهرداد پهلبد) ده که م که سه نه دی وه زاره تی
ئیتلاعات و گه شتیار ی به ناوی نه و لیدرا بوو و له بهر نه وه ی که مهرداد پهلبد
هاوسه ری حزه ته شه مسه بوو له ناو هه موو نه و دهسته و بهرپرسیانه ی ده ولت که
ده هاتن و ده چوون جیگه یه کی جیگری خوی هه بوو!

له م جوړه نمونه زورن که خودی خه لکیش ناگاداران. له بهر نه وه زور نامه ردی و بی
ماناییه که هه موو تاوانه کان بخرینه نه ستو محمد رهزا و یان که چه که م. به تاییه تی
له باره ی که چه که وه ده بیته نه م خاله به و په پی راستگویییه وه باس بکه م که (فهرج)
ته نها له نوسینگه که ی خوی و له م کو تایانه ش له سه نته ری پۆشنبری نیاوهران و
تاوه کو راده یه کیش له بواری سه نته ری په روه رده و پینگه یانندی مندالان و

نەوجەواناندا دەستووردانى دەکرد، و ئىدى ھېچ دەستىۋوردانىكى لە كاروبارى ولات
و ەرنە دەدا.

بەشدارىكىردنى لە مەراسىمەكانى ئىقتىتاقىھەكان و سەردانەكانى بۇ ناۋەندە
كۆمەلەتتەكانىش بە فەرمانى محمد رەزا بوو. خودى خۆى چەندىن جار دەيوت: (من
بوگەلەيەكەم بە دەست محمد رەزاۋە!)

باشە، بەسە، ئىستار پىگام دەن كەمىكىش لە بارەى جەنابى خاتو (شەمسە) شەۋە
قسە بگەم.

شەمسە پەھلەۋى زۆر ەزى بە بەپۆۋەردن و دەستىۋوردانى كاروبارى سىياسى
نەبوو، بەلام بى پادە پارە پەرسە و ەزى لە مادە بوو. ەزى لە ەمووشتىك ەببوو
و بى كۆتايىش ەمووشتىكى دەويست!

بۇ نمونە لە كۆشكى مەر شەر چەند ەزار دەستە جلى ەببوو! لەگەل كۆمەلنىكى
زۆر پىلاۋ كە ژمارەيان دەگەيشتە نىكەى ۳ ەزار!

شەمسە ئەم ەزى كۆكردنەۋەى گۆپۆۋەى و جل و بەرگ و پىلاۋەى لەلايەن
ھاوسەرى سەرۆك كۆمارى فىلىپپىنەۋە ۋەرگرتبوو.

تەنھا ھاۋرپىيەتى كەسانىكى دەکرد كە قازانجى ماددىان ەببوپىت بۆى!

لەناۋ ھاۋرپىكانىدا كەسانىك دەپىنران كە تەنھا خالى ھاۋبەشيان پارەدارى بوو.

ەببىب ثابت (پاسال)، ەببىب ئىلقانىان، ەزبىر يزدانى، محمود خيامى، على
رەزايى، لاجوردى و چەند سەرمایەدارىكى بازارى تاران بەشيك بوون لە ھاۋرپى گىيانى
بەگىيانىەكانى.

ئەۋەى كە ئىمە دەمانزانى و دلىنباۋوین لىنى، ئەۋە بوو كە شەمسە لە بوارى
كاروبارى ئابورىدا لەگەل ئەم كەسانەدا بەشدار بوو. ەئبەتە ھېچ سەرمایەيەكى بەوان
نەدەدا. بەلكو لە بوارى پەيوەست بە ھاوردەنى و ناردەنى ھاۋكارى دەكردن تاۋەكو
سەرپىچى بگەن لە ياسا يان دەسەلاتى خۆى بەكاربەينىت بۆيان تاۋەكو قەرزى
گەۋرەيان بۇ ۋەرگىت لەلايەن دەۋلەتەۋە!

بەمانايەكى دىكە كارى پىكخستنى دەکرد و لەو كارەش بىرىكى ۋەردەگرت!

شەمسەش، ۋەكو خوشكەكەي ئەشەرف، سى جارى ھاوسەرگىرى كىردۈ. پىياۋى يەكەمى (جەم) بوو و دواترىان ئەمىرىكىك بوو بەناۋى (وینسنت ھىلەر) و جارى سىنەمىشىيان لەگەل (مەرداد پەبلىد) بوو. بەھەمان شىۋە بۇ شەمسەش گەورەترىن گەلەي و نارەھەتى من و فەرەح ئەوۋە بوو لەگەل خوشكەكەي ئەشەرف بۇ نىزىكبوونەۋەي زىاتر لە محمد رەزا و كارىگەرى خىستەنە سەرى و سودى وەرگرتنى لە دەسلەتتى برا تاجدارەكەيان ھەولياندەدا ژيانى ژن و مىردايەتى محمد رەزا بخەنە مەترسىيەۋە و ھىچ سودىكىشىيان لەم كارە ۋەرنەدەگرت.

ناچارم چەند لاپەرەيەك- و تەنھا چەند لاپەرەيەك- لە دۇسىيەي جەنابى خاتو شەمسە ھەلبەدەمەۋە تاۋەكو خەلكى بە پرونى بىيىنن كە كچەكەي من ۋەكو شازنى ئىران و ھاوسەرى شا ھەرگىز ژنىكى خوشبەخت نەبوۋە.

بە باسى مەاملەكەنى شەمسە نامەۋىت سەركۆنەي بىكەم بەۋەي ھەزى بۇ كىردنەۋەي پارە و سەرمایە ھەبوۋە. ئامانچ ئەۋەيە كە خەلكى ئاگادار بىكەمەۋە لە ترسنۆكى رۇحى و بچوكى خاتو شەمسە. چونكە كەسنىك بۇ كۆ كىردنەۋەي پارە ھەرچى ناياساي بىت ئەنجامى بدات، ئەۋە گىرنگ نىيە بەلايەۋە كە ژيانى ژن و مىردايەتى براكەي وىران بىكات يان دەست بە تاوانىش بىكات.

شەمسە دەستىۋەردانەكەنى لە كاروبارى بازىرگانى يان بى پەردەتر بىلىم: (كارى دەلالتى و پىكىختن!) لە ئەشەرفى خوشكىيەۋە فىرېبوۋبوو.

ھەر تاجرىك كە بۇ ھاوردەنى كالا توشى كىشە بىۋايە و بىۋىستايە بەبى گومىرگ كالا يەكى زۆر بېھنايە ناۋ و لاتەۋە و دىنارىك نەدات بە دەۋلەت دەچوۋ بۇلاي خاتو ئەشەرف يان خاتو شەمسە!

ھەر سەرمایەدار و خاۋەن كارگەيەك توشى كىشەيەكى ئابورى بىۋايە دەچوۋ بەشۋىن يەكىك لەم دوو كەسەدا.

لەۋانەيە بېرسىت بۇچى دەچوۋن بەدوۋى ئەشەرف و شەمسەدا بەلام نەدەچوۋن بەشۋىن غلامرەزا يان ئەحمد رەزا و براكانى دىكەي محمد رەزادا؟

دەبىت ئەو بلىم لەبەر ئەوئەى كە محمد رەزا كەسنىك بوو كە يەكەم مندائى رەزا شا و دەلىعەھدى بوو زۆر زوو بوو جىگەى سەرنجى. ھەر ئەمەش واى كرد كە محمد رەزا ھەندىك بە نازپەرور گەرە بكرىت.

خوشكەكانىشى زۆر گرنگيان پى دەدا. بۆ پوونكرندنەوئەى زياتر دەبىت بلىم ھەركاتىك كە ئەشەرف محمد رەزاي بېرنايە، تەنانەت لەناو بۆنە و لەبەردەم پياوھ سياسىيەكان و سەربازىيەكانىشدا، راستەوخۆ بە قوربان و بەساقە دەچوو بە پىرئەوھ. شەمسەش بەشيوھىيەك باوھشى دەكرد بە محمد رەزادا و ماچى دەكرد كە زياتر ماچەكانى لە شيوھى لىسىنەوھدا بوون! (ھەر چۆن سەگ و پشيلە مروؤ دەلىسنەوھ بەوشيوھىە!)

لەبەرامبەر ئەم دەربىرىنى خۆشەويستيانە، محمد رەزاش لە بەرامبەردا خوشكەكانى زياتر لە براكانى خۆشەويست.

ھەمووكەس دەزانىت كە لەنيوان خوشك و براكانى محمد رەزا تەنھا ئەشەرف و شەمسە بوون كە لەسەردەمى فەرمانرەواى محمد رەزادا بۆ خويان كۆشكى پاراوه و جوانيان دروستكرد. (تىچوونى ئەم كۆشكانە كە پارەيەكى زۆر بوو محمد رەزا دايبىنى كرد.) بەلام براكانى دىكەى محمد رەزا ھەر لە كۆشكە كۆنەكانى سەردەمى رەزاشادا دەژيان. تەنانەت ھەمىد رەزا پەھلەوى لە دەروھى كۆشكەكانى سەلتەنەتنى و لە مالىكى ناساى لە تاران پارس لە (پۆژھەلاتى تاران) دەژيا.

محمد رەزا بەھىچ شيوھىيەك لەبەرامبەر سەرىنچى و ياسا شكىنەكانى خوشكەكانى دەمى نەدەكردەوھ، بەلام تەنانەت بە سەمىلەكانى شاھپيور غلامرەزاش ھەستيار و بىتاقەت بوو.

(جارىكيان غلامرەزا سەمىلى ھىشتبوويەوھ و ھەستى دەكرد كە زۆر وىقارى ھەيە و زۆر جوانى لى دىت! محمد رەزا لەناو كۆمەلىكى زۆر سەرزەنشتى كرد و وتى: (يان برۆ سەمىلەكانت بتاشە يان ئىدى جارىكى دىكە نەت بىنم لەم شوينانەدا!)

بەگشتى محمد رەزا لەبەرامبەر ژناندا زۆر ملكەچ و لىبوردە و تەسلىم بوو. بەلام بۆچى؟ من نازانم. چونكە دەروونناس نىم.

لیره دا دەبیت بە پاشکاوانه و بەو پەپری داخ و پەژارەو بەلیم کە ئەشەرف و
شەمسەش کاریان بو براکەیان دەکرد و ژن و کچی جوانیان پی دەناساند. من و
فەرەح دەمانزانی هەندیکجار شەمسە و ئەشەرف کچی جوان دەخەنە ناو داوێو
بانگهێشتیان دەکەن بو کۆشکەکانی خۆیان و سویدیان لی وەر دەگرن بو مەرامەکانی
محمد پەزا!

شەمسە چی دەکرد؟

نمونه یه کی له باره وه باس دهکەم.

بازرگانیکى ناسراو کارگه یه کی گه و ره ی دروستکردنی پەسکیت و شیرنی و چکلیتی
هەبوو پێژەیه کی زۆری شیرنی وشکی ئاژەنداری هاوردە کردبوو و بەو شیرە پەسکیت و
شیرنی زۆری دروستکردبوو و دابوو بە خەلکی بی ئەوا و داماو و هەژار!

دیاره شیرنی وشکی ئاژەنداری کە بەتایبەتی بو پینگەیانندی بیچوێ گۆیرەکە و
بیچوێ ئەسپ و یان ماین بەکار دیت بەهیچ شیوێهەک بو مروۆ ناسیت!

و هه زاره تی تهنروستی، ماوه یه ک دواتر، ناگاداری ئەم بابەتە بوو و داوای یاسای
لەسەر ئەم پیاوێ سەرمایه دارە تۆمار کرد.

کاری ئەم پەسوایه گەیشتە سەر لاپەرە پوژنامەکانی ئیتلاعات و کەیهان،
و هه زاره تی داد ناچار بوو محاکه مه یه کی پووکه شی ئەم تاوانبارە بکات!

له دادگادا دهرکهوت که ئەم سەرمایه دارە چەندین سألە خەریکی ئەم کارەیهو و
زۆریک لە خەلک چەندین سألە مندالە پاک و بی تاوانەکانیان بەم شیرنی بەخێوکردنی
ئاژەلە گەرە دەکەن!

ئاشکرایه کە بازرگانى بی بەزەیی بەهۆی ئەم کارە نائینسانیهو پێژەیه کی زۆری
پارەى پەیدا کردبوو.

دادگا بە جەریمەیه کی نەقدی و پینچ سأل حوکمیدا. بەلام بەو پەپری سەرسامیهو و
بینیمان چەند هەفتەیه ک دواتر و بی دەنگ ئەم کابراییان لە زینداندا هینایە دەرەو و
نازادیان کرد!

من له باره‌ی شیوه‌ی نازادکردن و بهره‌لاکردنه که یه‌وه پرسیارم کرد و زانیاریم ده‌ستکوت که له‌سەر پینشنیاری (شه‌مسه) وه‌زیری داد (غلامرزا کیانپور) ئەم زیندانییه‌ی نازادکردوه.

کاریکی دیکه‌ی ناشیرین که شه‌مسه ئەنجامی دها وه‌رگرتنی بپێکی زۆر پاره بوو له‌و که‌سانه‌ی که که‌لوپه‌لی گرانبه‌های وه‌کو ئالتون و خشل و زیریان هاوردده‌هکرد. سه‌رمایه‌داره‌کان فیربوویون باج و پاره‌یه‌کی باشیان دها به‌ شه‌مسه و له‌به‌رامبه‌ریشدا نه‌و کالایانه به‌ناوی کالای کۆشک و ده‌ربار و شاهنشاهی‌وه‌ هاوردده‌ی ولات ده‌کرد و به‌م شیوه‌یه‌ش نه‌و که‌سانه ده‌به‌خشان له‌ هه‌رجۆره‌ گومرگ و باج و رسوماتیکه‌ی تایبه‌تی.

فه‌رح، که زیاتر له‌ من ناگاداری پرسه نه‌ینییه‌کان بوو ده‌یوت: (ئەم دوو خوشکه له‌به‌رامبه‌ر وه‌رگرتنی پاره‌ی زۆر پێگه ده‌ده‌ن به‌ بازرگانه‌کان به‌بێ هیچ چاودێری و لێپرسینه‌وه‌یه‌ک ته‌نها بو‌ به‌ده‌سته‌ینانی مه‌رامی قازانجی شه‌خسی خۆیان گرانبه‌هاترین و به‌نرخترین که‌لوپه‌لی کۆنی ئەم ولاته هه‌ناردده‌ی ده‌ره‌وه‌ بکریت به‌مه‌رجیک سویدیکی بو‌ ئەمان تیدا بیئت!)

به‌داخوه هه‌چکەس، ته‌نانه‌تن که‌که‌شم جوورته‌تی نه‌وه‌ی نه‌بوو که ده‌رئه‌نجامی ئەم کاره خراپه‌ی ئەم خوشکانه‌ی محمد ره‌زا بگه‌یه‌نیته‌ شا و ناگاداری بکاته‌وه. ژماره‌یه‌کی دیکه له‌و سه‌رمایه‌دارانه‌ی که سودمه‌ند بوون له‌ پشتوانی خوشکه‌کانی محمد ره‌زا، و به‌چه‌تاوه‌پرووی و به‌ ناشکرا کاریان ده‌کرد. بو‌ نمونه سه‌رمایه‌داریکه‌ی به‌های بوو به‌ناوی (هژبیر یزدانی) که پویشتبوو بو‌ کپینی بانکیکی ده‌وله‌تی به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی که به‌پێوه‌به‌ری بانککه‌که نارازی بووبوو به‌ پینشنیاری نرخه‌که‌ی نه‌ویش به‌ شەق و زله‌ هاتبوو به‌سه‌ر به‌پێوه‌به‌ره‌که‌دا و به‌ سه‌ختی برینداری کردبوو!

(هژبیر یزدانی) له‌ ناو بازنه‌ی هاوپییان و نزیکه‌کانی (شه‌مسه په‌هله‌وی) بوو. من چه‌ندینجار (هژبیر) که که‌سیکی قه‌له‌وی کورته‌ بالای ده‌موچاو ناوساو بوو له‌ناو میوانیه‌کانی کۆشکی مهر شه‌ردا بینیومه.

به‌باوه‌ری من، زیاتر له‌ کێکیکی خپ ده‌چوو! مستیله‌ی گرانبه‌های ده‌کرده په‌نجه‌کانیه‌وه‌ یه‌کێک له‌و مستیلانه مستیله‌یه‌کی ئەلماس بوو که نرخه‌که‌ی نزیکه‌ی ۵

مليون دۆلار بوو! (ئەو ئەلماسە يەككە بوو لە ئەلماسە دەگمەنەنە جيهان كە يەككە بوو لەو بىست دانە ئەلماسەى كە لە كانە ئەلماسەكانى ئەفرىقاي باشور دۆزرا بويەو و ھژبەر لەلای ھەراچى فرۆشكى لەندن كرىبووى).

ھژبەر لە بەھايە ناسراوھەكانى ئىران بوو. بەھايەكان سەرھوت و سامانى خويان تەسليمى ئەو كرىبوو و ھژبەرىش بەم سەرمايە و پارانە كارى دەكرد. ھەلە و سەرپىچى و ياساشكىنەكانى بەچەشنك بوون كاتىك ويستى ناوچەيەكى ئازەندەرى بكاتەو لە سنگسەر گوندنشىنەكان و زەويدارە مسولمانەكانى ئەو ناوچەيە بە زۆر لەو ناوچەيە دەريانكرد و دەستيان گرت بەسەر زەويەكاندا.

ھژبەر سەرھەراي ئازەندەرى، بانكدارى و كارى كشتوكالى، قاچاغى خشل و ئالتونى ئىرانىشى لە كۆنترۆلى ئەودا بوو.

لای ھىچكەس شاراوھ نەبوو كە ھژبەر نەيدەتوانى بەبى بوونى پشتيوانىكى بەھىز، بەو ئاسانىە بارە گرانبەھاكانى خوى لەخالەكانى پشكنين و گومرگەكانى سەر مەرزدا دەربكات. محمد رەزا بۆ ئەوھى تاوانبار نەبىت بە پشتيوانى كردن لە بەھايەكان ھەرگىز پىنگەى نەدەدا بە (ھژبەر) نامادەى دانىشتن و ميواندارىەكانى بىت. فەرھەحىش زۆر بىزار بوو لى. تەنانەت جارىكيان بە بۆنەى ساليادى لەدايكبوونى فەرھەح، دەستەيەك خشلى گرانبەھاى كۆن كە دەگەرانەو بە سەردەمى كاتريناي دووھمى (ئىمپراترىس نامى روسيا) وھكو خەلات پىشكەشى فەرھەحى كرد، بەلام فەرھەح قبولى نەكرد و نارديەوہ بۆى.

چەند ھەفتەيەك دواتر، ئەم خشلانەمان لە سەر و مىلى شەمسەدا بينى و تىگەيشتىن كە ھژبەر وھكو سوکايەتيەك بە كچەكەم، ئەم خشلانەى بەخشيوە بە شەمسە. شەمسە كاتىك ھاوسەرگىرى دووھمى كرد لەگەل (وينست ھيلەرى) ئەمريكى ئاينەكەى خوى گۆپرى و بوو بە مەسيحى.

ئەشەرەف تەنانەت ئيمانىشى بە مەسيحى نەبوو بەلام وا خوى پيشانندەدات كە ئيماندارە.

له حهوشه‌ی کۆشکی تایبه‌تی خۆی له مهر شهر له که ره‌ج که نیسه‌یه‌کی تایبه‌تی دروستکرد و یه‌کشه‌مان به‌و شیوه‌یه‌ی که مه‌سیحه‌یه‌کان ده‌چوون بۆ که نیسه‌ ئه‌ویش ده‌چوو بۆ که نیسه‌که‌ی!

(جه‌نابی خاتو ئه‌شرف به‌ پیچه‌وانه‌ی شه‌مسه‌وه ئیمانی به‌ دینه ئیلاهییه‌کان نه‌بوو و پووی کردبوویه جادووگه‌ری و خورافیات و له‌ناو ژووهره‌کان و ته‌لاره‌کانی کۆشکه‌که‌ی هه‌موو جوهره‌ په‌یکه‌ریک و داتاشرایکی په‌یوه‌ست به‌ خوداکانی (هیندۆ) و (شینتۆ) و شیوه‌ و پارچه‌کانی په‌یوه‌ست به‌ خێله‌ ئه‌فریقیه‌کان هه‌بوو. جیاوازی ئه‌شرف و شه‌مسه‌ له‌وه‌دا بوو که ئه‌شرف سه‌ره‌پای کۆکردنه‌وه‌ی سه‌رمایه‌داران، سیاسه‌تمه‌دارانیشی له‌ده‌وری خۆیدا کۆده‌کرده‌وه. به‌لام خاتو شه‌مسه هه‌یج کارێکی به‌ سیاسه‌ت و سیاسه‌تمه‌دارانه‌وه نه‌بوو و ته‌نها سه‌رمایه‌داره‌ گه‌وره‌کانی له‌خۆ ده‌گرت.

ژماره‌یه‌ک له سه‌رمایه‌داره‌کانی ئه‌و کاتی ئێران به‌هایی بوون. به‌هاییه‌کان له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که به‌پێی یاسای ئێران نه‌یانده‌توانی به‌شداری سیاسی بکه‌ن هه‌ولیانده‌دا خۆیان له‌ بواری ئابوریدا ببینه‌وه و به‌ دامه‌زراندنی دامه‌زراوه‌ دارایی و بانکیه‌کان په‌ره‌ به‌ چالاکیه‌ ئابوریه‌کانی خۆیان بدن و له‌و رینگه‌یه‌وه‌ بتوانن بکه‌ن به‌ پینگه‌ گه‌وره‌کان له‌ ئێراندا.

هژبیر، له‌پووی رێژه‌ی سامانی شه‌خسیه‌وه، که‌سیکی ئه‌وه‌نده‌ گه‌وره‌ و جینگه‌ی متمانه‌ نه‌بوو، به‌لام پاره‌ و داراییه‌کانی به‌هاییه‌کان له‌لای ئه‌و بوو و ئه‌ویش به‌م پارانه‌ کاری ده‌کرد. بۆ نمونه‌ بانکی صادراتی ئێرانی به‌ پاره‌ی به‌هاییه‌کان که‌ری بوو.

هژبیر یزدانی، حبیب ثابت (پاسال)، ئه‌دوارد چتایات، موسی رستکار، شعاع الله‌ علایی، مراد ئه‌ریه‌، لتف الله‌ حی، عزت الله‌ عزیززی، عتالله‌ قه‌یدمی، زک‌الله‌ خادم و زۆریکی دیکه‌ له‌ سه‌رمایه‌دارانی به‌هایی، له‌گه‌ل شه‌مسه‌دا په‌یوه‌ندیان هه‌بوو.

له‌گه‌ل ئه‌م که‌سانه‌شدا ده‌بیته‌ باسی جوله‌که‌ ده‌وله‌مهنده‌کانیش بکه‌م که له‌سه‌رووی هه‌موویانه‌وه (حبیب الله‌ ئیلقانیا) بوو.

هاتوچۆی ئه‌ندامانی خێزانی محمد په‌زا له‌گه‌ل به‌هاییه‌کان و یه‌هودیه‌کان کاردانه‌وه‌یه‌کی خراپ و ناخۆشی له‌ کۆمه‌لگه‌ی ئێرانیدا هه‌بوو.

زۆری ئیرانیە مسولمانەکان، بەھاییەکانیان بە نەجەس دەزانی و سەبارەت بە جولهکەکانیش ھەمان بۆچوونیان ھەبوو.

بازاریەکانیش کە بیروباوەرێکی مەزھەبی ئیسلامیان ھەبوو کاتیکی دەیانبینی کاروباری ولات بەدەست دوژمنانی ئیسلامەویە کاردانەوی توندیان ھەبوو.

ماوەیەکی زۆر شوشەیی ساردی پێپسی کۆلا کە مولکی ثابت پاسال بوو دەیانشکاندن و داواش لە خەلکی دەکرا ئەو ساردیانە نەخۆن و وازی لێ بەینن!

بەتەواوی پوون و ئاشکرا بوو کە شەمسە، ئەشرەف، غلامرەزا، ئەحمەد پەزا، محمود پەزا و تەنانەت مندالەکانیشیان بەرژەوئەندیە شەخسیەکانی خۆیان بەلاوہ گرنگتر بوو لە بەرژەوئەندیەکانی حکومەت و دەولەت. ئەمانە ھەرچەندە دەیانزانی کە بەشداریپێکردنی بەھاییەکان و یەھودیەکان ناتوانرێت لە دیدی تیژی خەلکی بشاردریتەوہ کەچی ھەر ھاوکاری خۆیان لەگەڵ گروپە یەھودیەکان و بەھاییەکان بەردەوامی پێ دەدا و پشتگیریان لە سەرمايەدارانی یەھودی و بەھایی دەکرد.

دەزگای ساواکیشس کە لە ژێر فەرمانی ژەنرال نەعمت اللہ نصیریدا بوو، بووبوو یە ھۆکاریک بۆ پاراستنی ئاسایشتی سەرمايەدارانی ئیرانی. چەندینجار کاتیکی کە کریکارانی کارگەکانی ثابت پاسال و ئییلقانیان دەستیان بە مانگرتن و خۆپیشاندان کرد ساواک کارمەندانی خۆی دەنارد بۆ سەرکەوتکردنی کریکارانی برسی و ھەژار کە داواکاریان زیادبوونی چەند تەنیک بوو بۆ ئەوہی پارویەک نان پەیدا بکەن! لە بۆنە و دانیشتنە تایبەتیەکاندا نصیریان بە (نعمتە کەر مل) بانگ دەکرا. ئەم ناوہ محمد پەزا لێی نابوو.

محمد پەزا عادی و ابوو کە ناوی تایبەتی لە کەسەکان دەنا و ناوی خۆشی بۆ دەدۆزینەوہ و لە میوانیە تایبەتیەکاندا بۆ گالنتە و خۆشی ئەوانی بەو ناوانەوہ بانگ دەکرد. بۆ نمونە بە ژەنرال (فردوستی دەوت کەر دوست)! ئەشرەفیش لەم گالنتانەیی دەکرد و دەبووہ ھۆی خۆشی و شادی میوانەکان و میوانداریەکان.

لەبارەیی ھەزی لە پادەبەدەری جەنابی خاتو ئەشرەف بۆ (پیاو) و (پارە) زۆر شت نوسراوہ و زۆر وتراوہ، بەلام خاتو شەمسە بە زیرەکی توانی بوو خۆی لە دیدی

خه لکی پرسیارکه بشاریتته و خوئی به دور بگریت له هیرشی توند و تیژی ره خنه گرانه.

هوکاره که ی نه وه بوو که نه شرف به هوئی نه و خهلق و خووه تونده ی که هه یبوو خوئی به ته وای به (پیاو) ده زانی و کاری شاردنه و هشی به عیب و عار و به نیشانه ی لاوازی ده زانی، به لام (شه مسه) به پیچه وانه وه هه میشه له په نهان و شاراوه ییدا خه ریکی چالاکی بوو.

من له سه رتای هاوسه رگیری کچه که م له گه ل محمد رهزا له دانیشتنی زوردا له گه ل نه شرف به رامبه ر به یه ک دانیشتوین و قسه و باسمان بووه، به لام پاش نه وه ی که په یم برد به تایبه تمه ندیه نه خلاقیه کانی خو م کیشایه وه و به هه وئیکی دوری خو م پاراست له گه ل نه شرفه فدا.

(نه شرف) ده یوت سروشت له به رامبه ر مندا زوئمی کردوه که یه که م منی به (ژن) دروست کرده و دووه میش چند خوله کیک پاش محمد رهزا له دایک بووم! نه م قسانه ی به گالته وه نه ده کرد، به لکو به شیوه یه ک ده یکرد که ئیمانی هه بوو پیان. نه شرف باوه ری و ابوو که سروشت و نه خلاق و تایبه تمه ندی باوکی (ره زاشا) به و دراوه و نیشانه ی پیاویش دراوه به برا دووانه یه که ی محمد رهزا!

نه م چه تاوه پرویه شی هه ندیکجار له به رده م محمد رهزادا ده کرد. له بیرمه جار ئیکیان له دانیشتنیکدا که محمد رهزاش له وی بوو به و په ری بی نه ده بی وتی: (نه گه ر له خیزانی په هله ویدا ته نها پیاویک هه بیته ئه ویش منم!)

محمد رهزا زور بی تاقه ت بوو به م قسه یه و به بی تاقه تی و مؤنیه که وه دانیشتنه که ی به جیه یشت.

به لام شه مسه به پیچه وانه ی خوشکه بی گوید ره که ی، خوشکیکی باش، به نه ده ب، کراوه و گوئی گر بوو.

هه لبه ته دیار بوو شه مسه رۆلی ده بینی و نامانجی نه وه بوو له و ریگه یه وه محمد رهزا بدوشیت!

محمد رهزاش بو نه وه ی نیشانی بدات که ریزی نه ده ب و ئی حترامی شه مسه ده زانیت، ناماده یی خوئی پیشاندا بو نه وه ی بجیته ژیر باری دروست کردنی کوشکی

گه وړه‌ی شه‌مسه له دهوروبه‌ری کهرج و بو‌ئهم مه‌به‌سته‌ش پاره‌یه‌کی زوری بو
تخرخان کرد.

شه‌مسه محمد پرمزای به‌جه‌نابی حه‌زرت بانگ ده‌کرد و هرگیز نه‌وی به‌ناوی
بچوکوه بانگ نه‌ده‌کرد. به‌لام نه‌شرف به‌پیچه‌وانه‌ی شه‌مسه‌وه، محمد پرمزای به
(ثاقا داداش) بانگ ده‌کرد واته (کاکه برا) یان (گه‌وره‌م برا) و ته‌نانه‌ت له به‌رده‌م خه‌لک
و پیوانی سوپاش هر ئهم دهرپینه‌ی به‌کار ده‌هینا.

دیاره‌ده‌ی کاتیک که نه‌شرف ناماده‌نیه‌رئیز له برا تاجداره‌که‌ی خوی بگریت
ده‌بیئت حسابی من و کچه‌که‌م چی بیئت!

نه‌شرف له‌لایه‌که‌وه له‌گه‌ل محمد پرمزادا له ناستیکی بالادا هه‌لسوکه‌وتی ده‌کرد و
له‌لایه‌کی دیکه‌وه کاری له‌سهر خاله‌ لاوازه‌کانی ده‌کرد.

جاری واهه‌بوو به‌بی هیچ هوکاریک باسی یاده‌وره‌کانی رابردوی خوی ده‌کرد و
باسه‌کانی په‌یوه‌ست به‌سالی ۱۹۵۳ و هه‌له‌اتنی محمد پرمزای له ئیراندا ده‌هینایه
ناراوه تاوه‌کو باسی پو‌لی خوی بکات له گه‌راندنه‌وه‌ی دووباره‌ی محمد پرمزا بو‌سهر
ده‌سه‌لات!

نه‌شرف له هه‌لبرژاردنی وه‌زیره‌کان، نه‌ندامانی نه‌جومه‌ن، سه‌فیره‌کانی ئیران له
دوره‌وه و ته‌نانه‌ت له معاون وه‌زیره‌کان و به‌رپه‌یوه‌به‌ره‌کانیشدا ده‌ستپوره‌ردانی ده‌کرد و
به‌وه‌رگریتی پاره‌یه‌کی زور کاری نانه‌وایی و ناوگی‌ریشی ده‌فرۆشت.

یه‌کیک له به‌ناو‌بانگترین سه‌فیره‌کانی ئیران له دوره‌وه‌ی ولات به‌پشتیوانی و له‌سهر
پیشنیاری نه‌شرف گه‌شه‌ی کرد و پینگه‌یشت. (په‌رویز راجی) سه‌فیری ئیران بوو له
له‌ندن. که‌سانی دیکه‌ش هه‌بوون، که‌سانی وه‌کو نه‌نصاری که به‌پشتیوانی
راسته‌وخوی نه‌شرف نه‌ش و نمایان کرد و بوونه ده‌سته‌که‌لای بنه‌ماله‌ی په‌هله‌وی.

له‌به‌ر نه‌وه‌ی که نه‌نصاری ناومان زور بوو، ده‌بیئت پوونی بکه‌مه‌وه که مه‌به‌ستم له
(هوشه‌نگ نه‌نصاری) یه که دواهمین پو‌ستی که وه‌ریگرت وه‌زیری دارای و کاروباری
نابوری بوو.

هوشه‌نگ نه‌نصاری له‌ناو پیاوه سیاسی‌ه‌کانی ئیراندا ته‌نها که‌سیک بوو که زمانی
یابانی ده‌زانی.

دەيانتوت: كەسىكى ھەژار و داماو بوو و لە كارگەيەكى قوماش دروستكردندا كارى كردو و بەھۆى يارپەكانى پوژگارەو دەكەوئتە سەرھەپى ئەشەرەف و دەبئتە جىگەى سەرھەنجى^۱.

پوون و ئاشكراپە كە ھەركەسىك ببواپە بە جىگەى سەرھەنجى خاتو ئەشەرەف ھەموو دەرگاكانى بەناوبانگى و پىنگە و سەرکەوتن بەرەو پووى دەرگانەو.

ھۆشەنگ ئەنصارى خوئندەوارى و زانبارى نەبوو بەلام يەكئە بوو لە سەير و سەمەرەكانى پوژگار. لەخو خوشەويستكردن و كردنەوھى دلى خەلكيدا وەستا بوو. وەستاي وەستاكان! لەوانەپە وا بزائيت كە (ھۆشەنگ ئەنصارى) بوگەيشتن بە لوئكەى سەرکەوتنەكان كاتى زورى تەرخان كردبئت. نەخىرا!

لەنيوان سالانى ۱۹۶۱-۱۹۶۲ پوژئىك خاتو ئەشەرەف دەچئت بو كارگەى (فەخر ئىران)، كە كارگەيەكى قوماش دروستكردنە، بو ئەوھى سەردانى بكات. لەم سەردانەدا بازى بەخت دەنيشت بەسەر سەرى (ھۆشەنگ ئەنصارى) يەو و كرئكارى كارگەى رستن و چنن دەچئتە ناو كارى دەولەتپەو.

چەند سالئىك زياترى نەبرد كە ھۆشەنگ ئەنصارى لەسەر داواكارى ئەشەرەف پەھلەوى دەبئتە سەفەرى ئىران لە يابان!

لەو سەردەمەدا، چەند كارئىكى سياسى گرنگئىكى زورىان ھەبوو.

سەفەرەتى ئىران لە واشنتون گرنگترين كار بوو. پاشان سەفەرەتى ئىران لە مۆسكو، سەفەرەتى ئىران لە لەندن، سەفەرەتى ئىران لە پاريس و سەفەرەتى ئىران لە توكيو!

---

^۱ - ناوى راستى ھۆشەنگ ئەنصارى (عباس مستمند شيرازى) بوو.

ئەنصارى تاوھكو پئيش ئەوھى بپرواتە ناو كارى دەولەتپەو لە كارگەى (فخر ايران) ئيشى دەكرد و لەسەر دەزگا بوو. كرئكارئىكى سادە بوو، بەلام ئىستا يەكئە لە دە بو پانزە سەرمایەدارەكانى جىھان و تەنھا مولكەكانى لە ئەمريكا و كەنەدا نزيكەى ۲ ملىارد دۆلارە.

گوڤارى فۇرچون (خوشبەختى) لە ئۆكتوبەرى ۱۹۹۹ ھۆشەنگ ئەنصارى بە يەكئە لە خاوەن ۱۰۳ كۇمپانيا دەولەتەندەكانى ئەمريكاي ناو بردو.

۸
ئەشەرەف ئەم گەنجە بالا كورته سەرو زماندارەى نارد بۇ تۆكۈيۈ و ئەنصارىش
لەماوەى مانەوەى لە يابان بەباشى فىرى زمانى يابانى بوو. ھەرچەندە ئەنصارى
يەكئىك بوو لەو كەسانەى كە ئەشەرف دۆزىبوو يەو بەلام پاش ئەوەى دەرگای دەربار
كرایەو بەروويدات توانى قاپى بەردەم محمد رەزاش بدزىت و بە زوى بوو يەكئىك لە
راوئىژكارەكانى ئابورى محمد رەزا.

فەرەح دەپوت ناوى ئەسلى ئەنصارى لە ناسنامەكەيدا ھۆشەنگ شىرازى يە!
ھەندىكجار محمد رەزا لە دانىشتنە خوشەكاندا گالتەى لەگەندا دەرکرد و لەلاى
خەلكەكە دەپوت: (باشە چۆن بە تۆ دەلتىن ئەنصارى لەكاتىكدا شىرازىت، ئەى بوچى
پىت نالىين شىرازى!)

ئەشەرەفەش كاتىك مەزاجى ھەبوو يە دوابەدواى پرسیارەكەى محمد رەزا دەپوت:
(من ھەموو سارى گەرام تاوەكو ئەمەم دۆزىەو!)

(ھۆشەنگ ئەنصارى) بوو بە بەرپرسى بەرپۆەبردنى كەلوپەل و دارايىيەكانى محمد
رەزا لە ئەمريكا و پاشان خزمەتئىكى زۆرى بە بنەمانەى پەھلەوى كرد. ھۆشەنگ
پىياوئىكى ئەمانەتدار و بەرئىز و قەدرناسە و ئىستاش كە يەكئىكە لە سەرمايەدارە
گەورەكانى ئەمريكا خاوەنى پالۆگەى نەوت و كۆمپانىيائى فېرۇكەوانى و دەريايى و
كارگەى گەرە و فراوانە تاوەكو ئىستاش زەرەيەك لە بەندايەتى و ملكەچى بۇ
خىزانى پەھلەوى كەم نەبوو يەو. يارمەتئىكى زۆرى فكرى كچەكەمىشى كردو.

لەبارەى سەرکەوتنە سەيرە ئابورىيەكانى ھۆشەنگ ئەنصارىشەو ھەر ئەو بەسە
كە بلىم ئىستا كەسانئىكى وەكو (ھىئىرى كىسنجەر) كارمەندى و ئىشكەرى ئەون!

من لەمە زياتر لە بارەى ئەنصارى و پەيوەندىيەكانى لەگەل ئەشەرەف و محمد رەزا
نازانم. بەلام تەنھا پىيوستە باسى ئەو بەكەم كە ھۆشەنگ ئەنصارى يەكئىك بوو لە
ھەلكەوتە پلە يەكەكانى ئابورى جىهان و ئەگەر محمد رەزا چەند سالىك زوتر
ھەويداى لاپردايە و ھۆشەنگ ئەنصارى بگردايە بە سەرۇك وەزىران ھەرگىز قەيرانى
ئابورى دەيەى ۱۹۶۱ پروى نەدەدا و ئىران توشى ئەو شوپرش و راپەرىنە نەدەبوو!

---

^۱ - خەلكى تەنھا كىشەى ئابورىان نەبوو بەلكو كېشى بىروباو، سەتەم و گەندەلىان بوو كە
حكومەتى نوقمى زۆردارى كردبوو.

ئەنصاری لەگەڵ ئەوێی کە کریکاریکی سادە پست و چنن بوو و وەکو دەلێن بە شەوێک نەک پێگەیهکی سەد ساڵە بەلکو پێگەیهکی (هەزار ساڵە) بپێ، هەرگیز خۆی ون نەکرد و لە حەد و سنوری خۆی زیاتر نەپۆیشت. زۆر لە بەرامبەر خاتو ئەشەرف ملکەچ و گوێزایەل بوو و لەلای هەموو کەسیکیشدا بە ئاشکرا ئەوێی باس دەکرد کە لەپراستیدا فریشتەیی بەختی ئەو ئەشەرف خان بوو. پاش ئەوێی کە پزێم هەرەسی هینا کۆمەلێک کەس هەبوون کە هۆشەنگ ئەنصاریان تۆمەتبار کرد بە پفاندنی و بردنی مولکو مالى محمد رەزا بۆ نمونە لە هەندیک لە کتیبە میژووییهکاندا کە وتووەتە بەرچاوم کە نوسیویانە: (هۆشەنگ ئەنصاری کە وەکیل و کارمەندی شا لە سەرمایەگوزاریهکانی خیزانی پەهلەوی بوو لە ئەمریکادا، پارەکانی محمد رەزا و خیزانی پەهلەوی کردە گیرفانی خۆیهوه!)

چەند مانگیك پاش سەرکەوتنی شۆرش و دەرچوونی محمد رەزا لە ئێران هۆشەنگ ئەنصاری پاسپێردرا بەوێی کە بپروات بۆ ئەمریکا و لەوێ چاوی بکەوێت بە بەرپرسە گەورەکان و لە دانیشتن و چاوپێکەوتنە تاییهتەکاندا لەبارەیی مانەوێی شا و سەلتەنەتەو قسە و باس بکات.

لەپراستیدا هۆشەنگ ئەنصاری سەفیری نەینی محمد رەزا بوو لە ئەمریکا. هۆشەنگ ئەنصاری لەگەڵ ژمارەیهک کەسی بەهێز وەکو (دیقید راکفلەر)، (ریچارد هیلمز)، (هینری کیسنجەر) و (رۆنالد ریگن) و هیتد دۆستایهتی و هاوڕێهتیکی زۆر نزیکی هەبوو.

محمد رەزا هیوادار بوو کە هۆشەنگ بتوانیئت سود لە پێگەیی بەهێزی وەرگریئت و بتوانیئت لەپێگەیی ئەو برادەرانهیهوه بنکەیهکی بەهێز بۆ چاودێری و پشتمانی محمد رەزا دابمەزینیئت.

دەبیئت ئەو بلیم کە هۆشەنگ هەول و کۆششیکی زۆر فراوانی ئەنجامدا و لەم پێگەیهشدا بە ملیۆنەها دۆلاری بە شیوهی خەلاتی گرانبهها و پیدانی راستەوخۆ خەرج کرد و لەگەڵ کەسایهتیه بههیز و خاوەن پێگەکاندا گفتوگۆ و دیداری سازدا- و هەلبەتە تاوہکو رادەیهکیش سەرکەوتنی بەدەستھینا- تاوہکو ئەم کەسانە فشار دروستبکەن بۆ (جیمی کارتەر) و دیموکراتەکان کە پشتمانی حکومەتی ئێران بەرنەدەن

و دولەتی ئەمریکا پشتیوانی خۆی بۆ حکومەتی شا بەتەواوی دەربخات. (بەتایبەتی پارە خەرجکردنەکانی ئەنصاری بوو ھۆی ئەوەی کە ئەمریکەکان نامادەبوون کە محمد رەزا قیول بکەن بۆ چارەسەر و نەشتەرگەریەکە لە نیویۆرک.)

بەداخەوہ بۆ ئەم جۆرە کار و دروستکردنی فشارانە درەنگ بوو. ئاگری شۆرش بەشیوہیەک کلپەیی دەسەند کە ئیدی هیچکەس لەتوانایدا نەبوو بیکوژنییتەوہ. ھۆشەنگ ھەموو شەویک چەندین کاترئمیئر لەگەڵ محمد رەزا و فەرەح گفتوگۆی دەکرد.

سەرئەنجام کاتیگ کە ھەموومان لە پزگاریبوونی سەلتەنەت ناھومئید بووین. محمد رەزا داواي کرد لە ھۆشەنگ کە پاشماوہی ھەول و کۆششەکانی خۆی تەرخان بکات بۆ پەیداکردنی شوینی مانوہ و سەرپەنایەک بۆ خیزانی پەھلەوی لە ئەمریکا. ھۆشەنگ لە ماوہیەیی کە لە ئەمریکادا بوو، کاروباری مولک و داراییەکانی محمد رەزا و کچەکەم فەرەحی ریکخست لەبەر ئەوەی کە سەنتەری پەھلەوی چەند مانگیگ پێشتر بە فەرمانی محمد رەزا ھەلوہشینرابووہوہ پزئمیکی ئیداری بۆ سەرپەرشتی کردن و بەرپۆہبردنی سەرمايەگوزاریەکانی خیزانی پەھلەوی لە ئەمریکا دامەزرا کە ھەموو ئیشکەرەکانی ئەمریکی بوون.

لە شوینیگدا خویندەمەوہ کە گوايە ھۆشەنگ ئەنصاری بە بیانوی چاوپێکەوتن لەگەڵ بەرپرسە ئەمریکەکاندا، ولاتی بەجیھێشتوہ و ئیدی نەگەراروہتەوہ!

ئەمە راست نیە، ئەنصاری ئیستاش بەوہفایە لەگەڵ ئیمەدا. باسەکە ھەر ئەوەیە کە وتەم لەبارەیی پارەکانیشەوہ پاش مردنی محمد رەزا بەلگەییەکی متمانەپیکراومان نیە کە بتوانین لەدژی ئەنصاری داوا تۆمار بکەین. ئەنصاری لەبەر پزئزی محمد رەزا و ئەشرەف خزمەتیکی زۆری شەمسە و براکانی دیکەیی محمد رەزای کردوہ و بەتایبەتی شەمسە کە زۆرہی داراییەکانی لەناو حسابی خەلکانی دیکەدا بوو و بە یارمەتی ئەنصاری توانی داراییە پەرتەوازەکانی کۆ بکاتەوہ و پشکی خۆی لە شەریکە بەھیزەکانی بسەنیتییتەوہ.

یەکیگ لەو داراییانە کە نزیکەیی سەد ملیۆن دۆلار بوو ئەنصاری و وەکیلەکانی توانیان لەناو گەروی وارسەکانی (ثابت پاسال) دەری بەھیننەوہ.

هەلبەتە بۇ ئەنجامدانى ئەم جۆرە کارانەى ئەنصارى بېرىكى لەو پارانەش بۇ خۇى
وهردهگرت. قسه لەسەر شەمسە خان بوو كه گەيشتینه ئەم باسه.

دەبیت ئەوہ بلیم كه شەمسەش وەكو ئەشەرف حەزى لە پیاوانى بەهیز و جوان و
بالا بەرز دەکرد. بەلام نەخۆشیکى سەیری هەبوو كه حەزى دەکرد لەگەل كەسایەتیه
ناسراو و بەناوبانگەکاندا ھاوپییهتی بکات.

بۇ نمونە بە خەرچکردنى پارەیهكى زۆر گۆرانیبیژیکى ئەمریکى یان فەرەنسى
بانگهیشت دەکرد بۇ تاران هەتاوہكو بە تەنهای گۆرانى بۇ بلیت! و لەگەلیدا وینەى
دوو کەسى لەگەلدا بگریت!

هەركاتیك كەسیكى ناسراو بەهاتایە بۇ ئیران-گرنگ نەبوو ناوبانگی لە چ بواریكددا
هەبوایە- پيش هەمووكەس شەمسە بانگهیشتی دەکرد بۇ كۆشكە پازاوەكەى خۇى!
كۆمەلێكى زۆر كه لەوانەیه نزیكەى سەد وینەیهك هەبوون هەئیواسیبوون بە دەرگا
و دیوارەکانى تەلارى كۆشكە تاییبەتەكەى كه هەموویان پیکهاتبوون لە وینەى خۇى
لەگەل كەسانى ناسراو و بەناوبانگی جیهان. من ژمارەیهك لەو وینە دوو كەسیانەى
یادگارى شەمسەم لەبیره.

بۇ نمونە وینەى لەگەل پروفیسۆر (بیرنارد) دا هەبوو كه زانایەكى ئەفریقای باشور
بوو و یەكەمین كەس بوو كه زەرعى دلئى كرد لە جیهاندا. یان وینەى لەگەل (فرانك
سیناترا) گۆرانیبیژى بەناوبانگی ئەمریکیدا هەبوو، یان وینەى لەگەل (شیرلی مەك
لین) ژنە هونەرمەندى گەورەى ئەمریکى هەبوو، وینەى لەگەل (گریگۆرى پەك)
هونەرمەندى ناودارى ئەمریکیدا هەبوو، وینەى لەگەل (چارلی چاپلین) دا هەبوو،
وینەى لەگەل (لینۆنید برژنیف) رېبەرى كۆچکردوى سۆقیەتی جارەن هەبوو. وینەى
لەگەل (نیل ئارمسترانك)، (ئەویدن ئالدیرین) و (مایکل كالیڤن) ئەو سى كەسەى كه بۇ
یەكەمجار بە ئەپۆلۆى یانزە رۆیشتنە سەر مانگ گرتبوو) و...

هەندیک لەم وینانە لە دەرەوہى ولاتیش هەئیواسى بوون.

شەمس حەزیکى زۆر فراوان و شیوہ نەخۆشانەى بۇ دیدار و بینینى كەسانى
ناودارى جیهانى هەبوو و لەو پەرى پارەپەرستى و رەزىلیشدا بوو بەلام بۇ دیدار
لەگەل ئەم كەسانەدا خەلاتى گرانبەها و پارەى زۆر فراوانى خەرچ دەکرد.

ژماره يهك له وانه كه سانتيك بوون به بانگه‌يشتي پرسمي دههاتن بو ئيران و لهو
سهردانانهدا لهسهر بانگه‌يشتي پرسمي شه‌مسه بو گرتني وينهي يادگاري
ميوانداري دهكران وهكو پي‌بهری يه‌كي‌تي سوڤيهت، تهنانهت بو هه‌نديك
له‌چاوپي‌كه‌وتنه‌كان له‌گه‌ل شه‌مسه‌دا ناماده‌كاريان بو ده‌كرا!

كاتيك كه پروفيسور بيراند هات بو ئيران و پشكنيني دلي بو كردين.

چ محمد ره‌زا و چ كچه‌كه‌م فه‌رح و چ نه‌وه‌كانم و چ هه‌موو نه‌نداماني خيزاني
په‌له‌وي له‌ژير چاوديري وري پروفيسور بيراندا بووين. كه‌چي شه‌مسه
پروفيسوري نه‌فريقاي باشوري برد بو كو‌شكه‌كه‌ي خوي و چهند پوژنيكيش له‌لای
خوي هيشتيه‌وه.

پروفيسور بيراند كه‌سيكي زور سو‌عه‌تچي و پاره خو‌شه‌ويست بوو.

له‌ماوه‌ي مانه‌وه‌ي له‌ تاران سه‌ره‌پاي خيزاني په‌له‌وي، ژماره‌يهك له‌ پياوان و
سه‌رمایه‌داره‌ گه‌وره‌كاني به‌شيوه‌ي سه‌رپيني چاره‌سه‌ر كرد و پاره‌يه‌كي زور فراواني
لي وهرگرتن.

به‌كورتی خيزاني محمد ره‌زا په‌چاوي پي‌نگه و بنه‌ماي شاي ولات و په‌چاوي نابروي
سه‌لته‌نات و خيزاني سه‌لته‌ناتيان نه‌ده‌كرد و هه‌موو نه‌مانه‌ش له‌سه‌ر محمد ره‌زا
ده‌كه‌وتن. خه‌لكي كه ناگاداري نه‌م نه‌يني و بنه‌ماله‌يه نه‌بوون، تهنه‌ها و تهنه‌ها محمد
ره‌زيان به‌كه‌مه‌رخه‌م و به‌رپرسی يه‌كه‌م ده‌زاني و هه‌لبه‌ته له‌پال نه‌ويشدا هيرشيان
ده‌كرده سه‌ر كچه‌كه‌م و بي به‌زه‌بيانه په‌خنه‌ي تونديان لي ده‌گرت.

من هيوادارم نوسهران و ليكو‌له‌ره‌وان و ميژوونوسه بي لايه‌نه‌كان، پرسه‌كاني
سه‌رده‌مي سه‌لته‌نات ي محمد ره‌زا به‌و شيوه‌يه‌ي كه هه‌بوو بنوسنه‌وه بو خه‌لكي تاوه‌كو
هه‌موو كه‌س بزاني‌ت كه كچه‌كه‌م (فه‌رح) بچوكترين پولي له‌ به‌رپوه‌بردني كاروباره‌كاني
ولات و كه‌وتني بنه‌ماله‌ي په‌له‌ويده نه‌بووه، به‌لكو تهنانهت محمد ره‌زا له‌ زوريك له
كاته‌كاندا داري نه‌زاني و بي حسابي خيزانه‌كه‌ي خوي خواردوه.

پي‌نگه‌م بي بده كه بي په‌رده ناكوكيكي حه‌زي خوم له‌گه‌ل كردار و هه‌لسوكه‌وتي
پي‌چه‌وانه‌ي ناوخوي خيزاني سه‌لته‌نات ي كه برا و خوشكه‌كاني محمد ره‌زا نه‌نجاميان
ده‌دا باس بكه‌م.

ئەحمەد رەزا و محمود رەزا ھەزىكى زۆر لە رادەبەدەريان ھەبوو بۆ پراوکردن و ھەريەكەيان بۆ خۆى كۆمەلىك زۆر لە پىست و سەر و كەلە و ھەندىكجارىش جەستەى وشكەو بووى زۆرىك لە گياندارە كىويەكانيان ھەبوو.

محمد رەزا بۆ چاودىرى و پاراستنى ژيانى ئازەلە كىويەكان فەرمانىدا بوو لەو ناوچانەى كە ئازەلى كىويان تىدايە تابلۇ ھەلبواسرىت و پراوکردنى ھەمووجۆرە ئازەلىك قەدەغە بكرىت.

بۆ نمونە يەككى لەو شوينانە ناوچەى خجىر بوو لە پۆژھەلاتى تاران كە ھەر لە ناوچەى خجىرەو ھەتاو كە باشورى دەشتى ورامىن و پۆژھەلاتى سەمنان درىژ دەبوويەو.

ئەم ناوچە پارىزراو، خاوەنى سروشتىكى سەير و دىمەنىكى ھەلكەوتە و جوان بوو.

ھەمو جۆر و شىوہىەكى ئازەلى كىويى لەم ناوچەيەدا ھەبوون. ھەرچەندە ئەم ناوچەيە ھەر لەسەردەمى سەلتەنەتى ناصرالدىن شای قاجارى گەورە كرابويە باخىكى مىلى و ناوچەيەكى پارىزراو و قەدەغەكراو كەچى ئەحمەد رەزا و مەحمود رەزا ھەفتەى دوو سى جار دەچوون بۆ ئەم ناوچەيە و تەفەنگيان دەتەقاند و تەنھا بۆ كات بەسەر بەردن دەيان سەر لە بزن و ئاسكى كىويى و پلنگ و گيانەو ھەرانى تريان دەكوشت.

سەرۆكى كاروبارى ناوچە پراويەكانى سەلتەنەتى، ئاغای ئەبوالفتح ئاتاباى بوو كە ھەم لە ئەندامانى نزيك لە خىزانى رەزاشا بوو و ھەمىش بەھۆى ئەوہى كە ماوہىەك ھاوسەرگىرى لەگەل كچى يەكەمى رەزاشا (ھامدەم خانم) كەردبوو بە زاواى شا حساب دەكرا!

ئاتاباى مىرى پراوچى شا بوو و تەمىنىكى زۆرىشى كەردبوو و لەھىچكەس قسەى نەدەخواردەو. ھەر لەبەر ئەو ھەمىشە شكات و گازندەى دەھىنا بۆ لاى محمد رەزا و فەرەح، ھەمىشە باسى ھەلسوكەوتە نائىنسانىەكانى ئەحمەد رەزا و محمودرەزاي دەكرد لە كوشتنى ئازەلە كىويەكاندا.

من به دريژايي ئەو ماوه يەي كە لە دەرباردا بووم نەمبيني كە محمد رەزا بېروات بۆ
پاوكردنى ئازەل و خويشى دەپاراست لە خواردنى گوشت و زۆر جار گوشتى بآندە و
ماسى دەخوارد. (بەتايبەتى تيهو) بەلام براكانى لەژيژر تابلووى (پاوكردن قەدەغەيە)
لەناوچە پراوييەكاندا، گيانەوەرە كوئيەكانيان پاو دەكرد.

تاوەكو ئيترە بابەتەكە زۆر گرنگ بەرچا و ناكەويت. چونكە بەهەرحال كۆمەليك زۆر
گرنكى نادەن بە ژيانى كيوى و لە هەموو جيهانيشدا ئەم جوړە كەسانە هەيە. بەلام
سەير لەوهدايە لە بازارى چوار پيى ئەستەمبول لە تاران گوشتى پاو، ئەويش گوشتى
پاوى سەلتەنەتى بە ئازادى دەفروشرا و فروشيارەكان بە ئاشكرا بانگيان دەكرد ئەم
گوشتە تازەيە هەر ئەمپوۆ لە ناوچەي پاوى سەلتەنەتيدا هينراو!

سەيرتر لەوەش ئەوە بوو كە ئەحمەد رەزا و مەحمود رەزا پوژانە ئيجازەيان دەدا بە
چەند فروشيارىكى چوار پيى ئەستەمبولى تاران بۆ ئەوەي پوژانە پاو بكەن و ئەم
كەسانە بە چەك و تفەنگى خويان بپوون بۆ پاو و پاش پاوكردنەكەش گوشتەكەيان
دەهينا بۆ جادەي ئەستەمبول بۆ فروشتن كە ئەو سەردەم ئەو جادە ناوەندى كپين و
فروشتنى گوشتى پاوى خانەدان و نەجيبزادەكانى تاران بو!

ئاتاباى بە توپەيى و بيژارايەو دەيوت ئەم كارانە دەبنە هوى حەياچوونى خيژانى
سەلتەنەتى، بەلام محمد رەزا هيج كاردانەوەيەكى نەدەبوو و دەيوت من ليكوئينەوەي
خۆم كردو و بابەتەكە ئەوەيە كە ئەمانە ئەو پاوەي كە لەخويان زيادە بوو دەيدەن بە
خەلك تاوەكو دابەشى بكەن بەسەر خەلكى هەژار و كەم دەرامەتدا!

لەلایەكى ديكەشەو ئەم پاوكردنە زياتر بۆ پاگرتنى هاوسەنگى ناو ئازەلە
كيويهكانە!

كارىكى ديكى ناشيرين بردنى ميراتى فەرهنكى و كەلوپەلى گرانبەهاى كوون بوو،
وەكو دەليين ميرات و پاشماوەي ژيژر خاك.

هەرچەندە سەرۆكى قاچاغچيەكانى كەلوپەلى ژيژر خاك (شەهرام) كوپى (ئەشرف)
بوو، بەلام ئەندامانى ديكى خيژانى پەهلەوى بەتايبەتى (شەمسە)ش لەم كارەدا
چالاكى بەرچاوى هەبوو.

نیمه هیچ شتیگمان لهم بابه ته نه ده زانی تاوه کو فره ح نوینگه تایبه تیه که ی کرده
به رپرسی پاراستنی پاشماوه میژووییه کان.

کاتیک که شاره زایانی نوینگه تایبه تی له بواری کاروباری میراتی فرهه نگیدا
چالاک و ده سته کار بوون باس و خواستی زور له باره ی خیزانی محمد رهزا بو
که لوپه له دیرین و ده گمه نه کان ده رکه وت^۱.

(شه هرام)، کوپه گه وری نه شرف، که پوون نه بوو چون ناگاداری بوونی ته پوئکه و
ناوچه میژووییه کان ده بوو گروپیکی تیاری گه نجی به هموو پیویستی که وه ده نارد
بو نه و ناوچانه و نه وانیش هرچی هه بوو ده ریان ده هینا. هه ندیک جار نه و ناوچانه له
باشوری تاران، هه ندیک جار له سیستان و بلوچستان و جار جاریکیش له
نایزه ربایجان و شاره کانی دیکه بوون. هه میشه گروپه که ی (شه هرام) زوتر له
ئیشکهره شوینه وارناسه کان دهستی ده گه یشته ناوچه پاشماوه یه کان و نه بابه ته
که میک به سهیر ده که وت به رچاو.

(فره ح) ده سته کرد به لیکوئینه وه لهم بواره دا و دواتر تیگه یشتین که هه ندیک له
به رپرسه ئیداریه کانی شوینه وارناسی به رینوینی (نه شرف) و شه هرام بوونه ته
سه رچاوه ی کار، و نه و زانیاریانه ی که پیویست بوون ده یا نخسته به رده ستیان.

---

^۱ - ژه نرال حسین فردوست له کتیبی یاده وریه کانی (که یه کیکه له سه رچاوه به نرخه کانی میژووی
هاوچرخ) فره ح په له لوی و نه ندامانی نوینگه که ی به به رپرسی یه کم و سه رده سته ی
قاچاقچیه کانی که لوپه له شوینه واریه کان و ده گمه نه کان ده زانیته.

فریده دیبا لهم کتیبی خویدا هه ئیداره که که ی به که سیکي پاک و بی تاوان پیشان بدات. به لام
راسته که ی نه وه یه که به شایه تی سه رۆکی لیکوئهره وه ی گشتی شاهنشاهی (فردوست) و نه شرف
په له لوی و زوریک له ده سه لاتداره کانی دیکه ی حکومتی په له لوی که پاش شوپشی نیسلامی
کتیبیان نویسه (فره ح) یان به که متر له خوشکه کانی شا نه زانیوه و به لایه نی که مه وه له
کو کردنه وه ی پاره به هه رشیه وه یه که کراوه وه کو نه شرف ده سته کار بووه!

ته نانه ت هه ندیک له نویسه بیانیه کان که له باره ی نه خیزانه وه کتیبیان نویسه سامانی
(فره ح) یان به زیاتر له سامانی محمد رهزا زانیوه.

(فهرج) له باره ی ویرانکردنی ناوچه شوینه واریه کان و ته پۆلکه میژوویییه کانه وه قسه ی له گه ل محمد رهزا کرد و داوای لیکرد ریگه بگریت له م دهستیوهردانه.

ته نانه ت له باره ی ئەم مه سه له یوه جارێکیان بوو به گفتوگۆیه کی توند له نیوانیاندا. بابه ته که نه وه بوو که نه شرف و شه هرام بو به دهسته ئینانی پاشماوه میژوویییه کان له ناو ته پۆلکه یه کدا فرمانیاندا بوو به شو فل ته پۆلکه که هه لیده نه وه. دهر نه نجام ئەم کاره نابهرپرسانه بووه هۆی نه وه ی که هه زاران که لوپه ی میژوویی پارچه پارچه ببندن وه کو نه وه ی که له ناوچه شوینه واره هه لدراره کانی دیکه دا ده ببنریت که هه چشتیک به سه ر هه چشتیکه وه نه ماوه^۱.

من و فهرج که ناگاداری بابه ته که بووین پۆیشتین بو سهردانی ناوچه که می له سیستان بوو و بینیمان مه سه له که راسته و له سه ر ته پۆلکه که و دهوروبه ری به هه زاران هه زار پارچه ی که لوپه ی شکاوی گۆزه و شتی دیکه هه یه.

نه و خه لکانه ی که په یوه ندیان به و کاره وه هه بوو و لایه نگری شوینه وارناسی بوون له سه رتاسه ری تاران وه هاتبوون بو نه و ناوچه یه و پارچه وردبووه گۆزه کان و په یگه ر و که لوپه له میژوویییه کۆنه کانیان له سه ر ته پۆلکه هه لدراره که و له بیابانه که دا کۆ ده کرده وه.

تۆ بزانی ت کاردانه وه ی محمد رهزا له باره ی ئەم مه سه له یه وه چی بووی ت؟

وتی به که چه کم: (ئه م ولاته زۆر فراوانه و ئەم جوړه که لوپه له کۆن و بی نرخانه له ناو دلای خا کدا زۆر زۆره!)

له لایه کی دیکه وه، شه مسه فرمانیدا بوو له کۆشکی چالوس، که له سه ر ته پۆلکه یه کی به رز بوو و ده یروانی به سه ر شاری جوانی چالوسدا، بیرکی تازه هه لکه نن.

---

^۱ - ئەم شوینه به (شاری سوتار) به ناویانگه له سیستان و به لوجستانه.

شو فله کان به راده یه که لوپه ی میژووییان له ژنر زه ویدا دهره ئینا بوو و وردیان کردبوو، تا وه کو ئیستاش نه و که سانه ی که سهردانی نه و ناوچه یه ده که ن ریژه یه کی زۆر گۆزه ی وردبوو و شتی کۆمی میژوویی و به ردی گرانبه های شکا و ده ببنین له سه رتاسه ری بیابانه که دا.

بیر هه‌لکه‌نه‌کان له کاتی هه‌لکه‌ندنی بیره‌که‌دا گه‌یشتنه‌ سن‌دوقینک پر بووبوو له خشل و شمشیری بریسکه‌دار.

فهرح زۆر هه‌ولیدا. تاوه‌کو محمد ره‌زا رازی بکات به‌وه‌ی که ئەم گه‌نجینه‌ به‌نرخانه‌ به‌ینیت‌ه‌وه و ته‌سلیمی مۆزه‌خانه‌ی ئیرانی بکات. به‌لام محمد ره‌زا وتی: (مۆزه‌خانه‌ی ئیران نه‌وه‌نده‌ پر بووه‌ له‌م خت و پشانه‌ که ئیدی شوینیک نه‌ماوه‌ جیگه‌ی ئەم شتانه‌ی لی بیته‌وه‌!)

پاش ئەو دۆزینه‌وه‌ میژوو‌یی‌ه‌ی که له‌ چالوس به‌ده‌ست هات، ئەحمه‌د ره‌زا، محمود ره‌زا و نه‌شه‌ره‌فیش به‌ره‌و ته‌پۆلکه‌کانی چالوس که‌وتنه‌ پر. ده‌رکه‌وت که‌ شاری کۆنی چالوس له‌سه‌ر به‌رزای بووه‌ و چالوسی ئیستاش ته‌مه‌نیکی کورتی هه‌یه‌ و ده‌گه‌ریت‌ه‌وه‌ بۆ سه‌رده‌می ره‌زاشا.

بی دواکه‌وتن گروپه‌کانی هه‌لکه‌ندنی ئەحمه‌د ره‌زا، محمود ره‌زا، نه‌شرف، شه‌هرام و شه‌مه‌سه‌ نیردران بۆ ناوچه‌که‌ و ده‌ستیان به‌هه‌لکه‌ندنی چال و هه‌لدانه‌وه‌ی ناوچه‌ کۆنه‌کان کرد!

ژماره‌یه‌که‌ له‌ پیاوه‌ به‌ته‌مه‌نه‌کانی ناوچه‌که‌ که‌ ناگاداری ئەو بابته‌ی هه‌لدانه‌وه‌ و گه‌رانا‌نه‌ بوون بۆ به‌ده‌سته‌ینانی پاره‌ یان خو‌ن‌زیک‌ کردنه‌وه‌ له‌ خیزانی په‌له‌وی یان بۆ خو‌لک‌ خو‌شی و هه‌ندیکیشیان به‌هۆی ساده‌ و ساکاریانه‌وه‌ زانیاری و نه‌خشه‌ و به‌لگه‌ی کۆنی خیزانی خو‌یان خسته‌ به‌رده‌ست برا و خوشکه‌کانی محمد ره‌زاوه‌ و له‌ ئەنجامدا ئەو کاره‌ی که‌ له‌ ته‌پۆلکه‌کانی چالوس‌ه‌وه‌ ده‌ستی‌یک‌رد گه‌یشته‌ ناوچه‌یه‌که‌ له‌ (کلارده‌شت) که‌ لادینشینه‌کان له‌کۆنه‌وه‌ به‌ناوچه‌یه‌کی ئەو شوینه‌یان ده‌وت (زر ده‌)! ئەم ناوچه‌یه‌ که‌ بۆ دۆزینه‌وه‌ی که‌لوپه‌لی کۆن هه‌لکه‌نرا بوو چه‌ندین کانی ئالتون دۆزرایه‌وه‌ و ده‌ستکرا به‌ ده‌ره‌ینانی به‌شیوه‌یه‌کی نه‌ینی.

هه‌روه‌ها له‌ لادینیه‌کی ده‌وروپه‌ری رامسه‌ریش به‌ردی مه‌عه‌ده‌نی گرانپه‌ها دۆزرانه‌وه‌، بۆیه‌ خه‌لکی ده‌سه‌لاتدار هه‌رشیان کرده‌ سه‌ری بۆنه‌وه‌ی پشکینک به‌ده‌سته‌ینن!

شیوه‌ی گه‌ران و پشکنینی ئەو ده‌سه‌لاتدارانه‌ له‌و ناوچه‌یه‌دا به‌م شیوه‌یه‌ بوو هه‌ریه‌که‌یان چه‌ند هه‌یکتاریک له‌ زه‌وی ئەو ناوچه‌یه‌ی به‌ بیانوی دروستکردنی قیلا به‌

دیوار دوره دودا و بی دنگ دهستی دهکرد به دهرهینانی نالتون و خشل. (ناوی نهام گونده) نهگه ره بیرم نه چوویتهوه (جواهر ده) بوو!

نیوه پویه که له مالی به ریز فرمانفرمایان میوان بووم. رهزا فلاح جیگری کومپانیای ملی نهوتی ئیران و غلامرزا کیانپور وهزیری ئیتلاعاتیش لهوی بوون. پهیکه ریکی زور جوانی نیو مهتریم بهرچاو کهوت. پهیکه ری پیاویکی سهیر و غریب بوو که لهچهند شوینیکه وه درزی بردبوو که دیار بوو پیشتر شکابوو و دوباره لکاند بوویانه وه بهیه که وه.

کاتیک که فرمانفرمایان زانی سهرنجی نهو پهیکه ره ددهم، وتی نهام پهیکه ره له هه لکه ندنه کانی کلاردشت به ده ستهاتوه و یه کیکه له نالیهه کونه کان.

فرمانفرمایان باسی نهوهی کرد که پهیکه ره که ی به بریک پاره ی زور له لای شه هرام کرپوه. له باره ی هوکاری شکانیشیه وه وتی له وانیه له ناو پهیکه ره که دا خشلی گرانبه های تیدا بوویت و بو دهرهینانی پهیکه ره که یان شکانده. فرمانفرمایان دهیوت بو دیاری کردنی ته منی پهیکه ره که ناردویه تی بو پاریس و لهوی پاش پشکنین و لیکولینه وه دهر که وتوه به لایه نی که مه وه دهگه ریته وه بو چوار هزار سال پیش ئیستا!

یه کی که له کاری خوشک و براکانی محمد رهزا له سه روی هه مووشیانه وه نه شه ره ف و شه مسه نه وه بوو که هه ندیک له و که لوپه له گرانبه هایانه ی که به ده ستیان دهینا به پاره یه کی زور ده یان فروشت به ده وله مند و بهر پرسه کانی ولات.

حبیب ثابت (پاسال) یش، یه کی که بوو له کریاره کانی که لوپه له گرانبه های کانی ژیر خاک.

(هیوادارم تا وه کو ئیره تیگه یشتن که خوشک و براکانی شا به شیکی زور له و سامان و پاره یان چون به ده ست دهینا.)

بریک له و پاران له کاری ریکخستن و ده لالی و فروشتنی پله و پوسته ده وله تیه کان به ده ست دهینرا و بریکیشی له ریگه ی فروشتنی که لوپه لی گرانبه های ژیر خاک!

نهوان پهیکه ریکی گلینه ی چوار هزار ساله یان ده فروشت به ده وله مندیک و پاشان نهو پاره یان له کارگه و پیشه سازیکی گرنگدا ده خسته گه!

يان وهكو دهلال پيشنياريان دهكرد بؤ وهزاره تيك كه هاوكارى كارگه يهك يان
كۆمپانايهك بكات و پاره يهكى باشى بؤ دابىن بكات له بهرام بهر جي به جيكردى ئەم
كاره شيان برىك پاره يان وهرده گرت!

هه موو ئەم كارانه ش ليدانىكى گه و ره يان ده دا له ناوبانگى خيزانى په هله وى. به لام
به داخوه خوشك و براكانى شا و ئەو كه سانه ي كه ده بوونه هوى شكاندى ئەم حه يا
و ناوبانگيه ناگادارى ئەم مه سه له يه نه بوون و محمد په زاش كه له بنه رته دا كه سيكى
شهرمن و حه يادار بوو په وى نه ده هات به خوشك و براكانى شتيك بليت و بييته ريگر
له و كارانه يان!

بويه جه نابهى نه شريف و شه مسه و شاهپور غلامرزا (به تايبه تى شاهپور غلامرزا)
ئەو مافه يان نيه كه كتيب بنوسن و چاوپيكيه وتن نه نجام بدن و بليت: (فه رح و په زا
قطبى و ده و روبه ره كانى فه رح به ريونوينى و پيشنياره هه له كانى خويان بوونه
هوكارى كه وتنى شا!)

ده لين نه عامه له كاتى مه ترسى و هه ره شه دا سه رى خوى ده كات به ژير خاكه وه،
چونكه واده زانيت نه گه ر خوى هيج نه بينيت نيدى هيج شتيكيش نه و نابيينت!
نه نامه كانى خيزانى محمد په زاش ريك وهكو نه عامه كارىان ده كرد. ئەوان سه ريان
كردبوويه ژير خاكه وه و له بهر نه وهى كه خويان خه لكىان نه ده بينى و سو كايه تيان
به خه لكى ده كرد، و ايانده زانى خه لكيش ئەوان نابيينت!

له كاتيكدا كه خه لكى زور به وردى كردار و هه لسوكه وتى ئەوانى خستبوويه ژير
چاوديري وه و به هه ر ريگه يهك هه بوايه خه لكى هه وال و باسه كانى بلاو ده كردنه وه!
ناوه ندى هه والى پارس راپورت و بابه تيكي تايبه تى بلاو ده كردنه وه كه
ناوه رو كه كه ي زياتر راپورتي راديوكانى ده ره وه بوو. ئەم بابته و هه والانه به مور و
سه رداخراوى و به نه يننى ده هات بؤ ئيمه و ئيمه ش له و راپورت و بلاو كراوانه دا
ده مانبينى كه هه وال له باره ي چالاكيه بازگانيه ريگه پيندراو و ريگه پينه دراوه كانى
بنه ماله ي خيزانى محمد په زاوه بلاو كراوه ته وه، هه لبته زياتر ئەو بابته تانه له
راديوكانى ده ره وه و به تايبه تى راديوى به غداد و راديوى حيزبى توده وه وه ره ده گيران.

رادیوی حیزبی توده له ئەلمانیاى پۆژه‌لاتى به‌رنامه فارسیه‌کانى خۆى په‌خش ده‌کرد و دوابه‌دواى هه‌واله‌کان باسى به‌رنامه‌یه‌کى هه‌بوو له‌سه‌ر خراب به‌کاره‌ینانه‌کانى خیزانى په‌هله‌وى (هیچ شتیک نه‌وه‌نده‌ى رادیوی توده محمد رهزای توپه و بیزار نه‌ده‌کرد!)

کاتیک محمد رهزا ده‌بیست که رادیوی حیزبی توده تایبه‌تیرین و نه‌ینتیرین هه‌واله‌کانى په‌یوه‌ست به‌شا و خیزانه‌که‌ى ده‌زانیت و په‌خشیان ده‌کات توپه ده‌بوو و قسه‌ى توندی پى‌ده‌وت.

ده‌یوت: (ئه‌مانه کۆمه‌لیک بى‌عه‌قلن که قسه و باس له‌سه‌ر یه‌کسانى و ئه‌م شتانه ده‌کن. مه‌گه‌ر ده‌کریت (شا)یه‌ک له‌گه‌ل په‌عه‌تیکى ئاساییدا یه‌کسان بیته‌؟)

محمد رهزا هه‌میشه بو‌پشتیوانى قسه‌کانى، قسه‌ى که‌سایه‌تیکى ناسراوى ده‌هیناوه که پاش ۲۸ ئۆگۆستى ۱۹۵۲ بو‌پشتگیری شا کردبووى، ده‌یوت: (ته‌نانه‌ت میروله‌کانیش پاشایان هه‌یه‌!)

محمد رهزا هه‌موو په‌خنه‌گره‌کانى خۆى و خیزانه‌که‌ى به‌توده‌یى و مارکسى ناوده‌برد. هه‌ر له‌به‌ر ئه‌م هۆکاره‌ بوو که من و که‌که‌م که زیاتر له‌خه‌لکى تر نزیک بووین له‌و خیزانه‌ بو‌ئوه‌ى تۆمه‌تبار نه‌کرین به‌لایه‌نگرى له‌توده‌ییه‌کان و مارکسیه‌کان به‌ره‌ به‌ره‌ چاوى خۆمان له‌ناست ئه‌و کاره‌ ناپه‌سه‌ندانه‌ى خوشک و براکانى داخست و هه‌ولماندا هه‌مووشتیک فه‌رامۆش بکه‌ین و گرنکى پى‌نه‌ده‌ین.

شه‌ویکیان له‌مائی محمد على (برام) له‌که‌نار په‌وبارى که‌ره‌ج میوانیکى نیوه تایبه‌تى سازکردبوو. ئاماده‌بوه‌کان ئه‌گه‌ر له‌بیرم بینه‌وه‌ بریتى بوون له‌: (قاسم لاجوردى، ژه‌نرال حسین فردوست و فه‌یروزه، ژه‌نرال قره‌باى، ژه‌نرال نعمت الله نصیری، محمد على مسعودى، ره‌زا فلاح، منوچه‌هر ئیقبال و که‌که‌ى، ره‌زاخان قطبى (برازام) و هاوسه‌ره‌که‌ى، جهانگیر ناموزگار، هوشه‌نگ ئه‌نصارى و...)

من تیگه‌یشتم هه‌رچه‌نده ئه‌م میوانیه ناسیاسى و ناپه‌سى و وه‌کو ده‌لین نیوه په‌سى بوو، به‌لام میوانه‌کان له‌لایه‌لای قسه‌کانیادا جارچاریک ناماژیه‌یان به‌لیهاتووى و شاره‌زای محمد رهزا ده‌کرد و له‌لایه‌کى دیکه‌ش قسه‌یان ده‌وت به‌یه‌کیتى سوڤیه‌ت و حزبی توده‌!

له باره ی بابته که وه له گه ل براکه مدا دهستان کرد به گفتوگو.

رهزا وتی: (ئهم داماوانه دننیان که به یانی زوو هه وائی ئهم شهو دهگاته وه گوئی شا! هر له بهرئه وه هه ریه که یان پیشبرکیی بوو له سه ر پیا هه لدان و وه سفکردنی شا! وتم: باشه ئه ی بوچی قسه به حزبی توده و یه کییتی سو فیه ت ده لئین؟

رهزا وتی: (چونکه ئه مانه ده زانن که محمد رهزا زور رقی له کۆمونیست و توده ییه کانه و ده یانه ویت خو یان به دوژمنی سه رسه ختی کۆمونیست و توده ییه کانه پیشان بدن و به م شیوه یه پیگه ی خو یان به هیزتر بکه ن!)

راستیه که ی ئه وه بوو که محمد رهزا هیچشتیکی به قورسی نه ده گرت جگه له توده ییه کانه! ژه نرال فردوست سه روکی لیکۆلینه وه ی شاهنشاهی. هه ندیکجار له گه ل گروپه لیکۆلینه وه که ی خو ی چه ندین مانگ جاری واش هه بوو سالیک ئه رک و ماندو بوونی ده کیشا و لیکۆلینه وه ی له ئیداره یه کی ده ولته تی یان سو پای ده کرد و به لگه ی په یوه ست به دزی و گه نده لی وه زاره ته کان و به رپرسه یه که مه کانی ئاماده ده کرد و دهیدا به شا. به لأم محمد رهزا ته نها فرمانیده دا که ئهم راپورتانه تو مار بکرین.

شا ده یوت ولات پاره ی زوری هه یه و ئهم کۆمه له دزه که مانه زه ربه یه کی به و شیوه یه ناده ن له داراییه کانی ولات و کاتیک که ئیمه یه ک ملیارد دو لار ده ده یین به میسر، و یه ک ملیارد دو لار ده ده یین به ئیسرائیل، و نیو ملیارد ده ده یین به سه رچاوه ناویه کانی له ندن و نیو ملیارد ده ده یین به هه ندیک له ولاتان به قهرز!) ئیدی چ گرفتیکی تیدایه که کۆمه لیک له به رپوه به رانی ولاتیش ده ولته مند ببن و قه له و ببن!

محمد رهزا نه ک هه ر چاوی داده خست له به رامبه ر که سانیکدا که له سه ر بوجه ی ده ولته تی پی ده گه یشتن و ناخونه کیان لی ده دا، به لکو له به رامبه ر ئه و که سانه شی که چالاک ی نا کۆمونیستیان هه بوو لیبورده ی پیشان ده دا. به لأم ئای به حالی ئه و که سه ی که بچوکتین مه یلی بو کۆمونیست هه بوایه!

کچه که م ده یوت: (ئه مریکیه کان و ئینگلیزه کان له ده ورو به رماندا چا و گوئی تیژیان هه یه و بچوکتین جو له و هه لسوکه وتمان ده گه یه ننه واشنتو ن و له نده ن)

بۆيە، وادىيار بوو كە توندبوونى محمد پەزا لەدژى كۆمۇنىستەكان زياتر بۇ بەدەستەينانى دۇنيايى واشنتۇن و لەندەن بوو، تاوەكو ئەوان دۇنيا بىن كە لە ئىراندا سەنگەرىكى بەھىز ھەيە لەبەرامبەر ھەژمونى كۆمۇنىستى.

ئىستا كە قسە و باس ھاتە سەر ئاشنايان و نزيكەكان و ناوى حزبى تودە و كۆمۇنىزم و ئەمريكا و بەرىتانىا و يەكئىتى سۆقىتە برا پىگەم پى بدە ھەندىكىش لەبارەى تودەيە ياخيەكانوھ قسە بكەم.

لەناو كەسايەتەكانى دەربارىەكان و سەرۆكى دەزگا دەولەتى و تەنانەت لەناو كەسانى پلە يەكى ھەزارەتەكان و زانكۆكانىشدا كەسانى خاوەن پىشىنەى كۆمۇنىست ھەبوون.

پىش ھەمووكەس دەبىت ناوى (ئەمىر عباس ھەويدا) بېرىت كە لەسەردەمى خويىندكارىيدا لە پارىس و لە جنيف و لە بروكسل و لە بەيروت چالاكى تودەيى ھەبوو.

من ئەم زانبارىەم بەبى ھىچ ئەملاو ئەولايەك لە خودى ئەمىر عباسوھە بىستوھ. يەكئىكى دىكە (ھۆشەنگ نھاوھندى) ھەزىرى كار (دواتر ھەزىرى ئاوەدانى و نىشتەجىبوون) بوو كە لە سەردەمى خويىندىدا لەگەل فەرەح لە پارىس ناسىبىووى و لە ھاوپىيانى سەردەمى فەرەح بوو لە پارىس. كەسىكى دىكە كە ئىستا لە بىرە (محمود جەفەريان) (جىگرى رادىو-تەلەفزيۇن) بوو. لە پۇژنامەنوسە بەناوبانگەكانىش دەتوانم ناوى (پەروىز لوشانى) و (ئىسماعىل پوروالى) بىەم. لە سەرمایەدارە گەورەكانىش دەتوانم ناوى غلامحسین ئىبتهاج و براكانى بىەم. لە سەربازىەكانىشدا دەتوانىت نامازە بە سەر لەشكر ئەحمەد مقربى بكرىت.

بەكورتى ھەرچەندە بە سەدان تودەيىمان ھەبوو و كە زۆرتىريان بەھايى بوون بەلام گىيانى خويان دەكرە قوربانى بۇ محمد پەزا. (بەلام من گومانم ھەبوو لەم دەربىرەن و قوربانىەيان!)

محمد پەزا دەيوت: (ئەم دامارانە كە لە گەنجىدا ھەلخەلەتئىنرا بوون بە ھۆتافى ئازادى و دادپەروەرى كۆمەلەيەتى و خۆشگوزەرانى كۆمۇنىستەكان، ئىستا لەم تەمەنەدا بەچاوى خويان دەبىنن ئەو جىھانە باشەى كە كۆمۇنىستەكان باسيان دەكرە

له ئيراندا دەبىنرئىت و بەرچاۋ دەكەۋىت! ھەر لەبەر ئەۋەيە ئىستا بونەتە لايەنگرى
يەكەمى ئىمە!

بە باۋەرى من، ئەم كەسانە ئەو درۆزنانە بوون لە گەنجيدا جىھانىيان لەسەر پىنى
شۆپشە كۆمۇنىستىيەكانى دەبىنى (و بۇخۇشيان ئايندەيەكى پوونيان وينا كردبوو).
ھەر بۇيە چوونە ناۋ چالاكى فېدراسىيۇن و كۆمەلەي خويندكارانى تودەيى تاۋەكو
لە يارمەتتەكانى حزبى تودە سودمەند بىن. بەلام پاش خويند كاتىك گەرانەۋە بۇ
ئىران و كاتىك بارودۇخەكەيان بە پىچەۋانەي تودەيەكانەۋە بىنى (بەتايبەتى پاش
پووداۋى ۲۸ ئۆگۈستى ۱۹۵۲ كە پىيارى نياساى حزبى تودە دەرگرا). بە ئاراستەي
باۋە سەريان شۆپر كرد و بوونە ھاۋبىرى حكومت و دەسەلات.

(ھەويدا) بانگەشەي ئەۋەي دەكرد كە لە گەنجيدا كۆمۇنىست بوۋە بەلام فەرەح كە
دۆسيەكەي بىنى بوو دەيوت ھەويدا لەسەردەمى خويندنىدا لە پىزى خويندكارانى
تودەيى و ئىرانىيانى دژە حكومت لەدەرەۋە ۋەكو سىخوپرئىك خەرىكى كۆكردنەۋەي
زانىارى بوو بۇ حكومتى ئىران. (ھەويدا) دواتر بوو بوو بە ئەندامى ساۋاك و يەكئىك
بوو لەسەرچاۋەكانى ھەۋالى ساۋاك لە دەرەۋەي ۋلات.

(مەنۇچەر ئازمون) يىش كە گەيشتە ۋەزارەت لە تودەيەكانى پىشوو و لە
كارمەندانى دواترى ساۋاك بوو!

(ھەويدا) و (ئازمون) ئەۋەندە لە كارەكەي خۇياندا لىزان بوون كە تەنانەت بووبوون
بە ئەندامى حزبى تودە لە نەمسا!

(محمود جەعفەريان) لە ئەفسەرانى تودەيى سوپاى شاھنشاهى بوو كە پاش
كەشفبوونى تۆپى ئەفسرانى حزبى تودە لەناۋ سوپادا دەرگرا و ماۋەيەكى زۆرىش
چاۋدىرى كۆمپانىيەيەكەي خەتى ھاتوچۇ بوو. بەلام دواتر توانى لەناۋ حزبى
رستاخىز خۇي پىنگەيەنئىت و بىيئە جىنگرى برازاكەشم لە رادىۋ-تەلەفونى
نەتەۋەي ئىران!

بەپىنى ئەۋ بەدۋاداچوونەي كە كردم دەيانوت (ئەبو الحسن ئىبىتھاج) يىش لە
سەردەمى خويندكاربوونىدا تودەيى بوۋە.

چۆن دەكریت كەسێك بەو بېر و مەرامە كۆمۆنېستىيەوہ كە دەبیت بۆ خۆشبەختى خەلكى گشتى كار بكات تاوہكو ئەو پادەيە پارە پەرسىت بىت و ببىت بە يەكێك لە دەولەمەندترین پياوانى ولات؟

بۆيە، ئەو مافەم پى بدهن ئەم كۆمەلە كەسانە بە ھەلپەرسىت و بەرژوہەندى خواز ناوبەرم چونكە لە ھەر سەردەمىكدا بەپىنى خواستى ئەو كاتە خۆيان دەگونجاندا لەگەڵ ئەو باروودۆخانەدا وەكو ئەو پەندەى كە دەلەيت لە كوى با ھەبوو لەوى شەن دەكات! پاش كەوتنى حكومەتى شاھنشاهى ئىران بىنيم لە ھەندىك لە كتیبى ياداشتەكاندا و يان لەناو باسى پروداوہكانى دەستگىركراوہكاندا وەكو پەرويز نىخواھ و محمود جەعفەر لە قسەكانى خۆياندا وتويانە: (بە درۆوہ خۆمان نزيك كردبوويەوہ لە حكومەتى شا تاوہكو بتوانين لەناوہوہ زەربەيەكى گەورەى لى بدهين!) جەعفەريان بە ئاشكرا لە دادگای شوپرشدا وتبووى ئيمە گەيشتبوونە ئەو دەرئەنجامەى كە دەمانتوانى بە نزيك كردنەوہى خۆمان لە پزىم باشتەر كرمۆلى بكەين و كانى بدهين!

تیبينى بكەن بزەنن چ كەسانىكى شەريف لە گەلماندا بوون! فەرىدون ھەويدا لە ياداشتەكەيدا سەرەپاى ئەو درۆ زۆرانەى كە كردويەتى بە پىنى وتەى براكەى خۆى كە ۱۳ سالى تەواو سەرۆك وەزيران و بەپىنى ياساى بنەپەتى ولات بە كەسى يەكەمى ولات حساب دەكرا بابەتێك باس دەكات لەو بابەتەدا تروپكى مەزئومىيەتى زاوا خۆشەويستەكەم دەخاتەپروو!

(فەرىدون ھەويدا) كە خۆدى خۆيشى يەكێك بووہ لە تودەييە ھەلگەراوہكان باسى ئەوہ دەكات چۆن كەسانى تودەييى لەناو حكومەتدا دەسەلاتيان پەيداكردبوو و وەكو (مۆزانە) كەوتبوونە گيان و كرۆكى حكومەتەكە و بوونە ھۆى كەوتنى!

محمد پەزا بە سادەيەكى زۆرەوہ وايرى دەكردەوہ كە ئەم كەسانە كەوتوونەتە ژيەر كارىگەرى پيشكەوتنەكانى ولات(!) و ئەو ھەنگاوہ چاكەسازيانەى حكومەتەوہ و بىروباوہپى توندپەويانەى پيشوويان واز لىھيناروہ و خۆيان بەستوہ بە خزمەتكردنى حكومەت و دەولەتەوہ!

هەر ئەم (فەریدون ھەویدا) محمد پەزا تاوانبار دەکات بەوہی کہ زۆر نامەردانە براکەہی (ئەمیر عباس)ی وان لێھینا و خستیە دەست ئایەت اللہ خلخالی (قازی دادگای شۆپرش).

محمد پەزا یەکیک لە گەورەترین و گەرنگترین کارە سیاسییەکانی لە دەرەوہی ولات دابوو بە (فەریدون ھەویدا) تاوہکو ببیتە نوینەری ئێران لە نەتەوہ یەکگرتوہکان و دەرخەری سیاسییەتەکانی دەولەتی ئێران و پشتیوانی پڑیم لە کۆمەلەہی نەتەوہیە یەکگرتوہکان. بەلام لەکاتیکیدا کہ فەریدون ھەویدا سوودی لە باشترین توانای دەولەتی وەردەگرت بە ھۆی ئەو پینگە باشەہی کہ لەبەردەستیدا بوو، کہچی لە پشتەوہ خەنجەری دەدا لە پاشاکەہی خۆی.

پاش ئەوہی لە سالی ۱۹۷۸ لە ئێران چووینە دەرەوہ ھەندیک لە بەرپرسەکانی وەزارەتی دەرەوہی ئەمریکا لە ئەسوان لە (میسر) ھاتن بو بێنینی محمد پەزا. یەکیک لەو کەسانە (ئارماتۆ) بوو کہ بەبێ ھیچ ئەملائەولایەک و بێ پەردە زانیاریکی زۆری خستە بەردەست محمد پەزا.

ئارماتۆ کہ زانیاریکی زۆری ھەبوو لەسەر بەرپرسەکانی ئێران باسی ئەوہی کرد بو محمد پەزا چۆن (فەریدون ھەویدا) وەکو پاریژکاریکی وەزارەتی کاروباری دەرەوہی ئەمریکا پۆلی بێنیوہ و زانیاری و بابەتی زۆری خستوہتە بەردەست وەزارەتی دەرەوہی ئەمریکا.

ئارماتۆ وتی: (فەریدون ھەویدا شای بە کەسیکی نەخۆش و داماو ناساندوہ کہ بەھیچ شیوہیەک لەتوانایدا نیە بارودۆخی ئێران ھەلبەسەنگینیت و ئەگەر ئەمریکا بیریک لە داھاتوی ئێران نەکاتەوہ بێ گومان ئێران دەکەوێت دەست کەسانیکەوہ کہ لایەنگری یەکیتی سوڤیەت دەبن!)

لێرەدا پێویستە باسی بەسەرھاتیکی سەرنجراکیش بکەم کہ نیشانەری پەیوہندی نیوان فەریدون ھەویدایە لەگەڵ ئەمریکادا.

ئەگەر ھەلە نەبم، لەکۆتایی مانگی ئۆکتۆبەری سالی ۱۹۷۸ بوو کہ کچەکەم (فەرەح) بە نیگەرانیەکەو باسی ئەوہی کرد کہ رۆحیەتی محمد پەزا زۆر خراپ تیکشکاوہ.

هۆکاره کهیم پرسى . كچه کهم وتى: (ساواک ده قىكى تۆمارکراوى گفتوگوى
فهرديدون هويداي له گهل براکەى ئەمير عباسى هيناوه بۆ لای شا)
فهرديدون به تەلهفون له نيۆيورکەوه قسهى له گهل براکەى کردوه و داواى لى کردوه
به بى هيچ دوودلئىک خاکی ئيران به جيبهئليت.

فهرديدون لەم پهيوه نديه تەلهفونيه دا به ئاشکرا وتبووى به براکەى که له گهل
به پرسانى ئەمريکا دا قسه م کردوه و ئەمريکيه کان پييان پراگه ياندوم که ئيشى شا
تەواو بووه و باشتره تاوه کو درهنگى نه کردوه ئەمير عباس خاکی ئيران به جيبهئليت و
مانه وهى له ئيراندا ئيدى له بهرژه و هندی ئەودا نيه.

من ئىستا رىک وه کو خودى ئەو دهقى قسانەم له بير نيه، به لام بابە ته که به کورتى
ئەوه بوو که فهرديدون هويدا له گهل هاوړى دەسه لاتداره ئەمريکيه کانى خوى قسهى
کردوه و به پرسه بالاکانى ئەمريکا پييان وتبوو ده بئت شا بروت!

ههروه ها ئەم شريتى گفتوگويه ئەوهى ده خسته پروو که فهرديدون هويدا له گهل
به پرسه ئەمريکيه کاندا پهيوه ندى زۆر پيچه وانەى ئاراستهى بهرژه و هندیه کانى
حکومه تى سه لته نه تى هه بووه. محمد رهزا پاش بيستنى ئەم قسانه فه رمانى
دهستگير کردن و زيندانى کردنى ئەمير عباسى دا و وابزانم له حه قده يان هه ژدهى
مانگدا بوو که حکومه تى سه ربازى هويداي دهستگير کرد و خستيه ناو زيندانى
چه مشيديه وه!

من ئەو شه وهى که هويدايان دهستگير کرد و خستيانه زينداوه وه نانى ئيواره م
له گهل كچه کهم و محمد رهزادا خوارد.

له سه ر ميژى نان خوار د نه که وتم به محمد رهزا: (جه نايى چه زره ت! باش نيه تو
سه روک وه زيرانه کهى خوت بکه يته زيندانه وه. ئەم کاره به زيانى خوت تەواو ده بئت.
هويدا نزىکهى سيانزه سال فه رمانه کانى توى جيبه جى ده کات و خه لکى ده لئىن
شاهنشاه داني ناوه به خراپه کارى و سه ر پيچه کانى هويدا و ئەوه ندهى دىکه د لئىنا
ده بن له و باس و خواستانهى که له باره يه وه ده کريت!)

محمد رهزا له کاتىکدا که به توندى بيتاقت و نيگه ران بوو وتى: (ئەمه پياوه بچوکه
نيره موکه و برا خراپتره کهى يه کىکن له خيانه ترين که سه کان.)

زانباری ساواک که ماوهیهکی زور پیشتز نهوهی دهخسته پروو که هویدا و براکهی
فهریدون له و کاتهوهی که جهمشید ناموزگار هاته سهر کار و دهستیگرد به
چاکهسازیه نابوریهکان دلی خوشیان نهماو و دهستیانکرد به پیدانی زانباری هله به
نهمریکیهکان.

محمد رهزا دهیوت چهندین سال پیشتز زانیویهتی که نهمیر عباس هویدا لهگهل
ریکخراوه نهینیهکانی نهمریکا و بهریتانیادا پهیوهندی زور نریکی هیه بهلام نهم
وایری دهکردهوه که نهگهر کهسیکی وهکو نهمیر عباس سهروک وهزیرانی ئیران بیت
نهما نهمریکیهکان و بهریتانیهکان پییان خوشه. بهلام ههرگیز تهصوری نهدهکرد که
نهمیر عباس که ههمیشه خوئی به سوپاسگوزار و فیدای شا دهزانی زانباری هلهبه
بدات به نهمریکی و ئینگلیزهکان و بو توله سهندنهوه له محمد رهزا و جهمشید
ناموزگار زهربهیهک بدات له بنهمای سهلهتهنهتی ئیران!

پاش کهوتنی دادوودخان له نهفغانستان (سالی ۱۹۷۶) محمد رهزا توشی بیتاقهتی
و نیگهرانیکی زور بوو.

من دووجار محمد رهزام زور به بیتاقهت و غهمگین بینوه. جاریکیان پاش بیستنی
ههوالی سهرکهوتنی جیمی کارتهر بو سهروکی نهمریکا و جاریکیشیان پاش بیستنی
ههوالی کهوتنی دهولهتی نهفغانستان.

کچهکه م دهیوت: (محمد رهزا) زور رقی له کارتهر بوو و وهکو جون ئیف کهندهی
سهیری دهکرد.

محمد رهزا کارتهری به پیایوکی بچوکی لادینی ناودهبرد. هوکارهکشی نهوه بوو
که جیمی کارتهر کیلگهیهکی گهوهی علی بابای بهرپوه دهبرد و یهکیک بوو له
جوتیاره سهرهکیهکانی نهمریکا.

دیموکراتهکانی نهمریکا لهسهردهمی (جون ئیف کهندهی) بوچوونی هاوکاریان
لهگهل محمد رهزادا نهبوو و ئیمهش دهمانزانی که کهندهی جاریکیان ویستبووی
محمد رهزا لابهریت و علی نهمینی بهینیته جینگهکی بهلام بهریتانیهکان ریگریان له
کاره کردبوو.

محمد رەزا دەیوت: (ئەمەریکیەکان گروپپیکى دووژمنى بیدەنگیان لە ئێراندا ھەیه کە ھەركاتیک بیانەویت دەتوانن ئالای دوژمنایەتی بەرز بکەنەوہ).

ئەم گروپە دووژمنە دژە دەولەتیە پینکھاتبوون لە کۆمەلنیک لە پیاوانی نەتەوہیی- ناینی و کەسانی سەردەمی خۆمألێکردنی نەوت وەکو دکتۆر محەد مەصدق کە دەیان وت دەبیست شا وەکو شاژنی بەریقانیان تەنھا سەلتەنەتی بەدەستەوہ بیست نەك حکومەت!

شاچەندجاریک لەم گروپە دووژمنانەى دەستگیر کردبوو و خەستبویە ناو زیندانەوہ.

پاش ئەوہی (جیمی کارتەر) لە ئەمەریکا دەرچوو محەد رەزا توشی گەورەترین ھەلی سیاسی سەردەمی خۆی بوو بۆ دابخۆشبوونی دیموکراتەکانی ئەمەریکا و ئەو حکومەتە تازەییەى کە ھاتبوویە سەر کار ئەویش بانگی فەزای کراوہ و ئازادی دەرکرد!

لەو ھەلومەرجە ئابوریە خراپە کە پێژەى ھەلئاوسان لە زیادبووندا بوو، کردنەوہى فەزای سیاسی بۆ ئێران بووہ ھۆی زیاتربوونی پەخنە و ناپەزایەتی دژی دەولەت و سەلتەنەت.

ھێرشى یەکیتى سوڤیەتى جاران بۆ ئەفغانستان پینگی جیھانی محەد رەزای خەستە مەترسیەوہ.

تاوہکو ئەو کاتە ئێران بەرپرسیاریەتیکى گەورەى ھەبوو کە وەکو بەرەبەستیکى بەھیز پینگری لە ھەژموونی کۆمونیستەکان دەکرد لە ناوچەى ھەستیارى پوژمەلاتى ناوھراستدا. بەلام سیاسەتە خاوە و ئارامەکانى شا لە ئەفغانستان بووہ ھۆى کەوتنى دەولەتى ژەنرال محەد داوود خان و (پاشان لەشکرکیشى سوڤیەت بۆ ئەفغانستان)

کەوتنى ئەفغانستان بربەرەى پشتمى محەد رەزای توشى لەرزین و داخووران کرد. ژەنرال محەد داوود خان پیاویکى لایەنگرى پوسەکان بوو بەلام پاش ئەوہى گەیشتە سەرۆکایەتى کۆمار شوینەکەى گۆپرى و پووی کردە پوژناواییەکان. بە پووتیکردنى داوودخان بۆ پوژناوا محەد رەزا پوولى کەسى یەکەمى بینى.

من له گەل ژه نرال دوود خانی کۆچکردوو چه ندينجار دیداری دۆستانه م هه بووه.
پیاویکی زۆر خوش مه شره ب، نه ديب، نه هلی شعر و عیرفان و قسه خوش که زمانی
فارسی به زاری دري زۆر به شیرین قسه ی پی ده کرد.

بالا بهرز، جسمیکی گه وره و که چلی هه بوو.

داوودخان له روسیا خویندبووی و له خانه دانانی محمد زاهرشای پاشای
نه فغانستان بوو، که له درژی پاپه پی و زاهرشای دوورخسته وه.

پوسه کان پشتیوانی نه م هه لگه پرانه وه یان کرد. به لام پاش نه وه ی که داوودخان
توانی جیگه پی پی خوی به هیز بکات. پشتی له پوسه کان کرد و له و چه ند سه فه ریدا
که پووی کرده ئیران داوای کرد که محمد رهزا بیته میانجیکه ری نیوان نه و
نه مریکا و بیته سه رچاوه یه ک بو دروستکردنی په یوه ندی له گه ل پوژئاواییه کان.

محمد رهزاش فه رمانیدا هاوکاریکی زۆری دارایی فراوان بگات به ده ست
نه فغانستان.

سه ره پای دروستکردنی چه ند سه دیکی هاوبه ش له خاله سنوریه کان و هاوکاری
ئابوری له گه ل یه کتری چه ند ریکه وتنامه یه کیش مۆرکا له نیوانیاندا.

نزیکی داوودخان له گه ل محمد رهزا و ها توچۆ ناشکرا و شاراوه کانی له گه ل ئیران له
دیدي پوسه کانه وه به شاراوه ی نه ما و پوسه کان له م پچرانی په یوه ند ه ته حه مولیان
نه کرد و توانیان کلکی داوودخان بپچرینن.

کوده تاجیه کانی حکومه مت پاش هیرشکردنه سه ر کۆنچکی سه روکایه تی کۆماری
داوودخان هاوسه ر و منداله کان و ته نانه ت نه وه کانیشیان له سیداره دا و به م شیوه یه
وه چه کانیشیان له ناویرد.

سه ره نه نجام، چه ند کوده تابه کی یه ک له داوای یه ک، بووه هو ی نه وه ی که به ناشکرا
سو فیه ته کان ده ستوه ریده نه نه فغانستان و پوسه کان نه و که سانه یان خسته سه ر
ده سه لات که ده ستیشا نکرای خویان بوون و توانیان بگه نه نزیک ده می ته نگه ی
هورمز که په گی ژیانی جیهانی پوژئاوا بوو!

من زۆر نه ده چومه ناو پرسى سیاسى و ورده کاریه کانیه وه. کچه کم ده یوت:
نه مریکیه کان محمد رهزا به هو کاریک ده زانن بو که وتنی نه فغانستان!

له لايه كه وه نه مريكيه كان ده ترسان له وهی كه پاش نه وهی كه نه افغانستان كه وه
دهست روسه كان ببيته هوی نه وهی هه ژموني خويان له ئيراندا زياد بكن و له لايه كي
ديكه وه ببيته هوی نه وهی كه توده ييه كان دووباره سره ه لبدنه وه.

نه مه ئيدي نهيني نيه و هه مووكه س ده زانيت كه جيمي كارتر له بيره وه ريه كانی
خوی وتويه تی نه مريكا بويه پشتيواني خوی له هاتنه سر نه و كه سه ئاينانه كرد
تاره كو بينه ريگر له به رده م هاتنه سر حوكمی توده ييه كان^۱.

كارتر ده لیت رايژكاره كانی پينان وتوه به رده وامي نانارامی له ئيران و پشتيواني
نه مريكا له شا ده ببيته هوی گه شه كردن و سره ه لدانه وهی توده ييه كان!

نه م زانياره هه لانه چ كه سيك دهيدا به ئيرانيه كان؟ كه سانی وه كو فه ريدون هويدا!
كۆمه لنيك له عه قلی كه م وكورت كه خويان نه ندای حكومه ت و به شيك بوون له
ده سه لاتدارانی ده ولت كاتيک بارودوخه كه يان به ره و گوڤان برد، بو نزيك كردنه وهی
خويان له نه مريكا و خزمه ت كرده نيان ده ستیان كرد به ليدانی شا. ته نانه ت يه كيك له
كارمهنده پايه به رزه كانی ئيران له نه ته وه يه كگرتوه كان چوه ناو پيزی ئوپوزسيون و
دوژمنه كانه وه!

من هه رچه نده خوالیخوشبوو نه مير عباس هه ويدام به هوی جو له و گالته و
گه په كانيه وه خوشده ويست، به لام هه ميشه باوه ريم وابوو ده ببت بو پياوتی مه ردايه تی
له ناو پياواندا بوی بگه ريببت. هه ويدام به داخه وه پياو نه بوو كه سيك بوو له نيوان

---

^۱ - پاش ده ستبه سراگرتنی سه فاره تی نه مريكا له تاران كه له لايه ن خویندكارانی هيلى نيمام
خمينی كۆمه لنيك به لنگه و ديكۆميننت له باره ی نه م كه سانه وه به ده ستها ت كه له ناو ده سه لاتی كاتي دا
هه ژمونيان هه بوو سر به نه مريكا بوون، خویندكاره كانيش به بلاو كردنه وهی نه م به لنگه بووه
هوی نه وهی كه نه م كه سانه له ناو حكومه تدا دوربخرينه وه و كۆمه لنيكيشيان دادگايی بكرين.
دوا به درای نه م پووداوانه نه م شوپشه ی كه سه رانی نيسلامی له ئيران به شوپشی دووه ناويان برد
ده ولته كاتي كه ی مهندس بازركان كه حه زی ده كرد هيلى په يوه نديه كانی له گه ل ويلايه ته
يه كگرتوه كاندا بپاريزيت ده ستی له كار كيشايه وه و هه نديك له كه سايه تيه ناسراوه كانيش وه كو
نه م ئينتزام به تاوانی سيخوپی بو نه مريكا ده ستگير کران و زيندانی کران.

حالتی ژن و پیاویدا که ئەمەش نابیت چاوەپروانی پیاوہتی و مەردایەتی و وەفاداری لی بکریت.

براکەبشی لەو خراپتر بوو. ھەمووکەس دەزانیت کە فەریدون و براکەمی ئەمیر عباس گێژدەمی نەخۆشی نیژیازی بوون.

من ھەرچەندە ھەولمەدەدا خۆم تیکەلی پرسی سیاسی نەکەم. بەلام چەندینجار لە کچەکەم ئەپرسی ئایا لە ولاتی ئیران وشکەسانی پیاوہ و پیاو پەیدا نابیت کە محمد رەزا ناپیاویکی کردوہ بە سەرۆک وەزیران؟

جگە لە منیش، مەھندس ئەردەشیر زاھدی چەندینجار بە ئاشکرا باسی خراپەمی ئەمیر عباس و بەتایبەتی فەریدون لەلای محمد رەزا و کچەکەم کردوہ و بە پونسی وتویەتی کە ئەم دوو برایە ھاوجنسبازن و ئەمەش بۆ ئابرو و کەرەمەتی ئەم ولاتە باش نیە کە سەرۆک وەزیر و نوینەری ولات لە نەتوہ یەکگرتوہکان (ھاوجنسبان) بن! ئەردەشیر کە بەھیچ شیوہیەک قەسە نەدەخواردوہ ھەندیگجاری لەناو میوانیەکان و پیاوانی ناسراویشدا بە قەسە پیس ناوی ھەویدا و براکەمی دەبرد و دلنیاش بوو ئەم قسانە دەگەنەوہ گوئی محمد رەزا.

فەریدون ھەویدا لە کتیبەکەیدا، زاوا کوچکردوہکەم بە بی وەفا و تاوانبار ناو دەبات و زۆر بی بەزەبیانە پەرخنە لە محمد رەزا دەگریت بەھۆی بەجێھێشتنی ئەمیر عباس ھەویدا لە تاران بۆ ئەوہی کە کەوتە دەست شوپشگێرەکان و لەسێدارەیاندا. بەلام لەبارەمی ناپیاویەکانی خۆی و براکەمی ھەویدە ھیچشتیک باس ناکات.

محمد رەزا، پاش دوورخستنەوہی ئەمیر ئەمیر عباس ھەویدا، پێشنیاری بۆ کرد وەکو سەفیر پروات بۆ بەلجیکا.

ھەویدا سالانی خویندن و گەنجی خۆی لە برۆکسل گوزەراندبوو و محمد رەزا بەبی لەبەرچاوغرتنی ئەوہی کە ھەویدا ماوہی سانزە سال فەرمانرەوای ولات و بەرپرسی سەرھەلدانی ھەموو کیشە ئابوری و کۆمەلایەتیەکان بوو، بەرپرسی سەفەرەتی ئیرانیشی پی بەخشی لە برۆکسل تاوہکو ھەویدا سالانی کۆتای تەمەنی خۆی بە ئارامی و لەو ژینگەییەدا بەریتە سەر کە خۆشی دەوێت. بەلام ھەویدا دەیویست لە

ئىران بىمىنىتەۋە و تۆلە لە ھاۋپى دوزمىنە سىياسىيەكانى بىكاتهۋە. ھەيدا محمد رەزاي ناچار كورد ۋەزارەتى دەربارى شاھنشاهى بدات بە دەستىيەۋە.

ھەيدا بە ۋەرگرتنى ئەم پۆستە مەبەستى ئەۋە بوو بتوانىت لەلایەكەۋە ھەر لە ترۆپكى دەسەلاتدا بىمىنىتەۋە و لەلایەكى دىكەشەۋە بۆ ئەۋەى ھەر جەمشىد ناموزگار و بەرپۆۋەبەرانى دەۋلەتیش لەژىر دەسەلاتى خۇيدا بن.

ھەلبەتە لە ۋ كاتەدا ھىچكەس بىرى نەدەكردەۋە كە پزىمى ئىران بەرە لە ناۋچوون دەپوات (ئەگەرنا ھەيدا گىيانى پزگار دەكرد و ھەلدەھات بۆ بركۇسل!)

من دلىام ئەگەر ھەيدا نەپۇشتايە بۆ ۋەزارەتى دەربار و بەو نامەردەيەى كە لە ناۋ قترەتيدا بوو، خەرىكى مەملانى جەمشىد ناموزگار و بەرپرسە دەۋلەتەيەكانى دواتر نەبوايە ھەرگىز ئەو حكومەتە ھەرەسى نەدەھىنا.

بەرپۆۋەبەرانى بەرپزى (چاپەمەنى نىما) لە لەندەن و (چاپەمەنى دەريا) لە نىۋيورك چەندىنچار داوايان لىكردووم كە ھەرچىم كردە ھىز بكم لە خۆم و يادەۋەرى و ئەۋ پرسە مېژوويە تۆماركراوانە لە تارىكخانە و قولای مېشكم بەينمەۋە بىر خۆم و بىياخەمە سەر كاغەز و باسيان بكم.

دەبىت دان بەۋە بنىم كە پىرى و بەسالآچوويى پىش ئەۋەى ھىزى جەستەى ئىنسان لە ناۋبەرىت، تواناي فكري و مېشكى لە ناۋ دەبات و بىرچوونەۋەش لەۋ لە دەستچوونانەيە كە پىرى و بەسالآچووي لىنى دەسىنىتەۋە و بى بەشى دەكات.

بۆيە، زۆر زۆر بابەت و باس ھەيە كە ئىستا لە بىر مەۋن و راستر ئەۋەيە كە كچەكەم (فەرەج) بىدەنگى خۆى بىشكىنىت و ياداشتەكانى خۆى تۆمار بكات و مافى ھەموو ئەۋ كەسانە بداتەۋە كە بى تاوان تاوانبار كراون و تۆمەتيان خراۋەتە پال.

زۆرتى ئەۋ بابەتانەى كە لە مېشكمدا ماونەتەۋە پەيوەستە بە سالانى دەيەكانى ۱۹۷۰ و كاتەكانى شوپش و پروداۋەكانى پەيوەست بە دواى ھەلھاتمان لە ئىران.

ئەۋ كەسانەى كە دەيانەۋىت حەقىقەتى مېژوويان لە بارەى ئەمىر عباس ھەيداۋە بۆ دەركەۋىت داوايان لى دەكەم ئەۋ دەقانە بخوئىننەۋە كە لەكاتى دادگايىكردنەكەيدا باسيان دەكات بۆ پارىزگار كىردنى خۆى لەگەل كىتېبى ياداشتەكانى فەرىدون ھەيدا.

ئەمىر عباس ھەويدا بە درىژاي تەمەنى خۇي (تاوھكو پىئىش دەستگىر كىردنى) محمد رەزاي بە وەلى نەمەتى خۇي ناو دەبرد و خۇي بە سوپاسگوزار و نۆكەرى شاھنشاهی دەزانى، كەچى لە دادگای شۆپش خۇي بە بى تاوان لە ھەر ھەلەيەك دەزانىت و ھەموو تاوانەكان دەخاتە ئەستۆي محمد رەزا!

فەرىدون ھەويدا لە كىتیبى ياداشتەكانىدا خراپترىن سوکايەتى بە محمد رەزا دەكات و شای بە ھۆكارى ھەموو نەگبەتەيەكانى ئىران زانىوہ!

ھەر ئەم دەربەرىنە بۆ تاوانبار كىردن و مەھكوم كىردنى ئەم دوو كەسە بەسە. پىاوہ سىياسى و سەربازىيەكانى دىكەش كەمتر نەبوون لەم دوو كەسە. كەسانى وەكو عباس قرەباغى كە بەرزترىن پۆستى سەربازى ھەبوو لە ئىراندا و دەستى محمد رەزاي ماچ دەكرد و خۇي دەخست بەسەر پى و قاچى محمد رەزا، پاش دەرچوونى محمد رەزا لە ئىران خۇي نزيك كىردەوہ لە شۆپشگىرەكان و سوپاي لەكار خست!

ژەنرال (حسین فردوست) كە بە مندالى لەگەل محمد رەزادا گەورە بووبوو و وەكو دەلىن نۆكەر و خزمەتكارى مالى محمد رەزا بوو، دوو بەرگ كىتیبى لەدژى محمد رەزا و خىزانى پەھلەوى و بەتايبەتى لەدژى كچەكەم فەرەح نوسىوہ و خۇي تەسلىمى حكومەتى شۆپش كىرد. تەنانەت ئىمە بىستمان كە (حسین فردوست) لەكاتىكدا كە نزيكترىن كەس بوو لە محمد رەزاوہ و سەرۆكى نوسىنگەي لىكۆلىنەوہي شاھنشاهیىش بوو بە شاراوہي چەندىن سال پىئىشتر لەگەل شۆپشگىرەكاندا پەيوەندى ھەبوو!

كاتىك لە پەنەما وتیان بە محمد رەزا، ژەنرال حسین فردوست پەيوەندى ھەبووہ لەگەل حكومەتى تازەي ئىران و تەنانەت ھاوكارى لە سىدارەدانى سەرانى حكومەتى (شا)ش دەكات، محمد رەزا زۆر خراپ رۇحىەتى تىكچوو و چەندجاریكىش سەرى بادا و وتى: باوہر ناكەم حسین! نەخىر باوہر ناكەم!^۱

---

^۱ - پرۇپاگەندەي ھاوكارى ژەنرال حسین فردوست لەگەل دەولەتى كۆمارى ئىسلامى سەلتەنەتخاوەكان دروستیان كىردبوو، ئەوہ راست نەبوو. خودى ژەنرال حسین فردوست لە كىتیبى ياداشتەكانىدا باسى شىوہي دەستگىر كىردنەكەي دەكات و ئەم پرۇپاگەندەي ھاوكارىيەي لەگەل كۆمارى ئىسلامى يە بە توندرىن شىوہ بەدرۆ دەخاتەوہ.

ژەنرال فر دوست تەنھا كەسك بوو كە محمد رەزا بە ناوی بچوكیەو بە بانگی دەكرد،
بەلام هەر ئەم كەسە سەبارەت بە محمد رەزا خائین و جاسوس بوو.

من ئیستا كە بێر دەكەمەو و شاخك زانیاری و بابەت بلأوبوونەتەو دەوای شوپش
وای بۆ دەچم كە زۆریەو ئەو كەسانەو كە لە دەوروبەری ئیمەدا بوون خائین بوون و
ئیمەش لە ناو گەمارۆی خائینەكاندا بووین.

فریدون هەویدا، لە یاداشتەكانیدا، محمد رەزا تۆمەتبار دەكەت بەوێ كە لە بێر
ئەوێ خزمەتی ولاتەكەو بكات، زیاتر كاتی خوێ تەرخان دەكرد بۆ سەیركردنی
فلیمە سینەماییهكانی (دوفونیس)!

خەلكی ناسای كاتك كتیبەكەو دەخویننەو لەوانەو وایر بكنەو محمد رەزا
هەر لە بەیانی تاو كۆ شوو كاتی خوێ بە سەیركردنی فلیمەو دەبردە سەر.
ئایا پاشای ولات ئەو مافەو نیە كە لە ماوێ هەفتەو كەدا دوو كاتژمێر سەیری
فلیمك بكات؟

ئایا ئەگەر محمد رەزا حەزی لە فلیمەكانی دوفونیس كەردبێت ئەمە بە خالی لاوازی
و كەمترخەمی دەزانریت؟

هەمووكەس دەزانیت محمد رەزا پیاویكی وەرزشەوان بوو و كاتە بەتالەكانی خوێ
لە زستاناندا بە ئیسكی لە سن مۆریتس دەگوزەراند و كاتەكانی هاوینیشی لە نوشەر
بە مەلەكردن و یاری سەر ئاو دەگوزەراند.

ئایا ئەم شیوێ گوزەراندنی كاتە بەتالانە خراپترە یان ئەو كارانەو كە ئەمیر عباس
ئەنجامی دەدا؟

هەمووكەس دەزانیت كە بۆچی خاتو (لەیلا ئیمامی) پاش چەند مانگینگ
هاوسەرگیری لەگەل ئەمیر عباسی لە پریكدا تەلاقی لی وەرگرت!

خاتو ئیمامی پۆژیکیان لە پریكدا خوێ دەكات بە مالهەدا و دەبیت ئەمیر عباس
پیاویكی زلی بردووتەو بۆ مالهەو و خەریكی كاری بی ئەخلاقە.

ئەمیر عباس هەویدا كاتەكانی خوێ لەگەل كۆمەلێك كەسی هاوجنسبازدا دەبردە
سەر و پۆژانەش دوو كاتژمێر سەرۆك وەزیران بوو.

حکومه‌تی سه‌لته‌نه‌تی ئی‌ران ئەمیر عباس هه‌ویدا له‌ناوی برد. محمد ره‌زا متمانه‌ی به‌ ئەمیر عباس کرد و ده‌ستی به‌ره‌ل‌ا کرد که به‌ناره‌زووی خۆی ده‌ستب‌خاته‌ ناو کاروباری ده‌وله‌ته‌وه. ئەمیر عباسیش پیاوه‌کانی خۆی له‌ هه‌موو شوینیک دانابوو و کۆنترۆلی بارودۆخه‌که‌ی له‌ده‌ستی خۆی و هاوکاره‌کانیدا بوون. ئەمانه‌ محمد ره‌زایان خستبوویه‌ ناو چوارچێوه‌ی چاودێری خۆیانه‌وه و حه‌قیقه‌ته‌کانیان پیشانی‌شا نه‌ده‌دا.

گرانبوونی نرخ‌ی نه‌وت له‌ سالانی ده‌یه‌کانی ۱۹۷۰ بووه‌ هۆی ئه‌وه‌ی که‌ داها‌تی ئی‌ران زۆر ب‌ی‌ت. هه‌ویدا ته‌نها پارهی خه‌رج ده‌کرد و حه‌قی به‌هیچ شتی‌که‌وه‌ نه‌بوو. له‌بری په‌ره‌سه‌ندنی کشتوکال و پیشه‌سازی پووی کرده‌ هاوردنه‌ی و پارهی‌که‌ی زۆری نه‌وتی له‌بری ئه‌وه‌ی که‌ ته‌رخان ب‌گات بۆ سه‌رمایه‌گوزاری ژێرخانی ولات ته‌رخانی کرد بۆ هاورده‌کردنی مۆز و پرته‌قال و به‌ره‌می خۆراکی و که‌لوپه‌لی ب‌ی مانا.

هه‌ویدا زوو زوو راپۆرتی ده‌دا به‌ محمد ره‌زا که‌ خه‌لکی ئی‌ران هه‌موو خۆشبه‌خت و له‌ خۆشگوزهرانی‌دا ده‌ژین و نه‌وه‌نده‌ پارهی‌ان هه‌یه‌ که‌ نازانن چی لی ب‌کن.

محمد ره‌زا زۆری‌ه‌ی کاته‌کانی خۆی ته‌رخان ده‌کرد بۆ به‌رپۆه‌بردن و چاره‌سه‌رکردنی کیشه‌ سه‌ربازیه‌کان و سیاسیه‌تی ده‌ره‌وه. وابیری ده‌کرده‌وه هه‌ویدا و کابینه‌که‌ی به‌باشی زانن به‌سه‌ر بارودۆخه‌که‌دا و ئیستا له‌حاله‌تی گه‌یشتن به‌ ده‌روازه‌ گه‌وره‌کانی شارس‌تانه‌تی.

به‌ بۆچوونی من، هه‌له‌ی گه‌وره‌ی محمد ره‌زا ئه‌وه‌ بوو که‌ متمانه‌ی ته‌واوی هه‌بوو به‌و راپۆرت و هه‌والانه‌ی که‌ هه‌ویدا پ‌ی‌ ده‌دا.

هیچ‌ک‌س، ته‌نانه‌ت ئی‌مه‌ش، باوه‌رمان نه‌ده‌کرد که‌ هه‌ویدا درۆ ده‌کات.

رادییۆ-ته‌له‌فزیۆن و چاپه‌مه‌نیه‌کان له‌ ژێر ده‌ستی خۆیدا بوون.

ئه‌گه‌ر محمد ره‌زا بیویستایه‌ له‌ پ‌ی‌گه‌ی دیکه‌وه‌ زانیاری پ‌ی ب‌گات ئه‌وا هه‌موو ئه‌و

پ‌ی‌گایانه‌ش له‌ ژێر ده‌سه‌لاته‌ ئەمیر عباسه‌وه سه‌رچاوه‌یان ده‌گرت.

هه‌رکاتیک ویستب‌ی‌تمان له‌ پ‌ی‌گه‌یه‌که‌وه‌ تیپه‌رین بۆ دنیابوونی ئاسایشی هه‌والمان

ده‌دا به‌ ساواک. ته‌نانه‌ت هه‌ویدا و پیاوه‌کانی ناگاداری ها‌توچۆی و مه‌به‌ستی شوینی

ئه‌و که‌سانه‌ش بوون که‌ سه‌ردانی یه‌کتریان ده‌کرد.

ئىمە بېرۇيشتىنايە بۇ ھەر شوئىنىڭ ئەو پىڭايانەمان پاك و جوان و پوخت دەبىنى و خەلگانىكمان دەبىنى كە جلى رازاوه و پاكىان لەبەر كىردبوو و لەملاو لەولاي پىڭاكانەوه وەستابوون و دەستىان بەرز دەكردهوه بۇمان.

پاش سەر كەوتنى شوپشى ئىسلامى ئىران تىڭگە يىشتىن كە پىاوانى دەولەت لەسەر ئەو پىڭايانە دادەنران كە ئىمە دەپرۇيشتن بەناوياندا و كەسانى موچه خۆر و ھىزەكانى پاسەوان و سوپا لەگەل ئەندامانى خىزانەكانىان لەسەر ئەو پىڭايانە دادەنىشتن تاوھكو بەخىرھاتنى ئىمە بكن و فىكە و ھاوارمان بۇ بكن!

بە كورتى دەبىت لە پرستەيەكدا ئەو بلىم كە ھەويدا محمد رەزا و ئەندامانى خىزانەكەى لە خەلكى جيا كىردبوويەوھ. پىڭم پى بدن باسى يادەوھرىكتان بۇ بكم كە پەيوەستە بە فىل و تەلەكە بازىەكانى ھەويداوه.

پۇژىكىان، سەرۆكى گاردى كۆشكى نىاوەران، ھات بۇ لاي مىزى عەسرانەى ئىمە كە لە ھەوشە سەوز و دارىنەكەى كۆشكدا بووين و پاش دەربىرنى رىز و وسوپاسى سەربازى وتى بە محمد رەزا پىاوينكى پىرى لادىنى و كوړىكى بە مەپىكى قەلە و خرىنەوھ ھاتونەتە بەر دەرگای كۆشك و پىداگىرى دەكات و دەلىت ئەم مەپرم ھىناوھ پىشكەشى جەنابى ھەزرىتى بكم و تاوھكو خۆم پىشكەشى خاكى پىنى شای نەكەم ئەم شوئىنە بەجى ناهىلم!

محمد رەزاش نەيدەزانى چ ولامىك بداتەوھ. (فەرھ) بە بىستنى ئەم ھەوالە زەردەخەنەيەكى كرد و داواى كرد لە محمد رەزا پىڭەى پى بدات كە پىرە پىاوه لادىبىيەكە لەگەل مندالەكەى بىنئىيە خزمەتى!

كاتىك سەرۆكى گاردى كۆشك پىرە پىاوى لادىنى و كوړەكەى ھىنا بۇ ناو كۆشكەكە مەپىكى قەلەوى گۆشتنى سىپى پاكىان پى بوو.

پىرەمىرد و كوړەكەى كە دىار بوو راھىنرا بوون سەريان دانەواند و پاش ماچكردنى دەستى محمد رەزا و كچەكەم بابە تىكىان بە شىئوھى پەخشان و شىعر لەبارەى پىاھەلدانى شا و شارژن و پىشكەوتنەكانى ولات وت.

محمد رەزا پىسارى ئەوھى كرد كە بۇچى ئەم مەپرەتان ھىناوھ.

پیره پیاوی لادیی وتی: (له م سالانهی کۆتای به نهجامدانی شوپرسی سپی و دابهشکردنی زهویهکان بهسهرماندا بارودۆخی کشتوکالی و نازهداری گهشهی کردوه و من که له رابردودا تهناهت دوو بزنیشم نهبوو ئیستا بوومه ته خاوهنی چهندین گهله مهپ که ژمارهیان نازانم.

پاشان دریزهی پیدای وتی بهمه بهستی سوپاسگوزاری و شوکرانه بیژی له و ئهرك و ماندوو یونوهی جهنابی جهزرت ئهم مهپهم که ئهمسال پهروره کردوه وهکو خهلاتیک هیناوه بو خیزانی سهلتههنتی له تاران!

محمد رهزا بهم نمایشه (که بوی دروستکرا بو!) زور خوشحال و گهشاوه بوو. بی دواکهوتن فهزمانیدا وینهگر ناماده بکهن و وینهی ئهم باوک و کوپه بگرن و له پوژنامهکاندا به شیوهیهکی دریز باسی بکهن و پروونکردنهوهی لهسهر بدن!

شا خهلاتیکی پیشکesh به کابرای لادیی و کوپهکهی کرد و پاشان ئیجازهی پیدان برۆن.

کاتیك که کابرا چوه دهرهوه له کۆشک، سهروکی پاسهوانهکانی سهلتههنتی که خوی خهلیک ئایزه ربایجان و له ئههلی (ئههر) بوو، بانگی کرد و لینی پرسسی: (باوکه گیان تو له کوپوه هاتوی؟)

کابرای لادییش لهخویهوه دهلیت: له (ئههر)!

سهروکی پاسهوانهکانیش دهستههکات به قسه به زمانی تورکی ئایزه ربایجانی و سهیر دهکات کابرای لادیی تهناهت یهک وشه له قسهکانی ئهوتی ناگات.

ئینجا ئهوهنده دهزانیته تهناهت لهجهی نازهریش نازانیته و زور به رهوان و پاک به فارسی قسه دهکات.

سهروکی پاسهوانهکان به خهیالی خوی که دۆزینهوهیهکی گرنگی کردوه و گومان دهکات که لهوانهیه پلانیک له ئارادا بیته کابرای لادیی و کوپهکهی دهبات بو بینای چاودیرهکانی کۆشک و دهستههکات به لیکۆلینهوه و پرسیارکردن لینی.

دهرئهنجامی لیکۆلینهوهکه نیشانی دههات که ئهم کابرایه که گوایه لادییه و خوی له شیوه و پوو خساردا کردوه به لادیی یهکیکه له هونهرمهنده پله سنیکانی

ته ماشاخانه کانی جاده‌ی لاله‌زار له تاران که جه‌نابی ولیان (وه‌زیری کشتوکالی نه‌و کات) پاره‌ی پینداوه تاوه‌کو نه‌م نمایشه نه‌نجام بدات له‌به‌رده‌م محمد ره‌زادا!
سه‌روکی پاسه‌وانه‌کان ناو‌نیشان و تایبه‌تمه‌ندی هونه‌رمه‌نده لادینه‌که‌ی وه‌رگرت و پاشان به‌سه‌ره‌اتی بابه‌ته‌که‌ی گه‌یانده‌ فیره‌ح.

کچه‌که‌شم داوای لی کرد که له‌م باره‌یه‌وه له‌گه‌ل هیچکه‌سدا قسه نه‌کات.
به‌یانی نه‌م چاوپینکه‌وتنی پیاوه پیره به‌م مهر و منداله‌وه له‌گه‌ل محمد ره‌زا به‌ وینه و باس و خواستیکی دریزه‌وه له‌سه‌ر لاپه‌ره‌ی یه‌که‌می پرژنامه سه‌ره‌کیه‌کانی تاران واته ئیتلاعات و که‌یهان بلاو بوویه‌وه.

هه‌لبه‌ته فیره‌ح بابه‌ته‌که‌ی وتبوو به‌ محمد ره‌زا و هه‌موومان ده‌مانزانی که نه‌مه نمایشیکی دروستکراوه. به‌لام محمد ره‌زا نه‌یویست مه‌سه‌له‌که به‌ینیته‌وه سه‌ر خو‌ی و زورگرگی به‌ مه‌سه‌له‌که نه‌دا.

دواتر کاتیگ که کچه‌کم، ولیانی بانگ کرد و تاوانباری کرد به‌ که‌سیکی دروزن و فیلباز ولیانیش بو پرگار بوونی خو‌ی ناچار بوو ئاماژه به‌ که‌سی یه‌که‌می نه‌نجامدهری پلانه‌که بکات که شه‌خسی جه‌نابی سه‌روک وه‌زیران (هه‌ویدا) نه‌م نه‌خه‌شه‌یه‌ی کیشابوو!

مه‌به‌ستم له‌ باسکردنی نه‌م یاده‌وه‌ریه که ده‌گه‌ریته‌وه بو سالی ۱۹۷۶ نه‌وه‌یه که نیشانی بده‌م چون هه‌ویدا بو ماوه‌ی ۱۳ سال محمد ره‌زای هه‌لده‌خه‌له‌تاند. له‌ راستیدا هه‌ویدا ره‌گی حه‌یاتی محمد ره‌زای به‌ده‌سته‌ینابوو و زور به‌باشی خالی لاوازی محمد ره‌زای ده‌ناسی و به‌باشی ده‌یزانی چی بکات!

۱- عبدالعظیم ولیان نه‌فسه‌ریکی هینزی وشکانی بوو. پاش ماره‌یه‌ک له‌ هینزی وشکانیه‌وه گوازییه‌وه بو خزمه‌تی مه‌ده‌نی و ماره‌یه‌ک وه‌کو که‌سیکی سه‌ر به‌ پرژمی ئیران پویشت بو کابول. ولیان له‌ ماره‌یه‌ی که له‌ نه‌فغانستان بوو کتیبیکی له‌باره‌ی بارودوخی کومه‌لایه‌تی، سیاسی و ئابوری نه‌فغانستانه‌وه دانا که بووه جینگه‌ی سه‌رنجی زاهرپاشای نه‌و کاتی نه‌فغانستان. عبدالعظیم ولیان له‌ کاری مه‌ده‌نیدا گه‌شه‌ی کرد تاوه‌کو بووه وه‌زیری کشتوکال و ناوه‌دانکردنه‌وه. ولیان پیاویکی خو‌ش بوو له‌هجه‌یه‌کی تایبه‌تی هه‌بوو که له‌خویه‌وه له‌کاتی قسه‌کردندا وشه‌کانی تیکه‌ل ده‌کرد.

من نامه ویت بلیم محمد رها که سیک بی عیب و بی که موکورتی بووه. نه خیرا
بهو شیویه نیه. هر که سیک بیت با پاشاش بیت خاوه نی عیب و که موکورتیه.
له بهر نه وهی که محمد رها له رۆژئاوا گه وره بووبوو و خویندبووی، تهریهت و
خولق و خوی رۆژئاوا اییه کانی هه بوو.

ئهو سهردهم رۆژئاوا اییه کان به چاویکی که مه وه سهیری نه ته وه رۆژه لاتیه کانیان
ده کرد. به داخوه له بهر نه وهی که محمد ره زاش هر به مندالی له سويسرا گه وره
بووبوو و په روه رده کهر و راهینه ره کانیشی رۆژئاوا یی بوون، ئه م نه خلاقه ی له وان به
میرات بردبوو و به بچوک سهیری خه لکی ده کرد، به کورتی ئه و که سه ی که
له بهرام به ریدا دانیشتایه به بی شه خسیهت و بچوک سهیری ده کرد!

ئه گهر که سیک له بهرام به ریدا خوی نیشان بدایه به بی یه ک و دوو وه لاده نرا.
تۆ ده زانیت بۆچی دکتۆر محمد مصدق وه لانرا و بۆچی ئه وه نده بیزار و بی تاقهت
بوو به ناوی مصدق؟

له و ماوه یه ی که له گه ل محمد ره زادا بووم تیگه ی شتم که محمد ره زاه له دل وه
ئه خلاقه ی محمد مصدقه ی خوش ده ویست و سه رسام بوو به و خوشه ویستیه ی که
هه یبوو بۆ نیشتیمان. ته نانهت چه ندینجار به په ژاره و نه فسوسه وه ده یوت: (ئه گهر
مصدقه حد و حدودی خوی بزانیه ئیمه ده مانته وانی چه ندین سال به یه که وه کار
بکه ین!)

ئه م حد و حدوده چی بوو؟

محمد ره زاه چه زی ده کرد له ولاتدا هه رچی بکریت له سه ر ئه و حساب بکرایه. چه زی
ده کرد هه موو که س خوشه ویست و نوکهر و خزمه تکاری بوایه. هه ویدا زۆر به باشی
په ی به م بابه ته بردبوو. بۆ نمونه ئه گهر پلان و نه خشه یه کی هه بوایه و ته نانهت ئه گهر
جیبه جیشی بکرایه کاتی که محمد ره زاه شتیکی لی ده پرسی ده یوت:

(به ئاراسته ی جیبه جیکردنی چه زه کانی پاشایه و به پینی فرمانه کانی جه نابی
چه زهت ئه م کاره م کردوه!)

له پراستیدا، هه ویدا محمد رهزای ته لقین کردبوو به چه شنیک له توانایدا هه بوو بیرى
شا بخوینیته وه و به بى ئه وهى محمد رهزا وشه یه کی له دم بیته دهره وه ئه و
فرمانه کان له ریگه ی هه سته کانه وه وهرده گرت و جیبه جى ده کرد!
کچه که م باسی ده کرد له ناو یه کی له و دانیشتنانه ی که شا ناماده بوو یه کی له
وهزیره کان ده لیت: (به بۆچونی من باشتره فلان ئیش بکه ین) محمد رهزا به په له وه
وهزیره له دانیشتنه که دا ده کاته دهره وه!

مه به ستم ئه وه نه بوو که محمد رهزا ناماده نه بوو بۆچوونی هیچکس بیستیت،
به لکو ئه و وهزیره ده بویه بیوتایه نه گهر جه نابى حه زره ت نه مه بۆچونیانه ئینجا)
بۆچوونی خو ی راسته وخو باس بکرده یه) شا خوشخال ده بو و ئه و بۆچوونه ی قبول
ده کرد! به مانایه کی دیکه ده بوو نه گهر بۆچوونی خوشت ببویه به جوریک له جوره کان
تییه لکیشته بکرده یه له گه ل بۆچوونه کانی شادا بو ئه وه ی قبولی بکات و ابزانیت که
ئه وه بۆچوونی ئه وه .

هه ویدا که زور به باشی ئاگاداری رۆحیه ت و شیوه و بیرکردنه وه و هه لسوکه وتی
محمد رهزا بوو، بى راده ماستا و چیه تی و پانکردنه وه ی به کار ده هیئا و شه خسیه تی
خوی ورد ده کرد هه ر له بهر ئه وه بوو محمد رهزا رازی لیى .

محمد رهزا به هوی ئه زموونی تالی سالی ۱۹۵۳، هه ولیده دا که سانی بى ئیراده و
گوپرایه ل له ده وری خویدا کو بکاته وه .

حکومه تی کورتی (علی ئه مینی)ش ئه م شیوه ی بیکردنه وه ی له ودا په ره پیدایا . علی
ئه مینیش ده یویست نه رم نه رم خو ی وه کو سه رۆک وهزیریکى به هیز جیگیر بکات،
به لام محمد رهزا پیش ئه وه ی که ئه مینی بیته مه ترسیکی گهره له سه ر ریگه که ی لای
برد و بیدهنگی کرد^۱.

---

^۱ - علی ئه مینی له سه رده می سه رۆک کۆماری جۆن ئیف که نه دی سه نه گری خو ی له گه ل
دیموکراته کاندایه نریک کرده وه و خوازیاری چاکه سازی لیبرالی بوو له ئیراندا واته خوازیاری
کردنه وه ی فهزای سیاسى بوو .

کاتیک محمد رهزا زانی به که ین و به ینى علی ئه مینی و ئه مریکا له ترسی ئه وه ی نه وه کو علی ئه مینی
شا دوور بخاته وه له ده سه لات، شا دووری خسته و له ده سه لات.

من كاتيك كه دمبيني كه كات له دواى كات سهردهمى سهرؤك وهزيرى ئه ميرى عباس هويدا دريژر دهبيتته وه يان سهرؤكى ئه نجومه نى شوراي مى بهرده وام له دهستى شادروان مهندس عبدالله ريازيبه، بى راده توشى سهرسورمان ده بووم.

جاريكيان وتم به كچه كه م باشه مه گهر له م ولاته بيست مليون كه سيهى ئيراندا كه سيكى ديكه پهيدا ناييت بيته سهرؤكى ئه نجومه ن سنا بوچى دهبيت هه ميشه له ژير دهسه لاتي شهريف نيمامى دا بيت؟

كچه كه م وتى: (ئهم كه سانه شقارتهى بى مه ترسين و خويان تاقيكردوه ته وه!) محمد رهزا نه يده ويست مه ترسى دروستبكات و كه سانيك بهيئته سهركار كه دنيا نيه له پيشينه و كاريان.

له سوپاشدا هه مان سياسه تى په پره وه ده كرد. فه رمانده و سهركرده كاني كه سانيكى پير و پاتال و به راستى بى توانا بوون.

محمد رهزا، له سوپادا به تايبه تى هه وليده دا هه ميشه كه ساني بى توانا و خزمه تكار و ملكه چ و بچوك بكاته بهرپرسى شوينه گرنه و هه ستياره كان.

من له مه راسيمه ره سمى و ميوانيه كاندا دمبيني كه چؤن ئه فسه رانى پله به رزى سوپا ده ست و ته نانه ت پيى محمد ره زايان ماچ ده كرد.

محمد رهزا، كاتيك ئه و گروه فه رمانده پله به رزانه ي سوپاي ده بينى كه به و هه موو جله زرق و برقانه وه ريزيان به ستوه و به نوره ده ست و پيى ماچ ده كه ن، به راستى چيژى وه رده گرت.

ئهم ئه فسه ره پله به رزانه هيج جوړه كه سايه تى و شه خسيه تيكيان نه بوو. محمد رهزا وانه ي زور فير بوو بوو له و هه موو كوده تا سهر بازايانه ي كه له كوئچ و كه له به رى ئهم جيهانه دا رووياندا بوو و هه روه ها پرودا وه كاني په يوه ست به ري كخراوى

كۆمه ئيك له ميژرونوسه كان له بهر مه مه كاني خوياندا هو كاري لابردي على ئه مينيان به ده رنه نجامى كي به ركى نيوان به ريتانيا و نه مريكا زانيوه چونكه على ئه مينى ده ويوست هيزه كه به لاي نه مريكه كاندا به ريت و ئه مه ش ده بووه هو ي نه وه ي كه به ريتانيه كان به رژه وه نديه كانيان بكه ويته مه ترسيه وه.

ئەفسەرانى حزبى تودە و ھەژمونيان لە سوپاي شاهنشاهی و ھەروەھا پروداوى گەمارۆى كۆشكى سەعد ئابادى لە پروداوى ١٩٥٣ ھىشتا ھەر لەبىر بوو، محمد رەزا سوپاي كردبووئە سوپايەكى نەمايشى. سوپا ھەمووشتىكى ھەبوو جگە لە كەسانى بەغیرت و بەھىز.

ئەم فەرماندە سوپايانە ئەوئەندە زەبون و داماو بوون پاش دەرچوونى محمد رەزا لە ئىران جەگانىان داكەند و بە نەينى ھەلھاتن!
لە ھەمووى خائىنتر عباس قرە باغى بوو كە بياننامەى بى لايەنى سوپاي دەرکرد و سوپاي تەسليم كرد.

ھەرچەندە سىياسەتى محمد رەزا لەبارەى سودوھەرگرتن لە كەسانى وەفادار راست بوو، بەلام ئەم كەسانە ئەوئەندە بى توانا بوون كە نەيانتوانى خۆپيشاندانى خەلكى سەركوت بكەن.

ئىمە كاتىك لە ئىران چوینە دەرەو، تاوھكو رادەيەك دۇنيا بووین لەوھى ئەو سوپايەى كە تاوھكو رادەيەكى زۆر ملكەچ و گوئرايەل بوو يىباكانە دەتوانىت شا بگەرئىنئەو بۆ ئىران. بەلام كاتىك كە بەياننامەى بى لايەنى قەرەباغى بلاووبوئەو، محمد رەزا بە سەرسوپمان و ئاباوەرپىكەو و تى: (ئەم پىاوھ بچوكە بى عەقلە بە پىچەوانەى دەستورەو ھەلسوكەوتى كردوھ!)

بۆيە، تىيىنى بكەن، ھەرچەندە سودوھەرگرتن لە كەسانى بى شەخسىەت و زەبون و زەليل لەلايەكەوھ سودى ھەيە، بەلام ئەم كەسانە بەھۆى ئەم بى شەخسىەتى و بى توانابوونى فكرى و بىراردانەشەوھ نەيانتوانى لە كاتى پىويست، ئىشيك ئەنجام بەدن بە سودى سەلتەنەت.

فەرھ دەيووت بەدريزى سەلتەنەت محمد رەزا بەرپرسەكانى دەولەت و فەرماندە سوپايەكانى وا رايھىنابوون كە شا لەبرى ئەوان بىر بكاتەوھ و بىرارىش بدات. كاتىك لە سالى ١٩٧٨، شا ئىرانى بەجىھىشت، لەراستيدا مىشكى ئەوان لە ئىش كەوت ھەموويان بەسەر يەكدا پژان و پەرتەوازە بوون.

گرفتىكى دىكەى محمد رەزا، كە ئەويش دەگەرايەوھ بۆ ئەو پەروەردە پۆژئاوايىەى كە ھەيبوو، ئەوھ بوو كە ھىچ پەيوەندىكى نەبوو بە ژيانى تايبەتى ھىچكەسەوھ و

ھەندىكجار كە كەسانى دىلسۆز پىيان دەوت باش نىھ كەسىكى بى ئەخلاقى ۋەكو
(ھەويدا) سەرۆك ۋەزىرانى ۋلاتى كۆرش و دارىوش بن، محمد رەزا بە ساردىيەكەۋە
دەيوت: (خەلكى ئازادىن چۆن جەستەيان بەكار دەھىنن!)

كچەكەم، لەم ئەخلاقى پىاۋەى زۆر بىتاقەت بوو و بەردەوامىش خەفەتى دەخوارد.
ھەويداش ھىچ باكى نەبوو. لەۋەى كە كەسانى ھاوجنسباز بەھىننە ناو نىشەكەۋە. لە
دەۋلەتەكەيدا چەند ھاوجنسبازىكى دىكە ھەبوون. لە رىگەى ئەو زانىارى و
ھەۋالانەى پىمان دەگەيشت ئاگادارى كۆمەلىك لەو دانىشتانە دەبووين كە
ھەلسوكەۋتى زۆر ناپەسەندى ھەويدا و ھاۋرپىكانيان دەگىزپايەۋىيەۋە!

---

۱ - ئەمىر عباس ھەويدا ئالودەى ھەموو جۆرە كارىكى ناپەسەند بوو زۆر خەزى لە كارى سوك و بى
مانابوو. ھەندىكجار جلوبەرگى رەنگاۋرەنگى پىرەژنانەى لەبەر دەكرد و لەناو دانىشتنى گشتىدا
خەركەتى زۆر بى ماناى دەكرد!

ساواك (رىكخراۋى نەينى و ئاسايشى ۋلات) لە راپۇرتىكدا لە سانى ۱۹۷۱ دەنوسىت:
(لەم چەند پۇژەى دوايىدا لە دادگاكان و لە جادەى فرصت پىرپاگەندەى زۆر بلأو بوۋەتەرە لەبارەى
ھەويداۋە. لەۋانە (گىل دشتى) داۋەرى دادگا (مشايخ) ۋەكىلى دادگا ھەموويان باسى ئەۋە دەكەن
كە (سەرلەشكر جەمىدى) لەگەل ھەويدادا پەيوەندى نامەشروعى ھەيە! (راپۇرت چوارشەمە:
كارمەندى ئاسايشى).)

ساواك لە راپۇرتىكى دىكەدا ھەر لە ھەمان ساندا دەنوسىت:
(لە ھەفتەى رابردوۋ حاجى كەرىم بخش سعیدی (ئەندامى فراكسىۋنى پەرلەمانى حزبى مردم لە
گفتوگۋىيەكى تايبەتى لەبارەى ھۆكەرى جىبابونەۋەى جەنابى سەرۆك ۋەزىران و ھاۋسەرەكەى
دەلىت:

(لەو سەفەرەى كە سەرۆك ۋەزىران لەگەل ھاۋسەرەكەى دەپرات بۇ شاھرود، لەۋى چاۋى بە ژنىكى
دەسەلاتدار بەناۋى لقا الدولە (لە بەھايىيە دەۋلەمەندەكانى ناۋچەى شاھرود-سمان و دامغانە) كە لە
خىزانى ھەويداشە دەكەۋىت لەبارەى ئەنجامدانى كاروبارەكانى دەۋلەتەرە قسەباس دەكەن. پاش
تەۋاۋبوۋنى رىۋپەسم و تەشرىفاتەكان دەلىت بە خاتو لەيلا ئىمامى تۆ لە مانى لقا الدولە بىمىنەرەۋە
چونكە مەن دەبىت سەردانى ھەندىك بەرپرسى ناۋچەى بىكەم و ئىۋارە لەلای ئەۋان بىمىنەرەۋە.
لەكەتى خەۋتن دەگەرئەمەۋە بۇلاتان.

خاتو ھەويدا بە بىانوى گەپان لە شاردا لە مانى لقا الدولە دەچىتە دەرەۋە و دەپرات بۇ مانى
پارىزگارى شاھرود.

هه‌لبه‌ته من ته‌ن‌ها له‌سه‌ر بنه‌مای ئه‌وه‌ی که ته‌ن‌ها شته‌کانم بیستوه قسه‌کان ناگی‌ر مه‌وه. یه‌کیک له‌و که‌سانه غلام‌ره‌زا کیانپور وه‌یزری داد بوو که له‌ دانیشته تاییه‌تیه‌کاندا جلی ژنانه‌ی له‌به‌ر ده‌کرد و سه‌مای ده‌کرد. (هه‌لبه‌ته ده‌بیت دانیش به‌وه‌دا بنی‌م زۆر جوان سه‌مای ده‌کرد!)

من خۆم له‌ میوانی مائی نعمت الله نصیری ئەم نمایشم به‌چاوی خۆم بینی. به‌گشتی له‌ سه‌رده‌می سه‌رۆک وه‌زیر هه‌ویدا دوو دیارده له‌ ولاتی ئێراندا زۆربه‌رچاو بوون: یه‌کیکیان نی‌ربازی و ئه‌وی دیکه‌یان په‌ره‌سه‌ندنی به‌هاییگه‌ری بوو. هه‌مووکه‌س له‌بیره‌تی که‌ پێشکه‌شکاری سه‌ره‌کی ته‌لفزیونی ئێران فه‌ریدون فروخزاد بوو، که له‌به‌رده‌م چاوی ملیونه‌ها بینه‌ری ته‌له‌فزیون ته‌قلیدی ده‌نگ و شیوه‌ی ژنانه‌ی ده‌کرد و مه‌سه‌له‌ی نی‌ربازیه‌که‌ی بووبوو به‌ پرسه‌ی سه‌ره‌کی پۆژنامه‌ی ته‌وفیق. ئەم دیارده‌ دژه‌ ئه‌خلاقیه‌ی زیانیکی زۆر گه‌وره‌ی ده‌دا له‌ پینگه‌ و ناوبانگی حکومه‌ت.

من خۆم هه‌ویدا به‌ هوکار و به‌پرسی که‌وتنی ئه‌خلاق و گه‌شه‌کردنی دیارده‌ی بی‌ ئه‌خلاق له‌ سیانزه‌ سالی کۆتایی سه‌رده‌می هوکمرانی شاهنشاهی ده‌زانم. هه‌روه‌ها، هه‌ویدا به‌پرسی سه‌ره‌کیه‌ له‌ هه‌خه‌له‌تاندنی محمد په‌زا و دوورخستنه‌وه‌ی له‌و بارودۆخه‌ راسته‌قینه‌ی کۆمه‌لگه‌یه‌ی ئێران. له‌و سه‌رده‌مه‌دا که‌ هه‌ئاوسان و قه‌یرانی ئابوری په‌ره‌یده‌سه‌ند هه‌ویدا به‌رده‌وام له‌باره‌ی گه‌شه‌کردن و په‌ره‌سه‌ندنی ئابوریه‌وه‌ قسه‌ی ده‌کرد.

له‌به‌رئه‌وه‌ی که‌ پاسه‌وانه‌کان خاتو له‌یلایان ده‌ناسی هیچ پنگرێکیان لێ نه‌کرد و خاتو له‌یلاش له‌ناکاو خۆی ده‌کات به‌ ژووری پشوی پیاوه‌که‌ی به‌ر په‌ری سه‌رسامیه‌وه‌ ده‌بینی هه‌ویدا له‌گه‌ل کوپێکی هه‌زه‌کار که له‌پینگه‌ی پارێزگاره‌وه‌ هه‌نراوه‌ بۆی خه‌ریکی..... ده‌بیت. به‌بینینی ئەم بارودۆخه‌ له‌یلا زۆر بیتا‌قه‌ت ده‌بیت و به‌بی‌ دواکه‌وتن ماله‌که‌ به‌جینه‌هه‌یلت و ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ تاران و داوای ته‌لاق له‌ هه‌ویدا ده‌کات.

پاپۆرت بۆ ساواک ۱۹۷۱ (۱۳۵۰/۸/۳۰ش)

له‌باره‌ی زانیاری زیاتر له‌باره‌ی کاره‌ پێسه‌کانی هه‌ویداوه‌ سه‌یری کتییی (جستاره‌ی از تاریخ معاصر ایران- ج ۲ خاطرات ارتشبد حسین فردوست) بکه‌.

پرسیارم لى دىكرائيا له نىوان نيمه (من و فەرح) له گەل هەويدا دوژمنايه تى و
كىشه هەبوو يان به پىچەوانه وه؟

ئەم پرسىاره زۆر كەس دەيكرد. هۆكارەكەشى ئەوه بوو كە دەيانوت نوسىنگەى
تايبه تى فەرح شوينى كۆبونەوهى كەسانى دژە هەويدا بوو و ئەندامانى
نوسىنگەكەى فەرح له گەل هەويدا و سياسيه تەكانى ناكۆك بوون:

ئەم بابەتە تاوهكو رادهيهكى زۆر راستى هەبوو، بەلام هەمووى راست نەبوو.
مەسەله كە ئەوه بوو نوسىنگەى تايبه تى فەرح كە له جادهى ئيران شهر له تاران
بوو، خاتو (فەريده ميربابايى) هاوپۆلى و هاوپۆلى كچه كەم به پۆهوى دەبرد. هەروها،
لەم نوسىنگەيه دا كەسيكى زۆر باوه پيكر او و كاردروست به ناوى به پۆيز مصلح كارى
دەكرد ئەم دوو كەسه لەسەر خواستى كچه كەم هەرچيان دەبيست و هەر زانيارىكيان
بەردەست بكەوتايه راستەوخۆ دەيانگەيانده فەرح.

پۆژانه سەدان نامە له هەموو كونج و كەله بەرىكى ولاتەوه دەگەيشته نوسىنگەى
تايبه تى كچه كەم كە لەو نامانە دا نوسەرەكانيان سەرەپاي باسى پرس و كيشه
تايبه تيه كانى خۆيان باسيان له خراپى و گەندەلى به پرسەكان و جياوازى و
نادادپەروهرى دەسەلاتدارە دەولەتیه كانيشيان دەكرد و هەموو ئەم زانياريانەش
دەگەيشتنه لای كچه كەم.

خاتو فەريده ميربابايى و به پۆيز مصلح نامە و داواكاريه كانيان به پۆيى گرنكى و
تايبه تەندى خۆيان ريزبه ندى دەكرد و لەكاتى بينينى فەرحدا هەموويان بۆ پوون
دەكردەوه.

فەرحهيش به پۆيى توانا و پۆيىستى، بابەتە سەرەكى و گرنگەكانى دەگەيانده محمد
پەزا.

هەويدا لەم رەوش و سيستمە كە فەرح دروستى كردبوو زۆر بيزار و بيتاقەت
بوو، چونكە زۆربهى نامەكان گلهى و گازنده و شكات كردن بوو له خراپ بەكارهينان
و نادادپەروهرى دەسەلاتدارەكان!

هەويدا چەندجاريكيش ھەولیدا بوو كە ھەژموونی خۆی لەناو نوسینگەى فەرھەدا پەرەپيڤدات يەكئك لەو كەسانەشى كە دەيوويست لەرئگەيەو دەستی بگات بەو نوسینگەيە كەسيكى ئيراني رەگەز يونانی بوو بەناوی خاتو (ئالی ئانتونياديس).

جاريكيان فەرھ لە شوينئكدا كە ھەويدا بانگهيشتكر بوو بۆ پيشكەشكردى راپورتئك، گوئی ھەويدای گرت و رايكيشا و تى: (ئاغای ھەويدا ئاگادارى خۆت بە ئەو بزانه كە من شارئنى بەھيىزى ئيرانم. ھەرچى زياتر دەسلالت ھەبيت لەلای جەنابى ھەزرەتى شا ھيشتا ناتوانى بەرامبەر من بوەستى! و بنەچەت ھەلئەتەكئتم)

لەو بەدوا ھەويدا ھەولیدەدا نزيكى نوسینگەى تايبەتى فەرھ نەبيتەو و و نەچيئە سەر رئگەكەى.

ئەم پرووداوە لە مانگى نۆفەمبەرى ١٩٧٥ پرويدا. بۆيە ئەو بەروارەشم بەتەواوى لەبەرە ھۆكارەكەى ئەو يە كە داوامكردبوو لە فەرھ تاوھكو فەرمان بدات بە ھەويدا كە بەھوى ئاھەنگەكانى نۆيەمى نۆفەمبەر (ساليادى لەدايكبوونى محمد رەزا) ريزئەك پارە لە حسابە تايبەتەكانى سەرۆك وەزيران بختە بەردەستم تاوھكو ھەنديك باوانى بكرم بۆ كۆمەئئك لە بوكى ھەژار و بئ كەس.

فەرھ وتى ئەم پارەيە خۆم دەيدەم. چونكە ئەمرو گوئی ھەويدام رايكيشاوە، ئەو ھش راست نىە ئيستا تەكليفى لئ بكم.

پاش ھەرەسى رزئمى پاشايەتى زۆربەى سياسەتەدار و كەسايەتە پۆشنبيرى و كۆمەلایەتى و تەنانت سەركردە سەربازى و سەرلەشكرەكانيش بيرەوھرى و ياداشتى خۆيان بلأوكردەو. سياسەتەداران و نوسەرە بيانيەكانيش كئيبى زۆريان لەبارەى ئيران و پرسەكانى ئەو سەردەمەو نوسى و بلأوكردەو.

لە پۆژئامەكانى دەرەو و پۆژئامە فارسىەكانى دەرەو و ناوھەش بابەت و وتارى زۆر فراوان لەوبارەيەو نوسراو و من زۆرئك لەو بابەتەشم بينيو و خوئندوھتەو.

كچەكەشم لەبەر ئەوھى كە زۆر ھەزى لەم بابەتە بوو نوسینگەيەكى تايبەتى لە ئەمريكا دروستكردبوو كارمەندەكانى تەنانت ئەو بابەتە راديوييانەشى كە لەبارەى ئيرانەوە باس دەكران تۆماریان دەكردن و ئەرشيبيان دەكردن.

من له هیچ کتیب و بلاوکراوه و بابه تیگدا نه مبینیوه و بهرچاوم نه که وتوه که له باره ی هویداوه به باشی نوسراییت یان وه سفی کراییت.

ئهم پیاوه بچوکه (تویکلنه مؤزی) خسته ژنیر پینی محمد رهزا و حکومتی سه لته نه تیه وه.

محمد رهزا متمانه ی پیکرد، یان باشتربلیم قاپه که ی بهردهم محمد رهزای دزی و جلّه وی بهرپوه بردنی کاروباری دهولته تی له دهست خویدا بوو.

هویدا له ماوه ی سیانزه سال فرمانره واییکردنی هرچی ویست کردی له گه ل نه وه شدا بهزیره کیه وه به شیوه یه ک قسه ی ده کرد و خوی دهرده خست که خه لکی وایبرکه نه وه هرچی نه وه ده یکات به خواست و مهیلی فرمانی شاهانه یه.

من نیدی نامه ویت زورشتی خراب له باره ی که سیکه وه بلیم که مردوه و هیچ په یوه ندی بهم جیهانه وه نه ماوه، به لام له وانیه نه گهر هویدا سرۆک وه زیران نه بوایه ئیمه هرگیز توشی نه م پوزگار نه ده بووین و خودی خویشی له سیداره نه ده درا!

له باره ی هویداوه چه ندین کتیب، بابهت و نوسینی زور له پوزنامه کانی ناوخو و دهره وه بلاو بوونه ته وه. من بو خوم چه ندین بابهت و کتیب له وپاره یه وه بینیه وه. به داخه وه ده بیته نه وه بلیم که زوربه ی نه وه بابهت و قسه و باسانه ی که له باره ی هویداوه ده کزین راستن. (ئای خوزگه هه ندیک له م راستیانه محمد رهزا له سه رده می ده سه لاتیدا ده یزانی). به تایبه تی نه وه کتیبانه ی که زور به شیوه یه کی راست و دروست نوسراون، یه کی له و کتیبانه کتیبی بهرین نه بو نه له هزل قاسمیه که له سه ره تای شوپش به نهینی له تاران بلاوکرایه وه و هه مووشمان ، ته نانهت محمد رهزاش که هیشتا له ئیران بوو نه م کتیبه مان بینی و خویندمانه وه.

یه کیکی دیکه له و کتیبانه (ژیان و یاداشته کانی نه میر عباس هویدا) یه که بهرین نه سه کهنده ر دله م نوسیویه تی، من نه م نوسره به هوی نه وه ی که کتیبی زوری له درژی خیزانی سه لته نه تی نوسیوه به که سیکی قین له دلی حکومتی پیشووی هه لده سه نگینم که ئیستا هه لی توله سه ندنه وه ی په یدا کردوه. به لام له گه ل نه وه شدا ده بیته دان به وه دا بنیم که کتیبه که ی له باره ی هویداوه (ژیان و یاداشته کانی نه میر

عباس هويدا) له هه موو پوويه كه وه بى كه مو كورتى و به پيژه و قسه كانى به ته واوى به به لگه و دي كوميننت ده خاته پروو^۱.

يه كيكي ديكه له بابته كان نهو بابته يه كه له دواى يه كانه بوو كه خوالخوش بوو به پيژ نه ميراني له گوڅاري به ناوبانگي (خواندنيهاست) دهينوسى له ئيران، به لام نيستا نازانم نايا نيستاش نهو گوڅاره دهرده چيټ يان نا؟

نه ميراني نه بابته تانهى له ناوه پراستى سالى ۱۹۷۸ له كاتيكا كه هيشتا هويدا هر وه زيرى دهربارى شاهنشاهى بوو دهسټپيكرد و هيرشه تونده كانى به چه شننيك بوون كه هه موو كه س وايد هزاني نه ميراني نه بابته تانه به ناماژهى محمد پرها دهنوسيت!

ژهنرال حسين فردوستيش له بيره وه ريه كانى خويدا كه له دوو بهرگدا بلاوى كردونه ته وه بابته تى زورى له باره ي هويدا وه نوسيوه كه زور به به لگه و دي كوميننت شته كانى خستوه ته پروو.

دهبيت نه وه بلنيم كه هيچ يه كيك له نيمه ناگاداري نه م جوړه بابته تانه نه بووين له باره ي هويدا وه.

هه لبه ته له باره ي پرسه نه خلاقه كانيه وه كو مه ليك بابته باس دهكران و له سهر زار دهماو دم دهكران، به لام زور كه س گرنگى بهو قسه و باسانه نه ددها.

نهو شته ي بو نيمه پوون نيه نه وه يه كه نه گهر ژهنرال حسين فردوست وه كو سه روكي ليكولينه وه ي شاهنشاهى و جيگرى دهزگاي ناسايشى نيټلاعاتى ولات و

---

^۱ - نه ندامانى خيزانى په هله وى و پاشماوه كانى شا كه له دهره وه ي ولات ده ژين به دريژايى ماوه ي سالانى رابردو به بلاو كردنه وه ي ياداشته كان و بابته كانيان له باره ي سالانى سه لته نه تى محمد پرها په هله ويره هه ولياندا وه تاوه كو نهو شوي نه ي پينان ده كريت شا به بى تاوان و بى كه موكوپرى پيشان بدن و واپيشانى بدن كه خه لكانى ديكه به خراپ سوډيان لى وهرگرتوه و به تايبه تى هه له كه بخه نه سه توى نه مير عباس هويدا.

نه مير عباس هويدا له دادگاييه كه ي، كاتيكا كه له بهرام بهر كيونيك له به لگه و دي كوميننتى ئينكارى نه كراو وه سټابوو نه يتوانى خو ي پاك بكا ته وه، بويه تاوانه كانى خسته نه سه توى محمد پرها و سيسته مى حكومه تى به كه مټرخه م زانى و له و پرسته به ناوبانگه كه يدا وتى: (كه مټرخه م سيسته مه كه بوو، خودى خوشم قوربانى سيسته مه كه بووم).

هاوړې نړیکې محمد رها ئه م بابه تانه ی د ه زانی و ئه م جوړه به لگانه ی له به رده ستدا بوون باشه بوچی له کاتی خویدا ئه م به لگه و دیکومینتانه ی نه ددها به شا و ړنگه ی داوه به که سیکی گنده ل و بی نه خلاق و خراپه کاری وه کو هویدا جل هوی فرمانره وای ولات بکات و ئه و ولاته به ره و ئه و هه لدیره بیات و بیته هوی که وتنی ئه و پږیمه، که چی پاش هره سهینانی ئه و پږیمه ئه و به لگه و دیکومینتانه ی بلاو کرده وه و خستیه به رده ست خه لکی گشتی.

هه لته، حسین فردوست پاش شوړش نه چوو دهره وه و هر له ئیران مایه وه و ئیمه ئه و هه له مان بو هه لته که وت تاوه کو هوکاری سهرکی ئه و مه سه له یه ی لی پپرسین.

(له باره ی فردوسته وه له ناینده دا قسه ی له باره وه ده کم. به لام هر ئه وه نده ده ئیم په یوه ندی محمد رها له گه ل فردوست به راده یه ک بوو که ئه وی به ناوی بچوک بانگ ده کرد.

له راستیدا، حسین فردوست ته نها که سیکی دهره وه ی نړیک له پله یه که کان (خوشکه کان، براکان و هاوسر و منداله کانی) محمد رها بوو که شا به ناوی بچوکی بانگی ده کرد.

کاتیك محمد رها بریاریدا له ئیران بچیته دهره وه، فشاری هیئا بو فردوست تاوه کو له گه لیدا ولات به جیبه یلینت، به لام فردوست قبولی نه کرد و وتی هیچ هره شه یه کم له سهر نیه.)

مه به ستم ئه وه یه ئیستا خه لکی له باره ی هه ویداوه زور زیاتر له من شت د ه زانن و هرکه سیکیش هن بکات ده توانیت ئه و کتیبانه بخوینیته وه که له ئیران و دهره وه ی ئیران نوسراون له باره ی هه ویداوه.

کیشه ی من و خیزانی سه لته نه تی ئه وه یه هرچی ده لئین و دنوسین و وه کو توله سهندنه وه و تصفیه حسابی شه خسی لیکنه دریته وه.

هر له بهر ئه وه یه ک که چه کم بلاو کرده وه ی بیره وه ریه کانی دواخت و وه سیه تی کرد که ده بیت یاداشته کانی پاش مردنی به بی گوړان و ده ستکاری بلاو بکړینه وه. به لام ئیوه یاداشته کانی من به پیشه کینکی کورت له یاداشته کانی که چه کم بزائن.

براکه‌ی خوالیخوشبوو هه‌ویدا (فریدون هه‌ویدا) له کتیبی یاداشته‌کانی به ناوی (پاش که‌وتن) که له نیویۆرک بلاوی کرده‌وه، براکه‌ی وه‌کو که‌سایه‌تینکی پیروژ ده‌خاته‌پوو و ته‌نانه‌ت هه‌ویدای به‌چه‌شنیک ناساندوه که گوايه ته‌نانه‌ت ره‌خنه‌شی له پرژیم گرتوه!

هه‌ربۆیه به‌ پیچه‌وانه‌ی هه‌زی ناخی خۆم ناچارم سوچیک له زانیاریه‌کانم له‌باره‌ی هه‌ویداوه باس بکه‌م تاوه‌کو بزانی چۆن هه‌ویدا به‌ گوفتار و کرداری (و ته‌نانه‌ت به‌ گومانیش) ناراستی، به‌ پاچ به‌ربویه‌ ره‌گی سه‌لته‌نه‌تی ئێران.

بۆ سه‌رنجی زیاتر، به‌بیرتان ده‌هینمه‌وه که خه‌لکی ئێران فه‌ره‌هنگی تایبه‌تی خۆی هه‌یه و له‌م فه‌ره‌هنگه‌دا کردار و هه‌لسوکه‌وتی که‌سه‌کان به‌ ته‌ه‌واوی هه‌لده‌سه‌نگینریت.

به‌لام له‌ پرۆژاوادا به‌م شیویه‌ نیه. بۆ نمونه، نه‌گه‌ر سه‌رۆک وه‌زیرانیکیان وه‌زیریک یان پاشایه‌ک خاوه‌نی تایبه‌تعه‌ندیکی نائەخلاقى بێت، خه‌لکی حه‌قیان به‌سه‌ر پرسه شه‌خسى و تایبه‌تیه‌کانی ژيانیه‌وه نیه و ته‌نها له‌ چوارچێوه‌ی کارى یاسایى خۆیدا سه‌یری ئیش و کاره‌کانی ده‌که‌ن و ته‌نها له‌ چوارچێوه‌ی کاره‌ یاساییه‌کانیدا هه‌لسه‌نگاندنی بۆ ده‌که‌ن.

به‌لام له‌ ئێراندا ته‌ه‌واوی کاروکرداری به‌رپرسیکی ده‌وله‌تی ده‌که‌ویتته ژێر زه‌ره‌بینی خه‌لکه‌وه و به‌و شیویه‌یه‌ی که‌ من تینگه‌یشتووم (و باوه‌رم هه‌یه) خه‌لکی ئێران کۆمه‌لگه‌یه‌کن که له‌ هه‌موو پوانگه‌یه‌که‌وه سه‌یر ده‌که‌ن.

خه‌لکی، هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه سه‌باره‌ت به‌ هه‌ویدا بۆچوونیکى باشیان نه‌بوو. هه‌موو که‌س ده‌زانیت هه‌ویدا که‌سیکی نه‌ناسراو نه‌بوو و پاش تیرۆرکردنی (حسنعلى منصور) به‌شیویه‌یه‌کی کاتی بوو به‌ به‌رپرس و سه‌ره‌رشتیاری دانیه‌شته‌کانی ده‌سته و به‌رپوه‌به‌ره‌کان.

پاش نه‌وه‌ی که‌ هه‌ویدا (له‌ماوه‌ی چه‌ند پرۆژیکدا) به‌ نادیا‌ری گه‌یشته سه‌رۆک وه‌زیران پڕوپاگه‌نده‌ی زۆر خراب له‌سه‌رتاسه‌ری ولاتدا بلا‌بوویه‌وه که له‌ پڕوپاگه‌نده‌دا هه‌ویدایان به‌ به‌کرینگیراوی به‌ریتانیا و نه‌میکا ناوده‌برد و ده‌یانوت

بەرىتانیەكان و ئەمەرىكەكان ھەويدايان لەناو قۆلى خۆياندا دەرھیناوە و کردویانە بە سەرۆك وەزیران تاوەكو بەرژەوھەندى كۆمپانیا نەوتیەكانیان پاریزىت.

كەم كەم، پەرپاگەندەى خراپتر كەوتە سەر زارى خەلكى ئەویش بڵاوبوونەوھى بى' نەخلاقى و نىربازى ئەمىر عباس ھەويدا بوو.

بەوپەرى داخ و ئەسەفەوھ، دەبىت ئەوھ بلىم كە محمد پەزا نەك ھەر ھىچ كاردانەوھىەكى نەبوو بۆ بڵاوبوونەوھى ئەو پەرپاگەند و باسانەى كە لەبارەى ھەويداوە دەكران و دەوتران، بەلكو وەكو مندالىكى ئىنكار كەوتە بەرەى بەرگرىکردنەوھ لە ئەمىر عباس ھەويدا و پشتیوانى تەواوى كرد.

محمد پەزا، خەلكى ئىرانى لە پوانگەى ئاینى و مەزھەبىیەوھ بە دەمارگىر دەزانى و دەیوت ئاین بابەتىكى تاییبەتییە و ھەموو كەس مافى ئەوھى ھەیە كە دین قبول بكات یان پەفزی بكاتەوھ.

محمد پەزا ھەرچەندە خۆى باوھەرى بە مسولمان بوون ھەبوو، بەلام بە گرنگیدان بەوھى كە پىنگەى بنەما و پىنگەى ئاینى بەھایىگەرى لە ئىران لە شارى (شیراز) بوو پىی خراپ نەبوو ئەگەر بەھایىگەرى لە ئىراندا گەشە بكات و ببیتە ھىزىك لە بەرامبەر ئىسلامدا بوەستىت.

شا بەرامبەر نىربازى ھەويداشەوھ زۆر نارەزایەتى دەرئەدەپرى. ئىمە زانیارىمان ھەبوو لەبارەى ئەوھى كە جگە لە ھەويدا زۆرىك لە وەزیرەكانى دەولەت و بەرپرسە دەولەتییەكانیش بەتاییبەتییە بەرپرسە بەلام سەربازىەكان ئەم ئەخلاقە ناپەسەند و پەوشتە نزمەیان ھەیە.

محمد پەزا خۆى كەسىكى وەرزشكار و تەندروست بوو و ھىچ جۆرە ئالودەبوونىكى ئەخلاقى نەبوو، بەلام خۆیشى نەدەخستە ناو ئەم پەرس و كىشانەوھ.

لەكاتى میوانیە تاییبەتییەكاندا، (قلی صدرى) كە پیاویكى گالتەچى و خوش بوو سەرشاخى پیاوھ سیاسى و سەربازىەكانى دەگرت و بەتاییبەتییە ئوانەى كە گومانى ئەوھیان لەسەر بوو نىربازىن، و بە لەحنى ژنانە تەقلیدی دەگرتن و ھەموو نامادەبووانى میوانیەكەى دەخستە پىكەنن. ئىمەش زۆر پىدەكەنن. (قلی) بەراستى

كەسىكى خوش بوو. یادی بەخیر!

خوالیخۆشبوو ھەویدا ھەرکاتیک دەھاتە ناو ئەو جۆرە میوانداریانەو و چاوی بە قلی بکەوتایە بەتەواوی نیگەران دەبوو و کاتی لی تال دەبوو.

تەنھا کەسێک کە بە ناشکرا پووبەپرووی ھەویدا دەبوویەو لەبەرچاوی خەلکیەو قسە و دژوینی ناموسی پی دەدا و خالی لاوازی (نیربازی) بە وشە و دەرپرینی سەخیف بەناشکرا پی دەوت ئەردەشیر زاھدی بوو.

من جاریکیان وتم بە کچەکەم باش نیە ئەردەشیرخان بەم شیوہیە و بە ناشکرا لەبەردەم ئەو پیاوہ سیاسی و فرماندانەیی سوپا بەوشیوہیە سوکایەتی دەکات بە سەرۆک وەزیرانی ولات.

کچەکەشم وتی: (محمد پەزا لەم کارەیی ئەردەشیرخان زۆر خۆشی دیت. چونکە خۆی شەرم دەکات سوکایەتی پی بکات، ئەردەشیر ھاندەدات بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە)

بۆ نمونە کاتیک کە ئەردەشیرخان دەھاتە ناو دانیشتنە میوانیەکانەو لەبەرچاوی ھەموومانەو کاتیک چاوی بە ھەویدا دەکەوت بە پیکەنین و گالتهوہ پینی دەوت: (نای مندال... تۆش لیڤرەیی و بەشوین... گەورەیکدا دەگەریت).

ھەلبەتە، دەبییت ئەوہ بلیم کە قسە وتن و قسە پەق کردن بەشیک بوو لە عادیەتەکانی ئەردەشیرخان (زاھدی) و تەنانەت پەچاوی ژنەکانیشی نەدەکرد و جاروباریش ھەندیک ژنی بە قسەیی پیس بانگ دەکرد.

ئەوہ دەزانیت کە ئەدەشیرخان ماوہیکە پیاوی خاتو شاناز (کچی گەورەیی محمد پەزا) بوو. ھەرچەندە شاناز نەیتوانی ئەم پیاوہ ژنانی و ھەوسبازە تەحەمول بکات و جیابوویەوہ لی. چونکە باوکی ئەردەشیر، خوالیخۆشبوو سەرلەشکر فزاللە زاھدی، پۆلی سەرەکی گیرا بوو لە پروداوی ۱۹ نۆگۆستی ۱۹۵۲، بۆیە جینگەیی پیزی محمد پەزا بوو. محمد پەزا دەیوت: (زاھدی لەکاتی مردنیدا ئەردەشیری تەسلیمی من کردوہ و داوی لیکردوم ناگاداری بم)

یەکیک لە کیشە گەورەکانی ھەویدا کوتلەکاریەکانی بوو. ھەویدا بۆ خۆی داروودەستەییەیی دروستکردبوو و پەیوہندی لەگەڵ ژیر دەستەکانی وەکو مورید و شیخ بوو!

وہزیرہکانی دولہت و پیاوہ سیاسیہکانی دہوروبہری، ھویدایان بہ (ناغا) بانگ
نہکرد کہ ئەمەش بہ بۆچونی من ناویکی لێنراو بوو!

ساواک لەبارەى کردار و ھەلسوکەوتەکانی ھویداوہ بەردەوام و پۆژانە راپۆرتی
خۆیان نامادە دەکرد بۆ محمد رەزا کہ ھەندیک لەو راپۆرتانەش فەرەح دەیبینن و
لەگەڵ مندا لەبارەى ناوہرۆکی ئەو راپۆرتانەوہ قسە و باسی دەکرد.

ئەم راپۆرتانە ئەوہیان نیشان دەدا کہ ھویدا تاوہکو ئەو شوینەى کہ توانیویەتى
نیش و کارە ھەستیارەکانی تەسلیم بە بەھاییەکان کردوہ.

ساواک ھۆشدارى دەدا بە محمد رەزا کہ زۆریونی بەھاییەکان لە ناو دولەتدا
دەبیتە ھۆی زیادبوونی نیگەرانی و بیتاقەتى خەلکی گشتی. بەلام بەداخوہ محمد
رەزا ئەم ھۆشداریانەى بە گرنگیوہ وەرنەدەگرت و گوئی پی نەدەدان. لەو بەھاییە
دیارانەى کہ ناوہکانیم لەبیر بیت دەتوانم ناماژە بە سەر لەشکر ئەسداڵلە صنیعى
(وہزیری جەنگ)، منصور رۆحانی (وہزیری ئا و و کارەبا-کشتوکال)، خاتو فەرەخ رو
پارسا (وہزیری پەرورەدە و فیڕکردن) و ھۆشەنگ نھاوہندی (وہزیری کار-ئاوہدانی و
نیشتەجیبوون) بکەم.

لەسەردەمی سەرۆک وەزیرانی ھویدا، ژیان و چالاکیە سیاسى و ئابوری و
کۆمەلایەتیەکانی بەھاییەکان بەتەواوہتى ئاشکرا بوو و ئیدی بەھاییەکان ناچار
نەبوون ناینەکەى خۆیان لەبەرچاوی خەلکەوہ بشارنەوہ.

ھویدا کەسینکی سەیر و سەمەرە بوو. زۆر حەزی بەوہ بوو کہ کاری سەیر و
سەمەرە ئەنجام بدات. وەکو (چەرچل) کلأوی سەیر و سەمەرەى دەکردە سەری و
ھەندیکجاریش وەکو (مائۆ) جلی بەبى یەخەى لەبەردەکرد! سەردەمینکیش وەکو
(چەمزلن) کہ ھەمیشە چەتری بەدەستوہ بوو بەبى پیویستی و کاتى خۆى،
(گالۆکینکی) دەگرت بەدەستیوہ.

جاریکیان پیم وت: (ناغای ھویدا، لەکاتیکدا تۆ ھیچ قاچ و قولت ئیش ناکات
بۆچی ھەمیشە ئەم گالۆکە دەگریت بەدەستوہ؟) ئەویش وەلامى دایەوہ: (چونکہ لە
کۆنەوہ وتویانە دەبیت پیاوی عاقل ھەمیشە بە گالۆک بڕوا بە رینگادا).

ۋەكو (مادام كامليا) ھەزى لە گول بوو و ھەموو پوژىك چلىك گولى گرانبەھى دەكرد بە يەخەي كۆتەكەيدا.

نەينى سەركەوتنى ھەويدا، بۇ ماۋەي ۱۳ سالى پەبەق دەگەپتەۋە بۇ گويپرايەنى بى چەندوچۇنى ھەويدا لە محمد پەزا.

كچەكەم دەيوت: (ھۆكارى سەركەوتنى بەپىز ھەويدا لە بەپىۋەبىردنى ۋلاتدا ئەۋەيە كە تاۋەكو ئىستا كەمتىن كەس ئەو دەناسىت ھەپىۋە كەمتىن دوژمنى ھەيە. لە ئىراندا ھەركەسىك زياتر ناۋبانگى و سەركەوتنى ھەبىت دوژمنى زورتى ھەيە.)
ئاغاي معينيان دەيوت: (نەينى سەركەوتنى ھەويدا ئەۋەيە لەكارى بەپىۋەبىردنى ۋلاتدا بەرنامە و پلانكى لەو شىۋەيەي نىە كە بدات لە بەرژەۋەندى كۆمەلىك لە خەلكى.)

ھەويدا لە ھىچ كارىكدا بۇچوونى شەخسى دەرنەدەپرى و بۇ ھەمووكەس پوونى دەكردەۋە كە بەپىۋەبىردنى ۋلات بەتەۋاۋى لەدەستى شادايە و بوون و نەبوونى ئەو ھىچ گۇپرانىك لە بەرنامە و بەپىۋەبىردنى ۋلات ناكات.

ھويدا خۇي بە سوپاسگوزارى شا دەزانى و بىركردنەۋەي محمد پەزاش ئەۋە بوو كە (سەرۆك ۋەزىران ھەرچى گويپرايەتربىت باشترە!) بۇيە لەم پوانگەيەۋە بوو كە ھەويدا باشتىن كەس بوو بۇ محمد پەزا.

سەردەمى فەرمانپەرۋاۋى ھەويدا تاۋەكو پادەيەك ئارام و بىدەنگ تىپەپرى. لە ماۋەي فەرمانپەرۋاۋىيەكردنىدا جگە لە پووداۋى گولەبارانكردنى كۆشكى مەرمەرە (كە مەبەست لىتى كوشتنى محمد پەزا بوو) پووداۋىكى لەوشىۋەيەي كە شايەنى باسكردن بىت پووى نەدا.

من چەندجارىك پۇيشتووم بۇ مالى ھەويدا. ھەويدا كۆمەلىكى زۇر گرانبەھى سەبىلە و گالۆكى دەگمەنى كۆكردبوۋيەۋە. يەكىك لەو گالۆك و عەصايانەي كە دەستەكەي لە زىپرى خالص بوو، لەيەكىك لە ھەلكەندەكانى شوپىنەۋارەكانى مىسردا دۇزراۋوۋيەۋە و بە قسەي ھەويدا دەيوت ئەم گالۆكە دەگەپتەۋە بۇ سەردەمى رامسىسى دوۋەم فرەۋنەكانى مىسر.

دواتر دکتور فلاح پښی وتم که هه ویدای هه لځه له تاندوه و هم گالوکه یان به و ناووه پی داوه، چونکه له میسر دا کومه لیک له سهنه تکار هن که ئیشیان دروستکردنی که لوپه لی گرانبه هایه و به ناوی کونه وه دهیفرۆشن. نه و هه ستایانه به جوړیک شته کان دروست دهکن که ته نانه ت لیها تووترین کهسانی شوینه وارناسیش ناتوانن نه و که لوپه لانه جیابکه نه وه.

له پووداوه سهیره کانی ژیانی هه ویدا، هاوسه رگریه که ی بوو له گهل هاوړی خوشه ویستم له یلا نیمامی و پاشان ته لاقه چاوه پروان نه کراوه که ی. له وانه یه بو یه که مجار بیئت بیستیت که هاوسه رگری خاتو له یلا نیمامی بو هه ویدا له سهه پښنیاری محمد رهزا بوو.

له یلا نیمامی کینگه یه کی په روه رده کردنی گول و گیای له نزیک تاران هه بوو. خوشکه که ی، هاوسه ری حسنعلی منصور، سه روک وه زیری کوژراو بوو. که به دهستی فیدایانی ئیسلام کوژرا.

نه میر عباس، به ته نها ده ژیا و هه موو روژیک پروپاگنده ی زور توند و خراب له باره ی ژیانی تایبه تیه وه بلاوده بوویه وه. ساواک پښنیاری کرد بو محمد رهزا که باشتر نه وه یه به ریز هه ویدا بو پرزگار بونی له و پروپاگنده ی که بو ی ده کړیت له باره ی کاری نیریازی و هاو جنسبازی وه، هاوسه رگری بکات. محمد رهزاش نه م پښنیاره ی قبول کرد و پښنیاری کرد بو هه ویدا که ژن بهینیت.

هه ویدا سه ره تا چه زی ده کرد له گهل خاتو (نالی نانتونیا دیس) که ژنیکی نه مریکی به ره گه ز یونانی بوو، هاوسه رگری بکات. نالی نانتونیا دیس دواتر هاته ناو بازنه ی هاوړی نزیکه کانی فهرح و له مالی هه ویدا ئیشی ده کرد. به لام راست نه بوو که هاوسه ری سه روک وه زیرانی ئیران ژنیکی بیانی بیئت نه ویش نه مریکی. (هه لپه ته یاسا رڼگر نه بوو له وه ی که ژنی بیانی بهینیت چونکه ته نانه ت نه فسه رانی پایه به رزی سوپا و به تایبه تی فوکه وانه ئیرانیه کانیش که بو راهینان ده رویشتن بو نه مریکا له وی ژنی نه مریکیان ده هیئا). به لام محمد رهزا پښنیاری کرد بو هه ویدا که ژنیکی ئیرانی بهینیت.

(لهيلا ئيمامى) ھاوپىنى من بوو. كچى عارف بوو كه ئەھلى ئەدەب و شعر و زۆر پاك و سادە بوو. پيش ئەويش خوشكىكى ژنى يەككىك سەرۆك وەزىر (حسنعلى منصور) بوو، ئەم ھاوسەرگىرە دەرئەنجامىكى خراپى ھەبوو چونكە پاش ماوھىەك حسنعلى منصور لە بەردەم ئەنجومەنى شورای ملیدا كوژا.

ئەو كاتەى كه حسنعلى منصور سەرۆك وەزىران بوو لە كىلگەى گول و گىاي خوشكى ژنەكەى (لهيلاى ئيمامى) بۆ سەرۆك وەزىر و وەزارەتخانەكان و بەرپۆھبەرايەتەكان گولى دەكېرى. ئەم كارە پاش تىرۆركردنى حسنعليش ھەر بەردەوام بوو. دەلێن ھەويدا حسنعلى منصور ھىناويەتە ناو ساسەتەوھ. ھەر بۆيە، ھەويدا لەيلاى ھەر لە كۆنەوھ دەناسى.

كاتىك كه دەگەرپان بۆ ژنىك بۆ ئەوھى بېھىنن بۆ ھەويدا چەندىن ژنى تەلاقدرار و كچى گەنجيان پيشنيار كرد بۆ ھەويدا. بەلام دكتور شاھقلى كه پزىشكى تايبەتى ئەمىر عباس ھەويدا و ھاوپىنى نزيكى بوو و كيشەى سەرەكى ھەويداى دەزانى، پيشنيارى لەيلاى ئيمامى بۆ كرد و ئەمىر عباس ھەويداشى دلتيا كردهوھ لە پيشنيارەكەى كه ژن لە تەمەنىكى زۆردا لە شەوق و زەوق دەكەويت و لەيلا ئيماميش كه تاوھكو ماوھىەكى زۆر ھاوسەرگىرى نەكردبوو، لە پوانگەى ھەلومەرجى تەمەنيەوھ لە پىگەيەكدا نەبوو كه ھەويدا بخاتە ناو كيشە و گرفتىكى نىگەرانيەوھ و بىتتە ھۆى ھەياچوون و شەرمى ئەمىر عباس ھەويدا.

مەراسىمى خوازىنىكردنەكە لەلایەن دكتور شاھقلىوھ ئەنجامدرا و داواكرا لە لەيلا ئيمامى تاوھكوھ بۆ پاراستنى ناوخۆى ولات و كوٹايى ھىنان بەو پرۇپاگەندانەى كه لەبارەى ژيانى تەنھاي ھەويداوھ ھەيە فيداكارى بنويىت و لەگەل سەرۆك وەزىران ھاوسەرگىرى بكات.

(لهيلا ئيمامى) ھاوپىنى نزيكى من بوو. كاتىك كه بىستم بېرياريداوھ بىتتە ژنى ھەويدا زۆر ھەولمدا پەشمانى بكەمەوھ لەم بېريارەى بەلام ھەستم كرد كه خىزانى ئيمامى كه جارىك زاوايەكى سەرۆك وەزىرانىان ھەبووھ ھەز دەكەن دووبارە زاوايەكى دىكەى سەرۆك وەزىرانىان ھەبىت.

ھاويىنان محمد رەزا دەچوو بۆ نوشەر بۆ مەلەكردن و خلىسكانەى سەر ناو.

(پلانیکی گوره‌شی داپشتبورو بۆ نه‌وه‌ی له نوشهر شوینیکی گونجاو دروست بکات و بیکاته پایته‌ختی هاوینه‌ی و له هاویناندا پایته‌ختی ئیران بگوازیته‌وه بۆ نه‌وی به‌لام یاری پۆژگار نه‌وه‌له‌ی بۆ نه‌په‌خساند نه‌و کاره‌ نه‌نجام بدات.)

هه‌ویداش له نزیک نوشهر خانه‌ باخیکی جوان و گه‌وره‌ی هه‌بوو. مه‌راسیمی گریبه‌ست و بوکینه‌که هه‌موو پیکه‌وه له‌و خانه‌ باخه‌دا نه‌نجامدرا. له‌بیرمه‌ دوانیوه‌پۆی یه‌کیک له‌ پۆژه‌کانی کۆتای مانگی جولای بوو که له‌گه‌ل محمد ره‌زا، فه‌رح، فاتمه‌ و هاوسه‌ره‌که‌ی ژهنرال محمد خاتمه‌ی پۆیشتین بۆ مالی هه‌ویدا. (نه‌گه‌ر به‌ هه‌له‌دا نه‌چوویم پۆژی سێ شه‌مه‌ یان چوار شه‌مه‌ی مانگی جولای ۱۹۶۶ بوو.)

هه‌ویدا له‌ کاتی هاوسه‌رگیره‌که‌یدا ته‌مه‌نی ۴۷ سال و له‌یلاش ۴۲ سال بوو.

هه‌ویدا و له‌یلا سه‌ره‌تا هاتن بۆ پیشوازی ئیمه‌ و ده‌ستی جه‌نابی حه‌ززه‌تیان ماچ کرد.

دکتۆر شاهقلی، باوک و دایک و خوشکه‌که‌ی له‌یلا، دایکی هه‌ویدا، فه‌ریدون هه‌ویدا، په‌رویز خوانساری و حه‌مید ره‌هنما و کچی پوری هه‌ویداش له‌وی بوون.

هه‌ویدا به‌ناشکرا بی زه‌وق و شه‌وق دیار بوو. به‌ پیچه‌وانه‌ی پۆژانی دیکه‌ که هه‌میشه‌ گۆلی نه‌رکیده‌ی گرانبه‌های ده‌کرد به‌ یه‌خه‌ی کۆته‌که‌یدا نه‌مجاره‌ گۆنیکێ سوری ئاسای کردبوو به‌ یه‌خه‌که‌یدا.

مه‌لای مزگه‌وتی جامعه‌ی نوشهر گریبه‌سته‌که‌ی کرد کاتیگ جاری یه‌که‌م ماموستا وتاری یه‌که‌می خوینده‌وه و پرسیااری کرد له‌ بوک که ئایا ئاماده‌یت بیته‌ هاوسه‌ری به‌پریز هه‌ویدا، به‌بی دواکه‌وتن وه‌لامی دایه‌وه‌ وتی: به‌لی!

محمد ره‌زا پیکه‌نی و وتی: (بۆچی به‌ په‌له‌ وتت به‌لی؟)

له‌یلا ئیمامی وه‌لامی دایه‌وه: (ترسام به‌پریز سه‌رۆک وه‌زیران په‌شیمان بیته‌وه!)

ئه‌لقه‌ و حه‌لقه‌ی ده‌ستگیرانی که دکتۆر شاهقلی کچی بووی، بوک و زاوا کردیانه‌ ده‌ستی یه‌کتر و پاش ته‌واو بوونی وتاری گریبه‌ست، فه‌رح ده‌ستبه‌ندیکی گرانبه‌های پیشکه‌ش به‌ بوک و دوگمه‌یه‌کی سه‌رده‌ستی نه‌لماسیشتی پیشکه‌ش به‌ هه‌ویدا کرد.

دایکی هه‌ویداش ملوانکه‌یه‌کی جوان و ده‌گمه‌نی مرواری کرده‌ ملی له‌یلا ئیمامی. منیش سه‌رسنگیکێ جوانم بۆ هینا بوو.

محمد رهزاش کاترژمیرنکی خشنلی جوانی به خشی به هویدا و نیوه تاجینکی برلیانیشی کرده سهر بوکهکه و سهری ماچی کرد.

لهکاتی گریبهستهکهدا باسی نهوه کرا که لهیلا مارهییبهکهی وهرگرتوه و تهنها باسی دهستهیهک ناوینه و شوینی مؤمیک کرا.

نهم ناوینه و شه معدانه یان شوینی مؤمه به خشل دروستکرابوون و دهگهپانهوه بۆ سهردمی هاوسهرگیری ناصرالدین شای قاجار. ناوینه و شوینی مؤمهکه هویدا لهلای حبیب ثابت وهری گرتبوو. (نیدی نازانم کربیبووی یان ثابت وکو هدییه پیشکەشی هویدای کردبوو.)

خودی لهیلا بۆی باس کردم که هویدا هر له یهکهم پۆژی هاوسهرگیریهکهیهوه پینی وتوو نابیت چاوهپینی نهجامدانی نهرکی پیاویم لی بکهیت و نهم هاوسهرگیریه بۆ بهرژهوهدی سیاسی یه!

خیزانی نیمامیش له بهر نهوهی که کچی یهکه میان هاوسهری حسنعلی منصور بوو بۆ فراوانبوونی دهسهلاتیان خوشحال بوون به پیدانی کچهکه یان به هویدا بهلام لهیلا پاش هاوسهرگیری لهگهله هویدا توشی دلساردینکی زۆر بوو و زۆربهی کاتهکانی له کینگهی پهروهده کردنی گولهکاندا دهبرده سهر.

له بهر نهوهی که لهیلا هاوړییهتینکی نزیکی هه بوو لهگهله مندا هیچ شتیکی لی نهدهشاردمهوه و من دهمزانی له نیوان لهیلا و هویدا هیچ جوړه په یوه ندینکی ژن و پیاوی نیه.

هویدا فرمانیدا بوو به و هزارهتهکان و فرمانگهکانی دهولت لهلای لهیلا گول و گیا بکرن و ههولیدهدا به یارمهتیدانه مادهکانی ناتهواوی و کیشه سهرهکیهکهی (لهراستیدا کیشه سهرهکیهکهی خوی!!) قهره بوو بکاتهوه!

نهم هاوسهرگیریه بۆ لهیلا دهستکهوتینکی مادی زۆر باشی هه بوو. دهچوو بۆ سهفهره رسمیهکان و سودمەندبوو له هه موو نهو نیمتیازانهی که هاوسهری سهروک وهزیرانیک هه یبوو. بهلام لافاوی پروپاگهندهکان زۆر کوشنده و تهحهمول نهکراو بوون. بهتایبهتی کاتیک که پروپاگهندهکان گه یشتنه ترۆپکی خوین.

لهيلا خۆي باسي كرد بۆم له سه فهريكددا كه پۆيشتبوون بۆ چين له گه ل نه شهرف،
نه شهرف له بهر نه وهي گالتهي زۆري ده كرد ده لئيت له ناو فرۆكه كه دا زوو زوو پيني
ده وتم چۆن ده تواني ت له گه ل نيره موكيكدا بژي ت!

به لام هيچ يه كي ك له م پر وپا گهنده و به زم و په زمانه نه بووه هۆي نه وهي كه له يلا
داواي ته لاق بكات. نه وهي كه بووه هۆي نه وهي له يلا سور بي ت له سه ر نه وهي كه
جيا بي تته وه پر وداوي رسوا بوونه كه ي بوو كه به چاوي خۆي بيني.

به وشيوه يه ي من له زماني له يلا وه بيستم. پرۆژي ك ده چي تته وه بۆ ماله وه ده چي ت
به سه ر هه وي دا دا كه خه ريكي كاري به دره وشتيه له گه ل نه فسه ريكي سوپا دا. له يلا به
بينيني نه م دي مه نه حالي تي كده چي ت و به هر شيوه يه ك ده بي ت خۆي ده گه يه ني ته
ده ره وهي مال. نه م ماله ي كه هه رگيز چاري كي دي كه بۆي نه گه رايه وه.

سه ر له شكر جه مي دي ده يانوت يه كي ك بوو له و كه سه كانه ي كه له گه ل هه وي دا دا
په يوه ندي نانه خلاقي هه بوو!

له يلا پاش نه م پر ودا وه له هه وي دا جيا بوويه وه و توشي خه موكي و كي شه ي رۆحي
بوو. ئي ستا له پاريس ده ژي و تا وه كو ئي ستاش نامه نو سين و هه ندي كجاريش به
ته له فۆني قسه ده كه ين له گه ل يه ك تري دا.

نه مير عباس بونه وه ريكي سه ير بوو. رۆحيه ت له ژي ر كاري گه ري فه ره نسبه كاندا بوو
و كرداره كانيشي له عاده ت و هه ل سو كه وتي به ريتا نيا وه وه رگرت بوو.

به شيوه يه كي زۆر سه ير به شان و بالي نه م ري كيه كاندا هه لئيه دا و پر سه كان ي به
خه لكان ي لاديني و دوا كه وتوو ده زاني!

ئاي ن و مه زه بي به زاده ي وه همي مي شكي مرۆڤ ده زاني و ده يوت: (باش ترين دين
نه وه يه كه په يوه ست نه بيت به هيچ دين و مه زه بي كه وه!)

هه وي دا كه ده يزاني شا زۆر رقي له عه ره به، نه و يش خۆي به دژه عه ره ب ده زاني.
هه ندي كجار له قسه و با سه تا يبه تيه كاندا ده يوت: (گه وره ترين به دب ختي و بي
چانسي ئيران نه وه يه كه خودا وه ند له ته نيشت عه ره به وه دروستي كرد وه!)

ئاي ني ئيسلامي به ئاي ني جه لاد و شه لاق ناو ده برد و ده يوت ده بي ت ئيرانيه كان
بگه رينه وه بۆ نه سل ي خويان و ده بي ت ديني خوي زي ندو بكه نه وه.

هه مووكهس دهيزانى كه نارهبازيه تى ئاينى هوكارى سهرهكى ناكوكى خه لك بوو له گه ل حكومه تى سه لته نه تيدا.

تاوه كو پيش هاتنه سهر حوكمى هويدا به شيويه كه ههستپيكر او پريز بوو بيروباوه پرى خه لكى داده نرا. به لام هويدا و دهروبوهره كه ئى نه و باوه پريان له لاي محمد رهزا دروست كرد كه دهبيت ئاينى ئيسلام سنوردار بكرت بوو ناو مزگه و ته كان.

من زوريه ئى نه و كتيبه ميژووييانه ئى پاش كه وتنى حكومه تى سه لته نه تى چ نه وانه ئى له ئيران و چ له نه وانه ئى له دهروه ئى ئيران بلاوكراونه ته وه بينيومن و خوئندومنه ته وه به داخه وه نه بينيوه هيجكس باسى پولى هويدا بكات له جولاندنى نه و نارهبازيه تيه مه زه بيه ئى كه هه بوو له دژى حكومه تى سه لته نه تى به مانايه كى ديكه باسى نه وه بكه ن كه هه ويدا به هوكارى سهره كى دابيينت له دژايه تى كردنى ئايندا.

(هويدا) بيري نه جامدانى ئاهنگه دوو هزار و پينج سهد ساليه دامه زراندى سه لته نه تى ئيرانى خسته ناو ميشكى محمد رهزا وه.

نه وه هويدا بوو كه قه ناعه تى كرد به شا كه ميژووى شاهنشاهى بكاته جيگره وه ئى ميژووى هيجرى شه مسى.

نه م كارانه به ته واوى و به پرونى برى تى بوو له پروبه پروبوونه وه ئى بيروباوه پرى ئاينى و دينى خه لكى.

محمد رهزا ناگادارى نه و خاله نه بوو كه گه پاندنه وه ئى ميژووى ئيران بوو پيش ميژووى ئيسلام و تازه كردنه وه پابردوى پيش ئيسلام و وه لانانى ميژووى هيجرى شه مسى كه بيروباوه پرى پيروى ميژووى بوو دهبيت هوى سهره لدانى شه پولى نارهبازيه تى له ناو سهرتاسه رى ئيران كه خه لكانيكى ته واو مسولمان و بيروباوه پرى ئاينيان هه بوو.

مه لا ئاينيه كان زور سوديان له م دوو هه له يه وه رگرت و كردiane هوكارى كى زور باش بوو جولاندندى شه قامى ئيرانى له دژى حكومه تى سه لته نه تى.

نه و تاران هى كه مه لكان له مزگه و ته كاندا پيشكه شيان ده كرد به ته واوى باسى محمد رهزا بوون له به رامبه ر نه وه ئى كه هيج گرنكى به ئاينى ئيسلام نادات و باسى نه وه يان ده كرد كه ميژووى كوچى پينغمبه ر (درودى خواى لى بيت) به پاره يه كى

زۆرى دەولەت گۆزپويىھەتى بە يىروباوھېرى كۆنى نادىنى و تەرخانى كىردوھ بۇ زىندو كىردنەھى ئاھەنگە كۆنە دوو ھەزار و پىنچ سەد سالاھىھەكانى ئىران.

ھەندىك كەس كە زانىارى راستيان نىھ دەلەين بىرى ئەنجامدانى ئاھەنگە دوو ھەزار و پىنچ سەد سالاھىھەكانى شاھنشاهى بە پىلانى كچەكەم فەرھ بۇوھ. ھەندىكىش لە كىتەبەكانىاندا نوسىويانە دكتور (شجاع الدين شفا) ئەم بىرۆكەيھى داوھ بە فەرھ و فەرھىش قىبولى كىردوھ و پاشان گواستويەتتەوھ بۇ محمد رەزا.

بەلام داستانەكە بەم جۆرەيە كە من يەكەمجارە باسى دەكەم.

ھەمووكەس دەزانىت كە دكتور (شجاع الدين شفا) زانايەكى لىھاتوو و بىرمەندىكى دەگمەن بوو و سەرپەرشتى كاروبارى فەرھەنگى دەربارى دەكرد. (جىگرى ئەمىر ئەسداھە علم بوو لە ھەزارەتى دەربارى شاھنشاهى).

بەپىز شفا لەو چاوپىكەوتنە ھەفتانەيانەي كە لەگەل كچەكەمدا ھەيبوو لەيەكىك لە دانىشتنەكاندا پىشنىارى بۇ دەكات لە تاران كۆنفراسىكى نىونەتەوھى ساز بىرىت بۇ گفتوگو و ناسىنى شارستانىھەكانى رۆژھەلات و رۆژئاوا.

پىش ئەوھش چەندىن وتار و دانىشتنى ھاوشىوھ لە تاران سەبارەت بە ناسىنى كەلتورەكان ساز كرابوو. كچەكەشم ئەم بىرۆكەيھى قىبول كىرد و بىرىار دەدرىت كە بىرمەندان و كەسايەتتە پروناكبىرەكان لە ھەموو كونج و كەلەبەرىكى ئەم جىھانە بانگەپىشت بىرىن بۇ تاران.

لەو سالانەدا بەھوى دەركەتنى نوسىن و بىروباوھېرى تازەي سىياسى و ئاينىھە، فەرھەنگە كۆن و شارستانىھەتە بىرەتتەكانىان كەوتبۇونە ناو چوارچىوھى مەملانىيەھە.

كچەكەم فەرمان دەدات بە دكتور شفا تاوھكو رىوشوئىنى پىويست بىرىتتە بەر بۇ ئەنجامدان و سازدانى ئەو كۆبۇونەوھەيە.

بەپىي ئەو نەرىتەي كە ھەيە، دەولەت پىويستە لەسەرى بوجەي ئەو كۆنفراسە دابىن بىكات و كارى پىويست بۇ ئەنجامدان و بەرپۇھچوونى ئەو كۆنفراسە جىھانىھە نامادە بىكات.

له سەردەمی سەلتەنەتی محمد پەزا دەیان دانیشتنی میژوویی و مەراسیمی گەورە
له تاران ئەنجامدرا که بەناوبانگترینیان دانیشتنی سەرانی ھاوپەیمانی جەنگی
جیهانی دووم (پۆزفیلت، چرچیل و ئیستالین) بوون له تاران له سەرەتای سەلتەنەتی
محمد پەزادا و پاشان کۆنفراسی دامەزراوەی جیهانی کار و مافی مرۆفە بوو (بە
بەشداری سەرۆک کۆمار و پاشاکانی سەرانی ولاتانی نەتەوێه یەکگرتووەکان) ...

سەرەرای ئەو تیچوونە زۆرەیی که خەرج دەکرا بۆ ئەنجامدانی ئەو کۆبوونەوانە بەلام
محمد پەزا ھەر خۆشحال بوو له سازدانی ئەو جۆرە کۆبوونەووە و دانیشتانه له تاران
و مەبەستی شا له ئەنجامدانی ئەو مەراسیم و کۆبوونەوانەش ئەو بوو که لەکاتی
ئەنجامدانی ئەو کۆنفراس و دانیشتن و کۆبوونەوانە بیروباوەر و سەرنجی جیهان
بەرەو ئێران رادەکیشریت و ناوی ئێران دەکەوێتە سەر زاری جیهان و ئەمەش
باشترین ناوبانگی و پیکلام دەبێت بۆ ولاتی ئێران.

کاتیەک دکتۆر شفا پلان و نەخشەکەیی خۆی دەخاتەپروو بۆ سەرۆک وەزیران،
ھەویداش لەگەڵ راپۆزێکارەکانی خۆی بابەتەکە دەخاتە بەرباس و لیکۆلینەووە و
ھەرکەسیکیش بە سەلیقە و لیھاتوویی خۆی شتیک و بۆچوونیکێ تازەیی بۆ زیاد
دەکات و دەرئەنجام رێک دەکەون لەسەر ئەوێ که کۆنفراسیکێ جیهانی بکەن و
بانگەیشتەکە بەناوی ریزلینانی پیگەیی کۆرشیی گەورە لە بەرپاکردنی ئاھەنگی دوو
ھزار و پینج سەد سالی شاھنشاهیەووە بیت.

ھەلبەتە سەرەتا بربار بوو تەنھا سەرۆکی ولاتانی یونان، ئیتالیا، میسر، حەبەشە و
چەند ولاتیکی کۆن بانگەیشت بکرین.

پلانی کۆتایی نامادە دەکریت، ھەویدا دەیزانی محمد پەزا حەزیکێ زۆری ھەییە بۆ
گەورەکردن و ریزلینانی میژوویی شاھنشاهی و زۆر خۆشحالە بەو کارانە، بۆیە ئەو
مەراسیمە دەگۆریت بۆ ئاھەنگی ریزلینانی گەورەیی دامەزراندنی دەسەلاتی
شاھنشاهی له ئێران.

محمد پەزاش، ئەو پینشیار و نەخشەییەیی ھەویدا بەو ناووە واتە سازکردنی ئەو
ئاھەنگە شکۆمەندە بۆ زیندوکردنەووەیی یەکەمین ئاھەنگی دامەزراندنی دەسەلاتی
شاھنشاهی قبول کرد و زۆر خۆشحال و دلخۆشیش بوو.

من خۆم شایهتی ئەوه بووم محمد رەزا چەندینجار بە دەربڕینیك كه دهرخه‌ری
خۆشحالییوونی بوو، سوپاسی هه‌ویدا ده‌کرد بۆ به‌رپا‌کردن و سازدانی ئەم جۆره
كۆنفراس و ئاهه‌نگه بۆ زیندو‌کردنه‌وه‌ی ئەو میژووه، شجاع‌الدین شفاش وه‌كو
خاوه‌نی یه‌كه‌می بیروكه‌كه خه‌لاتی پله‌ی یه‌كه‌می هه‌مایۆنی پێ به‌خشرا.

كچه‌كه‌م ته‌نها خه‌ریکی نه‌جامدانی كاری فەرهنگی بوو. بیروكه‌ی دامه‌زراندنی
سه‌نته‌ری په‌روه‌ده‌ی فكري مندالان و نه‌وجه‌وانان كاری فەر‌ح بوو. بیروكه‌ی
دروست‌کردنی بینای سه‌یر‌کردنی شار له شوینی كۆنی ساحه‌ی شه‌رداری له چوار
پێی په‌له‌وی كاری فەر‌ح بوو. دروست‌کردنی بورج و مۆزه‌خانه‌ی گه‌وره‌ی (شه‌یاد
ناریامه‌ر) بیروكه‌ی كچه‌كه‌م بوو.

كچه‌كه‌م بینای شه‌یادی بۆ هاوسه‌ره‌كه‌ی دروست‌کرد تاوه‌كو بۆ هه‌میشه له
بیره‌وه‌ری شادا بمینیته‌وه و كاتیكیش خه‌لكی ئەم مۆنیمینته ده‌بینن بگه‌ونه بیری
محمد رەزا و دلایان تازه بیته‌وه!

ته‌نانه‌ت نه‌خشه‌ی سه‌ره‌تای بورجه‌كه كچه‌كه‌م كه خۆی دایر‌شتبوو، ناماده‌ی
کردبوو.

نیستا مادامه‌کی بیر و یاده‌وه‌ریه‌كانم به‌ره‌و ئاهه‌نگه‌كای دوو هه‌زار و پینج سه‌د
ساله‌ی دامه‌زراندنی پاشایه‌تی له ئێراندا پۆیشته و له‌وباره‌یه‌وه قسه و باس ده‌كه‌م
رینگه‌م پێ بده تاوه‌كو چه‌ند بیره‌وه‌ریکی خۆشته له‌باره‌ی ئەو ئاهه‌نگانه‌وه بۆ باس
بكه‌م.

---

^۱ - فەر‌ح له‌باره‌ی هۆكاری دروست‌کردنی بورجی گه‌وره‌ی (شه‌یاد ناریامه‌ر) له مه‌دخه‌لی چوونه
ژووره‌وه‌ی تاران وتی ئەم بورجه گه‌وره‌یه بۆ ئەوه دروست ده‌كه‌م بۆ ئەوه‌ی خه‌لكی هه‌میشه له‌یادی
شاهنشاه‌ی‌اندا بن! و بۆ هه‌میشه‌یی به‌ نه‌مری بمینیته‌وه!

به‌ل‌آم له یاریه‌كانی پۆزگار، ئەو ناوه‌نده‌ی كه بریاربوو بۆ زیندو‌پا‌گرتنی شاهنشا دروست بكریت له
سه‌رده‌می شوپشی نیسلا‌می بوو به ناوه‌ندی كۆبوونه‌وه‌ی دژه په‌له‌ویه‌كان و ئەم‌رۆ خه‌لكی ئەو
بورجه به بورجی ئازادی (مه‌یدان ئازادی) ده‌ناسن و زۆر خه‌لكی‌کی كه‌م هه‌یه له نه‌وه‌كانی ئەم‌رۆ كه
ئەوه بزائن كه ئەو بورجه بۆ زیندو‌پا‌گرتنی شا دروست‌كراوه.

فەر‌ح نه‌یده‌زانی كه ته‌نها بورجی تیکه‌نشكاو و نه‌مر ئەو بورج و بینایانه‌یه كه له‌ناو دل و رۆحی
خه‌لكدا دروست ده‌كری‌ن نه‌ك له‌سه‌ر جاده و مه‌یدانه‌كان.

محمد رەزا بېتاقەت بوو لە رېش و سمیل. لەبیرمە کاتیک کە غلامرزا سمیلی
هینشتبوویەو، محمد رەزا فرمانیدا بوو کە بەخیرای سمیلی لە بنهوه بتاشی! لە
سوپادا هیچکەس بۆی نەبوو رېش و سمیل بهیلتەوه. رېشی بە نیشانەیی پیسی و
بی نەزاکەتی دەزانی.

بۆ سازکردنی ئاھەنگە دوو ھەزار و پینج سەد ساڵیە شاھنشایییەکان فرمان
دراو بو بە ئەندامانی بنکەیی باخی تەختی شیراز بۆ ماوەی سالیکی تەواو ریشیان
نەتاشن!

ئەو پیاوانە بەو ریشە درێژەیانەو بەشیوەی سەربازانی ھەخامنشی تاوھکو
سەربازانی قاجار نمایشیان ئەنجام دەدا. من لە دواي محمد رەزاو دانیشتبوم.
ھیشتا مەراسیمی پۆشنتی سوپاکە تەواو نەبوو بوو کە سەر لەشکر بقراط جعفریانی
بانگ کرد و پیتی وت:

دوابە دواي تەواو بوونی نمایشە کە فرمان بەدە راستەو خۆ ھەموویان ریش و
سمیلیان بتاشن! من زۆر سەرم سوپدەما لەو ھەموو ھەسەسیەتەي محمد رەزا
لەبەرامبەر ریش و سمیل. ئەو تەنانتە تاقەتی ئەو ھەشی نەبوو کە بۆ ماوەی
کاتر مێرئیکیش تەحەمول بکات سەیری ئەو ریشدار و سمیلدارانە بکات.

بیرەو ھەریکی دیکەم سەبارەت بە محمد رەزا لەبارەي عادەتی خواردنی بوو.
ھەمووکەس دەزانیت (خاویار یان کافیار) کە لە دەریای خەزەردایە و لەناو سکی
جۆریک لە ماسیدا دەردەھینریت بەناوی (ئوزون برون) لە گراترین جۆری خواردنی
جیھانە کە تایبەتە بە پارەدار و سەرمايەدارەکانی جیھان.

(خاویار) یەکیک بوو لە سەرچاوە بەنرخەکانی ھەناردەي ئێران پاش نەوت و فەرش
و پستە.

کارگەي دروستکردنی خاویار لە نیوہ دورگەي ئاشورادە لە بەندەري شا بوو لەو
کارگەيەدا پسیپۆرانی بەستەبەندی باشترین جۆری خاویاری جیھانیان لە ژیر
چاودیری عەقید ئەسفەندیاری ئامادە دەکرد و دەنێردرا بۆ بازارە جیھانیەکان.

گومانی تیدا نەبوو ھەر میوانیکی بیانی بەاتایە بۆ ئێران پیتی خۆش بوو بە
خاویاری تایبەتی ئێرانی میوانداری بکریت.

محمد رەزا زۆر رەقى لە خاويار بوو و ئەگەر كەس ئىكش لە بەرچاويەو خاويارى
بخواردايە وەكو ژنى دوو گيان تىكەدەچوو و دەرشايەو.

لە ميوانىيە پەرمىيەكان و ناھەنگى خواردنەوئى مەيىيەكاندا كاتىك خاويار دەھيئرا
ھىچكەس خاويارى نەدەخستە بەردەست محمد رەزا و بەھىچ شىوئەيەك ھىچ جۆرە
قاپىكى خاويار لە بەرچاويى محمد رەزاو داندەنرا بۆ ھىچ ميوانىك.

خزمەتكارانى كۆشك و بەپەرسان بە باشى لەو خالە تىگەيشتبوون و پەچارى ئەو
كارەيان زۆر بە جوانى دەكرد.

لە ناھەنگەكانى دوو ھەزار و پىنج سەد سالى، كاري ميواندارىكردنەكە درابوو بە
دامەزراوئەيەكى خۆراكى بەناوبانگى فەرەنسى و كارمەندان و پىكخەرانى ئىرانىش
لەبىريان چووئوئەو مەسەلەيە باس بەكەن بۆ كۆمپانيا فەرەنسىيەكە.

لەسەر ميئزى نانى نيوەپۆ كە لەناو چادەرە گەرەكاندا لە تەختى جەمشيد ساز
كراوو، يەكئىك لە خزمەتكارەكان بەبى ناگا قاپىك كە پە بوو لە خاويار پىشكەشى
محمد رەزاي كەرد ئەويش لەو كاتەدا خەريكى گەتوگۆ بوو لەگەل زۆر پەمپيدو
(سەرۆك كۆماری فەرەنسا).

محمد رەزا لەگەل ئەوئەي كە چاوي بە خاويارەكە كەوت دلى تىكچوو و دەستىكرد
بە ھيئەتجان و ئەم كارە بوو ھۆى جىگەى سەرنجى ئەو پاشا و سەرۆكانەى كە لەوى
دانىشتبوون.

زۆر پەمپيد و ھايللا سلاسى (نيمپراتۆرى ئەسيويى) دەستى محمد رەزايان گەرت و
كاسىگىن (سەرۆك وەزيرانى سۆفئەتئىش)^۱ دەستى ھينا بە پشتيد!

---

^۱ - خاتو فەريدە ديبا لىرەدا توشى ھەئەيەك بوو و پادگورنى (سەرۆك كۆماری يەكئىتى سۆفئەتى
جاران) بە كاساگىن سەرۆك وەزيرانى يەكئىتى سۆفئەتى جاران تىگەيشتو.

(كاسىگىن) بە دىرئزى سەردەمى سەرۆكايەتئەكەى تەنھا يەكجار ھاتوو بۆ ئىران ئەويش لەكاتى
ئىقتىحاي كارگەى گەرەى توادنەوئى ناسنى ئەسەھان.

تارەكو ئەو كاتەى كە جىھانى پۆرئاناو نەوت و سەرچاوە كانزايەكانى بە تالان دەبرد نامادە نەبوو
ھىچ جۆرە كەرەسەيەكى گەنگى زىرخانى نابورى بنىرئت بۆ ئىران.

سۆفئەتەكان نامادەبوون لەبەرامبەر وەرگەرتنى گازى سروشتى كە پىشتر لە بىبابانەكانى ئەموازدا بە
بەلاش دەسوتا كارگەيەكى توادنەوئى ناسن لە ئىراندا دروست بكات.

هەندىك كاتى برد تاوهكو محمد رەزا نارام بويەو، بەلام تىكچوونى حالى محمد رەزا بوو ھۆى ئەوھى خۆشى دانىشتنەكە نەمىنىت.

من زۆر پىم سەير بوو محمد رەزا ناتوانىت تەھەمولى بۆنى ماسى و خاويار بكات ماسيشى نەدەخوارد. بەلام بە بىستنى ناوى خاويار راستەوخۆ حالى تىكدەچوو!
(ئەمىر عباس ھەويداش) زۆر بىزار بوو لە خورمالو و ئىمەش لە ميوانى و دانىشتنە تايبەت و جياوازەكاندا بە ھەر بيانويەك ھەبوايە ھەولمان دەدا ناوى خورمالو بەئىنن لەبەردەم ئەمىر عباسدا تاوھكو بىزاري بگەين و سەر بخەينە سەرى! پوژنامەى فكاھى توفىق كە ئەم بابەتەى دەزانى ھەموو ھەفتەيەك وىنەى كاريكاتىرىكى ھەويداى دروست دەکرد و ناوى دەنا خورمالو يان بەشيوھى خورمالو!

ھاىلا سلاسى (ئىمپىراتورى ئەسيوپى) كە ھەولئىدەدا شاي ئىران بەئىنىتەوھ سەر خۆى، ئەويش نەخۆشكى ھەبوو نەيدەتوانى مېزى رابگرىت.
لەكاتى سەيركردنى نەايشەكاندا لەگەل سەرانى و لاتانى جىھان كاتىك كە لەلای محمد رەزا دانىشتبوو نەيتوانى خۆى بگرىت و ھەر لەو شوئىنەدا كە دانىشتبوو مېزى كرد بە خۆيدا.

من لەدواى محمد رەزاوھ دانىشتبووم و بىنىم كە چۆن خۆى تەپ كرد. حىبب بورقىبە (سەرۆك كۆمارى تونس) يىش زۆر بەم كارە تىكچوو و بە چاويكى سوکەوھ سەيرى ئىمپىراتورىەتى حەبەشەى دەکرد.

زۆربەى پاشا و سەرۆك كۆمارەكان ناگادارى مەسەلەكە بوون.
لەپاستىدا ھىچ رىگەيەك نەبوو بۆ شاردنەوھى ئەو كارەساتە. ھاىلا سلاسى بەھۆى ئەو نەخۆشەوھ كە توشى بووبوو نەيدەتوانى كۆنترۆلى مېزى بكات. ئەو پوژەش ھەوا زۆر گەرم بوو و كاتىكىش مېزەكەى كرد بە خۆيدا ئەوھندە بۆنەكەى پىس بوو ئەوانەى لەدەورووبەريدا بوون ھىچكاميان تەھەموليان نەکرد.

پاشا دروستكردنى كارگەى تواندنەوھى ئاسنى ئەسفەھان، (كاسىگىن) بۆ بەشدارىكردن لە كردنەوھى ئەو كارگەيە ھات بۆ ئىران، (پادگورنى) سەرۆك كۆمارى سۆفەت بوو. ئەو پۆستەشى كە ھەببوو تەنھا تەشرىفاتى بوو.

بیره وهرینکی دیکم سه بارهت بهو ئاههنگانه له بارهی وتاری میژوویی محمد رهزایه له پوژی یه که می دستپیکردنی ئاههنگه که، له بهرامبهر گۆپی کۆرشی گهره، له پاسارگادا.

محمد رهزا، ئهو پوژه، وتاره میژوویییه که می خوی به پووکردنه گۆپی کۆرشی گهره دستپیکرد و له وتاره کهیدا ئاماژهی بهوه کرد: (کۆرش ئارام بخهوه چونکه ئیعه به خهبرین!)

لهوه بهدوا ئهو پرستهیهی محمد رهزا بووه خالیك بۆ فرهح و مندالهکانی و تهنانهت خوشک و برا و نزیکهکانی و بهردهوام بهو قسهیه گالتهیان پی دهکرد.

بۆ نمونه رهزا دهیوت به کچهکه م: (دایکه تو بپو ئاسوده بخهوه چونکه بارکم به پیی ئهو به ئینهی که داویهتی به کۆرش هیشتا ههر به خهبره!)

یان کچهکه م ههندی کجار پیی دهوتم: (بپو چهند خوله کیك پشو بده و بخهوه! من یارمهتیم له کۆرش وهرگرتوه!)

ههلبهته، محمد رهزا ئاگادار و به خهبر نهبوو که دهووبه ره که می ئهویان خهواندوه. ئهو حهقیقهتی کۆمه لگی ئیرانی نه ده بینی. خه لکی به بچوک دهزانی و سوکایهتی پی دهکردن.

محمد رهزا دهیوت ئه م خه لکه له توانایاندا نیه هیچ شتیك ئه نجام بدن. وه کو مه پرن. سوکایهتی و به بچوک سهیرکردنی محمد رهزا بهرامبهر به خه لکی پا پووداوی ۳۰ جولای ۱۹۵۳ زور بوو.

له ۳۰ جولای ۱۹۵۳ خه لکی تاوه کو نیوه پو پشستیوانیان له مصدق دهکرد و بۆ بهرژه و هندی ئهو هۆتافیان دها و له دوا نیوه پو شهوه ده بوون به پشستیوانی محمد رهزا و دهستیان دهکرد به خۆپیشاندان بۆ پشستیوانی محمد رهزا.

کاتیك محمد رهزا ئه م دوو پوویی و مهزاجه سهیرو سه مه رهیهی خه لکی بینی، ئیدی زور باوه پی به زۆرینهی خه لکی نه بوو و خه لکی به (عهوام و نهزان) ناو ده برد. کاتیك له سالی ۱۹۷۷ گرن گترین و گه وره ترین خۆپیشاندان له ته بریز پوویدا و هه والی کۆبوونه وه و خۆپیشاندانی خه لکی ته بریز (به بۆنه ی چله ی کوژراوانی قوم) گه یشت

به محمد رەزا به نارەحەتییەوه وتبوی به فەرەح: (به پێچەوانەیی ئەو بەلێنەیی که به کۆرشم دا نەمتوانی خۆم به ناگا و بیدار پاگرم!)

خەلکی تەبیریز بۆ یادی کۆژراوانی پروداوی قوم مەراسیمیکیان له مزگەوتی تەبیریز بەرپاکرد و لەو مەراسیمەدا لەگەڵ پۆلیسدا پرۆبە پرۆبۆبوونەوه .

خەلکی تەبیریز لەم پروداوەدا له بەرژەوهندی خومەینی ھۆتافیاندا و پەیکەرەکانی محمد رەزایان شکاند و چەند سینەما و کارگەییەکی دروستکردنی ساردی (بیسی کۆلیان) سوتاند . لەم پروداوەشدا چەند کەسیک کۆژران و بریندار بوون .

محمد رەزا نەیدەتوانی باوەڕ بەم پروداوە بکات و بەردەوام دەیوت: (خەلکی تەبیریز؟ نەخیر، نەخیر، باوەڕ ناکەم!)

به نەفرەتی خوا بکەون دەوروبەرەکی محمد رەزا بەتایبەتی ئەمیر عباس ھەویدا که ھەمیشە محمد رەزایان با دەدا و به عەقڵی گشتی ناویان دەبرد!

ماچکردنی دەست و پێی محمد رەزا و پێدانی نازناو و ناوی پر لە ماستاوجیانە لە ماوەی ھاژنە سەر دەسەلاتی لە سالی ۱۹۴۱ ھوہ دەستیپێکرد . بەلام لەسەردەمی حکومەتی دکتۆر ئیقبال بە داوای گەیشتە تروپکە و لە سەردەمی سەرۆک ھەزیرانی ھەویدا گەیشتە کۆتایی .

ئەم پیاھەلدان و دەسەڵاتی بوونە ھۆی ئەوھەیی محمد رەزایان لە پرۆی ھیزی مینشک و عەقڵ و بیر و لیھاتووییەوه بە بەرزترین کەس دەناسی، ئەمەش کەم کەم کاری خۆی کرد و محمد رەزا ئەو باوەرەیی لەلا دروستبوو که لە ھەموو پرۆیەکەوه لەسەرووی مەرۆفی ناساییەوهیە!

به بۆچوونی من، ئەم گەورەترین ستمە که کرا لە محمد رەزا . بەتایبەتی پاش سازکردنی ئەو ناھەنگە دوو ھەزار و پینچ سەد سالانەیانەیی که به بۆنەیی دامەزراندنی شاھنشاهی ئێرانەوه محمد رەزای توشی بیری خەیاڵلۆی کردبوو .

له ناھەنگەکانی دوو ھەزار و پینچ سەد سالە سەرۆک کۆمارەکان و پاشاکان و سەرۆک ھەزیرەکان و کەسایەتیە جیھانیەکانی سەرتاسەری دنیا ھاتن بۆ تەختی جەمشید و بوونە میوانی محمد رەزا .

كۆبۈنە ۋەي پايە بۇلۇندەكانى جيهان لە شيراز و لە ژۇر چەتري ئەو خەيمەيەي كە محمد رەزا ھەلئىدابوو ئەۋەندەي ديكە بوۋە ھۇي ئەۋەي كە بىرى خەيالپۇلۇي محمد رەزا فراوانتر بىت و بچىتە ناو جيهانى خەيال و ۋەھمەۋە.

من جاريكيان وتم به كچهكەم، به ناوبانگى نه خوشييە. فەرەح كە تىنەگەيشت لە مەبەستەكەم وتى: بەلى. دەزانم نيگەران مەبە شا لەژۇر چاۋديرى پزىشكە فەرەنسى و ئەمريكەكاندايە و نه خوشييەيەكەي جيگەي نيگەرانى نيە.

كچهكەم وي زانى مەبەستم لە سپل و ھەناۋى شايبە لە كاتىكدا نامازەي من بۇ نهخۇشى مېشكى محمد رەزا بوو.

راديو-تەلەفزيۇن و چاپەمەنيەكان پېر بوون لە وتار و قسەي ماستاۋچيانە و پياھەلدانى سەير و سەمەرە بۇ شا.

سەرەپاي ماچکردنى دەستى محمد رەزا، خۇشيان دەخست بەسەر پى و پىلاۋەكانيشدا و ماچيان دەکرد!

من زۇر بىزار دەبووم بە بينىنى ئەم ديمەنانە.

تەنانت كۆمەلىك ھەبوون ھاوسەر و كچهكانى خۇيان بە بيانوى جۇراۋجۇر دەھينا

بۇ لاي محمد رەزا تاۋەكو بەلكو ببە جيگەي سەرنجى شا!

لە سالانى كۆتاي تەمەنى سەلتەنەت، بەتايبەتى پاش سالانى ۱۹۷۱ و پاش ناھەنگەكانى دوو ھەزار و پىنج سەد سالە، ئىدى محمد رەزا خۇي بە كەسيكى ناساي نەدەبينى. لە بۇنە جياۋازەكاندا، تەنانت لەناو كۆبوۋنەۋە و دانىشتن و چاۋپىكەوتنە گىشتيەكاندا، خۇي بە كەسيكى تايبەتى دەبينى و وايدەزانى لەلايەن ھىزىكى ميتافىزىقى و ناسمانىەۋە پىشتىۋانى دەكرىت و ھەندىكجارىش لەبارەي خەون و خەيالەكانىەۋە قسەي دەکرد و دەيوت دۇنيام ھىزىكى ناسمانى پەيامى شاھنشاهى پى بەخشيوم.

لەم كۆتاييانەدا (دە سالى كۆتايى سەلتەنەت) گوئي بۇ ھىچ قسەيەكى خىرو

بەرژەۋەندىدار نەدەگرت و ھەموۋكەسى بە بى عەقل و نەزان و بى زانىارى دەزانى.

برازا خۇشەويستە داماوەكەم رەزا (قۇبى) كە كەسيكى دۇسۇز و شارەزا بوو بەردەوام

سەبارەت بە دووركەۋتەۋەي محمد رەزا لە پاستى كۆمەلگەي ئىران ھۇشدارى دەدا.

به لأم محمد رهزا پاش نهوهی که یه کجار دوو جار ناگاداری قسه و باسه کانی رهزا (قطبی) بوو وتی به فهرح: (بلی بهم جوجکه توده ییه نییدی دهستوه رنه داته ناو کاروباری سیاسی ته وه!)

نه گهر محمد رهزا هرکه سیکی قبول نه بوایه یان به توده یی یان به شیت ناوی ده برد. نه دیده توانی ته حه مولی هیچ جوړه دهنگیکی جیاواز بکات.

زوری که له سر کرده کانی جیهانیسی به بچوک دهزانی و به شیت و نهزان و بی عه قل سهری ده کردن. له (گه وره کردن) محمد رهزا و تیکدانی می شک و دهرونی ریبه رانی ده ره وهش پیشکیکی سهره کیان هه بوو.

نه لمانیا که یه کیکه له دهسه لاته گه وره کانی نابوری و پیشکه وتوترین دهسه لانداره کانی نه روپایه. له بیرمه راویژکاری گه وره ی نه لمانیا (هیل موت نه شمیت) هات بو تاران و شهویکیان له گه ل محمد رهزا و فهرح و من و کومه لیک له میوانی دیکه نانی نیواره مان خوارد. (نیواره خوانیکی تایبه تی بوو)

هیل موت شمیت له وه لأمی پرسیاریکی محمد رهزا که نیران چون ده بینیت وتی: (باوه ری نه کراوه نه م هه موو پیشکه وتن و گه شه کردنه ته نانه ت له نه روپاشدا بوونی نیه!)

پاشان ده ستیکرد به پیا ه لدان و هاندانی عه قل و گه وره بهری و ژیری محمد رهزا! من و ناماده بان به بیده نگی سهرمان ده کرد. هه موومان ده مانزانی هیل موت شمیت پیا ه لدان ده کات. به لأم به داخوه محمد رهزا نوقمی خوشی و شادی بوو بوو له ناو نه پیا ه لدان و ماستا و کردنه دا، پیکه نین و خوشی ده موچاوی پوشی بوو.

ژی سکار دستن (سه روک کوماری فهرنسا) له سه فهره که ی خوی بو تاران زیاد له راده وه سف و پیا ه لدان محمد رهزای کرد.

ته نانه ت مندالی بچو کیش دهیزانی نه م قسه و باسانه بو نه وه ده کران له ریگه ی محمد رهزاه نیمتیازی چه ور و شیرین وه ربگریت. به لأم به داخوه محمد رهزا باوه ری به م قسانه ده کرد!

(نیکسون سه روکی نه مریکا) هات بوو بو نیران دهیوت نامانجم له م سه فهره دا بو چاوپیکه وتنه له گه ل شای هه لبرژدر او و رینوینی و ناموزگایه کانیه تی!

محمد ره‌زاش ده‌ستیکرد به پیدانی فرمان و پینوینی به نیکسون!
کچه‌کم زور بیتاقه‌ت بوو به‌م خوش‌باوه‌پریانه‌ی پیاره‌ک‌ه‌ی، به‌لام چ که‌سینک
جورنه‌تی نه‌وه‌ی هه‌بوو باسی نه‌و ساده‌یی و زوو باوه‌پریانه‌ی بکات؟
به باوه‌پری من، محمد ره‌زا به که‌لکی نه‌م کومه‌لگه تایبه‌ته و به که‌لکی کاری سیاسی
نه‌ده‌هات.

محمد ره‌زا به مندالی له سویسرا گوره‌بوو بوو و نه‌خلاقیکی تایبه‌تی هه‌بوو.
محمد ره‌زا باوه‌پری به‌وه نه‌ده‌کرد که ده‌وروبه‌ری دروی له‌گه‌لدا ده‌که‌ن!
له‌بیرمه کاتیک که چه‌ندینجار نوینه‌رانی مافی مروژ و نه‌ته‌وه یه‌کگرتوه‌کان هاتن بو
ئیران و پرسیریان ده‌کرد له محمد ره‌زا له‌باره‌ی بوونی نازاردان و نه‌شکه‌نجه‌دانی
زیندانیه‌کان و ده‌سته‌به‌سه‌رگیراوه‌کاندا له ناو زیندانیه‌کانی ئیراندا، محمد ره‌زاش
ژهنرال نعمت الله نصیری سه‌روکی ده‌زگای نیتلاعات و ناسایشی ولات و
به‌پرسه‌کانی دیکه‌ی نه‌و بواره‌ی بانگ کرد و پرسیری لی ده‌کردن له و باره‌یه‌وه.
نعمت الله نصیری وتی به شا هیچکس نازار نادریت و ده‌ستگیراوه‌کان به
خواستی خوینان دان به توانه‌کانی خویناندا ده‌نین و هاوړیکانیان هه‌لده‌خه‌له‌تینن!
محمد ره‌زا پاش بیستنی نه‌م پروونکردنه‌وانه له‌بری نه‌وه‌ی سه‌روکی ساواک سزا
بدات به‌هوی نه‌و درو و ده‌له‌سه ناشکرایانه‌ی که ده‌یکات، که‌چی له‌چاوپیکه‌وتنیکیدا
باسی نه‌وه‌ی کرد له زیندانه‌کانی ئیراندا هیچ که‌س نازار نادریت و خراپه‌کاره‌کان
پاش ده‌ستگیرکردنیان به ناره‌زومه‌ندانان دان به تاوانه‌کانی خویناندا ده‌نین!
له‌م کاتانه‌دا، زیندانیکی ساواک توانیبووی به هه‌له‌هاتن له زیندان و به شاراوه‌ی
خوی بگه‌یه‌نیته نه‌ورویا و شوینی سزادانه‌کانی جه‌سته‌ی پیشانی پوژنامه‌نوسه
نه‌وروییه‌کان بدات و بووه هوی رسوابوون و دروده‌له‌سه‌کانی ساواک.
محمد ره‌زا دوباره نصیری بانگ کرده‌وه و له‌م باره‌یه‌وه پرسیری لی کرد.
نصیری دوباره ده‌ستیکرده‌وه به دروکردن و وتی: (نه‌م کچه بو خراپکردنی ناوی
ئیران خوی بریندار کرده و به ناگری جگه‌ره خوی سوتاندوه!)

محمد رەزا باوەرپی بەم قەسەنە کرد و لە وەلامی زۆریک لەو پێکخراوانەى مافی مرۆڤى جیهان ئەرەى خستەپروو کە تودەبەییەکان و خراپەکارەکان بۆ خراپکردنى ناوى حکومەت بەشیوەیەکی زۆر خراپ خۆیان بریندار دەکەن و نازارى خۆیان دەدەن!

باوەرپی زیاد لەپارەى محمد رەزا بە دەورووبەرە ماستاوجى و درۆزنەکانى زۆرتەرىن زىانى گەيانده سەلتەنەتى ئىران و لە کۆتاييدا هەر ئەو درۆ دەلەسانە بپوون بوونە هۆى کەوتنى پزىمى شاهنشاهی ئىران.

نایا ئەمە تاوانە کە پزىمى متمانەى هەبیت بە دەورووبەرەکەى؟^۱ محمد رەزا باوەرپی بە دەورووبەرەکەى هەبوو و ئەو متمانەباوەرپێکردنەى بە دەورووبەرەى بۆ خۆى خالىکى بەهیزى بوو. بەلام دەورووبەرەکەى تاوانبار و خراپەکاربوون کە ئىستغلالى ئەو خوشباوەرەى و متمانەى شایان کرد.

هەستى باوەرپێکردن بە کەسانى دیکە لەلایەن محمد رەزاوە بەچەشنیک بەهیز بوو لەم دوايانە تەنانەت پزىمى دەدا خەلکانى دیکە لەبرى ئەو بپر بکەنەو!

من سىانزە سال حکومەتى هەويدا بە پزىمى کاتەکانى مپژوى هاوچەرخى ئىران دەزانم و بە دلتیایىو دەلیم هەويدا بە هۆکارى ئەو دەزانم کە محمد رەزا بکەویتە ناو هەلەو و توشى ئەو بارودۆخە بپیت.

هەويدا لە پوانگەى رۆحى و دەروونىو نەخۆش بوو. هەويدا پیاویکى ماستاوجى، دەم لوس و زۆر فیلبار بوو.

هيوادارم لیکۆلەرەوان و مپژوونوسان و شارەزایان، بى لایەنانە پووداوەکانى ئىران هەلبەسەنگینن و پۆلى هەويدا ناشکرا بکەن بەتایبەتى لەو پۆلەى کە بپنى لە پراکیشانى ئىران بۆ ناو ئەو بارودۆخە و ئەو زيانە زۆرەى کە دای لە بنەمای سەلتەنەتى ئىران. ئەم کارە بۆ بەرژەوئەندى ئىصلاحکردنى مپژوو زۆر گەرنگ و پپووستە.

---

^۱ - هەلبەتە ئەمە تاوان نپە کە پزىمى متمانەى هەبیت بە دەورووبەرەکەى! بەئکو تاوان و گوناھى گەرە ئەرەى کە پزىمى کۆمەلێک خەلکى گەندەل، تاوانبار، دزوو بى ئەخلاق لە دەورووبەرەى خۆى کۆ بکاتەرە و جەلوى ولات و چارەنوسى مەملەکەتیکيان بداتە دەست. ئەمە تاوانیکە هەرگیز مپژوو نەو پزىمەرە نابەخشیت و دەبیتە بچیتە ناو زبندانى مپژووەرە.

من به داخه وه له ژیر فشاردام بۆ نه وهی زانیاری و بابه ته کانی خووم دهرنه خهم و ناچارم چاوپوشی بکه م له هه ندیک له و بابه تانه ی که هه یه . ته نانه نت کچه که م که قوربانی سه ره کی که وتنی سه لته نه ته له ئیراندا داوام لی ده کات واز له رابردوو بهینم و واز له و هۆکار و پرس و بابه تانه بینم که بوونه هۆی که وتنی حکومه تی شاهنشاهی و ناواره بوونی ئیمه .

کچه که م، ته نانه ت ئیستاش له دهره وه موچه ی بریوه ته وه بۆ نه و که سانه ی که زیانیان له محمد ره زادا و بوونه هۆی که وتنی سه لته نه تی ئیران. نه مه ش ده گه ریته وه بۆ رو حیه تی نه رم و دلّی مه ره بانی فره ح.

به لام من ناتوانم ببینم که سانیکی وه کو ژه نرال حسین فردوست، ژه نرال عباس قره باغی، نه سدالله علم، فریدون هویدا، عبدالعزیز و فره مانزه وایانی دیکه دابنیشن و کتیب بنوسن و هه موو که موکوپی و تاوانه کان بخه نه گه ردنی محمد ره زا و راستیه کان هه موو ناوه ژوو بکه نه وه .

هه موو که س ده زانیت حسین فردوست به مندالی له مالی ره زاشا گه وره بوو و گوشت و پیستی و ئیسقانه کانی له نان و خوئی په هله ویه کانه . محمد ره زا نه وی به نه میتزین و نهینی پاریزترین که سی خوئی ده زانی، به لام هر نه م که سه خیانه تی کرد به محمد ره زا و له کاتی کدا که بووه جیگری ساواکی ولات و بووه سه روکی لیکوئینه وهی شاهنشاهی به شاراهوی چوو نه ناو پرزی دژه شاهه و له ناو کو شکه وه خیانه تی ده کرد!

عباس قره باغی، کو تا سه روکی هیزی سوپا، به دهرکردنی به یاننامه ی بیلایه نی و گه پرانه وهی سوپا بۆ بنکه کانیان بووه هۆی نه وهی شوپشگی ره کان زیاتر ده ستیان بکریته وه و به ناسانی حکومه تی په هله وی بکه ویت. ئیستاش، نه م خائینه، له له ندهن کتیبیکی بیره وه ری نویسه و په خنه ی له محمد ره زا گرتوه .

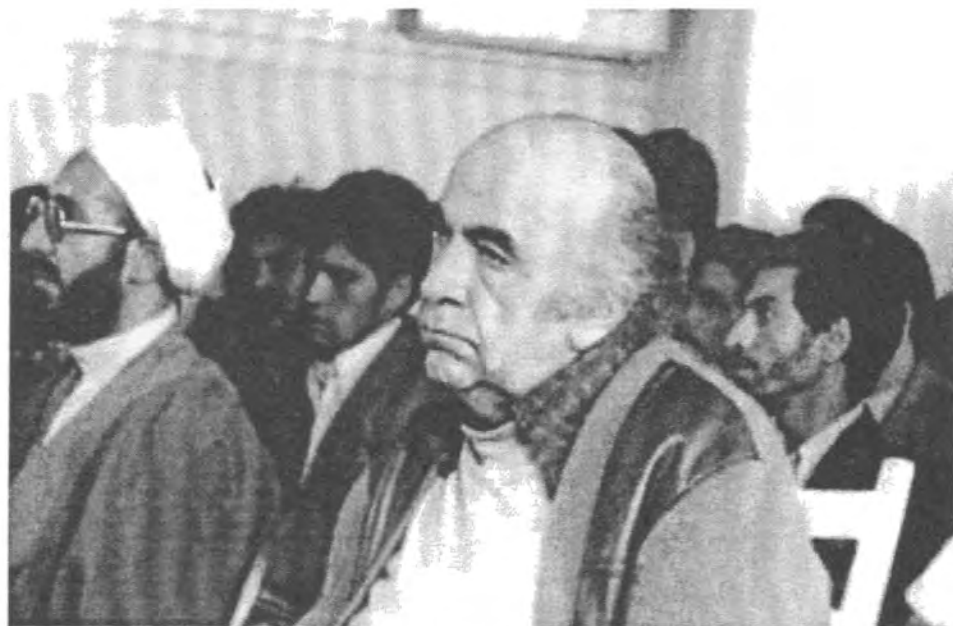
نایا راسته من به بیده نگ دابنیشم و ریگه بده م هه رکه س هه رچی ویست به ئاره زوی خوئی بیلیت و به خراپه باسی زاوی خوالیخوشبووم بکات و به ئاره زوی خوئی تو مه تی بۆ دروست بکات؟

من تهنه‌ها له‌یهك بواردا له‌گه‌ل كه‌سانی خائینی وه‌كو قره‌باغی و فردوستدا
هاوباه‌پرم و محمد ره‌زا به‌ كه‌مته‌رخه‌م ده‌زانم ئه‌ویش هه‌لبێژاردن و دانانی ئه‌و كه‌سه
زه‌بون و زه‌لیل و خائینانه‌ی فه‌رمانده‌كانی سوپا بوو.

عباس قره‌باغیش وه‌كو هه‌ویدا چه‌زی له‌ نێربازی بوو، راپۆرتی زۆر له‌باره‌ی
په‌یوه‌ندیه‌ نامه‌شروعیه‌كانی له‌گه‌ل سه‌رباز و ئه‌فسه‌رانی ژێر ده‌ستی ده‌گه‌یشت. خه‌تا
و تهنه‌ها خه‌تای گه‌وره‌ی محمد ره‌زاش ئه‌وه‌ بوو كه‌ سودی له‌م كه‌سه‌ ناپیای و
نێره‌موكانه‌ وه‌رده‌گرت بۆ ئه‌و به‌رپرسیاریه‌ته‌ قورس و گرنگانه‌ی كه‌ تایبه‌ت بوون به
كه‌سانی لێهاتوو و پیاو!

امير عباس هويدا و لهيلای خيزانی، زور لهلای نهمايهوه بههؤی بهدره وشتيه کانيهوه

امير عباس هويدا لهکاتی داداگاييکردنيدا

امیر عباس هویدا له‌دوای له‌سینداره‌دانی له مه‌یتخانه

ملکه اعتضادی

تيمسار مهدي پرهيمي

حبيب الله القانيان

شاهانو سورها،

هوشنگ نه نصاري

نهم وينهيه له يه كيك له سه فوره كاني بؤ نه مرکا گرتويه تي

محمد رهزا و نئشرهف پهلهوی که (دروانه بوون)

نئشرهف پهلهوی و هاوسرهکهی
(نئحمدهد شهنیق) هاوسیری دوهمی خه لکی میسر بوو.

اشرهف پهلهوی

بەھروز وئوقى يەككە لە ئەكتەرەكانى ئىران(ئەشرف پەھلەوى) پۇلىكى كرنكى ھەبوو لە گەورەکردنى

شمسە پەھلەوى لە تەمەنى پىرىدا

يەككە لە بەرپرسەكان
قاچى محمد رەزا ماچ دەكات

محمد رەزا و فەرەح لە يەكئێك لە سەردانەكانیان بۆ سەنتەرى پىگەياندى منداڵ و ئەوجەوانان

فەرەح لە يەكئێك لە سەردانەكانى بۆ فيستيفالنىكى كەلتورى

جه‌ژنه‌كان و ميوانيه‌كان...

جه ژنه كان و ميوانيه كان ...

سى ناهنگ هيه له ميژووي ژياندا، هرگيز ساته شيرينه كانى نه و ناهنگانه له بير ناكم.

يه كه ميان ناهنگى شوكردى كچه كه م فەرح بوو كه پيشتر له باره يه وه كورته يه كم باسكرد.

دوه ميان ناهنگه كانى بيست و پينجه مين ساليادى سه لته نه تى محمد پهزا و سنيه ميشيان ناهنگه شكومه ند و ميژووييه دوو هزار و پينج سده مين ساليادى دامه زاندى شاهنشاهى ئيران بوو.

له باره ي نه م ناهنگ و يادانه وه خه لكى كه م تازو ريك زانياريان هيه و له كتپيه جوړاو جوړه كاندا بابه تى زوريان له باره وه نوسراوه.

دياره به هوى نه وه ي كه ته مه نيكم هه بوو زياتر پيم خوشبوو به شدارى ناهنگه په سميه كان بكم. هوكاره كه شى پرونه. چونكه له ناهنگه شه خسيه كاندا هه نديكجار هه ريمى كه سايه تيه كان په چاو ناكريت. بو نمونه جاريكيان له بيرمه له ميوانيكدا كه له مالى به ريز ئيبتيهاج ساز كرابوو جه نابى خاتو نه شريف كه سه رى گهرم كردبوو، ده ستي كرد به سه ما كردن و له كاتى سه ما كردنه كه دا هات بو لاي من و ده ستي منى گرت و داواي لى كردم تا وه كو سه ماى له گه ندا بكم!

من نامه و يت لومه ي سه ما كردن بكم ناكوكيش نيم له گه ل خوشى و گوراني به لام هه ر ته من و سرده ميك هه ر پينگه و پله يه ك بو خوى پينگه و گرنگيكى تايبه تى هيه و بو من له و ته مه نه زوره دا سه ما كردن كاريكى راست نه بوو. به لام خاتو نه شريف به هيچ شيوه يه ك گوئى به م مه سه له يه نه ده دا!

ئامادەبوون لە میوانی و جەژنە ناپرسمیەکاندا مەترسی دیکەى ھەبە، کە من ئەزموونی پووبەپوونەووم ھەبە لەگەڵیاندا.

لە ئاھەنگی لەدایکبوون کە لە مائی (ئازادە شفیق) پێکھرابوو، بەداخووە پاش زیادەپەوی زۆر لە خواردنەوہی مەشروبەت و شەراب و سەرگەرمبوونی زۆریک لە ئامادەبوون، ئاھەنگە کە ئاراستەى بەرەو بەکارھێنانی مەوادى بێھۆشکەر چوو و بۆ منیش راست نەبوو کە وەکو دایکى شاپانوی ئێران لە دانیشتنیکدا بێم کە لەناویدا یاسا شکینى بکریت و تریاک و ھەشیش لەناویدا بکیشریت!

کیشەى دیکە لەناو ئەم میوانیانەدا پوویمان دەدا بۆیە لەبەرژەوہندی مندا نەبوو بەشداربم لەو جۆرە دانیشتنانەدا.

بۆ نمونە جاری و اھەبوو ئەکتەریکی کۆمیدی پلە دووی تارانیاں بانگ دەکرد کە لێھاتووپیەکی زۆری ھەبوو لە تەقلید و لاساییکردنەوہدا لەناو میوانیە کەدا تەقلیدی ھەموو کەسیان دەکردوہ تەنانەت تەقلیدی خودی پاشاش.

بە سەرئێوان بەم کیشە و گرفتانە، زیاتر ھەوڵمەدا بەشدارى لەو میوانیە تاییەتیانە بکەم کە کۆمەڵیکی کەم بەشداریان دەکرد ئەوانیش زیاتر ئەو کەسانە بوون کە نزیک بوون لە تەمەنى خۆمەوہ. بۆیە زیاتر بەشداریم لە میوانی ئاھەنگی لەدایکبوونی نەوہکانم یان سالیادی ھاوسەرگیری شا و فەرھ یان ئاھەنگی سالی تازە و ھەندیكجاریش دەچوون بۆ ئاھەنگی بوک گواستنەوہى کۆمەڵیک لەو خیزانانەى کە نزیک بوون لێمانەوہ.

لەو ئاھەنگ و میوانیەى کە خاتو ئەشەرف بەشدارى بکردایە ھەوڵمەدا زۆر خۆم دوور بھەمەوہ. من ھیچ دوژمنایەتیکم لەگەڵ خاتو ئەشەرفدا نەبوو، بەلام زۆر ترسم لە چەتاوہپرووی و بى شەرمیەکەى ھەبوو. خاتو ئەشەرف خان پەچاوی ھیچ شتیکی نەدەکرد. بۆ نمونە، ھەندیكجار لە بەردەم خەلکیدان ژنیك کە پیاویشی بوايە ھانى دەدا بۆ ئەوہى ھەز لە پیاویکی ژندار بکات و دلی لى بچیت!

جاریکیان لەبەردەم کۆمەڵیک خەلکدا پەخنەى ئەوہى لى گرتەم کە بۆچی شو ناکەم و پاشان پێشنیاری کرد بۆ ئەبوئەلحسەن ئیبتەھاج کە مارەم بکات! لەم کاتەشدا نازەرخان ھاوسەرى ئەبوئەلحسەنیش وەستا بوو.

منیش ئیشاره تیکم کرد بو نازهر خان و به گالته وه وتم به نه شرف به لام (نه بول خان) ژنی هه یه.

نه شهر فیش پالیکى نا به نازهر وه و وتى: (خه مى نازهر مه خو به پیى پیویست مه شغوله و دوروبه رى پرن له جوجکه که له شیر!)

هر بهم ساده ییه که سایه تی و شه خسیه تی مروقی ده شکاند و ویرانى ده کرد. هه لیه ته مه به ستیکى تاییه تی نه بوو. به لام من هه میشه ترسی ئه وه مه بوو که متمانه و پیگه و ناویانگی خوّم له ده ست بدهم!

ئه م جوړه میوانیانه له بهر نه وه ی که موزیک و گورانی و سه ما کردنی تیدا بوو هه میشه جینگه ی سهرنجی گه نجه کان بوو. هه روه ها له بهر نه وه ی که کچ و ژنی زور گوینه ده ری تیدا بوو زیاتر شوینی که سانی خوشگوزهران و پیاوانی هه وه سباز بوو. تاییه تمه ندی ئه م جوړه میوانیانه هه رچه نده بو کومه لیک زور جینگه ی سهرنج بوو، به لام به هیه ج شیوه یه که له گه ل پو حیه تی مندا نه ده گونجان.

له بهر نه وه ی که که که م عاشقی سه ما کردن بوو حه زى له م جوړه میوانیانه هه بوو و به هیه ج شیوه یه که خوی لانه ده دا له به شداری کردنی ئه م میوانداریانه دا. به لام من سهره رای پیداگیری فه رح و هاوړیکانی بو به شداری کردنی ئه م جوړه ئاهه نگانه به لام هه ر خوّم به دورور ده گرت.

هه ر له و سهره تاوه که پیّم نایه ده ربار و کوشکی شاهنشاهی وینایه کی خیزانه کانی سه لته نه تی سه ده کانی هه ژده و نوزده له ناو می شکمدا بوو و وابیرم ده کرده وه که نه دمانی ناو خیزانی سه لته نه تی ته نانه ت له کاتی پیل او له پیکردن و گویره وی له پیکردنیشدا ناچه مینه وه و له کاتی رویشتنیشیاندا هه موو که س له بهرام به ریان ده چه میته وه و دار و دیوار کړنوشیان بوو ده بات! به لام دواتر ئه م گومان و وینایه له لام هه ره سی هی نا و بینیم له کوتایى کاتر می ره کانی شه ودا که کاتیک میوانیه کان به ره و کوتایى ده چن له پریکدا گلۆپه کان ده کوژینه وه و ده لئین هه موو که س باوه ش بکات به که سه که ی پال خویدا و ماچی بکات!

پیم سەیر بوو چۆن خوشکی پاشا پینگەى دەدا کەسیکی وەکو میر ناخوڕ شا یان کەسیکی ھەلسوکەوت خراپی وەکو رەحیمەلى خورەم ماچی بکات!

۱- رەحیمەلى خورەم پیاویکی گەورەى بەھەیکەلى زلە بوو. سەرەتا کاتیکی ھاتبوو بۆ تاران کرێکاری دەکرد و پاشان کاتیکی کە خشتەکاری شۆستەکان پەیدا بوون دەستیکرد بەکاری خشتەکاری و بووہ کرێکاری خشتەکاری.

پوژنیکیان سەرەتای ھاوین دەبیئت لە تاران رەحیمەلى خرم لەگەل کۆمەلێک لە کرێکاری زۆری خشتکاری دەبرین بۆ ئیشکردن بۆ شۆستەى کۆشکەکانى سەعد ئاباد.

پوژنیکیان رەحیمەلى پاش ئەوێ کە نانی نیوہپۆ دەخوات پاشان لە ژێر سیبەری درەختە بەرزەکان ھەندیک رادەکشى و سەرخەویک دەشکینى و لەو گەرمایەدا دەچیتە ناو قولای خەوہ... بەرێکەوت دایکی شا (تاج الملوك) لەگەل ئیحترام شیرازی (ئیحترام الملوك) لەو شوینەرە تیدەپەرن، کاتیکی چاری بەو گامیشە مل ئەستورە دەکەوێت درێژ درێژ راکشاوہ حەزى لى دەکات و پینى خۆشە ئەم کرێکارە بیات بۆ کۆشکە تاییبەتەکەى خۆى!

ئیحترام الملوك (ھاوسەرى زول قەدر نوینەرى شیرزا لە ئەنجومەنى شوڤای ئەتەرەى بوو) رەحیمەلى دەنیریت بۆ حەمام و پاشان جلو بەرگینى تازەى لەبەر دەکات و دەینیریت بۆ خزمەتى شاژنى دایک! لەو پۆژە بە دواوہ ئەستیرەى بەختى رەحیمەلى دەرکەوت و کرێکاری خشتەکار بوو بە یەکیک لە خاوەن کارگە خشتەکانى دەولەت و کارگە یەکی دروستکردنى خشتى لە شوینى ئیستای پارکی ئیرەمدا دروستکرد.

رەحیمەلى ماوہ یەک کە سەرگەرمى خزمەتکردنى شاژنى دایک بوو و بەھۆى ئەو پەيوەندیەى کە لەبەر ئەو ھەیکەلە زلەى لە کۆشکدا ھەیبوو توانى تۆپى خۆى بەتەقینیت و تاوہکو توانى (نانى ھەیکەل زلی!) خوارد و ھەر لەو پینگە یەشەوہ توانى بییتە خاوەنى ناوچە یەکی زۆرى چەند ھیکتاری پارکی ئیرەمى ئیستا و لەویش دەریاچە یەکی دەستکردى دروستکرد لەگەل باخیکى کیوی و بارێک و شوینیکى گەشتیاری.

خورەم بونەوریکى زۆر سەیر بوو. ئەو ژن و کچانەى کە تەنانەت لەگەل پیاوہکانیشیاندا یان لەگەل ئەندامانى خیزانەکانیشیاندا برۆشتنایە بۆ پارکی خورەم لەلایەن پیاوہکانى خورەمەوہ دەرفینران و لە شوینیکى پارکەدا زیندانى دەکران و پاشان دەستدریژیان دەکرایە سەر.

چەندینجار لە سالى ۱۹۷۶ و ۱۹۷۷ ھەوالى ونبوونى ژن و کچ لە پارکی خورەم (ئیرەمى ئیستا) لە چاپەمەنیەکاندا بلاو بووہ تەرە. بەلام ھیچکەس نەیزانى ئەم داماوانە ون نەبوون. (بەئکو پیاوہکانى خورەم رفاوندویانن) تەنانەت لە پوژنامەکانشیدا نوسیان ئەو کەسە ونبووانە کەوتبوونە ناو شوینیکى پارکەکوہ، تاوہکو لە سالى ۱۹۷۷ پیاوہکانى خورەم چەندینجا ژن و کچی خەلکیان رفاوندوہ بەبى

من که تاوهکو ئه و کات ئه و جوړه دیمه نانهم نه بیینی بوو و له گهل خیزانه نه جیبزاده و پیاوه ناسراوه کانی ولأتدا هاتوچوم نه بوو هه میشته وینایه کی سونه تی له ناموس و شهره ف و باوه پری دینی له می شکمدا بوو. به لام کاتیك نیستا ده بیینم پیاوه کان له گهل

ئوه ده ستگیر بکرین و سزاش بدرین، ته نانه ت جارکیان کچیکی داماو به زور له دهستی ده ستگیرانه کی ده بن و هه پرشه له گه نجه داماو هه که ش ده کن نه گه ر قسه بکات ده یخه نه ناو قه فیزی شیره کانه وه.

گه نچی ناموس د زپرویش! خوی ده گه یه نیته بنکه کی پولیس و شکات ده کات به لام پیاوه کانی خورهم که له بنکه که شدا ده بن هیچ گوی به شکاته کی نادهن. ئه م دایک مردوه ش بیر له هر شوینیکی دیکه ده کاته وه خوی پیاده کات به لکو به فریای بکه ون به لام هیچکه س گوی پی نادات به کورتی کچه ی گه نچ چهند پوژیک له دیلیه تیدا له لای خورهم و پیاوه کانی ده مینیته وه و ئه ر کاره ی که نه ده بوو پیی بکریت نه نجامی ده دن... یه کیك له نه خلاق هه یوانیانه ی که ئه م کابرایه کردی بریتی بوو له په لاماردانی ژنیکی گورانیبیژ له سر شانوی باره کی و نه نجامدانی کاری به دره وشتی له گه لیدا له به رده م سه یرکه ره کاندا.

ره حیمعلی گره و ده کات که ناماده یه له به رامبه ر هه موو سه یرکه راندا بپرواته سه ر شانوکه و له به رچاو هه موو ئه و خه لکه وه ده ستدریژی بکاته سه ر ئه و ژنه!

ئو که سانه ی که ناماده ی گره و کردن ده بن یه کی ده هه زار ته من ده خه نه سه ر میزه که ، ئه م پاره یه بو ئه و کاته سه یاره یه کی سفری ده کرد بریکی زور زور بوو. ره حیمعلیش پاره کان کو ده کاته وه و ده دات به یه کیك له پیاوه کانی و له به رامبه ر چاوی ده یان سه یرکه ره وه خوی هه لده داته سه ر شانوکه و یه خه ی گورانیبیژ ژنه که ده گریت و ده ستدریژی ده کاته سه ری.

(ئه م گورانیبیژ ژنه یه کیك بوو له قوریانیه کانی ئه و پژیتمه. ئه م ژنه بو یه که مچار سالی ۱۹۵۴ له لایه ن پیاوه کی که ژهنیاری رادیو بوو بانگه یشت ده گریت بو به رنامه ی موسیقای گوله کان و زور زوو بوو به گورانیبیژکی به ناوبانگ.)

پاش شوپشی ئیسلامی ره حیمعلی له دادگای ئیسلامی دادگای کرا و دانی نا به هه موو ئه و تاوان و رسوایانه ی که نه نجامیدا بوون. له سه روه بندی دادگای کردنه کی ره حیمعلیشدا ده رکه وت که ئه م پیاوه بی به زه ییه له شوینی پارکی ئیهم چهند شیریکی درنده ی هه بووه و ئه و که سانه ی که ده رفیندران نه گه ر به رگریان بکر دایه فری ده درانه به رده م شیره کان!

ژنانی یه کتر سه ما ده کهن و هاوسره کانی یه کتر ده گرن به باوه شهوه و دهیانگوشن و ماچیان ده کهن!

نهم دیمه نانه له سه ره تادا زور جینگه ی سه رسورمان بوون بوم. به لام کهم کهم تیگه ی شتم که نهم کار و کرده وانه به هوی کاریگه ری فره نگی نه مریکیه وه بوو و نهم خاتون و پیاوانهش له بهر نه وه ی که زور به یان له نه مریکا خویند بوویان و له رورژناوا گه وره بوو بوون خویان گرتیوو بهم مه سه لانه وه و ناسایی بوو به لایانه وه.

دارپرژهره وانی به پریزی نهم کتیبه ناوی کومه لیک که سیان پیدام و داویان لی کردم نه وه ی که له باره یانه وه ده زانم و نه وه ی که له باره وه یان بینومه و بیستومه (له سه ر شریته که) باسی بکه م تا وه کو له ناو کتیبه که دا بینوسن.

بو نمونه یه کی که له و که سانه خاتو نازهر صنیع هاوسه ری نه بو الحسن ئیبتیهاج بوو. نه بو الحسن ئیبتیهاج یه کی که بوو له قومار بازه لیها تو وه کان و هاو پئی قوماری سه ر میزی محمد رهزا و نه شهرف بوو.

ئیبتیهاج ماوه یه کیش بووه سه فیری گه وره ی ئیران له فره نسا و په یوه ندیکی فراوانی له گه ل کومپانیا به ناوبانگه کانی جیهان مه بوو. ئیبتیهاج گه شه کردن و پیگه ی شتمی نه و ماوه یه بوو که به پرئوه به ری دامه زراوه ی بهرنامه و بوجه بوو.

نه بوئه له سه سن ئیبتیهاج خاوه نی بانک بوو و له پرووی سه رمایه و پاره شه وه یه کی که بوو له ده ده وله مه نده گه وره کانی ولات.

ئیسنا نه گه ر به مویت نه و ده که سه ده وله مه نده بژمیرم ده بیئت بلیم بریتی بوون له: حبیب ثابت (ثابت پاسال)، حبیب ئیلقانیان، هرژبر یزدانی، علی رهزای، لاجوردی، خه سروشاهی، براده رانی نهریه، نه بو الحسن ئیبتیهاج، خیامی و هوشه نگ نه نصاری. هه لبه ته به لایه نی که مه وه نزیکه ی هه زار سه رمایه داری گه وره هه بوون له ئیراندا که کاریان پاره په یداکردن و به ده سه ته یانی سه رمایه بوو له ئیراندا، به لام له نه مریکا و نه وروپا سه رمایه گوزاریان ده کرد و مال و مولکیان هه بوو. (کهسانی وه کو (نمازی) له نه مریکا گه وره ترین کومپانیا ی که شتیوانی جیهانی هه بوو.)

نه مانه ملیارد لیتر بوون و پاش نه مانهش به لایه نی که مه وه نزیکه ی ده هه زار که سینکیش ملیونیر بوون.

له باسه كه م دوور كه وتمه وه باسه كه له سهر نه بو الحسن ئيبتيهاج بوو كه محمد رهزا له كاتي گالته پي كردن و دانيشتنه كاندا به (نه بول) بانگي ده كرد.

نه بو الحسن دوو براي هه بوو كه يه كيكيان (غلامحسين) بوو كه ماوه يه ك سهر وكي فروكه واني ملي ئيران (هما) بوو. پاشا ده يزاني ئه م سي براي له سهر بوجه ي ده وئته ده ستمايه ده بن. به لام گرنگي پي نه ده دان. هوكاره كه شي نه وه بوو كه نه شره ف به شيويه كي زور سهر پشتيواني له نه بو الحسن ئيبتيهاج ده كرد.

نه بو الحسن، هاو پي قوماري شه وانه ي نه شره ف بوو، هه مووشه ويكيش خوي به دوپان دها و يزاني دوپانه كانى نه شره فيشي دها.

نه و ژنه ش (نازه ر صنيع) نه شره ف خان هينا ي بو نه بوئه الحسن.

نه بوئه الحسن ئيبتيهاج ژني هه بوو و ژنه كه شي له خزمه كانى بوو (كچي معز الدوله ي نبوي) بوو.

(نازه ر صنيع) خوشه ويستي دكتور سعيد حيكمت (سهر وكي پزيشكي قانوني) بوو كاتي ك نه بوئه الحسن ناسي، خوي به ست به ريشيه وه!

له بهر نه وه ي به سهرهاتي ئه م ژنه سهرنجراكي شه هه نديك يارمه تيم بدهن كه مي ك زياتر له باره يه وه قسه بكه م.

نازه ر خوشكيكي هه بوو به ناوي مه هين، نه مانه خه لكي بابل بوون، هه ريويه نه مانه نه ك به ناوي خيزانيا نه وه به لكو به ناوي زادگايانه وه بانگ ده كران. نازه ر بابلي، مه هين بابلي.

نازه ر پياوي هه بوو و پياوه كه شي كارمه ندي دامه زراوه ي بهرنامه و بوجه بوو. شيوه ي ناسيني نازه ر له گه ل دكتور حكمت له زانكوي تاران ده ستيپي كرد. نازه ر له كوليژي ددان بوو و دكتور حيكمه تيش ماموستا بوو. ئه م دكتور حكمت هه مروقيكي تايبه ت بوو. باوه ري به هيج ناين و بيروباوه ري ك نه بوو و هاوسه رگيري و گريبه ستي كو مه لايه تي و نايني به خورافات ده زاني و نه و شتانه ي به سهرچاوه ي خورافاتي مروقه ده زاني!

هاوسه رگيري به كاريكي خوويستانه ي پياوان ده زاني و ده يوت پياوه كان ده يانه وي ت (ژن) وه كو كالا و مولك بكه ن به مولكي خويان!

بیروباوهرهکانی له کۆشک و له ناو کەسایەتیه گەرە و نەجیبزادەکاندا لایەنگری
 هەبوو و کەسانی خوشگوزەران و هەوسبازیش لە دەوری کۆدەبوونەوه.
 ئەو کارانەى که دکتۆر دەیکرد بریتی بوو له پراوکردنی ئەو ژن و کچانەى که
 بەهۆکاری جۆراوجۆر سەردانیان دەکرد. هەولیدەدا ئاشنایەتی لەگەڵ ئەو کچ و ژنانە
 پەیدا بکات و پاشان دەیناساندن بە هاوڕێکانی دیکەى. هەرچەندە لە پروی پێگەى
 کۆمەلایەتی و پۆستی دەولەتی و دارایی و مەکانەتەرە لە ئاستیکی بەرزدا نەبوو،
 بەلام لە زۆربەى میوانی و ناھەنگەکاندا بانگەنیشت دەکرا. هۆکاری بانگەنیشتەکەشى
 دیار بوو، چونکە دەیانزانى کە بەتەنھا ناییت و دوو یان سى و تەنانەت
 هەندیکجاریش چوار و پینچ خاتونی پلەیهکی لەگەڵ خۆیدا دەهینا!
 من چەندینجار وتومە بە کچەکەم هەرچۆنیکت کردوہ پێگە بگرە لەم دکتۆرە با کەم
 بیئت بۆ دەربار.

(بەلام کچەکەم گرنگی پى نەدەدا و دەیوت ئەگەر محمد رەزا بیەویت ئەو کارانە
 بکات پێویستی بە دکتۆر حکمت نیە و هەمیشە و هەموو کاتیک و لە هەموو شوینیک
 ئەو هەلە بۆی رەخسارە و ئەو توانایەى هەیه ئەو کارانە ئەنجام بدات.)
 نازەر ژنیکی زۆر خوشەویست بوو هەرچەندە خەلکی ناوهرۆکی ئەم ژنەیان
 دەناسی و دەیانزانى ژنیکە چۆن بوو بە ژنی ئیبتیهاج بەلام لەخۆرە هەستی خراپت
 بۆی نەبوو، بەمانایەکی دیکە لە شیوەدا لەخراب نەدەچوو.
 پیاوهرەکی نازەر صنیع، کارمەندی ژێر دەستی ئیبتیهاج بوو لە دامەزراوہی بەرنامە
 و بوجە.

نازەر بابلی صنیع ماوہیەکی زۆر پەيوەندی لەگەڵ ئەبوئەلحسن هەبوو تاوہکو
 رۆژیکیان پیاوهرەکی لە ژوری خەوتنی مائەوہیاندا لەگەڵ ئەبووالحسن دەیکریت، و
 پاشان تەلّاقی دەدات.

بەو شیوەیەى که من لەسەر زمانى (ئەسداالله علم) بیستم نازەر رۆژیکیان نازەر
 ئەبووالحسن دەباتەرە بۆ مالى خویمان و لە هەلیکی گونجاودا تەلەفون دەکات بۆ
 پیاوهرەکی کە ئەو کات بەیانی دەبیئت و لەسەر کارەکەى دەبیئت لە دامەزراوہی بەرنامە
 و بوجە پنی دەلیت کاریکى زۆرپێویستم پیته دەمەویت بگەریتەرە بۆ مائەوہ.

نازەر زۆر بە ئاگادارانە پیاوھەکی رادەکیشتەوہ بۆ مالمەوہ تاوہکو ئەبوئەلحسن لەو بارودۆخە نالەبارەدا ببینیت.

پیاوھەکی نازەر کە ئەندازیاریکی گەنج بوو (من ئیستا ناوھەکی نازانم) بەبێ دواکەوتن دەگەریتەوہ بۆ مالمەوہ و پێک دەچیت بەسەر نازەر و ئەبوئەلحسندا کە خەریکی رابواردن و خوشی بوون.

ئیبتیھاج لەوکاتەدا توپە دەبیئت لە پیاوھەکی نازەر و ھاوار دەکات بەسەریدا کە بۆچی لەکاتی دەوامدا ئیشەکەت بەجیھێشتوہ؟

پیاوھەکی نازەریش داوای لێ بوردن دەکات و دەگەریتەوہ بۆ سەر ئیشەکی. بەلام چەند پوژیک دواتر نازەر تەلاق دەدات.

نازەریش بە ھەپەشە و گوپەشە و ھەر ھۆکاریک ھەبوو پاش تەواو بوونی ماوہی جیابوونەوہی، خۆی مارە دەبریت لە ئەبوئەلحسن.

(علم) دەیوت ئەم پلانە نازەر و پیاوھەکی پێکەوہ دایانپرشتبوو تاوہکو ئیبتیھاج پێوہ بکەن و بیخەنە ناو داوہوہ.

پاش ئەم رسواییە، ئیبتیھاج نادیکی گەرە کە پێکھاتبوو لە سالتۆنکی ئسکیت و مەلەوانگە و بۆلینگ و ساونا لەگەڵ ھەموو ئیمکانەتیکدا لە جادە پەھلەوی (لەسەروی بولینگ عەبەدە)وہ کەری بۆ نازەر و کردی بەناویەوہ و ئەو شوینەش جینگە دەولەمەندەکانی تاران و خەلکانی بیانی دەرەوہی ئیران بوو. پارەھەکی زۆریشی دا بە پیاوہ بە غیرەتەکی نازەر! تاوہکو دەمی خۆی داخات و چاری نەدات و ئەو رسواییوہی داپۆشیت.

نازەر و خوشکەکی مەھین راوچی پیاوہ دەولەمەندەکان بوون. ئەوان ھەرچەندە پیاویان ھەبوو بەلام بەھیچ شێوہیەک دەستیان لەھیچ شتیک نەدەپاراست. جەنابی خاتو ئەشەرەف زۆر خوشی دەھات لەگەڵ ئەم دوو خوشکە و دەیویت بە ھەموو ژنەکانی خیزانەکان: (دەبیئت لەم دوو خوشکەوہ فیربەن!)

خاتو ئەشەرەف دەیوت چۆن پیاوان جارجار چەند ژنیک دەھینن و ھەندیکیشیان سەرەرای ئەوہی کە چەند ژنیکیان ھەیە کەچی خوشەویستیش دەکەن، دەبیئت

ژنه کانیښ نه و مافیان هه بیټ که سهره پرای پیاوه کانیان خوشه ویست و هاوړی
درۆزنانه یان هه بیټ!

بهوشیوه یه ی که پیشتر باس م کرد نه م نه بوئه لحنه پیش نه وه ی که نازهر صنیع
بهینیت که سیکی نار دبوو تاوه کو له گه ل مندا هاوسه رگری بکات، به لام من په فزم
کرده وه.

برای دووه می نیبته حاج به ناوی غلامحسین ماوه یه کی زور سه روکی شاره وانی تاران
و ماوه یه کیش به ریوه به ری کریکارانی فرۆکه وانی ملی ئیران (هما) بوو.
نه حمده علی برای سیه میشیان نه ویش شه ریکه نیش بوو.

نه و برایه ی که سه روکی فرۆکه وانی بوو تهنده ریکی دهرده کرد نه وه ی ده خسته پروو
که ده یه ویت فرۆکه خانه یه ک دروست بکات یان فرۆکه یه ک بکړیت یان به شیک دروست
بکات بو فرۆکه کان.

برا گه وره که ی که سه روکی به رنامه و بوجه بوو بوجه ی پیویستی داین ده کرد و برا
سیه مینه که ش نه حمده علی که مقاول بوو وه کو براوه ی به شدار بووه کان دهرده چوو و
ته ندره که ی وهرده گرت!

به م شیوه یه نه م سی برایه ده ستیان خستبوویه ناو نیشوکاری حکومه ته وه و پاره
و سامانیکی باشان پیکه وه نا. نه بوئه لحنه جنسیه ی نه مریکی هه بوو. نه بوئه لحنه و
غلامحسین و نه حمده علی له دانیشتنه سیاسی و کومه لایه تیه کاندایا به سی چه کداره که
به ناویانگ بوون.

غلامحسین نیبته حاج کاتیک سه روکی شاره وانی بوو تاوانبار بوو به گنده لی و دزی
و پاره پرووت و دادگایش کرا. به لام له دادگادا به سه لامه تی دهرچوو. له
فرۆکه وانیه که شدا ده ستیکرد به دزی کردن و گنده لی به لام له هردووکیاندا
به سه لامه تی دهرچوو. (هه لبه ته له پشتیه وه نه شه ره ف هه بوو.)

که چه که م ده یوت پشتیوانی محمد رهزا و نه شه ره ف له برادرانی نیبته حاج
پشتیوانیکی سۆزداریه. چونکه نه م سی برایه له کاتی پرودانی کوده تای ۱۹ نۆگوست
که بووه هوی گه رانه وه ی شا رۆلنکی سهره کیان بینیه. (رۆلنکی شاره وه که تاوه کو
نیستا هیچکس له شیوه و جوړی نه و یارمه تیه زانیاریکی له و شیوه یه ی نیه)

سالی ۱۹۷۵ غلامحسین ئیبتیهاج له کاتی گه پانه وهی له نور (له باکوری ولات) کهوته ناو پروواری خروشان ههزار و جه نازه کهشی نه دوززایه وه. محمد رهزا غه وادهی ده ریاییشی نارد به لام به هیچ شیوه یه که نه یانتوانی مهیته کهی بدوزنه وه. پاش ئەم پروواده، په یوه ندی ئیبتیهاجیه کان له گه ل نه شرف و دهربار خراپ بوو و دوو براکهی دیکه، کهم کهم خویان کۆکرده وه و پیش شوپشی ئیسلامی له ئیران چوونه دهره وه. به داخه وه، نه بوئه لحن پیش مردنی کتیییکی سهرتایا درۆ و تۆمه تی و زیاده پرهی بلاوکرده وه و له کتیبه که دا له گه ل نه وهی که خوی به پاک و چاکه کار ده زانیت، محمد رهزا تۆمه تبار ده کات به کوشتنی براکهی و ده لیت غلامحسین بووه قوربانی ئەو ناکوکیه داراییانهی که له گه ل خاتو نه شرف ههیبوو، بۆیه کوشتیان بۆ ئەوهی دهستیگرن به سهر سامانه کهیدا.

نه بوئه لحن له کۆتایی ته مه نیدا له رۆیشتن که وتبوو و ههر دوو پینی فه له ج بووبوو و له نه مریکاش له نزیک ئیمه وه ده ژیا. ئەو هه موو سامانه گه وره و پاره یه ش که ههیبوو، پاش مردنی له سالی ۱۹۹۸ کهوته ده ست نازهر بابلی!

پرسیاری کهسانی دیکه ت کرد وه کو علی ئەمینی.

له باره ی علی ئەمینی شه وه ده بیئت بلیم که پیاویکی ئەهلی ئیمان و نوێژگهر و به دین بوو. رۆیشتبوو بۆ مه که و چه جیشی کردبوو.

علی ئەمینی کوپی خاتو فخرالدوله ی قاجار بوو. من له باره ی په یوه ندی علی ئەمینی له گه ل شا شتیکی زۆر نازانم. به لام ته نها له سه ره تای هاوسه رگیری فه رح له گه ل شادا جاروبار ده هات بۆ سه ردانی محمد رهزا. کاتیکیش که بووه سه رۆک وه زیران ده ستیکرد به کۆمه لیک چاکه سازی. له سه ر شیوه ی به رپوه بردنی ولاتیش کیشه هه بوو له نیوان شا و ئەودا. به و شیوه یه ی که که چه کهم فه رح ده یوت: (علی ئەمینی زیاتر لایه نگری دیموکرا ته کانی ئەمریکا بوو و به لام له بهر ئەوهی که محمد رهزا دیموکرا ته کانی قبول نه بوو له سه ر ئەو مه سه له یه ناکوکیان هه بوو..)

به کورتی محمد رهزا نه یتوانی له گه ل علی ئەمینی دا دانیان پیکه وه بکریت و بگونجیت. به هه رحال ئەمه بووه هۆی ئەوهی که جیا بوونه وه پروویدات له نیوان علی ئەمینی و محمد رهزا و هه موو کار و چالاکیکی سیاسی لی قه ده غه کرا.

علی ئەمینی خواهەنی مولک و مال بوو، لە تارانیش خواهەنی مولک و مالتیکی زۆر بوو.

شێوەی جۆری ژبانی سونەتی بوو، بەلام کۆپەکە (ئیرەج) ی نارد بۆ ئەوروپا و ئەمریکا بۆ خۆیندن.

لە مالتیکی کۆنی ئەژدادی لە دەوروپەری مەیدانی بەهارستان دەژیا. بڕایەکیشتی هەبوو کە ئەفسەریکی پلەبەرزى سوپا بوو. (سەرلەشکر حسن ئەمینی) کچەکەم (فەرەح) کە زیاتر لە من ناگاداری پرسە سیاسى و کاروبارەکانى بەرپۆهبردنى ولات بوو دەیوت: (علی ئەمینی کەسینکە زۆر جینگەى متمانەى ئەمریکەکانە و ئەمریکەکان هەمیشە داواکاریەکانى خۆیان لە پینگەى علی ئەمینیەو دەگەیهنن بە محمد پەزا!)

ئەمریکەکان چۆن داواکاریان دەکرد؟

بۆ نمونە کاتیک کە محمد پەزا و فەرەح لەسەر بانگهێشتى پەرسى جۆن ئیف کەنەدى و ژاکلین رۆیشتن بۆ واشنتۆن. هەر لەیەکەم ساتى بینیان، کەنەدى پرسیبوو لە شا: (بارودۆخى ئەو دۆست و هاوڕێیەمان بەرپۆز ئەمینی چۆنە؟) ئەهلى هونەر و سیاسەت دەزانن کاتیک کە سەرۆک کۆمارى ئەمریکا لە یەکەمین ساتى داخڵبوونى شا بۆ کۆشكى سپى پێش هەموو شتیک هەوالى علی ئەمینی دەپرسیت. چ مانایەكى هەیه؟

کچەکەم (فەرەح) دەیوت: (کەنەدى هەر بەهاتنە سەر حوکمی پەنچەى خستە سەر ئێران و دەیویست لە ئێران و لەم ولاتەو گۆرانی سیاسى دەستپێکات. علی ئەمینی یەکیک بوو لە جینگەرەکانى شا کە دیارى کرابوو.)

ئامانجى ئەمریکەکان دروستکردنى حکومەتیکى کۆمارى بوو لە ئێران و گۆرانی جۆرى حکومەتەکە بوو لە ئێران و دانانى علی ئەمینی بوو وەکو سەرۆک کۆمار. بەلام محمد پەزا کە پەيوەندیکی زۆر نزیکى لەگەل کۆمارىخوازەکان هەبوو ئەم خەونەى کەنەدى کرد بە جوتى ناو ناو و ناکۆكى هەر دوو بەرەى حکومەتى ئەمریکا لەسەر ئێران بوو هۆى ئەوہى کە پلانەکەى جۆن ئیف کەنەدى لە قسە زیاتر هیچ نەبیت.

هەلبەتە دواتر محمد رەزا ناچار بوو بە فشاری ئەمریکا ملکه چ بکات و کۆمەڵێک بەرنامەى چاکەسازی دەستپێکات وەکو مەسەلەى گۆرانی زەویداری لە ئێران و چاکەسازی سیاسى و کۆمەڵایەتى.

لە ٢٦ جانیوهرى ١٩٦٢ محمد رەزا بنەماى شەشگانهى شوێرشى سپى شا و خەلکى دەرکرد.

ئەم بنەمايە ئەو بەرنامانە بوو کە لەلایەن لیکۆلەرەوان و کۆمەڵناسان و سیاسەتمەدارانى ئەمریکى ناگادار لە بارودۆخى کاروبارى ئێران فرامه کرابوو. محمد رەزا، هەمیشە ناپرازی بوو لە دیموکراتەکانى ئەمریکا و دەیوت: (فشارى ئەوانە بۆ ئەنجامدانى چاکەسازی زەوى بوو هۆى ئەوهى من هەزاران هیکتار زەوى گرنگ و سەدان گوند و شوینی بەنرخ کە باوکم (خوالیخۆش بوو رەزاشا) بە سەختى و نارهەتەى بەدەستیهینا بوو لەدەستیان بەدەم و تەسلیمی کۆمەڵێک ژێر دەستەى نەزانیان بکەم!)

محمد رەزا زۆر رقی لە دوو کەس بوو. یەكەمیان دکتۆر محمد مصدق و دووهمیان علی ئەمینی.

لە دکتۆر محمد مصدق بەچەشنێک بیزار بوو کە هیچکەس جورئەتى ئەوهى نەبوو لەلای محمد رەزادا ناوی بهینیت. تەنانەت کەسێک هەبوو کە ئەندامى دەولەتەکەى بوو بەناوی مصدق هەر لەبەر ناوهکەى هیچکاتێک جورئەتى ئەوهى نەکرد لە مەراسیمی سلاوى دەرباردا ئامادەییّت!

---

^١ - رەزا شا تاوهکو پینش ئەوهى بگاتە دەسەلات هیچشتیکى نەبوو. بەلام کاتێک گەیشته دەسەلات و بەرەبەرە جینگە پینی خۆى قایم کرد حەزى لەوهبوو زەوى و زاریکی زۆرى هەبوو بۆیە حەزى لە هەرشوینیکی بکردایە دەیکردە مولکی شەخسى خۆى. لەبارەى ئەم بابەتەوه دەتوانیت سەیری یاداشتهکانى (رەحیم هیرداد) سەرۆکی نوسینگەى رەزاشا بکەیت. کە چۆن بووه بە خاوهنى ئەو هەموو شاو زەویانە. پاش مردنى رەزاشا هەموو زەویە گرنگانە بەجیمان بۆ کۆرەکەى و لەسەردەمى محمد رەزاشادا بەشێک هەبوو لە کۆشک بەناوى (مولکەکانى سەلتەنەتى) کە ئەو بەشە گەورەتربوو لە وەزارەتیکی تەنها بۆ سەرپەرشتى مولکومالەکانى بنەمالەى شا.

من چەندىنجاڭ بىنيومە كە محمد رەزا قسەى زۆر رەق و ناشىرىنى بە على ئەمىنى
وتوھ.

لە سەرھەتاي سالى ۱۹۷۷ كە كاتىك بارودۇخى سىياسى ولات بەرھە قەيران قول
بوويەوھ.

دووبارە سەرچاوى على ئەمىنى لە دەربار پەيدا بوويەوھ.

على ئەمىنى كە برۆيەكى پېر و لوتىكى ھەلۆيى و چاوينكى گەورەى ھەبوو لەسەر
مىزى نان خواردن لەبەردەم محمد رەزا، فەرھ، ئەشەرھ (و ھەندىك كاتىش من)
دادەنىشت و وپ دەبوو بە محمد رەزا دا.

شا داواى پراويژى لى دەكرد و دەيوست پىنگە چارەيەكى بو بدۆزىتەوھ بو
دەربازبوون لەو قەيرانەى كە كەوتوھتە ناويەوھ.

على ئەمىنى بىدەنگ دادەنىشت و گوئى لە قسەكانى شا دەگرت و لە كۆتاييدا
دەيوت دەبىت (بىر بگەمەوھ!)

پاش ئەوھى كە ئەمىنى دەپۆيشت محمد رەزا دەيوت: (ئەم داىك... خزمەتكارى
ئەمريكەكانە و ئىستا دەپرات بەدرىژى ئەم دانىشتن و قسە و باسانەى ئىمە
دەگەيەنئىتە بەرپرسە ئەمريكەكان!

من جارىكيان جورئەتم كرد و وتم بە زاواكەم: (جەنابى ھەزرت كاتىك كە دەزانن
ئەمىنى ئەم پرسانە دەگەيەنئىتە ئەمريكەكان بوچى پراويژى پى دەكەن!)

محمد رەزا دەيوت: (ھەرشتيك كە دەمەويت ئەمريكەكان بيزانن دەيليم بەم پياوھ
بچوكە داىك... ئەويش دەيگەيەنئىتە گوئى ئەمريكەكان!)

محمد رەزا لەسەر بنەماى زانىارى ساواك دەيوت: (على ئەمىنى لەكاتى خوئندنيدا
لە ئەمريكا بووھتە كارمەندى سى-ئاي-ئەى و تەنانەت ماوھەيەكيش لە توركيا، بو
سى ئاي ئەى كارى كردوھ!)

ھەلبەتە على ئەمىنى جنسيەى ئەمريكى ھەبوو.

لە ناو ئىترانيەكاندا ژمارەيەكى زۆر ھەبوون كە چەند رەگەزنامەيەكيان ھەبوو
ئىنگليزى يان ئەمريكى يان ھەندىك لە ولاتەكانى دىكە.

محمد رەزا كە لە ھەموومان زياتر زانبارى ھەبوو دەيوت: (ئەمريكا و بەریتانيا لەگەل ئەوھى كە دۆستى منن و پشتیوانى لە دەولەتەكەى من دەكەن بەلام لەدوامەوھ كەسێكى دیکەش پەرورده دەكەن!

ئەو خویندكارە ئیرانیانەى كە دەپۆن بۆ ئەمريكا و ئەوروپا سەرنجیان پادەكێشن و سەرمایەگوزاریان لەسەر دەكەن و بۆ پۆژى پێویست وەریان دەگرن و ھەركاتیك پێویستیان بوون لە كەلانەكەیاندا دەریان دەھینن!

محمد رەزا بەپرادەھىكى تەواو توشى نەخۆشى بەدبىنى و گومان بووبوو لە ھەموو كەس. لە یەكەمىن پۆژەكانى دەستپێكردنى شوپشەوھ كە ھەموو پۆژێك ناوى ژمارەھىك لە پۆحانى و سیاسەتمەدار دەكەوتە سەر زمان و پۆژنامەكان و ناو و وینەى كەسانىكیان بلۆدەكردوھ كە ئیمە ئەو كەسانەمان نەدەناسى محمد رەزا یەك بەیەكى ئەوانەى توانبار دەكرد بەوھى كە سیخوون و دەيوت ھەموو ئەمانە خزمەتكارى ئەمريكان. پێشتر بەپرادەھىكى كەم بەدبىنى و خراب تیگەیشتن لەلای محمد رەزا ھەبوو، بەلام لە سالى ۱۹۷۶ بە دواوھ ھەموو كەسى بە سیخوپی ئەمريكا و بەریتانيا و بەكریگراوى كۆمپانیا نەوتیەكانى بیگانە دەزانى.

لە سالى ۱۹۷۶، محمد رەزا بۆ زیادكردنى نرخى نەوت و بەدەستھینانى مافی ئیران لە كۆمپانیا نەوتیەكان دەستیکرد بە فشار دروستكردن لەسەر كۆمپانیا نەوتیەكان. دواتر كاتیك كە تیکچوون دەستپێكرد محمد رەزا دەيوت ئەم تاوانە ھەمووی دەگەریتەوھ بۆ ئەو كۆمپانیا تالانكارانە!

محمد رەزا، علی ئەمینیشی بە (علی نەوتی) بانگ دەكرد و دەيوت علی نەوتیش بەكریگراوى كۆمپانیاكانە!

مەلا و ناخوندەكانى بە (كۆنپاریزی رەش)، ناو دەبرد. خەلكى نەیدەزانى مەبەست لە (كۆنپاریزی رەش) چیه كە محمد رەزا لە مەلا و ناخوندەكانى نابوو.

من تەنانەت لەناو كتیبى لیکۆلەرەوھ پلە بەرزەكانیشدا نەمبینوھ هیچكەس تیگەیشتیبت لە مەبەستى محمد رەزا. مەسەلەى كۆنپاریز دیارە. بەلام لكانى ئەم وشەیه بە رەشەوھ چ مانایەكى ھەیه؟

محمد رەزا لەسەرەتاوھ دەيوت: (كۆنپاریزی نەوتى رەش!)

دەيوت ئەمانە ھەموو خزمەتكارى بەرىتانيا و كۆمپانیا نەوتیەكانیان و كۆمپانیا ئەمریکەكانن!

پاشان كاتىك كە تودەییەكان وەكو ھۆكارىكى ناوخۆى سۆقیەتیەكان داویان كرد كە ئىمتیازى نەوتى باكور بدريت بە سۆقیەتەكان محمد رەزا ئەوانى لەگەل مەلاكان كردە ناو قاپىكەو و ناوى ئەوانیشى نا (كۆنپاریزە سور و رەشەكان!) و مەبەستى لەم قەسەيە ئەوەبوو كە ئەم كۆنپاریزانە دەیانەوئیت ئىران بگەرنەو و بۆ سەردەمى ئىستعمار!

على ئەمىنى مەلایەكى خاوەن رېچكەبوو و جارێكىيان گفتوگۆیەكى جدی و توند لە نیوان ئەو و محمد رەزادا لەسەر مەسەلەى رۆحانیت دروستبوو.

دەبیئت بلیم، پاش شوپشى خەلكى تەبرىز، محمد رەزا توشى لەبیرچوونەو و بوو و لەخۆیەو قەسەى دژ بەیەكى دەكرد و دەيوت: (ئەمانە ھەموو لەلای سنورى (سۆقیەتەو) ھاتوون و ھەموویان تودەیین!)

لەو ماوہیە ھەموو پوژىك محمد رەزا فەرمانى دەدا كە ئەمىنى بانگ بكەن.

ئەمىنى لەلایەن محمد رەزاو دانرابوو وەكو بەرپرسی یەكەم بۆ ئەوہى گفتوگۆ بكات لەگەل مەلاكانى قومدا. ئەویش بەردەوام دەپویشت بۆ قوم و پاپورتى سەردانەكانى پېشكەش بە محمد رەزا دەكرد. زۆربەى پەيوەندیەكانیشى لەگەل سەید كازم شریعتمدارى بوو.

من خۆم لە بواری شەریعەو پەيوەستبووم بە یەكێك لە ئایتواللەكانى دانیشتوى تاران بەناوى (نايت الله خوانسارى) بەلام محمد رەزا خۆى پەيوەندیكى نزیكى لەگەل سید كازم شریعتمدارى ھەبوو و یارمەتى دارای باشى دەكرد. ھەرچەندە ھیچ زانیاریكى لەو شیوہیەم نەبوو لەبارەى پەيوەندى نیوان شریعتمدارى و شا، بەلام جارێكىيان لەپال كچەكەم و تم بە محمد رەزا: (جەنابى حەزرت باشتەر ئەوہیە فشارى خۆت بخەیتە سەر بیدەنگ كردنى ئەو كەسایەتیاہى كە ناسراون و كەسى یەكەمن. شریعتمدارى دوعاكەرى جەنابتە!)

ئەمىنى لەگەل ھەندیك لە مەلاكان وەكو شریعتمدارى پەيوەندیكى كۆنى ھەبوو. شریعتمدارى لەكاتى لەدايكبوونى (رەزا گیان) پەيامىكى پیرۆزبای ناردبوو.

ھەندىكجاريش لە قومەوہ پەيوەندى تەلەفۇنى دەگرت و دوغاي بۇ جەنابى حەزرت و نەوكانم دەكرد.

ئەو بەھىچ شىئوہىەك دژە سەلتەنەتى نەبوو. شىرىعتمدارى نمونەى رۇحانىكى تازەگەر بوو. توانىبووى لەناو پىستى كۇنپارىزى رۇحانىە سونەتگەرا دەمارگىرەكاندا بىتە دەرەوہ و پروبكاتە شىئوہى دنياى پىشكەوتوو.

مندالەكانى نارذبوو بۇ دەرەوہى ولات بۇ خويندن و زۇر خوشحال بوو بەو ھەموو پىشكەوتنانەى كە لەسەرتاسەرى ولاتدا ئەنجام دەدران بەتايبەتى ئەو كارە باشانەى كە دەكران.

ئەم كارە تەنھا تايبەت نەبوو بە شىرىعتمدارىەوہ. كۆمەلىك پۇحانى ناودارى دىكەش ھەبوون لە قومدا كە لاىەنگرى محمد رەزا بوون^۱.

كاتىك كە (رەزا گيان) لەداىكبوو ژمارەىەك لەو مەلايانە لە پۇژنامە بەناوبانگەكانى ئىراندا پەيامى پىرۇزباييان نارد.

محمد رەزاش لەبەرامبەر ئەو سوپاسكردنەياندا ھاوكارى ماددى كردن. بە فەرمانى محمد رەزا بەرپۇئەبەرەىەتى ئەوقاف بۇ ھەرىكە لەو مەلايانە مەعاشىكى مانگانەى بۇ بەرپبوونەوہ.

كۆمەلىكىشىيان لە سوپادا دامەزرابوون و ھەكو (قازى سوپا)، خزمەتيان دەكرد. لەم كۇتاييانەدا (سوپاى دىن) ىش دامەزرابوو و زۇرىك لە رۇحانىەكان بووبوون بە ئەندامى ئەو سوپايەش.

على ئەمىنى زۇر ھەولیدا تاوھكو رۇحانىە جىگىرەكانى ئىران لە ئىمام خومىنى جيا بكاتەوہ و بۇ ئەوہى ئىمام خومىنى لە دەرەوہى ولات بەتەنھا بىمىنىتەوہ لە دژايەتىكردنەكانى بەرامبەر محمد رەزا.

---

^۱ - ئەم جۇرە مەلا و ناخوندانەى كە بووبوونە جىگەى گرنكى كۇشك و محمد رەزا، ئىمام خومىنى پىنى دەوتن مەلاكانى سولتان، يان دوغاكار و نامۇژگارىكەرەكانى كۇشك. دەيووت ئەمانە لەسەردەمى شا لەلايەن ساواكەرە پارە و موچەى باشيان ەردەگرت و پاش شوپشيش دەستيانكرد بە نانەوہى دووبەرەكى و ئازاوہ. بەم جۇرە مەلايانەى دەوت ئىسلامى ئەمرىكى

كۆمەلىك لى رۇخانىيە بەناوبانگەكانى وەكو شىرىعتمدارى ھەرچەندە بە نەينى
وتبوى بە على ئەمىنى كە ئىمام خومىنى كەسىكى سەركەشە و پىشتىوانى لى
ئاگەن! بەلام بۇ پاراستنى متمانى خەلك خۇى پىشتىوانى لى ئىمام خمىنى دەكردا! و
ئىمەش ماناى ئەم دوو پروويە تىنەدەگەپىشتىن لى كىردارى ئەمانەدا!

ئىستا بۇ يەكەمجار باسى دەكەم كە سىد كازم شىرىعتمدارى كە مەرجى بەرزى
بەھىزى شىعەكان بوو لى ترۇپكى قەيران و كىشەدا لەگەل على ئەمىنى و بە شاراھى
لە قومەھات بو تاران و لە كۆشكى نىاوەران چاوى كەوت بە محمد پەزا.

محمد پەزا لەم چاوپىكەوتنەدا داواى كىردبوو لى شىرىعتمدارى تاوھكو
بەھەرشىوھەك بووە بتوانىت ئىمام خومىنى بىدەنگ بكات يان بەھەرشىوھەك بووە
بىيئە دژە تەوھرى و بەرامبەرى بوەستىت!

شىرىعتمدارىش بەبى شەرم ھەردوو خواستەكەى محمد پەزاي پەفز كىردبوويەو و
وتبوى ناتوانىت ئەم كارە ئەنجام بەدات، چونكە يەكەم ئىمام خومىنى تەنھا بەگوئى
من ناكات و دووھمىش ئەگەر بەھويت دژايەتى لەگەل خومىنىدا بكەم ئەوا وەكو
خۇكوژىكى سىياسى واىە!

پاش ئەم چاوپىكەوتنە، محمد پەزا بە نىزىكەكانى خۇى و بەتايبەتى بە فەرەھى
وتبوو ھىچ مەلەيكى بەھىز شك نابەم كە بتوانىت بەرامبەر ئىمام خومىنى بوەستىت.
ھاتوچۇكانى شىرىعتمدارى بۇ كۆشك ھەرچەندە بەوپەرى شاراھى ئەنجامدەدان بەلام
دەرئەنجام دەرکەوتن و رادىوى لەندەن (بى.بى.سى) زانىارى لەبارەى رىكەوتنى محمد
پەزا و شىرىعتمدارىەو بەلاوكردەوہ.

چەند پوژىك دواتر زانىارى گەپىشت كە بەرپىرسانى دەولەتى سەربازى ھىزشىيان
كىردوھتە سەر مالى شىرىعتمدارى لە قوم و كۆمەلىك كەسىيان لە ھەوشەكەيدا گرتوہ و
نازارىيان داوہ.

محمد پەزا زۆر بىتاقەت بوو لە بىستىنى ئەم ھەوالە و داواى پوونكردەنەھى لە
ژەنرال ناصر مقدم (سەرۇكى ساواك) كىرد.

مقدمىش پرونى كىردەوہ كە ئەم ھىزشە لەسەر داواكارى مەھندس حسن
شىرىعتمدارى كوپى گەورەى ئايت اللە ئەنجامدراوہ!

گوايه پاش بلاببونوهی هه‌والی چاوپیتکه‌وتنی محمد ره‌زا له‌گه‌ل شریعتمداری له رادیوی له‌ندن، پرپیاگه‌نده له دژی شریعتمداری بلاببووه‌توره و هه‌موو که‌س پرسناری نه‌وه‌یان کردوه که نه‌م په‌یوه‌ندیه نروستبووه؟

بلاببونوهی نه‌م پرپیاگه‌ندانه به‌رده‌وام، شریعتمداریان خستبویه ناو چوارچینوهی هاوکاریه‌وه له‌گه‌ل محمد ره‌زا و حکومه‌ته‌که‌ی.

مهندس حسن شریعتمداری، کوپی گه‌وره‌ی نایت الله، که راویژکاری سه‌ره‌کیشی بوو داوا له ساواک ده‌کات که له هه‌نگاوێکی نمایشیدا هیترش بکه‌نه سه‌ر حه‌وشه‌ی مالی نایت الله و ژماره‌یه‌ک له ده‌ستویه‌یوه‌نده‌که‌ی دارکاری بکه‌ن!

دواتر شریعتمداری و تبووی به‌فرمانده‌ی هیژه‌کانی حکومه‌تی سه‌ربازی له قوم: (من و تم دارکاری بکه‌ن نه‌ک به‌و شیویه‌یه!)

پروونکردنه‌وه‌ی بابه‌ته‌که به‌شیویه‌یه‌کی فراوان ژهنرال ناصر مقدم گه‌یاندی به محمد ره‌زا و ده‌بیئت نه‌وه بلیم له‌و پۆژه تال و ناخۆشانه‌دا بۆ یه‌که‌مینجار دوا‌ی چه‌ند مانگیک له بی‌تاقه‌تی و بی‌زاری، پیکه‌نین به‌ته‌واوی هه‌موو ده‌مووچاوی شای داپۆشی.

محمد ره‌زا له پۆژه‌کانی دواتریش چه‌ندجاریک نه‌م قسه‌یه‌ی نایت الله شریعتمداری ده‌هینایه‌وه بیر و له‌ناخی دل‌یه‌وه پیده‌که‌نی!

رۆحانیه‌تی شیعه هه‌ر له‌سه‌رده‌می هاتنه سه‌ر حوکمی سه‌فه‌ویه‌کانه‌وه به‌رده‌وام تاوه‌کو نه‌و کاته پشتیوان و هاوکاری سه‌لته‌نت بوون. ده‌رگیری و کیشه له‌نیوان حکومه‌ت و رۆحانیه‌ت بۆ یه‌که‌مینجار له سالی ۱۹۶۲ پوویدا.

هه‌مووکه‌س ده‌زانیه‌ت که چه‌نابی چه‌زرت له ۲۶ جنیوه‌ری سالی ۱۹۶۲ بنه‌مای شه‌شگانه‌ی شوپری سپی ئیرانی ده‌رکرد. خالی سه‌ره‌کی نه‌م به‌یاننامه و بنه‌مای نه‌م چاکه‌سازیه شوپرشیه‌یه! بریتی بوو له چاکه‌سازی زه‌وی و زار و دامالینی بوو له ده‌ستی خاوه‌ن ده‌سه‌لات و مولکداره گه‌وره‌کان.

محمد ره‌زا، پی‌ش نه‌وه‌ش هه‌موو زه‌ویه میراتیه‌کانی خۆی دابه‌شکرد به‌سه‌ر جوتیاره‌کاندا.

خاوهن زهويداره گه وره كانيش كه نه يانده تواني زهويه كانى خوځيان دابه شبكه ن
به سهر جوتيار و سته مليكراوه كاندا ده ستيان كړد به هاندانى مه لا و پوځانیه كان له
دژى محمد رهزا و توانيان نهو چينه بكنه دوزمنى محمد رهزا.

زورتيك له روځانیه كان خوځيان له ناو چوارچيوه ي مولكداره گه وره كان بوون
كومه ليكيشيان كه زهوى و زاريان نه بوو له لايه ن مولكداره كانه وه پشتيوانيان لي ده كرا
و زهويداره گه وره كان پاره يه كى باشيان پي ددان و پشتيوانيكى باشيان ده كړد!
روځانیه كانيش له بهرامبهر دهر كړدى نهو به ياننامه و بنه ما چاكه سازيه هه ستان و
به شيوه يه كى توند پرويه پرووى بوونه وه و ده ستيان كړد به هاندانى خه لكى بو دژى
پرژمه كه و ده ستيان كړد به ياخيگه رى!

نه وان مافى دهنگدانى ژنانيان به پيچه وانه ي ياساى نيسلام ناوبرد و به شدارى
كردن و پشكدار كړدى كړي كارانيان له قازانجى كارگه كان به نارپه وا ده زانى و دژى
بلاو كړد نه وه ي زانست بوون بو گونده كان و به توند ترين شيوه بهرامبهرى وه ستان! نه م
جياوازيان به دريژه يان كيشا و هه نديك له پوځانیه توند پره وه كانى وه كو نيمام خومينى
به ناشكرا له سهر ميمبهر و له بهر چاوى خه لكى گشتيه وه بانگه شه ي شوپرشى له دژى
حكومه تى محمد رهزا ده كړد!

شاهنشا به هوى نهو په يوه ندى و يروباوهره ي كه بهرامبهر به مزه به ي شيعه
هه يبوو هه وليده دا زور توند له گه ل مه لا كاندا نه جولتته وه و هه ر نه مه ش بووه هوى
نه وه ي كه نه وه نده ي ديكه گه شه بكن و فراوان بين، هه ر له بهر نه وه بوو له سالى
۱۹۶۲ له كاتى نه نجامدانى هه لبرژاردنى نه نجومه نى ويلايه ته كان، ويلايه تى نيمام
خومينى خه لكى هاندا بو شوپرش و سهر نه نجام توانى نازاوه ي ه جنپوه ر دوست
بكات!

له و سهرده مه دا، كومه ليك وه كو (قازى سهر ياز) له سوپادا خزمه تيان ده كړد و
دو عاكه رى گياني جه نابى حه زره تى هه مايون بوون!
ته نانه ت كاتي ك كه شا هه ستا به پي كهي نانى (سوپاى دينى) كومه ليك له و روځانیه
هاتنه ناو پيزى نهو سوپا يه وه.

تهنانهت شا هاوکاریکی زۆری پیاوه دینیهکانی نهجهف و کهسایهتیه ناسراوه
رۆحانیهکانی کرد.

ئیمه له ههر سهفهریکدا که دهچووین بۆ قوم، مهشههد و یان تهنانهت کهربهلا و
نهجهف له لایهه پیاوه ئاینیه پله بهرزهکانهوه پیشوازی گهرمان لی دهکرا.
له ترۆپکی شوپشی سالی ۱۹۷۸ وابلأوبوو که پیاوه رۆحانیهکان و پیاوه
دینیهکان دژی خیزانی پههلهوی و حکومهتی سهلتههتین، کهچهکم فرهه، که له بواری
کاروباری شهعهیهوه پهیههست بوو به نایت الله العظمی خویی، رۆیشت بۆ بینینی له
نهجهف. نایت الله زۆر بهگهرمی پیشوازی لی کرد و بۆ مانهوهی سهلتههتی ئیران و
سهلامهتی خیزانی پههلهویش دوعای کرد!

کۆمهلیک له رۆحانیه بهناوبانگهکانی وهکو نایت الله رۆحانی تاوهکو کۆتایی پۆژی
ژیانی خۆی له پاریس پشتیوانی له حکومهتی پاشایهتی به تایبهتی محمد پهزا کرد
و ههولیدا سهلتههت بگهرینیتهوه بۆ ئیران.

فریدون جم

غلامرضا شهزادی

فریدون مهدوی

نمشرهف پهلمهوی و نمدالله علم

غلام علی نویسی

ژنرال ثاریانا

نعمت الله نصیری

عبدالله ریازی و ژنرال قمره باغی

www.psri.ir

جمشید آموزگار

شریف نیامی

حسن علی منصور

حسن نیامی

بهزاد معزی
فرهنگه‌وانی تایبته‌تی
محمد ره‌زا شا

رۆسته‌م خان به‌ختیار

فزل الله زاهیدی

سەرۆکی نووسینگهی تایبەتی شارژنه سورەیا

عبدالعزیم ولیان

پەروێز ثیباتی

پهرون غفاری

هژیر یهزانی

امیر نهدالله علم

ژیانی پاش دەرچوون له ئییران....

ترۆپکی پوداوهکان که له کۆتاییدا بووه هۆی دەرچوونمان له زیدی باوبایرمان، له دیسه‌مبەری (۱۹۷۷) وه دەرچوون دەستیپێکرد.

له حەوتی جەنێوری ۱۹۷۷ بابەتیک له پۆژنامەی ئیتلاعات بلاوکرایه‌وه که پر بوو له رەخنە و قسەئێ ناشرین بە نایت الله خومینێ.

هه‌مووکه‌س ده‌زانیت بلاوکردنه‌وه‌ئێ ئه‌م بابه‌ته‌وه‌کو پریسکیک له ئاگر بوو که که‌وته‌ ناو عه‌مباریک باروته‌وه و ولاتی ئاگر تێبه‌ردا.

داوای یارمه‌تی ده‌که‌م وه‌کو ئاگادارترین که‌س و بۆیه‌که‌مینجار، راستیک له‌باره‌ئێ ئه‌م بابه‌ت و نامه‌وه‌ بلێم.

ئه‌م (شوم نامه) هه‌ویدا (سه‌رۆک وه‌زیرانی لابرار) و داروده‌سته‌که‌ئێ ئاماده‌یان کردبوو و هه‌موو ئه‌و داستانه‌ئێ که تاوه‌کو ئیستا له‌باره‌ئێ فه‌رمانی محمد ره‌زا له‌باره‌ئێ ئاماده‌کردنی ئه‌و بابه‌ته‌وه‌ ده‌وتریت درۆ و هه‌لبه‌ستراوه.

چ محمد ره‌زا که له‌ سالی ۱۹۶۲ پروبه‌پووی پۆحانیه‌کان و پیاوه‌ ناینیه‌کان بوویه‌وه و چ پۆحانیه‌کانیش، که له‌ هێرشێ ساواک و گاردی شاهنشاهی زیانیان پێگه‌یشتبوو، هه‌ولیانده‌دا نه‌چنه‌ ناو حه‌ریمی یه‌کتره‌وه.

نایت الله خومینێ له‌ نه‌جەف خه‌ریکی کاری ئاینی و مه‌زه‌بی خۆی بوو به‌تایبه‌تی پاش باشتربوونی بارودۆخی سیاسی نیوان عێراق و ئییران، به‌تایبه‌تی پاش رێکه‌وتنه‌نامه‌ئێ ناشتی نیوان شا و سه‌دام له‌ جه‌زائیر بێده‌نگی هه‌لبێژارد و یان باشتره‌ بلێم ده‌وله‌تی عێراق رێگه‌ئێ پێ نه‌ده‌دا چالاکی سیاسی نه‌تجام بدات.

له زستانى سالى ۱۹۷۷، كوپره گوره كهى نايث الله خومينى له نه جەف كۆچى
دوايى كرد.

به و شيوه يهى عاده ته له لاي مسولمانه كان شوينكه وتوه كانى ئيمام پرسه يان دانا بۆ
كوپره كهى له نه جەف و قوم و مەشهەد.

هەندىك له قەسە كەرە كانى ئەم پرسانە سەرە پراي دەر پرينى سەرە خوۆشى و هاودەردى
خۆيان باسيكى ميژووى هەلھاتن و دوروكە وتنە وهى نايث الله خومينيان كرد و
خوازيارى گەپرانە وهى بوون بۆ ئيران.

بى تواناي كارمە ندانى ناسايشى (ساواك) و پولىس له قوم بووه هۆى ئە وهى كه
كۆمە لىك له بە كرىگىراوانى ساواك و چەكدار هيرش بكەنە سەر پرسەى كوپره كهى
نايث الله خومينى و پرسە كهى دا بخەن.

ئەم پروداوه، بووه هۆى سەرە لئدانى تىكچوونىكى بچوك له قوم كه ئە گەر حكومت
ئەو ئازاوه يهى زۆر گەوره نە گرتايە به زوى لە بير دەكرا و هيچ كاردانە وه يهكى له
ناوچە كانى ديكەى ولاتدا لى نە دەكە وتە وه. بە لآ نە زانى و بى توانايى كارمە ندانى
ناسايش و قوزتنە وهى ئەو هەلە لە لايەن گرۆپه كهى هەويداوه بۆ ئە وهى بارودۆخە كه
بەرەو ئالۆز بوون بەرن سەر ئە نجام پاراستنى بارودۆخە كه لە دەستچوو. هەويدا
لە كاتىندا كه پيش ئەم پروداوه پاش ۱۲ سال سەرۆك وەزيرى بە هۆى بى تواناي و
دروستكردى قەيرانى نابوريه وه له سەرۆك وەزيرانى لاچو بوو و لە برى ئەو جمشيد
ناموزگار چووبوويه شوينە كهى، ئەم مەسە لە يهى به هەل زانى بۆ ليدانى دەولەتە كهى
ناموزگار و هەوليدا ئالۆزى و پەشيوى بنيتە وه بۆ ئە وهى ئەوه نيشانبدات كه
بە لاچونى ئەو ولات بەرەو ئالۆزى و پەشيوى دەروات.

محمد رەزا تاوه كو دواهە مين ساتە كانى ژيانى هەرگيز هەويداى نە بە خشى و
هەميشە به نە فرەتى دەكرد و بە ئاشكراك هەويداى بە هۆكارى لە ناوچوونى ولات و
كەوتنى پەهلەوى دەزانى.

هەويدا گرۆپىك له پۇژنامە نوسى گەندەل و بى ئە خلاقى لە دەورى خۆى
كۆكردبوويه وه و هەكو كوروش لاشاى، پەرويز لوشانى، پەرويز نيكوخوا، سيروس
ناموزگار، حسين سرفراز، جەفەريان و هتد...

ئەو بابەت و نامەيە، لە بەرزەوئەندی ھەويدا، لە نوسینگەي چاپمەنى وەزارەتى دەريار، نامادە دەكرىت و بۆ بلاوكردنەوى لە پوژنامەكان لەلایەن داریوش ھەمايۆنەو دەدریټ بە پوژنامەي ئیتلاعات^۱.

پیشەكى بابەتەكە خودی ھەويدا دەینوسیټ و پەرویز نیکوخووش كۆمەلێك بابەتی بۆ زیاد دەكات و دەیدات بە پوژنامە بەناوبانگەكانی وەكو كەيھان و ئیتلاعات. لە پوژنامەي كەيھان چەند پوژنامەنوسیكى بەناگا ھەبوون بە بینینی بابەتەكە، مەترسی بلاو بوونەوى بابەتەكە را دەگەینن بە دكتور مصباح زانە و مصباح زانەش نامادە نیە بلاوی بكاتەو.

داریوش ھەمايۆن ھەرچەندە وەزیری ئیتلاعات و گەشتیاری بوو بەلام دەسەلاتی نەبوو بەسەر كەسانی وەكو مصباح زانە. چونكە یەكەم لەبەر ئەوى كە زۆربەي پیشكى پوژنامەي كەيھان پەيوەست بوو بە محمد پەزاو و دووھمیش مصباح زانە بۆچونیكى باشی نەبوو لەبارەي ھەويدا و دەوروبەرەكەيەو و بەھیچ شیوہیەك نەدەچوو ژیر باری فەرمانیانەو. بەلام پوژنامەي ئیتلاعات پاش مردنی (عباس مسعودی) كەوتە دەست كۆپرەكەي فەرھاد، كە كەسێكى بەرزەوئەندی پەرسەست و پینگەخواز و تارا دەيەك خۆبەرە پیش بوو، فەرھاد ھەولیدەدا بەھەرشێوہیەك بوو

---

^۱ - بەر شیوہیەي كە لە ناوئۆكى ئەم كتیبەي یاداشتەكانی خاتو فەریدە دیبادا دیارە زۆر زیرەكانە ھەولیداو ھەموو تاران و ناژاو و كیشەكان بختە ئەستۆی كەسانی دیکەي وەكو ھەويدا و محمد پەزا بی بەری بكات لە ھەموو گرفت و كیشانەي كە دروستبوون، لەبارەي ئەو نامەيەو دەبیټ ئەو بوتریت كە ئەو نامەيە بە فەرمانی راستەوخۆی شا بلاوكرایەو.

(شجاع الدین شفا) لە بیرەوەرەكانی خۆیدا دەنوسیټ: (پاش كۆچی دوايی كۆپرە كەسەرەكەي ئیمام لە نەجف و دانانی تەزیە لە ناوچەكانی ئێران، كاتیك محمد پەزا بەمە دەزانیت توپرە دەبیټ و داوا لە ھەويدا دەكات كە بابەتێك یان نامەيەك نامادە بكات لەدژی ئیمام بۆ ئەوى لە راگەیاندنەكاندا بلاوكریتەو، بۆ ئەو پینگە بكریت لە پووداوی ھاوشێوہی سالی ۱۹۶۲.

سەرەتا بێرێار نەبوو نیشەكە بە بلاوكردنەوى ئەم بابەتە تەواو بیټ. بەلام كاتیك كە كاردانەوى توندی خەلكیان بینی ئیدی بێرێاردا بابەتەكانی دیکە راگرن و بلاویان نەكەنەو.

خۆی نزیك بکاتوه له سهراڻی بهرپرس و دهسه لاتدار. هه له بهرئهوه بوو، سه ره پرای نه وهی که پاریژکاره کانی له پوژنامه ی ئیتلاعات هوشداریان پیندا بوو سه بارهت به بلاو کردنه وهی نه و بابه ته، به لام فهراهاد مسعودی نامه که ی له دژئی نایت الله خومینی بلاو کرده وه.

بلاو بوو نه وهی ئەم نامه یه بووه هوی سه ره له دانی خو پيشان دانی پوچانیه کان و شوینکه وتوه کانی ئیمام خومینی له قوم و مه شههد و ته بریز، و که م که میش له ناوچه کانی دیکه ی ئیران ناگری نا به گیانی مه له کهت و حکومه تی سه لته نه تیه وه. من ئیستا ناوه روکی نامه که م له بیر نیه، به لام نه وه ده زانم که له و نامه یه دا سوکایه تی زور کرابوو به پینگه ی روچانیهت و خودی شه خسی نایت الله خومینی.

هه ویدا به بلاو کردنه وهی ئەم نامه یه که مه به سستی له وه بوو نیشانی بدات که جمشید ناموزگار ناتوانی ت بارودوخی ئیران باش بکات و به لکو له سه رده می نه ویشدا په شیوی هه یه که یشت به نامانجه که ی. به لام شه رانگیزیه که ی هه ویدا دژی ناموزگار له کو تاییدا به زیانی خوی شکایه وه و به که متر له سالی که هه ویدا له ئیران له سیداره درا، له کاتی که دا که جمشید ناموزگار تا وه کو ئیستا ش له ویلایه ته یه که گرتوه کانی نه مریکا ژیا نیکی خوشی هه یه و یه کی که له به ریوه به ره دیاره کانی سندوقی نیوده وله تی!

پاش پوودا وه کانی قوم و ته بریز و په ره سه ندنی خو پيشان دانه کان که که م که م گوپان بو هیرشکردنه ده زگا نه مینیه کان و پاشان ئیداره و بانک و فروشگا که وره کان و یه که له دوا ی یه که هه موو ده سو تی نران، پوژئیکیان به پریز صاحب نه اختیار (سه په رشتیاری خزمه تکاره کانی کو شکی سه لته نه تی) که ئیستا له لهنده ن ده ژئی هات بو لام.

به پریز صاحب نه اختیار پیاویکی زور عاقل و به نه ده ب و شیرین گوفتار و پاشکا و بوو.

(بو نه وکه سانه ی که ئەم پیاوه نانا سن ده بی ت بلیم ناوه نه سلنه که ی عباس علی یعقوبی بوو و خه لکی مازنده ران بوو)

به پریز صاحب نه اختیار به ناشکرا وتی نهو ناگری که هه ویدا دایگیرساندوه ئیدی دانامرکیتته وه و خراب نیه نه گهر بلئی به جه نابی حه زرت، هه ویدا وه کو خه تاباری سه ره کی بلا و بوونه وهی نهو بابه ته ده ستگیر بکات، پاشان دادگایی بکات و تۆله ی لی بسینیتته وه!

صاحب نه اختیار که خوی جور نه تی نه ده کرد پینی بلئی پاش نه وهی که به پیداگیری من توانی پرو به پرووی ترس و شهرمی خوی بیتته وه، چووه لای جه نابی حه زرت و وتی نه گهر من له شوینی تۆ بومایه هه ر نیستا هه ویدام به تاوانی ناژاوه نانه وه له سیداره ده دا!

هه ندیکجار پیاوه سیاسییه کانی پیشوو، نه فسه رانی پله به رزی سو پای شا و ئیرانیانی نیشته جینی ده ره وهی ولات که دین بۆلام و ده ستده که یین به قسه و باس له سه ر رابردوو، زۆر به یان کۆی قسه کانیان نه وه یه که ره خنه ده گرن له محمد رهزا که نه ی توانی له کاتی خویدا سزایه کی توندی هه ویدا بدات.

نه رده شیر زاهیدی باسی کرد بۆم که پاش بلا و کرد نه وهی نه م بابه ته و سه ره لسانی یه که مین ناژاوه له قوم له گه ل شاهنشاه به ته له فۆن قسه ی کردوه و زۆر پیداگیریانه داوای لی کرده تا وه کو هه ویدا به تاوانی نانه وهی ناژاوه گیری ده ستگیر بکات و پاشان دادگای بکات و سزای بدات و شوپشه که دایمرکینیتته وه! به لام جه نابی محمد رهزا له به رام به ر نه م پیشنیاره به ته واوی نه رده شیر زاهیدی تاوانبار ده کات به وهی که دوژمنایه تی شه خسی هه یه له گه ل هه ویدا دا.

دواتر، کاتیک له په نه ما بووین محمد رهزا له کاتی قسه و باسه کانی له سه ر شیوه ی سه ره لسانی شوپشه که، دانی به وه دانا که که مته ر خه می نواندوه له سه ره تای سه ره لسانی ناژاوه که وه و نه ی توانیوه به پی پی نیویست هه ل سو که وت بکات و نه ی توانیوه په ی به فیله کانی هه ویدا به ریت و به ته واوی هه ویدا هه لیخه له تاندوه.

محمد رهزا ده یوت کاتیک داوام له سه ره وکی ساواک (ژهنرال نصیری) کرد که پروونکردنه وه بدات. هه ویدا له و دیداره دا ناماده بووه له گه ل ژهنرال نصیری به خیرای له کاتی قسه کانی دا ده ستی کرده به یارمه تیدانی نصیری و بۆ نه وهی محمد رهزا دوور

بخاتوه له سهرنجدانی به بی توانای ساواک وتویهتی شوږشگپرهکان کومه لیک
تودهین و له سر سنوره کانه وه هاتون!

نهم دوو کسه بو ماوه یه که نه و بیرکړدنه وه یان خسته نار میشکی محمد په زاوه که
کومونیسته کان (توده ییه کان) له پشتی نهم پواوه ون! و محمد په زاش که هه میشه به
گومانی پوچی پلانگپریه وه ده ژیا و به رده وام گومانی له هه مووشتیک و هه موو که سینک
هه بوو له دهر پرینه په سمیه کان و چاوپیکه وتنه کان و وتاره کانیدا هه میشه قسه ی
له سر یه کیتی نیستی عماری سور و په ش ده کرد که مه بهستی له یه کگرتنی
توده ییه کان بوو له گه ل مه زه ییه کاندا!

ته نانه ت جاریکیان پاش پووداوی ته بریز له چاوپیکه وتنیکدا نه وه ی خسته پروو که
شوږشگپره کانی ته بریز له خه لکی نایزربایجان نه بوون و له و بهری سنوره وه هاتبوون
تاوه کو ناسایشی نایزربایجان بخنه مه ترسیه وه!

ته نانه ت جاریکیان له بیرمه له باره ی نهم شیوه قسه کړده وه له نیوان محمد په زا و
کچه کهم فره ح، له به رده م من و په زا گیاندا گفتوگو و وتوویرتیکی توند دروستبوو
له نیوانیاندا.

فهرح وتی به محمد په زا تورکیا په یمانی ناسایشی هه یه له گه ل نیمه دا و له
هاوپه یمانه کانی نیمه یه له ناو په یمانی ناوچه یی (سنتو)، چو ن ده توانیت له نیوان
نازاوه دروستبکات و دهستی تیخات؟

هه روه ها کچه کهم باسی نه وه شی کرد له سنوری نیوان و سؤقیه ت نه گهر میشیکیش
بفریت پاسه وانه کانی هه ردوو سنور ده توانن بیگرن، چو ن ده کریت سؤقیه ته کان به
پوژی پووناک هزاران کسه ی خراپه کار له سنوره کانیا نه وه تیپه ریئن و داخلی خاکی
نیوانیان بکن؟

محمد په زا هه ندیکه پروییانو و به لگه ی هینا یه وه و هه ولیدا که به هه ندیک به لگه
بیسه لمینیت که خه لکی دهره وه و بیانیه کان چاویان به م پیشکه وتنه ی نیوان هه لنانیت
و نایانه ویت نیوان بیته نمونه یه کی سه رکه وتووی جیهانی سییه م و له دنیا دا
بناسریت!

لەو پۆژانەدا ساواک پاپۆرتیکی درێژ و فراوانی تایبەتی لەبارەى هاتنە سەر دەسەلاتی کەسیکی نەتەوەپەرستی لە نایزبایجانی سۆقیەتی نامادەکردبوو و پیشکەشی محمد پەزای کردبوو. ئەو پاپۆرتە ئەوەی دەخستەپەروو کە حیدەر علی ئییف نایزبایجانیکی بەرپەگەز ئێرانى (لەدایکبوی دەوروبەری زنجانە) و ئەندامی پۆلیت بوری سۆقیەتی بوو کە (بەرزترین مەرجەى حکومەتی یەکیتی سۆقیەت بوو) ئەم کەسە بوو بە سەرۆک کۆماری نایزبایجانی سۆقیەتی و لە یەکەمین وتاری خۆشیدا پاش بەدەستئێنانی ئەو پۆستە، باسی ئەوەی کردبوو کە نامانجی ئەوەیە دەبیئت هەردوو نایزبایجانە کە بکاتەو بەیەک، مەبەستی ئەو بوو دەبیئت نایزبایجانی ئێرانیش بگەرێنیتەو بۆ ژێر دەسەلاتی خۆی.

محمد پەزا بوجەیهکی گەورەى دەخستە بەردەست ساواک و ساواکیش راستەوخۆ دەستوێردانی لە ئابوری ولاتدا هەبوو. سەرۆکەکانی ساواک وەکو نصیری و ثابتی لە بواری ئابوریدا چالاک بوون و بە ئازادای مولکومالیکی بی حەد و حدودیان کۆ کردبوویەو.

ئەوان بۆ ئەوەى محمد پەزا قەناعەت پی بکەن کە ساواک خاوەنی پێکخستنێکی چالاک و کارایە و لە ناستی پێکخراوە گرنگە سیخوڕپەکانی جیهانە داستانی سەیر و سەمەرەیان دروست دەکرد و لە چوارچێوەی پاپۆرت و شیکاری زانیاریدا دەیانخستە بەردەست محمد پەزا، تاوێکو نیشانی بدن کە ساواک چەندە دەسەلات و هەژمونی پەیداکردووە و پیشکەوتنی بەدەستئێناوە. محمد پەزاش هەرچەندە بەتەواوی متمانەى بە هەموو ئەم پاپۆرت و نوسراوانە نەبوو، بەلام بەهۆی ئەوەى کە پەيوەندیکی زاتی هەبوو لەگەڵ ئەم جۆرە چیرۆکە پۆلیسیە سەیرانە پێشئێوانیکی گەرمی لەم جۆرە پاپۆرت و باسانە دەکرد!

بەهۆی بەردەوامی خۆیندەنەوێ ئەو پاپۆرت و شیکارانەى ساواکەوێ محمد پەزا وای لێهاتبوو ئەو سەربازەى کە خەریکی پاسەوانی بوو لەبەرامبەر کۆشکی نیاوهران یان ئەو باخەوانە پیرەى کە خەریکی بژارکردنی گولەکانی باخچەکان بوو بە چاوی سیخوڕپێکی گەورە و سی ئای ئەى ئەمریکی یان کارمەندیکی کەى جی پی سەیری دەکرد و واگومانی دەکرد کە هەموو دنیا خەریکی پلانگێپری و نەخشەدانانە لەدرژی!

كەم كەم ئەو بەدەبىنى و گومانە بەچەشنىك لەناو محمد پەزادا پەرەيسەند تەنانەت گومانىشى لە كەسانى نزيك دەرووبەرى و برازا خوشەويستەكەم (پەزا قطبى) يىش كەردبوو و بە سىخوڤى سۆڤىيەتەكان و بەكرىگىراوى تودەيىيەكان سەيرى دەكردا!
لە پوژانى كوۆتايى مانەوھى لە تاران تەنانەت گومانى لە دەرگا و ديوارىش كەردبوو و وايدەزانى ھەموو كەسيك دەگەرپىت بۆ كوشتنى ئەو.

بەداخوھە تەنانەت گومانىشى لە فەرھى كچم كەردبوو. جارىكيان وتبووى بە كچەكەم ئايا ئەگەر ئەمريكيەكان يان بەريتانىيەكان داوات لى بكن پياوھەكەت تيرۆر بكەيت و بيكوژيت ئايا ئەم داواكارىيەيان قبول دەكەيت؟

محمد پەزا بەھيچ شىوھەيك دانى بەوھدا نەدەنا كە ئەو ناارامى و شوپشەى دروستبووھە خەتاي ئەوى تيدا بىت و ھەميشە خۆى بەبى تاوان نيشان دەدا.

ھەميشە بە سەرسوپمانەوھ ئەو پرسىيارەى دەكردا ئايا ئەم خەلكە چى دەوئىت؟
دەيووت: (خەلكى ئىران يەكئىكبوون لە دواكەوتووترىن خەلكى جىھان ئەوھ باوكم پەزا خان بوو ئەوانى لە نەزانى و ھەژارى و نەخويندەوارى پزگار كەرد!)
محمد پەزا دەيووت: (خەلكى ئىران يەكئىكبوون لە دواكەوتووترىن ملەتەكانى جىھان كە تەنانەت عادەتيان نەكەردبوو دەست و پليان بشۆن، ئەوھ باوكم (پەزا خان) بوو كە خەلكى فىرى پاك و تەمىزى و دەستشۆردنىش كەرد.

---

^۱ - شا لەبەرامبەر خەلكى ئىران بە خۆ گەرەزەننىيەكەرە دەيووت دەبىت ئەو خەلكە سوپاسى شاكەيان بكن.

شا خۆى بە شای شاكان و مىراتگىرى كۆرشى گەرە دەزانى و لەسەر تەلەفزيۆن بە لەخۇبايىبوونىيەكەرە و جۆرىك لە ھەر شە و گورەشەرە دەيووت ھەركەسيك ئەو بەرنامەيەى منى قبول نىيە دەتوانىت جەوازەكەى بخاتە گىرفانى و ئىران بەجىبەئىلت!
شا خەلكى بە كۆيلەى خۆى دەزانى و ئەگەر ھەركەس ملكەچ و وابەستەى ئەو نەبوايە، بە كەسيكى سەر بە دەزگای پەش و سوورى دەزانى.

ھەر لەبەر ئەو بىركردنەوھ بى مانايانە بوو كە ھەرگىز باوھەرى نەدەكردا خەلكى لە پاپەرىنىكى گەرەدا تەخت و تاجى تىكبدەن و شار بەدەرى بكن و بىخەنە ناو زىلدانى مێژووە!

محمد رەزا دەپوت: (بەست سالَ حۆمەتی رەزاخان و سی و حەوت سالَ حۆمەتی من بوو، بوو هۆی گۆرانی سیاسی لە ژبانی ئێرانیهکاندا و نەتەوییهکی داوکهوتوو هەنگاوی بەرەو دەروازەکانی شارستانی گەرە هەلنا!)

دەبیئت ئەو بەلیم کە تەنها محمد رەزا تاوانباری یەکم نەبوو لەم بیرکردنەو سادانەیهدا، چونکە ساواک و دەزگا بەرپرسەکانی دیکەیی ولات بەردەوام پاپۆرتیان پی دەدا کە باسیان لە پیشکەوتن و پەرەسەندنی ولات دەکرد لە هەموو پووێهکەرە و تەنانەت پاپۆرتەکان بەردەوام باسی رەزاهەندی هەموو چینهکانی ئێرانی دەکرد لەو بارودۆخەیی کە هەبوو. ئەو هەراوهوریا کورتەیی کە لە ئەنجامی پرسەکی کۆپی ئیمام خومینی لە قوم دروست بوو بەهۆی پووێهپووێهەیی ناەاقلانەیی ساواک و شارەوانی قومەرە بوو کە ئەمە بوو هۆی ئەوێ کۆمەلێک ناژاوه و تیکچوونی دیکەیی بەشویندا بیئت و ئەو ناژاوهی بەرەبەرە تەشەنەیی کرد بۆ سەرتاسەری ولات و کارەکی گەیشتە رادەیهک کە لە پۆژی جەرئی رەمەزانی سالی ۱۹۷۸ ناپۆرەیهکی چەند سەد هەزار کەسی لە تاران بەرئی کەوتن و لە دژی شەخسی شا هۆتافیان دەدا!

محمد رەزا، ئەو پۆژە بە سواری هەلیکۆپتەر پۆیشت بۆ سەیری خۆپیشاندەرەکان و بیینی خەلکی زۆر بەتوندی دژی شا هۆتافی مردن دەلین! پاش گەرانهوێ ئەم سەردانە محمد رەزا ئیدی بریاریدا ئێران بەجیبهیلنیت. محمد رەزا زۆر بیئاقەت و شکاو بەرچاو دەکەوت.

دواتر فەرەح بۆی باسکردم کە فەرماندەکانی سوپا و بەتایبەتی ژەنرال ئویسی و سەرلەشکر نشاط داویان لە شا کردبوو کە فەرمانی سەرکوتکردنی خەلکی دەرېکات، بەلام محمد رەزا وتبووی: (ئیمە ناتوانین هەموو ئەم ولاتە بکوژین!)

محمد رەزا فەرمانی دەرکرد بۆ ئەندامانی خیزانەکی هەرچی پێیان دەکرئت بە زووترین کات ئێران بەجیبهیلن. پێش ئەوەش کۆمەلێک لە دەستوپه یوهندهکی باروبنەیی خۆیان کۆکردبوویوه و ئێرانیان بەجیبهیشتبوو.

من دەبینم لەناو هەندیک لە کتیبە میژووییە بی بنەماکاندا، کۆمەلێک ئەفسانەیان لەبارەیی جەنابی خاتو ئەشرەفەو دروستکردووه و نوسیویانە ئەشرەف ژنیکی ناسنین بوو و دەیویست هانی شا بدات لە ئێراندا بەمینیتهوه و خویشی لەگەلیدا بەمینیتهوه و

دەستبەكەن بە سەركۆتكردنى خۇپپىشان دەران! ئەم بابەتە ھېچ راستى تىدا نىيە، چونكە ئەشرف يەكەمىن كەسى بىنەمالەي خىزانى پەھلەوى بوو كە ماۋەيەكى زۆر پىش شا لە ئىران دەرچووبوو و لەناو شوقەيە رازاۋە گرانبەھاكەي خۇي لە نىۋيۆرك دەژيا .
پياۋانى دەۋلەت و كەسايەتتە سىياسىيەكانىش، تەنانت ئەفسەرە پلە بەرزەكانى سوپاش يەك لەدواي يەك ولاتيان بەجىھىشتىبوو.

ھەموو پۇژىك ھەوال لەبارەي دەرچوونى ژمارەيەكى بەرچاۋ لە بەرپۆبەھرانى دەۋلەت و بەرپرسەكانى سوپا لە پۇژنامەكاندا بلاۋ دەبوويەۋە و محمد رەزاش سەيرى دەكرد خەرىكە بەتنھا دەيىتەۋە .

تەنانت ژەنرال ئەزھارى كە سەرۆك ۋەزىرى حكومەتى سەربازى بوو ۋە لاھى بەجىھىشتىبوو!

ژەنرال ئەزھارى توشى جەلدەي مېشك بووبوو و بە ئىجازى محمد رەزا و بۇ چارەسەر ولاتى بەجىھىشتىبوو. كۆمەلىك نوسىبوويان ئەزھارى بە بيانوى نەخۇشى ھەلھاتوۋە پۇيشتوۋە بۇ ئەمريكا، ھېچ يەككە لەم نوسىنانە راست نەبوون .

ئەزھارى زياتر لە شا ۋە ھەي بۇ ئەمريكىيەكان ھەبوو. ۋەكو محمد رەزا دەيوت ئەزھارى لە كاتى خويندنى سەربازى لە ئەمريكا شەيداي ئەمريكىيەكان بوو بوو و بە پىشنىارى ئەوان پلە سەربازىيەكانى بېرى و گەيشتە سەرۆكايەتى بىكەي سەربازى .

ئەزھارى ماۋەيەك لە (سنتو) دەستى راستى ئەمريكىيەكان بوو و ئەو كاتەشى كە لە ئىران چوۋە دەرەۋە محمد رەزا تىگەيشت كە ئەمريكىيەكان ھېچ بەرنامەيەكيان بۇ مانەۋەي سەلتەنەتى پەھلەوى نىيە و ئەويش دەيىت بېرات .

ئەزھارى خىزانەكەي بەبى زانىارى شا بە فرۆكەيەكى سەر بە ھىزە ئاسمانىيەكانى ئەمريكا و بەبى جىبەجىكردنى ياساكانى سەفەرکردن و تەشريفاتى خروجى، ولاتيان لە بىكەي سەربازى (دوشان تپە)، كە لە ژىر دەستى راۋىژكارە ئەمريكىيەكان بوو بەجىھىشت .

ئەزھارى ھەر بە گەيشتنى بۇ ئەمريكا بە تەلەفون پەيوەندى كرد بە محمد رەزاۋە و داۋاي لى كرد گەردنى نازاد بىكات .

سەرۆك وەزیرانی حكومهتی سەربازی بەبی زانیاری سەرەوهی خوێ ولاتی
بەجیهیشت و كاتیكیش گەیشته شوینی خوێ تەلهفونی بۆ پاشاكەى كرد و ئاگاداری
كردەوه له دەرچوونی!

ئەزھاری لەو پەيوەندیە تەلهفونیدەدا وتبووی بە محمد رەزا بیر لە دەرچون بکاتەوه.
ئەویش ھەرچی زووتر و خیراترا!

لە پروداوی شوێشی ئێران، ئەفسەرە پلە بەرزەکان کە بە ھەموو شیوەیەك خوێان
بە قەرزاریاری محمد رەزا دەزانی، لە پیش ھەموو کەسیك و زیاتر لە ھەمووکەس
خیانەتیان لە محمد رەزا کرد!

پێویست ناکات دووبارە باسی خیانەتی ژەنرال قرە باغی بکەمەوه. ھەمووکەس
دەزانیت ژەنرال قرەباغی بە فرمانی ئەمریکەکان پەيوەندی کرد بە مهندس مەدی
بازرگانەوه و سوپاسنی لە پروداوه سیاسییەکە نەزۆك کرد و بەیاننامەى بی لایەنى
سوپای راگەیاندا کە ئەمەش بوو ھۆی ھەرەسەینانی ولات.

ئەمانە کەسکانیک بوون بۆ گەشەکردن و پینگەیاندى خوێان ھاوسەر و کچە
جوانەکانیان پیشکەش بە محمد رەزا دەکرد.

ناکوکی بەردەوامی فەرەح لەگەل محمد رەزا لەسەر بی غیرەتی ئەم ژەنرالانە بوو کە
بۆ ھەرگرتنی پلە و پۆست و پینگە ھاوسەر و کچەکانیان بەکار دەھێنا.

کاتیك لە پەنەما بووین محمد رەزا زووزوو قسەى پیسی دەوت بەو ئەفسەرە پلە
بەرزانە بۆ نمونە دەیوت: (من چەندە نەزان بووم کە بۆ چەندین سال کەسیکی خانین و
نەفس نزمی وەکو ئەزھاریم لە سەرۆکایەتی بنکەى گشتی سوپادا ھیشتەوه!)

پیش دەرچوونمان لە ئێران، زۆریەى کەسانی سەر بە خیزانی پەلەوی و دیبا و
تەنات کەسانی پلە چوار و پینجی خیزانەکانمان و ھەموو ئەوانەشى کە بەجۆریك
لە جۆرەکان پەيوەندیان ھەبوو لەگەلماندا ولاتیان لە ترسی گیانی خوێان بەجیهیشت
و بەرەو دەرەوهی ولات ھەلھاتن.

محمد رەزا بەجۆریك خوێ دەرەخست کە ئیمە تیبگەینیت کە ھیچ چارەسەریك
نیە جگە لە ھەلھاتن. فەرەح دەیوت: (ئەمریکەکان و بەریتانیەکان ویستیان محمد
رەزا حكومت تەسلیمی بەختیار بکات و بپوات).

شاھپور بەختيار كەسىكى ئۇپۇزسىيۇنى سەر بە بەرەى مىلى بوو كە ھاوكارى
نزىكى ھەبوو لەگەل ساواكدا.

شاھپور بەختيار لە فەرەنسا خویندبووى و لە گەنجیدا يەككە بوو لە ئەندامى
گونیدیهكانى فەرەنسا. تەنانەت لەجەنگى دووھى جیھانشیدا بەھوى ئەو ئازایەتیەى
كە ھەیبوو (لە بەرەى بەرگرى مىلى فەرەنسا) لەگەل ژەنرال دىگول مەدالیای
وەرگرتبوو. شاھپور بەختيار جنسیەى فەرەنسى و تەنانەت ژنى فەرەنسیشى ھەبوو.
مندالەکانیشی لە فەرەنسا دەژیان.

خودی خویشی لە ئیراندا چەند کۆمپانیا و کارگەیهكى ھەبوو.
محمد پەزا ئەوى بە کریگراوى سى ئای ئەى دەزانى و کاتیک ئەمریکیهكان
نامۆزگارى محمد پەزایان کرد كە شاھپور بختيار بکاتە سەرۆك وەزیران ئەو گومانەى
كە محمد پەزا ھەیبوو بۆ شاھپور بەتەواوى بوو پاستى بەلایەو.
لەسەردەمى حکومەتى محمد پەزا، بەرەى مىلى و نەھزەتى ئازادى وەكو
ئۇپۇزسىيۇنىكى ناوخویى چالاكىكى نیوہ ناشنکرایان ھەبوو لە ئیراندا، بەلام محمد
پەزا و ساواک ھەرگیز لەگەلیاندا بەجدى پوو بەروو نەبوونەو.

تەنانەت لەبیرمە لەکاتى سەفەرى سەرۆك کۆمارەكانى ئەمریکا بۆ ئیران وەكو جۆن
ئیف کەنەدى و نیکسون و کارتەر نەھزەتى ئازادى نامەى کراوہیان بۆ ئەو سەرۆکانە
دەنوسى و بە ناشنکرا پەخنەیان لە حکومەتى محمد پەزا دەگرت.

محمد پەزا دەپوت: (ئەم ئازادىخوازە ئاینیانە، ئەلتەرناتیفى لە ئاو و خوینى
خەوینراوى حکومەتەكەى منن و دروستکراو و پیکهینەرى دەستى ئەمریکیهكان،
بەتایبەتى سەر بە بەرەى کۆترەكان و حیزبى دیموکراتەكان!)

لەناوخۇدا کۆمەلکە نەیارى وەكو شاھپور بەختيار-ئەلھیار صالح- مەندس
حسیبى... و ھیتد ھەبوون كە جینگەى متمانەى ھەردوولای حکومەت و
ئەمریکیهکانیش بوون.

تەنانەت مەندس مەدى بازارگان پاش سەرکەوتنى شۆرشى ئیسلامى ئیرانىش بۆ
پۇستى سەرۆك وەزیرانى شۆرش ھەلبژێردرا و خاوەنى چەندین کۆمپانیا و کارگەى

گورهي پيشهسازي بوو و له گه ل دهزگا دولته تيه كانيشدا په يوه نديكي زور نزيكي هه بوو.

مهندس بازرگان به هيچ شيويه ك خوازياري نه وه نه بوو كه ده سلا تي سه لته نه تي نه مينيت به لكو زياتر حزي له وه بوو ئيران وه كو ولا تي به ريتاني اي لي بكات و ده سلا تي سه لته نه تي وه كو بنه ماله به ني لته وه و له و ني وه نده شدا دولته ه لبر تر دراوي خه لك بيت!

به و شيويه ي كه كه كه م له محمد رهاوه بيستبوي مهدي بازرگان له سه روبه ندي رو داه كاني حكومه تي دكتور محمد مصدق و له سه روبه ندي خومالي كورني نه وتي ئيران پولني تا وه ندي و هاوسه نكي گيرابوو و پولني ك سره كيشي بيني له كوتايي پيه ناني مانگرني كريكاراني كومپاني اي نه وتي ئيران.

من له لاپه ره كاني دواتردا، دووباره له باره ي بازرگان و هه نديك له كه سايه تيه ناييني و شورشگيره كان قسه ده كه م و كومه ليك حه ققيه ت هه يه رووني ان ده كه مه وه.

ئيمه له به رواي ۱۶ جينيوه ري ۱۹۷۸ خاكي ئيرانمان به جي هيشت.

نه و كات رهازيان له نه مريكا خهريك بوو خولي فير بووني فروكه واني ته واو ده كرد. بويه له فروكه كه دا ته نها من، فره ح، محمد رها، و هه نديك له خزمه تكاره كان و ميوا نه كان بووين.

نه و ديمه نه ي كه هه رگيز ناتوانم له بيري بكمه شين و گرياني ژه نرال نه مير حسين ره بيهي فره مانده ي هيزه ناسمانيه كان بوو.

نه مير حسين ربيعي، له كاتي كدا كه هاوسه ره نه لمانيه كه ي شايه تي گريان و شيوه ني پياوه كه ي بوو، خوي دها به سه ر پيه كاني محمد رها و بيتا قه تانه داواي لي ده كرد ولا ت به جينه هيليت و چند كات زميري ك بمينيه توه تا وه كو سوپا شورشگيره كان دابمركيني ته وه.

محمد رها له م كاته دا ده ستيكرد به گريان. چاوي ئيمه ش پر بوو بوو له فرميسك. له تاران هوه ئيمه رو يشتين بو ميسر، محمد رها به دري زاي نه و سه فره تا وه كو كه يشتينه ميسر يه ك وشه له ده مي نه هاته دهره وه و بيده نگ و مات له په نجره ي فروكه كه وه سه يري خواره وه ي ده كرد.

لە میسر پۆیشتین بۆ ئیسوان لەوێ دەریاچەیهکی دروستکراو هەبوو لە پشت سەدیکی گەورەو. دەولەتی میسر لەو شوێنەدا میوانخانەیهکی زۆر خوشی لێ دروستکردبوو.

ئەم میوانخانە خوالیخۆش بوو ئەنۆەر سادات و ھاسەرە بە پەگەز ئێرانیهکە (خاتو جیھان سادات) خستیانە بەردەست ئیمە تاوھکو لەوێ بمینینەو.

ئەم سەدە گەورەیه پوسەکان لەسەردەمی حکومەتی جەمال عبدالناصر دروستیان کردبوو و پینشکەشی خەلکی میسریان کردبوو.

خوالیخۆش بوو ئەنۆەر سادات لەبارەي دروستکردنی سەدەکەوە باسی زۆری کرد و محمد پەزاش بە وردی گوێی لەم پوونکردنەو سەرنجانە گرتبوو.

ئەو سەدە گەورەیه لەسەر پووباری نیل دروستکراو و ئابوری میسر بەستراو بەو سەدەو. ئەم بەنداوہ یەکیک بوو لە دروستکراوہ تاییبەتەکان و شاکاریکی ئەندازیاری جیھانی بوو.

محمد پەزا کاتیک کە پوونکردنەوہکانی ئەنۆەر ساداتی بیست وتی بەداخوہ درەنگ تیگەیشتم لە بەنرخي پووسەکان!

ئیمە سەیرمان لەو قسەیهی محمد پەزا ھات و ئەو ھەمیشە رقی لە تودەییەکان بوو و بەردەوام خۆی لێ بەدوور دەگرتن.

دواتر فەرھ پینی و تەم ئەنۆەر سادات پیاوی ئەمریکەکانە و دواتر ئەنۆەر سادات ھەموو قسەکانی شا دەگوازیتەوہ. محمد پەزا بە وتنی ئەم قسەیه ویستویەتی بیتاقەتی خۆی پیشان بدات بەرامبەر بە بی وەفای ئەمریکەکان. باسی مانەوہی کورتمان لە میسر و مەراکیش و دواتر لە پەنەما و ئەمریکا لە زۆریەي پۆژنامە و گوڤارەکاندا بلاو بووہتەوہ و کتیبی زۆریش لەم بارەیهوہ بلاو کراوہتەوہ.

بۆیە، من ئیستا نامەوێت دووبارە دەست بکەمەوہ بەم باسە بەلام تەنھا ھەندیک لایەن پوون دەکەمەوہ.

لە ھەفتەکانی یەکەمی دەرچوونمان لە ئێران، ئەو کەسانەي کە لەگەڵماندا بوون لەبەر ئەوہی تارا دەیک ھەندیک ئومیدیان ھەبوو بگەڕینەوہ بۆ ئێران ھیشتا ھەر لە

هه‌ئسوکەوتیاندا ماستا و چیه‌تی و مامه‌حه‌مه‌بیان ده‌نواند، به‌لام پاش نزیکه‌ی مانگیك
پرووی راسته‌قینه‌ی خویان ده‌رخست!

هه‌ندیك له‌و که‌سانه‌ی که له میسر، مه‌راکیش و په‌نه‌ما و ئه‌م‌ریکا له‌گه‌ئماندا بوون
له‌ خزم و که‌سه نزیکه‌کانی خیزان و هاوپی نزیکه‌کانمان بوون که حساییان له‌گه‌ئ
که‌سانی دیکه‌دا جیاواز بوو، یان به‌لایه‌نی که‌مه‌وه ئیمه به‌هۆی ساده‌یه‌وه به‌وشیوه‌یه
حسابمان بو ده‌کردن!

که‌سانی وه‌کوه (فریدون جوادی) هاوپی و هاوپی کۆنی که‌که‌م، یان (ئه‌حمه‌د
علی مسعود ئه‌نصاری) که دواتر کلۆی کرده سه‌ر په‌زا گیان و ده‌یان ملیۆن دۆلاری
له‌ موکومالی په‌زا گیان و که‌که‌م برد.

له‌یلا ئه‌میر ئه‌رجومه‌ند هاوپی و هاوپی کۆنی فه‌رح، خوالیخۆش بوو محمود
دیبا (ئامۆزای فه‌رح) محمد جعفر به‌بهانیان (سه‌رۆکی پیشوی موککه‌کانی
سه‌ئته‌نه‌تی و به‌ریوه‌به‌ری گشتی حسابداری کۆشکی شاهنشاهی)، سه‌ره‌نگ
کیومیرس جهانبینی (سه‌رۆکی پاسه‌وانه‌کانی محمد په‌زا)، سه‌ره‌نگ یزدان نویسی
(پاریزه‌ری تایبه‌تی که‌که‌م فه‌رح)، علی شهبازی (پاریزه‌ری فه‌رح)، ئه‌میر پور
شجاع و محمود ئه‌لیاسی (خزمه‌تکاره تایبه‌ته‌کانی محمد په‌زا)، دکتۆر لوسی پیرنیا
(دکتۆری تایبه‌تی په‌زا گیان و نه‌وه خۆشه‌ویسته‌کانی دیکه‌م)، مه‌نوچهر قوریانی فر
(پیکه‌ری کپینی چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی) علی کبیری (سه‌رۆکی چیشته‌خانه‌ی تایبه‌تی شا)
و کۆمه‌ئیککی دیکه له‌ ئه‌ندامانی خیزانی په‌هله‌وی وه‌کو منداله‌کانی شه‌مه‌سه،
ئه‌شه‌ره‌ف و غلام‌په‌زا.

له‌ هه‌ندیك له‌ کتیبه‌ میژوویه‌کاندا به‌رچاوم که‌وتوه نویسیوانه فه‌ریده دیبا پیش
ده‌رچوونی شا و فه‌رح له‌ ئیران چووته ده‌ره‌وه. ئه‌مه هه‌یچ راست نیه.

من له‌گه‌ئ ئه‌و فه‌رۆکه‌یه‌دا بووم که محمد په‌زای پی بوو بردی بو ئه‌سوان له‌ میسر و
تاوه‌کو پۆژی مردنی محمد په‌زاش له‌گه‌ئیدا بووم.

چیرۆکی ده‌رچوونمان له‌ ئیران و سه‌رگه‌ردانبوون و ئاواره‌بوونمان له‌ میسر،
مه‌راکیش، په‌نه‌ما، مه‌کزیك و ئه‌م‌ریکا پرپوو له‌ عبیره‌ت و ئامۆژگاری.

پرستیه کی محمد رها هیه همیشه نازارم دهدات. کاتیک که نه مریکه کان ههولیاندهدا به بیانوی جیاواز پینگه ی پی نهدن له نه مریکا بمینتیه وه و نه بنه سه ره نیشه بو حکومتی شوپشی ئیران، شا له په یوه ندیکی ته له فونیدا وتی به راکفله ر: (نایا له م جیهانه گه وره یه دا شوینیک په یدا نابیت بو نه وه ی کۆتاییه کانی ته مه نم له نارامیدا به سه ره برم ؟)

من به رواره کانی پوژ و ههفته و سال و مانگم به باشی له بیر نیه. به تایبه تی نه م سالانه ی پیری و کۆتای ته مه ن.

به لام پوژی ده رچونمان له ئیران هه رگیز له بیر ناچیتیه وه که ۱۶ جینیوه ری ۱۹۷۸ بو.

هه وایه کی سارد له فرۆکه خانه هه لیکردبوو به شیوه یه که نازاری ده داین. من و زوریک له هه وریکانم چهند کاتژمیریک زوتر له محمد رها و فره ح چووبووین بو فرۆکه خانه ی مه رناباد و پویشتبووینه ناو فرۆکه ی سه لته نه تیه وه که فرۆکه یه کی بوئینگی ۷۰۷ بو، چاره پری گه یشتنی شا و فره حمان ده کرد.

سه یری به رده م شوینی سه لته نه تیم ده کرد که بینایه کی یه ک قات بوو نالای ئیران و نالای سپی سه لته نه تی له سه ر ده شه کایه وه.

که و تمه یری نه و پوژه شکو دارانه ی که له به رده م نه م شوینه دا فره شی سور داده خرا و سه رۆک و پاشای ولاته جو را و جو ره کانی جیهان ده هاتن بو دیداری محمد رها و سه ردانی ئیرانیان ده کرد.

له ماوه ی پوژانی ناژاوه و شوپشدا هیچ چالاکیکی له و شیوه یه که شایه نی باس بیت له فرۆکه خانه ی مه رناباد به رچا و نه ده که وت. له زستانی سالی ۱۹۷۸ به مانگرتنی کارمه ندانی فرۆکه خانه که چالاکیه کانی مه رناباد په کیان که وتبوو.

نیمه پیشت نه و که لوپه ل و پیوستیانه ی که هه ر مالیک ی ئیرانی پیوستیه تی، به فرۆکه کانی هیزی ناسمانی شاهنشاهی نارده بوومان بو ده ره وه.

گروپیک له نه ندامانی ده ولته و پیوانی سیاسی و که سه کۆمه لایه تیه کان و به رپرسیانی سوپا له ریزیکی ریکدا وه ستابوون چاره پروانی ته شریفی جه نابی محمد رها بوون.

شا له ئيران جينگري هه بوو و چاره پوانى نه وهش بوو نه نجومه نى ده ولت متمانه
به خشيت به شاهپور به ختیار بو نه وهى نه ویش به خه یالى ئاسوده ولت
به جیبه نیت.

پاش چهند خوله کیک شاهپور به ختیار به هه لیکۆ پتهریک که فرۆکه وانه که ی
خوالیخوش بوو خه سره و داد بوو هات بو فرۆکه خانه و هه والی پیدانی متمانه ی
نه نجومه نى گه یاند به محمد رهزا و نه ویش خوشحال بوو به وهى که جینگیره وه یه کی
هیه و پاشان به رهو فرۆکه که ی هات.

کاتیک محمد رهزا له به رده م ریزی خه لکه که دا تیده په رى کۆمه لیک له به رپرسه کانی
سوپا وه کو خوالیخوش بوو خه سره و داد (فه رمانده ی هیزی ئاسمانی نیرو) و ژه نرال
ئه میر حسین په بیعی (فه رمانده ی هیزی ئاسمانی شاهنشاهی) خویان خست به سه ر
پتی محمد رهزا و داویان لی کرد تا وه کو چهند کاتر میریکی دیکه له بینای
سه لته نه تی یان له ناو فرۆکه که یدا به مینیت وه تا وه کو به هر شیوه یه که هه بووه
لیدانیکی کوشنده بدن له یاخیه کان و شوپشگیره کان.

به لام محمد رهزا هیچ کار دانه وه یه کی نه بوو بو ئه م پیشنیاره و ته نانه ت وه لامیشى
نه دانه وه.

محمد رهزا وتی به کۆمه لیک پۆژنامه نوس که له فرۆکه خانه بوون به هوی
ماندوو بوونیه وه بو ماوه یه کی کورت ده چیت بو پشوو بو میسر و پاشان ده گه پیت وه.
به لام، هه موومان ده مانزانی به وشیه یه نیه و ئیمه ئیدی ناگه پینیه وه بو ئیران.
شه ویک پیش ده رچوونمان له ئیران محمد رهزا هه موومانی کو کرده وه و وتی: (ئه مه
دواهه مین نانی ئیواره یه که له ئیران ده یخوین. واشنتۆن و له نده ن داویان لی کردووم
به خیراترین شیوه ئیران به جیبه نیم و بیرى گه رانه وهش له میشکدا ده ربینم!)

هه لبه ته ئیمه پیشتر ناگاداری ئه وه بووین که به رده وام سه فیره کانی نه مریکا و
به ریتانیا سه ردانی کۆشکیان ده کرد و چاوپیکه وتنی تایبه تیان نه انجام ده دا له گه ل
محمد رهزا، به لام هیچ ناگاداری ناوه روکی ئه و دانیشتنانه نه ده بووین.

دواتر، محمد رەزا لە ئیسوان لەبەردەم ئیমেدا وتی بە ئەنوەر سادات: (مێژووی من تەواو بوو بۆ ئەمەریکیەکان و ئینگلیزەکان و هەکو دەستەسەریکی بەکارهاتوو فەریاندەم...!)

بۆ ئاگاداریبوونی زیاتری خوێنەرانی ئەم یاداشتە، دەبێت ئەوە بڵێم کە پێشینهی ناکۆکی محمد رەزا لەگەڵ ئەمەریکیەکان و بەریتانیەکان دەگەرێتەو بە سەرەدەمی ئابلقەیی نەوتی عەرەبی!

کاتیگ لە پووداوهکانی جەنگی شەش پۆژەیی نیوان عەرەبەکان و ئیسرائیل لە ساڵی ۱۹۶۷ عەرەبەکان ناردنی نەوتیان بۆ پۆژئاوا وەستاند نرخی نەوت بەشیوەیهکی سەیر بەرزبوویەو، ئێرانیش لەم ئابلقە نەوتیەدا بەشداری نەکرد بەلام سەرکەوتوو بوو بەو نەوتی خۆی بە نرخێکی گران بفروشی و داهااتیکی زۆر باشی دەستکەوینت.

پاش کۆتایی گەمارۆکەیی عەرەب، محمد رەزا هەولیدا ئێران (پێبەرایەتی ئۆپیک رێکخراوی هەناردەکارانی نەوت) بگرتە دەست. پێبەرایەتی ئێران بوو هۆی ئەو نرخی نەوت بەرز بێتەو و ئەم کارەش جیگەیی رەزامەندی کۆمپانیا گەورە بەرەمەهینەرەکان و مشتەریەکانی نەوت نەبوو.

ئەمەریکیەکان و بەریتانیەکان کە کەریاری سەرەکی نەوتی ئێران بوون فشارێکی زۆریان دروستکرد بۆ ئێران تاو هەکو نرخی نەوت بەهینتە خوارەو.

محمد رەزا بە ئاشکرا کەوتبوویە کێشەو لەگەڵ کۆمپانیا نەوتیەکانەو و پێبەرایەتی ئێرانیش لە ئۆپیک ئەم رێکخراوی کردبوویە کۆمپانیا یەکی زەبەلاح و کاریگەرێکی گەورەیی کردبوویە سەر ئابوری جیهان.

پەرەسەندنی نرخی نەوت بوو هۆی سەرھەڵدانی قەیرانیکی ئابوری لە ئەوروپا، بەلام داھاتی ئێرانی زیاد کرد و نرخی پارەکەشی بەرزبوویەو و محمد رەزاش بۆ پەرەسەندن و گەشەکردنی ئابوری هەمەلایەنەیی ئێران زۆر پێویستی بەو بەھایە بوو. ئەمەریکیەکان و بەریتانیەکانیش هیواداریبوون بەو فشارەیی کە دروستی دەکەن بتوانن محمد رەزا پەشیمان بکەنەو، بەلام محمد رەزا نەک هەر لەسەر کۆلی شەیتان

دانهبەزى بەلكو لە چاوپىكەوتنە بەناوبانگەكەى خۆى لە سالى ۱۹۷۶ بە تورپى و پىداگىرپەوتى ئىدى ئىران باج و خەراج نادات بە چاوشىنەكان!
تىكچوون لە ئىران، يان باشتەر بلنم ئەو پلانەى كە بوو ھۆى كەوتنى پزىم لەم رىگەپەوتە دەستپىكرد!

ئىمە دواتر ئەم بابەتەمان لەگەل (دېقىد راكلەر) دا باس كرد، راكلەر سەرپەى پىشتىوانى خۆى بۆ قسەكان وتى: (كۆمپانىا نەوتىەكان نەپاندەوىست ھۆكارى كەوتنى حكومەتى شا فەرھەم بكەن، بەلكو ئامانجيان ئەو بوو كە لىدانىكى كوشندە بدەن لە شا و عاقلنى بكەن! بەلام پاراستنى بارودۇخەكە لە دەستى ھەمووكەس دەرچو!)

كاتىك لە مىسر مىوانى سەرۆك ئەنور سادات بوو، خاتو جىھان سادات كە بە رەگەز ئىرانىكى ئەسفەھانى بوو پرسى لە محمد رەزا بۆچى لەگەل خۆپىشاندەر و لادەرەكان بەتوندى نەجولاپەوتە و ھىچ كاردانەو ھەيەكت نەواند؟
محمد رەزا ھىچ وەلامى ئەو پرسىارەى نەداپەوتە، بەلام من و فەرھەم و ھەندىك لە كەسە نىكەكانى خىزانەكەى ھۆكارى ئەو كاردانەو ھەيەتى محمد رەزامان دەزانى.
محمد رەزا بەھۆى توشبوونى بە شىرەپەنجەوتە توشى خەمۆكىكى زۆر بوو بوو.
(چ كەسىك دەزانىت لەم جىھانەدا توشى شىرەپەنجە بوو بوو ىت و خەمۆكى و نىگەرنى و بىتاقەتى داينەگرتىت؟)

محمد رەزا لە دوو سالى كۆتايى حكومەتەكەيدا گىرنگى بەھىچ شتىك نەدەدا و ھەزى لەھىچ شتىك نەدەكرد. دىارىكردنى كچەكەم وەكو جىگىرى شاھانە و دواتر دىارىكردنى ئەنجومەنى شاھانە تەنھا لەبەر ئەم ھۆكارە بوو كە پزىشكە فەرەنسىەكان و ئىسرائىلىيەكان و تېبويان بە محمد رەزا كە ماو ھەيەكى زۆر ناژىت.
دواترىش لەگەل ئەو نەخۆشپە قورسەدا، كىشەى پىرۇستاتى ھاتە بان و جگەرىشى دەستىكرد بە ئاوسان.

دەبىت دەرونناسەكان لەم بارەپەوتە بۆچوونى خۆيان دەرىپەن كە ئەگەر كەسىك گىرۆدەى نەخۆشپە بىت و چاوپەروانى مەرگ بىت دەبىت چ گۆرانىك لە ھالەتى دەرونىدا پىرۇبەت. دەبىت دەرونناسەكان بلنم ئەگەر ئەو كەسە ھەموو پىرۇتىك زىاتر

نزك بېيتەوہ لہ مەرگ و بہ پوونی ئەوہ بېينيت كە چۆن دەبیت دنیا و ھەموو ئەو
شتانەى كە خوشى دەوین و ھەموو ئەو شتانەى كە لەدەورو بەریدا بەجیان بەئیت،
چۆن بېیار بدات و چۆن توشى پارای و ناجیگیری دەبیت؟

محمد پەزا لە كۆتایی دەسلاتی سەلتەنەتى خۆیدا، تەنھا شایەتى بە باداچوونی
كورسى و سەلتەنەتى پەھلەوى نەبوو بەلكو چاوەروانى كۆژانەوہى مۆمى تەمەنى
خۆیشى بوو.

لەم دوايیانەدا لە كۆشكى نیاوهران ھەمووشیك دانیشتنى بانگ كردنى پۆحى
ئەنجام دەدرا و محمد پەزا بە نامادەبوونی چەند كەسیكى پۆحى ھەولیدەدا بانگی
رۆحى باوكى بكات و داواى رینوینى لى بكات.

یەكێك لەو كەسە رۆحیانە كە ئەزموونىكى زۆرى لەم كارەدا ھەبوو خانەنشینیكى
سوپای شا و یەكێكى دیکەیان نوسەریكى كۆنى پۆژنامەى ئیتلاعات بوو، دووھەمیان
بەھۆى پیریەوہ زۆر توانای بانگ كردنى رۆحەكانى نەبوو و تەنھا بۆ ئەوہ بەشدارى
دەكرد تاوھكو راستى كرداری بانگكردنى كرداری رۆحیەتى یەكەم بېينيت و
ھەلبەسەنگینیت و پشتیوانى بكات.

فەرەح كە جارىكیان لەو دانیشتنەدا بەشدارى كردبوو دەیوت محمد پەزا توانى
لەگەل پۆحى چەند كەسیك لە سەرۆك وەزیرەكانى پێشوو پەيوەندى دروست بكات.
محمد پەزا بەھۆى بەشدارى كردن لە دانیشتنەكانى بانگكردنى ئەم پۆحانە توشى
خەيالپالۆى بوو. دەیوت من پرسىارم بۆ چارەنوس و ئایندەى ئىران كردوہ لە
كۆچكردوہكان، ئەوانیش وتویانە ئىران توشى دەرگیری و ئازاوەیەكى گەورە و
خوینریژىكى فراوان دەبیت!

ئێمە بە تەواوى شایەتى وردبوون و تىكچوونی جەستە و مینشك و دەروونی شا
بووبووین. كەواتە چۆن دەتوانریت چاوەروانى كەسیكى لەم شىوہیە تاوھكو ئەم
پادەيە نەخۆش بكریت كە بۆچوونی خۆى دەرېریت لەبارەى ئەو بارودۆخە ئالۆزەى
كە دروستبوو و چۆن دەیتوانى پووبەرووى شوپشگىرەكان بېیتەوہ و ئەو پاپەرىنە
دابەرکینیتەوہ؟

له هه مووشی خراپتر پراوینژکاره نزیکه کانی شا وه کو بهرین مهندس ئه رده شیر زاهدی بهردهوام ناموژگاری شایان ده کرد هه رچی زووتر ئیران به جیبهیلنیت چونکه بۆ ئه مریکیه کان و بهریتانیه کان گیانی محمد رهزا و خیزانه که ی بچوکتین گرنگی نیه و ته نانه ت ئه وان ئه وه یان به لاره باشته که خیزانی په لهوی له ئیراندا کوشت و بر بکرتن تا وه کو ئه مه بییت به وانه یه که بۆ ئه و که سانه ی که وابسته ی پوژئاوان و عاقل بین به وه ی که هه رگیز بیر له وه نه که نه وه پشت له وان بکه ن و هه ولی ئه وه نه دن که بهرزه وه ندی کو مپانیا پوژئاوا ییه کان بخه نه مه ترسیه وه!

کچه که م ده یوت: (ئه مانه هه موو خه ون و خه یال و تۆمه تن چونکه کارتهر له دیدارینکا پشتیوانی خو ی بۆ محمد رهزا و سه لته نه تی په لهوی ده ربهری.)

پلانه که ی کارتهر ئه وه بوو که محمد رهزا بۆ ماوه یه که له ولات بچیته ده ره وه تا وه کو به ختیار زالبییت به سه ر بارودو خه که دا و پاش دامرکردنه وه ی شه پۆلی نارهزاییه که، شا بگه ریته وه بۆ ئیران و یان له بهرزه وه ندی کو په گه وره که ی واز له سه لته نه ت بهینیت و ده سه لات به جیبهیلنیت بۆ رهزا محمد.

به لام محمد رهزا ئه م بۆ چوونانه ی کارتهری به درۆی پوچ ناوده برد و ده یوت ئه مریکیه کان ده یانه ویت من له ئیران بکه نه ده ره وه بۆ ئه وه ی بنه مای سه لته نه ت پاش من هه رس بهینیت!

محمد رهزا بهردهوام باسی سه فهره یه که له دوا ی یه که نهینیه کانی (رۆبیرت هایزری) فرمانده ی هیزه کانی ناتۆی له ئه لمانیای پوژئاوا ده کرد بۆ تاران و ده یوت: (ئه م پیاوه بچوکه ئه و ئه رکه ی پی سپیردراوه که پشتیوانیکردنی سوپا بۆ من هه لوه شینیته وه!)

دواتر که له ئه مریکا بووین دیفید راکفلر به ئاشکرا پنی وتین ئه مریکا به لادانی شا بهرزه وه ندی درینژخایه نی هه یه. تا وه کو ئیستا له بهرزه وه ندیماندا بووه پشتیوانی شا بکه ین به لام له مه ودوا بهرزه وه ندی ستراتیژمان له وه دایه که شا لابه رین!

دیفید راکفلر باوه ری و ابوو هاتنه سه ر ده سه لات ی حکومه تیکی ئیسلامی پادیکال له ئیراندا ده توانیت بۆ یه کیتی سو فیه ت که له سنوره کانی باشوری خو ی له گه ل ئیراندا زیاتر له په نجا ملیون مسو لمانی هه یه کیشه ساز بییت.

ئەو كات ئەفغانىستان ھېشتا سۆڧىيەت دەستى بەسەردا نەگرتىبوو دىڧىد راکفلەر پىيى وتىن ئەمىرىكا دەيەويت سۆڧىيەت توشى شەپىكى پروكىنەر بىكات لەگەل مسولمانەكاندا تاوھكو ھىزى ئەو ولاتە بتوئىتەوھ. نامانجى كۆتايى واشنتون ھەرەسپىھىنانى ئىمپىراتورىيەتى سۆڧىيەتتە و ئىمەش بۇ گەيشتن بەم نامانجە ناچارىن لە پۇژھەلاتى ناوھراستدا گۇرانيك ئەنجام بدەين!

دواتر كاتىك كە مەسەلەى داگىركردنى ئەفغانىستان ھاتە پىشەوھ ئىمە قسەكانى راکفلەرمان بىر ھاتەوھ.

شۇپش لە ئىران و دوابەدواى ئەو سەرھەلدانى جەنگى نىوان ئىران و عىراق بووھ ھۆى پەونەقى بازارى چەك لە ناوچەكەدا كە لەو پووداوانەدا تەنھا ئەمىرىكەكان نىزىكەى سەد مىليارد دۇلار چەك و تەقەمەنيان بە ولاتە دەولەمەندەكانى ناوچەكە فروشت.

راكلەر كە لە ھاوپرى كۆنەكانى جەنابى محمد پەزا شا و خىزانى ئىمە بوو وتى پاش كۆتايى ھاتنى جەنگى قىتنام كۆمپانىا چەكسازەكانى ئەمىرىكا ھەرگىز ئەم جۇرە بازارە گەرم و گورەيان بەخويانەوھ نەبىنيوھ و ئەمە يەكىكبوو لە گەرەترىن ئەو نامانجە ئابورىيەى كە بۇ ئەمىرىكا ھاتە پىشەوھ لەو گۇرانیى ئىراندا.

ئەو ھەلومەرچە قەيراناويەى كە بەھۆى شۇپشى ئىرانەوھ ھاتە ئاراوھ لەگەل ئەو جەنگەى كە لەنيوان ئىران و عىراقدا دروست بوو، بووھ ھۆى دابەزىنى نرخی نەوت. ئەو نەوتەى كە لە سەرەتاي سالى ۱۹۷۸ بەرمىلىكى گەيشتبويە نىزىكەى ۴۰ دۇلار بەلام لە ماوھىيەكى كورتدا بەتەواوى دابەزى و تەنانەنت لەھەندىك شوئندا بەرمىلى بە ھوت دۇلار دەفروشا!

ويلايەتە يەكگرتوھكانى ئەمىرىكا و بەرىتانىا ھۇكارەكانى كەوتنى حكومەتمى ئىرانىان فەراھەم ھىنا و خوشيان سەرکەوتوبوون بە بەدەستھىنانى گەرەترىن دەستكەوتى سىياسى و ئابورى.

ھەرەسپىھىنانى يەكىتى سۆڧىيەت بەھۆى دەرئەنجامى شۇپشى ئىرانەوھ بوو. ئابورى سۆڧىيەت پىشت ئەستور بوو بە داھاتى نەوت. يەكىتى سۆڧىيەت گەرەترىن بەرھەمەينەر و فروشيارى نەوت بوو لە جىھاندا. دەوترىت كەوتنى نرخی نەوت لە

بەرمیلی ۴۰ دۆلارەوہ بۆ ۷ دۆلار بەچەشنىك زيانيدا لە سوۋقيەت كە نەك ھەر لەتوانايدا نەبوو ھاوکارى ھاوپەیمانەکانى خۆى بکات بەلکو تەنانەت نەیتوانى تیچوونى جەنگى ئەفغانستانىش بکیشیت و تەنانەت لە توانايدا نەما بەتەواوى گەنم بکریت بۆ ھاوالاتیەکانى خۆیشى! کاتیک كە راستیەکانمان لە زمانى بەرپرسە گەرەکانى حکومەتى ئەمریکا وەکو دىقید راکفلەر یان ھینرى کیسنجەرەوہ دەبیست، ئیدی تیدەگەیشتین كە محمد رەزا زۆر توشى پەرىشانى و تیکچوون نەبوو!

سەفەرەكەمان لە ئیرانەوہ بۆ میسر نزیکەى ۳ کاتژمیرى خایاند، محمد رەزا کورسى لای فرۆكەوانەكەى بەجیھىشت و بەرەولای شوینى ناخواردنى فرۆكەكە ھات و لەگەل من و كچەكەم دەستیکرد بە خواردن، خواردنەكەش على كیبرى، چیشتلینەرە تاییەتەكەى نامادەى كردبوو.

لەسەر میزى ناخواردنەكە ئەمیر ئەصلان ئەفشار سەرۆكى گشتى تەشریفاتى كۆشكى شاھنشاهیى نامادەبوو.

لەلای منیشەوہ سەرھەنگ كیومرس جەھانبین دانیشتبوو.

نازانم لە میشكى محمد رەزا چى دەگوزەرا و لە بیرى چیدا بوو كە بەبى پىشەكى وتى:

(باوكم ھەلەیهكى گەرەى كرد، ئەو كاتى پىویستى لەبەردەستدابوو تاوہكو وەكو كەمال ئەتاتورك ھەموو مەلا و ناخوندەكان بپىكیتەوہ!)

دواى نیوہرۆ گەیشتینە فرۆكەخانەى ئەسوان. پىش نىشتنەوہ، محمد رەزا دووبارە پۆیشتەوہ بۆ سەر كورسى لای فرۆكەوانەكە و خۆى فرۆكەوانیەكەى دەكرد.

دوانیوہپۆیەكى گەرم بوو. سەرۆك كۆمار سادات و ھاوسەرەكەى ھاتن بۆ پىشوازیمان.

ھەموو رىپورەسمىكى مەراسیمىكى پەسمى رەچا و كرابوو، تەنانەت ۲۱ تۆپىش وەكو نىشانەى ریز تەقیئران.

دەستەى مۆزىك سرودى شاھنشاهی (سرودى نەتەوہى ئیرانىان) ژەنى و محمد رەزا و كچەكەم فەرشى سوریان بۆ راخرا.

محمد پەزىزى بە ئاشكرا ماندوو و بېتاقەت بوو. سادات ھاتە پېشەوہ و محمد پەزىزى و كچەكەمى ماچ كرد و وتى: (جەنابى حەزرىت دۇنيابە لەناو ولاتى خوت و نەتەوہى خوتدايت!)

بە بېستنى ئەم قسانە محمد پەزىزى چاوى پىر بوو لە فرمىسك. موبارەك جىگرى سەرۆك كۆمارىش يەككىبوو لەو كەسانەى كە ھاتبوو بۇ پېشوازى. سادات و ھاوسەرەكەى لە سالى ۱۹۷۶ بە سەفەرىكى پەسىمى ھاتن بۇ ئىران. محمد پەزىزى لەو سەفەردا قەرزىكى بەخشندانەى يەك مىليارد دۆلارى پېشكەش كرد.

جىھان سادات (ھاوسەرى سادات) يەككى بوو لە ھاوپىر شەخسىەكانى كچەكەم. تاوہكو پېش شۆپش ھەفتەى چەندجارىك لەگەل يەكترىدا بە تەلەفونى قەسىان دەكرد.

شويىنى مانەوہى ئىمە لە ئەسوان لە ھۆتيل ئوبروى لە دورگەيەكى دروستكراو بوو لە ناوہپراستى پووبارى نيل كە لەسەر ئەو پووبارە سەدىك دروستكراو و لەسەر سەدەكەش پووبارىكى دەستكرد دروستكراو. ئەو شويىنە ميوانخانەيەكى تايبەت بوو كە دەولەتى مىسر بەتايبەتى دروستى كردبوو بۇ ميوانە تايبەتە پلە بەرزەكان.

سادات فرمانىدا بوو بەدرىزايى رىگەى فرۆكەخانەى ئەسوان تاوہكو شويىنى مانەوہى محمد پەزىزى، ويىنەى شا لە ھەموو شويىنك ھەلواسن و لافىتەى پېشوازىشيان بە زمانى فارسى و عەرەبى ھەلواسىبوو.

لەسەر مىزى نان خواردنى ئىوارە قەسى زۆر لەنىوان سادات و محمد پەزىزى كرا. سادات شاى توشى سەرسوپمان كرد كاتىك پىنى وت بۇ يەكەمىنچار محمد پەزىزى لە كاتى خوازىنى مەلەكە فەوزىەدا بىنىوہ!

سادات وتى بە محمد پەزىزى كاتىك لە سالى ۱۹۳۹ كاتىك محمد پەزىزى ھاتبوو بۇ بىنىنى فەوزىە بۇ مىسر ئەو ئەفسەرىكى گەنج بوو لە سوپاي مەلىك فاروق، لە مەراسىمى پېشوازى سەربازى لە بەردەم وەلىعەمدى گەنجى ئىران (محمد پەزىزى) نامادەبوو!

پاش خواردنى نانى ئىوارە پۇششتىن بۇ تەلارى دانىشتن و بەدەم خواردنەوہى چاى و قاوہ درىژەماندا بە قەسى و باسەكانمان.

هەرچه نده پزیشکه کان بهه مووشیوه یه که مه شروبات و خواردنه وه یان قه دهغه کردبوو له محمد رهزا، به لام لیوانیک گیلای کینیاکی خواردهوه و دواتر چه ند جارینک لیوانه که یان بو پر کردهوه و نهویش خالی دهکرد (محمد رهزا به دریزای ته مهنی زور حهزی له کینیاک خواردنهوه دهکرد له گه ل کوری و ئیزهر) محمد رهزا که به ته وای مه ستبووو له ناکو و دهستیکرد به گریان. ههر وهکو مندالی ساوا ههنسکی دها و زوو زوو دهگریا.

هه موو بیده نگبووو بووین.

نه میر نه صلان نه فشار هه ندیک شانی محمد رهزای شیلا و توانی نارامی بکاتهوه. کاتیک هه ندیک هاتهوه سه رخوی پروی کرده سادات و وتی: (وهکو فرمانده یه کم که سه ریازه کانی خوی له مهیدانی جهنگدا به ته نها هیشته بیتته وه و خوشی هه لها تبیت!)

(جیهان سادات) پرسی: (ئیستا به باوه پری جه نابت چی هاتوه به سه ره ئه واندا؟)

محمد رهزا وه لامی پرسیاره که ی نه دایه وه.

(سادات) بو نه وه ی شا له ناو نهو خه م و بیتاقه تیه دا ده ریئیت وتی: ((میسر ناماده یه نه فسه رانی پله به رزی سوپا بگریته خوی و ئیقامه ی سیاسیان بداتی. یان به لایه نی که مه وه ده توانن بو ماوه یه که له میسر بمیننه وه.)

محمد رهزا سه ریکی جولاند و له ژیر لیویه وه قسه یه کی وت به کارته ره و وتی: (نه خیر. نه مریکیه کان ریگه به م کاره ناده ن. کاتیک که نه وان منیان له ولاته که م کرده دهره وه چون ناماده ده بن ئیقامه بدن به نه فسه ره کانم. نه وان پیشته ر پیاوه کانی خویان له ولات هینایه دهره وه. نه وان ه ی که ماون چاره نویسیان نادیاره.)

دواتر محمد رهزا نه وه ی ناشکرا کرد که سه فیری نه مریکا و نه میر رۆبیرت هایزر داوایان لی کرده ریگه بدات به هه ندیک له نه فه سه رکانی وهکو ژهنرال توفانیان، ژهنرال نه زهاری، ژهنرال نویسی، ژهنرال جه م، ژهنرال مین باشیان و کۆمه لیکی تاوه کو له ئیران برۆنه دهره وه.

شا وایده زانی هه ندیک له نه فه سه رکانی وهکو ژهنرال حسین فردوست پیش نهو له ئیران هه لها تون. به لام دواتر کاتیک که هه والی خیانه تی فردوستیان پیدا وهکو

كەسپك كە توشى لىدانىكى قورس بوويىت زوو زوو لە ژوورەكەى خۆى دەهات و دەپۆيشت و بە بەرخۆيەو دەيوت: (فردوست، فردوست!..نەخىر، نەخىر... باوەر ناكەم... بەهيچ شىوئەيەك باوەرناكەم!)

ئىمە پىنج رۆژ لە ئەسوان بووين، ئەمىر ئەصلان ئەفشار و بەرپىز محمد جعفر بەبەھانيان كە لە سويسراوہ هاتبوون بۆ ميسر هاتن بۇلامان. فشار و زۆريان كرد لە شا بۆ ئەوہى ميسر بەجىبھىت.

ئەمىر ئەصلان ئەفشار و بەبەھانيان باوہريان وابوو ئەمە پلانى ئەمريكايە بۆ ئەوہى شا لە ئەسوان و دوور لە ھۆكارەكانى پەيوەندى گشتى و چاپەمەنيەكان بىمىنئەوہ. بەبەھانيان باوہرى وابوو ئەمريكا حەز ناكات پىگە بدات بە محمد رەزا بچىت بۆ ئەمريكا و حەز دەكات ھەر لە ميسر بىمىنئەوہ و تاوہكو لىرە بەرە بەرە بۇخۆى بمرىت.

محمد رەزا بەھۆى تەشەنە سەندنى خىراى شىرەپەنجەكەيەوہ پىويستى بە نەشتەرگەرى بەپەلە ھەبوو و باشتىن چارەسەرىش بۆ نەخۆشەكەى ئەمريكا بوو. دواتر ئىمە بىستمان ئەو راويژكارانەى ئەمريكا كە لە دەولەتى كاتى ئىراندا ئەندام بوون و كەسانى ھەكو صادق قطب زادە كە خاوەنى جنسىيەى ئەمريكى بوون ھۆشدارى تونديان دابوو بە ئەمريكا كە بە هيچ شىوئەيەك پىگە نەدات بە شا بچىتە ناو ئەمريكاوہ بۆ ئەوہى لە پەيوەندى نىوان ئەمريكا و ئىراندا هيچ كىشەيەك دروست نەيىت.

لە رۆژانى كەوتنى سەلتەنەت و ھاتنە سەر حوكمى حكومەتى شۆرشگىرى يىرۆكەى بوونى پەيوەندى نىوان ئەمريكا و ھەندىك لە ئەندامە گىرنگەكانى دەولەتى كاتى ئىران بە خەم و پەشيوئىكى مندالانە بەرچاؤ دەكەوت. بەلام دواتر كاتىك كە ھەندىك لە بەرپرسەكانى ئىران بە تاوانى سيخورى بۆ ئەمريكا دەستگىركران و لەسىدارە دران دەركەوت ئەمريكيەكان لەگەل گروپە دژەكانى ئىران ھەر لە سالانى دەيسەكانى ۱۹۶۱ ھە پەيوەندى ھەبووہ و لە كاتى ئەنجامدانى كۆبوونەوہ بەناوبانگەكەى گوادولوپ لە (فەرەنسا) كە لەو دانىشتنەدا ولاتە گەورەكانى جىھان ئامادەبوون و باسيان لە دوورخستنەوہى شا دەكرد و دەگەيشتنە پىكەوتنىك،

ھەندىك لەو پىياوانە مەبەست لە پىياوانى شوپش لەپشت دەرگای كۆبۇونەوھەكەوھ
ئامادەبۇون و چاوەپوانى دەرئەنجامى رىكەوتنەكەيان دەكرد بە رىبەرايەتى زلەيزە
گەرەكانى جىهان!

كاتىك سەفارەتى ئەمىرىكا لە تاران لەلايەن كۆمەلىك گەنجى توندرەوھە دەستى
بەسەردا گىرا ئەو كەسانە خوازىارى ئەوھبۇون بارمەكانى سەفارت بگۆرەوھ لەگەل
محمد رەزادا، شا سوئىدى خوارد ئەمەش پلانى خودى ئەمىرىكايە و لەپشت پەردەى
ئەم پروداوەوھ دەبىت شتىكى دىكە لە نارادا بىت!

پاشان پروداويكى دىكە پرۇيدا گومانەكەى محمد رەزاي سەلماند و بووھ راستى.
بەلايەنى كەمەوھ قەناعەتەمان كەرد بەوھى كە بەرەيەك ھەيە لە ئەمىرىكا خوازىارى
ئەوھيە لەگەل حكومەتى تازەى شوپشگىرپىدا لە ئىران سازش بكات و بەرامبەر بەو
سازشەش محمد رەزا تەسلىمى دادگای شوپشى ئىسلامى بكات.

لە پەنەما ئەوھندەى ئەمابوو فرۆكەكەمان بوھستىنن و محمد رەزا دەستگىر بكەن و
رەوانەى ئىرانى بكەنەوھ. من دواتر لەم بارەيەوھ قسەتان بۇ دەكەم.

بەگشتى ئىمە پىنج پۆژ لە ئەسوان بووين لەم ماوھيەدا كەسانى زۆر نەدەھاتن بۇ
سەردانمان. تەنانت پەيوھندىكى زۆرى تەلەفۇنىشمان نەبوو. لە ئىران بەھۆى ئەوھى
كە كارمەندانى بەشى گەياندن مانگرتنىيان راگەياندبوو ئەگەرى تەلەفۇن كەردن نەبوو
لەگەلماندا. يەككە لەو كەسانەى كە زۆر تەلەفۇنى دەكرد مەلىك حسىنى پاشاي
ئەردەن بوو.

كەسانتىن پاشاي پىشوى يۇنان كە يەككە بوو لە ھاوېئى نزىكەكانى كچەكەم زۆر
تەلەفۇنى دەكرد و زۆر بىتاقەت و نىگەران بوو لەو بارودۇخەى كە پرۇيدا بوو.

كەسانتىن پاشاي پىشوى يۇنان بارودۇخى ئىمەى باشتر لە خەلك دەزانى چونكە
ئەوئىش وەكو محمد رەزا لە پاشايەتى دورخرابوويەوھ.

كاتىك گەيشتىنە ئەسوان فەرەح تەلەفۇنى كەرد بۇ پارىس و بەخىراى دكتور (ژۆرژ
فلاندىن) ھات بۇ مىسر.

ئەم دكتورە فەرەنسىيە پىنج سال پىشتەر چارەسەرى شىپەرەپەنجەى محمد رەزاي
كەردبوو.

کنسانتین پاشای پیشوی یونانیش خوئی گه یانده ئەسوان.

کچه کهم (فەرەح) تەقلۆنی کرد بۆ بازل (سوئیسرا) که پایتەختی بانکی ئەو ولاتە بوو، پراویژکارە داراییەکهی محمد رەزاشی بانگ کرد.

بەبەانیان که زیاتر لە هەفتا سال تەمەنی بوو، دەموچاریکی خەر و سمیلکی خوێلەمیشتی هەبوو، پیش ئەوێ له پراویژکاری سەرەکی کاروباری دارای شا و سەرپەرشتی سامانی خیزانی پەهلەوی لە دەرەوێ ولات بچیت، لە بارکە گەرەوی نیفلام کارتۆنەکان دەچوو.

محمد رەزا وتی بە جعفر بەبەانیان لەو بەدوا خۆم کاروباری داراییەکان لە دەست دەگرم، ئیدی پیویست بە تۆ ناکات کاروبارەکانی دارایی و مالی پەیوەست بە حسابە بانکیەکان بەرپۆه بەریت.

محمد رەزا فەرمانیدا بە بەبەانیان نامە بنوسی ت بۆ هەموو بانکەکانی دەرەوێ بۆ ئەوانەیی که حسابی هەبوو بۆ ئەوێ لەو مەسەلەیی ناگاداریان بکاتەو.

لەو چەند پۆژەیی بەبەانیان لە ئەسوان بوو گریمانەییکی دیکە لە بارەیی هۆکاری کەوتنی سەلتەنتی پەهلەوی خرایەروو و بۆچوونیکی تازەش هاتە سەر بۆچوونەکانی پیشوو.

بەبەانیان لە بەردەم محمد رەزا چەندجاریک ئەوێ خستەروو که باوەرپی وایە ئەمریکا لە کەوتنی شادا هیچ پۆلی نەبوو و ئەمە پلانکی بەریتانیەکان بوو و بەریتانیەکان لەپراستیدا ئەمریکاشیان هەلخەلتاندا!

بەبەانیان وتی دکتۆر محمد مصدق توانی نەوتی ئێران لە ژێر دەسلاتی بەریتانیەکاندا دەرپهینیت و بیداته دەست ئەمریکەکان. دواتریش ئەمریکەکان مەسدقیان لابرد و بە گەرانهوێ شا بۆ دەسلات، ئێرانیان خستە ژێر چاودیری خوێانەو و پێیان خستە سەر بەرژەوێندیە چارەنوسسازەکانی بەریتانیا. لەو کاتەو بەریتانیەکانیش بەشوین گەرانهوێ نابوو و کەرامەتی خوێانەو بوون و لە سالی ۱۹۵۲ بە دواوێ بۆ ماوێ ۲۵ سال دەستیان کرد بە پەرورەکردنی پیاوێکانی خوێان، تاوێکو لە کاتیکی گونجاویدا بیانگەرینەوێ بۆ ئێران و بیانکەنە جیگرەوێ حکومتی سەلتەنتی!

كچەكەم فەرح زۆر بەتوندى دژى ئەم بۇچۈنە بوو و بە بى ناومرۇك و بە
گالتەچارى ناوى برد و وتى: (ئەمريكا و بەرىتانىا وەكو رۇحىكن لە دوو جەستەدا.
بەرىتانىەكان نزيكترين هاوپەيمانى ئەمريكەكانن و ئەم گريمانەيە وانىە كە تو
دەيلىت!)

بەبەانيان زۆر بيتاقەت بوو لەم بۇچۈنەي فەرح و بۇ چەند خولەكيك بىدەنگ بوو.
پاشان پووى كرده محمد رەزا و وتى: (لە ئىراندا بانگەشەي زۆر كرا تاوەكو ئەو
نیشانى خەلك بدريت جەنابى حەزرت هېچ پەيوەست نيە بە مەسەلەي ئاين و
مەزەبەو و باوەرپىشى بە ئىسلام نيە. بيت چۆنە هەموومان بېزىن بۇ مەكەي پىرۆز
لەوى عەمرەيەك بەين.

بەپىز ئەمىر ئەصلان كە بىدەنگ دانىشتبوو خوشحال بوو بەم پىشنيارە، لەكاتىكدا
زۆر بەكەيف دەردەكەوت وتى: (ئەم كارە دەبىتە هۆي ئەوئەي دنيا جەنابى حەزرت لە
كاتى زيارەتكرندە ببينن و پلانى ئاخوندەكانىش بۇ بى دىن نىشاندانى جەنابى
حەزرت ببىتە جوتى ناو ئار. هەروەها دەتوانىن داوا بەين لە شا خالىد (پاشاي
سعودىە) بەكەوتە نىوان جەنابى حەزرت و بەرىتانىا و ئەمريكاوە!)

تانه و تەشەرى بۇچۈنەي چەند خولەكيكى پىشتىرى كچەكەم (فەرح) بۇ وەلامى
بانگەشەكەي بەبەانيان لەبارەي ئەوئەي كە گوايە بەرىتانىەكان دەستى هەبوو لە
كەوتنى شادا لەبىر كرا و دووبارە گفتوگو لەبارەي هۆكارى گۆپانى پزىمەو
دەستپىيكرە.

بەبەانيان وتى بەرىتانىەكان لە ئىرانى هاوچەرخدا سى جار حكومەتيان گۆپىو.
جاريكيان محمد على شايان هينايە خوارەو، ، جاريكيشيان ئەحمەد شا و ئىستاش
جەنابى حەزرت!

ئامازەي بەبەانيان بۇ كەوتنى ئەحمەد شا لەلەين بەرىتانىەكانەو بوو هۆي
تۆرەبوونى محمد رەزا و وتى بە بەبەانيان: (پياوى بچوكى نەزان بەسە درىزەي پى
مەدە!)

بهبانیاں زور بیتاقت و نیگهراں بوو کاتیك که محمد رها له بهرچاوی ناماده بووان
ئو قسه یی پی وت و به یانی زو هه موومانى به جیهیشت و گه رایه وه بو سویسرا بو
بازل.

بهبانیاں پیش ئه وهی ئه سوان به جیهیلیت به ئه میر ئه صلان ئه فشار و سهرهنگ
جهانبینی و سهرهنگ نویسی وتبوو: (زور به داخم که ته مه نیکی دوروودریژ
خزمه تی که سیکی له م شیوه یه م کرده!)

له باره ی جعفر بهبانیاں دهینت ئه وه بلیم بو ماوه یه کی دوروودریژ کاروباره
داراییه کانی پاشای بهرپوه دهرد و که سیکی زور ته ندروست و راستگو بوو. زوریک
له حساب به بانکیه کانی شا له دهره وهی ولات به ناوی بهبانیا نه وه بوو، ئه گه
بیویستایه دهیتوانی ئه م پارانه نه نیریت بو شا. به لام ته نانه ت یه ک دیناریشی له م
مولکو ماله نه خوارد. سهره پای ئه وهی محمد رها له پرژه کانی کوتای ته مه نی له
به رده م ژماره یه ک خه لکی زور به نه زان ناوی برد، به لام بهبانیاں چی کرد و چون
وه لامی محمد رهزای دایه وه؟

ئه مه ش یه کیکه له بابه ته سهیره کانی میژوو.

بهبانیاں پاش ئه وهی ئه سوانی به جیهیشت و پریشته وه بو سویسرا بو هه موو ئه
که سانه ی که ئه و شه وه ناگاداری ئه و پرویه پرویه بوونه وهی محمد رها بوون له گه لیدا
نامه یه کی نوسی و له نامه که دا داوای کردبوو له هه موو ئه و ناماده بوانه ی که له ویدا
بوون خویمان دادوهی بکه ن بزائن شا نه زان و ئه حمه قه یان ئه و!

بهبانیاں له م نامه یه ک بو نمونه نوسی بووی: (ئه سدالله علم سه روک وه زیرانی ولات
له سالی ۱۹۶۳ دهیویست نایت الله خومینی له سیداره بدات، به لام محمد رها
ته سلیمی فشاره کانی ناخونده کان بوو و ره زامه ندی پیشاندا به دورخسته وهی.

ئه سدالله علم وتی به شا من سه روک وه زیر و بهرپرسی پاراستنی ناسایشی ئه م
ولاتم، ئه گه ئه م پیاوه (نایت الله خومینی) به زیندوی بمینیتته وه درهنگ یان زو
دوباره په شیویکی دیکه ده نیتته وه، به لام شا له بری ئه وهی که پرویه پروی نایت الله
خومینی بیتته وه که چی ئه سدالله علمی له کاره که ی دورخسته وه!

بهبانیاں لہم نامہ پیدا ہو لیدا ہو بہ بہ لنگہ و دہلیلی قہناعہ تپیکراو بیسہ لمینیت
کہ محمد رہزا بی عہ قلّ و نہزانہ نہک نہو!

ہر وہا لہ نامہ کدا بابہ تیکی دیکہی لہ بارہی ہویداوہ باس کردبو کہ نیمہ لہ
نزیکتین کہسانی محد رہزا و دہولہ تہکہی بووین تاوہ کو نہو کاتہ ہیچشتیکمان
لہ بارہی نہو بابہ تہوہ نہدہزانی.

نہم نامہ یہ بہبانیاں بو محمد رہزا نویسیووی و نوسخہ کیشی نارڈبوو بو نیمہ.
ہموومان بہ ہاوائامہنگی ہولماندا نہو نامہ یہ نہہیلین بگاتہ دہست محمد رہزا و
لیی بشارینہوہ. و ہیچکہ سیش نہ لیت بہ شا کہ بہبانیاں نامہ ی نارڈوہ.

چونکہ ناوہ روکی نامہ کہ پربوو لہ سوکایہ تی و خستنہ پروی نہزانی و عہیب و
عارہ کانی محمد رہزا. لہ بہر نہوہیہ دہ لیم ہموو نہو کہ سانہی کہ لہ دہو رو بہری
نیمہ بوون کہ سانیکی پریاکار و دو پروو دروزن و بچوک بوون. کاتیک تیگہ یشتن ئیدی
شا ناگہ پرتہوہ بو تاران و دہسہ لاتی جارانی نابیت، ہموویان پروی راستہ قینہی
خویان نیشانداین.

سہرہنگ جیہانبینی و سہرہنگ نویسی لہ بہر دہم محمد رہزا پیکہوہ گالتہ و
قسہی سوکیان بہیہک دہوت و گالتہ و سوکایہ تیان دہکرد!

ماچکردنی دہستی جہنابی حہزرت و ہلانرا و لہ گہل نہوہی کہ ہیشتا چہند
روژیک تینہ پیری بوو لہ دہرچوونی شا لہ ئیران ئیدی پرعیہ تہکانی پیشوو نامادہ
نہ بوون دہستی زاوای خوالیخوشبووم ماچ بکن!

محمد رہزا دلنیا بوو ئیدی ہیچ پیکہیہ نیہ بو گہرانہوہی و تاوہ کو کو تایی
تہمہ نیشی ناتوانیت ئیران ببینیتہوہ. تہنانت ہندی کجار نیمہ بو دلدانہوہی و
بہرز کردنہوہی و رہی دہمانوت نہ گہریکی زوری ہہیہ سوپا ہستیت و بارودوخہ کہ
ہہ لیکہ پرتہوہ، بہ لام محمد رہزا سہریکی بہرز دہ کردہوہ بہ ناماژہی نہ خیر و دہیوت:
(ژہنرال ہایزہر) سوپاکہی ہہ لوہ شانندہوہ.

پاش دہرچوونمان لہ ئیران ژہنرال عباس قرہباغی بہیان نامہ ی بیلابیہنی سوپای
دہر کرد و سوپای لہ سہر جادہکان گہرانندہوہ بو ناو بنکہکانیان.

کاتیک ئەم هەوالە گەیشتە محمد رەزا بە تورەییەوه تفی کردە سەرزەوی و وتی:
(نەم پیاووە بچوکه کەرە من لە گوندەکانی ئەردەبیلەوه هینام و گەیاندمە پلە
ژەنرالی، سەیرکەن بزانی چۆن ولاتی هەرەسپینینا!)

ماوەیهک دواتر که لە مەراکیش بووین کمال الدین حبیب نیلاهی، فەرماندەهی هیزی
دەریایی شاهنشاهی که توانیبوو بە هاوکاری قاچاخچیهکان لە ریگی شاخەکانی
سنوری ئیران و تورکیا هەلبییت و خۆی بگەیهنیتە ئیمه، ئەوهی باس کرد بۆمان که
ژەنرال قەرە باغی لەبری پووبهپوووبوونەوه لەگەڵ یاخیهکان و شوپشگێرەکان
سوپاکەهی گەراندەوه بۆ بنکهکانی و لە بەرامبەر نارهزایەتی ئەفسەرە پلە بەرزەکانی
و هکو فەرماندە نیشاڵ که پیتی باش بوو بە توندوتیژی خۆپیشاندانەکه
دابمرکینریتەوه دەیوت: (ئەمریکا و ژەنرال هایزەر داوایان لی کردوه سوپا بی لایەن
بکات و بیگەرینیتەوه بۆ بنکهکانی!)

نیلاهی دەیوت ژەنرال حسین فردوست پریشی خۆی درێژ کرد و خۆی لە شیوهی
ئیسلامیهکان لی کرد و دەستیکرد بە هاوکاری کردنیان!

نیلاهی دەیوت ناصر مقدم سەرۆکی ساواکیش لە شوپشگێرەکانەوه بەلیننامە
پاراستنی وەرگرتبوو!

حبیب نیلاهی که لە دانیشتنی فەرماندە بالاکانی سوپادا بەشداریکی چالاک
هەبوو، پیرستیکی درێژی لە ئەفسەرە خائینهکان پیشکەش بە شا کرد، که

---

¹ - ناصر مقدم (سەرۆکی ئیدارەهی دووهمی بنهکهی سوپا) و دواهمین سەرۆکی ساواک چەند
مانگیگ پاش سەرکەوتنی شوپش لە کاتیکدا که لە دەرووبەری سەدی کەرەج خەریکی دروستکردنی
ئێلا بوودەستگیرکرا و تەسلیمی دادگای ئیسلامی کرا.

لە دادگای ئیسلامی بانگەشەهی ئەوهی کرد که لەلایەن دەولەتی کاتیەوه نامەهی پاراستنی وەرگرتوه،
بەلام بریاری شەری (نایت الله خلخال) بەسەردا سەپینراو و بەهۆی ئەو تاوانە زۆرانەهی که
کردبوونی بریاری لەسێدارەدانی بۆ درا.

کەسانی و هکو ناصر مقدم و ژەنرال حسین فردوست ئەگەریش پریشیان هیشتبیتەوه بۆ ئەوه بوو که
دەمووچاویان بگۆین.

به‌ده‌رچوونی شا له ولات سهد و هه‌شتاد پله هه‌نگه‌پابوونه‌وه و پوویانکرده شو‌ر‌ش‌گ‌ی‌ر‌ه‌کان!

ئه‌م‌یر ئه‌صلان ئه‌فشار که شایه‌تی ئه‌م بو‌چوونه‌ی بوو بی ئیراده و به‌ده‌نگی به‌رز وتی: (ئه‌م خائینانه له‌وه به‌دوا چو‌ن ده‌توانن سه‌یری جه‌نابی چه‌زده‌ت بکه‌ن؟)

محمد ره‌زا به بیستنی قسه‌ی (ئه‌م‌یر ئه‌صلان) زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌کی تالی کرد. ئی‌مه تی‌گه‌یشتین له مانای ئه‌م زه‌رده‌خه‌نه. محمد ره‌زا ده‌یزانی که ئیدی به‌هیچ شی‌وه‌یه‌ک گه‌رانه‌وه‌ی نیه و جارێکی دیکه ئه‌م فه‌رماندانه چاویان به محمد ره‌زا ناکه‌ویته‌وه!

باسی ئه‌وه‌م کرد ئی‌مه به‌گشتی بو‌ ماوه‌ی پینچ پوژ له ئه‌سوان ماینه‌وه. سادات هه‌ولیده‌دا ئه‌و ماوه‌یه کاته‌کانی خو‌ی له‌گه‌ل شا به‌سه‌ر به‌ریت تاوه‌کو له‌و بیتاقه‌تی و خه‌موکیه ده‌ریبه‌ی‌نیت یان به‌لایه‌نی که‌مه‌وه عاده‌ت بکات به‌و بارودو‌خه‌ی که به‌سه‌ریدا هاتبوو.

محمد ره‌زا و سادات پوژانه به به‌له‌م له‌سه‌ر پوویاری نیل ده‌گه‌ران یتم ده‌پو‌یشتن بو‌ سه‌ردانی په‌رستگه‌ی وێرانی فیلا له که‌ناری نیل.

هه‌مووشتی‌ک بو‌ ئی‌مه ته‌واوبوو‌بوو و چاوه‌پروانی هه‌وال بووین له ئه‌مریکا تاوه‌کو به‌ فرۆکه‌یه‌کی تایبه‌تی به‌ره‌و ئه‌مریکا برۆین. له پوژی پینجه‌م که هه‌موومان خو‌مان ئاماده کردبوو بو‌ سه‌فرکردن بو‌ ئه‌مریکا، ئه‌رده‌شیر زا‌هدی له واشنتۆنه‌وه ته‌له‌فونی کرد و هه‌ندی‌ک له‌گه‌ل محمد ره‌زا قسه‌ی کرد. پاشان که‌سی‌ک که کارمه‌ندی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی ئه‌مریکا بوو ته‌له‌فونه‌که‌ی له ده‌ستی زا‌هدی وه‌رگرت و ده‌ستی‌کرد به‌ گه‌لتو‌گو‌و کردن له‌گه‌ل محمد ره‌زا.

پاش ئه‌م قسه‌کردنه‌بوو، ئیدی تی‌گه‌یشتین مسیری ئی‌مه گو‌پراوه و له‌بری پو‌یشتن بو‌ واشنتۆن ده‌ییت بو‌ مه‌راکیش برۆین.

کاتر‌م‌یر‌یک دواتر سه‌فیری مه‌راکیش له قا‌هره خو‌ی به په‌له گه‌یاند هه‌سوان تاوه‌کو بانگه‌یشتنامه‌ی ره‌سمی سو‌لتان حسن بدات به محمد ره‌زا.

سو‌لتان حسن (شای مه‌راکیش) وه‌کو سادات له سه‌رده‌می ده‌سه‌لاتی محمد ره‌زادا، قه‌رزی زو‌ر به‌خشدانه‌ی بی به‌رامبه‌ری له ئیران وه‌رگرتبوو.

هەرچەندە سولتان حسن هەولیدا نیشانی بدات کە بانگهێشتهکەی محمد پەزا و هاوڕێکانی لایەنیکی شەخسی هەیه و نیشانه و پەيوەندی و گرنگیدانیەتی بە شای ئێران، بەلام ئێمە دەمانزانی سادات دەترسا لەوەی پادیکالە ئیسلامیەکانی میسر و ئیخوان مسلمین لەدژی شای ئێران لە میسر دەستبەکن بە خۆپیشاندان و ناژاوه بنێنەوه. هەر لەبەر ئەوه داوای کردبوو لە سولتان حسن تاوهکو چەند پوژیک میوانداری شای ئێران بکات!

ئەمریکەکان نەیاندهویست محمد پەزا قبول بکەن فشاریشیان هینابوو بۆ سادات تاوهکو لە میسر گلی بداتەوه. بەلام سادات وتبووی بوونی شا لە میسر ئەگەری ئەوهی هەیه مەترسی بۆ دروستبکات. هەلبژاردنی مەراکیش وەکو شوینی مانەوهی تازه بۆ محمد پەزا بە پەزامەندی ئەمریکا و میسر بوو و سولتان حسنی زیا تر لەژێر فشاری ئەمریکەکان و میسرێهکاندا محمد پەزای قبول کرد.

۲۳ یان ۲۲ جێنۆهری ۱۹۷۸ بوو بەرهو مەراکیش چووین.

مەلیک حسنی دووم بۆ پیشوازی لە محمد پەزا و کچەکەم هاتبوو بۆ فرۆکەخانە و لەوێش مەراسیمیکی پەرسی سازکرا بەشیۆهیهک کە لە شەنن و شەوکەتی سەرۆکی ولاتیکدا بیت.

پاش کۆتای هاتنی مەراسیمی پیشوازیهکە، محمد پەزا و ئێمە کە میوانی شا حسنی دووم بووین پویشترین بۆ کۆشکی (بەهشتی گەوره) کە شوینی تایبەتی میوانە پلە بەرزەکان بوو.

ئەم کۆشکە زۆر شکۆمەند و بەرز بوو لەسەر شاخەکانی ئەتەلەس بوو دیمەنی زۆر دلرفین لەدەورویدا بوو. مەراکیش یەکیکە لە ولاتە هەزاره عەرەبیانەیی ئەفریقا کە لە سەردەمی سەلتەنەتی محمد پەزا یارمەتی زۆری دارای و قەرزێ بی سودی پی درابوو. بۆیه بانگهێشتی سولتان حسن جوړیک بوو لەو پیزانین و قەدرزانیەیی کە پێشتر لەبارەیهوه کرابوو.

لەم ناوچەیهدا کانیکی ناوی گەرمی کاندزای هەبوو کە زۆر جینگەیی پەزامەندی محمد پەزا و کچەکەم بوو. منیش کە ماوهیهکی زۆر بوو توشی نازاری ئیسقانهکان بووبوم بە زویی خۆم گەیانده ئەو ناوه گەرمه گۆگردیه.

ئارەكە لە نزيك ھۆتيلى مەئمۇنيەوھ بوو باخىكى سەوز و دەرياچەيەكى جوانى سروشتيشى لى بوو. محمد پەزا دەيوت سولتان حسن ئەم ھۆتيلەى لەسەر شىۋەى ھۆتيلى جوانى رامسەر دروستكردوھ. ئەم ھۆتيلە بەردەوام شوينى دەولەمەند و ديبلوماتە بەناويانگەكانى جيهان بوو.

ئەو كەسانەى لەو ھۆتيلەدا مابوونەوھ وەكو وينستون چرچيل، پل گيتى، گلبنگيان، ئوناسيس و باربارا و...بوون

بەريۆەبەرى ھۆتيلەكە وينەى ژمارەيەكى زۆر لەو بەرپرس و ديبلوماتكار و سياسيانەى كە پيشتر سەردانى ھۆتيلەكەيان كەردبوو بە دار و ديوارى ھۆتيلەكەدا ھەئواسييوو.

زانيم دواى پويشتنى ئيمەش وينەى جەنابى ھەزەرەتيش لەتەنيشت وينەكەى وينستون چرچيلەوھ ھەئەدەواسرئت!

پۇژنامەنوسىكى زۆرى ئەمريكى و بەريتانىش ھاتبوون بۇ ھۆتيلەكە تاوھكو بتوانن چاويان بە محمد پەزا بەكويت و چاوپيەكەوتنى لەگەئدا ساز بەن. لەناو ئەم كەسانەدا چەند كەسيك ھەبوون دواتر كتيبيان لەبارەى پووداوەكانى سالى ۱۹۷۸ى ئيرانەوھ نوسى وەكو: رىچارد كاپوشينسكى، ويليام شوكراس، كريستين ئوكرينت، فالتر پيكيوس، دان مۇرگان، پەپير سالنجەر و ھتد...

ھەرۆھە كۆمەئيك لە ديبلوماتكارەكانى پيشوو، سەفیرە كۆنەكانى ئەمريكا و ئەوروپا، شەريكە بازرگانەكانى محمد پەزا و كەسانى ناسراوى وەكو: (ژەنرال ورنون فالتر) كە يەكئك بوو لە پياوھ ديارەكانى پەنتاگون و بە حكومەتى سنيبەر دەناسرا لە ئەمريكا و لە سەرەتاي خزمەتى خوى لە پەنتاگون لەگەل محمد پەزادا پەيوەندى دۇستانەى ھەبوو، (لۆرد چالفوننت) كە پيشتر وەزيرى حكومەتى كريكارانى بەريتانيا بوو و ھەرۆھە ھەريەكە بە ھۆكارئك (و زۆرتەر بە ھۆكرى چاوپيەكەوتن لەگەل محمد پەزا) ھاتبوون بۆمەراكيش. ھاوكات بە بوونى محمد پەزا لە كۆشكى بەھەشتى گەرە، كۆمەئيكى ديكە لە ناودارەكانى جيهان لە نزيكى ئەو واتە لە (ھۆتيل مامونىە) نيشتەجئبووبوون.

کهسانی وهکو: (کۆنت دوپاری (بانگه‌شه‌کاری تاج و تهختی فره‌نسا) که خه‌ریکی نویسی کتیبی بیره‌وه‌ریه‌کانی بو، لۆرد (ندا بانینگی سیتوله) ئەندامی ده‌وله‌تی هاوپه‌یمانی رودزیا. سیمئۆن (پاشای پیشوی بولغاریا) که هاوپه‌ینی نزیکي محمد ره‌زا و شا حسن (پاشای مه‌راکیش) بو.

ئیمه له مه‌راکیش سه‌رلیشووانه مابووینه‌وه. هیشتا به‌راستی پیمان نه‌وترا‌بو که هوکاري دواکه‌وتنی قبولمان له ئەمریکا بۆچی ده‌گه‌رێته‌وه؟

محمد ره‌زا له وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی ئەمریکا و له‌ناو حزبی کۆماربخوازه‌کانیشدا هاوپه‌ینی هه‌بو.

له واشنتۆن زانیاری دژ و پیچه‌وانه ده‌گه‌یشت. ژماره‌یه‌ک له دۆسته‌کانی دانیایان ده‌کرده‌وه که سه‌ره‌نجام ئەمریکا قبولی ده‌کات و کۆمه‌لیک زانیاریشی پی ده‌گه‌یشت که ئەمریکا هه‌رگیز ناماده نیه قبولی بکات و له ناو خاکه‌که‌یدا بمینیته‌وه و ته‌نانه‌ت ئەگه‌ر ئەمریکا قبولیشتی بێت محمد ره‌زا بچیت بۆ ئەمریکا ده‌بیت خۆی نه‌روات چونکه له‌وانه‌یه بپیته هۆی تیک‌چوونی په‌یوه‌ندی نیوان ئەمریکا و ده‌وله‌تی شوپشگێری ئێران و له‌م ریگه‌یه‌وه زیان بکه‌ویت له به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانی ئەمریکا!

محمد ره‌زا به‌ناشکرا به‌هۆی ئەم هه‌واله دژ و ناکوکانه‌وه به ته‌واوی رۆحیه‌تی خۆی له‌ده‌ستدا‌بو بۆیه په‌یوه‌ندی کرد به سه‌فیری ئەمریکا له ریباط.

(ریچارد پارکەر) به‌لێنی پیندا که ئەمریکا قبولی بکات.

یه‌کیک له وه‌کسه‌نه‌ی که شای هانده‌دا بۆ ئەوه‌ی له مه‌راکیش یان له میسر یان له ئه‌ردن بمینیته‌وه نه‌روات بۆ ئەمریکا (ئه‌رده‌شیر زاهدی) بو.

ئه‌رده‌شیر زاهدی چه‌ندین سال سه‌فیری ئێران بو له ئەمریکا، به‌هۆی په‌یوه‌ندی زۆر نزیکي له‌گه‌ل زۆربه‌ی به‌رپرسه ده‌وله‌تیه‌کانی هه‌ردوو حزبی ئەمریکا، دانیابوو که ئەمریکا بۆ پزگاربوونی گیانی ده‌سته‌به‌سه‌رکراوه‌کانی (دیپلوما‌تکاره‌کانی سه‌فاره‌تی ئەمریکا له تاران) شا ته‌سلیمی تاران ده‌کات!

من له هه‌ندیک له کتیبه میژوویییه‌کان که پاش که‌وتنی شا له ئێران و یان له ده‌ره‌وه‌ی ئێران بلاکرا‌بوونه‌وه بینیم ئەم نامۆزگاری و ناگادارکردنه‌وه‌یه‌ی ئه‌رده‌شیر زاهدی به هه‌له لیک‌دراوه‌ته‌وه. له‌م کتیبانه‌دا نوسرا‌بوو ئه‌رده‌شیر زاهری پینداگیری

ده کرد که محمد پهزا له ناوچه يه کی نزيك له ئيران بمينځته وه تاوه کو بتوانيت له ژير چاوديري پاريزگاری سی نای نهی و په ينتاگوندا بيت و هرکاتیک هه ليکی گونجاو هه لکه وت بېگه پښنه وه بو ئيران.

ته ناهت نوسه ريکی به ناوبانگی وه کو (ويليام شوکرس) یش له کتیبه به ناوبانگه کی خوی نه و نه گهری خستبوويه پروو و نوسیبووی بریاری زاهدی له سر نه وه بوو که له گه ل فرماندهی ده ریایي کمال الدین حبیب ئیلاهی بو پرويه پروبوونه وهی حکومتی تازه کار شتيک بکن.

نهم قسانه سه ره به ری هه موو درو و هه لیه سترون!

چونکه باوکی نه رده شیر زاهدی له کوده تاي ۱۹۵۳ پو ليکی سه ره کی هه بوو، ژماره يه ک له نوسه ره کان ويستيان نه رده شیر له گه ل باوکی ژهنرال فضل الله زاهدی به راورد بکن!

ژماره يه کيش که لایه نگری محمد پهزا بوون له راستیدا ناره زوی دلی خو یان ده خسته پروو.

کومه ليک له م نوسه رانه ش له خودی زاهدی پاره و خاویار و قالیان وه کو به رتیل وه رگرتبوو، بو نه وهی له کتیبه کانی خو یاندا به پیاویکی به هیز بیخه نه پروو که ده توانيت پی بخاته جیگه پنی باوکی خه ریکی کوده تايه که به شیوهی کوده تاي ۱۹۵۳ بو نه وهی محمد پهزا بگه پښنه وه بو سر ته ختی ده سه لات!

هه موو نهم قسانه به به لگه يه کی پروون و ناشکرا درو و هه لیه سترون.

نه رده شیر زاهدی پیاویکی خو شگوزهران بوو، بی شهر متر بیلیم، نه هلی پابواردن بوو!

هه ره له سه ره تاي سه ره لدانى تیکچون له ئيران زیانیا ریمان هه بوو نه وهی ده خسته پروو نه رده شیر زاهدی پاره کانی سه فاره تی ئيران له واشنتون به سودی شه خسی خوی هه لده گریت و زوریك له مولکو بینا کانی په یوه ست به ده وله تی ئيران له نه مریکا به سودی خوی ده فروشیت!

ئەردەشېر بەھۇي ئىقامە و مانەۋەي لە ئەمىرىكا و ناسراۋى لەگەل كەسانى بەھىزى
خاۋەن دەسلەت لە و لاتە، تەننەت باشتر لە محمد پەزا دەيزانى كە ئىدى ئەو
دەسلەتە بەرەو كۆتايى دەپرات.

ئەردەشېر زاھدى ھەموو تەمەنى لەژىر سىبەرى ناۋبانگى باوكيدا بىرە سەر.
پىيان دەوت مەندس ئەردەشېر زاھدى لەكاتىكا بەشى كشتوكالى زانكۆي يۇتاي بە
نيۋەچلى بەجىھىشت ھەرگىز نەيتوانى زانكۆش تەواۋ بىكات.

ئىمە دەمانزانى ئەردەشېر زاھدى بەكرىگىراۋى (سى ئاي ئەي) ۵. دانانىشى بۇ
سەفېرى ئىران لە ئەمىرىكا لەسەر داخۋازى ۋەزارەتى دەروەي ئەمىرىكا بوو و
ئەردەشېر زاھدىش لە سەردەمى مانەۋەي لە ئەمىرىكا لە دۇستان و نىزىكەكانى وىليام
راجەرز، رىچارد نىكسون، ھىنرى كىسنىجەر و جۇرالد فۇرد بوو.

كاتىك جىمى كارتەر ھەئبىردرا بۇ سەروكايەتى ئەمىرىكا، زاھدى لەبرى ئەۋەي بە
ئاگادارى حكومەتى ئىران بېرا بۇلاي بەپىرسانى ئەمىرىكا كەچى بەردەوام بە
تەلەگراف پەيامى دەنارد بۇ تاران و بۇچۈنى بەپىرسە ئەمىرىكەكانى دەدا بە
ۋەزارەتى دەروە.

ئەم گۇپرانكارىيەي زاھدى كە تاۋەكو پىشتەر لايەنگى ئەۋە بوو بەشىۋەيەكى توند
بەرامبەر خۇپىشاندەران بىنەۋە نىشانىدەدا كە لە واشنتۇندا كۆمەلئىك باس و خواست
ھەيە!

لە كۆتايى ئەو پۇزانەي كە لە مەراكىش بوۋىن ئەردەشېر لە پىرىكا لە ئەمىرىكاۋە
ھات بۇ مەراكىش و گىفتوگۆيەكى لەگەل فەرح و شا و مندا ئەنجامدا باسى ئەۋەي
كرد كە ھەرگىز نايىت محمد پەزا پى بختە ناۋ ئەمىرىكاۋە!

ئەردەشېر زاھدى كە خۇي بە دلسۆزى شا نىشان دەدا بەھەرشىۋەيەك بوو قەناعەتى
كرد بە محمد پەزا كە ھەرچى كردۋە نەيىت بۇ ئەمىرىكا!

زاھدى وتى بە محمد پەزا دىموكراتەكان ھەر لە سەردەمى جۇن ئىف كەنەدىۋە
لەگەل ئەۋدا دوژمن بوون و ئەو ئەگەرە بوونى ھەيە كە بۇ پزگار بوونى بارمەكان تۇ
تەسلىم بە ئىران بكن!

دواى پوښتني زاهدی محمد رەزا وتى به من: (فەرمانکراوه بهم پیاوه بچوکه تارهکو هەرچی کردوه ږنگری له ئیمه بکات سه فەر نه کهین بۆ ئەمریکا!)

محمد رەزا بۆ چاره سەر پښووستی به سه فەرکردن بوو بۆ ئەمریکا. له گه‌ل ئەوه شدا ده‌بیت ئاگاداری ئەوه‌ش بیت که ژيانی دووه‌می هه‌موومان له ئەمریکادا بوو.

نه‌وه خو‌شه‌و‌یسته‌کانم (رەزا، علی، رەزا، فرحناز و له‌یلا) له ئەمریکا بوون.

مولکه شه‌خسیه‌کانمان له ئەمریکا بوون. داراییه‌کانمان له ئەمریکا بوو. دۆسته‌کان و ئەندامه‌کانمان هه‌موو له ئەمریکا بوون. ئیستا ئەمریکا داواى لى ده‌کردین ب‌ه‌وین بۆ ئه‌رده‌ن یان له میسر و مه‌راکیشی هه‌ژار ب‌م‌ینینه‌وه!

محمد رەزا باوه‌ږی وابوو که ئەمریکه‌کان ناچارن ئەو قبول ب‌کن چونکه ئەگه‌ر ئەوه نه‌که‌ن پ‌یبه‌رانی پ‌و‌ژه‌ل‌اتی ناوه‌ر‌است و پ‌یبه‌رانی ول‌اتانی هاو‌په‌یمانی ئەمریکا ئیدی ده‌که‌ونه گومانه‌وه له‌به‌رامبه‌ر ئەو وه‌فاداریه‌ی که ئەمریکه‌کان هه‌یانه به‌رامبه‌ریان!

محمد رەزا ناوی مه‌لیک خالید و سولتان حسن و پاشای ئه‌رده‌ن (مه‌لیک حسین)ی بردو و وتی پ‌یش هه‌مووکه‌س ئەمانه له ئەمریکا د‌نسارد ده‌بنه‌وه. هه‌موو ب‌یر له‌وه ده‌که‌نه‌وه که ئەگه‌ر پرو‌داویکی هاوشیوه‌ی ئی‌ران پرو‌یدا ئیدی ئەمریکا ئەوان قبول ناکات.

ئیمه گویمان له قسه‌کانی محمد رەزا ده‌گرت و ب‌یده‌نگ داده‌نیشترین به‌بى ده‌ربرینی هیچ بۆچوونیک سه‌یرمان ده‌کرد!

محمد رەزا پ‌و‌ژه‌ به‌پ‌و‌ژه‌ هی‌زی م‌یشک و جه‌سته‌ی خو‌ی له‌ده‌ست ده‌دا.

له ژوره‌کانی هه‌ریه‌که‌ماندا رادیویه‌کی به‌ه‌یز له‌سه‌ر شه‌پ‌وله‌کانی ئی‌ران داگیرسا بوو.

کاتی‌ک که یه‌که‌مین هه‌والی په‌یوه‌ست به له‌س‌یداره‌دانه‌کانی شو‌ر‌ش گه‌یشته مه‌راکیش شا به‌ته‌واوی توشی شوک بوو. کچه‌که‌شم توشی ب‌یتاقه‌تی و نیگه‌رانی بوو.

رادیو به‌رده‌وام هه‌والیده‌دا که فل‌انه بنکه خو‌ی ته‌سلیم کرد، فل‌انه هی‌ز هه‌ستی به‌سه‌ردا گیرا، فل‌انه ئەفسه‌ر کوژرا و له‌م جو‌ره هه‌وال‌انه.

لەم کاتەدا (پۆژى ۱۴ فېبرۋەرى ۱۹۷۹) ھەوال گەيشت كە سەفارتى ئەمريكا ھيرشى كراوتە سەر و ولييام سوليوان سەفيري ئەمريكا و كارمەندەكانى بە بارمتە گيراون.

ھيرش بۆ سەفارت لە پۆژى (سنت قانتين) ئەجامدرا كە يەكئىك بوو لە جەژنە مەزھەببەكانى ئەمريكا.

رادىۆى تاران بەردەوام ئەوھى دەخستەپروو كە: (ئەمە دەنگى شوپوشى ئيرانە!) ھەوالى دژ و ناكۆكى دەدا.

سەرچاوهى زانيارەكانى ئىمەش بەردەوام ھەوالى دژ و پيچەوانەيان دەدا. لەسەر بنەماى ھەندىك لە ھەوالەكان ئەوانەى كە ھيرشيان كردبوويه سەر سەفارت سەر بە چەپگەراكان بوون. كۆمەلئىكىش ھەواليان دەدا كە شاھپور بەختياريش لەگەل ساليوان دەستگير كراو و گوازراو تەوہ بۆ قوتابخانەيەك لە مەيدانى ژالە (كە ناوھەندى كاتى پيپەرانى شوپوش بوو)!

لەسەر بنەماى ھەوالىكى ديكە، ساليوان لە كاتى ھيرشدا لە سەفارت نەبووہ و بۆ ئازادى ديپلوماتەكان پويشتوہ بۆلای مهندس مەدى بازركان بۆ ئەوھى بارمتەكراوہكان ئازاد بكەن!

ھەموو پۆژىك ئىمە ئەم جۆرە ھەوالە ناخۆشانەمان پى دەگەيشت. سەرەپاى ھەموو ئەم ھەوالە ناخۆشانە ئەمريكەكانيش باسى ئەوھيان دەكرد كە پەيوەندى سياسى خۆمان لەگەل دەولەتى تازەى ئيراندا دەپاريزين! ھيرشكردنە سەر سەفارتىك لە عورفى سياسيدا چ مانايەكى ھەيە؟ ھەندىكجار تەنھا لەبەر ئەجامدانى خويشاندانئىك لەبەرامبەر سەفارتىك پەيوەندى نيوان دوو ولات دەپچرئت!

سايروس قينس خۆى ئەوھى خستەپروو كە داگيركردنى سەفارتى ئەمريكا نايئتە ھۆى پچراندنى پەيوەندى يان دروستبوونى قەيرانئىك لە نيوان ئەمريكا و ئيران! ئەم شىوازى پرووبەرووبوونەوھى ئەمريكيانە لەگەل داگيركردنى سەفارتەكەياندا محمد پەزاي توشى شۆك كردبوو. ئيدى دۇنيا بوو ئەمريكەكان پزئيمەكەيان كۆتايى پيھيناوہ!

هەندىك لە ئىرانىيەكان كە لەگەڵ ئىمەدا ھاتببون بۇ مىسر و مەراكىش، بۇ خىزان و خانەوادەكانىيان ئاراميان لى پرابوو و ئاگادارى چارەنوسى خىزانەكانىيان نەببون. پوژىكىيان سەرھەنگ معزى (فروكەوانى فروكەكەى شا) ھات بۆلای محمد پەزا و داواى كرد بگەپىتەوہ بۇ ئىران.

كارمەندەكانى فروكەكەش وتيان بىتاقەتىن لە بى ھەوالى خىزانەكانمان. محمد پەزا فەرمانىدا پارەى تەواويان پى بدرىت بۇ ئەوہى بە ئاسودەى لەسەر خواستى خويان بگەپىتەوہ بۇ ئىران.

فروكەوان معزى و سى كەس لە ھاوكارەكانى ھەموو پىكەوہ پەنجا ھەزار دۆلارىيان وەرگرت و گەپانەوہ بۇ ئىران.

(سەرھەنگ معزى دواتر چووہ ناو گروپى شوپشگىپرى مجاھىدىنى خەلق و لە ھەنگاويكى لەناكاوانەدا مەسعود پەجەوى و ئەبوالحسن بنى صدرى لە تارانەوہ بەرەو پارىس برد!)

كاتىك معزى و خزمەتكارەكان فروكەيان دەويست بۇ ئەوہى بگەپىتەوہ ھەندىك لە كەسانى دەوروبەرى محمد پەزا وتيان ئەو فروكە تايبەتە مەگەپىنەرەوہ بۇ ئىران چونكە نرخى فروكەكە بەلايەنى كەمەوہ نزيكەى ۲۵ مليون دۆلارە. محمد پەزا وتى: (من چەتە نيم فروكەى ھىزى ئاسمانى ئىران پرفىنم. من بە سەدان مليون دۆلار شتى بەنرخى شەخسىم لە كووشكەكاندا بەجىھىشتوہ و لەگەل خومدا نەمەيناوہ. ئىستا پاست نىہ ئەم فروكەىە نەگەپىنمەوہ و بىيانويك بدم بەدەستەوہ بۇ دوژمنەكانم كە من بە دز و پىگر لەقەلەم بەدن و لەلايەكى دىكەشەوہ دەولەتى تازەى ئىران دەتوانىت شكات بكات و دەست بگرن بەسەر فروكەكەدا.)

محمد پەزا دەوروبەرەكەى ھاندەدا بەجىبھىلن و بپون بەشوين ژيانى خوياندا. بەم شىوہىە لەماوہى چەند پوژىكدا ژمارەى كەسانى دەوروبەرى محمد پەزا بەتەواوى كەمى كرد.

ئەوہى محمد پەزای نىگەران و بىتاقەت دەكرد دەستبلاوى و پرابوردنەكانى ئەوكەسانە بوو كە لەگەلىدا بوون.

ئەوان ھەرچىكىيان بوىستايە دەيانكرد و پارەكەيان لەسەر حسابى محمد پەزا دەدا.

وہ سہلی حسابی میوانیہ کی کوشکے رازوہ کی مامونیہ بۆ مہ سہرہ فی
دہوروبہرہ کی شا لہ ماوہی ئہو چہند پۆژہ کہ مہی کہ لہوی بووین ژمارہیہ کی
خہیالی بوو کہ خہرجیہ کی ہای ۲۰۰ ہزار دۆلار بوو!

فرۆکہ وان معزی و کامبیز ناتابی، کوپی ئہبو الفتح ناتابی (میرشکار شا)، پۆژی
سی جار ئہو ژنانہ یان بانگہیشت دہکرد بۆ ژورہ کانیاں کہ ماسا جیان دہکرد، پارہی
ماسا جہ کہ شیان دہبوو محمد رہزا بیدات!

ہندیک لہ ہاوپیکان بہ رادہیہ کی بی مانابوون، تہنانت ئہو پارہ زۆرہی کہ لہ
قومارخانہ کی مامونیہ دۆراندیان خستیانہ سہر حسابہ کی محمد رہزا!

سہرہ پای ئہوہش، ہہموو پۆژیک ژمارہی سوالکەرہکانی بہر دہرگای شا زۆرتہر
دہبوون! یہکیک بۆ چارہ سہری کوپرہ کی کہ لہئہمریکا مابوویہوہ داوای ۵۰ ہزار
دۆلاری دہکرد. یہکیک بۆ ناردنی پارہ بۆ ئیران پارہی پیویستبوو پینداگیری لہ سہر
ئہوہ دہکرد کہ خیزانہ کی ہیچ پارہ و خہرجی نیہ. ئہوہش دیار بوو کہ ہہموویان
دہیانہ ویت محمد رہزا بدۆشن.

شا ئاویکی پاکی کرد بہدہست ہہموویاندا و وتی: (ئیمہ ئیستا دوورخراوینہ تہوہ
ہیچ پارہیہ کم نیہ پیتان بدہم. ئہگہر ہہرکس دہتوانیت خہرجی خوئی دہربینیت
دہتوانیت لہگہ لماندا بمینیتہوہ. ئیدی باشترہ بگہرینہوہ بۆ ئیران!)

پاش ئہوہی کہ ئیدی محمد رہزا بہ راشکاوانہ ہہموویانی جواب کرد بہ خیرای
دہوروبہرمان چۆل بوو!

دہرکہوت کہ تاوہکو ئیستا پہیوہندی ئہو خہلکہ لہگہل خیزانی پہلہوہی لہ بہر
چی بووہ!

تہنانت کامبیز ناتابای کہ خزمی محمد رہزا بوو ئہوی بہ جیہیشت و پۆیشت بۆ
ئہمریکا. محمد رہزا لہ پۆژی ۲۲ فیبریوہری خوئی تہلہ فۆنی کرد بۆ پارکەر سہفیری
گہورہی ئہمریکا لہ مہراکیش و وتی: (حہزدہ کہم ہہرچی زووترہ بہرۆم بۆ ئہمریکا!)

سہفیر وتی ہیشتا ہہفتہیہک بہ سہر ہیرشی شوپشگنیرہکان بۆ سہر سہفارہتی
ئہمریکا لہ تاران تی نہ پہریوہ بۆیہ لہم کاتہدا پۆیشتنی شا بۆ ئہمریکا لہ بہرژوہندی
ئہمریکادا نیہ.

محمد رەزا بە توپرى تەلەفۇنكەكى داخستەوہ و ئەم جارە تەلەفۇنى كرد بۇ كەسىك
لە واشنتون دى-سى بەلام ھەرگىز ناوہكەكى پى نەوتىن. ئىمە دەمانزانى كە يەككىك لەو
شەخسانە دىقىد راكلەرى سەرمایەدارى گەورەى ئەمريكايە.

(برژىنسكى)يش يەككىكى دىكە بوو لەو كەسانەى كە بەردەوام لەو ماوہىەدا بە
تەلەفۇنى لەگەل محمد رەزادا قسە و باسى ھەبوو. زىگنىو برژىنسكى لەچاۋ
بەرپرسەكانى دىكەى ئەمريكا كەسىكى راشكاوانەتر و بى پەردەتر بوو. وەكو خۇمان
دەلىلن ئەھلى پىچ و پەنا و مەسەلە شارەنەوہ نەبوو.

وتى بە محمد رەزا: (سەرۆك كارتەر حەز ناكات بىت بۇ ئەمريكا!)

برژىنسكى و راكلەر فشاريان دروستكرد بۇ سەرۆك تاوہكو لە ئەمريكا قبولى
بكات سەرۆكىش وتبووى: (خۇشا نايت بۇ ئەمريكا بۇ يارى تىنس، ئەمريكىەكانى
ئىران لەسەر ئەو دەكوژىن و بەبارمەتە دەگىرىن!)

دەبىت ئەوہ بلىم كە پەيوەندى شا لەگەل جىمى كارتەر ھەمىشە خراب و
تىكچووبوو.

محمد رەزا لە ھەلبژاردنى سەرۆكايەتى كۆمارى ئەمريكا پشتىوانى منافەسەكەى
جىمى كارتەرى دەكرد واتە (جرالد فۇرد).

محمد رەزا ھەمىشە كۆمارىخوازەكانى بەلاوہ پەسەند بوو تاوہكو
دىموكراتخوازەكان. پاش ھەلبژاردنى جىمى كارتەر بۇ سەرۆكايەتى ئەمريكا، شا و
كچەكەم (فەرەح) بە سەردانىكى رەسمى (لە نۇفەمبەرى سالى ۱۹۷۷) بانگھىشت
كران بۇ واشنتون.

جىمى كارتەر لەم سەفەرەدا وتبووى بە محمد رەزا و كچەكەم: (سەردەمى
پشتىوانى بى چەندوچونى ئەمريكا لە سەلتەنتى ئىران تەواوبووہ و ئەگەر شا
دەيويت بەردەوام جىگەى پشتىوانى ئەمريكا بىت دەبىت چاۋبخشىنىتەرە بە
سىياسەتە سەركوتكارەكانى خۇى و چالاكىەكانى ساواك سنوردار بكات!)

لەم سەفەرەدا، خەلكىكى زۆر بەرامبەر كۆشكى سىپى خۇپىشاندانىان لە دژى شا و
فەرەح كرد و تەماتە و پەتاتەبارانىشىان كردن. پولىسەكان بۇ بلاۋەپىكردنى
خۇپىشاندەرەكان گازى فرمىسك رىژيان بەكارھىنا و ئەو گازە بووہ ھۇى سوتانەوہى

چاوی شا که هه مووکهس ئەو پۆژه وینەى محمد رەزایان بە چاوی فرمیسکاویەوہ
بینی!

من دووجار فرمیسکی محمد رەزام بینیوہ. جارێکیان لەو مەراسیمی پێشوازیەى
کارتەردا لە محمد رەزا لە بەردەم کۆشکی سپی و جارێکیش لە کاتی چوونە دەرەوہى
شا لە ئێران!

محمد رەزا دەبوت ئەم خۆپیشاندانە خودی دەولەتى ئەمریکا پێکیخستوہ تاوہکو
بیخاتە ژێر فشارەوہ.

پاش گەرانەوہى ئەم سەفەرە، محمد رەزا فەرمانیدا کۆمەڵێک لە سیاسییەکان نازاد
بکریڤ و ھەر وەش بوو ھۆی ئەوہى خەڵکی ئەوئەندەى دیکە سوربوون لەسەر نازادى
زیاتر و داواى زیاتریان دەکرد!

ساى ۱۹۷۹ بوو مەلیک حسنى دووہم بى پەردە پى وتى دەبیت ھەرچى زووتر بى
لە شوینىكى تازە بکەنەوہ چونکە لە تاران خۆپیشاندان لەدژم ئەنجامدراوہ و خەڵکی
ئێران من نەک بە میواندارىک بەلکو بە خیانەتکارىک دەزانن لەبەرامبەر ئەوہى کە
میوانداریم کردوہ!

کچەکەم (فەرەح) پێشنىارى کرد بو محمد رەزا بو ئەوہى بپۆین بو ئەرەدن چونکە
مەلیک حسین دۆستىكى دىرىن بوو و لەگەل ئەوہدا حکومەتىكى بەھىزىشى ھەبوو!
شا وتى: (سودى ئەم کارە چىە! مەلیک حسىنىش دواى چەند پۆژىک داواى
لېبورمان لى دەکات!)

شا تەلەفونىكى کرد بو ئەرەدەشیر زاھدى و داواى لى کرد شوینىكى نارامى بو
بدۆزىتەوہ بو ئەوہى ژيانى تىدا بەسەر بەرىت. ئەرەدەشیر زاھدى وەلامى داىوہ کە
خۆى لەگەل (دیقىد نارۆن) ئەندامى ئەنجومەنى ناسایشى نەتەوہى ئەمریکا قسەى
کردوہ و (نارۆن) پى وتوہ لەکاتى ھاتنى شا بو ئەمریکا لەوانەى ئەمریکىەکانى
نىشتەجىنى ئێران بە بارمتە بگىرىڤ یان بکوژرىڤ!

ئیمە قیلاىەکی رازاوہمان لە سورتا (لە سین مۆرىتسى -سویسرا) ھەبوو، فەرەح
پێشنىارى کرد بپۆین بو سویسرا.

شا ئەم پېشنياره‌ی قبول کرد، چونکه له سويسرا داراييه‌کی زورمان هه‌بوو و بهرپرسانی سويسراش پېشینه‌یه‌کی دۆستايه‌تی زور کۆنيان له‌گه‌ل شادا هه‌بوو.

هیچکەس وایری نەدەکردەوێه که سويسره‌کان خواسته‌که‌ی شا په‌فز بکه‌نه‌وه.

راگه‌یه‌نرا بوو به نهرده‌شیر زاهدی به‌بی دواکه‌وتن هه‌موو که‌لویه‌ی سه‌فه‌ره‌که‌مان بۆ سويسرا بۆ فه‌راهه‌م بکات. به‌لام بۆ به‌يانیه‌که‌ی ته‌له‌فۆنیکی کرد و وتی بهرپرسانی سويسرا به‌پێزانه داواکاریه‌که‌یان په‌فزکردینه‌وه و وتویانه له ئێراندا به‌رژه‌وه‌ندی زۆریان هه‌یه و ئاماده‌نین ئەم به‌رژه‌وه‌ندیانه‌یان له‌به‌رخاتری سه‌فه‌ریکی شا بۆ سويسرا بخه‌نه مه‌ترسیه‌وه!

سويسرای بازرگان نهده‌ويست به‌رژه‌وه‌ندی نه‌وتی ولاته‌که‌ی بخاته مه‌ترسیه‌وه له‌به‌ر خاتری پاشايه‌کی لا‌براو.

کاتیك هه‌موومان له سويسرا ناویند بووین، که‌وتینه‌ بیری به‌ریتانیا.

به‌ریتانیه‌کان هه‌ر له‌ کۆنه‌وه و له‌سه‌رده‌مه جۆراوجۆره‌کانه‌وه له‌گه‌ل ئێراندا په‌یوه‌ندیکی نزیکیان هه‌بووه.

به‌ریتانیا له‌ ماوه‌ی حکومه‌ته‌که‌ی محمد په‌زادا به‌هۆی بازرگانیه‌ نه‌وتیه‌کان و چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نیه‌کانیه‌وه قازانجیکی زۆریان ده‌سته‌که‌وتبوو و ئیستاش محمد په‌زا چاوه‌پروانی ئەوه‌ بوو به‌ریتانیا هاوپه‌یمانیك و هاوڕێکی کۆنی خۆیان قبول بکه‌ن و جینگه‌ی بکه‌نه‌وه.

محمد په‌زا له‌ باشوری به‌ریتانیا خاوه‌نی مولکیکی گه‌وره‌ بوو که‌ چه‌ند سالیك پېشتر کړی‌بووی، ئەو مولکانه‌ ده‌گه‌رانه‌وه بۆ سه‌ده‌می فیکتۆریا^۱.

محمد په‌زا، به‌هۆی پینداگیری هه‌موومانه‌وه بۆ ئەوه‌ی داوا بکات له‌ به‌ریتانیا رینگه‌مان بکه‌نه‌وه، وتی ئەم ناپیاوانه‌ بوون، بوونه‌ هۆکاری که‌وتنی ئیمه‌ ئیستا چون‌ بتوانم دووباره‌ په‌نایان بۆ به‌رمه‌وه؟ هه‌ر ئەمانه‌ش بوون باوکمیان له‌ ولات ده‌ربه‌ده‌ر کرد!

---

^۱ - ئەم مولکه‌ ناوی (ئستیل مانس) بوو له‌ ویلايه‌تی (ساری) له‌ باشوری له‌ندن و یه‌کیکبوو له‌ کینگه‌ گه‌وره‌کانی په‌روه‌رده‌کردنی ئەسپ له‌ به‌ریتانیا و زور به‌نرخ بوو. له‌ناو ئەو کینگه‌یه‌شدا کۆشکیکی رازاوه‌ و گه‌وره‌ی سه‌رده‌می شارنه‌ فیکتۆریا هه‌بوو.

فهرح که گهنجی و ههرزهکانی خوئی له فهره‌نسا به‌سه‌ر بردبوو. (ئیس‌تاش ههر له فهره‌نسا دهژی) پیشنیاری کرد برۆین بو فهره‌نسا.

به‌لام شا وتی له دانیشتنی گوادلوپ (ژی‌سکارستن) یه‌که‌مین ریبه‌ری پوژئاوا بوو که خیانه‌تنی لی کردم و پیشنیاری ئه‌وه‌ی کرد که ده‌بی‌ت پوژئاوا پشت له ده‌وله‌تی شا بکات!

(دواتر جیمی کارته‌ر له کتیبی یاده‌وه‌ریه‌کانی نوسی له گوادلوپ من له‌ناو ریبه‌ره‌کانی جیهانی پوژئاوا پشتیوانیکی که‌می شاهنشای ئیرانم کرد. پیش هه‌موو‌که‌س ژیسکارستن بوو که باوه‌ریکی ته‌واوی به‌وه‌ هه‌بوو که ده‌بی‌ت شا پروات!) دواتر پروداویک پرویدا که بو‌چوونه‌که‌ی محمد ره‌زای سه‌لماندا. فهره‌نسیه‌کان نه‌ک ههر ناماده‌نه‌بوون ئیمه قبول بکه‌ن به‌لکو داواشیان لی کردین هه‌رچی زوه‌ خاکی مه‌راکیشیش به‌جیبه‌ئیلین تاوه‌کو پیگه‌ی سو‌لتان حسن (هاوپه‌یمانی ئه‌وان)‌یش نه‌که‌ویته مه‌ترسیه‌وه!

(کینت دوماران‌ش) سه‌روکی (سدس) (ده‌زگای نه‌ینی فهره‌نسا) هات بو مه‌راکیش. سه‌ره‌تا سه‌ردانیکی سو‌لتان حسنی دووه‌می (پاشای مه‌راکیشی) کرد که ئیمه نه‌مانزانی ناوه‌روکی گفتوگو‌که‌یان چی بوو، به‌لام گومانمان ده‌برد له‌باره‌ی مانه‌وه‌ی شا و پروداوه‌کانی ئیرانه‌وه‌ بووی‌ت.

پاشان هات بو‌لای محمد ره‌زا و به‌ ده‌ربرینیکی توند و ناشیرینه‌تی به‌ محمد ره‌زا: (حکومه‌تی ئیران تیرۆستی بو‌ دزینی خیزانی شا نارده‌وه‌ بو مه‌راکیش تاوه‌کو له‌گه‌ل شادا بیگو‌رپه‌وه‌؟)

محمد ره‌زا وه‌لامی دوماران‌شی نه‌دایه‌وه‌ به‌لام پروی کرده‌ یه‌کیک له‌ نه‌ندامه‌کانی وه‌زاره‌تی ده‌ره‌وه‌ی فهره‌نسا، که له‌گه‌ل دوماران‌شدا هاتبوو وتی: (له‌ماوه‌ی دوو تا سی هه‌فته‌ی ناینده مه‌راکیش به‌جیده‌هینم. پاشان به‌بی خواحافیزی ژوره‌که‌ی دوماران‌شی به‌جیه‌نشت.)

مانگی ئه‌پریل بوو سایروس فینس به‌ ته‌واوی جوابی کردین و وتی: (له به‌رزه‌وه‌ندی ویلايه‌ته یه‌گرتوه‌کانی ئه‌مریکادا نیه بین بو ئه‌و ولاته‌!)

واباس دھکرا هیچ ولاتیک نامادہ نہبوو نیمہ قبول بکات. جیہان بہو گہورہییہ شونینیک نہبوو نیمہ بہو بچوکییہ جینگہ بکاتہوہ. لہہمووشی گالتہجاریتر نہوہ بوو کہ لہ زوربہی ناوچہکانی جیہاندا مولکو مائی شہخسیمان ہہبوو و لہپوانگہی یاسای نیودہولہتیشہوہ دہمانتوانی برؤین بوئو ولاتانہی کہ مولک و مائی خۆمان ہہبوو!

لہبارہی (کنت دوماراناش) دہبیئت نہوہ بلیم کہ نہو لہ ہاورپی کونہکانی محمد رہزا بوو. (کنت دوماراناش) بہو شیوہییہی کہ محد رہزا دہیوت، پیشتر یہکیک بوو لہ راویژکارہ پلہ بہرزہکانی ساواکی ئیران و موچہییہکی زوریشی لہ ساواک و ہردہگرت. کنت دوماراناش یہکہمین کہس بوو پاش ہاتنہ سہر حوکمی جیمی کارتہر لہ ئەمریکا وتبووی بہ محمد رہزا: (نہم پیاوہ بچوکہ زور مصیبہتہ!)

نیمہ داوتر زور درہنگ تیگہیشتین لہ گوپانی ژیسکاردستن و کنت دوماراناش و پشت بہردانی فہرہنسا لہ محمد رہزا.

چونکہ ہہندیک لہ سہرانی شورشی ئیران لہگہل فہرہنسیہکاندا پەیوہندیکی زور کۆن و دیرینیان ہہبوو.

کہسانی وھکو (نہبوالحسن بنی صدر) و صادق قطب زادہ لہکاتی کونفراسی گوادلوپ لہ سالی ۱۹۷۸ لہ پشت ژوری کونفراسہکہوہ چاوپری بوون تاوہکو ژیسکاردستن بیئتہ دہرہوہ و دہرئہنجامی دانیشتنہکہیان پی بلیئت!

دواتر (نہبوالحسن بنی صدر)، پاش ہلہاتنی بو پاریس لہ چاوپیکہوتنیکدا لہگہل کچہکہم، نہوہی خستہپروو کہ فہرہنسیہکانیش دہستیان ہہبوو لہ کہوتنی شا دا. دہبیئت نہوہ بلیم رۆژگار یاری سہیری ہہیہ. نیستا، یہکہمین سہرۆک کۆماری ئیران، نہبو الحسن صدر، یہکیک لہ ہاورپی نزیکہکانی کچہکہم (فہرح) و مالہکانیان کہ لہلایہن پولیس و بہرپرسیانی ئاسایشیہوہ، بہتوندی چاودیتری دہکرین لہ نزیکہ مائی یہکترہوہیہ.

رۆژنکیان ہہوالیان پیداین کہ بہرینز پارکەر، سہفیری ئەمریکا، لہ رباط دہیہویئت بیئت بو دیداری شا.

محمد رہزا، لہ کتیبخانہی کۆشکہدہا پیشوازی لہ پارکەر کرد.

كچەكەشم فەرەح لەم دیدارەدا لەگەڵیاندا بوو. وەكو فەرەح دەیگەراندەوه پاش گەیشتنی پارکەر بۆلای شا بەبێ پێشەکی پۆیشتووتە سەر ئەسلی بابەت و پێی وتو: (جەنابی شا دەبێت واز لەو بیرکردنەوه بەهێنیت کە بپۆیت بۆ ئەمریکا، بۆیە دەبێت بپۆیت بۆ یەکیك لە ولاتانی ئەمریکای باشور یان ئەفریقا!)

محمد پەزا بەپراستی زۆر خراپ تێکشکا بوو، زۆر بێتاقەتانه داوای کرد لە سەفیر پارکەر بەلایەنی کەمەوه ئیشتیک بکات کە لەگەڵ خێزانەکە ی بپۆن بۆ مەکسیک!
محمد پەزا وتی لە ئەفریقا یادەوهری تالی هیه، چونکە باوکی (پەزاشا) سەرەدمی دورکەوتنەوهی خۆی لە ئەفریقادا گوزەراند و لە ئەفریقای باشوریش کۆچی داوایی کرد.

محمد پەزا وتی لەبەر ئەوه مەکسیک هەلەبژێریت چونکە نزیکە لە ویلايەتە یەگرتوکانی ئەمریکاوه و دەتوانیت لەوێوه پەيوەندی هەبیت لەگەڵ خزمەکانیدا.
(لەم کاتەدا شارژنی دایک (تاج الملوك) زۆر نەخۆش بوو لە پورلی هیلز لە کۆشکەکە ی ئەشرف دەژیا.)

سەفیر پارکەر کە بە ناشکرا کەوتە ژێر کاریگەری رۆحیەتی شکاو و جەستە ی لاوازی محمد پەزاوه بە داخ و پەراژەوه وتی: (هەولەدەم ئەم خواستەت بگەیهنمە بەرپرسەکانی واشنتۆن و قەناعەتیان پێ بکەم!)

دواتر، پارکەر لە یاداشتەکانیدا نوسی: (کاتیك محمد پەزام بەجیھێشت بەپراستی هەستم بەشەرم دەکرد کە ئەمریکا بەو شیۆه یە هەلسوکەوت لەگەڵ هاوپەیمانیک ی خۆیدا دەکات. ئەم پیاوه ئەو شایە بوو کە بە شیۆه یەکی راستگۆیانە زیاتر لە سی دەیه خزمەتی بە بەرژەوهندی دایکی پۆژەهلای ناهەراست کرد!)

(ئەبو الحسن بنی صدر)، یەکەمین سەرۆک کۆماری ئێران، پاش کەوتنی دەسلایتی شا و حکومەتی سەلتەنەتی کە ئیستا لە پاریس دراوسینی کچەکەم فەرەحە و شانازی بە هاوپێیەتی فەرەحی کچمەوه دەکات لەیەکیك لە دیدارەکانی لەگەڵ کچەکەمدا وتبووی: (کاتیك کە شا لە میسر و مەراکیش بوو ئیمە پێشنیارمان کرد بۆ ئەمریکا کە شا قبول بکات. سەفیر سولیوان (سەفیری ئەمریکا لە تاران) چەندجاریك ئەو پرسە

مروّۋ دۆستانەى خستەپوو و وتى: (شا بۇ نەشتەرگەرتكى پزىشكى پىويستى بە سەفەرکردنە بۇ ئەمىرىكا).

ئىمە كە نەماندەويست لە پەيوەندى ئىران و ئەمىرىكا دا ھىچ قەيرانىك پروبىدات و پروداوى چاۋەپوان نەكراۋ لە ولاتدا دروست بىت، وتمان بە سوليوان تاۋەكو ئەوكاتەى كە دەكرىت و پىويستە سەفەرگەى محمد رەزا بۇ ئەمىرىكا دوا بخەن و لەبەرامبەرىشدا ژمارەى ئەمىرىكەكانى نىشتە جىنى ئىران كەم بەكەنەۋە.

ئىمە زانىارى ئەۋەمان ھەبوو توندپەۋە ئىسلامىيەكان ئەۋ مەبەستەيان ھەبوو لەكاتى سەفەرى شا بۇ ئەمىرىكا ژمارەيەك لە ئەمىرىكەكان بە بارمتە بگرن و دواتر ئەم بارتمانە بگۆرنەۋە بە شا.

ئىمە لە سەفەرەتى ئەمىرىكا گروپىكى چەكدارمان جىگىر كرد سەروكايەتەكەى سپىردابوو بە كەسىك بە ناۋى (ماشاللا قصاب) و جىگرەكەشى كەسىك بوو بە ناۋى (بشارتى).

ماشاللا قصاب و بشارتى وگروپە چەكدارەكەى بەرپرسى پاراستنى سەفەرەتى ئەمىرىكا و دىبلوماتەكانى بوون. شوئىنى جىگىر بوونى ئەم چەكدارانەش لە ناۋ سەفەرەتى ئەمىرىكا بوو.

ئىمە پىشېبىنى ئەۋەمان دەكرد ئەگەر شا بېروات بۇ ئەمىرىكا گروپە چەپرەۋەكان لەم ھەلە سود ۋەردەگرن و بەدەستېردن بۇ كردارى دژە ئەمىرىكى، ئىران و ئەمىرىكا پوۋبەپوۋى يەكتر دەكەنەۋە. بەلام ھەرگىز باۋەپمان نەدەكرد كە بەرەيەك لە خودى حكومت بۇ خستنى دەۋلەتى بازركان كردارىكى لەم شىۋەيە ئەنجام بدات.

سەفەر سوليوان سوپاسى ئەۋ پىشېبىنەى كرد بۇ ئەۋ دەۋلەتە شوپشگىپرە و بەئىنىدا تاۋەكو ئەۋ شوئىنەى كە دەتوانىت ھەۋلېدات سەفەرى شا بۇ ئەمىرىكا دوابخات و بۇ ئەنجامدانى ئەۋ سەفەرە كىشە و بىانو دروست بكات.

لەم كاتەشدا دەۋلەتى كاتى (مەند مەدى بازركان) بە ھەۋلداىكى زۆر توانى ھەزاران پراۋىژكارى سەربازى ئەمىرىكى و ئەمىرىكەكانى نىشتە جىنى ئىران و خىزانەكانىان لە ولات بېنە دەرەۋە.

زۆرىك لهم ئەمريكىيانه تەنانهت فرىيائى ئەوۋە نەكەۋتن كەلۈپەلى مائەكانىشىيان بىبەن
لەگەل خۇياندا. بۇيە پىيوستىيەكانى ژيان و تەنانهت سەيارەكانىشىيان لە ئىراندا
بەجىيەشت و ھەلھاتن.

تەنانهت سەفەر سولويان داۋاي لە ۋەزارەتى دەرەۋەي ئەمريكا كىرد بۇ ئەۋەي
دىبلۇماتە ئەمريكىيەكان بۇ ماۋەيەكى كورتىش بىت لە ئىران بچنە دەرەۋە. بەلام
ۋەزارەت تەنھا رەزامەندى بۇ دەرچوونى سەفەرى گەۋرە و ژمارەيەك لە ئەندامەكان
دەرکرد و ئاستى پەيوەندىيەكەي بۇ ئاستىكى زۆر نزم كىردەۋە.

دەبىت ئەۋە بلىم محمد رەزا زۆر گرنگى بەم مەسەلەيە نەدەدا و نەيدەۋىست بىر لە
پىرسى پەيوەست بە ئاسايشى گىيانى ھاۋلاتىيانى ئەمريكاي نىشتەجىي ئىران
بكاتەۋە.

محمد رەزا دەبوت: (تەنانهت ئەگەر بۇچوونى ئەمريكىيەكانىش لەم بارەيەۋە راست
بىت، نابىت ئەمريكا ئىمە بۇ ئەۋەي گىيانى چەند ئەمريكىيەك لە مەترسىدايە قبول
نەكات!

من لە جەنگى (ظفار) بە مەبەستى پاراستنى ئاسايشى دەمى كەنداۋى عەرەب و
تىپەپىنى نەوت بەرەۋ ئەمريكا گىيانى ئىرانىيەكانم خستە مەترسىيەۋە و سەربازە
ئىرانىيەكانم نارد بۇ شەپرى شوپرگىرەكانى ظفار تاۋەكو بەرژەۋەندى ئەمريكا و جىھانى
پوژئاۋا بپارىزن. ئىستا ئەمريكىيەكان ئەو حەقەيان نىيە كە گرنگى بدەن بە من
لەبەرامبەر پاراستنى گىيانى چەند ئەمريكىكى بى نرخذدا و بۇ ئەۋ مەبەستە
دەيانەۋىت پىگە لە من بگرن!

ئەۋ كەسانەي بە تەلەفۇن لە مەراكىش پوژانە لەگەل شادا قسەيان دەكرد (صدام
حسین) سەرۆك كۆمارى عىراق، مەلىك حسين پاشاي ئەردەن، سادات سەرۆك كۆمارى
مىسىر، دىقىد راکفلەر، نىلسۇن راکفلەر (جىگىرى سەرۆك كۆمارى ئەمريكا و
سەرمایەدارى بەناۋبانگ)، فرانك سىناترا (ھونەرماندى بەناۋبانگى جان)، ھىنرى
كىسنجەر (ۋەزىرى دەرەۋەي پىشۋوى ئەمريكا)، مارگرىت تاچەر (كاندىدى حزبى
پارىگارى بەرىتانىا بۇ سەرۆك ۋەزىران) محمد زاھر شا (پاشاي لابراۋى ئەفغانىستان)
مەلىك خالىد (پاشاي ئەۋ كاتەي عەربىستان) و ژمارەيەكى دىكە كە ھەموو ئەۋانە

پشتیوانی خوځیان بؤ دهرده بېری و ههولیانده دا دلنه وای شا بده نه وه به وهی که
پشتیوانی ده که ن.

(فرانک سیناترا) له یه کیك له په یوه نډیه ته له فوننه کانی خوځی له گه ل شا وتی قیلا
شه خسیه که ی خوځم ناماده کردوه بؤ میوانداری کردنت.

هرچی زورتر له دهره وهی ولات ده ماینه وه، ماوه و نیوانی محمد په زا و تاج و
تهخته که ی زورتر ده بوو، نه مه ش شتیك نه بوو که مه لیک حسنی دووم نه توانیت
پیشبینی بکات.

به هه حال، میوانداری کوتایي هات و مه لیک حسن پوژنیکیان زور به ریزانه شای له
ولات کرده دهره وه!

بوچی به ریزانه؟ عه رزت بکه م.

پوژنیکیان به یانی هیشتا نانی به یانیمان ته و او نه کردبوو که سه روکی ته شریفاتی
کوڅکی سه لته نه تی مه راکیش له پریکدا و به بی زانیاری پیشوو هات بؤ دیداری شا و
هر له سر نه و میزه ی که نانمان ده خوارد دانیشنت و وتی به محمد په زا: (جه نابی
مه لیک حسنی دووم ناگاداری نه وه ن که جه نابتان حه ز ده که ن نه م ولاته به جیبه یلن!
بؤ نه م مه به سته جه نابیان فرۆکه تایبه ته که ی خوځی ناماده کردوه بؤ نه وهی جه نابتان
به یانی نه م ولاته به جیبه یلن!)

پاشان به بی نه وهی چاوه پروانی وه لأمی شا بینت نیوه چه مانه وه یه ک چه میه وه و له
ته لاره که چوه دهره وه!

محمد په زا، پاروکه له قورگیدا وه ستا. به توپه ییه وه چه قو و چنگاله که ی به توندی
کیشا به قاپه که ی به رده میدا و وتی: (نه م پیاره بچوکه تاوه کو دوینی بوو ده یوت:
جه نابی حه زه تی شا! و نه م پو ده لیت: (جه ناب عالی!) ده بینت به یانی بپوین نه گه رنا
که س نازانیت چیمان به سر دیت!)

پیویسته نه وه پوون بکه مه وه که دهر بپینی وشه ی (پیاوی بچوک!) به بی نیراده له
زمانی شا ده هاته دهره وه و نه م وشه یه ی به مه به سستی سوک کردن یان تو مه ت نه ده وت.

به لکو جوړیک بوو له کاردانه وهی دهر وونی که له کاتی توپه بوونیدا ده هات به ده میدا!

پاشان کچه که م وتی ده ی باشه لیره ش دهر کراین به لأم ده توانین بؤ کو ی بپوین؟

ئىنجا كچهكەم لە سەر مېزى نانخواردنەكە ھەستا و بە بېزارى و بېتاقەتى دەستىكرد بە پىياسەكردن لە تەلارەكەدا.

محمد رەزا رۆيشت بۆلاى تەلەفۆنەكە و پەيوەندى كرد لەگەل سەفیر پاركەر. خوشبەختانە ئەمجارە سەفیرى ئەمريكا ھەوالىكى خوشى پىدا. پاركەر وتى راکفلەر سەرکەوتوبوو بەھۆى پىدانى بەرتىلىكى زۆر بە بەرپرسەكانى دەولەتى باھاما كە محمد رەزا قبول بكن.

رېك لەبىرم نىە كە چەندى مانگى ئەپرېل بوو رۆيشتىن بۆ فېرۆكەخانەى رىباط. لە فېرۆكەخانە فېرۆكە بوئىنگە ۷۴۷ كەى سولتانى مەراكىش بە داگىرساوى چاوەرپى دەكردىن. سەرھەنگ جىھانىبىنى وتى بە لوسى پىرنىا: (باش بوو خۇمان ھاتىن ئەگەرنا كەمىك درەنگ بەھاتىنايە كۆتان دەكردىنەو و دەتانەينايىن بۆ فېرۆكەخانە!)

باھاما، ولاتىكى دوورگەيىە پىكھاتوو لە ھەوت سەد دوورگەى بچوك، زۆر بەى دوورگەكانى خەلكيا تىدا نىە و لەكاتى بەرزىبونەوہى ئاودا زۆر بەيان ئاودا داياندەپۆشيت!

شويىنى محمد رەزا لەم دوورگەيەدا لەناو فېلايەكى پاراوەى (جىز كراسبى) بوو. محمد رەزا، فەرەح، مەن و سەرھەنگ جىھانىبىنى لەگەل لوسى پىرنىا، سەرھەنگ نويىسى و چەند كەسىكى دىكە لە خزمەتكارەكان و سەگەكەى شا بە فېرۆكەى سەلتەنەتى پاشاى مەراكىش چووينە ناو (ناسو) ناوہندى دوورگەكانى باھاما.

لە فېرۆكەخانەى (ناسو) گەنجىكى جوان و زۆر بەرپرز بەناوى (رۆبېرت نارمانو) ھات بۆ پىشوازىمان.

ئەم گەنجە لە كارمەندانى نوسىنگەى راکفلەر و تايبەت بوو بە پەيوەندىە گشتىەكانەوہ. بەلام محمد رەزا باوەرپى وابوو ئەم كەسە يەكىكە لە كارمەندانى سى ناي ئەى! و رېكخراوى نەينى ئەمريكا بۆ كۆنترۆلى شاى ئىران داياناوہ!
ئەمريكەكان دوورگەكانى (باھاما)يان ناوناوو دوورگەكانى بەھەشت! ناوہندى خوشگوزەرانى جىھان بوون.

لیره دا قومارخانه و نادیه شهوانه کان تاوه کو به یانی کراوه بوون. مشتهریه کانیاں به زوری شیخه دوله مهنده کانی که ندای عه رب و گه وره سه رمایه داره کانی ئەمریکا و ئەورپا بوون.

خودی (جیمز کراسی) که فیلاکه ی بۆ مانه وه ی شا و هاوکاره کانی دانابوو، خاوه نی گه وره ترین و پازاوه ترین ده له بینا و قومارخانه کانی باهاما بوو.

راکفله ره کان (دیفید ویلسون) یش له باهاما سه رمایه گوزاری زوریان کردبوو. کنسانتین، پاشای پیشووی یونان چهند ههفته یه ک بوو ئیمه ی به جیهیشتبوو و پویشتیوو بۆ ئەنجامدانی کاره بازرگانیه کانی له ئەمریکا، کاتیئک بیستبووی شا پویشتیوو بۆ باهاما هات بۆ (ناسو) بۆلای ئیمه. ده بیئت ئەوه بلیم که وه فاداری کنسانتین و سۆز و مهره بانیه که ی بی وینه بوو.

کنسانتین، که خۆی له ئەنجامی کوده تایه کی ئەفسه ره کانیه وه له سه لته نه ت دورخرابوو یه وه و چاره نویسی هاوشیوه ی محمد رهزای هه بوو، زۆر دلای بۆ ئیمه ده سوتا و شهوانه تاوه کو کاتیکی درهنگ له که نار ده ریا له گه ل کچه که م خه ریکی گه ران بوون و دلای ده دایه وه.

کنسانتین مروفیئکی حه ق ناس بوو. محمد رهزا پاش کوده تای یونان و له ناوچوونی پژیئمی پاشایه تی یونان، ئیداره ی هه ندیک له سه رمایه ئەوروپیه کانی خۆی سپاردبوو به کنستانتین و ئەویش کۆمه لیک له پیویستیه کانی سوپای ئیرانی ئەنجام ده دا و به مه ش ده یقوانی له شوینی کاره که یدا بۆ خۆی بژی!

محمد رهزا هه میشه ده یوت له دنیا دا هاوپیئ خوشه ویست و راسته قینه ی نیه. ده یوت: (ئهو که سانه ی له ده وره به رم کۆبوونه ته وه بۆ پاره و ده سه لات کۆبوونه ته وه، به لأم کسانتین که سینکی زۆر جیاوازه!)

دورگه ی باهاما، له نزیک ویلایه تی فلوریئای ئەمریکا بوو و ئەم نزیکیه ش به راده یه ک بوو ئیمه هه ستمان ده کرد له ئەمریکاین.

هه ستی نزیکبوون له گه ل ئەمریکا متمانه یه کی زیاتری به خشی به ئیمه. له میسر و مه راکیش هه ستمان ده کرد له ولاتانی سه ده کانی ناوه راستین. له کاتی نوێژی نیوه رۆ و عصر کاتیئک بانگی (الله اکبر) له مکابه ره ی مزگه وته کانه وه به رز

دەبوویەو. محمد پەزا و ھەموومان توشی تۆقین دەبووین چونکە لە تاران شۆپشگنپەرەکان چەندین مانگ ھاواری (الله اکبر)یان دەکرد، بۆیە ھەر بەیستنی ئەو دەنگە توشی لەرزین و تۆقین بوو بووین.

محمد پەزا لەباھاما ھاوپی زۆری ھەبوو. شازادە مۆناکۆلیرە چەند قومارخانەیکە ھەبوو. کۆمەڵیک لە نادیکەکانیش مۆلکی فرانک سیناترا و جری لوئیس بوون.

سوارتو (سەرۆک کۆماری ئەندەنوزیا)ش لە باھاما چەند قومارخانە و ھۆتیلیکی گەورە ھەبوو. کۆمەڵیک لە قومارخانەکانیش مۆلکی شیخەکانی کەنداوی عەرەب بوون.

بەو شیخەییەکی کە محمد پەزا باسی دەکرد، تاوھکو پێش شۆپشی کویا، ئەمریکەکان بۆ عیش و نۆش دەپۆیشتن بۆ کویا بەلام پاش ئەوێ کە قیدل کاسترۆ حکومەتی کویای لەناو برد، سەرمايەدارەکانی ئەمریکا سەرمايەکانی خۆیان لە باھاما خستەگەر و باھاما پەونەقیکی ئابوری گەورە بەخۆیەو بینی.

گازینۆدارەکانی ئەمریکا کە لە کویا دەرکرا بوون ھاتبوون بۆ باھاما و لەوێ نادێ پاراوە و گازینۆی گەورەیان دروستکردبوو.

راستە بە پۆالەت باھاما ولاتیکی سەر بەخۆی بوو و لە ساڵی ۱۹۷۳ سەر بەخۆی خۆی بە دەستھێناو، بەلام زۆر بەی ناوچە گرنگەکانی ئەم ولاتە مۆلکی ئەمریکا بوون. ھەر یەكەم شەو کە پۆیشتین بۆ باھاما جیمز کراسبی ھات بۆ لامان. کراسبی وتی لیڤرە ۴۰ کۆمپانیایا و ۱۷ ھۆتیل و ۶ گازینۆم ھەیە. ھەر ھەواتی بەتەنھا خواوینی زیاتر لە ۴۰۰ ھیکیتار زەوی گرنگی دورگە ی باھامام!

واتە نزیكە یەك لەسەر چواری ھەموو باھاما مۆلکی بەپیز کراسبی بوو! کراسبی ھەولیدا، محمد پەزا ناچار بکات تاوھکو پریک لە پارەکانی لە کۆمپانیاکانی کراسبی سەرمايەگوزاری پی بکات.

لە شەوی دووھمی مانەوھمان بەپیز (پیندلینگ) سەرۆک ھەزیرانی باھاما، ھات بۆ لامان.

سیر لیندن پیندلینگ دەویست دنیامان بکاتەوہ کہ زۆر بەخۆشی بۆ شا و
هاوێکانی دەگوزەریت.

خالیك که جینگەى سەرنج بوو بۆ ئیمە ئەوہ بوو کہ شۆفیری سەیارەکەى پیندلینگ
کچیکى زۆر جوانى ئەمریکى بوو!

دوو کچی جوانیشی لەگەڵدا بوو، کچەکان بەشیوہیەك هەلسوکەوتیان دەکرد وەکو
بلیی پارێزەری تایبەتى سەرۆکن!

پیندلینگ کہ هەستى بە سەرسوڤمانى ئیمە کردبوو وتى: (حەز دەکەم تاوہکو ئەو
شویئەى بۆم دەکریت بۆ ڤاڤەڤاندنى کاروبارە شەخسیەکانم سوڤ لە خاتونەکان
وەرگرم!)

پاش ڤۆیشتنى پیندلینگ محمد ڤەزا وەکو بلیى گالته دەکات ڤووی کردە ئیمە و
وتى: (ئیمەش لە ئیزان ئەو هەموو سالانە کەسانیکى وەکو ڤورشجاج و ئەبو الفتحمان
لە دەورى خۆمان کۆکردبوویەو!)

ئاماژەى شا بە ڤور شجاج خزمەتکارە تایبەتەکەى و ئەبو الفتح ئاتابى
سەڤەرشتیاری ڤاوکردنە تایبەتیهکانى بوو!

رۆبیرت ئارمانو بۆ ئەوہى فەرەح لەناو ئەو خەم و خەفەتە دەربەینیت پینشیاری بۆ
کرد پیکەوہ ڤۆن بۆ شار و سەیری چەند نمایشیکى شەوانە بکەن!
محمد ڤەزا ئەم پینشیارەى قبول کرد و فەرەحى هاندا بۆ ئەوہى ڤروات. منیش
لەسەر داواکاری فەرەح لەگەڵیاندا ڤۆیشتم.

دواتر تیگەیشتم کہ محمد ڤەزاش لەگەل پارێزەرە باهاماییهکانى خۆى ڤۆیشتوہ بۆ
شویئیکى دیکە و تاوہکو بەیانى خەریکی ڤاڤواردنى خۆى بووہ.
خۆشحالبووين بەم هەواله.

ئەگەر محمد ڤەزا گەڤابیتەوہ بۆ ڤاڤواردنى شەوانەى خۆى کەواتە بەڤراستى
ڤۆحیەتى هاتوہتەوہ سەرخۆى.

بۆ بەیانیهکەى ئەشرف تەلەڤۆنى کرد و هەموومان لە بیئاقەتى و نیگەرانی هاتینە
دەرەوہ.

ئەشرفە وتى: (راكفلەر لەسەر داخووزى ئەو نامادە بوو تارماتۇ بختە خزمەت شاوہ).

ئارماتۇ تەنھا ۲۸ سال تەمەنى بوو و بەرگەزىش خەلكى پورتوگال بوو (لە باوك و دايكىكى پورتوگالى لە ئەمريكا لەدايكبوو بوو)

ئارماتۇ زۆر شوخ و شەنگ بوو، كەسىكى وەرزشكار بوو.

ئەو دەمەى راکفلەر پارىژكارى نيويورك بوو ئارماتۇى ناسىبووى و لەلاى ئەو خزمەتى دەکرد.

ئەشرفە وتى: (ئەو كاتەى چاوم بە راکفلەر كەوت داوام لى کرد بۇ پاپەراندنى ئىش و كارەكانى شا كەسىكى بەتوانا و شارەزای بۇ دابنىت.)

راكفلەرىش ئەم پيشنيارهى قبول کرد و وتى (بۇ ئەنجامدانى ھەموو كاروبارەكانى پەيوەست بە شا، ئارماتۇ باشتىن كەسە!)

پاش ئەشرفە، راستەوخو ئەردەشیری زاهدی تەلەفونى کرد و وتى ئايا ئارماتۇ توانیویەتى ئیوہ رازى بکات؟

ئەردەشیر باسیكى پابردوی ئارماتۇى کرد و وتى ئارماتۇ لە ھاوړى شەخسیەكانى منە و كەسىكى متمانە پیکراوہ.

ئیمە ھەموومان وامان دەزانى، محمد رەزا ئیدى كەسىكى بى متمانە، بەلام محمد رەزا كە زۆر بەتوندی گومانى ھەبوو لە ئارماتۇ ژمارەیکى لە واشنتون دى-سى وەرگرت و لەگەل ئەو كەسەى كە لەپشتى تەلەفونەكە بوو، داواى لى کرد تارەكو ليكۆلینەوہكى لەبارەى پۆبیرت ئارماتۇوہ بۇ بکات.

ئارماتۇ پاش مردنى محمد رەزاش بۇ ماوہى دوو سالى تەواو لەگەلماندا بوو. زۆر ریزی لە شا دەگرت و بە جدی و لیھاتوویىكى تەواوہ كارى بۇ شا دەکرد. شا وتى: واز بیینن با ئەم كابرایە بەكریگراوى سى ئای ئەى بییت. نامانجى سى ئای ئەى ئەوہیە كە ئاگادار بییت لە پەيوەندى من لەگەل ناوخوی ئیراندا. زۆر باشە من تەنانەت تەلەفونەكانى خۆم دەدەم بە ئارماتۇ بیانگریت تارەكو ئەمريكیەكان ئاگادارى بچوكترىن شتىشم بن. ئەوہى كە گرنگە بەلاى منەوہ پیکخستن و گرنگیدانە بە ژيانى

مال و مندالەكانم له ئەمريكا كه ئارمانۆ ئەوه به وردى و راستگۆى ئەنجام دەدات.
ئەمەش بۆ من بەسە!

شا داواى له ئارمانۆ دەکرد تاوهكو مندالەكانى رابەينىت لەسەر رۆيشتنيان بۆ
قوتابخانه و بارودۆخى ئاسايشيان بياريزىت.

دەبىت ئەوه بلىم بەبى بوونى ئارمانۆ سەلامەتى هەموومان لەبەردەم مەترسىكى
زۆر گەورەدا بوو.

دادگای شوپشى ئىران بۆ سەرى شا و شاژنەكەى خەلاتىكى گەورەى ديارى
کردبوو. ئىمە له باهاما و له پاناما و لە سەرزەمىنىك دەژيان كه مافياكان دەسەلاتىكى
گەورەيان هەبوو و نابورى ئەو ئەو ولاتانەش بەراستى نابورى مافياكان بوو.

پاراستنى گيانى ئىمە لەم دوو ولاتە كه دزە گەورەكان بۆ دۆلارىك يەكترىان
دەكوشت زۆر جىگەى پىزانين و پىزە.

ئارمانۆ، پياويكى گەورەى لىهاتوو و رابەينراوى تايبەتى له دەورى محمد رەزادا
دانا كه تاوهكو ئەو ئەو كاتەى محمد رەزا كۆچى داواى كرد وەكو دوانەيەكى
چەسپاو و وەكو سىبەرىكى هەميشەيى لەگەلیدا بوو. ئەم پياوه ئەمريكيە ناوى (مارك
مىرس) بوو دواتر بىستمان له رابردوودا يەكێك بووه له كارمەندە ديارەكانى ئىف بى
ناى و ماوهيەكيش پاريزەرى سەرۆك كۆمار نىكسۆن و ئەرستۆ ئۆناسيس بووه.

(مارك موريس) جەبەخانەيەكى تەواو بوو. ئارمانۆ دەيوت: (ئەم پياوه بەتەنها خۆى
دەتوانىت پووبەرووى سوپايەك ببىتەوه)

كاتىك مارك مورس لەگەل شادا دەرۆيشت، شا كه بەهۆى نەخۆشەيەكەيهوه زۆر
لاواز و هەژار بووبوو هەر وەكو مندالنىكى ساوابوو لەبەردەم زەبەلاحىكى ئەفسانەبيدا.
مارك مورس بەهۆى ئەو هەيكەله زل و عەزەلاتە گەورەنەى كه هەيبوو لەكاتى
پوودانى هەر مەترسىكدا بە ئاسانى دەيتوانى باوەش بكات بە محمد رەزادا!

مارك مورس زۆر بە جدى ئەركەكەى ئەنجام دەد و تەنانەت شەوانەش لە پشت
دەرگاگەى محمد رەزاوه دەخەوت.

من تاوهكو ئىستا له تەمەندا هىچكەسم وەكو ئەم پياوه نەبينيوه كه خۆى بكات بە
قوربانى و بە جدى ئىشەكانى بكات.

مارك مورش به پادهيهك پهيوهندی له گهل خيزانه که ماندا پهيدا کردبوو که پاش پوښتنی ئيمه بو په نه ما کاتيک که سهربازيکی په نه ماي داوای له فهرانز کردبوو که کاريکی نابه جيی له گهلدا بکات زور به توندی دابووی له سهربازه په نه مایه که و برينداری کردبوو!

هه لبه ته موچه ی ئه م پاسه وانه زور گران بوو!

محمد رها و فهرح له گهل نه وه خو شه ويسته کانم له قیلای رازاوه ی به پریز جيمز کراسبی ده ژيان و من و هاوپړيکاني دیکه ش له که ناری زه ریا کومه له قیلایه کی جوانمان گرتبوو که بو هه رشه ويک مانه وه له و قیلایانه دا ۳۰۰ دۆلار بوو. هه موومان بیست که س بووین و شهوی ۶ هزار دۆلار تیچوونی مانه وه و خوراک و خه رجیه کانی دیکه مان بوو.

پاسه وانه کانمان سه رها تا چهند که سيکی ئه مریکی بوون. به لام دواي ئه وه ی که یاسر عه رفات، پریبه ری فه له ستنيه کان، که له پرودا و نازاوه که ی تاراندا پوړیکی گرنگی بیني بوو، بو پیروزبای شوړشی ئیران پوښت بو خزمه متکردنی زیاتری هاوپړيکاني له و سه ردانه ایدا ئه وه ی خستبوویه پروو که کومه ليک له پارتیزانه فه له ستنيه کان ده نیړیت بو له سیداره دانی شا و خیزانه که ی له باهاما، محمد ره زاش پاش بیستنی ئه م هه واله داوای له سه روک وه زیرانی باهاما کرد یارمته ی بدات. سه روک وه زیرانی باهاماش نزيکه ی ۳۰ پاسه وانی لیها تووی کرده به پرپرسی پاراستنی شا و ئيمه. به لام وتی به محمد رها ناتوانیت به خوانيکی به لاشی ئیواره ئه مانه پرزای بکات بویه ده بیئت موچه یه کی باشیان پی بدهیت بو ئه و چاودیریه ی که ده یکن!

دیار بوو به پرپسه کانی باهاما مه به ستیان هه لته کاندنی گیرفانی شا بوو.

محمد رها پوړیکیان حسابی کرد وتی تیچوونی هه موو پوړیکیان لیړ نزيکه ی ۴۰ هزار دۆلاره! و ئه مانه خه ریکه پروتمان ده که نه وه!

محمد رها زور بیثاقه تی ئه و هه موو فشارانه بوو پرووی کرده سه رهنگ جهانبینی و وتی: (وهکو بلئی تو به پرپرسی گیانی من و سه روکی پاسه وانه کانی منی. له کاتيکدا ده بیئت بو پاراستنی گیانی توش پاره بدهم!)

پۆژی دواتر محمد رهزا داواى كرد له ئارمانۆ كه ژماره‌ى هاوپێكێكى كه‌م بكاته‌وه و ته‌نها نه‌و كه‌سانه‌ به‌ئێڤته‌وه كه‌ خۆيان ده‌توانن تێچوونى خۆيان بده‌ن!
 ئارمانۆ به‌و شێوه‌یه‌ى كه‌ عاده‌تى ئه‌مريكه‌كانه‌ و شه‌رميش ناكه‌ن له‌ باوك و دايكى خۆيان داواى لێبوردنى له‌ هه‌موويان كرد جگه‌ له‌ ئێمه‌ (خزمه‌كانى محمد رهزا).
 به‌ گه‌يشتنى ئێمه‌ بۆ باهاما نه‌وه‌ خو‌شه‌ويسته‌كانم هاتن بۆ (ناسو) بۆ لای باوك و دايكيان. به‌ هاتنى منداڵه‌كان بۆ باهاما سه‌رۆك وه‌زير (پيندلينگ) زانياريدا كه‌ ده‌بێت پاسه‌وانى ئاسايشى زياد بكات. ئه‌م قسه‌ به‌و مانايه‌ بوو كه‌ ده‌بێت پارهى زياتر بده‌يت.

كه‌م كه‌م خه‌ريكبوو وه‌سلنى حسابه‌كه‌مان له‌ مليونيك دۆلار تێده‌په‌رى!
 ئێمه‌ له‌ ميسر و مه‌راكيش ميوان بووين و ته‌نانه‌ت له‌كاتى ده‌رچوونمان له‌و ولا‌تانه‌ خه‌لاتى زۆر گرانبه‌هايان پيشكه‌ش كردين ئيستا له‌ بارودۆخيكدا بووين كه‌ ته‌نانه‌ت بۆ سه‌لام و عه‌له‌يكيكيش داواى پارهمان لى ده‌كه‌ن!
 پيندلينگ ساخته‌چيكي ته‌واو بوو. له‌كاتيكدا كه‌ هه‌موو پاره‌كان ده‌چوو گيرفانى ئه‌وه‌وه‌ سه‌ره‌پاى ئه‌وه‌ش پۆژيكيان هات بۆ لای پاشا و وتى توشى كيشه‌يه‌كى شه‌خسى بووم و پيويستم به‌ دوو سه‌د هه‌زار دۆلاره‌ به‌ قه‌رز!
 محمد رهزا پيى وت هه‌لسوكه‌وتت له‌ پياويكى جيئتلما ناچيئ!
 (پيندلينگ) يش به‌ ناشيرنيكه‌وه‌ وه‌لامى دايه‌وه‌: (توش جيئتلما نيت! كه‌سيكى هاو‌لاتيه‌كانت له‌ ولا‌ته‌كه‌تدا ده‌ريان كرديت.)

له‌م قسه‌ و باسانه‌ كچه‌كه‌م له‌هه‌موو كه‌س زياتر بيتاقت بوو. من و خاتو ئه‌شه‌رف و كچه‌كه‌م فه‌رح له‌ تاران پريارى له‌سي‌داره‌دانمان بۆ ده‌رچوو بوو و دادگاي شوپش فه‌رمانى كوشتنمانى ده‌ركردبوو و داواى له‌ هه‌موو شوپشگيره‌كاني جيهانيش كرديبوو له‌ هه‌ركوييه‌كدا ئيمه‌يان بينى بمانكوژن و له‌به‌رامبه‌ريشدا خه‌لاتيكي باش وه‌رده‌گرن!

ئه‌م هه‌واله‌، به‌ته‌واوى فه‌رحى توشى شكست كرديبوو. ته‌نانه‌ت له‌ سيه‌برى خويشى ده‌ترسا. پۆژيكيان وتى به‌ محمد رهزا: (هه‌ريه‌كه‌ له‌و كه‌سانه‌ى كه‌ پاريزگارى

له ئىيمە دەكەن لەھەمانكاتيشدا بە مەترسىكى جدى دادەنرىن. چونكە لەوانەيە بۇ بەدەستەينانى ئەو پارەيە كە دانراوہ بۇمان بمانكوژن!

كچەكەم كيشەي ديكەشى ھەبوو. محمد رەزا زۆر بەتوندى نەخۇش و رەنجاو بووبوو و لەگەل ئەوہدا توشى بەدگومانىش بووبوو. ئەگەر كچەكەم بۇ چەند خولەكك لىيى دووربەكتايەتەوہ دەبوو كاترئىرىك بۇي رەون بگردايەتەوہ كە لەكوى بووہ و لەگەل كيدا پەيوەندى گرتوہ.

دادگای شوپشى تاران و تېووى ئەگەر كچەكەم (فەرەح) بتوانيت شا بكوژيت ئەوا دەيبەخشن!

ئەم بابەت بووبوويە ھۆي ئەوہى شا تەنەت لە ژنەكەشى دەترسا و توشى ترس و تۆقىنى كردبوو. دەبيت ئەوہ بليم چەند مانگك پيش مردنى محمد رەزا، بووبوويە كيشەيەكى زۆر گەرەي رۆحى بۇ كچەكەم.

ھەر ھەواليك لە تاران يان لە پايتهختىكى ديكەي جىھانەوہ دەگەيشت نازارگەيەنەر بوو. سەرۆك كۆمارەكان و پاشاكانى ديكەي جىھان، ئەو دۆستانەي كە چەندىن سال لەگەل محمد رەزا و فەرەح ماچ ماچينيان دەگرد، ئىستا لە بۇچوونەكانى خۇياندا بەتوندى رەخنىيان لە شا و كارەكانى دەگرت!

بەلى! حەقىقەتەكە ئەوہبوو كە ئەوان ئەياندەويست ئىران پرەنجين. ئىران ھەميشە ئىران بوو. لەكاتىكدا كە شا دواھەمىن پۇژەكانى خوى دەگوزەراند.

جىھان بەشىوہيەك ھەلسوكەوتى لەگەلدا دەگردىن كە گوایا تاوانبارترىن كەسى ئەم جىھانەين. كاتىك فشارەكان زۆر بوون. محمد رەزا ھەولیدا دواھەمىن تىرى خوى لە كەوانەكەدا بوەشىنيت.

محمد رەزا تەلەفۆنى كرد بۇ (ھىنرى كىسنجەر). ھىنرى كىسنجەر لە ئەندامى پايەبەرزەكانى حزبى كۆمارىخوازەكان و ھەزىرى نەرەوہى پيشووى نەمريكا و ھاورپكى نزيكى شا و كەسانى دەسەلاتدارى نەمريكا بوو.

شا لەبەردەم من و فەرەحدا تەلەفۆنى كرد بۇ كىسنجەر و بە دەنگىكى نەرمەوہ پىنى وت: (ئەم چ ولاتىكى نازادە ئىوہ ھەتانە؟

ئەمە چ ولاتىكە كە شوينىكتان نىە بۇ ھاورپىيەكى خوتان؟

من (شا) هیوادارم جاریکی دیکه سهرکهوتنی خووم بهدهستبهینمهوه تاوهکو
قهرهبووی نهو سالانهتان بو بکهمهوه که هاوپنیهتیم کردوون و دست بکهم به
دوژمنایهتیتان!

محمد رهزا که بهتهواوی نارازی بوو له بی وهفای نهامریکیهکان و بهچهشنیک لهگه
نهو هاوپنیهدا قسهی دهکرد وتی به کیسنجر: (چارهنوسی من بی گومان وانیهکی
پهندنایمیز دهبیت بو پرنیهرانی دیکه پوژمهلاتی ناوهراست و ولاتانی جیهانی سنیهم
تاوهکو ئیدی پشت به ویلایهته یهگرتوهکانی نهامریکا نهبهستن)

پاشان وتی: (نیوه دهبیت له سوقیهتهکانهوه فیر بین. نیوه دهبیت له پروسهکانهوه
فیر بین. نهوان نهونده لهگه هاوپنیکانی خویمان به وهفان که بو پاراستنی
دژستهکانیان نامادهن لهشکرکیشی بکهن!)

محمد رهزا نزیکه نیو کاترمیر لهگه کیسنجر قسهی کرد و توانی قناعهتی پی
بکات که پولیکی زیاتر ببینیت بو نهوهی هاوکاری بکات تاوهکو بروت بو نهامریکا.
ریژیهکی زور له سهرمایه و ژیانمان له نهامریکا بوو. پیش کهوتنی رژیمی محمد
رهزا، هوشهنگ نهانصاری ناردهبوو بو نهامریکا تاوهکو سهپرهرشتی نهامرمایانه
بکات. نیستا پیویستی دهکرد خوومان برۆین بو نهامریکا و لهوی ژیانمان بگورین.

محمد رهزا که زور ترسی له چارهونس و نایندهی خووی ههبوو ههولیدهدا به
گه یاندنی خووی بو نهامریکا ژیانی مندالهکانی پیکبخت و چاکیان بکات.

هرچهنده دواتر شا توانی سامانهکانی خووی، نهو سامانانهی که بههوی
نهکهکانی باوکیهوه بهدهستی هیئا بوو کویمان بکاتهوه، بهلام دهبیت نهوه بلیم
ههنديک کهس وهکو بهبهانیان که مولکومالهکانی شا که تاوهکو پیش کهوتنی
حکومهت سهپرهرشتی دهکرد ریژیهکی زوری بهتالان برد و خستیه سهر حسابهکانی
خووی!

من نامهویت نهرک و ماندوبوونهکانی بهریز کیسنجر بو سهفرهکهی شا بو نهامریکا
بهکهم سهیر بکهم، بهلام ههر نهام کیسنجرهش پشکیکی له سامانی محمد رهزا و له
راستیدا له سامانکهی نیمه (خیزانی شا) به تالان برد.

محمد پەزا لە بەر ئەوێی کە باری کەوتبوو و ڕینگەیان نەدەدا بە خۆی لە ئەمریکا
بەمێنیتەوه، لە دەستپێشخەریکی بەپەلەدا، سەرپەرشتی و کۆکردنەوهی
مولکومالەکەى سپارد بە گروپێکی ئەمریکی کە لە بانکیکی مولکی راکفلەرکان (چیس
منهتن بانک) کاریان دەکرد.

ئەم کەسانە بریتی بوون لە: (مەك لوی)، (هینری کیسنجەر)، جۆزیف رید) و ئەو
(رۆبیرت ئارمانۆ)یەى کە باسم کرد!

دەبیت ئەوێش باس بکەم کە بەرپز هۆشەنگ ئەنصاریش کە لەلایەن محمد پەزاوه
دەستنیشانکرا بوو بۆ ئەوێ لەگەڵ ئەم بانکەدا کار بکات لە ماوهیەکی زۆر کورتدا
بوو بە یەکیک لە گەورەترین دەولەمەندەکانی ئەمریکا و ئیستاش لە پزى
راکفلەرەکاندا و بەرپز هینری کیسنجەریش کارمەندی هۆشەنگ ئەنصارییە.

من لە راستی کرداری بەرپز ئەنصاری هیچ گومانم نیە، هەرچەندە کەسیکی زۆر
سالم و باش و وفادار و هەمیشە هاوکاری کردووین و یەکیکیبوو لە هاوپی زۆر
نزیکەکانمان لە ئەمریکا، بەلام ئەویش تاوەکو توانی شای هەلخەتاند.

ئەوێشم بینی یادداشتهکانیدا کە بە بۆنەى سالیادی کەوتنی حکومەتى شا لە
گۆقاری ئێرانیەکانی دانیشتوی لۆس ئەنجلس بلأوی کردبوویەوه سەرەپای ئەو
پزدارییەى کە دەریبەى بوو بۆ محمد پەزا نوسیوی: (من کرێکاریکی سادەى پستن
و چینیى فەخرى ئێران بووم بەهۆى شۆرشى سپى شا و خەلکەوه گەیشتمە
و هزارت!)

(کیسنجەر) پاش گفتوگۆ تەلەفونیهکەى لەگەڵ محمد پەزا ڕۆیشتبوو بۆلای کارتەر،
ئەویش پێى وتبوو: (تاوەکو کاتیک کە لە جیهاندا شوینیکى دیکە هەیه بۆ شا نابیت
بیت بۆ ئەمریکا، چونکە هاتنى بۆ ئەمریکا دەبیتە هۆى ئەوێ پەيوەندیەکانمان
لەگەڵ ئێرانی نیسلامیدا لەناوچیت، ئەمە قسەى کۆتایى منە!)

(سایروس قینس) وەزیری دەرەوێش کە لەم گفتوگۆیهدا نامادە دەبیت درێژە
دەدات بە قسەکەى کارتەر و دەلیت: (هاوڕیکانمان لە دەولەتى شۆرشى ئێران
زانباریان پێداوین کە ئەگەر شا بیت بۆ ئەمریکا ئەوان ناتوانن ڕینگە لەو توندپەوانە
بگرن کە خوازیاری ئەوێن پەيوەندیەکانیان بچپزین لەگەڵ ئەمریکادا!)

جاریکی دیکهش ههولدانهکان توشی شکست بوون.

کیسنجهر تهلهفونئیکی کرد بۆ محمد رهزا و وتی: (کاردانهوهی کارتهر زۆر سهخت و رهسمی بوو! بهلام ئیمه (کیسنجهر و راکفلهر) بهردهوام ههولئی خۆمان دهدهین بۆ نهوهی ریگهیهکت بۆ بدۆزینهوه بۆ نهوهی بیئت بۆ نهمریکا!)

محمد رهزا دهیوت: (من ریک بووم به کهسیکی سههرگهردان که بۆ شوینئیک دهگهپئیت لهناویدا بژی!)

محمد رهزا دهیوت من له سالی ۱۹۴۰ به دواوه هاوپهیمانی ئهسلئی نهمریکا بووم له ناوچهکهدا. ئیستا سهیر بکهن بزائن ئهم نهمریکیانه چهنده بی شهرم و چهتاوهپوون! فشاره دهروونیکان و نهخوشیهکانی محمد رهزا نهوهندهی دیکه زۆربوون. فهروح ناچاربوو دووباره پرۆفیسۆر (ژرژ فلاندرین) له پاریس بانگ بکاتهوه.

دکتۆری شارهزای فهرنسی بهبی دواکهوتن هات بۆ باهاما و ههولئیدا لهگهڵ گروپهکهی خۆی چارهسهریکی بکات. بهلام ههولدانهکانی پرۆفیسۆری فهرنسی زۆر سوودی نهبوو.

پرۆفیسۆر فلاندرین پاش چهند چارهسهریکی ساده و پئیدانی دهزمان نهوهی خستهپوو که دهبیئت شا بۆ چارهسهرکردنی یهکجاری له نهخوشخانهیهکی زۆر پێشکهوتووی تایبهتی شیرهپههجهدا بخواهینئیت!

بارودۆخی تهنروستی سهلامهتی شا پۆژ به پۆژ ترسناکتر دهبوو و ئهمهش بهردهوامی مانهوهی له (باهاما) نهگونجاوتر و قورستر دهکرد.

لهلایهکی دیکهشهوه، ئیمه وهکو ئهستیره گهرهکانی یاری سرک بوبووینه جینگهی سهرنجی گهشتیارهکان.

باهاما سههرزمینی گهشتیاری و توریستی بوو. جوژی گهشتیارهکانی باهاما جیاوازن لهگهشتیارهکانی ههموو جیهان. نهو خهڵکانه بۆ سهردانی شوینهواریکی میژوویی یان فهرههنگی ناین بۆ باهاما. بهلکو نهو گهشتیارانه دین بۆ باهاما که دهیانهویت له ههر جوئه و کرداریکی خویان چیژ وهرگرن.

پۆژئیکیان، گروپیک له ژنانی ئەمریکی که به ته‌واوی پووت و قووت بوون هاتن بۆ بەردهم قیلاکه‌ی محمد ره‌زا و وتیان ده‌یانه‌وێت به‌م کرداره‌یان شای دوور خراوه له بێزاری و دلشکاوی ده‌ربینن!

پۆژئیکیان هاوسهری پێشوی کیان کای چیک (سه‌رۆک کۆماری تایوان) هات بۆ لای محمد ره‌زا و وتی له‌به‌ر ئەوه‌ی که جنسیه‌ی ئەمریکم هه‌یه ده‌مه‌وێت له‌گه‌ڵ شادا هاوسهرگیری بکه‌م تاوه‌کو له‌و پرینگه‌یه‌وه شا بتوانیت بێت بۆ ئەمریکا!
هه‌موو پۆژئیک پووبه‌پرووی شتیکی تازه ده‌بووینه‌وه. بۆ نمونه کۆمه‌له‌ گه‌شتیارێک ده‌هاتن و چه‌زبان ده‌کرد له‌گه‌ڵ شادا وینه‌ی یادگاری بگرن!

شوینی مانه‌وه‌ی محمد ره‌زا و کچه‌که‌م به‌خیرایی بوو به‌ گرنگترین و سه‌رنجراکێشترین شوینی گه‌شتیاره‌کانی باهاما! به‌رپرسه‌کانی باهاما که به‌ئێنیاندا بوو له‌به‌رامبه‌ر وه‌رگرتنی پاره‌یه‌کی زۆر شوینی مانه‌وه‌ی شا پپاریزن. کارمه‌ندی ده‌وله‌تیشی له‌ سه‌ر پرینگه‌ی چوونه‌ ناوچه‌ی قیلاکه‌ی شاهه‌ جینگیر کردبوو و هه‌ر گه‌شتیارێک بپوستانه‌ بچیت بۆ ئەوه‌ی شا ببینیت ده‌بوو پێشه‌کی پانزه‌ دۆلار بدات ئینجا پرینگه‌ی پێ ده‌درا بپروات بۆ ئەو شوینه‌ و له‌و ناوچه‌یه‌دا له‌گه‌ڵ شا یان له‌گه‌ڵ قیلاکه‌یدا وینه‌یه‌ک بگرت!

زۆربه‌ی گه‌شتیاره‌کانیش پێیان باش بوو له‌که‌ناری به‌رامبه‌ر قیلاکه‌ی شا دا مه‌له بکه‌ن.

لێره‌شدا ده‌بیته‌ باسی ئەو پۆژنامه‌نوسه‌ هه‌والدزانه‌ش بکه‌م که خواخوا‌ی بچوکترین هه‌والیان بوو له‌سه‌رتاسه‌ری جیهانه‌وه‌ پزّابوونه‌ ناو باهاماوه‌.

کۆی ئەم هه‌لومه‌رجانه‌، ژیا‌نی بۆ هه‌موومان تال کردبوو. به‌تایبه‌تی ئەو کاته‌ی که هه‌وال گه‌یشته‌ که کارلۆسی تیرۆریستی جیهانی تیمیک‌ی تایبه‌تی ناردوه‌ بۆ ئەوه‌ی شا و هاو‌پێکانی له‌سێداره‌ بدات.

وابزانم له‌ شه‌ش یان چه‌وتی ئەپرێلی ۱۹۷۹ بوو له‌ پادیۆیه‌که‌دا که له‌ مه‌راکیش هی‌نابوومان له‌گه‌ڵ خۆماندا هه‌والی له‌ سێداره‌دانی ئەمیر عباس هه‌ویدامان له‌ تاران به‌رگۆی که‌وت. هه‌موومان به‌ ناشکرا خۆشحال بووین به‌ له‌ سێداره‌دانی هه‌ویدا. ته‌نانه‌ت محمد ره‌زاش خۆشحال بوو.

ئەم پياۋە بە نەزانی كارەكانى خۆى سيانزە سالى سەرۆك ۋەزيرانى خۆى بە بى شەرمى و بى ئابرووى لەخۆى دامالى و ھەمووى خستنه گەردنى شا و وتى: (سيستەمى شاھنشاهی كه متهرخەم بوو نەك ئەوا!)

ھەويدا و خيزانەكەى لە بەھايیە دەمارگيرەكانى ئيران بوون. ھەر لەبەر ئەو ھەو بەھايیەكان و ئيسرائيليش كە پشتیوانى لە بەھايیەكان دەكات لەگەل كۆمەلەى بەھايیەكانى ئەمریکا گەردبوونەو ھەيەکیان بەھۆى لەسیدارەدانى ھەويدا ئەنجامدا، بەلام ئەم ھەراوھوریاىە ھەر زوو لەبیر کرا.

محمد رەزا لەبەرامبەر لەسیدارەدانى كۆمەلەئیکیان زۆر بیتاقەت دەبوو و بەلام لەبەرامبەر كۆمەلەئیکى دیکەیان دەیوت باش بوو ھەقى خویان بوو! لەبارەى ھەويدا ھەوتى: ((زۆر باش بوو، مافى خۆى بوو! بەلام لەبارەى خوالیخۆش بوو خلعتبرى (ۋەزیری دەرەو ھەوتى: (بەداخەو، پیاویکی زۆر باش و سەر پاست بوو!))

چەند پۆژیک دواتر، گوڤارى فەرەنسى (پارى ماچ) گەیشتە دەستمان كە وینەى تەرمەكەى ھەويدا لەسەر بەرگی گوڤارەكە بلاو کرابوو ھەو لەگەل سى چەكدار كە لەسەر سەرى بوون.

لەم گوڤارەدا، چاوپیکەوتنیکى ئاخوندیک بلاو کرابوو ھەو كە بە خلخالى بەناوبانگە، خلخالى لەم چاوپیکەوتنەدا باسى ئەو ھەو کەردبوو كە چۆن تاو ھەو ئیستا سەرەپای ھەويدا چوار سەد كەسى دیکەى سەر بە ھۆمەتى شایان لەسیدارە داو ھەو. محمد رەزا بە خویندنەو ھەو چاوپیکەوتنەكە و بە بینینی وینەكە دانیابوو كە بۆچوونەكانى خلخالى لەبارەى كوشتنى ئەو و خیزانەكە ھەو زۆر جدی و ترسناكە. دەولەتى باھاما ھەموو پۆژیک بەشیو ھەو كە شىو ھەو كان خەرجى شای گرانتر دەكرد بۆیە بەگشتى مانەو لە باھاما بەھەموو شیو ھەو نەگونجاو بوو.

بۆیە شا بریاریدا لە باھاما پروات، بەلام بۆ كۆى؟ شویئیکى پینشینی کراو بۆ كاتی ناچارى ھەبوو. ئەنۆر سادات سەرۆك كۆمارى میسر كە لەسەردەمى شادا پارەى زۆر بەخشدانەى ھەرگرتبوو.

تەلەفۇنى كىرد بۇ باھاما و پاش بىستى ئەۋەى كە بى ئومىد بوۋە لە بەدەستەينانى شوئىنىكى دىكە، پىنى وت دەرگاكانى ولاتەكەى ھەمىشە بەرەو پروى شا كراۋەى!

محمد رەزا نەيدەۋىست جارىكى دىكە بگەرپتەۋە بۇ مىسر. ئەو پىنى خۇش بوو بېرات بۇ مەكسىك. شا لەگەل (خوزە لوپز پورتى يو) سەرۆك كۆمارى ئەو كاتەى مەكسىك دۇستايەتى و ناسراۋى ھەبوو.

بۇيە خۇى تەلەفۇنى كىرد بۇ (لوپز) و لەكاتىكدا زۇر ئومىدى بەۋە نەبوو كە داۋاكارىكەى قىبول بكات، لوپز لە ھەنگاۋىكى بارەپپىنەكراۋدا نامادەى خۇى پىشاندا بۇ پىشۋازىكىردنى شا!

بۇيە دووبارە جارىكى دىكە سۋارى فېرۇكەيەكى (چارترى) كرى بوۋىن و بەرەو چۋارەمىن شوئىنى مانەۋەى پاش دەرچوونمان لە ئىران، پۇششتىن.

شوئىنى تازەى مانەۋەمان لە مەكسىك لەناۋ قىلاى بەناۋبانكى (گولى سور) بوو لە مەكسىكۆسىتى. لە مەكسىك بوو ھەستمان كىرد مىلى شا غودەيەكى دەرەقى دروستكردۋە.

فشارى رۇخى زۇر، شای توشى نەخۇشكىكى دىكەى تازە كىردبوو. دەرکەوتنى ئەم غودەيە لە مىلیدا ئەۋەى نىشان دەدا كە نەخۇشكەى زۇر بەخىراى لە حالەتى تەشەنەكىردندايە.

بە خىراى پروفىسور (فلاندرن)مان لە پاریس بانگ كىرد. ئەۋىش لەگەل گروپەكەى خۇى ھات بۇ مەكزىكۆسىتى و نمونەيەكى لە غودەيەكى ۋەرگرت. فلاندرن وتى: (ئىستا ئىشەكە گەىشتۋەتە ئاستىك ئىدى بە راستى دەبىت سېلى دەرېھىنرىت!)

مانەۋەى لە مەكسىك بۇ محمد رەزا دەرەسەرى و ئىش بوو، چونكە دەبوو ھەموو ھەفتەيەك چارەسەرى كىمىيائى بۇ بىكرىت. بەلام ئىمە لە قىلاى گولى سور (كوئر ناۋاكا) پۇژانى خۇشمان ھەبوو.

لە (كوئر ناۋاكا) چەند كەسىك لە ھاۋرپىيانى ئەمرىكى شا ھاتن بۇ دیدارى: ۋەكو (ھىنرى كىسنجەر)، (جرالدفۇرد)، (رىچارد نىكسون)، (فرانك سىناترا)، (دېقىد راکفلەر)، (نەلىزابىت تایلور) و ھتد..

دیداری ئەم کەسانە لەگەڵ شا، هیچ کاریگەریکی نەبوو لەسەر بەرزبۆنەوێ وەر و رۆحیەتی چونکە زۆر نەخۆش بوو.

محمد پەزا ھەموو پۆژیک زیاتر لاواز و بی تواناتر دەبوو. تەنانەت ئیسقانەکانی دەمووچاوی لەژێر پینستیەو دەرکەوتبوون.

لە ھەمووی خراپتر ھەندیک لەو ھاوڕێیانەی کە دەھاتن بۆلای بەبی ناگاداری رۆحیەتی شا کۆمەڵیک قەسیان دەکرد کە ئەو ھەندەیی دیکە دەبوون ھۆکاری پووختانی رۆحیەتی شا. بۆ نمونە (ھینری کیسنجەر) پیتی وتبوو: (ئەگەر جەنابی ھەزرەت دە ساڵ پینشتەر لە دەسلەت لایچوایە ناوت دەچوو ھەر گەر ئەو ھەرترین پێبەرەکانی پاش جەنگی جیھانی دووھم و میژوو بۆ ھەمیشەیی باسی دەکردی!)

جرالد فۆرد سەرۆک کۆماری پینشووی ئەمریکاش سەرەپای زەمکردنی ئەخلاقی بەریتانیکان و تەبوی بە شا: (بەریتانیکان بە ھەراھەمھێنانی زەمینەیی کەوتنی شا ویستیان لێدانیک بەدەن لە ئەمریکا و ئەمریکەکانیش بچوک بکەنەو!)

بارودۆخی مەزاجی شا ئیمەیی ناچار کرد بێر لە ئەنجامدانی نەشتەرگەریک بکەنەو. پروفیسۆر فلاندرن پینشنیاری نەخۆشخانەییەکی کرد لە ئەمریکا.

کیسنجەر کە ھاو بوو بۆ مەکسیکۆسیتی داوای کرد لە شا بۆ بەدەستھێنانی پێگەییەک بۆ ھاوتنە ناو ئەمریکاو ھەر پارە خەرج بکات. کیسنجەر بە ناشرکراوتی سەرۆک کۆماری ئەمریکا کارتەر ھەز ناگات پێگەیی پێ بدات بێتە ناو ئەمریکاو، بەلام (ماندیل) جیگری سەرۆک کۆمار دەکریت بە پارە بیکریت و قەناعەتی پێ بکەیت!

چوار ھەفتە لە مانەو ھەمان لە مەکسیکۆسیتی تی پەریبوو. بارودۆخی شا گەیشتە ئەو پەری ترسناکی خۆی و لەھەمووشی خراپتر توشی نەخۆشی مەلاریاش بوو! (کوئەر ناواکا) پەر بوو لە مینشولەیی مەلاریا.

ئەمجارە لەسەر پینشنیاری (رۆبیرت نارمانو) لە ئەمریکا دکتۆریکمان دامەزراند کە دکتۆری خیزانی راکفلەرەکان بوو.

دکتۆر (بنجامین کین) مامۆستای زانکۆی کۆرنیل بوو لە نیویۆرک، یەکیک بوو لە ناسراوترین پزیشکەکانی جیھان و پزیشکی کەسایەتیە بەناوبانگەکانی جیھان بوو، ھات بۆ مەکسیکۆسیتی بۆ چارەسەرکردنی شا.

(کین) سەرەرای شپۆرەپەنجە زۆر و مەلاریاکە، توانی نەخۆشی زەردیشی لی بەدی بکات! دکتۆر کین وتی: (ئەم زەردۆییە بوو تە هۆی ئەوەی کە شپۆرەپەنجەکە بەخیرای زیاد بکات و توشی غودە ی ملیش ببیت!)

(دکتۆر بنجامین کین) پاش ئەوەی کە فایلی دۆسیە ی چارەسەر یەکە ی شای پشکنی بە ناشکرا دکتۆر (ژرژ فلاندرن) ی فەرەنسی بە بەرپرس زانی لە پێشکەوتنی شپۆرەپەنجەکە ی جەستە ی شا و وتی: (پزیشکە فەرەنسیەکان کۆمەلە چارەسەریکیان پێداوە کە بۆ سەلامەتی شا زۆر ترسناک بوون و بوونەتە هۆی پەرەسەندنی شپۆرەپەنجەکە ی! لەم کاتەشدا دەمووچاوی شا رەش بووبوو و بە دەست نازاری سکیشیەو دەینالاند.

دکتۆر کین لە کاتیکیدا کە زۆر بەتوندی رەخنە ی لە پزیشکە ئەوروپیەکان دەگرت وتی: (دەبوا یە شا ماوە یەکی زۆر لە مەو پێش نەشتەرگەری بۆ نەجام بەرایە ئەوان دەرمانی کورتیزونیان بۆ دیاری کردووە کە بە راستی زیانی هە یە!) وتی دەبیت بەپەلە شا نەشتەرگەری بۆ بکریت و باشترین نەخۆشخانەش لە جیھاندا لە ئەمریکایە.

لەسەر پێشنیاری دکتۆر کین پەسپۆرکی شپۆرەپەنجە لە نەخۆشخانە ی موریال هات بۆ مەکسیکۆسیتی و دەستیکرد بە چارەسەرکردنی.

ئیدی مانەو لە مەکسیکۆ چارە نەبوو. کیسنجەر و واکفلەر و والتەرماندیل هەموویان کارتەریان خستە ژێر فشارەو تاوەکو لەبەر مەسەلە ی ئینسانی، شا قبول بکات. کارتەر کە لە ژێر فشاریکی زۆردا بوو، تەنانەت لەلایەن جیگرەکە ی خۆشیەو تەکلیفی لی دەکرا، بپاریدا شا قبول بکات و بپوات بۆ نیویۆرک و لە نەخۆشخانە ی موریال بخەوینریت.

کارتەر داوای لە وەزارەتی دەرەو کرد، پێشتر بەرپرسانی دەولەتی ئێران لەم پڕوداوە ناگادار بکە ئەو تاوەکو دُنیا ببن کە شا تەنھا بۆ چارەسەری نەخۆشی دەچیت بۆ ئەمریکا و لەگەل کۆتایی هاتنی نەشتەرگەریە کەشیدا لە ئەمریکا دەرەدەکریت.

پېش پۇيشتنمان بۇ نيوپۇرک لوز پورتى يو (سەرۇك كۇمارى مەكسىك) ھات بۇلامان و دۇنيای كردينه وه كه شا دەتوانیت دواى چاره سەر له ئەمريکا بگه پرته وه بۇ مەكسىك. له سەرھتای مانگى مەى بوو به فرۇكه يه كى كرئى سەر به كۇمپانىيای (گۇلف ئستريم) پۇيشتين بۇ نيوپۇرک. ئەم كۇمپانىيایه مولكى ئيرانيكى مليونير بوو به ناوى نمازى (كه خەلكى شيران) بوو.

له ئەمريکا زۇربەى كۇمپانىياكانى فرۇكه وانى و كۇمپانىياكانى كه شتيوانى و كارگه گهره كان و تەنانهت پالوگه كان و چالە نەوتە كانيش مولكى ئيرانيه كان بوون كه ئيمه پيشتەر هەرگيز ناوى ئەوانەمان نەبيستبوو.

كاتيک شا بيستى بەرپيز نمازى (كه ئيرانيكى نيشته جيئى ئەمريكايه) خاوهنى چەندين كۇمپانىيای فرۇكه وانى و كه شتيوانى و چەندين كۇمپانىيای نەوت و پالوگهى نەوت و كارگه يه به داخ و پەژارە وه وتى: (من ئەگەر له سالى ۱۹۵۳ نەگه پرايه مە وه بۇ ئيران و له ئەمريکا بومايه ئيستا سەرمايه دارئىكى گهرهى ئەمريکا بووم و دورر بووم له هەموو ئەم نەگه تيانە!)

كاتيک له فرۇكه خانە يه كى نەناسراو له (فۇرت لادرديل) نيشتهنە وه هچكەس چاوه پروانمان نەبوو!

له فرۇكه خانە كه، تەنها پراويزكارئىكى ئەمريكى كه له به پريوه به پرايه تى ليكۇلئينه وهى كەرەسه كشتوكالئيه كانى ئەمريکا كارى نەكرد چاوه پروانمان بوو، پاش ئە وهى هەموو كه لوپه له كانى پشكنى بۇ ئە وهى دۇنيا بيئت له مەكسىك گول و گيا و يان تۇوى سەوزەوات و ميوەمان له گەل خۇماندا نەهيئاوه!

محمد رەزا له و حاله بيتاقەت و بيزاره كه رەنگى زەرد و لاواز هەلگه پرا بوو وتى: (سەيركەن بزانن توشى چ پۇرژگارئىك بووم؟ هەر لەم خاكەى ئەمريكادا ترومان، جۇن ئيف كه نەدى و كارتهر دەهاتن بۇ پيشوازيم و فەرشى سوريان بۇ رادەخستم!)

هەموومان بيتاقەت و بيزاربووين لەم پشتگوئىخستن و گوئنه دانەى ئەمريکا، بەلام دەمانتوانى چى بكەين. ئيمه نەپۇيشتين بۇ نەخۇشخانەى مموريال. بەلكو چووین بۇ نەخۇشخانەى نيوپۇرک كه سەر به ناوه ندى پزىشكى كۆرنيل و به وه به ناوبانگ بوو كه سەر به (زانكۆى كۆرنيل) ه.

ژورری شا له قاتی هه و ته م بوو. ژورری کیش له تهنیشت نه ودا بو فرهح گیرا بوو و
دهرگایه کیشی له سهر بوو که ده چوو ناو ژورره که ی شا.

شا به ناوی خوازیری (دیقید نیوسام) له نه خوشخانه خه وینرا. له هه موو دوسیه و
فایله کانی پزیشکیه که یدا به (دیقید نیو سام) ناو ده برا. سهیر له وه دایه (دیقید
نیوسام) له و کاته دا ناوی حه قیقی جیگری وه زاره تی دهره وه ی نه مریکا بوو!

سه ره پای نه وه ش هه و لدرابوو زور به شیوه یه کی نهینی نه م نه شته رگریه نه نجام
بدریت بو شا و کهس ناگاداری هاتنی شا نه بیته، به لام هه ر له یه که م پوژی
هاتنمانه وه بو نه خوشخانه که پیمانزانرا و چاپه مهنیه کان و ویزگه رادیوییه کان و
ته له فزیونه کان بابه ته که یان ناشکرا کرد بو خه لکی.

من نیستا ناوی هه موو نه و پزیشک و تیمم له بیر نیه که محمد رهزایان چاره سهر
ده کرد. به لام ده بیته نه وه بلیم له نه مریکا هه موو شتی که له سهر بنه مای پاره یه. شا
نه خوششکی پاره دار بوو و نه خوشخانه ی کورنیل و پزیشکه کانی هه ولیانده دا له م
پاره که به چنگاله که وه بووه به ته واوی سود و هرگرن.

فهرح که بیست و چوار کاترژمیر له سهر سهری پیاوه که ی بوو، وتی پیم هه
له یه که م ساتی هاتنه ژورره وه ی شا و خه وانندی سه روکی نه خوشخانه که هات بولامان
و داوای له شا کرد به مه به سستی هاوکاری کردن بو کپرنی که ره سه ی به شی
شیره په نجه ناسی نه خوشخانه که وه کو به شدار بوویه که له کاریکی خیرخوازیدا نه گهر
ده توانی بری ملیونیک دؤلار بیه خشیت به نه خوشخانه که!

نه مه باج و خراج و هرگرتنیکی ناشکرا بوو له که سینک که له سه ره مهرگدا بوو!
محمد رهزا که خه ریکبوو ده ستوپه نجه ی له گهل مهرگدا نه رم ده کرد هیچ چاره یه کی
نه بوو جگه له وه ی که ده بوو نه م پاره یه بدات!

ژماره یه کی دیکه ی پزیشکه کان وه کو پزیشک کولمن (پسپوپی چاره سه ری
کیمیایی) نه ویش هاته ناو گروهی پزیشکانی چاره سه ره وه.

هه ر چه ند خوله کی که یه کجار پزیشکیکی تازه به فایلیکه وه خوی ده کرد به
ژورره که ی شادا و هه والی ده پرسسی و پاش چه ند پرسیاریکی دوباره بوو له ژورره که
ده چوو دهره وه.

ئىمە دواتر ھۆكاری سەردانى ئەم ھەموو پزىشكانەمان زانى كە ھەرىكە لەوانە بۆ
چەندىن جار چارەسەرى شا (و لە راستىدا چەند پرسىيارىك لە شا) بە دەیان ھەزار
دۆلارىان ۋەرگرتىبوو!

پزىشكەكان پاش چەندىن كۆپۈنەۋە ۋە پراۋىژ كە زۆر درىژەي كىشا پىريانىدا
بىبەن بۆ ژوورى نەشتەرگەرى، لەكاتىكدا كە ھەموو فەحس و سۆنەر و ۋىنەكان
ئەۋەيان نىشان دەدا سىپلى بوۋە بە سى ئەۋەندەي سىپلى ئاساي خۆي و دەبوو
زراۋىشى دەربەين!

بۆ بەياني پۆژى دواي نەشتەرگەرىكە بىنيمان ژمارەيەكى زۆر لە خويندكارانى
ئىرانى نىشتەجى ئەمريكا ھاتوون بۆ بەردەم نەخۇشخانەكە و ھۆتافى مەرگ بۆ شا
دەدەن!

كچەكەم بە زەردەخەنەيەكى تال و تى: (ئەمانە نازان ئىدى پىۋىست بەۋە ناكات
بلىن مەرگ بۆ شا چونكە شا خۆي خەرىكە دەپوات!)

لىرەدا بۆ ئەۋەي بەتتەنەيەن فەرىدون جوادىش ھات بۆلامان.

نازانم پىشتەر بۆم باسكردن يان نا؟ (فەرىدون جوادى) يەكىك بوو لە كۆنترىن
ھاۋپىكانى سەردەمى زانكۆي فەرەج لە پارىس و لە راستىدا يەكەمىن ھاۋپىشى بوو
لە فەرەنسا. فەرىدون جوادى بەدرىژاي ژيانى خۆي لەگەل پەزاگيانى (قطبى) برازام و
مامۇستا ھۆشەنگ نھاۋەندى سىگۆشەيەكى خۇشەۋىستانە و پاكىان لە دەۋرۋەرى
فەرەجى خۇشەۋىستەم دروستكردىبوو.

فەرىدون جوادى ھاۋپىيەكى دىلسۆز و خۇشەۋىستىبوو بۆ كچەكەم و فەرەجىش ئەۋى
ۋەكو براىەك خۇش دەۋىست^۱

---

^۱ - بۆ زانىارى لەبارەي پەيوەندى برادەرەنەي فەرەج و فەرىدون جوادى سەيرى كىتبى (پاش
كەۋتن)ى (ئەحمەد على ئەنصارى) (كۆپى پورنى فەرەج) بىكە لاپەرە ۷۶.
ئەحمەد على ئەنصارى دەنوسىت: (بەھۆي ھاتوچۇ بەردەۋامەكانى ئەم فەرىدونە بۆ كۆشك پەيم بە
پەيوەندىكى ئاناساي نىۋان فەرەج و فەرىدون بردبوو و چەندىنجاىش لە پىگەي ھۆكارى جىاواز و
بە ئاماژە و نىشانە فەرىدونم تىگەياندبوو كە ئەم پەيوەندىە بەم شىۋەيە بە شاراۋەيى نامىنىتەۋە...)
ئەحمەد على ئەنصارى (كۆپى پورى فەرەج) لە بەشىكى دىكەي ياداشتەكانىدا دەنوسىت:

فریدون وەکو خزمەتکاریک لە نەخۆشخانە لە دەرووبەری شا و فەرەح دەسورپایەو و بە قسە نەرم و ئارامکەرەوێکانی کچەکەمی لە نارهەتی و بیزاری دەردەهینا. ئیستاش فریدون لە پاریس لە نزیک کەچەکەم دەژی و هاوڕێی و بڕایەکی دلسۆزە بۆ فەرەح

کچەکەم فەرەح کە مانەوێ بۆی زیانی هەبوو بۆ حالەتی دەروونی پاش ئەنجامدانی نەشتەرگەرێکە داوای کرد لە ئەشرف بۆ ماوێهەکی کورت پێگەیی بکاتەو لە مالهەکی. بەلام ئەشرف کە کچەکەم (فەرەح) و دەرووبەری فەرەحی بە بەرپرسی کەوتنی شا دەزانی بە توپەییەو ئەم داواکاریە پەرز کردەو و پێی وت (باشترە بپۆیت بۆ دۆزەخ!)

من بینوومە لە چەند کتیبیککی میژووییدا کە نوسەرە بیانی و ئێرانیهکان نوسیویانە، و تراوێ فەرەح لە ماوێ ئەنجامدانی نەشتەرگەرێکەمی شا لە نیویۆرک پۆشیتوێ بۆ مانی ئەشرف و لەلای ئەو ماوێتەو. ئەم بابەتە هیچ راست نیە و من و فەرەح و فریدون جوادی لە نەخۆشخانە دەمانهێو.

فەرەح هەمیشە رقی لە نەخۆشخانەبوو و لە نەخۆشخانەش دەترسا. بەلام ناچاربوو بۆ وەفاداری هاوسەرەکی لە نەخۆشخانە نیویۆرک بمینیتەو. هیشتا چەند پۆژیک لە نەشتەرگەرێکەمی شا تی نەپەربوو وینەکان ئەوێان نیشاندا پزیشکەکان لەکاتی ئەنجامدانی نەشتەرگەرێکەدا بەردی زراوەکیان بەجیھێشتوێ! هەرۆهە دەمی زراوەکەش هیشتا بەستراو.

پروفیسۆر کۆلمن لە بری ئەوێ نارهەت بێت بەم مەسەلەیه بە پیکەنینەو و تی: (ها، ها! بەراستی جینگەمی گالته و پیکەنینە پزیشکەکان زیخەکانیان بەجیھێشتوێ!) فەرەح بەبی دواکەوتن تەلەفۆنی کرد بۆ پاریس و لەگەل پروفیسۆر (فلاندرن) قسەمی کرد. (ژرژ فلاندرن) کە سەرەرای ئەوێ کە ماوێهەکی دووروو دیرێژ بەرپرسی

(مەسەلەیهکی دیکەمی گرنگ کە لەکاتی مانەوێ شا لە مەکسیک دروستبوو، و ئەوێش بووێ هۆی ئەوێندەمی دیکە بێتاقەتی و خەمۆکی شا، باسی ئەو پەيوەندیەمی نیوان فەرەح و فریدون بوو کە ناشکرا بوو و باسەکەش گەیشتبووێهە گۆنی شا.

پاراستنى سەلامەتى شا بوو ھاوپىي دىرىنى فەرەھىش بوو وتى: (لە ئەنجامدانى نەشتەرگەي زراودا رەوشىكى زۆر لىھاتوانە ھەيە كە پزىشكە كە دەبىت لەكاتى نەشتەرگەريە كەدا فشار بخاتە سەر جگەري نەخۆشە كە بۇ ئەوھى بزانىت ھەموو زيخ و بەردەكان لە زراوكەدا ھاتونەتە دەرەوھە يان نا؟ بۇچى ئەم كارەيان نەكردوھ؟ بۇچى؟) پاشان پىشنيارى كرد بۇ فەرەح بۇ پاراستنى گيانى شا بەخىراي لە ئەمريكا بىكاتە دەرەوھە! ئىمە كەوتىويىنە ناو بارودۇخىكى سەيرەوھە.

لەلایەكەوھە پزىشكە ئەمريكەكان پزىشكە فەرەنسى و ئەورۇپىيەكانيان تۆمەتبار دەكرد بەوھى كە بەھۇي بەكارھىناني دەرمانى بى كەلكەوھە بوونەتە ھۇي پەرەسەندنى شىرەپەنجەكەي و لەلایەكى دىكەشەوھە پزىشكە ئەورۇپىيەكان ھاوكارە ئەمريكەكانيان تۆمەتبار دەكرد بەوھى كە دەيانەوئىت شا بكوژن!

پاش پراوئىكى زۆر، پزىشكەكان وتیان بۇ ئەنجامدانى نەشتەرگەري دووھى شا لە ئىستادا ناكرىت چونكە بىننى زۆر لاواز بووھە، دەبىت سود لە رەوشىكى دىكە وەرېگىرئىت كە ئەوئىش پزىشكىكى تايبەتى كەنەدەيە كە بۇ لەناوبردنى بەردى زراو بەكارى دەھىنئىت بۇيە دەبىت ئەو پزىشكە بانگ بكرئىت!

ھەرەوھە پزىشكەكان بېريارباندا غودە دەرەقىەكەشى لىزەرى لى بدەن! باشترين ناوھندى ئەو كارەش نەخۆشخانەي (كترنىگ-ئىستون) بوو. داىكى شا چەند سالىك پىشتر لەو نەخۆشخانەيە نەشتەرگەري بۇ كرابوو و شا وەكو سوپاسگوزارى مليونىك دۇلارى پى بەخشيىوو!

لە پوژى ۴ نۆقەمبەرى ۱۹۷۹ لە تارانەوھە ھەوال گەيشت كە گروپىك لە خوئىندكارانى تاران بە رېبەرايەتى چەند كەسىك لە ناخوندەكان چوونەتە ناو سەفارەتى ئەمريكاوھە و بە ھىزى چەك ۶۶ كەس لە دىبلۇماتە ئەمريكەكانيان بە بارمتە گرتوھە و داواي ئەوھەيان كردوھە كە دەبىت لەگەل شادا ئالوگوپريان پى بكرئىت.

پوژنامە و رادىو و تەلەفزیونەكانى جىھان پېرپوون لە ھەوالى ئەم بارمتانە. باسى ئەوھە دەكرا كە رېبەرى ئەم خوئىندكارانە مەلایەكە لە زانكوى مۇسكو خوئىندويەتى!

ئىمە زۆر توشى ترس و نىگەرانى بووين لەم داواكارى خویندکارانە. ناوەندى لىزەرى نەخۇشخانەى (كتىنگ ئىستون) ئىدى نامادە نەبوو شا قبول بکات و چارەسەرى بکات و دەیوت لەوانەى تىرۆرستەکان هیرش بکەنە سەر نەخۇشخانەکە. پایای گەورە داواى میانجىگىرى کرد بەلام پریبەرانى ئىران نامادە نەبوون گووى بۇ خواستەکەى پایا بگرن.

ولآتىكى جیهانى سىیەم کە تاوہکو ماوہیک پىش ئىستا ھارپەیمانى یەکەمى ئەمریکا بو، ئىستا خەرىکە لەگەل ئەمریکا پووبەپرو دەبیتەوہ و خەرىکە لەگەلیدا دەکەویتە مەملانئى توندەوہ.

فەرەح ھىوادار بوو ئەمریکا ھیرش بکاتە سەر ئىران. ھەموو ھارپىگانمان تەلەفونیان دەکرد و ھىواداربوون ئەمریکا دەستىک بوەشىنئیت لە ئىران.

تەنەت شاھپور بەختیار لە پەناگەکەى پەيوەندى کرد و وتى: (ھىوا بۇ گەرانەوہى شا زیاترە لە تەسلىمکردنەوہى بە دەولەتى ئىران بىتاقەت مەبەن!)

بەلام محمد پەزا لە کاتى بىستنى ئەم ھەوالە توشى جورىک لە نەخۇشى تازە بوو و بەردەوام عارەقى دەکرد. ئەم قسانەى قبول نەبوو و بەتایبەتى داواى لە کىسنجەر و راکفلەر کردبوو کە ناگادارى بن و نەھیلن ئەمریکا تەسلىمى بکاتەوہ!

بە بارمتەگرتنى ۶۶ دیبلوماتى ئەمرىكى لە تاران، پىش ئەوہى ئەمرىکیەکان پقیان لەو دەسلەتە تازەى ئىران بکەویت ئەوہندەى دیکە پقیان لە شا کەوت.

ئەمرىکیەکان بە ناشکرا خوازىارى دەرکردنى شا بوون. رۆژنامەکان بە ناشکرا ھیرشى توندیان دەکردە سەر کىسنجەر، راکفلەر، نارمانو، دکتور کین و پزىشکەکان و ھەموویان بە خیانەتکار و دژە بەرژەوہندى ئەمریکا تاوانباریان دەکردن!

حکومەتى ئەمریکا بە فەرمانى سەرۆک کارتەر ھەموو داراییەکانى ئىرانى بلوک کرد و کۆمەلئیک پىشوینى توندى گرتەبەر بۇ ئەوہى بارمتەکان ئازاد بکات. (رىچارد ھیلمن) سەفیری پىشوی ئەمریکا لە تاران (سەرۆکی پىشوی سى ئای ئەى) کە ھارپى نزیکی محمد پەزاش بوو بەردەوام دەھات بۇ بىننى محمد پەزا و زانیارى پلە

یهکی و نهینیا نهی ددها به محمد رهزا له کاتیکدا له نه خوشخانه که وتبوو و چاره پوانی چاره نویسی خوی بوو.

قهیرانی سهفارهت بووه هوی نهوهی پوژنامه به ناوبانگه کانی جیهان که تاوه کو نهو کاته زور گرنگیان به بارودوخی ئیران نه ددها دستیکه ن به باسی حکومتی شا. نهوان به زیاده پوهی و گوره کردن (شا) یان تاوانبار کرد بهوهی که دهستی هه بووه له کوشتنی خه لکی ئیراندا و بههوی ساواکه وه خه لکیان زور بی بهزه بیانه سه رکوت کردوه. له ماوهی چهند پوژیکه که مدا شه قامی نه مریکا به ته واری بوو به دوژمنمان. نه مه گه یشته ناستیک که که کم ترسی نه وه شسی هه بوو به لایک بیت به سه ر منداله کانیشیدا که خه ریکی خویندن بوون له نه مریکا.

کاری چاره سه ره که تاوه کو پاده یه که وه ستابوو. شا زور بهی کاته کانی خوی له نه خوشخانه دا به سه یرکردنی ته له فزیونه وه ده برده سه ر و هه وانه کانیش به رده وام پر بوون له هه وائی خویشاندان له بهرام بهر سهفارهتی نه مریکا له تاران و داوایان ده کرد شا ته سلیم بگریته وه!

نه م پرودا وانه محمد رهزایان زور به توندی ترساند بوو، شا دنایابوو پلانیکه پوژئاوایی له نارادایه که دهیه ویت شا ته سلیمی ئیران بکاته وه.

محمد رهزا دهیوت دهسته سه راگرتنی سهفارهت، کاری خودی کارته ر و هاوپیکانیه تی و دهیانه ویت به بزواندنی بیری گشتی نه مریکا و به بیانوی پزگار بوونی گیانی ۶۶ بارمتهی نه مریکی شا ته سلیمی دادگای شوپرسی ئیران بکه نه وه!

شا وتی به (ریچارد هیلمن و هاوسه ره که ی (سننیا) که بو دیداری هاتبوون بو نه خوشخانه: (نه گه نه مریکا نیه تیکی باشی هیه پنیویسته نایت الله خومینی و توند پوه کان له سه ر کار لابه ریت).

هه روه ها شا پرسه له هیلمز (که سه روکی پیشوی ده زگای رهش بوو): (بوچی پوژئاوا منی له ناویرد؟)

(هیلمن له بری وه لامی نه م پرسیا ره پیشنیاری کرد بو شا که هه رچی خیراتره بگه ریته وه بو مه کسینک.

ئەم رېستەيەي (ھېلمن) ئەوئەندەي دىكە شاى توشى تۇقىن كىرد! ئىدى شا دۇنيا بوو
لەوانەيە ئەمريكيەكان لەگەل ئەو بزوتنەو شۇرېشگىرەي ئىران مەاملە بەكەن و شا
تەسلىمى ئىران بەكەنەو.

ئەوئەي كە ئەوئەندەي دىكە شاى توشى نىگەرانى و تۇقىن كىرد بۇچوونەكەي دىكتور
(كۆلمن) بوو.

(كۆلمن) كاتىك پاش چەند پۇژىكى دىكە ھاتەو بۇ بىنىنى شا و سەيرى شىوئەي
چارەسەرەكانى چەند پۇژى پىشووئەي كىرد بە تورەيىوئە فائىلەكەي كوتە بە زەويدا و
وتى: (مەگەر ئەم وت دەبىت ئەو ھابانەي پى ئەدرىت چ كەسىك ئەم ھابانەي داوئە بە
شا؟)

كۆلمن وتى: (چاودىرى شا ناكىرىت و من دۇنيام لىرە كەسانىك ھەيە نايانەوئە شا
چارەسەر بەكىرىت!)

لە كۇتايى مانگى نۇقەمبەر بوو لە ھەزارەتى دەرەوئە ئەمريكا كەسىك ھات بۇ
ئەخۇشخانە و پىپراگەياندىن دەبىت بەبى دواكەوتن ئەمريكا بەجىبەيلىن!
شا وتى بە ئارمانۇ پەيوئەندى بەكە بە سەرۇك كۇمار (لوپز پۇرتى يو)و.
ئارمانۇ پۇيشت و چەند كاترۇمىر دواتر ھاتەو و ئەوئەندەي دىكە بارەكەي قورس
كىردىن و وتى: (مەكسىك ئامادە نىە دووبارە ھەرمانىگىرئەوئە و سەرۇك كۇمار لوپز
سەرەپاي ئەو بەئىنەي كە دابوى وتى ناتوانم شا قبول بەكەم!)
ئىمە نەماندەزانى دەبىت چى بەكىن!

ئارمانۇ وتى: (دەولەتى ئەمريكا خۇي پەناگايەكى تازەي لەبەرچا و گرتوئە و
لەوانەيە خۇي ئىمە بىئىرىت بۇ ولاتىك لە دەرياي كارئىبى يان ئەمريكاى ناوئەند).
فەرەح داواى لى كىردم لە ئەمريكا لەلاى مىندالەكان بەمىنمەوئە و لەوان جىبابمەوئە.
مانەوئە من لە ئەمريكا ھىچ رېگىرىكى ياساى نەبوو. ھەرچەندە دووركەوتنەوئە لە
كچەكەم زۇر قورس بوو، بەلام بۇ ئەوئەي لەلاى نەوئە خۇشەويستەكانم بە ئەم
پىشنىارەم قبول كىرد. بەتايبەتى كاتىك كە لەيلا تەنھا نۇ سال تەمەنى بوو و منىش
بەراستى دەمتوانى رۇلى داىكى بىيىنم و شوئىنى خالى فەرەح پىر بەكەمەوئە.

محمد رەزايان لەسەر کورسیه تایه داره که ی سواری ئۆتۆمبیل کرد و له گهڵ
هاوړیکانی پوښتن بۆ فرۆکه خانە ی (لاگاردیا).

دوابه داوی ئەم پوښتنه ئیدی باسی دهر به دهری کچه کهم له زمانی خۆیه وه بیستو.
ئهوانیان له نه خوشخانه وه برد بۆ فرۆکه انه ی لاگاردیا و له ویشه وه بۆ بنکه ی (لیک
لهند) له ته کساس.

شا له بنکه ی (لیک لهند) له نه خوشخانه یه کی تایبه تی نه خوشیه دهر و نیه کانی
ئهفسه ره کان خه وینرا! ژوریکیشیاندا به کچه کهم و هاوړیکانی که چهند په رده یه کی
کۆن و چهند قه نه فه یه کی کۆنی تیدا بوو.

فه رمانده ی ئەم بنکه یه به رپررسیکی توپه بوو له سه رده می جهنگی قیتنامدا
فه رمانده ی یه کی که له هیزه کان بووه ناوی (ناکس) بوو، به رده وام داوا ی له فه رح ده کرد
بۆ ئه وه ی یاری تینسی له گه لدا بکات.

وه زاره تی دهر وه ی ئەمیریکا، پینگه یدا بوو به بنکه ی (لیک لهند) تاوه کو په نایه ک
بدۆزنه وه بۆ شا و هاوړیکانی.

ئارمانۆ زانیاری ده دا که هه ول و په یوه ندی کردنی زۆر له ئارادایه تاوه کو یه کی که له
ولاته کانی پارگوا ی، گوانتالا، تونگا، نایسله ند یان په نه ما شا قبول بکه ن، به لام
تاوه کو ئیستا ئەم هه ولدانان ه بی دهر ئه نجام بوون.

سه ره نجام (عمر تورخوس) حاکی سه ربازی په نه ما (سه رۆکی پاسه وانی
ئه ته وه یی) ملی بۆ فشاره کانی ئەمیریکا دا و ناماده بوو شا قبول بکات.

ده یان هه زار سه ربازی ئەمیریکا له په نه ما بوون. ئەمیریکا چهند بنکه یه کی سه ربازی
گه وه ی له په نه ما و له دهر و به ری که نالی په نه ما هه بوو. شا و هاوړیکانی به
فرۆکه یه کی بچوکی هیزی ئاسمانی ئەمیریکا له ته کساسه وه به ره و په نه ما پوښتن و له
فرۆکه خانە ی (هاوارد) که فرۆکه خانە یه کی بنکه ی ئەمیریکیه کان بوو نیشته وه.

شوینی مانه وه ی شا له دورگه ی (کونتا دورا) بوو که ژه نرال (عمر توریخوس) یش
له و شوینه دا چهند قیلایه کی رازاوه ی هه بوو.

هه ره له وی دهر که وت که بۆچی توریخوس شای قبول کردوه. ئه ویش چاوی له
پاره کانی شا بوو.

کچھکەم (فەرەح) باسی دەکرد دەیوت شا لەو ماوەیەدا بەچەشنیک لاوازبوو بوو
نەیدەتوانی خۆی بگریت و هیچ جل و بەرگیگ بە جەستە یەرە نەدەوستا!
هەر بۆیە عمر تورخوس کاتیگ شای بینیبوو بەبێ نەدەبی وتبووی: (شا، شا، کە
باسی دەکەن ئەمەیه؟)

عمر تورخوس یەکیکبوو لە پالەوانەکانی بۆکسینی پێشوو جیهان و
جەستە یەکی گەرەمی هەبوو.

خانیکی زۆر گرنگ کە پێویستە لێرەدا ئاماژە بۆ بکەم، بێ خوشەویستی و بێ
وەفایی برا و خوشکەکانی محمد رەزا بوو.

هەلبەتە تاج الملوك (شارژی دایک) عوزری هەبوو. ئەو پیرەژنیکی نەخۆش و
لەکارکەوتوو بوو سەرەرای نەخۆشی شێرەپەنجە توشی نەخۆشی لەبیرچوونەوه و
لەرزینش هاتبوو.

(تاج الملوك) هیچ کەسی لەبیر نەماوو و هیچیشی نەدەزانی.

محمد رەزا لەبەر ئەوەی کە پەيوەندیکی زۆری بە دایکیەوه هەبوو و خوشحال بوو
بەوهی کە ئیستا هیچشتیکی لەبیر نەماوه و ناتوانیت لە دەورووبەرکە ی تی بگات و
کەس بناسیتەوه دەیوت: (بۆ ئەم کارە سوپاسی خوداوەند دەکەم. بەهیچ شینوویەک
حەزم نەدەکرد دایکم ئاگاداری ئەم کەوتنە و لەناوچوونی ئیئمە بیئت بۆ ئەوهی
خەفەتمان بۆ نەخوات!)

(ئەشرف) ییش پەيوەندیکی زۆری لەگەڵ براکە ی هەبوو، بەلایەنی کەمەوه پۆژانە
دوو یان سێ جار تەلەفۆنی بۆ دەکرد، بەلام ئامادە نەبوو لەگەڵ فەرەحدا قسە بکات و
کچەکەمی بە بەپرسی نەگبەتیەکانی شا دەزانی. دەیوت فەرەح بەدەفەر بوو، پاش
هاوسەرگیری لەگەڵ محمد رەزا یەکەمین پووداوی تیرۆری شا پوویدا و سەرئەنجامیش
حکومەتی پەمەلەوی کەوت!

جگە لە ئەشرف ئیدی هیچکەس پەيوەندی نەکرد بە شاوه. نە شاھپور غلامرەزا،
نە عبدالرەزا، نە برا و خوشکەکانی دیکە ی... هیچکەس.

غلامرەزا کە کەسیکی زۆر پارە پەرست بوو ئامادە نەبوو تەنانەت سەنتیکیش
سەرف بکات بۆ تەلەفۆن بۆ ئەوهی هەوالی برا تاجدارەکە ی پیرسیت.

کاتیك تاج الملوك (شارژنی دایك) كوچی دواپی کرد ئەم برا و خوشكانه‌ی شا،
ناماده نه‌بوون تیچوونی كفن و دفنی دایكیشیان بدهن و شارژنی دایك به پارهی
به‌خشینه‌كانی كچه‌كەم دفن كرا!

حه‌مید ره‌زاش له‌گه‌ل منداله‌كانی له ئیران مابوو‌یه‌وه و زوو زوو له‌گه‌ل
پوژنامه‌كانی ئینقلابی ئیران چاوپینكه‌وتنی ده‌كرد و قسه‌ی به شا ده‌وت!

حه‌مید ره‌زا ناوی خۆی گوپری بوو به‌حه‌مید ئیسلامی و پریشیشی هیشته‌بوو‌یه‌وه!
محمد ره‌زا زۆر بی‌تاقه‌ت بوو له‌م هه‌موو بی‌سوژییه‌ و به‌رده‌وام تفی له‌ خیزانه‌كه‌یان
ده‌كرد.

شه‌وانه كه‌ ته‌نها ده‌ماینه‌وه ده‌یوت: (ئه‌مانه‌ چه‌ندین سال و لا‌تیان چه‌په‌لوش كرد و
بار و بنه‌ی خۆیان به‌ست و به‌دناوی و پیاو‌خراپیه‌كه‌یان بو من به‌جیه‌یشت! ئیستاش
ته‌نانه‌ت ناماده‌ نین ته‌له‌فونیکیشم بو بکه‌ن و هه‌والم بپرسن!
شوینی مانه‌وه‌ی ئی‌مه‌ له‌ په‌نه‌ما دورگه‌ی (كونتادورا) بوو.

پاش دابه‌زینمان له‌ فرۆكه‌ سواری هه‌لیكوپه‌ته‌ریك بوون و پویشته‌ین بو كونتادورا.
دورگه‌ی كونتادورا مو‌لکی كه‌سیك بوو به‌ناوی گابریل لوئیس كه‌ له‌ سالی ۱۹۶۰
ئه‌و دورگه‌یه‌ی كریبوو و كردبووی به‌ دورگه‌یه‌کی گه‌شتیاری و كات به‌سه‌ر بردن.

قێلای شوینی مانه‌وه‌ی شا قێلایه‌کی رازاوه‌ی سور و سپی زۆر جوان بوو.
به‌رده‌م قێلاکه‌ به‌ نزما‌ییه‌کی ئارام به‌ره‌و كه‌ناری ده‌ریا‌که‌ درێژ ده‌بوو‌یه‌وه و
له‌به‌رده‌میشیدا لمی نه‌رمی كه‌ناری ده‌ریایی هه‌بوو. له‌م قێلایه‌دا سی ژووری جیا‌واز
هه‌بوون كه‌ تابه‌ت بوون به‌ پاسه‌وانه‌ په‌نه‌ماییه‌كان و (شا) وه‌.

به‌جیگه‌ر بوونمان له‌ قێلاکه‌ و خواردنی نانی نیوه‌پو، سه‌فیری ئه‌مريكا له‌ په‌نه‌ما
به‌ناوی (نامبله‌ر ماس) له‌گه‌ل (گابریل لوئیس) خاوه‌نی دورگه‌که‌ هاتن بو بینینی شا
و پێشنوازیان لی کردین.

بو به‌یانیش (عمر تو‌ریخوس) هات بو بینینی شا. عمر تو‌ریخوس پیا‌ویکی زۆر بی
ئه‌ده‌ب بوو و به‌هیچ شیوه‌یه‌ك ره‌چاوی ئادابی گه‌فتوگو‌ی سیاسی نه‌ده‌كرد.
دیداره‌که‌ی له‌گه‌ل شادا زۆر چاوپینكه‌وتنیکی د‌لسارکه‌ره‌وانه‌ بوو.

تورخوس ھەر بەیینی شا وتی: (چۆن تۆ له تهختی سهلتهنه تهوه بهرهو دورگه ی کونتا دوراس هاتی؟)

عمر تورخوس به حسابی خۆی دهیویست له گه ل شادا گالته بکات! به لام محمد رهزا هیچ هزی له م گالته کردنانه نه بوو و به لکو زیاتر بیتاقت ده بوو.
دواتر تورخوس وه کو بلیی بو نازاردانی شا هاتوو دریزه ی پیدا و وتی: (من نه گهر له بری تۆ بومايه له ولاته کهم دهمامه وه و له گه ل فرمانده سهربازیه به وه فاکانم ده کوژرام!)

تورخوس به م قسانه ی ویستی نه وه بگه یه نیت به محمد رهزا که نه و ئیشیکی خراپی کردوه له و بارودوخه دا، هیزه کانی خۆی به جیهیشتوه و به وشیه یه هه لها توه!

تورخوس شای به و په پی بی نه ده بی به (چوپن) ناو برد!
چوپن له لای خه لکی په نه ما به واتای تلف دیت! (پرته قالیك که ئاوه که ی تاوه کو دوا دلۆپ ده گیریت و خۆی ده مینیته وه پیی ده وتریت تلف یان تلفی چای!)
تورخوس بی منه تانه له گه ل شا قسه ی ده کرد پیی وت: (تو پیک وه کو تلفی، ده سه لاته گه وره کان ئاوه که ی تویان گرت و پاش نه وه ی که باش چلپاندیان فریاندای!)

کچه که م باسی ده کرد نه م پیاوه بچوکه نیوه درنده یه (عمر تورخوس) ته نانه ت به چاویکی خراپیشه وه سه یری منی ده کرد و به رده وام به بیانوی بینینی شا ده هات بو کونتا دورا و ئیزعاجی ده کردم!

فه ره ح ده یوت: (پیی ده وت م هه رچیت بویت بو ت دابین ده که م! باشه بو نه م پیاوه نه خوشه به جینا هیلت!)

جیگری تورخوس پیاویکی تاوانبار بوو ناوی مانوئیل ئانتونیو نوریه گا بوو که ده موو چاویکی زۆر گه وره و سه یری هه بوو.

وا بلاو بوو که نه م نوریه گایه له گه ل مافیاکانی ماده بیهوشکه ره کاندایه یوه ندی هیه و هاوکاری مافیاکان ده کات بو په پرینه وه ی ماده ی بیهوشکه ر بو نه مریکای ناوه ند.

په نه ما وهكو ولاتيكي گه شتياري سهرچاوهي خراپه و بهرلايي بوو. له م ولاته دا
بچوكترين شت كه ناري نه خلاق بيت نه بوو.

سهرهنگ نوريه گا به فرماني سهرؤك بوو بوو به بهرپرسی پاراستني شا.
له هه مانكاتيشدا فرماندهي چه كداره كاني گاردي ميلي پانه ماش بوو، نوريه گا
نزيكهي ۲۵۰ چه كداري له دهروبهري قئلاكه ي شا و له سهرتاسهري كه ناري كنتادورا
جيگير كردبوو و خويسي سه پهرشتي نه و كارهي ده كرد!

محمد رها زور پني سهر بوو له و هه موو پاسه وانه، به لام نوريه گا ده يوت: (زانياري
له بهر ده ستدايه كه نه وه نيشان ده دن كه تيرورسته كان له سهرتاسهري جيهانه وه
هاتوون بو كوشتنني شا بو په نه ما!)

نيمه باوهرمان كرد بهم قسانه چونكه راويژكاري متمانه پيكراي شا واته بهرپز
نارمانو و تبوي به شا كه نوريه گا له گه ل سي ناي نه ي په يوه نديكي زور نزيكي هه يه!
شا واييري ده كرده وه نوريه گا له وانه يه له هاوريكاني خوي له ريخراوي زانياري
ناوه ندي نه مريكا سي ناي نه ي هه والي پي بگات، بويه كاتيک وتي تيرورسته كان بو
كوشتنني شا و هاوسه ره كه ي هاتوون بو په نه ما باوهري كردبوو!

دواتر ده ركوت نه م بابه ته جوړيك بوو له هه لئه تانندن و پاره راكيشانه له شا!
نوريه گا خه لكي بي نيشي گاردي ميلي هينا بوو بو نه و شوينه و داواي كردبوو له
شا موچه يان پي بدات و مه سروفيان بكيشيت! بو هر پاسه وانيكيش مانگانه ۳ هزار
دولار ده درا!

له كاتيكا نه م پاسه وانه به شيويه كي ناساي مانگانه ۱۰۰ دولاريشيان وه رنه
ده گرت وهكو موچه!

ديار بوو نوريه گا له م هه لئه تانندن و قولپرینه به ته نها نه بوو و له گه ل
عمرتورخوس هاويه ش بوو.

شا له لاي نارمانو نارهاي ته ده رپري. نارمانو به توپهي وتي به نوريه گا باشتره واز
له شا بهينيت. به لام نوريه گا به بي به زهي وتي هيچ ريگه يه كي ديكيه ي نيه جگه له
پيداني نه م پاره يه!

نه و پاره يه ي كه نوريه گا ده يويست نزيكهي يه ك مليون دولار بوو بو هر مانگيگ!

نوریه‌گا بۇ شیرین کردنی کاره‌که‌ی ژماره‌یه‌ک تۆپ و دۆشکه‌شی دامه‌زاندبوو له ده‌روبه‌ری قیلاکه‌ی شا و پۆژانه‌ش چه‌ندین به‌له‌می سه‌ربازی به‌ سه‌ربازی ته‌یاره‌وه به‌به‌رده‌م که‌ناری ده‌ریاکه‌دا ده‌هاتن و ده‌چوون!

پۆژانه‌ش کاتیک فەرہی کچم خه‌ریکی ئیسکی سه‌ر ده‌ریا بوو نوریه‌گاش له‌ناو به‌له‌میکی خیرادا داده‌نیشت و پاسه‌وانی ده‌کرد!

له‌جه‌ژنی سه‌ری سالّ نه‌وه‌ خوشه‌ویسته‌کانم له‌ئه‌مریکاوه‌هاتن بۇ کونتا‌دورا بۆلای باوک و دایکیان.

ئیسرائیل له‌په‌نه‌ما ده‌سه‌لاتیکي باشیان هه‌بوو چونکه‌ بالۆیزخانه و بنکه‌یه‌کی سه‌ربازیشیان هه‌بوو.

سه‌فیری ئیسرائیل به‌رده‌وام ده‌هات بۇ دیداری کچه‌کم و محمد په‌زا. شا داوای کرد له‌سه‌فیری ئیسرائیل تاوه‌کو هاوکاریکی شه‌خسی بکات و داوا له‌موساد بکات که پاسه‌وانیکي شه‌خسی بۇ دابنیت.

نزیکه‌ی ۱۲ مانگ ژهنرالیکی ئیسرائیلی به‌ناوی (مایک هراری) که به‌په‌رگه‌ز به‌ریتانی بوو، به‌رده‌وام له‌گه‌ل شادا بوو تاوه‌کو نه‌و پۆژه‌ی محمد په‌زا کۆچی دوایی کرد یه‌ک سات به‌جیننه‌هیشت.

پۆژنکیان سه‌ره‌نگ نوریه‌گا به‌ زۆر ده‌یویست کچه‌کم بیات بۇ شوینیکي دورتر له‌ قیلاکه‌ی به‌بیانوی گه‌ران و سه‌ردان.

فه‌رح ئەم خواسته‌ی به‌ شیوه‌یه‌کی به‌پۆژانه‌ په‌فز کرده‌وه و وتی: (هه‌رکاتیک پیاوکه‌م باش بوو له‌گه‌ل نه‌ودا ده‌چم بۇ سه‌ردانی نه‌و شوینانه‌!)

به‌لام نوریه‌گا ده‌لیت: (پیاوه‌که‌ت وه‌کو خواردنیکي لی هاتوه‌ که مابیته‌وه. نه‌و تاوانباره‌ و له‌ ولاته‌که‌ی خۆی ده‌رکراوه‌ و ئیستا خه‌ریکه‌ له‌ده‌روونی خۆیدا هه‌ست به‌ نازار ده‌کات. باشتر نه‌وه‌یه‌ له‌بیری خۆتدا بیت.)

ژهنراله‌ ئیسرائیلیه‌که‌ش (مایک هراری) که له‌ دوره‌وه‌ ناگاداری نه‌و کیشمه‌کیشه‌ی فه‌رح و نوریه‌گا ده‌بیت دیته‌ پیشه‌وه‌ و داوا له‌ نوریه‌گا ده‌کات واز له‌ فه‌رح به‌ینیت. ته‌نانه‌ت له‌سه‌ر نه‌و مه‌سه‌له‌یه‌ قسه‌وباسیکي که‌می‌ک توند ده‌که‌ویته‌ نیوانیان.

هەرچەندە نوریەگا پویشت و ئیدی دەردەسەری بۆ فەرح دروست نەکرد، بەلام
هەوالی ئەم باسە گەیشتە گوینی محمد رەزا و محمد رەزای زیاتر لە هەموو کاتیك
توشی نازار و بیताقهتی کرد.

شا چاوپرێی ئەو بۆ تواریخوس جیگرەکی ناچار بکات داوای لی بوردن بکات.
بەلام تواریخوس وتی: (من ناتوانم نوریەگا ناچار بکەم، چونکە داواکاریکی
بەریزانەیی لە ژنەکی تو کردووە!)

نوریەگا لەگەڵ پوژنامەکانی پەنەما و بلاوکراوە جیهانیەکاندا چاوپیکەوتنی دەکرد
و بۆچوونەکانی خۆی لەبارەیی شاو بە راشکاوانە دەخستەروو!

نوریەگا لە چاوپیکەوتنیکدا وتبووی: ((شا خەمبار و بیताقهتە! حالەتیک
خەیاڵپلازی هەیه، ئیمە دەزانین ئەو پیاو کوژ بوو بەلام نەخۆشیەکی بەجۆریکە مروڤ
بەزەیی پێدا دیتەو. شا ئیستا واهەست دەکات بونەوهریککی جیهانی دیکەیه و وەکو
مندالی خۆریان وەکو خودایەکی بت پەرستەکانە، نەک مروڤیککی ئاسای!!))

محمد رەزا ئەم پوژنامانە دەخویندەووە کە نوریەگا لیدوانی بۆ دەدان، زۆر خراپ
تورە دەبوو، بەلام نەیدەتوانی هیچشتیک بکات چونکە پاراستنی ژیانی محمد رەزا
لەدەستی نوریەگا بوو!

ژەنرالی ئیسرائیلی (مایک هراری)، ئەو زانیاریەیی راگەیاندا بە (شا) کە بەتەواوی
لەژێر چنگی دەزگای (رەش)دایە. هەروەها وتی عمر تورخوس و مانوی نوریەگاش
هەردووکیان پیاوی (سی ئای ئەی)ین. ئینجا وتی ئەو دوو کارمەندە ئەمریکەش
واتە (نارمانۆ) و هاوکارەکی (ماس) کارمەندی (سی، ئای، ئەی)ین.

(نامبلرە ماس) سەفیری ئەمریکا بوو لە پەنەما، ئەو ماوہیەیی کە محمد رەزا لە
پەنەما بوو زۆربەیی کاتەکانی خۆی لەگەڵ نارمانۆدا دەگوزەراند.

بۆیە پەنەما زیندانی سی ئای ئەی و محمد رەزا و کچەکەشم زیندانی ئەمریکا
بوون.

ئەو زیندانیانەیی کە ناچاربوون تیچوونیککی قورس بەدەن بۆ مانەوہیان لەو
زیندانەدا.

نوریه‌گا له وهسلنی حسابه‌کاندا، سه‌ره‌پای نه‌وه‌ی که داوای موچه‌یه‌کی مانگان‌ه‌ی ۷۵۰ هه‌زار دۆلاری ده‌کرد بۆ سه‌ری‌ازه‌کانی چاودێری داوای سه‌د هه‌زار دۆلاریشی بۆ خواردن و خواردنه‌وه ده‌کرد.

هه‌رکاتیک رۆبیرت ئارماتۆ و هاوکاره‌که‌ی له پێدانی پاره‌که‌دا ده‌ستیان قورس بگرتایه به خیرای فرۆکه‌یه‌کی بچوک له‌سه‌ر ئاسمانی قیلا‌ی شا ده‌ سوپا‌یه‌وه و دۆشکه‌که‌شی ده‌ستی ده‌کرد به ته‌قه‌کردن. دواتر نوریه‌گا ده‌یوت به شا ئه‌م فرۆکه‌یه فرۆکه‌ی تیرۆسته‌کان بوو و له کۆسته‌ریکاوه بۆ کوشتنی تۆ هاتبوون!

به‌م شیوه‌یه هه‌یچ رینگه‌یه‌ک نه‌بوو بۆ هه‌له‌هاتن له پێدانی باج و خه‌راج به نوریه‌گا. من سه‌ری سال له‌گه‌ل نه‌وه خۆشه‌ویسته‌کانم رۆیشتم بۆ په‌نه‌ما و کونته‌دورا بۆ نه‌وه‌ی چاوم بکه‌ویت به کچه‌که‌م و زاوا خۆشه‌ویسته‌که‌م و دیداره‌که‌م تازه بکه‌مه‌وه.

محمد رهزا و نهشرف

لهیهکیک لهسردانهکانیدا بو دامهزراوهی نهشرف

امیر عباس ههویدا و جهعفر شریف نیعامی

محمد رهزا و فرهح پهلهوی و بهشیک له نهندامانی

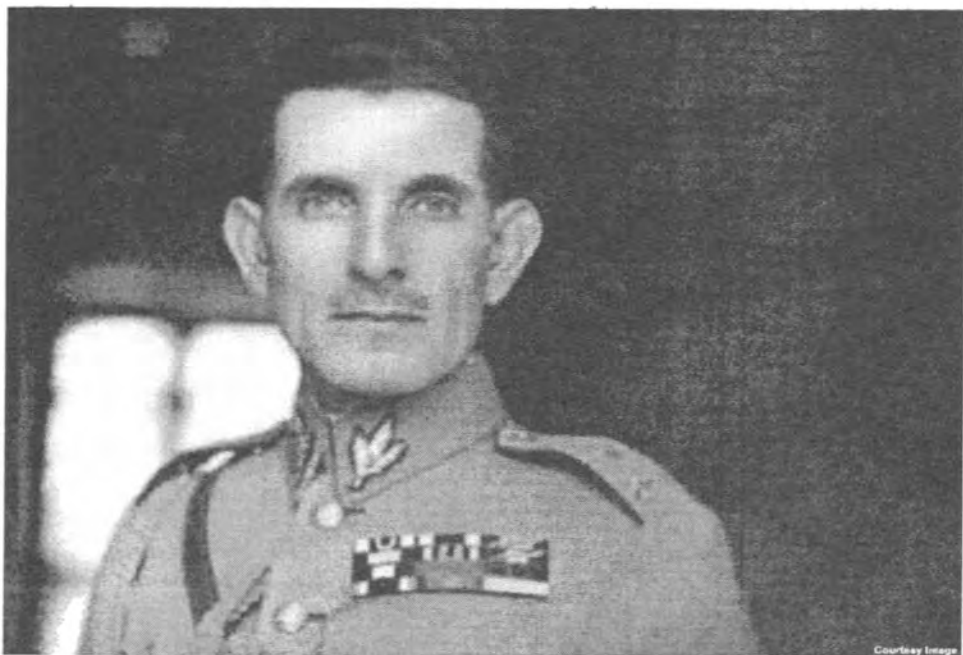
حکومهتهکهی لهسردانیان بو مرقهدی نیعام رهزا له مهشهد

ره‌حیم‌علی خورهم

شاهپور به‌ختیار

رزم نارا

PSRI.ir

دکټور مہنوجر نیقبال

عبدالله ریازی و ژنرال قمرہ باغی

سرلشکر حسن پاکروان له دادگای
شورپش بپیری له سینداره داننی درا

عباسعلی خلعتبری

بهشيك له بهر پرسه بالاكانی سردمی شا به پینی بریاری دادگای شوپش له سیداره دران

غلامرزا نیک بی سرۆکی شارهوانی تاران له دادگا

وینہ یه کی خیزانی محمد رهزا

وینہ یه کی خیزانی پهلهوی

وینہ ییکی نہ شرف و میوانہ کانی

گيرانه وهى شا بو ئيران

گېئرانەوھى شا بۇ ئىران

پەندىكى پېشىنانى پەنەماي ھەيە دەئىت: (ئەو پىاۋەى بۇ ئالتون ئىش دەكات
متمانەى نىە!)

(عمر تورىخوس) و (نورىە گا) تەنھا بۇ پارە ئىشىان دەکرد. ئەم جۇرە مرۇفانە
بەرامبەر ھەر كەسىك كە پارەى زۇرتىرى بدايە راستەوخۇ تەسلىم دەبوون و ئىش و
كارى خۇيان دەگۇپى!

بارمتەگىراۋەكانى سەفارەتى ئەمرىكا لە تاران، دەستمايەيەكى باش بوون بۇ ئىران
بۇ ئەوھى معامەلەيان پىئوہ بكات لەگەل ئەمرىكادا.

صادقى قوطب زادە، ۋەزىرى دەرەوھى دەۋلەتى كاتى ئىسلامى، كە سالانەى
گەنجى خۇى لە ئەمرىكا گوزەراندىبوو و شارەزای پۇچىەتى ئەمرىكەكان بوو، زووزوو
لە تەلەفرىۋنە جىھانىەكانەۋە دەرەكەوت و لە چاۋپىكەوتنەكانى لەگەل
پۇژنامەنوسەكاندا بانگەشەى سەير و سەمەرەى لەبارەى تاوانەكانى شاۋە
دەخستەپروو و خوازىارى گېئرانەوھى محمد پەزا و دادگاىيىكردنى بوو لە دادگاى
شۇپشى ئىران.

بۇچى ناۋى ئەم كابرايەم لەبىرە؟ ئىستا باسى دەكەم.

پاش ئەوھى ئەم كابرايە بوو بە ۋەزىرى دەرەوھى ئىران سەرچاۋەكانى زانىارى شا
لە تاران تەلەفۇنىان كرد و زانىارى سەيرىان لەبارەى ئەم كابرايەۋە خستەپروو.

ئىمە، ئەو دەم چ لەگەل ئەوروپا و چ لەگەل ئەمرىكا و چ لەگەل پۇژمەلاتى
ناۋاپاست پۇژانە پەيوەندىمان ھەبوو.

باوهر بکهن لییره چهند کارمه ندیک له پشت ته له فؤنه کانه وه داده نیشتن و له گهل پایته خسته کانی جیهان بهرده وام زانیاریان وهرده گرت. خودی کچه کهم (فهرح) زورترین په یوندی ته له فؤنی وهرده گرت!

فهرح که زور لاواز و بی هیز بوو بوو زوربهی کاته کانی له پال رادیو و سه ته لایه تیکی تایبه تیدا دهگوزهراند، سه ته لایته که نارمانو له واشنتونه وه هینا بووی. کچه کهم پروژانه خهریکی ته له فؤنکردن بوو بو نه مریکا. نزیکه ی کاتر میز ۱۰ ی شو ته له فؤنی ده کرد بو ولاتانی پروژه لات چونکه له وی تازه پروژ ده بوویه وه، له نیوارانیشدا ته له فؤنی ده کرد بو نه وروپا. له مه لیک حسین پاشا، جیهان سادات هاوسهری سه روک کوماری میسر، مه لیک حسن پاشای مه راکیش، مه لیک خالد پاشای عهریستانه وه بیگره تا وه کو ده گاته سه روک وه زیرانی تورکیا و نیسرائیل. له پروژنامه نوسان و نوسه ره کانی نیشته جینی تاران وه بیگره تا وه کو ده گاته کارمه ندی و هزاره ته کانی دهره وه و ساواکی هه لوه شاهه.

ههرچه نده حکومه تی سه لته نه تی هه لوه شابوویه وه، به لام هیشتا که سانیک هه بوون له ناوه وه و دهره وهی ولات سه بارت به و پژی مه وه فادار بوون.

کچه کهم له و په یوه ندیه ته له فؤنیا نه دا زانیاری زور گرنگی ده ست ده که وت. بو نمونه زانیمان صادق قطب زاده کوپی دارفروشیکی تاران بووه و له نه مریکا ته نها توانیویه تی دوو کورس بخوینیت و له گهل نه وهی که به ناوی (دکتور!) قطب زاده ناوده برا به لام هرگیز ته نانه ت زانکوشی ته واو نه کرد بوو.

ههروه ها زانیاری ته واو هه بوو که قطب زاده نه ک شوپشگیپر، به لکو فیلبازیکه له نه مریکا و فهرنسا خوئی له نه نجومه ن و فدراسیونه خویندکاریه نیسلامیه کان نزیک کرد وه ته وه و له هه مانکاتیشدا په یوه ندی له گهل سی ئای نهی و ساواک و پیکراوی فهله ستینی الفتح و معمر القزافی هه بووه و له هه موو نه م سه چاوانه ش پاره ی وهرگرتوه!

نارمانوش نه م زانیاریانه ی پشت راست کرده وه و نی مه زانیمان ده وله تی کاتی که راسته وخو پاش که وتنی محمد رها، حکومه تی گرت ه دست چه ندین نیرانی که

رەگەزنامەى ئەمىرىكىيان ھەيە لەناو ئەو دەسەلاتەدا بوونيان ھەيە و چەندىن سالىش لەگەل ئەمىرىكىەکاندا ئىشيان کردوہ!

ھەر ئەم حالەتە گوماناویانە بوو کہ نەخوشیە گوماناویەکەى شای زۆر کردبوو، شا دەيوت سەيرکەن بزائن ئەمىرىکا چۆن بە بەکارھینانی بەکرىگىراوہ رەسمیەکانى خۆى لە ئىراندا ھەژمونی پەيدا کردوہ و ئىستعماریکی تازەى سەپاندوہ بەسەر ولاتەکەماندا!

باسى ئەوہ دەکرا کۆمەلێک لەو کەسانە بەخیرای لە پۆستەکانیان دوورخرانەوہ، چونکە ئەو خویندکارانەى کە ھىرشیان کردە سەر سەفارەتى ئەمىرىکا کۆمەلێک بەلگەیان دەستکەوت کە ئەوہى نیشان دەدا کەسانیک لە دەولەتى تازەى ئىراندا ئەندامى سى ئای ئەى و دەزگاکانى دیکەى ئەمىرىکان.

صادق قطب زادەش، دواتر بە تۆمەتى کودەتا لەدژى حکومەتى ئىسلامى لەسیندارە درا.

کۆمەلێک لە پۆژنامەنوسەکانى نىشتەجینى ئىرانیش زانیارى زۆر بەنرخیان گەياندە کچەکەم.

نورى زادە، یەکیک بوو لەو پۆژنامەنوسانەى کە ئىستا لە لەندەن دەژى و سەرکەوتنى گرنكى لەم بوارەدا بەدەستھیناوە پىشنیاری کرد بۆ کچەکەم ھەولبەدات تیچوونى دامەزراندنى چەند پۆژنامە و گوڤاریک لە ئىراندا بگىرتە ئەستۆ، چونکە زۆریک لە پۆژنامەنوسەکانى گروپى رستاخیز و پۆژنامەى ئىتلاعات و کىھان پاکسازى کراون و ئىستا بى ئىشن.

ئەم کەسانە پەيوەندیان بە محمد رەزاشا و دەسەلاتى پەهلەویەوہ ھەيە بەلام پارەیان نیە بۆ ئەوہى پۆژنامە و گوڤار دەربەکن.

کچەکەم ئەم پىشنیاریەى قبول کرد. ئیمە لە ئىراندا ھىشتا ھاوپیانی دەسەلاتدار و دەولەمەندمان ھەبوو. فەرەح، نوری زادەى بە ناوینشانیک لە تاران نارد بۆ شوینیک و زووبەزووی بینیمان کۆمەلێک پۆژنامە و گوڤار بلاووبونەوہ کە بە ئاشکرا دژى کۆمارى ئىسلامى و حکومەتى پۆحانى کاریان دەکرد و پىشتیوانى بەختیاریان دەکرد کە لە سەفارەتى فەرەنسا لە تاران خۆى حەشار داووبو.

به داخه وه دواتر هه و آلمان پینگه یشت که یه کیك لهو پوژنامه نوسانه به تاوانی به شداری کردن له دژایه تیکردنی حکومتی جمهوری ئیسلامی له سیداره دراوه! نوری زادهش پاش ئه وهی که تاوانبار کرا به بلاوکردنه وهی فکری نایت الله شریعتمداری له تاران هه لهات و پویشت بو له نندن.

هه له بهت ئیمه دواتر له دهرکردنی پوژنامه ی که یهان له له نندن سه رمایه گوزاریمان کرد و زوړیک له بلاو کراوه کانی دهره وه له سه ره تاوه به هاوکاری کچه کهم و خاتو ئه شرف به پووه دهران.

ئیسقاش پاش ئه وهی که بیست سال تیده په پرت به سه ر که وتنی حکومتی سه لته نه تیدا هه ندیک لهو پوژنامه نوسانه که له ئیراندان توانیویانه کاری خویمان بیاریزن و کاتیک دین بو دهره وهی ولات وه کو وه فاداریک دین بو دیداری کچه کهم و دهستی ماچ ده کهن.

ئیسقا که له یاده وه ریه کانی رابردووم ناوی نایت الله سید کازم شریعتمداریم برد ده مه ویت یارمه تیم بدن به وهی که ناماژه بکه م به وهی که نه م پیاره روحنیکی پویشنبری دژی نایت الله خومینی و توندپروه مه زه به به کان بوو. نه و حزینکی گه وهی له ته بریز دامه زراند و نامانجیشی ئه وه بوو که پاش که وتنی ته بریز حکومتیک له ناو دئی جمهوری ئیسلامیدا دروستبکات و له وپوه ده ستبکات به دژایه تیکی ته واوی نایت الله خومینی و هه رس به ده سه لته که ی به نینیت.

ده ورو به ره که ی شریعتمداری و پاویژکاره نزیکه که ی واته کوپه گه وه ره که ی مهندس شریعتمداری به لینی پیداین که پاش سه رکه وتن، حکومتی سه له ته نه تی بگه پرننه وه بو ولات و پشتیوانی پاشایه تی رهزا گیان بکه ن.

نه م نوری زاده یه ش که په یوه ندی به فره حه وه هه بوو و یارمه تی دارایی بو حزب وهرده گرت پشتیوانی ئه وهی ده کرد که نه و حزبه تازه یه خوازیاری گه پانه وهی سه لته نه ته. به داخه وه نه داماان و لایه نگرانی نه م حزبه زوړ به توندوتیژی سه رکو تکران و دووباره په نجانم به با چوو.

عمرزم کردن له بهر نه وه ناوی صادق قطب زاده له یاده وه ریمدا ماوه چونکه نارمانو ئه وهی پشتراست کرده وه که وه زیری دهره وهی ئیران له گه ل ئه مریکادا په یوه ندیکی

دیرین و دۆستانه‌ی هه‌یه. ئی‌مه تیگه‌یشتین له‌م ئاماژه‌یه‌ی ئارمانۆ که قطب زاده به‌کرینگراوی (سی، ئای، نه‌ی)یه.

له‌وانه‌یه و ابزانیت له‌م بابته‌ خو‌ش‌حال بووین. نه‌خیر! چونکه محمد ره‌زا وتی هیچ دور نیه ئەمریکه‌کان بۆ پ‌شتیوانی به‌کرینگراوه‌که‌ی خۆیان من ته‌سلیم به‌ ئیران نه‌که‌ن!

پ‌یدانی هه‌موو ئەو تیچوون و خه‌رجیه قورسه له‌ په‌نه‌ما له‌پ‌رنگه‌ی پ‌ۆبیرت ئارمانۆ و هاوکاره‌که‌ی ئەمبلیر ماس (سه‌فیری ئەمریکا له‌ په‌نه‌ما) و مارک میرس بوو.

په‌نه‌مایه‌یه‌کان هه‌موو پ‌ۆژیک زیاتر له‌ پ‌ۆژی پ‌یشوو‌تر بۆ شا و خ‌یزانه‌که‌ی وه‌سل‌یان دروست ده‌کرد و حسابیان زۆر ده‌کرد له‌سه‌رمان.

ئەوان هه‌روه‌کو مانگایه‌کی شیرده‌ر سه‌یری محمد ره‌زایان ده‌کرد که ده‌بیئت هه‌موو پ‌ۆژیک زیاتر بیدۆشن.

پ‌ۆژیکیان له‌سه‌ر پ‌یدانی پارهی وه‌سله‌کان له‌نیوان ئارمانۆ، ماس و میرس له‌لایه‌ک و مانۆئیل نوریه‌گا له‌لایه‌کی دیکه‌ ک‌یشه دروستبوو و نوریه‌گا هه‌رسیکیانی ده‌ستبه‌سه‌ر کرد!

به‌لام پاش چ‌هند خوله‌ک‌یک که تو‌ره‌بوونه‌که‌ی نه‌ما سه‌فیری ئەمریکای ئازاد کرد و دوو نه‌فه‌ره‌که‌ی دیکه‌شی ه‌یشته‌وه!

کاتی‌ک محمد ره‌زا ئاگاداری ئەم مه‌سه‌له‌یه‌ بوو به‌ بی‌تاقه‌تی‌وه‌ وتی: (کاتی‌ک که ئەمانه سه‌فیری ئەمریکا و هاو‌لاتیانی ئەمریکا ده‌ستبه‌سه‌ر ده‌که‌ن ده‌بیئت حسابی ئی‌مه چۆن بی‌ت!)

نوریه‌گا هه‌رکاتی‌ک به‌اتایه بۆ بینینی فه‌رح یان شا به‌خرابه‌ی باسی ئارمانۆی ده‌کرد و ده‌یوت: (ئەم کو‌په‌ منداله‌ و ماس سه‌فیری ئەمریکا دزن و پاره‌کانی به‌پ‌رز شا ده‌دزن!)

هه‌لبه‌ته‌ تاوه‌کو پ‌اده‌یه‌ک قسه‌کانی پ‌است بوو. به‌لام خودی خۆی ده‌یان ئەوه‌نده‌ی ئارمانۆ و ماس دزی ده‌کرد.

بارمه‌کان، ه‌یشتا له‌ سه‌فاره‌تی ئەمریکا له‌ تاران ده‌ستبه‌سه‌ر بوون و جه‌نگی ده‌سه‌لات له‌ ئیراندا بوووبویه‌ هۆی ده‌سته‌کارک‌یشه‌وه‌ی ده‌وله‌تی کاتی. که‌سانی

وھكو ئەبو الحسن بنى صدر، صادق قطب زاده و فرماندەى دەريايى بەرپرز مەدەنى
خۇيان كانديد كوردبوو بۇ سەرۆك كۆمارى و ھەريەكەيان ھەوليان دەدا سەرکەوتنى
خۇيان لە ھەلبژاردنەکاندا بە دەستبەھيئن.

ئەمانە ھەرسىكىيان لايەنگرى پوژئاوا بوون. ئيمەش بەردەوام چاودىرى ھەوالى
ھەلبژاردنى سەرۆك كۆمارى ئيرانمان دەکرد. فرماندەى دەريايى ئەحمەد مەدەنى لە
ئەفسەرانى ھىزى دەريايى بوو و محمد رەزا دەيناسى.

محمد رەزا ئيمەى دۇنيا كەردەوہ كە ئەگەر فرماندەى دەريايى مەدەنى بگاتە
سەرۆكايەتى ئەوا ھەموو ئامادەكارىك دەكات بۇ ئەوہى دەسلەتى سەلتەنەتى
بگەرپتەوہ.

لەبارەى ئەبو الحسن صدرىش زانيارەکانى ئارمانو ئەوہيان دەخستەپوو كەسىكە
سەر بە دەزگاكانى بەرىتانيا. و فەرەنساىە و پەيوەندىكى زۆر باشى لەگەل
ئەوروپىيەکاندا ھەيە.

بەلام صادق قطب زاده بە بەكرىگىراوئىكى ئەمىرىكى دادەنرا.

ئەگەر صادق قطب زاده لە پۆستى وەزىرى دەروەدا بيتوانايە شای بگەراندایەتەوہ
بۇ ئىران و دادگايى بگردايە ئەوا دەيتوانى بۇ ھەلبژاردنەكە پىگەيەكى بەھىز بۇ خۇى
دروستىكات و خەلكىش لەخوشيدا دەنگيان بۇ دەدا.

بۆيە قطب زاده دەستىگرد بە رىكەوتنى نەينى لەلایەكەوہ لەگەل ئەمىرىكا و
لەلایەكى دىكەوہ لەگەل تورىخوس و نوریەگا كە ئامانجىشى گەرانەوہى شا بوو بۇ
ئىران.

بەو شىوہیەى كە ئيمە ئاگاداربووین، ئەمىرىكا بەرامبەر بە پەزامەندیان بۇ ئەم
خواستە داوايان كوردبوو لە قطب زاده كە پاش ئەنجامدانى ئەم كارە ھەولبەدات
ئەمىرىكا نەھىنىتە ناو ئەم كارەوہ و واپىشانى بدات كە ئەمە معامەلەيەكى نىوان
پەنەما و ئىران بووہ و ئەمىرىكا دژى ئەم كارە بووہ!

بەم شىوہیەش ھەم بارمتەكراوہكان نازاد دەبن و ھەمىش ئەو ئازاوە كۆتايى دىت و
ھەمىش ئەمىرىكا تاوانبار ناكرىت بەوہى كە شا تەسلىم بە ئىران ناكاتەوہ و
تاوانبارىكى گلداوہتەوہ.

قطب زاده به ئیئنی پیدانی پارهیەکی زۆر خەیاڵی دا بە تورخوس و نوریە گا. پەنەما بەهەشتی معامەلەیی مادەیی سەرکەر بوو لە کیشوهری ئەمریکا و تورخیوس و نوریەگا کەسانیک بوون لەو ترانزیتی مەوادیی مەخدەر و معامەلەییەکی کە لە پەنەما ئەنجام دەدرا، پارهیەکی زۆریان وەرەگرت. کاری ئالوگۆری مادەیی بی هۆشکەر و چەک بۆ پارتیزان و گروپە دژە نیکاراگواییەکانیش لەلایەن ئەم کەسانەووە لە پەنەما ئەنجام دەدرا. (هەلبەتە بە زانیاری سی ئای ئەی و دەولەتی ئەمریکا). بۆیە ئەم تاوانبارانە کاتیئە پووبەپرووی پیشنیاریئەکی لەو شیوہیە بوونەووە بی گومان یەک سات بیری لی ناکەنەووە.

هەلبەتە هاوپی و دۆستەکەیی محمد رەزا واتە راکفلەریش کەسیکی بچوک و بی دەسەلات نەبوو. خاوەنی ئیمپراتۆریەتیکی گەورەیی دارایی بوو، زۆر بە زویی ناگاداری ئەم پلانی بوو و شای ناگاداری ئەم مەسەلەییە کردەووە کە لە سەرۆبەندی پووداندا بوو. عارەق لەسەر و چاوی محمد رەزا دەتکا.

ئێران لە پەنەما سەفەرەتی نەبوو، بۆیە صادق قطب زاده، دوو هاوپی کۆنی خۆی بە جامتای پەر لە پارەووە نارد بۆ پەنەما سیتی. ئەم کەسانە بریتی بوون لە: (کرستیان بورگە) و (هیکتۆر قیلالون).

(کرستیان بورگە) کە وەکیلیکی چەپگەرای فەرەنسی و (هیکتۆر قیلالون) ئەرژەنتینیکی سەرسەخت بوو لە سەردەمی ئاوارەییان لە فەرەنسا لەگەڵ (صادق قطب زاده) ناسراویان پەیدا کردبوو و هەرسێکیان ماوہیەک لە ئوردوگاکانی الفتح لە لوبنان و سوریا و لیبیا ژیانیان بەسەر بردبوو.

ئەم دوو کەسە لە پۆژی سەری سال لە پەنەماسینی لەگەڵ (عمر تورخیوس)، (مانوئیل نوریەگا) و (مارسل سالامین) دیداریان کرد. دانیشتنەکە چوار کاتژمیر درێژەیی کیشا و سەرئەنجام رەزامەندیان پیشاندا بەوہی کە شا تەسلیمی ئێران بکەنەووە.

ئەوان (رویو) سەرۆک کۆماری پەنەماشیان ناگادار کردەووە لەم مەسەلەییە.

بەم شىۋەيە بەرپرسە بالاكانى پەنەما پارەيەكى زۆريان دەست دەكەوت و لەدىدى جىھانىشەو ھىچ كىشەيەكىيان نەبوو، چونكە بانگەشەيەكى زۆر لە دژى شا دەستپىكرەدبوو و ھىچكەس نامادە نەبوو پشتوانى لە محمد رەزا بكات.

قطب زادە ھۆشدارى دابوويە پەنەما كە ئەگەر ئەم پيشنيارە قبول نەكەن ئەوا ئاسايشى ھەزاران كەشتى كە لە ئاۋە جىھانىيەكاندا ئالائى پەنەماييان لەسەرە دەكەونە مەترسيەو!

لەكاتىكىشدا كە ھەموويان محمد رەزايان بە نەزان و تەلف سەير دەكرد. محمد رەزاش بۆ خۆى زىرەك بوو و لەو بىنە و بەرەيەدا لەگەل پەنەمادا سەرکەوتوبوو كە پياويكى بەناوبانگى پەنەماى كە ئاگادارى ھەموو ئەو مەسەلەيە بوو لەلای خۆى دابمەزىننىت.

ئەم كەابرايە ناوى (خوزە دوخسوس) بوو كە پارىزەرى عمر تورىخوس بوو كە ھەمووكەس بە (چوچو) بانگيان دەكرد.

(چوچو) شەو و پوژ لەگەل تورىخوس ژيانى بەسەر دەبرد و ھەربۆيە ئاگادارى ھەموو مەسەلەكان بوو.

(چوچو) ھەموو پىكەوتنەكەى مو بە مو دەگەراندەو ھەم محمد رەزا. ئەم ھەوالانە لەگەل ئەو زانياريانەى كە راکفلەر دابووى ۋەكو يەك بوون و مەسەلەكە ھىچ جىگەى گومان و دوو دلى نەبوو كە پلاننىك ھەيە بۆ ئەو ھى محمد رەزا و كچەكەم تەسلىمى ئىيران بكنەو ھەم بۆ دادگايى كردن و لەو پىكەيەشەو ھۆكارەكانى ئازادكردنى ٦٦ بارمەكراو ھەمريكيەكە فەراھەم بكن.

پىكەوتنەكە لەسەر ئەو بوو كە ئىران لەپەنەما داواى تەسلىمكردنەو ھى شا دەكات و پەنەماش لەبەرامبەردا داوا دەكات تاوھكو بارمەكراو ھەم ئازاد بكات.

ھەرچەندە پارە لە بېريارەكانى تورخوس و نوريە گا پۆلىكى سەرەكى ھەبوو، بەلام ئەوان ھيواداريش بوون لەم ھەلە ئالتونىە سودىكى سياسى باشيشيان دەستكەويت. چونكە سەرۆك كارتەر كىبەركىكەرىكى جدى ھەبوو لە ھەلبژاردنەكەدا بۆ سەرۆكايەتى ئەويش (رؤنالد ريگن) بوو.

له كاتيكدا كه سەرۆك كۆمار جيمي كارتەر له تهسلیمكردنهوهی كه نائی پهنه ما بۆ
ئهم ولاته پشتیوانی دهكرد و رۆنالد ریگن له بانگهشهی ههلبژاردنهكهی خۆیدا
سەرۆك كۆماری (عمر تورخوس)ی به (شهقاوه و بهره لآ) و (دیكتاتور) دهزانی و
دهرپرینی سهخیفی بۆ بهكاردههینا. تورخوس دهیزانی ئهگهر بارمتهكراوهكان نازاد
نهكرین ئهوا كارتەر له ههلبژاردندا دهرنهچیت و ئهههش به واتای ئهوهیه كه دهبیئت
عمر تورخوس بپروات!

لهم كاتهشدا نوینهری تایبهتی كورت والدهایم (سەرۆکی نهتهوه یهكگرتوهكان) بۆ
پێكهوتن و میانجیگیری نازادی بارمتهكراوهكان له ئێران بوو. پاش ئهوهی كه ئهم
پێكهوتنه هیچ دهرئهنجامیكى نهبوو هات بۆ پهنه ما بۆ ئهوهی شا تهسلیم بكاتهوه
بهرامبهر به نازادی بارمتهكراوه ئهمریكیهكان.

دهولتهتی پهنه ما دوو نوینهری به نهینى نارد بۆ تاران تاوهكو لهبارهی شیوهی
تهسلیمكردنهوهی شا لهگهڵ ئێراندا پێك بکهون. ئهم دوو كهسه واته (مارسل سالامین)
و (رومولو ئسكوبار) له تاران لهگهڵ صادق قطب زاده پێكهوتنیکیان نهجامدا و
باسیان له پێوشوینی تهسلیمكردنهوه و گهپانهوهی شا كرد بۆ ئێران.

چوچو ئیمهی ئاگادار كردهوه لهو مهسهلهیه. محمد رهزاش به تهلهفۆن لهگهڵ
راكفلهر قسهی كرد و نیهگرانی خۆی پێشاندا لهبارهی ئهوه پلانهوه كه له ئارادایه بۆ
گهپانهوهی شا بۆ ئێران.

راكفلهر وتی: (ئهو و کیسنجر و رۆنالد ریگن به ههموو هیژنکیانهوه له بهرامبهر
ئهم پلانه دهوهرستن و نابیئت تۆش نیگهران بیئت.)

دیموكراتهكان خوازیاری نهجامدانی معاملهی نیوان پهنه ما و ئێران بوون، چونكه
نازادكردنی بارمتهكراوهكان لهوانهیه ببوایه هۆی ئهوهی كه كارتەر له ههلبژاردنهكاندا
سهركهویت. بهلام لهلایهكی دیکهوه كۆماریخوازهكانیش خوازیاری ئهوهی بوون كه
ئهم بارودۆخه بهو شیوهیه بمینیتهوه تاوهكو كۆتای ههلبژاردنهكه، چونكه مانهوهی
بارمتهكراوهكان دهبووه هۆی ئهوهی كه لایهنگرانی رۆنالد ریگن، زۆر بیئت.

ئهم كێشهكێشهی نیوان ههر دوو بهرهی كۆترهكان و بازهكان له ئهمریكا لهوانهبوو
ببوایه هۆی پزگاربوونی محمد رهزا.

ئەم ھەوال ۋ زانىيارىيە بىتاقەتتىكىكرانە بوونە ھۆى ئەوھى دووبارە بارودۇخى پۇخى
ۋ مەزاجى شا تىككىچىتەۋە ۋ دووبارە تەندروستى شا بىكەۋىتەۋە مەترسى.

(ھامىلتۇن جۇردن) سەرۆكى كارمەندەكانى كۆشكى سىپى ۋ ئەندامى ئەنجومەنى
ئاسايشى نەتەۋى ئەمرىكا، كە لە پىگەى سەرچاۋەى سى ئاى ئەيەۋە ئاگادارى
ھەموو پىرسەكانى پەيۋەست بە شا بوو بوو، بەبى ئەۋەى كە بىيئە جىگەى سەرنج
پىگەى گرت لە ۋ كەسانەى كە لە تاران گەرەنەۋە ۋ لىي پىرسىن ئاىا پىگەيەك ھەيە بۇ
ئازادى بارمەتەكراۋەكان؟

(مارسل سالامىن) بە لىپراۋى وتى: (بەلى تەنھا تەسلىمكردنەۋەى شا!)
چوچو كە ئاگادارى ھەموو وردەكارىەكان بوو وتى بە شا كە ئىدى مانەۋەى لە
پەنەمادا باش نىيە ۋ دەبىت پىش ئەۋەى دەستبەسەر بىرئىت لە پەنەما ھەلىيىت!
بەلام بۇ كۆى؟

فەرەح بەبى دواكەۋتن پەيۋەندى كرد بە جىهان سادات ۋ ھەموو ئەۋ پلانەى بۇ
جىهان ساداتى ھاۋسەرى ئەنۋەر سادات پرون كىردەۋە.

چەند خولەكىك دواتر خودى سادات تەلەفۇنى كرد ۋ داۋاى كرد كە لەگەل شادا
گفتوگۇ بىكات. وتى بە محمد پەزا فېرۇكە تايبەتتەكەى خۇى بەبى دواكەۋتن دەنئىرئىت
بۇ شا بۇ پەنەماسىتى بۇ ئەۋەى بگەپىنەۋە بۇ مىسر.

پىاۋەكانى نورىەگا ھەرچى قسە ۋ باسى تەلەفۇنى محمد پەزا ۋ فەرەح ھەيە
ھەموۋىان تۇماركردبوو ۋ ئاگادارى عمر تورىخوسىيان كىردبوۋىەۋە كە شا دەيەۋىت لە
پەنەما ھەلىيىت.

لەم كاتەشدا لە تاران ھەوال گەيشت كە ۋەزىرى دەرەۋەى ئىران (صادق قىطب زادە)
زانىيارىكى بلاۋكردەتەۋە لەبارەى ئەۋەى كە شا لە پەنەماۋە دەگەپىنئىتەۋە بۇ ئىران.
پىش ئەۋەى كە فېرۇكەكەى سادات لە مىسرەۋە بگاتە پەنەماسىتى ئىمە ھەموو
كەلوپەلەكانى خۇمان كۆكردەۋە ۋ بىرپارماندا بە فېرۇكەيەك بېرۇين بۇ فېرۇكەخانەى
پەنەما سىتى.

لەم کاتەدا پیاوێه کانی نۆریه گاهاتن و پێیان راگهیاندین که به فهڕمانی سه رههنگ نۆریه گاه ده بیته شا نه مشه و له په نه ما سیتی به مینیتته وه و به یانی ئەم ولاته به جیبهینت!

ئارمانۆ به بیستنی ئەم هه واله دنیابوو که ته سلیم کردنه وهی شا بو ئیران به ته واوی ناماده کراوه. بۆیه به خیرای په یوه ندی کرد به راکفله ره وه و وتی ئەگه ر کاریک نه که یه شا ته سلیم ده کریته.

لەم کاتەشدا رهزاگیان و نه وه خو شه و یسته کانم خاکی په نه مایان به جیبهینت و گه رانه وه بو نیویۆرک.

پاش گه رانه وهی منداله کان من هه ندیک ئارام بوومه وه.

لەم کاتەدا خودی نۆریه گاهات و پرسیا ری نه وهی لی کرد که بۆچی به و خیراییه ده یه ویت په نه ما به جیبهینت.

محمد رهزا وتی پیویستیم به وه هه یه له نه خوشخانه بمخه وینن و چاره سه ری پزیشکیم بو بکریته.

نۆریه گاه وتی له په نه ما نه خوشخانهی ئەمریکی گورگاس هه یه که شا ده توانیت له وه خوشخانه یه چاره سه ر بکریته.

ئەم نه خوشخانه یه به ناوی دکتۆریکی ئەمریکی (ویلیام گورگاس) ناو نرابوو و له ناوچه یه کی به رزی په نه ماسیتی بوو به ناوی ئانکۆن هیل.

شا وتی: (پیم خو شه په نه ما به جیبهینتم.)

نۆریه گاه به تو په ییه وه وتی بو به جیبهینتینی په نه ما پیویستی به ئەنجامدانی ته شریفات هه یه.

محمد رهزا له ما وهی چه ند هه فته یه کی پیشوتریش توشی هه ناسه توندی بو بووو و له کاتینکدا که دهنگی سنگی قرخه قرخی ده کرد به نۆریه گاه وت ریکخستنی هه موو ته شریفاتکه په یوه ندی به ئارمانۆه هه یه.

مه بهستی محمد رهزا نه وه بوو که ئەگه ر نۆریه گاه باجی ده ویت باشتره بروات بو لای ئارمانۆ و واز له وه بهینت.

لەم کاتەدا کەسیک بەناوی (کارلۆس گارسیا) کە دەوترا پزیشکی گشتی و دکتۆری تاییبەتی عمر توریحۆسە هاتە ژۆرەرۆه و خوازیاری ئەوێ بوو کە چارەسەری محمد رەزا بکات.

دکتۆر پاش سەیرکردنیکی کورت وتی سەفەرکردن بۆ بەرپز شا لەم کاتەدا ترسناکە و دەبێت بۆ ماوەی چەند پۆژیک لە نەخۆشخانە بخەوینریت. بەلام شا ئەمە ی قبول نەکرد.

گاریا کاتیکی زانی شا رازی نابیت و ئینکاری دەکات پێداگیری لەسەر ئەوێ کردەوێ تاوێکو دەرزیکی بۆ بکات، دەرزیکی هینابوو لەگەڵ خۆیدا.

لێرەدا ئارمانۆ و ماس گەیشتنە فریای شا و بە توپەییەوێ داویان کرد لە دکتۆر گارسیا تاوێکو شوینەکە بە جیبهیلنیت.

دواتر زانیان کە گارسیا ویستویەتی ئیشەکە ی شا تەواو بکات و ویستویەتی بە دەرزی بیکوژنیت.

پەنەمایەکان کە بەلینیاندا بوو شا تەسلیمی ئێران بکەنەوێ، کاتیکی زانیان شا خەریکە هەلبیت لە پەنەما و بەشیک لە دەسەلاتدارانی ئەمریکاش پشتیوانی شا دەکەن بەوێ کە بەهیچ شیوێهێک نابیت تەسلیم بکرنیت، هەولیاندا جەنازەکە ی تەسلیم بکەنەوێ.

هەموومان چاوەڕوانی فرۆکەکە ی سادات و سەفەرکردن بوین بۆ میسر، لەوکاتەدا بارودۆخی شا بەتەواوی تیکچوو و شا توشی تەنگەنەفەسی بوو و کەوتە سەر زەوی. بۆیە بەپەلە شا گەیهنرایە نەخۆشخانە و خەوینرا. ئارمانۆ پەییوێندی کرد بە راکفلەر و بەخیرای دکتۆر دوویی نەشتەرگەری بەناویانگی ئەمریکی و گروپیک لە پزیشکەکان هاتن بۆ پەنەما.

شا پێویستی بە نەشتەرگە ی هەبوو بەلام دکتۆر دوویی و دکتۆر کین باوهریان وابوو لە پەنەما چاودیری پێویست و گرنگ نیە بۆ شا و دُنیا بوون لەوێ کە پەنەمایەکان هاوکاریان ناکن و لەوانە یە شا توشی بەرکەوتنیکی خراپ ببیت.

بۆيە ئەمە وای کرد که دەرچوونی شا لە پەنەما بۆ دوو هەفتە دوا بکەوێت و پزیشکە ئەمریکییەکان کۆمەڵێک چاودێریان ئەنجامدا تاوەکو بتوانن شا وای بکەن تەحەمۆلی ئەو سەفەرە بکات که لە پەنەماوە دەروات بۆ میسر.

بارودۆخی جەستەیی و شیۆه و پوخساری شا بەجۆریک تێکچووبوو که بۆ هەموو کەس پوون بوو که شا تاوەکو کۆتایی مانگ نامینێت.

دواتر ئارمانۆ باسی دەکرد بۆمان که کارتەر خوشحال بووه بەوەی که بارودۆخی جەستەیی شا تێکچوو و هیوادار بووه شا بە نەخۆشی سروشتی خۆی بەمریت و ئەمەش دەبیته هۆی ئەوەی که ئێران وازبھێنیت لەوەی که بارمتهکان بگۆریتەو بە شا و لە ئەنجامیشدا ٦٦ بارمتهگیراوه که ئازاد دەکرین.

پەنەماییهکانیش کاتیگ شایان بەو حالەتە بیینی هەولیاندا هەتاوەکو پێیان دەکریت هەرچی پارە لە دەستی شادا هاپه و هیناویەتی لەگەڵ خۆیدا لێی بسینن. پەنەماییهکان پاش خەواندنی زۆریان هینا بۆ شا تاوەکو ملیۆنیگ دۆلار ببەخشیت بۆ چاکردنی بارودۆخی تەندروستی و دامەزراندنی ناوەندیکی پزیشکی لە پەنەما! محمد رەزاش رەزامەندی لەسەر دوو سەد هەزار دۆلار دەرپری.

لەماوەی ئەو دوو هەفتەییە که محمد رەزا لە نەخۆشخانە خەوینرا بوو سێ سەد هەزار دۆلاری دیکە خرایه سەر حسابە پزیشکیەکانی و لەکاتیگدا که هەموو نەخۆشخانە که بە هەمووشتیکیهوه بای ئەو نرخه نەبوو!

نۆرەیه گاش سەدان سەرباز و بەرپرسی ناسایشی نەتەوێ هینابووێه بەردەم نەخۆشخانە که و جیگیری کردبوون و دواي خەرچ و تێچوونی ئەوانەشی لە شا دەکرد!

بوونی شا لە پەنەما بۆ ئەوانە هەلیکی ئالتونین بوو. ئەوان شایان دەدۆشی. لەو ئێرانینەشی که شەیدای ئەو بوون شا بگەریننەو پارهیان وەردهگرت، یارشیان بە ئەمریکیهکان دەکرد و بەکورتی هیچ هەلیکیان لە دەست نەدەدا.

دەبوو شا هەرچی زووتر نەشتهرگەری بۆ بکرایه، بەلام لە پەنەما تەنانەت دەزگای پێویستیش بۆ جیاکردنەوێ شیکاری خوینیش نەبوو.

پزىشكە ئەمىرىكىەكان حەزىيان دەكرد بېنەنەو بۇ ئەمىرىكا چۈنكە نەخۇشخانەكانىيان بۇ نەخۇششەكانى شا نامادە و تەيار بوون. بەلام كارتەر بەھىچ شىۋەيەك پىگەى بە كارىكى لەم شىۋەيە نەدەدا و دەيوت بە جەھەنم شا دەمرىت ھىچ بەلامەوە گىرنگ نىە ئەوہى كە بۇ من گىرنگە گىيانى بارمەتكراوہكانە و ئەم بۇچونەش بە ئاشكرا لە راگەياندەنەكاندا بلاۋدەبوويەوہ. سادات لەگەل ئەوہى كە بەئىنىدا بوو فېرۇكەتايەتەكەى خۇى بنىرئىت، كەچى ئەو كارەى نەكرد.

ئىمەش ناچاربووين فېرۇكەيەكى سەر بە كۆمپانىياى ئۆرگىرەن بە كرى بگىرەن. پاش سى مانگ مانەوہ لە پەنەما كە زىاتر لە ۵ مىليۇن دۇلار تىچوونى شا بوو سوارى فېرۇكەيەكى ئۆرگىرەن بووين كە فېرۇكەيەكى بارى بوو بە قورسى جىگەى بىست كەس لە ھاوپرىكان بوويەوہ، شا تايەكى زۆر توندى ھەبوو و سەرەپراى ئەوہى كە چەند بەتانىكىان پىۋە پىچابوو بەلام ھەر دەلەرزى.

فېرۇكەكە لە پىگەدا بۇ ۋەرگىرنى سوتەمەنى لە دورگەى (ئازور) كە دورگەيەكى مولكى پورتوگالىەكان بوو نىشتەوہ.

ھۆكارى ئەم ۋەستانە ناچارىەش ئەوہبوو كە تاران ئاگادارى ئەوہبوو بوو كە شا بەرەو مىسر كەوتەتە پى و سەرچاۋە ئەمىرىكىەكانىش ھەۋالىاندە بوو لە تاران خۇپىشاندان و جولەى گوماناۋى لەدژى مىسر و ئەمىرىكا دەستىپىكردوہ و لەۋانەيە بۇ بارمەتكىراوہكان پروداۋى پىششىنى نەكراو دروست بىت.

فېرۇكەكە بۇ ماوہى ۲ كاترئىمىر لە فېرۇكەخانە مايەوہ تاۋەكو زانىارىەكان (سى ئاى ئەى) ھەلىانبەسەنگىئىت و شىكارىان بكات.

ئارمانۇ لە ناو فېرۇكەكەدا لەگەل ھامىلتون جۇردن پەيوندى كرد و جۇردن پىى وت: (لەۋانەيە ناچار بگىرەن نەپۇن بۇ مىسر!)

لەم كاتەدا سەرۇك كارتەر پەيوەندى كرد بە ئەنۋەر ساداتەوہ و پىكەوتنىكى لەگەلدا بەست. كارتەر دەيوىست دۇنيا بىت كە بە پۇشتنى شا بۇ جارى دووہم بۇ مىسر توندپەوہ ئىسلامىەكان و گروپەكانى ۋەكو ئىخوان المسلمىن ئاسايشى ناوخۇى مىسر ناشىۋىئەن و توشى قەير: ناكەن؟

ئەم بابەتە دواتر خوالىخۇش بوو سادات بۆي باسكردىن. سادات وتى: (من وتم به كارتەر پيويست ناكات تو له بيري ناسايشى ميسردا بيست باشتره بير له بارمته كراوكانى خوت بكه يته وه!)

له فرۆكه خانەي قاھرە سەرۆك كۆمار ئەنۆەر سادات و ھاوسەرەكەي جەھان سادات ھاتن بۆ پيشوازيمان. سادات بە بينينى محمد رەزا بە ئاشكرا توشى شۆك بوو. شاي له باوھش گرت و ماچى كرد و وتى: (سوپاسى خودا دەكەم كه زيندووى!) زاوا خوڤشەويستەكەم بە پادەيەك لاوازبووبوو كه جەلكانى نەدەوھستان.

چەند پوژ دواتر، خاتو سادات كە نەيدەتوانى خەم و خەفەتى خۆي بەرامبەر ئيمە بشاريتەو پىنى وتين: (من توشى سەرسوپمان بووم له بى سۆزى ئەمريكەكان. سەيركەن بزانن چۆن ھەلسوكەوتيان كردوھ لەگەل ھاوپەيمانە ئەسليەكەياندا؟)

سادات ئيمەي له (كۆشكى قبه) دانا و بەم كارەي ويستى ئەوھ نيشان بدات كە ئەو له ھاوپرپيەتيدا له پيشەوھيە و تەنھا شاي ئەو كاتە نەويستوھ كە شا بووھ، بەلكو ئيستاش دەيەويت لەكاتيكدا كە تاج و تەختەكەشى لەدەستداوھ و ھاوپرپيەتيةكەي ھەرۆكو جاران بەردەوامه!

سادات بەم كارەي ئەوھ نيشانى شا و كچەكەم فەرەح دا كە سادات له نەخۇشخانە ژوروى بۆ نەگرتوھ، بەلكو له كۆشكى بەناوبانگى قبه كە تايبەتە بە شوينى ميوانە پايە بەرزەكانى دەرۆھ شوينى مانەوھي بەخشيوھ بە فەرەح و شا.

ھەلبەتە ھەلومەرجى جەستەيى محمد رەزا بەجۆريك نەبوو كە بتوانيت له كۆشكدا بيمينيتەوھ. پاش دوو كاتژمير پشوو له كۆشكى (قبه) محمد رەزا لەسەر خواستى خۆي برا بۆ نەخۇشخانەي (مەادى) له قاھرە و بەخيزاي خەوينرا.

ليزەدا دەستى كچەكەم زياتر كراوھ بوو. فەرەح بەبى دواكەوتن تەلەفونى كرد بۆ پاريس و پزيشكەكانى شا ھاتن بۆ قاھرە. له ئەمريكاش پروفيسورى ناسراوى نەشتەرگەرى، ئەو كەسەي كە يەكەمىن كردارى دانانى دلئى له ئەمريكا ئەنجامدا، واتە دكتور ديپاكى ھات بۆ قاھرە.

بۇ ئەۋەدى پزىشكە مىسىرىيەكان بچوك نەبنەۋە و گوايا متمانەيان پى ناكىت، دوو دكتورى بەناۋبانگى مىسىرىش كە پزىشكى تايىبەتى سەرۆك كۆمارى مىسىر بوون پەيوەست بوون بە گروپى پزىشكەكانەۋە.

پزىشك (كىن) دەزگای شىكارى خوین (جياكردنەۋەى خرۆكەكانى) لەگەل خۆيدا لە ئەمىركاۋە هینا بوو.

لیرەدا دەرکەوت كە خرۆكەكانى خوینی شا بەتەۋاۋى توشى مەترسى جدى بوون. نەشتەرگەرەكەى لە پۇژى ۳۱ مارچ نەجامدرا و نزىكەى دوو كاتژمىر درىژەى كىشا.

ئەو دەزگایەى كە پزىشكە ئەمىركىيەكان لەگەل خۆياندا هینابوویان بۇ مىسىر لەكاتى كردارى كارەكەيدا توشى كىشەى ھونەرى بوو.

من، فەرەح، خاتو ئەشرەف، فاتمە پەھلەۋى، سەرھەنگ جىھانبىنى و ئەردەشىر زاھدى (كە لە ئەمىركا ھاتبوون) لە ژوورىكى دىكە و لە رىگەى تەلەفزیۋنەۋە سەیرى نەشتەرگەرەكەى شامان دەكرد.

پاش دەرھىنانى سىلى شا دكتور دوپىكى وتى: (سىلى) ئەۋەندەى تۇپىكى يارىكردنى لى ھاتوۋە! بىست ئەۋەندەى ھالەتى سروسشتى لى ھاتبوو و پەنكرىاسىشى بەخۆیەۋە توشى كىشە كىرەبوو!

گەرەبونى پەنكرىاسەكەش بووبوۋىە ھۆى ئەۋەى كە دروستبوونى ئەنزیمەكان توشى مەترسى و لەناۋچوونى پىكھاتەكانى دەرووبەرى بىت.

یەكك لە پزىشكە مىسىرىيەكان كە لە ژوورى نەشتەرگەرەكەدا بوو ۋەكو ناپرەزىيەتىك لەدژى پزىشك دوپىكى و دكتور كىن لە ژوورى نەشتەرگەرەكە ھاتە دەرەۋە و وتى ئەۋانە دەیانەۋىت ھەر بە ئەنقەست شا بكوژن!

دكتور (زەكرىا البان) وتى: (من وتم بە دكتور دوپىكى و دكتور كىن دەبىت پاش نەشتەرگەرەكە سۆندە لەناۋ سكى شادا دابنرىت تاۋەكو لە رىگەى ئەو سۆندەيەۋە رىگە لە دروستبوونى دومەل و پىسى ناۋ سكى شا بگىت. بەلام دكتور دوپىكى كە پزىشكىكى ناسراۋى جىھانىيە وتى: (پىزىست بەم كارە ناكات!)

ھەر خويندكارىكى پزىشكىش دەزانىت كە ئەم كارە پىويستە. من پىم سەيرە
دكتور دوبيكى و دكتور كين ئەمەيان پەز كردهو!

فەرەح كاتىك دكتور دوبيكى لە ژورى نەشتەرگەريە كەدا ھاتە دەرەو بەرە لای پای
كرد و ھەكو نەرەزايەتییك ئەو بابەتەى كە دكتور زەكریا الباز وتبوی لەگەل دكتور
دوبيكى باسى كرد.

دكتور دوبيكى وتى: (جگەرى شا سپى و خالدار بوو. ئەمەش واتە ھىرشى
شیرەپەنجەكە تاوھكو رادەى مەرگ نزيك بوو تەو!)

دكتور دوبيكى وتى پیمان كە لە دەوروى فەرەح كۆبوو بووینەو: (شا زۆر نامىنىت،
و دانانى سۆندەش بە مانای نازارى زیاترە)

دكتور كىنىش ھات بۆلای دوبيكى و وتى: (بھیلن شا بە ئارامى بمریت. جگەرى
پەرە لە ھەرەمى سەرەتانی و من بەدریژای ژيانى پزىشكىم شتى لەم شیوہیەم
نەبىنیو!)

دە رۆژ پاش كردارى نەشتەرگەريەكە، بارودۇخى شا بەرەو خراب بوون پۆیشت.
رێگە گرتنى دوبيكى و كين لە دانانى سۆندە بۆ دەرچوونى پىسى بوو ھۆى ئەوھى
كە سكى توشى گەنن بىت. پزىشكەكان بەخىراى دەستبەكار بوون و بە كونكردى
شوینى ئاوسانەكە رێژەيەك لە پىسى كۆكراو (دوور بىت لە حازرى) لە سكى شاوہ
ھاتە دەرەو.

پزىشكە مىسرىەكان كە لە ژورى نەشتەرگەريەكەدا بوون سویندىان دەخوارد كە
پزىشكە ئەمريكەكان بەناشكرا ئەم كارەيان كرد بۆ ئەوھى زووتر شا بمریت!

پزىشكە مىسرىەكان وتیان ھىچ گومانى تىدانىيە كە شا دەمریت، بەلام ئەگەر
چارەسەرى دروستى بۆ بكرايە ئەوا شا بەلایەنى كەمەو بۆ شەش مانگى دىكە دەما.

(ئەشرف) كە زۆر بەتوندى كەوتبویە ژىر كاریگەرى سویندى پزىشكە
مىسرىەكانەو و باوھرى پى كەردبوون پسپۆرېكى پزىشكى شیرەپەنجەى لە ئەمريكا
بانگ كرد.

پزىشك (مۆرتۇن كۆلمن) پزىشكى شیرەپەنجەى بەناوبانگى ئەمريكى لەسەر
خواستى ئەشرف كەمتر لە ۲۴ كاتژمىر خۆى گەياندە قاھرە و ھاتە سەر شا.

پزیشك (مۆرتۆن كۆلمن) كاتىك ھاتە ناو نەخۇشخانەى معادى و (شاي بە و تا بەرزەوہ بىنى كە دەسوتا و لە تاو نازارى سكى ھاوارى دەكرد.

(مۆرتۆن كۆلمن) سەرسوڤمانى خۇى پىشاندا كە چۆن دكتور دوبيكى پاش نەشتەرگەرەكە سۆندەى پىسى بۇ دانەناوہ بۇ ئەوہى جەرەعت و چلكەكەى لە سكى بچىتە دەرەوہ و بە تەلەفۆن پەيوندى كرد بە دوبيكى لە ئەمريكا.

(كۆلمن) پىى نەوتىن كە دوبيكى چى پى وتوہ، بەلام بۇ بەيانى داواى لە ئەشرەف كرد بۇ ئەوہى دەستحەقەكەى بداتى!

وتى بە ئەشرەف: (ئىشى جەنابى شا تەواو بووہ. تەنانەت ناتوانىت رەگەكانىشى بدۆزىتەوہ بۇ ئەوہى دەرزى پىويستى بۇ بكات، بەداخوہ!)

كچەكەم كە باوہرى نەدەكرد پىاوہ تاجدارەكەى لە حالەتى خواحافىزىدايە دوامەن ھەولتى خۆيدا. فەرەح كە ھاوڤى نزيكى ھەبوو لە فەرەنسا پەيوەندى كرد بەچەند كەسايەتلىكى فەرەنسيەوہ كە پىم خۇش نىە ناويان بەيىم و فەرەنسيەكانىش بەخىراى پزىشكىكى بەناوبانگى گرانبەھايان بەناوى پروفىسور (پىرلوى فانى يىن) نارد بۇ قاھرە. ئەمە دووہمىن گروپى پزىشكى و نەشتەرگەرى بوو كە لەسەر محمد رەزا ئەنجامدرا.

دكتور (فانى يىن) بە گەيشتنى بۇ قاھرە سكى شاي ھلدېرى و نزيكەى ۲ لىتر لە جەرەعت و پىسى لى دەرھىنا و بەو پەرى سەرسامىەوہ وتى نەشتەرگەرى پىشوو (دكتور دوبيكى ئەمريكى). پىژەيەكى زۆر لە جگەر و پەنكرىاسى سەرەتانى لە سكىدا بەجىھىشتوہ و ئەمەش ناكرىت ھەلە بىت!

دكتور (فانى يىن) فەرەنسى ھەموومانى لە ژورىك لە نەخۇشخانەكە كۆ كردهوہ و پاش پىشاندانى ئەو پىسى و جەرەعت و زيادانەى كە لە سكى شادا دەرپىنابوو وتى ئەگەر سۆيندەيان لە سكى شادا دابنايە ئەمە پرووى نەدەدا. ئەوان ويستويانە مردنى شا پىش بخەن!

دكتور پاش ئەوہى كە پاشماوہكەى ناو سكى پىشانى ئىمەدا وتى من نازانم بۆچى دكتور دوبيكى ئەم كارە تاوانبارانەى ئەنجامداوہ؟

دكتور (فانى ين) هه والىكى شوکهنه نرى دیکه ی پیداین. وتی: (له کاتی ئەجامدانی نهشته رگه ریه که دا زیان گه یشتوه به په نکریاسی. من نازانم ئەم کاره به ئەنقسه ت کراوه یان له کاتی ئەجامدانی نهشته رگه ریه که دا دهرزی نهشته رگه ریه که ی بهرکه وتوه، بههرشیوه یه که بووه شوینی برینه که ی ئینتیهاییکی ترسناکی کردوه!)

له ۱۹ جولای شا ئیدی که م که م به ره و بیهوشی ده چوو.

هه ساتیک بی هوشیه که ی زیاتر ده بوو... و پرسیم له پزیشکه کانی سه ر شا ئایا هیچ هیوایه که هیه؟

ئه وانیش وتیان: (نه خیر، بیهوش بوونی به مانای ئه وه یه که ئیدی له ته و او بووندا یه!)

له وانه یه هیشتا ته ریق ده بوونه وه ئه گه ر وشه ی (مه رگیان) به کار به ئینایه. به لام ئیمه هه مومان ده مانزانی که کو تایی شا نزی که بووه ته وه.

محمد ره زاکاتژمیر ۹ به یانی ۲۷ جینیوه ری ۱۹۸۰ کوچی دوا یی کرد. کاتیک که شا مرد من، فه رحنازی ۱۷ ساله، ئه رده شیر ی زاهدی، مارک میرس، که چه که م فه ره ح، ئه شرف و ئه میر پور شجاع له سه ر سه ری بووین.

پوژیک ی هاوینی زور گه رم بوو. هه والی مردنی شا بوو به سه ر دیبری هه واله کانی جیهان. به پیچه وانه ی ئه وه ی که ئه مرکیه کان بیر یان لی ده کرده وه، مردنی شا نه بووه هوی نازاد بوونی بارمه کراوه کان و دیبلوماتکاره کانی ئه مریکا به لکو هه ر له دیلیدا مانه وه.

سادات هاوپییه تی و براده رایه تی خو ی له به رامبه ر محمد ره زادا زور به پیزانه ئەنجادا و پیورسمیکی شکومه ندانه ی بو ئەنجادا.

چه نازه که ی شا، له تابوتیکدا که له سه ر توپیک دانرابوو و به ئەسپ راکیشرا و له نه خوشخانه وه تا وه کو مزگه وتی الرفاعی که نزیکه ی ۵ کیلومه تر بوو به پیوره سمیکی شکومه ندانه برا.

تابوته که به ئالای ئیران داپوشرابوو و نیشانه کانی شا له سه ر تابوته که دانرابوو.

نۆپەنرى دەولەتەكانى ئەمىرىكا، بەرىتانىيا، فەرەنسا و ئەلمانىيا لە پىشت جەنازەكەوہ بوون. رىچارد نىكسون، ھىنرى كىسنجەر، ئەنوہر سادات، كىسانتىن پاشاى پىشوى يونان و سەفىرى ئىسرائىل و مەراكىشىش ئامادە بوون.

پاش مردنى محمد رەزا و ئەجامدانى تەشرفاتەكانى پەيوەست بە خاكسپاردنەكەى، ئىمە نىكەى سالىك لە كۆشكى قەبە لە قاھرە ماينەوہ و لە ميوانداریە شكۆمەندانەكەى سەرۆك كۆمار سادات سوومەندبووين. كچەكەم (فەرەح) لەگەل ەلپەرەزا، فرحناز و لەيلا لە سالى ۱۹۸۱ پۆيشتن بۆ ئەمىرىكا.

فەرەح پاش ئەوہى كە دەستىكرد بە رىكخستنى ژيانى مندالەكان و ھەندىك ئىيش و كارەكان و خویندن و قوتابخانە و كاروبارەكانى مندالەكانى رىكخست خۆى گەراپەوہ بۆ پارىس كە شارىك بوو ھەمىشە خۆشىدەويست. كچەكەم كاتەكانى خۆى بەدرىژاى سال لەنيوان شارى كانكتى كىتى (ئەمىرىكا) و پارىسى (فەرەنسا) دابەش كردبوو.

رەزاگانىش پاش مردنى باوكى كە بۆ ماوہى دوو سال لە مەراكىش ماپەوہ، بۆ ھەمىشەيى پۆيشت بۆ ئەمىرىكا.

ئەشرەفىش لە بىناى بەرزى (ئىمايراستىت) لە نيويۆرك كە گرانترىن و گەورەترىن بىناى جىهان بوو لە قاتى سەدمىندا دەژىا.

ئەشرەف لەگەل ئەمىر ھۆشەنگ ئەنصارى لە (كۆمپانىياى گەشتىارى ئىستراحتەگای خۆر) بوو بە شەرىك كە لە كۆمەلە دورگەى قىرچىنىيا بوو و خاوەنى چەندىن ھۆتىلى شكۆمەند بوو.

ئەشرەف سامانەكەى خۆى لە كارى گەشتىارى، كۆمپانىياى فرۆكەوانى و ھىلى كەشتىوانى خستەگەر و بە زووى بووہ بە يەككە لە ملىونىرەكانى ئەمىرىكا.

ئەشرەف كە لەپرووى مادىپەوہ زۆر گەورە بوو سەتەرىكى تويژىنەوہى ئىرانناسى لە نيويۆرك دامەزاند كە ئامانجى زىندورپاگرتنى فەرەنگ و مېژووى ئىرانى خۆشەويست بوو!

كچەكەشم كاروبارى دارايپەكانى لەگەل راكلەر رىكخست و لە چەند پىشك و بانكىكى جىهانىدا سەرمایەگوزارى گەورەى كرد.

پهزا گیانیش له کۆمپانیا نهوتی و پالوگهکانی ئەمریکادا سه‌رمایه‌گوزاری کرد. پاش مردنی شا، ئیمه توشی کیشه‌ی زۆر بووین. زۆریک لهو که‌سانه‌ی که کاروباری داراییه‌کانی شایان له دهره‌وه‌ی ولات به‌پێوه ده‌برد، پێژیه‌کی زۆر مولکومالی محمد په‌زایان به‌تالان برد و هه‌لهاتن. ئیمه‌ش هیچ به‌لگه‌یه‌کمان نه‌بوو بۆ شه‌وه‌ی له‌دژی شه‌و که‌سانه داوا تۆمار بکه‌ین.

ئیس‌تاش پاش بیست سال کاتیکی زۆر ته‌رخان ده‌که‌ین تاوه‌کو هه‌ندیک له داراییه‌کانی خۆمان له بانکه‌کانی سوئیسرا و لیختین ئه‌شتین کۆبکه‌ینه‌وه و وه‌ریان بگرینه‌وه.

کۆمه‌لیک له که‌سانی نزیک له محمد په‌زا و ته‌نانه‌ت که‌سانی خیزانه‌که‌شی خیانه‌تیان لی کردین. له سالانی سه‌ره‌تای دهرچونمان له ئی‌ران که‌که‌م (فه‌رح) به‌هۆی ساده‌ی و پاکی ویزدانیه‌وه (!) یارمه‌تی هه‌رکه‌سیکی ده‌دا که داوای هاوکاری بکرده‌یه.

که‌سانی زۆر له دیبلوماتکار و ئه‌فسه‌ر و پیاوانی کۆمه‌لایه‌تی و فه‌ره‌نگی و پۆژنامه‌نوس له ئی‌رانه‌وه ده‌هاتن به‌ناوی دژایه‌تی حکومه‌تی ئی‌رانه‌وه داوای پاره و یارمه‌تیان ده‌کرد له فه‌رح.

کۆمه‌لیک لهو که‌سانه پراستگۆ بوون به‌هۆی وه‌رگرتنی پاره له که‌که‌م ده‌ستیانکرد به دامه‌زراندنی رادیویان بلاوکردنه‌وه پۆژنامه و گوڤاری وه‌زی له دهره‌وه‌ی ولات و ده‌ستیانکرد به دژایه‌تی کردن و بانگه‌شه دژای ئی‌ران.

ئه‌وانه سه‌ره‌پای شه‌وه‌ی که دژی حکومه‌تی کاریا ده‌کرد داوای گه‌رانه‌وه‌ی پژیمی پاشایه‌تیشیان ده‌کرد بۆ ئی‌ران و ناوی محمد په‌زا و سه‌لته‌نه‌تی په‌له‌ویان به زیندویه‌تی راده‌گرت.

کۆمه‌لیک له ساخته‌چیش هه‌بوون پاش وه‌رگرتنی پاره‌یه‌کی باش سه‌ره‌پای شه‌و به‌لین و پڕۆژه‌یه‌ی که پیشکه‌شیان کردبوو پاره‌کانیان خوارد و به‌هیچ شیوه‌یه‌ک تخونی شه‌و کاره نه‌که‌وتن که بانگه‌شه‌یان بۆ کرد.

هه‌ندیک لهو که‌سانه بۆ هه‌له‌تانه‌تیان که‌که‌م (فه‌رح) و په‌زاگیان! درۆی زۆرسه‌یر و سه‌مه‌ریان ده‌کرد!

بۇ نمونه ژەنرال بەھرام ئارىانا دەيوت پەنجا ھەزار كەسى شەپكەرى لىھاتووى لە سنورى ئىران و توركييا پىنكخستوه و ئىستا بۇ كپىنى چەكى سەربازى پارەى پىويستە! بۇيە لەپىگەى ئەم كارەيەوہ چەندىن مليون دۆلارى خواردا!

من ھەر ئەوكاتە وتم بە كچەكەم كە كۆ كوردنەوہى پەنجا ھەزار شەپكەر لە سنورى ئىران و توركييا شتىك نىہ كە بتوانریت بشاردریتەوہ. ئەگەر شتىكى لەو شىوہىە بوایە ئەوا رادیو و تەلەفزیونەكانى جیھان باسیان دەكرد. یان بەلایەنى كەمەوہ ئىران نارەزایەتى پیشان ئەدا لەبەرامبەر توركييا. بەلام كچەكەم لەبەر ئەوہى دەيويست بە بەھرشىوہىەك بووہ تۆلەى خۆى بسىنىتەوہ بەھۆى ئەو نارەحەتى و ناوارەى و دەر بەدەریەى كە توشى بووبوو، ئامادەبوو باوہر بكات بەو بانگەشەىە و دەيوت: (ئەم پىاوہ چەندىن سال سەرۆكى بنكەى ھىزى شا بووہ و لەوانەىە بەم تەمەنەوہ درۆ نەكات!)

دواتر تیگەيشتین كە ھەموو پارەكانى بە قومار لە گازىنۆ پەر لە زرق و برقەكانى لەندەن (لەوشوینەى كە دەژیا) لەگەل خوشەويستە گەنجەكەیدا سەرف كردوہ!

شاھپور بەختيارىش بۇ خەبات دژى ئىران تاوہكو توانى پارەى پاكىشا. ژەنرال دكتور ئەحمەد مەدەنىش كە پاش شۆپشى ئىسلامى بووبوویە فەرماندى ھىزە دەريایىەكانى حكومەتى تازەى ئىران دەستى بۇ كچەكەم درىژ كرد و تاوہكو ئەوہى كە پىنى كرا بە بەلینى پوچ و بى بنەما بۇ دژایەتیکردنى حكومەتى ئىران و خستنى دەولەتى شۆپشى پارەى لە كچەكەم پاكىشا.

مەدەنى كە ھەلھاتبوو بۇ توركييا لەوئوہ بە شاراوہى ھات بۇ پارىس و چاوى كەوت بە كچەكەم و بە ھەموو قەناعەتیکەوہ بەلینیدا بە كچەكەم كە لەماوہى سى مانگدا حكومەت ھەرس پى دەھىنیت!

ھەركەسىك دەھات بۆلامان بە ھەرگرتنى بپىكى زۆر پارە كۆمەلێك بەلینى دەدا و پاش ھەرگرتنى پارەكە دەپۆشت و ئىدى نەدەگەپرايەوہ.

كەم كەم تیگەيشتین كە ئامانجى ئەم كەسانە زىاتر تالان كردن و پارە پاكىشانە لە ئىمە. ھەر بۇیە لەم پرووہوہ كچەكەم فەرەح یارمەتییەكانى پچراند و ئىستا تەنھا ھاوكارى چامەپەنىەكان و رادیو و تەلەفزیونە ئىرانىەكان دەكات یان ھاوكارى ئەو

بیانیانه دهکات که له دژي ئیران ئیش دهکن و له بهرژوهندی فرهح و رهزا و سهلتهنتی په هلهوی کار دهکن، نه وانیش پاش بلاوکردنه وهی بهرنامه که یان چاپکردنی بابه ته که ده بیته پاره که وهرگرن.

کاری دستپرینی کچه کهم و رهزاگیان ته نها کاری چهند پرژنامه نویکی ناواره یان سیاسه تمه دار و کهسانی سه ربازی نه بوو، ته نانهت غلامرہزا په هله ویش که خاوهنی داراییکی زور گه وره یه گرانترین مالی له لهندهن و بورلی هیلز هه بوو ماوه یه ک بوو بوویه موی لوتی کچه کهم و به هر شیوه یه که دهی توانی پاره ی له کچه کهم پرا ده کیشتا!

پاش دهرچونی له ئیران، غلامرہزا ماوه یه که له لندن نیشته جیبوو، ئیستا له (بورلی هیلز) که ناوچه یه کی زور گران و شوینی نه جیبزاده کانی لوس نه جلسه، له وی قیلا یه کی شکومه ندی هه یه. به لام بهو شیوه یه ی که بوو ته عاده تی پرژانه ی (به تایبه تی خه رچی گرانی تریاک کیشتانی بیست و چوار کاتر میری!) خوی ه لده واسیت بهم و بهو و هیچ نابروویه کی نیه و گوئی لینی ه که نابروی خیزانی په هلهوی بو سی و ه چه یان بهریت بو نه وهی شتیکی ده سته کویت.

له ناو هه موو نه واندها فاتمه په هلهوی ژنیکی زور شریف بوو. نه و پریشته و به هیچ شیوه یه که سهیری دواوهی نه کرد و سه ره ئیشه ی بو هیچکه س دروست نه کرد.

فاتمه تاوه کو کوتایی ته مه نی نیشته جی فهرنسا بوو. (هه لبه ته له پرژانی کوتایی ته مه نی له لهندهن ژیانی به سه ر دهر د بو کاری نه شته رگه ریه کانی و هر له ویش کوچی دواوی کرد.)

فاتمه له گه ل دوو کوپه که ی له پاریس دهریا. نه ویش خوی سامانیکی زوری گواستبوویه و به دهر وهی ولات، و بهوشیوه یه ش که بیستم، ده لین نزیکه ی حوت سه د یان هه شت سه د ملیون پوندی بهریتانی له داراییه کانی پیاوه که ی محمد خاتمیوه بو به جیما بوو.

له بهر نه وهی (ژهنرال محمد خاتمی) سالی ۱۹۵۳ پوئی هه بوو له پرگارکردنی محمد رهزا بو دهر وهی ولات، شا وه کو پیزانینیک، خوی به قهرزای ده زانی، بو یه دهستی کراوه بوو بو هر معامه له یه که ده یکرد بو کرینی که ره سه و پیویستیه جه نگیه ناسمانیه کانی شاهنشاهی و له م معامه لانه دا بهوشیوه یه ی که عاده تی بازاره

پرزویه کی زور پاره ی له لایه ن نه و کومپانیا و کارگه چه ک سازانه وه وهرده گرت که معامه له ی له لا ده کردن و دهرئه نجامیش نه م پارانه ی له بانکه جیهانیه کاندایا دانه نا. محمد رهزاش دهیزانی دهرئه نجام نه م پارانه ده چنه گیرفانی خوشک و خوشکه زاکانیه وه به لام زور کاردانه وه ی نه بوو و به کورتی بارودوخ ی فاتمه له هردوولاوه باش بوو!

فاتمه به هیج شیوه یه ک نزیکی خوشک و براکه ی نه ده که وت، چونکه ده ترسا که سانی وه کو غلامرزا چاوی ته ماع بکه نه سامانه که ی و داوای پاره ی لی بکن. شه مسه و پیاره که شی! چون بؤ نه مریکای ناوهند. شه مسه له سه رده می ده سه لاتی محمد رهزادا دورگه یه کی له ده وره بیری ترینیداد و توباگو کپی بوو، دورگه که فرۆکه خانه یه ک و چهند بینایه کیشی تیدابوو. واته ولاتیکی بؤخوی هه بوو دوری نه و دورگه یه له گهل خاکی نه سلنی نه مریکا که متر له کاتر می ریک بوو.

شه مسه که پیش (مهرداد پهلبد) شوی به پیواییکی نه مریکی کردبوو ره گه زنامه ی نه مریکی هه بوو و به هاوالاتی نه مریکی دانه نرا. شه مسه هه ر له کونه وه خاوه نی دارایی و سه رمایه ی زور بوو له نه مریکا و له گهل سه رمایه داره گه وره کان هاوبه شی هه بوو. بارودوخ ی شه مسه ته نانه ت له بارودوخ ی کچه که م و ره زگیان زورباشتر بوو. شه مسه ژنیکی زور بی سؤز بوو. ته نانه ت ناماده نه بوو له پرپوره سمی ناشتنی براکه ی له میسر ناماده بیئت و به گشتی هه موو په یوه ندیکی خوی له گهل بنه ماله ی په هله ویدا پچراندبوو.

محمود رهزا په هله وی برایه کی دیکه ی شاش له کالیفورنیا بوو که که سیکی موعتادی تریاک بوو. محمود رهزا پشکداریکی چالاک بوو له معامه له کاندایا و سامانیکی زور گه وره ی پیکه وه نا بوو، به لام یه ک دینار هاوکاری ئیرانیه ناواره و بی که سه کانی نه ده کرد.

به لام هیج ناگاداری عبدالرزا نه بووم که برایه کی دیکه ی محمد رهزا بوو. هه ندیک ده لئین ناو و ناو نیشانی خوی گوپیوه و له نه رژه نتین کیلگه یه کی گه وره ی کپیوه و بؤخوی ده ژی. هه ندیکی دیکه ده لئین له گهل هر ژبر یزدانی له کوسته ریکا بینراوه. هه ندیکی دیکه ده لئین له ناواره ییدا و به ته نه ای به بی ناو نیشان مردوه.

بەبۆچۈنى مەھمۇدى پاستر بۆچۈنى فرېدون جۋادى بوو.
 فرېدون كە ئىستا چا و چراى مالى مەن و كچەكەم فەرەحە، زانىيارىكى زۆرى ھەبوو
 لەبارەى پەيوەندى شاراۋەى عبدالرەزا لەگەل دەزگا سىخوپرەكان لە ماۋەى
 سەلتەنەتى محمد رەزا و زانىيارى بە بەلگەى لاپوو و دەلەين عبدالرەزا سىخوپرەكى
 لىھاتوۋى ۋەكو جىمىز بۆند بوو، و خىانەتى لە براكانى كىردو. پاش شۆرش،
 دەزگايەكى سىخوپرە ناۋىشانىكى تازەى بۆ دروستكىردو و ناۋىشانى ون كىردو.
 ئىستا لەبەر ئەۋەى كە ناۋى عبدالرەزام بىرد دەبىت ئەو حەقەى پى بىدەم كە
 عبدالرەزا پۇشنىبىرى خىزانى پەھلەۋى بوو، ھەرچەندە عبدالرەزا پەيوەندى ھەبوو
 لەگەل محمد رەزادا، بەلام عبدالرەزا بەھىچ شىۋەيەك شاي قبول نەبوو و (شا)ش زۆر
 گومانى لە عبدالرەزا بوو.

خوشكى گەرەى خىزانى پەھلەۋى واتە خاتو ھاۋدەم السلطنە كە بارودۇخىكى
 زۆر باشى نەبوو لە ئەۋروپا لە ھەژاریدا مرد و بە يارمەتى دارايى كچەكەم (فەرەح)
 دەژيا.

شازنى دايك (تاج الملوك) ىش كە توشى شىرەپەنجە بووبوو لە نيۇيۇرك مرد و ھىچ
 يەككە لە خوشك و برايانەى ئامادە نەبوون جەنازە نەگبەتەكەشى بەرز بكنەۋە!
 دەرئەنجام كچەكەم ھەرچەندە ھىچ دلى بە تاج الملوك خۇش نەبوو ۱۲ ھەزار دۇلارى
 نارد بۇ غلامرەزا پەھلەۋى بۆ ئەۋەى بىداتە خەرجى كفن و دفنەكەى. دواتر بىستمان
 كە غلامرەزا ۱۲ ھەزار دۇلارەكەشى بىردو و دوتر سەردانى شارەۋانى نيۇيۇركى
 كىردو و لەۋى ناۋى تاج الملوكى لە پىرستى ھەژارەكاندا نوسىۋە و بە سودەرگرتن
 لە ياساى شارەۋانى مەيتەكەى دايكى بەبى ئەنجامدانى ھىچ تەشريفاتىك لە گۆرپىكى
 بەكۆمەلدا ناشتو!

ئەشرەفەش تاۋەكو ئىستا بەو پىرىە ھىشتا چالاكە و بارودۇخىكى باشى ھەيە.
 سەرەپراى ئەۋەى كە كچەكەمى بە ھۆكارى كەۋتنى شا دەزانى و لە ھەرشوېنىك كە
 دادەنىشىت بە خراپە باسى فەرەح دەكات بەلام ھەر جىگەى رىزى ئىمەيە،
 ھۆكارەكەشى ئەۋەيە كە ھەمىشە يەك سات ناۋەستىك لە خەرچىردنى پارە و
 سەرمایەكەى بۆ دژايەتىكىردنى دەسلەتى ئىران و پەيوەندىكى زۆر باشىشى ھەيە

لهگه‌ل دسه‌لاتداره‌کانی ئەمریکا و کەسانی دیبلومات و پیاووه‌به‌هێزه‌کان و هه‌میشه خه‌ریکی جولان‌دنیا‌نه دژی حکومه‌تی ئێران.

ئەشرف ده‌وله‌م‌ندترین کەسی خیزانی په‌له‌وی و له‌ سه‌رمایه‌داره‌ گه‌وره‌کانی جیهانه، هه‌رچه‌نده ئەشرف له‌ نیویۆرک ده‌ژی، به‌لام له‌هه‌مانکاتیشدا له‌ پارێس، پۆما، مۆنتکارۆ و چه‌ند ناوچه‌یه‌کی جوانی دنیا‌دا شوینی زۆر پاراوه و گرنگی هه‌یه.

کۆره‌که‌ی شه‌هرام له‌بواری سامان و داراییه‌وه ئەویش که‌متر نیه له‌ دایکی. نازاده شه‌فیع (کچی ئەشرف)یش له‌گه‌ل دایک و باوکی ده‌ژی. نازاده ده‌لالی شتی کۆن و شه‌هرامیش ده‌لالی خشل و زیڤه.

کاتی‌ک تاج الملوک له‌ نه‌خۆشخانه‌ی نیویۆرک خه‌وینرا‌بوو له‌سه‌ر خشل و زیوه‌کانی شه‌ر له‌نیوان شه‌مسه و ئەشرف له‌لایه‌ک و غلامره‌زا له‌لایه‌کی دیکه‌وه دروستبوو و دواتر ده‌رکه‌وت شه‌مسه به‌ بێ ۱۵ ملۆن دۆلار خشل و زیوی شاژنی دایکی پ‌فاندوه. ئەشرفیش له‌م نیوه‌نده‌دا پ‌شیناری پ‌نگه‌ چاره‌یه‌کی کرد و ب‌ریاردرا خشل و زیڤه‌کان ب‌که‌ن به‌ ناوی شه‌هرامه تاوه‌کو بتوانن بیا‌نفروشن و پاره‌که‌ی له‌نیوان مندا‌له‌کانی شاژنی دایک دابه‌ش ب‌که‌ن.

ئهمانه کەسانیک بوون هه‌رچه‌نده ب‌پێ ۱۵ ملیۆن دۆلار خشلی زیڤ و زیوی شاژنی دایکیان لوشدا، به‌لام ناماده نه‌بوون جه‌نازه‌که‌ی له‌سه‌ر زه‌وی هه‌لگرن و بینیزن و ده‌رئه‌نجام شه‌ره‌وانی نیویۆرک له‌ گۆپنیکي به‌کۆمه‌ل له‌ شوینیکی نه‌ناسراو له‌گه‌ل بیکه‌س و هه‌ژاره‌کاندا ناشتی.

به‌لام له‌باره‌ی ئەحمه‌د ره‌زا ب‌لیم. ئەحمه‌د ره‌زا په‌له‌وی له‌ناو براکانی شادا ته‌نها کەسێک بوو که بارودۆخی دارایی باش نه‌بوو و به‌ یارمه‌تی مانگانه و پاره‌ی گیرفانی کچه‌که‌م ده‌ژیا. ئەحمه‌د ره‌زا مانگانه دوو هه‌زار دۆلاری له‌ فه‌رح وه‌رده‌گرت و نه‌مسال کچه‌که‌م پاره‌که‌ی بۆ زۆر کرد بۆ سی هه‌زار دۆلار.

حه‌مید په‌زاش که له‌ ئێران مابوو‌یه‌وه هه‌ر له‌ و‌لاته‌ کۆچی دوایی کرد. ئەمه‌ش له‌باره‌ی بارودۆخی خیزانی په‌له‌وی له‌ ده‌روه و له‌ ئاواره‌یی. به‌لام پ‌نگه‌م پ‌ی‌ ب‌ده‌ن که‌می‌ک له‌باره‌ی هاو‌پ‌ی و یارانی پ‌یشوو که نیستا له‌ ئەمریکا و له‌ ئەوروپان و هه‌ندی‌کجار بۆ داواکردنی پاره و ب‌پ‌ینی گیرفانا‌مان ده‌رده‌که‌ون قسه‌ ب‌که‌م.

ئەردەشیر زاهدی: (ناشەکی هەمووشتیک دەھارپت)

پیش هەمووشتیک گەورەترین دەلالتی سەیارە گرانبەھاکانی جیھانە و لە
ھەراجیەکاندا نامادە دەبیت و سەیارە دەگمەن و تایبەتەکان دەکەرت و دەفروشینت.
چەندین سەیارە لیمۆزینی بینز و رولزرووسی گولە نەپری محمد پەزا کە لە ناو
مولکەکان و شوینی مانەوەکانی شا لە سویسرا و ولاتانی دیکە ئوروپا و ئەمریکا
بوو فروشتنی و دیناریک لە پارانە نەدایەو بە ئیمە و لە بەرامبەر ناپەزایەتیەکانی
کچەکەشم ئەوەی خستەپوو کە حەوت سەد ھەزار دۆلاری لە لای محمد پەزا بوو!
ئەردەشیر ھەچی ھەبوو لەسایە سەری محمد پەزاو بوو و ئیستاش بە
چەتاو پەروویەو دەبیوت پارەم لە لای محمد پەزایە و باشتیشە لەخۆی پەرسن!
مولکیکی زۆر بەنرخە ھەبوو لەوانە یە گرانترین قیلائی ھەموو سویسرا بوو بیت،
باوکی پاش کودەتای سالی ۱۹۵۲ کەریبووی.

فزڵ اللہ زاهدی لەم قیلایەدا کۆچی دوایی کرد.

ئەردەشیر خان پیاویکی زیرەکە و پەییوەندیکی زۆری لەگەڵ زۆربەیی دیبلوماتەکان
و کەسە ناسراوەکانی ئەمریکا و دەسەلاتدار و تەنانەت ھونەرماند و
پۆژنامەنوسەکانیش ھەیە.

ھۆکاری ئەم پەییوەندیەش دیارە. کاتیکی سەفیری ئێران بوو لە ئەمریکا تاوھکو
توانی بە گیرفانی سەفەرەتی ئێران و لەسەر گیرفانی محمد پەزا خاویار و پستە و قالی
و فەرشەیی بو پیاوانی کۆمەلایەتی و سیاسی ئەمریکا کەری. (وھکو دەلێن لەسەر
گیرفانی خەلیفە بەخشی!)

سەرھەرای ئەو ھەموو چاکەییە محمد پەزا کردی بەرامبەر بە ئەردەشیر خان و ئەو
ھەموو خزمەتەیی کە کچەکەم فەرەح و تەواوی ئەندامانی خیزانی پەھلەوی کە
گرنگیکی تایبەتیان دەدا بەم پیاوھ بچوکە چەتاو پەزا کەچی لە لای دادگای فیدرالی
ئەمریکا شکاتی کردبوو و داوای سامانیکی زۆری کردبوو بەتایبەتی ئەوەی کە لە لای
خاتو گەھەر مەناز (کچی ئەردەشیر و خاتو شاناز) بوو.

چەندىن سالە كچەكەم و پەزەگيان لەم دادگاوه دەبات بۆ ئەو دادگا. لەكاتێكدا محمد پەزا پيش مردنى لە وەسىيەتەكەيدا ١٥٪ سامانەكەى بەخشى بە كچەكەى شاناز و سەرەپاى ئەوئەش ٨٪ بەخشى بە ئەوئەكەى مەناز.

محمد پەزا بى پادە شانازى خۆشەويست. شاناز مندالى يەكەمى محمد پەزا و كچى فەزىيە بوو. هەرئەوئە تاقانەكەى مەناز زاهدى زياتر لە گيانى خۆشەويست.

شاناز ژينكى زۆر نەجيبزادە و بە شەخسىيەت و ئيماندار بوو! و ئەو لەسەر پيشنيارى باوكى لەگەل ئەردەشير زاهدى هاوسەرگيرى كرد كاتيك كە بينى پياوئەكەى ئەردەشير بى پادە بى بەندو بارە و بى ئەخلاقە وازى لە ئەردەشير هينا و تەلاقى لى وەرگرت.

شاناز پاش ئەردەشير ئىدى شوى نەكردەوئە و پوى كردە شيعر و عيرفان و تەصەوف.

كچەكەشى مەناز چەند ساليك پيشتر لەگەل ئەمريكىكى مسولمان هاوسەرگيرى كرد و دوو كوڤ و كچىكى لەو ئەمريكىيە هەيە.

شاناز هەرگيز خوى تىكەلى دنياى سياسەت نەدەكرد و ژيانىكى ئارام و دوور لە دەنگە دەنگى لە شارىكى دوورى باكورى پوژناوای ئەمريكا هەبوو.

وەسىيەتنامەكەى محمد پەزا لەلای وەكيلىكى بەناوبانگى فەرەنسى بوو كە چەندىن سال پيشتر وەكيلى خيزانى پەهلەوى بوو.

لەسەر بنەماى ئەم وەسىيەتنامەيە كچەكەم فەرەح ١٥٪، پەزاگيان ٢٠٪، عليرەزا ٢٠٪، فەرەحناز ١٤٪، لەيلا ١٤٪، شاناز ١٥٪ و مەناز (نەوئەى محمد پەزا) ٢٪ لە هەموو دارايى و مولكە گوازەرەوئە و نەگوازەرەوئەكانى شايان بە ميرات دەبرد.

ئەردەشيريش وەكيلىكى مل ئەستورى گرت بەناو (ويليام راجرز) ئەم كاپرايە پيشتر وەزيرى دەرەوئەى ئەمريكا بوو.

ئەردەشير پارەيەكى زۆرى بەم وەكيلەدا و ئيمەى لەم دادگاوه دەبرد بۆ ئەو دادگا تاوئەكو بتوانيت پشكىكى زياتر بۆ كچەكەى مەناز وەرەگريت، بەلام سەرەكەوتوو نەبوو.

كچەكەم لە پاريس و لە كانكتى كيت نوسينگەيەكى تايبەتى دروستكردووە و كازى نوسينگەكە زياتر هاوشيوەى نوسينگە تايبەتەكەى سەردەمى دەسەلاتيەتى لە كوۆشكدا. بەرپرسی ئەم نوسينگەيەش لە دەستى فەريدون گيان (جوادی) يە.

لەبارەى فەريدون لەبىرم چوو بيليم. لەكاتى شوپردا لە ئيران گيرى خواردبوو و نەيتوانى بوو لە ئيران هەلبيت. كچەكەم ئەو ئەركەى سپارد بە حسين ئەمير صادقى (كوپى شوقيرى تايبەتى شا) كە لە لەندن بوو بەهەر شيوہيەك بووہ رينگەيەك بۆ دەربازبوونى فەريدون جوادی فەراھەم بكات. حسين نزىكەى ٤ مليون دۆلار پارەى وەرگرت و كۆمەليك قاچاخچى گرنكى گرت و توانى لەرينگەى سنورى كوردستانەوہ بەرەو توركيە و لەويشەوہ بەرەو ئەوروپا بيهينن.

خۆشەختانە كچە خۆشەويستەكەم هەرگيز چاوى لە سامانى محمد رەزا نەبوو. سامان و داراييەكانى كچەكەم ئەگەر لە محمد رەزا زۆرتر نەبوويت كەمتريش نەبوو و سەرەپاى ئەو ١٥٪ يەى كە شا پيى بەخشی بوو خۆى مولك و مالى شەخسى هەبوو. هەر لە رينگەى ئەم سامانەوہ بوو هاوكارى زۆريك لە ئاوارە ئيرانيەكان و ويزگەكانى راديو و تەلەفزيونى دەكرد و پۆژنامەكانى دادەمەزراند.

هۆشەنگ نەاوەنديش لە پاريسە، بەلام ئيمە هيچ پەيوەنديكمان لەگەليدا نەيە. بەداخەوہ هۆشەنگ توشى بى ئەخلاقى بوو و پۆژنامەكانى فەرەنسا و يەنەى هۆشەنگيان بە جلوبەرگى ژنانە و ئارايشى ژنانەوہ بلاوكردبوويەوہ و ونوسيبوويان وەزيرى پيشوى دەولەتى شا لە ناھەنگى هاوجنسبازەكاندا دەركەوت.

برازا خۆشەويستەكەم كە لە گيانم خۆشەويستەرە (رەزا قطبى) ئەويش سوپاس بۆ خوا سەرکەوتووہ و يەكيكە لە سەرمايەدارە گەورەكانى ئەوروپا و خەريكى كارى بازرگانىيە. ئەو كەسانەشى كە هەميشە بەيەكەوين خاتو (مەناز ئەفخەمى) يە. خاتو ئەفخەمى لە راپردودا يەكەمين سەرۆكى ريكخراوى ژنان بوو لە ئيراندا و پۆليكى گرنكى لە نازادى ژنانى ئيران هەبوو. باشتەر بليم يەكيك بوو لە ريبەرانى بزوتنەوہى مافى ژنان لە ئيراندا. مەناز وەكو قالى كرمانە و هيچ نەگۆپاوە و راپردوو و كات هيچ كاريگەرئىكى نەكردووەتە سەرى. مەناز ليەرش لە ناو بزوتنەوہكانى ژناندا چالاكە و ناوى ژنانى ئيران بە زيندووى رادەگريست. مەناز هەر لەو سەرۆبەندى راکردندا

پیاوه‌که‌ی به‌جیه‌یشت بۆ‌ئوه‌ی بتوانیت به‌ نازادی چالاک‌ی سیاسی بکات. مهناز باوه‌ری وایه‌ ژیانی خیزانی بۆ‌ ژن‌ ریگه‌ نادات چالاک‌ی سیاسی نه‌نجام‌ بدات.

(نصرت‌ الله‌ معینیان)یش بۆ‌ کچه‌که‌م (فهرح) به‌همان‌ وه‌فاداری جارانی مایه‌وه‌ و ئیستاش‌ ریگه‌ری په‌یوه‌ندی گروپه‌ سه‌لته‌نه‌تخوازه‌کانه‌ له‌گه‌ل‌ کچه‌که‌مدا. له‌پراستی‌دا معینیانی پۆلی‌ ریگه‌ریکی‌ دارایی‌ ده‌بینیت‌ بۆ‌ ئه‌و‌ گروپانه‌. سه‌ره‌پرای‌ پۆله‌ سیاسی‌ه‌که‌ی‌ حساب‌دار‌یک‌ی‌ باوه‌ری‌پیکراو‌یشه‌.

خۆشه‌ویستیکی‌ دیکه‌ که‌ زۆر‌ ئه‌رکی‌ ده‌کیشا‌ دکتۆر‌ مه‌نوچه‌ر‌ گنجی، وه‌زیری‌ پیشوی‌ په‌روه‌ده‌ر‌ و‌ فیژکرن‌ بوو‌ که‌ هر‌ له‌ یه‌که‌م‌ پۆژی‌ که‌وتنی‌ حکومه‌تی‌ سه‌لته‌نه‌تی‌ چالاکانه‌ سه‌رگه‌رمی‌ ریگه‌ستنی‌ کاری‌ فره‌ه‌نگی، سیاسی‌ و‌ بانگه‌شه‌ی‌ دژه‌ ده‌سه‌لاتی‌ شو‌پرسی‌ ئیسلامی‌ بووه‌ و‌ له‌م‌ ریگه‌یه‌شدا‌ له‌گه‌ل‌ دامه‌زراوه‌ بیانیه‌کان‌ و‌ سه‌رچاوه‌ ئه‌مریکیه‌کان‌ و‌ ئه‌وروپیه‌کان‌ و‌ که‌سانی‌ ده‌سه‌لاتدار‌ په‌یوه‌ندی‌ هه‌بووه‌ و‌ بۆ‌ رادیۆ‌ فارسی‌ زمانه‌کان‌ و‌ پۆژنامه‌کان‌ بوجه‌ی‌ دایین‌ ده‌کرد.

به‌پریز‌ گه‌نجی، نزیکه‌ی‌ ۵ بۆ‌ ۸ ملیۆن‌ دۆلاری‌ له‌ کچه‌که‌م (فهرح) و‌ ئه‌وه‌ندی‌ ئه‌م‌ پاره‌یه‌شی‌ له‌ ره‌زاگیان‌ و‌ خاتو‌ ئه‌شرف‌ وه‌رگرت، به‌لام‌ دواتر‌ ئیدی‌ پارهی‌ نه‌ویست‌ و‌ خۆی‌ ده‌ستی‌کرد‌ به‌ دایین‌کردنی‌ بوجه‌ بۆ‌ سه‌لته‌نه‌تخوازه‌کان!

ئه‌میرخان‌ طاهری، سه‌رنوسه‌ری‌ پۆژنامه‌ی‌ که‌یهان‌ له‌ سه‌رده‌می‌ سه‌لته‌نه‌تی‌ محمد‌ ره‌زا، که‌ په‌یوه‌ندی‌کی‌ زۆری‌ له‌گه‌ل‌ بنه‌ماله‌ی‌ سه‌لته‌نه‌تی‌دا‌ هه‌یه‌ ئیستاش‌ به‌رده‌وام‌ راویژی‌ فکریمان‌ هه‌یه‌.

بیروکه‌ی‌ دامه‌زراندنی‌ کیهانی‌ له‌ندن‌ ئه‌میرخان‌ بوو. پاره‌که‌شی‌ کچه‌که‌م‌ فهرح‌ دایینی‌ ده‌کرد، به‌لام‌ مصباح‌ زاده‌ نه‌مک‌ نه‌شناس‌ بوو‌ و‌ کاتی‌ک‌ کیهانی‌ له‌ندن‌ قازانجی‌ ده‌ستکه‌وت‌ نه‌ک‌ هه‌ر‌ ئه‌و‌ پاره‌یه‌ی‌ نه‌گه‌پرانده‌وه‌ که‌ پیشتر‌ دایین‌کرا‌بوو‌ به‌لکو‌ ئه‌میر‌ خانیشی‌ تۆمه‌تبار‌ کرد‌ و‌ له‌وی‌ ده‌ری‌کرد‌ و‌ هۆشه‌نگ‌ وه‌زیری‌ هینا.

هه‌لبه‌ته‌ ئیستا‌ زۆر‌ په‌یوه‌ندی‌ نیه‌ له‌نیوان‌ کچه‌که‌م‌ و‌ مصباح‌ زاده، به‌لام‌ من‌ که‌سیکی‌ سیاسی‌ نیم‌ و‌ به‌هۆی‌ نزیکیم‌ له‌گه‌ل‌ مصباح‌ زاده‌ ناتوانم‌ رابردووی‌ له‌به‌رچاوه‌ نه‌گرم.

لهو سهره تايه وه ههركهس له ئيراندا ههلبهاتايه خوڤى بى پاره دهكرد و دههات بهشوين ئيمه دا تاوهكو پروتمان بكاتهوه. ئيمهش به سادهي باوهرمان دهكرد و به دلسوزيكي فراوانه وه پاره مان پى ده دا.

ئيشه كه گه يشتبويه رادهيهك كه براكاني خسروهانى (ژهنرال پهرهيز خسروهانى سهروكي بنكهى تاج، عتالله خسروهانى، وهزيرى كار له سهردهمى شا) كه خوڤان كهسانىكي سامانداريش بوون هاتن و داواى پارهيان كرد.

سهره تا وتيان به دهستى خالى له ئيران ههلبهاتووين و پيوستمان به مليونيك دولاره! كاتيك كچهكم وتى ناتوانم ئه وهنده پارهتان پى بدهم وتيان باشه نيوهى نه وه پارهيه مان به دهري. پاشان داواكاريه كهيان هاتهوه سهر سهه هزار دولار و دواتر به ٥ هزار دولاريش رازى بوون و ههريه كهيان ٥ هزار دولارى وهركرت و پويشتن!

پهرويز خسروهانى سالانيكى دوروودريژ كارىكي پهر داهاتى هه بوو. ماوهيهكى زور فهرماندى پوليسى گشتى ولات و پوژگارىكي زوريش سهروكي سهنتهري تاج بوو. له كارى دروستكردى شوقه و زهويدارىدا ليهاتوبوو و ژمارهيهكى زور به نزيخانهشى هه بوو له تاران.

كهسيكى لهم شيويه به چ شيويهك پيوستى به ٥ هزار دولاره؟

ئهه كابرايه برايهكى ديكهى هه بوو كه فهرماندهى سهريازى بوو و ئيمه پاش دهرچوونمان له ئيران ئهه برايه مان ههركيز نه بينيه وه.

(شعبان جعفرى) يش كه له ئاههنگ و مهراسيمه تايبه تيه كاندا وهريشكاره كوئه كانى ريكده خست و له بهردهم محمد رهزادا نمايشى سهرنچراكيشى پيشكesh دهكرد له ترسى مهركى حهتمى له ولات ههلبهات.

شعبان له پووداوى كوده تاي سالى ١٩٥٣ وهريشكاره بههيزه كانى چهكدار كرد و توانى له گهله هيزه سهريازيه كاندا خوپيشاندهران سهركوت بكهن.

محمد رهزا ئهوى زور خووشدهيست و زور يارمهتى ده دا. شعبان تهصورى دهكرد پهزاگان و كچهكesh دهبيت وهكو محمد رهزا هاوكارى بكهن و پارهى بى حساب و كتابى پى بدهن، ههري بو ئهه مهبهسته له ريگهى منصور رفيع زاده وه هات بو بينينى كچهكesh و پهزاگان، و داواى هاوكارى كرد. سهرنه نجام له بهر نه وهى كه مروقيكى

شەقاوہ و بی سەرۆبەر بوو و نەك ناگاداری سیاسەت و فەرھەنگ نەبوو، بەلکو هیچ ئەدەببەشی نەبوو و وتی: (من شعبان تاجبەخشم، لەبەرئەوہی کہ من لە کودەتای ۱۹۵۳ پۆلێکی سەرەکیم لە گەڕانەوہی تاج و تەختی محمد پەزادا ھەبوو دەبێت ژیانم دااین بکەن!)

کچەکەم پێکەنی و وتی: (ئێستا نە تاج ماوہ و نە تەخت!)
پەزاش لە درێژەوی قەسەکانی داکییدا وتی: (تۆ لە پابردوودا موچەیی خۆت بەشیوہیەکی زۆر باش وەرگرتوہ. باشترە ئیدی جاریکی دیکە نەبێت بۆ ئێرە)
شعبان کاتێک بینی تۆپی یەکەمی کاریگەری نەبوو و دەستیکرد بە نالە و گریان و باسی ئەوہی کرد کہ لە ئێران ھێچشتێکی لەگەڵ خۆی نەیناوہ و لێرە دەستیکردوہ بە دەستپانکردنەوہ!

پەزاگیان وتی بە منصور رەفیعی زادە پێنج ہزار دۆلاری بەدەری.
شعبان ماوہیەکی زۆر لە ئەلمان بوو و لە پستۆرائیکدا کاری دەکرد. ئێستا لە کالیفۆرنیا لە کہباخانەییەکی ئێرائیدا کار دەکات و بەوشیوہیەکی کہ بیستومە بوو تە دەستایەکی زۆر باشی کہباب.

منصور رەفیعی زادەش یەکیک بوو لە خاوەن پلە بەرزەکانی ساواک، سالانیکی زۆریش لە دەرۆہ خەزەمتی کردین.

رەفیعی زادە بە دل و بەگیان پەزای خۆشدەویست. رەفیعی زادە پیاویکی دەولەمەند بوو و ژیانیکی باشی لە ئەمریکا بۆ خۆی فەراھەم ھینا بوو. بەلام بەداخوہ کوپە گەورەکەیی بەپێچەوانەیی باوکی بۆ ئەوہی ببیتە خاوەنی پارەکانی باوکی، شەویکیان سەری باوکی پەری بوو!

ئەم کوپەیی ئێستا لە زیندانی ئیتالیا یە و سزای لەسێدارەدانی بۆ دەرچووہ و چەند سالیکیە چاوەڕوانی سزاکە یەتی.

من ئەگەر بەھوێت ناوی ھەموو کەس ببەم و باسی ھەموو کەس بکەم ناتوانم. چونکہ یەکەم ھەندیک لە بیرەوہریەکانم بۆ ئەوہ ناشین کہ باسیان بکەم، و دووہم بەھووی پیری و نەخۆشیتەوہ زۆر تاقەت نەماوہ و گرنگتر لەوانەش یادەوہریەکانم زۆر بیزار و بیتاقەت دەکەن.

لیره‌دا ریگم بدن چەند یادەرۆه‌ئێکی خوشتان بۆ باس بکەم کە لەسەرۆی
هەموویانەوێ ناھەنگی ژنھێنانی رەزا گیان بوو.

لە ساڵی ۱۹۸۵ رەزاگیان کچیکی ئێرانی ناسی کە خەلکی زنجان بوو و تازە
قوتابخانەیی ناوەندی تەواو کردبوو.

ئەم کچە لەگەڵ خێزانە بەریزەکەیی لە شاری سانفرانسیسکو دەرژیا و ھاوڕێیی
خوشکی ژنەکەیی ئەحمەد ئۆیسی بوو.

رەزاگیان لە کاتی میوانیکدا لەگەڵ یاسمین ئیعمادی ئەمینی ناشارنایەتی
دروستکرد و لە بەھاری ساڵی دوواتر ھاوسەرگیری لەگەڵدا کرد.

گریبەستەکەیان بە نامادەبوونی بەریز مامۆستا عباس مەاجرانی ئەنجامدرا و بۆک
و زاواش بۆ گوزەراندنی مانگی هەنگوینیان پۆیشتن بۆ باشوری فەرەنسا بۆ قیلائی
کچەکەم.

لە مەراسیمی گواستەنۆه‌کەدا هەموو کەسایەتیە سیاسی و سەربازییەکانی
سەردەمی سەلتەنتی محمد رەزا لە سەرتاسەری ئەوروپا و ئەمریکاوێ ھاوڕێی و
وادەرەکەوت کە جاریکی دیکە دەسەلاتی محمد رەزا تازە بووئەوێ و لە سەردەمی
سەلتەنت دەچوو. کۆمەڵێک میوانی بیانیشتان هەبوو کە دەتوانم نامارژ بە
هەندیکیان بکەم وەکۆ کوپی گەورەیی مەلیک حسین پاشای ئەردەن (شای ئیستای
ئەردەن) و کوپی مەلیک حسن (پاشای مەراکش).

ھاوڕێیی ئەمریکیشمان هەبوو وەکۆ کیسنجەر و راکفلەر و چەند کەسیکی دیکە.
ئەمە شەویکی میژوویی و سەرتاسەری خوشی بوو پاش ۸ ساڵ لە ئاوارەیی و خەم
و خەفت.

یەکیک لە خوشبەختیەکانی ئێمە بوونی چینیکی زۆر باشی ئێرانیەکان بوو لە
ھونەرەند و نوسەرۆه بیگرە تاوێکو دەگاتە سیاسەتەدار و ئەفسەرە پلە بەرزەکانی
سەردەمی سەلتەنت، ئێمە لەو ناھەنگەدا جگە لە محمد رەزا لە ناوماندا نەبوو هیچ
کێشە و خەمیکی دیکەمان نەبوو و هیچ ھەستمان بە غەریبی نەدەکرد.

تەلەفزیونەكان و رادىئوكان و پۇژنامە فارسى زمانەكان كەش و ھەوايەكى ئىرانىيان بۇ ساز كردبووين. گۇرانىيىژەكان گۇرانى شادى ئىرانىيان دەخوئند و ژەنبارەكانىش ھەر وەكو رابردو باشترین ناھەنگيان بۇ دەژنن.

تاوھكو پىش ئەوھى لە ئىران بچينە دەرەوھ و ابىرمان دەكردەوھ ئىمە ژيانى شاھانەمان ھەيە. بەلام كاتىك پۇيشتىن بۇ ئەمريكا و خاوەنى كارگەيەكى دروستكردى ئۆتۆمبىيلمان دەيىنى كە بە تەنھا خاوەنى پەنجا مىليارد دۇلارە، يان خىزانى راکفلەرەكان كە نزيكەى سەد مىليارد دۇلار سامانىان ھەيە، و ئەم خاوەن سامانە گەورانەمان لەگەل دوو سى مىليارد دۇلارى خىزانى پەھلەويەمان بەراورد دەگرد، ئىدى تىگەيشتىن كە چ كەسانىك بەراستى (شاي) راستەقىنەن!

كۆمەلە دەولەمەندىك لە ئەمريكا و ئەوروپا ھەن كە دارايىيەكانىان دەيان ئەوھندەى دارايىيەكانى خىزانى پەھلەوى و تەنانەت خىزانى سەلتەنەتى سەئودىەشە.

ئەوانە خويان و نەوھەكانى ئايندەشيان لە نەمەت و خوشگوزەرانىكى باوھپىنەكراودان بەبى ئەوھى نىگەرانى ئەوھش بىن كە ئىمپراتورىيەتەكەيان دەروخىت و ھەرەس دەھىنىت!

بە باوھپى من ھەموو خوشبەختى ۳۷ سالەى سەلتەنەتى محمد پەزا ئەوھندەى ئەو چەند پۇژەى مانەوھەمان لە نەخوشخانەى سەربازى بىكەى ئەمريكى (لىك لند) لە تەكساس بەھاي نەبوو!

ھەموو ئەو ناز و نىعمەتەى سەردەمى سەلتەنەتى پەھلەوى بۇ خىزانەكەى ئىمە ئەوھندەى ئەو پۇژە كورتانەى دەربەدەرى لە پەنەما نرخی نەبوو، كە سەربازىكى بەكرىگىراوى وەكو (نورىيە گا) تەماع بكا تەكچەكەم!

من تاوھكو ئىستاش تىنەگەيشتەم بەراستى لە شۇرشى ئىران چى پرويدا و چۇن بەو شىوھىيە محمد پەزا لەو تروپىكى گەورەيى و چىژ وەرگرتنە بەو خىرايىيە كەوت، تەنھا ئەوھ دەزانم كە ئەگەر جارىكى دىكە ژيانم بگەپتەوھ بۇ دواوھ نامادەم كچەكەم بدم بە كرىكارىك يان كارمەندىكى سادە بەلام ناھىنم بىتتە ژنى شا...

فزل الله زاهدی

نورده شیر زاهدی

فهره ديبا

محمد رهزا له فرۆكه خانه
بو دواهه مينجار نيران به جیده هیلیت

محمد رهزا و خیزانه‌کە‌ی له
سه‌رده‌می نه‌خۆشیدا له ئاواره‌یی

محمد رهزا و فه‌رح له په‌نه‌ما

محمد رهزا له سه‌رده‌می نه‌خۆشیه‌کە‌ی له ئەمریکا

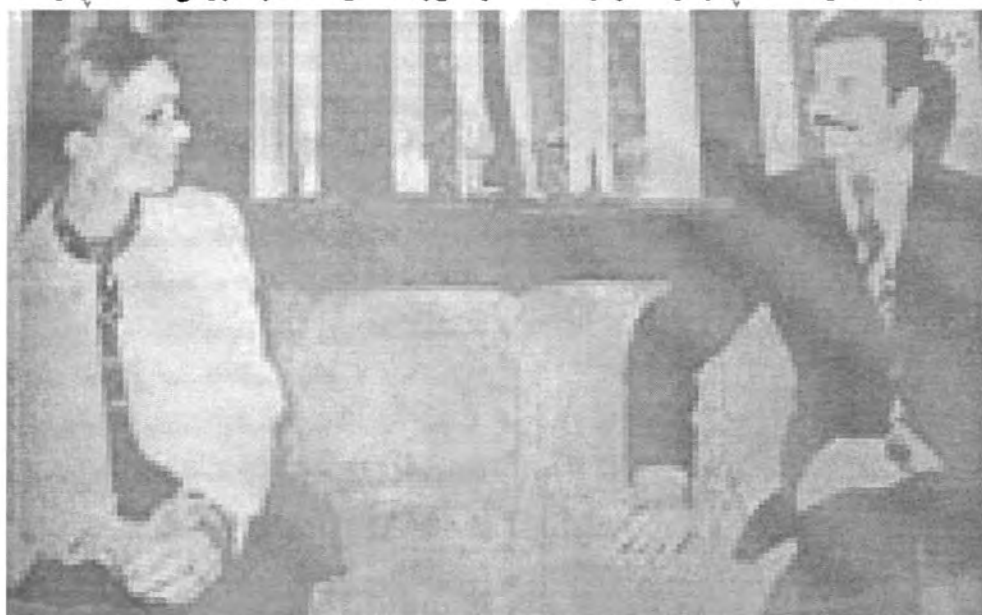

محمد رهزا و فرح له پهنه ما

بنه‌ماله‌ی محمد ره‌زا و نه‌نور سادات و خیزانه‌که‌ی له‌سهر تابوتی محمد ره‌زا

صدام حسین و فهرح په‌له‌وی

باوک و کوپ (پهزا شا و محمد پهزا شا)

فهرهح لهسهر گوږی محمد رهزاشای هاوسهری

دایک و کچ
"فهریده‌ی دیبا" و "فهره‌حی دیبا"

فهرح په‌هله‌وی شارژنی نیوان

فهرح و له یلای کچی

مندلی فهرح په هله وی له گه ل قوتبی خالوزاید

پادشاه شاهنشاهی در بازه فعالیت معارف و شورشهای اخیر، در لشکرها و ارتشها و انتخابات آینده

شاهنشاه: فکر نمی‌کردم رسیدن به آزادی اینقدر گران تمام می‌شود

جشنهای باشکوه ۲۸ مرداد در سراسر کشور

دانشجویان دانشگاه تهران

نظاره‌کننده سفارت ایران در اشغال کردند

کیهان

هیچ محصلی در دوره متوسطه مردود نمی‌شود

کودکهای نظامی در افغانستان

وقایع اخیر در نیت من بدهان آزادیها تفسیری بود چون ناورده است

دستور شاهنشاهی در نظر گرفته

از هر نوع نوپه از طرف وادستان و زدیکان حکم سلطنت

به نظر هر کنگنه گان دستورهای صریح و بازگویی و کفو نیستی نمیرسد

برای کمال برای خبر اولی صحت ایجاداتی در جامعه و مردم در راه

عساکر شاهنشاهی خراسان

فهره ح پهلوی له تاراوگه

پهنده وهر بگرین

شابانو فهره ح پهلوی

فەرىدە دىيا

بە باۋەرى من ھەموو خۆشبەختى ۳۷ سالەى سەلتەنەتى محمد رەزا ئەۋەندەى ئەۋ چەند رۆژەى مانەۋەمان لە نەخۆشخانەى سەربازى بىنكەى ئەمرىكى (لىك لىند) لە تەكساس بەھای نەبوو!

ھەموو ئەۋ ناز و نىعمەتەى سەردەمى سەلتەنەتى پەھلەۋى بۆ خىزانە كەى ئىمە ئەۋندەى ئەۋ رۆژە كورتانەى دەربەدەرى لە پەنەما نرخی نەبوو، كە سەربازىكى بە كرىگىراۋى ۋە كو (نورىە گا) تەماع بىكاتە كچە كەم!

من تاۋە كو ئىستاش تىنە گەيشتم بەراستى لە شۆرشى ئىران چى روويدا و چۆن بەۋ شىۋەىە محمد رەزا لەۋ ترۆپكى گەورەى و چىژ ۋە رگرتنە بەۋ خىرايىە كەوت، تەنھا ئەۋە دەزانم كە ئە گەر جارىكى دىكە ژيانم بگەرپتەۋە بۆ دواۋە ئامادەم كچە كەم بدەم بە كرىكارىك يان كارمەندىكى سادە، بەلام ناھىلم بىتتە ژنى شا...

